

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
Έρευνα για την Τοπική Κοινωνική Ανάπτυξη και Συνοχή

Θέμα διπλωματικής εργασίας: Η αλλοτρίωση των εκπαιδευτικών στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Η περίπτωση των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών.

Τριμελής Επιτροπή: *Γιαβρίμης Παναγιώτης, Επίκουρος Καθηγητής (Επιβλέπων)*

Ψημίτης Μιχάλης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Ναγόπουλος Νικόλαος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Φοιτητής:

Πόντικας Χρήστος-Μάριος

Μυτιλήνη, 2017

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρώτα απ' όλα θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, Επίκουρο Καθηγητή κ. Παναγιώτη Γιαβρίμη, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εργασίας μου. Επίσης είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής εργασίας μου, Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ψημίτη Μιχάλη και Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Ναγόπουλο Νικόλαο, για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας και για τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Ευχαριστώ το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, που μου έδωσε τη δυνατότητα να αναπτύξω τις γνώσεις και τα ακαδημαϊκά μου προσόντα. Ευχαριστώ, επίσης, τους γονείς μου για την ηθική υποστήριξή τους. Πάνω απ' όλα, είμαι ευγνώμων στη γυναίκα μου για την ολόψυχη αγάπη, την αμέριστη κατανόηση και συμπαράστασή της, όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Χρήστος – Μάριος Πόντικας

«καθένας μας μοιάζει να
έχει 'ριχτεί τυχαία' σ'
έναν ξένο, αφιλόξενο
κόσμο, όπου πρέπει μόνος
του, αποκομμένος από τις
καθιερωμένες αξίες και
αποξενωμένος να
προσπαθήσει να
δημιουργήσει τον εαυτό
του»

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	7
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ	13
1.1. Ιστορική αναδρομή της έννοιας	13
1.2. Η έννοια της αλλοτρίωσης από το έργο του Μαρξ	17
1.3. Η εξέλιξη της έννοιας.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ	31
2.1. Εργασιακή διάσταση	31
2.2. Οικονομική - Πολιτική διάσταση.....	39
2.3. Ψυχοσωματική – Διανοητική διάσταση – Επαγγελματική εξουθένωση.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	52
3.1. Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικό επάγγελμα	52
3.1.1. Παγκοσμιοποίηση και οικονομία (αβεβαιότητα, αμφισβήτηση)	56
3.1.2. Το εκπαιδευτικό επάγγελμα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (συνθήκες εργασίας – επαγγελματικό άγχος)	60
3.2. Επαγγελματισμός και εκπαίδευση.....	65
3.3. Ταυτότητα του εκπαιδευτικού	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΩΡΟΜΙΣΘΙΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ	76
4.1. Ιστορική αναδρομή του επαγγέλματος στον ελλαδικό χώρο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση)	76
4.2. Σύγχρονο εργασιακό – κοινωνικό - νομικό πλαίσιο και οικονομική κρίση στην Ελλάδα	83
4.3. Το καθεστώς του αναπληρωτή και ωρομίσθιου εκπαιδευτικού	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ	97
5.1. Σκοποί και ερευνητικά ερωτήματα.....	106
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΑ.....	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΣ	107
6.1. ΔΕΙΓΜΑ	107
6.1.1. Δείγμα της έρευνας.....	107
6.2. ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	109
6.2.1. Κατασκευή	109
6.2.2. Περιγραφή	109

6.2.3. Εγκυρότητα και αξιοπιστία	111
6.3. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	112
6.3.1. Χρονοδιάγραμμα της έρευνας	112
6.3.2. Δυσκολίες και προβλήματα της έρευνας	112
6.3.3. Ζητήματα ηθικής και δεοντολογία της έρευνας	114
Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	116
7.1. Πίνακας κωδικοποίησης.....	116
7.2. 1 ^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από την εργασία – από το προϊόν της εργασίας του	123
7.3. 2 ^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από την εργασία – από την πράξη της παραγωγής.....	141
7.4. 3 ^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από τον εαυτό του, ως παραγωγός	165
7.5. 4 ^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από τους λοιπούς εργαζομένους.....	174
7.6. 5 ^η Θεματική: Προτάσεις.....	187
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	192
8.1. Ποιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας	192
8.2. Ποια είναι η αντίληψη των εκπαιδευτικών για το ρόλο τους, τις αξίες τους, τη στάση και συμπεριφορά που διαμορφώνουν στο σχολικό περιβάλλον, με το ισχύον σύστημα και με τους όρους της οικονομικής κρίσης και πίεσης.....	195
8.3. Ποιες είναι οι πιθανές αλλαγές που έχει υποστεί ο εκπαιδευτικός ή η εκπαίδευση στην πορεία του επαγγέλματός του και στη διαμόρφωση της επαγγελματικής του ταυτότητας και του επαγγελματισμού του.....	198
8.4. Πώς νοηματοδοτεί ο εκπαιδευτικός το έργο του και πιθανές ιδέες ή και προτάσεις για να προστατευθεί ο ίδιος και το επάγγελμά του από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του συστήματος, στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κοινωνικό περιβάλλον.....	201
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	203
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	208
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	209
ΑΡΘΡΑ.....	213
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	221
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	223
ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	223
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ	226

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η ανάδειξη της αλλοτριωτικής κατάστασης των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης και πίεσης, που πλέον έχει εδραιωθεί σε όλους τους τομείς, τόσο στον εργασιακό όσο και στον ψυχολογικό αλλά και συναισθηματικό. Παρουσιάζεται η επίδρασή της στην ταυτότητα των εκπαιδευτικών αλλά και στον επαγγελματισμό τους, αναφορικά και με τις νέες επιταγές και απαιτήσεις του παγκοσμιοποιημένου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για να συλλεχθούν τα δεδομένα ήταν ποιοτική και συγκεκριμένα έγινε χρήση του οδηγού συνέντευξης που κατασκευάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδειχθούν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που θέτουν την έννοια της αλλοτρίωσης, παράγοντα αλλά και διάσταση της καθημερινότητας και της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο σχολικό περιβάλλον.

Τα ευρήματα της έρευνας συμπίπτουν με τα ευρήματα άλλων ερευνών, τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο. Προβάλλεται η αλλοτρίωση και απαξίωση των εκπαιδευτικών στην σχολική διαδικασία, αλλά και η αποξένωση μεταξύ τους, τόσο στο χώρο της εργασίας όσο και στις υπόλοιπες κοινωνικές τους δραστηριότητες. Η έννοια της αλλοτρίωσης φαίνεται να έχει διαποτίσει τις ιδιοσυγκρασίες τους και να παρατίθεται πλέον ως διάσταση της προσωπικότητάς τους, αλλά και του συναισθηματικού τους κόσμου.

Λέξεις κλειδιά: αλλοτρίωση, διαστάσεις της αλλοτρίωσης, ταυτότητα του εκπαιδευτικού, επαγγελματισμός, παγκοσμιοποίηση (αβεβαιότητα, αμφισβήτηση), οικονομική κρίση, αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ως εκπαιδευτικός που δραστηριοποιείται στο χώρο της εκπαίδευσης τα τελευταία 6 χρόνια και εν μέσω όλων αυτών των ανακατατάξεων και επανειλημμένων αλλαγών στην εκπαιδευτική πραγματικότητα, θα ήταν σκόπιμο να ερευνηθεί ο τρόπος που επηρεάζει η σχολική και κοινωνική πραγματικότητα τη διάδραση των εκπαιδευτικών στο εργασιακό τους περιβάλλον, αλλά και η οικονομική κρίση που μαστίζει τα τελευταία χρόνια τη χώρα μας, ως απόρροια των διεθνών και παγκόσμιων επιπλοκών και εναρμόνιση με τις παγκόσμιες, καθολικές αξίες και προοπτικές.

Ο εκπαιδευτικός ως μέλος αυτής της ευρύτερης κοινωνίας και ως άμεσα αποδέκτης των αλλαγών που υφίσταται η κρατική πολιτική εν μέσω καίριων ζητημάτων για την εξελικτική της πορεία, προσπαθεί να μετουσιώσει και να μεταλαμπαδεύσει τις αξίες του και να νοηματοδοτήσει τα πιστεύω του και την ηθική του, με τέτοιο τρόπο ώστε η ουδετερότητα και η καθολικότητα των νοημάτων να μείνει ανεπηρέαστη από τη σύγχρονη πραγματικότητα που διαστρεβλώνει και απομυθοποιεί τα ιδανικά και τις προοπτικές των μαθητών αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Η βίωση της αλλοτρίωσης είναι συχνή μέσα στο σχολικό πλαίσιο και πολλές φορές γίνεται ανάγκη η προσαρμογή, η αποφυγή καταστάσεων, η αναζήτηση εναλλακτικών διεξόδων ή ακόμη και η εναντίωση, μέσα στα πλαίσια του επιτρεπτού. Φυσικά γίνεται ακόμα πιο δυσάρεστη και εξουθενωτική η κατάσταση εν μέσω οικονομικής κρίσης, όπου όλοι και όλα εμφανίζονται ρευστά και τίποτα ή κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί τη σταθερότητα και την ομοιομορφία των δεδομένων και των εξελίξεων.

Η αλλοτρίωση είναι ένα φαινόμενο που ενυπάρχει και διατηρείται στο σύγχρονο κόσμο και στους εξουθενωτικούς ρυθμούς εργασίας και διεκπεραίωσης «των αναγκαίων», όπως αυτά διαμορφώνονται από τις σύγχρονες επιταγές της εκσυγχρονισμένης κοινωνίας. Διαπερνά στα άτομα και διατηρείται εξελίσσοντας, πολλές φορές με αρνητική χροιά, τη στάση και τις αξίες των ατόμων, πόσο μάλλον των εκπαιδευτικών, που συνεχώς ζουν με μια αστάθεια στον εργασιακό και κοινωνικό τους βίο.

Εστιάζοντας το ερευνητικό ενδιαφέρον στους αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς, γιατί αυτοί είναι που δέχονται κυρίως όλες αυτές τις εξελίξεις και

εναλλαγές, στο εργασιακό αλλά και στο ευρύτερο κομμάτι της ζωής τους, θα ήταν πρόσφορο να επισημανθούν κάποια βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικής μου εμπειρίας στο προαναφερθέν ζήτημα.

- ✓ Οι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί ζουν με τον άγχος της εργασιακής αβεβαιότητας και τη μη παροχή σταθερής δουλειάς, που κάθε χρόνο μπορεί να τροποποιείται ανάλογα με τις ανάγκες και τις οικονομικές παροχές του κρατικού προϋπολογισμού και των κονδυλίων του ΕΣΠΑ.
- ✓ Η αστάθεια του τόπου διαμονής και η συχνή μετεγκατάστασή τους, είναι ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα του βίου τους. Κάθε χρόνο, αν σταθούν τυχεροί, πρέπει μέσα σε λίγες μέρες να μετακομίσουν σε οποιοδήποτε σημείο της Ελλάδας έχει ανάγκη το Υπουργείο, για να καλύψει τις κενές θέσεις για την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς.
- ✓ Η δημιουργία καινούριου κοινωνικού περίγυρου, είναι ένα από τα βασικά σημεία της νέας εργασιακής πραγματικότητας στο καινούριο μέρος. Η εύρεση κατοικίας και νέων γνωριμιών, απαιτείται πάντα ως μια σανίδα και ένα χέρι βοήθειας, μακριά από συγγενείς και φίλους. Ακόμη η γνωριμία με το νέο σχολικό περιβάλλον (εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς) και η ομαλή προσαρμογή στα νέα δεδομένα, απαιτούν άμεση προσαρμογή και μια πιο πραγματιστική λογική.
- ✓ Η αναγκαστική εν πολλοίς μετεγκατάσταση, λόγω των οικονομικών συνθηκών των τελευταίων χρόνων στη χώρα μας, δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της θέσης εργασίας και της προσαρμογής στο νέο αυτό καθεστώς «εργασιακού ταξιδευτή» που επιδιώκει να διαμορφώσει το Υπουργείο με τη μη διενέργεια νόμιμων εξετάσεων πρόσληψης μόνιμου προσωπικού μέσω του ΑΣΕΠ.
- ✓ Επίσης η δημιουργία κριτηρίων και κινήτρων σε όσους και όσες δηλώσουν και αναλάβουν υπηρεσία σε απομακρυσμένες περιοχές, προκαλεί την αντιδικία και τη διαμάχη ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, για το ποιος θα πάρει τα μόρια που του αντιστοιχούν και ποιος θα «ανέβει» θέσεις στον πίνακα κατάταξης, ώστε να έχει την επόμενη χρονιά μια καλύτερη θέση και αντιμετώπιση από το Υπουργείο.
- ✓ Η έλλειψη μιας σταθερής και επίσημης προοπτικής από το Υπουργείο, που να εστιάζει στην εργασιακή πραγματικότητα και την πλήρη επίγνωση της κατάστασης, είναι αναγκαία και προβάλλει επιτακτική η ανάγκη της στη

διαμόρφωση μιας πιο αισιόδοξης εργασιακής και μόνιμης απασχόλησης. Οι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί είναι και αυτοί άνθρωποι, πολλές φορές σε μεγάλη ηλικία, που με βάση τα κριτήρια του Υπουργείου πρέπει να καθορίζουν και να διαμορφώνουν τη ζωή τους. Δεν είναι καθόλου εύκολο να δημιουργήσουν οικογένειες και να εγκατασταθούν μόνιμα σε έναν τόπο, όποιος και να είναι αυτός, ώστε να θέσουν τη ζωή τους σε μια εξελικτική πορεία και όχι κάθε χρόνο να «τρέχουν», για το οποιοδήποτε αντίτιμο, οικονομικό ή ηθικό, σε όλα τα μέρη της Ελλάδας.

Όλα αυτά έρχονται να προστεθούν σε ένα ήδη επιβαρυνμένο πλαίσιο και περιβάλλον, που διαμορφώνεται στον σύγχρονο εκπαιδευτικό χώρο, με τα τεράστια προβλήματα και τις ελλείψεις που ενυπάρχουν εδώ και χρόνια, ειδικά τα τελευταία, με την οικονομική δυσπραγία της χώρας μας. Αναφορικά θα ήθελα να επισημάνω κάποια ενδεικτικά.

- ✓ Η ανασφάλεια των εκπαιδευτικών στην καθημερινότητά τους στον εργασιακό τους βίο σε όλα τα επίπεδα των ευθυνών τους και κυρίως στην άτυπη αξιολόγηση που δέχονται από τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς, τους γονείς, τους μαθητές, ακόμα και από το διευθυντή του σχολείου. Πολλές φορές αμφισβητούνται από τον κοινωνικό τους περίγυρο για την εργασιακή τους απόδοση και το έργο που παράγουν αναλογικά με το εργασιακό τους ωράριο.
- ✓ Η συμμόρφωση των εκπαιδευτικών στους νόμους του Υπουργείου που ισχύουν καθολικά, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προσωπική εμπειρία του, το εκάστοτε σχολικό πλαίσιο και οι ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου. Η υλικοτεχνική υποδομή, οι κτηριακές εγκαταστάσεις και οι αίθουσες δεν πληρούν πολλές φορές τις προϋποθέσεις που τίθενται από το ίδιο το Υπουργείο και τα Αναλυτικά Προγράμματα.
- ✓ Η έλλειψη «ελευθερίας κινήσεων» και τρόπου διδαχής της ύλης από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό επιφέρει δυσκαμψία στην απόδοσή του και στον τρόπο μεταλαμπάδευσης της γνώσης. Υπάρχει το σχολικό εγχειρίδιο, που επιτάσσεται αναγκαίο για το διδακτικό έργο, αλλά παράλληλα και άλλοι τρόποι μετουσίωσης της διδακτέας ύλης σε γνώση και μάθηση.
- ✓ Ο περιορισμός του ρόλου του εκπαιδευτικού στα στενά πλαίσια της εργασιακής του πραγματικότητας, ως εκφραστής των βιβλίων και όχι ενός πιο ενεργητικού ατόμου και γνώστη των νέων εκπαιδευτικών και τεχνολογικών κριτηρίων που θέτονται άτυπα από τους μαθητές και τη σύγχρονη κοινωνία.

Δημιουργείται μια καθημερινή ρουτίνα που μόνο θετικά στοιχεία δεν επιφέρει στους μαθητές αλλά και τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς.

- ✓ Η απουσία συνεργασίας και θετικού κλίματος στο σχολικό περιβάλλον ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τον διευθυντή αλλά και στο πλαίσιο των τάξεων με τη διδακτέα ύλη και την από κοινού αντιμετώπιση των ζητημάτων και των προβλημάτων που τίθενται καθημερινά. Ακόμη η ελλιπής ενημέρωση και ενασχόληση με δράσεις σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία, αλλά και τον ανταγωνισμό που θέτεται ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, ιδιαίτερα με τη χρήση των διάφορων προγραμμάτων εξωσχολικών δραστηριοτήτων αλλά και εντός του σχολικού περιβάλλοντος.
- ✓ Η έλλειψη επιμόρφωσης στους εκπαιδευτικούς και η εναρμόνισή τους με τα νέα δεδομένα της σχολικής πραγματικότητας. Τα προγράμματα που τίθενται γι' αυτούς είναι ξεπερασμένα και παραδοσιακά και όχι εκσυγχρονιστικά με ένταξη των νέων τεχνολογιών και των νέων απαιτήσεων της κοινωνίας και του ευρύτερου περιβάλλοντος του σχολείου. Τίθενται ζητήματα αμφισβήτησης του έργου του και πολλές φορές πρέπει ο ίδιος από προσωπικό ενδιαφέρον να ασχοληθεί ή να γίνει εκμάθηση από άλλους συναδέλφους γνώστες του αντικειμένου. Έχει επέλθει το βάρος των ευθυνών στο ίδιο το άτομο και στην προσωπική του ευαισθησία, την ίδια στιγμή που το κράτος και το Υπουργείο δεν μεριμνά για τα ζητήματα που απασχολούν χρόνια την εκπαιδευτική διαδικασία. *Με τον τρόπο αυτό [...] μεταλλάσσονται τα προβλήματα του συστήματος σε ατομικά αδιέξοδα, τα οποία στη συνέχεια επιζητούν και ατομική επίλυση.* (Δασκαλάκης, 2009: 93)

Πολλά είναι αυτά που θα μπορούσαν να αναφερθούν για να κατανοηθούν οι δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει ο εκπαιδευτικός, μέσα σε αυτά τα νέα πλαίσια που θέτει η κοινωνία και τις νέες απαιτήσεις που επιδεικνύουν οι γονείς για τα παιδιά τους, στοιχεία που δεν είχαν πιθανώς αυτοί και προσδοκούν από αυτά. Ο εκπαιδευτικός χωρίς τα απαραίτητα κίνητρα, τις ευκαιρίες και τα μέσα δεν μπορεί να αποδώσει και να ανταποκριθεί, δεν μπορεί να πάρει πρωτοβουλίες και έτσι προσαρμόζεται στα ισχύοντα δεδομένα, κατακεραματίζεται ο ρόλος του και δεν εξελίσσεται επαγγελματικά αλλά ούτε και προσωπικά.

Αναδεικνύοντας όλες αυτές τις όψεις της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας θα γίνει μια προσπάθεια να εστιαστεί και να καταδειχθεί η σημασία του εκπαιδευτικού και το πόσο επηρεάζεται και αλλοτριώνεται από τα νέα δεδομένα

και τις ισχύουσες συνθήκες. Ο εκπαιδευτικός και ειδικότερα ο αναπληρωτής και ωρομίσθιος, δέχεται καθημερινά την αμφισβήτηση, το άγχος και την αβεβαιότητα του ρόλου του, της εργασιακής του ύπαρξης και της προσωπικής του φθοράς. Τα προβλήματα είναι πολλά και οι οικονομικές συνθήκες της χώρας μας προκαλούν άλλο ένα πλήγμα στην εξέλιξη της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Το σχολικό και ευρύτερο εργασιακό του πλαίσιο αλλοτριώνεται και μαζί με αυτό αποξενώνεται και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός από τον εργασιακό του βίο και τον ίδιο του τον εαυτό.

Η αμφισβήτηση του έργου του και η εξαθλίωση που δέχεται από την εργασία του και τις συνθήκες του βίου του, διαμορφώνει άλλα πλαίσια και άλλα δεδομένα για τον ίδιο αλλά και το κοινωνικό του περιβάλλον. Τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται για τον αναπληρωτή και ωρομίσθιο εκπαιδευτικό δίνουν μια άλλη χροιά στην εξαθλίωση που δέχεται ο ίδιος και ηθικά αλλά και ψυχολογικά και σωματικά. Αυτή η εξαθλίωση προκαλεί και τα αντίθετα αποτελέσματα και στον εργασιακό του τομέα, μειώνεται η ευαισθησία του, η επαγγελματική ενασχόληση, η ενσυναίσθηση και το προσωπικό του ενδιαφέρον, μετατρέπεται σε ένα άτομο άβουλο, χωρίς να μπορεί να εξέλθει από τα στενά πλαίσια και όρια που του θέτονται. Όπως αναφέρει και ο Μαρξ στα Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα: *«Με την ίδια την πολιτική οικονομία, χρησιμοποιώντας τα ίδια της τα λόγια, δείξαμε ότι ο εργάτης υποβιβάζεται σε εμπόρευμα και μάλιστα στο πιο άθλιο εμπόρευμα, ότι η εξαθλίωση του εργάτη είναι αντιστρόφως ανάλογη προς τη δύναμη και το μέγεθος της παραγωγής του...»* (Μαρξ, 1975: 90).

Γνωρίζοντας ότι η αλλοτρίωση είναι ένα φαινόμενο που ενυπάρχει στη σύγχρονη σφαίρα του εργασιακού και όχι μόνο βίου του ανθρώπου με τους μετασχηματισμούς της, όλων αυτών των ετών, από τη στιγμή της δημιουργίας της ως έννοια, γενικευμένη απέναντι στον πληθυσμό που αναφέρεται, δίνει μια ευρεία βαρύτητα για μελέτη και ενασχόληση με τα κριτήρια και τις διαστάσεις της. Η αλλοτρίωση προφανώς και εμφανίζεται και στους εκπαιδευτικούς, και αυτό που πρέπει να αναδυθεί είναι η έννοια μέσα από το βίωμα των υποκειμένων που θα μελετηθούν αλλά και από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ζουν και βιώνουν τα δεδομένα στην εποχή της οικονομικής κρίσης.

Η διερεύνηση του φαινομένου της αλλοτρίωσης αποδεικνύει τη σοβαρότητα της κατάστασης, σε ένα καίριο και νευραλγικό πυλώνα του κράτους, όπως είναι αυτός της παιδείας, που διαμορφώνει τα ήθη και τις αξίες των αυριανών ανθρώπων και πολιτών στην συνεχώς εξελισσόμενη κοινωνία. Το εργασιακό πλαίσιο αλλά και ο

ίδιος ο εκπαιδευτικός φέρουν το βάρος αλλά και την ευθύνη της επίγνωσης της κατάστασης και του τρόπου αντιμετώπισής της, πάντα σε συνάφεια με τις κρατικές υπηρεσίες και τους αρμόδιους φορείς.

Πολλοί μελετητές αναφέρθηκαν στον όρο της αλλοτρίωσης και ένας από αυτούς, ο Herbert Marcuse στο έργο του «Ο μονοδιάστατος άνθρωπος» αναφέρει ότι: *«Σαν πρωταρχικό αναδεικνύεται το γεγονός ότι στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία αναπτύσσεται ένας τεχνολογικός ορθολογισμός που επιτρέπει μια αποτελεσματική υποταγή και μεταβολή του φυσικού περιβάλλοντος με σκοπό την αύξηση της παραγωγής. Προς το σκοπό αυτό κινητοποιείται το ανθρώπινο δυναμικό με όλα τα μέσα που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογική ανάπτυξη. Η κινητοποίηση αυτή επιτυγχάνεται με την γενική και ειδικευμένη παιδεία. Ακόμη πληρέστερα πραγματοποιείται με τα μοντέλα κατανάλωσης. Με αυτά η σύγχρονη τεχνολογία επιτρέπει την πλήρη εξάρτηση των πιο εσωτερικών βιωμάτων του σημερινού ανθρώπου και την ρύθμιση της συμπεριφοράς του από τις επιδιώξεις του βιομηχανικού κατεστημένου.»* (Marcuse, 1971: 12)

Έτσι η παιδεία είναι αυτή που θα διαμορφώσει τους αυριανούς πολίτες και θα στηριχθεί σε γερές βάσεις, πάνω στις οποίες θα οικοδομηθεί ένας κριτικά σκεπτόμενος άνθρωπος, ο οποίος θα αντιστέκεται, θα ενεργεί αυτόνομα, χωρίς να καθορίζεται η συμπεριφορά του και οι στάσεις του από την εργασία και τον κοινωνικό του περίγυρο. Η κοινωνία εξελίσσεται τεχνολογικά και χειραγωγεί τις ανάγκες, διαμορφώνοντας τις προσδοκίες, τις ελπίδες, τις αξίες και τους φόβους.

Στοχοθέτηση λοιπόν της παρούσας εργασία, είναι να αναδείξει αυτές τις συνθήκες που έχουν επιβάλει την αλλοτριωτική κατάσταση του συστήματος της εκπαίδευσης αλλά και των εκπαιδευτικών. Η σύγχρονη εργασιακή και εκπαιδευτική πραγματικότητα, έχει μεγάλες δυσκολίες στον τρόπο χειρισμού των καταστάσεων και στην νοσηματοδότηση αυτών από την κοινωνία, ώστε να αντιμετωπιστούν και να επιλυθούν. Έτσι θα πρέπει να διαμορφωθούν νέα πλαίσια μέσα στις διαστάσεις της οικονομικής κρίσης. Φυσικά το παράδειγμα προς μελέτη των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών θα είναι αρκετά ενδεικτικό, για να αποσαφηνίσει τα ζητήματα και τα ερωτήματα που θέτονται.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ

1.1. Ιστορική αναδρομή της έννοιας

Η αλλοτρίωση που παίρνει τη μορφή μιας «πραγματικής μοναξιάς», αντίθετης προς το παραισθησιακό ή «απατηλό εμείς» εμφανίζεται σαν φάρμακο. Η «ανθρώπινη μοίρα» φαίνεται να είναι το να ζεις με την αναπόδραστη αλλοτρίωση της ανθρώπινης ύπαρξης, να συμφιλιώνεσαι με αυτήν. (Μεσάρος, 1974: 273)

Η αλλοτρίωση είναι μια κατεξοχήν ιστορική έννοια. Είναι μια έννοια που βρήκε τη θέση της και την ύπαρξή της από την αρχή της ανθρωπότητας πάνω στη Γη. Αναδύθηκε και εξελίχθηκε σε κάθε στάδιο του πολιτισμού σε όλη την ιστορία και είναι σχεδόν βέβαιο, ότι θα αναδειχθεί ως συνέπεια της φύσης του ανθρώπου και της ύπαρξής του. Δεν είναι εύκολο να ξεπεραστεί η έννοια, ώστε να οδηγήσει σε διαφορετικά δεδομένα, αλλά απεναντίας, παγιώνεται και αναπτύσσεται σε διάφορα στάδια της ύπαρξης και δραστηριοποίησης των ανθρώπων. (Phan, 2016: 38)

Η αλλοτρίωση εμφανίστηκε σε πολλές περιόδους της ιστορίας, με πολλούς εκφραστές της, που ο καθένας έδινε το δικό του στίγμα και ένα διαφορετικό νόημα στην έννοια αυτή. Όλες όμως συγκλίνουν σε κάποια βασικά σημεία τα οποία θα αναφέρουμε στη συνέχεια.

Μία πλευρά που μελετήθηκε για την έννοια της αλλοτρίωσης, ήταν η σχέση με το Θεό και κατά πόσο αυτή επηρεάστηκε και αλλοτριώθηκε, προκαλώντας έτσι την ίδια την αυτό-αλλοτρίωση του ανθρώπου. Ο Μαρξ δημιούργησε μια ριζοσπαστική διάσταση της αλλοτρίωσης, που ήταν ακόμα πιο κοσμική και μεταφυσική και αναφερόταν στον ίδιο το Θεό. Έτσι προσπαθώντας να δώσει εξηγήσεις χρησιμοποιώντας ένα βαθύ μέρος της φιλοσοφίας και της κοσμοθεωρίας, κατέληξε στην απομάκρυνση του ανθρώπου από το Θεό, αφού ενδιαφερόταν μόνο για το προσωπικό του συμφέρον και όχι το συλλογικό. (Rothbard, 1995)

Ο άνθρωπος είχε μετέλθει σε μια διαδικασία ατομικής επιβράβευσης και ατομικού συμφέροντος, προσπαθούσε να γίνει ανώτερος από τους υπολοίπους και να αποκομίζει κέρδη και οφέλη από αυτή την πορεία του. Ότι έβρισκε και μπορούσε να το πουλήσει το έκανε, ακόμα και αν είχε την αξία του ιερού. Είχε επέλθει η αλλοτρίωση της ατομικής του συνείδησης στο βωμό του κέρδους και στην επιδίωξη των δικών του σκοπών, τους «υποδουλωμένους στην εγωιστική ανάγκη», παρουσιάζοντας για αρετή των εγωισμό του και τη λατρεία του στη μοναξιά (Μεσάρος, 1974: 40), η οποία ολοένα και πλησίαζε μέσω της αποξένωσης από τα ιδανικά του και τους υπόλοιπους ανθρώπους στο κοινωνικό του σύνολο.

Μια δεύτερη διάσταση της έννοιας βρίσκεται στην πλωτινική-πλατωνική πνευματική τελεολογία και τις υπαρξιστικές της αναγνώσεις, όσο και στην αληθινή-καθαρά υλιστική όψη του αρχαίου κόσμου. Βέβαια αυτή η οπτική ισχύει μόνο αν δεχτούμε «το μαρξιστικό καλούπι» της υλιστικής διαλεκτικής. (Βιρβιδάκης, 1998: 89) Αναδεικνύεται «η μάχη» που δίνει το άτομο για να ξεπεράσει τον εαυτό του και να αλλοτριωθεί από τις προσωπικές του πεποιθήσεις και ατέλειες ταυτιζόμενος με κάτι ανώτερο και ιδανικό.

Ο ιερός Αυγουστίνος περιγράφει με ακρίβεια το μηχανισμό αλλοτρίωσης της βούλησης, που εξηγεί την ανικανότητά της να θέλει και να πράττει ότι γνωρίζει πως είναι καλό. Υπενθυμίζει τη διαδικασία υποδούλωσης της βούλησης στο πάθος: «Ναι, από τη διεστραμμένη βούληση γεννιέται το πάθος, από τη δουλειά του πάθους γεννιέται η δύναμη της συνήθειας και από την απουσία αντίστασης στη δύναμη της συνήθειας γεννιέται η αναγκαιότητα...». Η αλλοτρίωση αυτή εγκαθίσταται στη σάρκα και στο πνεύμα και μέσω αυτής επέρχεται η ισχύς της αμαρτίας. (Grellard, 2011-2013: 208-209)

Μια άλλη διάσταση στην έννοια της αλλοτρίωσης είναι αυτή του Ρουσώ, ο οποίος στηριζόμενος στην ελευθερία του ανθρώπου και στην αντίθετή της την αλλοτρίωση, τονίζει ότι ο άνθρωπος, ως υπόσταση και ως νοών άτομο δεν πρέπει να αλλοτριώνεται, δεν πρέπει να πουλιέται. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 204)

Ο Ρουσώ αποδίδει την αλλοτριωτική κατάσταση του ατόμου και της κοινωνίας στην πίεση του χρήματος και του πλούτου. Η κοινωνία πρέπει να μεταλλαχθεί και να αναμορφωθεί ηθικά, προς το ορθό και λογικό, ανεξάρτητα με τις προκαταλήψεις και τις κοινωνικές συμβάσεις. Η διάσταση της αλλοτρίωσης του δίνω ή πουλάω πρέπει να ξεπεραστεί και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσω της σωστής διαπαιδαγώγησης, με άξονα την αρετή, ώστε να έρθει σε σύγκρουση με τα πάθη και

τις αδυναμίες του. Η κοινωνία δεν πρέπει να εφησυχάζει με το συμφέρον του καθενός, που μπορεί να είναι το χρήμα, αλλά να μεταλαμπαδεύει αξίες, ήθη και πρότυπα στους αυριανούς πολίτες. (Βανδώρος, 2011: 157-159)

Και οι δύο βασικές εκδηλώσεις της αλλοτρίωσης του Ρουσώ που αναφέρονται στο «δίνω» ή «πουλάω» είναι οι βασικές συνιστώσες πάνω στις οποίες στηρίχθηκε και η έννοια της αλλοτρίωσης του Μαρξ. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ τους είναι ότι η αλλοτρίωση του Μαρξ δεν είναι κάτι αφηρημένο αλλά συγκεκριμενοποιείται σε πιο ειδικά θέματα και ζητήματα της κοινωνίας. Ο Μαρξ δεν αναιρεί τις σκέψεις και τους προβληματισμούς του Ρουσώ αλλά τις παίρνει και τις τοποθετεί πλέον μέσα σε μια ζωντανή και συγκεκριμένη πραγματικότητα. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 205)

Ο Μαρξ προσπαθεί να βρει την ορθή ερμηνεία της έννοιας της αλλοτρίωσης στο πλαίσιο όλων των γραπτών του. Κεντρικό ρόλο σε όλη αυτή τη συζήτηση της έννοιας, έχει η σημασία της και οι διαστάσεις της. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η έννοια αυτή, που εμφανίζεται με αυτόν τον τρόπο από το νεαρό ιδεαλιστή, δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια εντελώς φιλοσοφική ιδέα. Βέβαια εξακολουθεί για πολλά χρόνια να λείπει μια «σημαντική ουσία» της αλλοτρίωσης, που να περιγράφει με σαφήνεια τις σκέψεις και τις προοπτικές ανάπτυξης της θεωρίας του. (Thompson, 1979: 23-24)

Η ιστορική καινοτομία της θεωρίας του Μαρξ για την αλλοτρίωση σε σχέση με τις αντιλήψεις των προκατόχων του βασίζεται στη διάσταση προσαρμογής της κάτω από συγκεκριμένες και πραγματικές συνθήκες της κοινωνίας, αναφορικά με την ύπαρξη και την υπόσταση του ανθρώπου, ως δρών σε αυτή και συμμετέχων, αλλά και διαμορφωτή αυτής. (Μεσάρος, 1974: 70-71)

Ο Μαρξ σε συνεργασία με τον Φρίντριχ Ένγκελς ασχολήθηκε και ανέδειξε την έννοια της αλλοτρίωσης. Ο Μαρξ ασχολήθηκε και περαιτέρω με την έννοια της αλλοτρίωσης αναφορικά με την κατανομή του κεφαλαίου, την υπεραξία των προϊόντων και των δραστηριοτήτων, τις διαστάσεις του καπιταλιστικού συστήματος, περνώντας από την προβιομηχανική στην βιομηχανική εποχή. Ο λόγος του και τα γραπτά του ήταν πρωτοπόρα και καινοτόμα για την εποχή. Την έννοια της αλλοτρίωσης την αναλύει κυρίως στο έργο του «Τα Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα του 1844».

Τα Χειρόγραφα του 1844 αποτελούν θεμέλιο λίθο του μαρξικού συστήματος. Ο Μαρξ κριτικάρει τον Χέγκελ και προσπαθεί να αναπτύξει τη δική του θεωρία πάνω σε σοβαρά ζητήματα και προβλήματα που εμφανίζονται. Ο Χέγκελ θεωρεί

αποξένωση μόνο το επίπεδο της συνείδησης, όμως ο Μαρξ επισημαίνει ότι αγνοεί την εξωτερική της διάσταση. Ενώ για τον Χέγκελ, το πρόβλημα της αλλοτρίωσης είναι σημαντικό μόνο ως ένα στάδιο της συνείδησης, ο Μαρξ αναπτύσσει τις ιδέες του προσεγγίζοντας πιο πολύ την πραγματικότητα και την εξωτερική των διάφορων ζητημάτων και κοινωνικών φαινομένων. Ο Μαρξ διαφαίνεται πιο «ανοικτός» σε διάφορες ιδέες και προσεγγίζει με μια πιο κριτική ματιά τα δεδομένα και τις καταστάσεις, για να τα εντάξει ή όχι στη σφαίρα των θεωρήσεών του. (Dogan, 2008: 11)

Έτσι φαίνεται ότι ο Μαρξ άντλησε την έμπνευσή του για την έννοια της αλλοτρίωσης από τον Χέγκελ, αλλά κριτικά σκεπτόμενος, προβάλλοντας παράλληλα τις αντιρρήσεις του και προσπαθώντας να την εκκοσμικεύσει, άλλαξε το νόημά της και τη μετέτρεψε σε μια πιο πραγματική και απτή έννοια, χρήσιμη για την κοινωνία και την αναστοχαστική ανάλυσή της. Αργότερα ο Μαρξ σε συνεργασία με τον Γερμανό φιλόσοφο Λούντβιχ Φόουερμπαχ μετέτρεψαν την έννοια με μια πιο υλιστική εκδοχή. Η αλλοτρίωση δεν ήταν πλέον κάτι αφηρημένο αλλά αφορούσε ειδικές συνθήκες και μορφές κοινωνικής οργάνωσης.

Η έννοια της αλλοτρίωσης πολλές φορές μεταλλάχθηκε ή μετονομάστηκε. Αυτή που συναντάμε κυρίως μέσα από τη θεωρητική ανασκόπηση των Μαρξ και Χέγκελ είναι η έννοια της «αφαίρεσης». Το ίδιο επισημαίνει και ο Φόουερμπαχ κατά τρόπο σαφή: *«Αφαίρεση σημαίνει να θέσεις την ύπαρξη της φύσης έξω από τη φύση, την ανθρώπινη ύπαρξη έξω από τον άνθρωπο, την ύπαρξη της σκέψης έξω από την πράξη της σκέψης. Η φιλοσοφία του Χέγκελ έχει αποξενώσει τον άνθρωπο από τον εαυτό του, έχοντας βασίσει όλο το σύστημα επάνω σε αυτές τις πράξεις αφαίρεσης...»*. (Μελάς, XX: 236)

Ένας άλλος όρος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτός της «αποστερητικής εργασίας», με τον οποίο εννοούμε δύο ειδών καταστάσεις. Πρώτον την κατάσταση όπου ο εργαζόμενος κάνει μια δουλειά πολύ κατώτερη από αυτήν που έχει μάθει ή έχει ειδικευτεί. Έτσι χρησιμοποιεί ένα μόνο μέρος των γνώσεων και ικανοτήτων του και πολλές φορές γίνεται από ανάγκη αυτό, για βιοποριστικούς και μόνο λόγους. Ο εργαζόμενος αισθάνεται τη δουλειά του σαν ξένη, σαν αλλότρια προς αυτόν. Και δεύτερον, *την κατάσταση όπου στον εργαζόμενο λείπει εντελώς το στοιχείο της δημιουργικότητας*. (Βακαλιός, 1977: 214)

Ακόμα και σε άλλα επιστημονικά πεδία φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε η έννοια της αλλοτρίωσης με διαφορετική εννοιολόγηση, αλλά με την ίδια πρακτική,

αναφορικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκάστοτε επιστημονικού πεδίου. Για παράδειγμα στην ψυχολογία τον όρο αλλοτρίωση εισήγαγε ο Φρόυντ. Αναφέρθηκε στην αλλοτρίωση της ψυχής του ανθρώπου και διατύπωσε τη θεωρία ότι μέσα στο ανθρώπινο σώμα και την ψυχολογία του ατόμου εγκαθίσταται ένα ξένο σώμα, το Υπερεγώ, που αρχίζει να διαμορφώνεται στη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας και αναπτύσσεται δυναμικά στην προσωπικότητα του ατόμου στη μέση παιδική ηλικία. *Αντιπροσωπεύει την εξουσία της κοινωνικής ομάδας, η οποία ενσωματώνεται στην εικόνα του πατέρα.* Ωστόσο κατά τον Φρόυντ δεν είναι σωστό και χρήσιμο να απαλλαγεί ο άνθρωπος από το Υπερεγώ, λόγω της κοινωνικής του φύσεως και τη διατήρηση του κοινωνικού του ελέγχου σε ακραίες συμπεριφορές, έτσι ώστε δημιουργείται και πλάθεται η προσωπικότητά του, με γνώμονα το κοινωνικό αντίκτυπο. (Cole et. al., 2001: 195)

Το ίδιο συμβαίνει με την ιδέα της αλλοτρίωσης και στο φιλοσοφικό πεδίο των υπαρξιστών (Χάιντεγκερ, Σαρτρ), οι οποίοι θέλησαν να εστιάσουν την εννοιολόγησή τους στη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, το οποίο δημιούργησε ο ίδιος. Φαίνεται να δίνουν μια άλλη οπτική για την ύπαρξη του ανθρώπου, πολύ αισιόδοξη με το γενικότερο κοινωνικό και συλλογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ζουν και δραστηριοποιούνται.

Παρόλο που η «γενιά του υπαρξισμού» ανακάλυψε πρώτη την αλλοτρίωση, την απονέκρωση των σύγχρονων θεσμών, την έλλειψη νοήματος για την «τυχαία ύπαρξη», δεν έπαυε να είναι μάλλον αισιόδοξη. Αντίθετα η «γενιά της αλλοτρίωσης» γεννήθηκε μέσα στην απόγνωση. Επειδή πήρε πολύ στα σοβαρά την ιδεολογία της αφθονίας, αντιστάθηκε στην επηρμένη αυταρέσκεια της βιομηχανικής ανάπτυξης διεκδικώντας για λογαριασμό της το αίσθημα και το νόημα της ζωής. Η ελευθερία παρέμεινε μια κεντρική αξία, ωστόσο η «γενιά της αλλοτρίωσης» σε αντίθεση με τη «γενιά του υπαρξισμού» προσηλώνεται στη συλλογικότητα. Η αναζήτηση της ελευθερίας ήταν μια κοινή επιδίωξη. (Heller, 1989: 113)

1.2. Η έννοια της αλλοτρίωσης από το έργο του Μαρξ

Κεντρική θέση στην κριτική που ασκείται στην κοινωνία ο Μαρξ έχει η έννοια της αλλοτρίωσης. Η διατύπωσή της βρίσκεται στο βιβλίο «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα» στην ενότητα για την αλλοτριωμένη-αποξενωμένη

εργασία. Παρόλο που αναφέρεται στην αλλοτριωμένη εργασία ή την παραγωγή, απεναντίας προσανατολίζεται και καταδεικνύει τη ζωή, την αλλοτριωμένη ζωή.

Ο Μαρξ διακρίνει τέσσερις όψεις της αλλοτριωμένης εργασίας:

1. Ο άνθρωπος αλλοτριώνεται ως προς το προϊόν παραγωγής του. Το αντικείμενο που παράγεται από αυτόν γίνεται ξένο ως προς τον ίδιο και αποτελεί ένα «ξένο» στοιχείο γι' αυτόν και μια «ξένη» δύναμη.
2. Ο άνθρωπος αλλοτριώνεται ως προς τη διαδικασία της παραγωγής ή τη δραστηριότητά του, στον εργασιακό του χώρο. Με την αλλοτρίωση «χάνεται» η χαρά της παραγωγής και της δημιουργικότητας και προκαλείται το άγχος και η αποξένωση από τη διαδικασία και την παραγωγικότητα.
3. Ο άνθρωπος αλλοτριώνεται από την ύπαρξή του, την ανθρώπινη αλλά και την κοινωνική του υπόσταση. Η εργασία δεν είναι ελεύθερη και δεν καθορίζεται από τον ίδιο. *Η ζωτική δραστηριότητα του ανθρώπου, γίνεται μέσο που εξυπηρετεί κάποιο σκοπό, αντί να είναι αυτό-σκοπός.* Είναι απλώς ένα εργαλείο για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για να ζήσει, όπως την τροφή, το νερό, την κατοικία κ.ά.
4. *«Άμεση συνέπεια της αλλοτρίωσης του ανθρώπου ως προς το προϊόν της εργασίας του, τη ζωτική του δραστηριότητα και τη ζωή του ως είδους, είναι η αλλοτρίωση του ανθρώπου ως προς τους άλλους ανθρώπους. Όταν ο άνθρωπος αντιμετωπίζει τον εαυτό του, αντιμετωπίζει τους άλλους ανθρώπους.»* Ο εργαζόμενος επομένως βρίσκεται κάτω από την καταπίεση, το άγχος, την τελειότητα, την κριτική, την αποξένωση και το ζυγό ακόμα, του καπιταλιστή. (Blackledge et. al. 2004: 192-194) «Ο άνθρωπος αποξενώνεται από το σώμα του, από την ίδια του τη φύση, όπως αυτή υπάρχει έξω από αυτόν, από την πνευματική του ουσία, την ανθρώπινη ουσία του.» (Μεσάρως, 1974: 17)

Μπορούν να διακριθούν τρεις εκδοχές που αφορούν την αλλοτρίωση, ξεκινώντας από το ειδικό και καταλήγοντας στο γενικό. Η πρώτη αφορά και σχετίζεται με το προϊόν της εργασίας, το οποίο φαίνεται «ξένο» ως προς τον εργάτη, διότι δεν απολαμβάνει τη χαρά της δημιουργικότητας του και της ολοκλήρωσης της εργασίας του. Όπως ο Αλτούσερ, έτσι και ο Μαρξ υποστήριξε στο έργο του το «Κεφάλαιο», ότι η έννοια της αλλοτρίωσης ταυτίζεται με την έννοια της εκμετάλλευσης. Η δεύτερη εκδοχή αφορά την έννοια της αλλοτρίωσης σε αντιδιαστολή με τα μέσα παραγωγής. Τα μέσα παραγωγής δεν ανήκουν στον ίδιο τον εργάτη και στη φύση της εργασίας του και τα κάνει ανοίκεια σ' αυτόν. Τέλος η τρίτη

εκδοχή έχει πιο γενική και ευρεία έννοια και αφορά την εργασία γενικότερα, ως θεσμός και φύση για την πραγμάτωση της ατομικής αναφορικότητας. Σύμφωνα με τον Μαρξ η εργασία δεν είναι εθελοντική αλλά παίρνει τη μορφή καταναγκασμού. Μέσω της αλλοτρίωσης ο εργάτης «υποδουλώνεται» στην εργασία του, ενώ θα έπρεπε να κυριαρχεί σε αυτήν. Έτσι η εργασία δεν αφήνει περιθώρια ελεύθερης βούλησης στο άτομο και δεν διεκπεραιώνει την εργασία του όπως εκείνο θα ήθελε, αλλά πρέπει να ακολουθεί τις διαταγές και επιταγές του εργοδότη του. (Quiniou, 1998: 125-127)

Ο Μαρξ «δανείστηκε» την έννοια της αλλοτρίωσης, της αποξένωσης από τα θεωρητικά έγγραφα του Χέγκελ, για να εξηγήσει την κατάσταση την οποία βιώνουν οι βιομηχανικοί εργάτες στην καπιταλιστική κοινωνία. (Δασκαλάκης, 2009: 98) Όπως είπε και ο ίδιος, «η εργασία σε κάνει πιο παθητικό» αφού οι εργαζόμενοι αλλοτριώνονται και χειραγωγούνται, χωρίς να ενδιαφέρεται κανείς για τα συμφέροντά τους. Οι εργαζόμενοι δεν πουλούν την εργατική τους δύναμη εθελοντικά αλλά κάτω από τον λεπτό εξαναγκασμό να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες επιβίωσης. Έτσι αποξενώνονται και συνειδητοποιούν, ότι αυτή η δραστηριότητα είναι σωματικά αλλά και ψυχικά εξουθενωτική. Αντί να είναι χαρούμενοι και να αναπτύσσουν ελεύθερα τη σωματική και πνευματική τους ενέργεια, νεκρώνει το σώμα τους και καταστρέφεται το μυαλό τους, στο βωμό της καπιταλιστικής κοινωνίας της κυρίαρχης τάξης. (Mendoza, 2005: 13)

Η έννοια της αλλοτρίωσης αναφέρεται στον τομέα της εργασίας και των δραστηριοτήτων του ατόμου, αλλά ο Μαρξ εστιάζει το ενδιαφέρον του και στην αποξένωση του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό αλλά και τις σχέσεις του με τους υπόλοιπους ανθρώπους. Το συναίσθημα της απελπισίας δρα σε όλους τους τομείς και δεν μπορεί πλέον να καθορίσει ο ίδιος τη μοίρα του και το πεπρωμένο του. Πολλοί δεν το έχουν κατανοήσει ακόμα και προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στην αλλοτρίωση που νιώθουν σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και προσωπικής τους ζωής. (Reid, 1972: 5) Η αλλοτρίωση όσο επιφανειακή και να φαίνεται η έννοια και η ουσία της, τόσο πιο διεισδυτική είναι και μπορεί να μετουσιωθεί, μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες και τις συμπεριφορές των ανθρώπων.

Η μαρξική έννοια της αλλοτρίωσης αναφέρεται σε μια κατάσταση η οποία συνυφαίνεται πάνω κάτω με τρεις κεντρικές λέξεις. Οι λέξεις αυτές είναι: η αφαίρεση (όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως), ο διαχωρισμός και η αντιστροφή. Για τη λέξη αφαίρεση έχει κάνει σαφείς αναφορές στον Χέγκελ. Αφαιρεί από την κατηγορία

«άνθρωπος», το περιεχόμενο και το σημείο αναφοράς της. Ο άνθρωπος δεν μπορεί, σύμφωνα με τον Μαρξ, να εξετάζεται ξεχωριστά από τον κοινωνικό του χαρακτήρα και τη συλλογική του υπόσταση. *«Κατά τον Φόουερμπαχ, η μεθοδική προτεραιότητα της έκθεσης στην εγελιανή λογική αποτελεί μια μορφή αυτοδικαίωσης της σκέψης, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της και ως εκ τούτου μια αφαίρεση εκείνου που ήταν αντικείμενο της γνώσης πριν από την έκθεσή του».* Ο Μαρξ από την αρχή των θεωριών του προσπαθεί και επιδιώκει να καταστήσει σαφή τη σύνδεση μεταξύ της έννοιας της αλλοτρίωσης και την καπιταλιστική κοινωνία. (Σαγκριώτης, 2007: 40)

Ο άνθρωπος αλλοτριώνεται από τη σύγχρονη κοινωνία και τα πρότυπά της και μεταλλάσσεται-τροποποιείται η προσωπικότητά του. Οι σκέψεις του Μαρξ αναφέρονται κυρίως στην αλλοτριωμένη προσωπικότητα του ατόμου, που συνδέεται κυρίως με το πνεύμα της βιομηχανοποίησης του 19^{ου} αιώνα, από όπου ο Μαρξ άντλησε τις σπουδαιότερες και σημαντικότερες αρχές της θεωρίας του. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 204)

Όσον αφορά τη λέξη διαχωρισμός, αναφέρεται στο άτομο το οποίο διαχωρίζεται από τα στοιχειώδη χαρακτηριστικά του και τον κοινωνικό του χαρακτήρα. *Ο διαχωρισμός του ανθρώπου από την ύπαρξή του αποτελεί τη γενική μορφή της αντίφασης, ενώ συγχρόνως υποδηλώνει και τη γενική μορφή ύπαρξης της αλλοτρίωσης.* (Μελάς, XX: 232)

Επειδή ο άνθρωπος αλλοτριώθηκε και αποξενώθηκε από την ίδια του τη φύση, έτσι και ο Θεός αποσπάστηκε από αυτόν. Ο Θεός εμφανίζεται ως πραγματικό υποκείμενο και ανάγεται σε υποκείμενο-δημιουργό. *Ο πραγματικός άνθρωπος και η πραγματική του φύση και υπόσταση μετατρέπονται σε απλά κατηγορούμενα, σε σύμβολα αυτού του κρυμμένου μη πραγματικού ανθρώπου και αυτής της μη πραγματικής φύσης. Γι' αυτό το λόγο υποκείμενο και αντικείμενο έχουν μεταξύ τους μια σχέση απόλυτης αντιστροφής.* Βέβαια ο Μαρξ δεν αποδεχόταν την απόλυτη υπεροχή του υποκειμένου του πνεύματος, ούτε την απόλυτη υπεροχή, μέσω της αντιστροφής, του αντικειμένου, της φύσης. (Ράντης, 2006: 225-226)

Ο Μαρξ, επίσης, αναφέρεται στη θεωρία του σε τρεις θεμελιακούς όρους ώστε να κατανοηθεί η αλληλεπίδραση και τους τοποθετεί στις κορυφές ενός ισόπλευρου τριγώνου. Στη μία κορυφή τοποθετείται ο «άνθρωπος», στην άλλη η «φύση» και στην τρίτη κορυφή η «βιομηχανία». Η ανθρώπινη κοινωνία γίνεται συνεχώς όλο και πιο περίπλοκη, διότι η «βιομηχανία» δημιουργεί νέες ανάγκες και νέες πρακτικές. Ο «άνθρωπος» παρουσιάζεται τόσο ως δημιουργός της

«βιομηχανίας», όσο και του προϊόντος. Αλλοτριώνεται από την παραγωγική του διαδικασία και μεταφέρει αυτήν την αλλοτρίωση και στη σχέση του και την αλληλεπίδρασή του με τη «φύση», την οποία δεν προστατεύει και παραμελεί, ενέχοντας έτσι κινδύνους για την ύπαρξη και αμφισβήτηση της βιωσιμότητας της ανθρωπότητας. (Μεσάρως, 1974: 111-112)

Για πολλούς κοινωνιολόγους και θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με την έννοια της αλλοτρίωσης, τη θεωρούν ταυτόσημη με την έννοια της αντικειμενοποίησης, δηλαδή τη μετατροπή της ανθρώπινης ύπαρξης, των ιδιοτήτων, των σχέσεων, των στάσεων και των ενεργειών σε ιδιότητες και πράξεις πραγμάτων και καταστάσεων που είναι ανεξάρτητα από τον άνθρωπο και εξουσιάζουν τη ζωή του και την ίδια του την ύπαρξη. Ο Χέγκελ στη φιλοσοφική του θεώρησή, αναφέρει ότι ακόμα και ο Θεός δεν είναι κάτι παραπάνω από την αντικειμενοποίηση του απόλυτου υποκειμένου, ενώ ο Χριστός «η παντοδυναμία της υποκειμενικότητας». (Σαγκριώτης, 2007: 42) Ο άνθρωπος έχει απομακρυνθεί από την ίδια του την ύπαρξη και την πραγματική σχέση του με το Θεό.

Ο Μαρξ ασπασζόμενος την εγελιανή θεωρία, αναφέρεται σε ένα τρίπτυχο που θα οδηγήσει τον άνθρωπο στην επιστροφή του στον ίδιο του τον εαυτό. Αυτό το τρίπτυχο αποτελείται από την ουσία, την αλλοτρίωση της ουσίας και την επιστροφή στην ουσία. Αυτό δηλαδή που προτείνει ο Μαρξ είναι η αντικειμενοποίηση της ανθρώπινης φύσης, ώστε να επιστρέψει στην ουσία του. Με τον όρο «αντικειμενοποίηση» εννοούμε να περιστρέφονται όλα γύρω από τον άνθρωπο και όχι γύρω από την παραγωγική διαδικασία και το προϊόν αυτής. (Quiniou, 1998: 128-131)

Με την αντικειμενοποίηση και τη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της αλλοτρίωσης στον ίδιο τον άνθρωπο, ο Μαρξ *απανθρωποποιεί την εκμετάλλευση του ανθρώπου από την κοινωνία του και εξανθρωπίζει τον ίδιο τον άνθρωπο*. Γι' αυτό και η ίδια η έννοια της εργασίας δεν είναι τίποτα περισσότερο παρά ένα πεδίο δράσης και ελευθερίας του ατόμου, το οποίο θα εξουσιάζει τα πράγματα και τα αντικείμενα. Έτσι πρέπει να διατηρήσει τον ανθρώπινο χαρακτήρα του και να μην υποδουλωθεί. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 205) Η εξουσία, σύμφωνα με τον Φουκώ, «δεν είναι καθεαυτή μια βία που θα ήξερε ενίοτε να κρυφτεί, ή μια συναίνεση που θα ανανεωνόταν σιωπηρά. Είναι ένα σύνολο δράσεων πάνω σε δυνατές δράσεις. [...] Η εξουσία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πρόθεσης για την επίτευξη κάποιου στόχου και γ' αυτό συνδέεται με συγκεκριμένες στρατηγικές επιλογές.» (Λυριντζής, 1995: 6)

Όταν ο Μαρξ αναφέρεται στην έννοια της αλλοτρίωσης, εννοεί την αποξένωσή του από την ίδια του τη φύση. Νιώθει να εξαντλείται από το περιβάλλον του και τον εσωτερικό του κόσμο και να βιώνει το αίσθημα της απογοήτευσης, ώστε να ικανοποιήσει μόνο το περιβάλλον γύρω του, χωρίς να νοιάζεται για τον ίδιο του τον εαυτό. Η αλλοτρίωση εκφράζεται με τους όρους της απόσυρσης και της αμφισβήτησης. Ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται από όλους ως υποχείριο και κυρίως ως «δούλος» των εργοδοτών και του κοινωνικού συνόλου. Η αλλοτρίωση φθείρει την ανθρώπινη ύπαρξη και τα βιώματα των ατόμων και των εργαζομένων, στο χώρο της δουλειάς τους αλλά και στις διάφορες κοινωνικές τους συναναστροφές. (Phan, 2016: 39)

Η ιδέα του «φετίχ», κατά τον Μαρξ, έχει άμεση σχέση με τον πλούτο. Όλα τα αντικείμενα που δεν είναι «πραγματικά», δεν αναγνωρίζονται ως ανθρώπινα. Ο Μαρξ αναφέρει για το «φετιχισμό», ότι είναι η αντιμετώπιση της ανταλλακτικής αξίας των εμπορευμάτων στο επίπεδο των οικονομικών σχέσεων παραγωγής. Έτσι αποτυγχάνει η αντιμετώπιση αυτών, με κάθε λεπτομέρεια και με την ανάλογη αξία χρήσης ή κατανάλωσής τους. (Dant, 1996: 2) Τονίζει ότι σε μια καπιταλιστική κοινωνία, οι σχέσεις των ανθρώπων διαμορφώνονται και εξελίσσονται μόνο με τη χρήση υλικών αγαθών, ενώ οι σχέσεις των εμπορευμάτων έχουν κοινωνική υπόσταση. Ο Μαρξ περιγράφει αυτήν την κατάσταση με τον όρο «φετιχισμό του εμπορεύματος». Οι κοινωνικές σχέσεις μετουσιώνονται σε πράγματα και τα εμπορεύματα αποκτούν μια πιο μυστικιστική υπόσταση. (Σολδάτος, 2012: 9)

Οι σχέσεις των ανθρώπων και η ανθρώπινη φύση είχε προβληματίσει ιδιαίτερα τη θεωρητική προσέγγιση του Μαρξ σχεδόν σε όλη του τη ζωή. Ακόμα και προς το τέλος της ζωής του, όταν εργαζόταν στον τρίτο τόμο του Κεφαλαίου, υποστήριξε ότι, *τα ανθρώπινα όντα δικαιούνται «τις πιο αντάξιες και ταιριαστές στην ανθρώπινη φύση τους συνθήκες»*. Έτσι καταδεικνύεται το ενδιαφέρον του για τη δημιουργία των ανθρώπινων τάξεων και το προλεταριάτο, και ιδιαίτερα για «τη γενική ανθρώπινη χειραφέτηση». (Μεσάρος, 1974: 237-238)

Η χειραφέτηση και η υποδούλωση που δημιουργούνται από την αλλοτρίωση της εργασίας και της ανθρώπινης ύπαρξης, στο σύγχρονο καπιταλιστικό καθεστώς πλήττουν και υπονομεύουν όλη την κοινωνία. Η αλλοτρίωση δεν προσεγγίζεται μόνο θεωρητικά αλλά και σε πρακτικό επίπεδο με την κατάργηση και τον εξευτελισμό της ατομικότητας καθώς επίσης και της εμπορευματικής παραγωγής. Άλλωστε όπως είπε

και ο Τσε Γκεβέρα: «*Η τελική και η πιο σημαντική επαναστατική φιλοδοξία είναι η απελευθέρωση του ανθρώπου από την αποξένωσή του*». (Ριζοσπάστης, 9/7/2000)

Οι σκέψεις του Μαρξ αναφέρονται και καταδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο το άτομο οδηγείται στο διαμελισμό και στην εξαφάνισή του μέσα στην κοινωνία. Η αλλοτρίωση δεν σημαίνει τίποτα παραπάνω από το μηχανισμό της βιομηχανικής και όχι μόνο παραγωγής, του οποίου επιθυμία είναι να «φάγει» τα ίδια του τα δημιουργήματα. *Ο άνθρωπος μπαίνει σε μια μαζική παραγωγή που η κατανάλωση των προϊόντων της είναι στηριγμένη σε μια ψεύτικη διαφημιστική εκδήλωση και γίνεται εμπόδιο στις ηθικές αξίες. Ζει και δραστηριοποιείται σε μια καταναλωτική κοινωνία που στηρίζεται σε χαρακτηριστικά όπως η αστάθεια και το ανικανοποίητο.* (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 206-207)

Η αλλοτρίωση έχει μια δυναμική και ξεχωριστή υπόσταση, την οποία δεν μπορούν να προσδιορίσουν και να κατανοήσουν τα άτομα, να εντοπίσουν από πού και για ποιο λόγο την υφίστανται και έτσι δεν μπορούν και να εναντιωθούν και να την ελέγξουν. Αυτή είναι που καθορίζει την πραγματική υπόσταση του ατόμου και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και διαμορφώνεται, υποδεικνύοντάς του την πορεία που θα ακολουθήσει. (Σολδάτος, 2012: 11-12)

Ο άνθρωπος χειραφετείται και μέσα από την παραγωγική του δραστηριότητα, όπως υποστηρίζει ο Μαρξ. Κάθε είδους παραγωγή, είτε φεουδαρχική, είτε καπιταλιστική, είτε σοσιαλιστική, διαμορφώνεται μέσα από τις σχέσεις ιδιοκτησίας. Η ιδιοκτησία επηρεάζει την ανθρώπινη ελευθερία και η αλλοτρίωση καθιστά αυτήν την ελευθερία αρνητική απέναντι στον άνθρωπο και στη διαμόρφωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών του σχέσεων. (Μεσάρος, 1974: 161-164)

Η αλλοτρίωση επεκτείνεται και σε όλους τους άλλους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ο άνθρωπος δεν είναι πλέον δημιουργικός και δεν εκφράζεται απέναντι στους άλλους, δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του και δημιουργεί μια πλαστή εικόνα της πραγματικότητας. Η παραγωγική διαδικασία με τον καταμερισμό της εργασίας έχει αποξενώσει τον άνθρωπο και τον έχει οδηγήσει σε περιορισμένες και αποσπασματικές κινήσεις, χωρίς να του δίνεται η δυνατότητα να συγκροτηθεί ως καθολικό ον. Το ίδιο ισχυρίζεται και ο Χέγκελ, που αναφέρει, πως παρόλο που οι άνθρωποι δημιούργησαν όλο αυτό το σύστημα και τις σχέσεις, κατέληξαν να κυριαρχούνται από αυτό και να είναι θύματά του. (Ριζοσπάστης, 9/7/2000)

Ο Μαρξ εκτός όλων των εννοιών που χρησιμοποίησε για τη θεωρητική προσέγγιση της αλλοτρίωσης, υπάρχουν άφθονες μαρτυρίες ότι τη λέξη

«αλλοτρίωση» τη χρησιμοποίησε μέχρι το τέλος της ζωής του. Αυτό φαίνεται και ενδεικτικά από τα παρακάτω:

1. Η Άγια Οικογένεια, μερικά αποσπάσματα από τα Χειρόγραφα του 1844 ενσωματώθηκαν σε αυτό το τελευταίο του έργο.
2. Η Γερμανική Ιδεολογία, αναφέρει: *«η πράξη του ανθρώπου γίνεται γι' αυτόν μια ξένη δύναμη που του αντιπαράκειται, που τον υποδουλώνει, αντί να εξουσιάζεται από αυτόν».* (Η αλλοτρίωση παρουσιάζεται ως η μετατροπή της δραστηριότητας του ανθρώπου σε μια ξένη δύναμη που έρχεται αντιμέτωπη σε αυτόν και είναι αντίθετη με την ελευθερία και την ελεύθερη δραστηριότητα.).
3. Κομμουνιστικό Μανιφέστο, αναφέρει: *«...Ο Κομμουνισμός δεν αφαιρεί από κανένα τη δυνατότητα να ιδιοποιείται κοινωνικά προϊόντα. Αφαιρεί μόνο τη δυνατότητα να υποδουλώνεις, την ξένη εργασία.»*
4. Μισθωτή εργασία και κεφάλαιο, αναφέρει: *«Όσο πιο γρήγορα η εργατική τάξη μεγαλώνει και αυξάνει την εχθρική της δύναμη, τον ξένο πλούτο που την εξουσιάζει, τόσο περισσότερο θα της επιτρέπεται να εργάζεται ξανά για την αύξηση του πλούτου των αστών...».*
5. Σχεδιάγραμμα (Grundrisse) κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας (Rohentwurf), αυτό το έργο περιέχει εκατοντάδες σελίδες όπου τα προβλήματα της αλλοτρίωσης αναλύονται πολύπλευρα.
6. Θεωρίες της υπεραξίας, όπως θα περίμενε κανείς από μια κριτική μονογραφία για τις παλαιότερες θεωρίες της υπεραξίας, το μνημειώδες τούτο έργο έχει πολλές αναφορές στην «αλλοτρίωση».
7. Το Κεφάλαιο, αναφέρει: *«Η αυτονομημένη και αλλοτριωμένη μορφή», «Επειδή πριν από την είσοδό του στη διαδικασία η ίδια η εργασία του έχει αποξενωθεί κιόλας από αυτόν...».* (Μεσάρος, 1974: 238-243)

Όπως γίνεται κατανοητό η λέξη «αλλοτρίωση» ήταν πολύ σημαντική για τον Μαρξ και δεν τη χρησιμοποίησε μόνο στα αρχικά του κείμενα αλλά την πλαισίωσε και στηρίχθηκε σε αυτήν για να εννοιολογήσει και άλλες οπτικές της και να εισχωρήσει σε εμβάθυνση δυσκολότερων και πιο πολύπλοκων νοημάτων. Η έννοια αλλοτρίωση, είναι ένας σημαντικός όρος στο έργο του και δεν αποτελεί μόνο ένα λιθαράκι σε αυτό.

1.3. Η εξέλιξη της έννοιας

Η έννοια της αλλοτρίωσης όπως τη διατύπωσε και την εξέλιξε ο Μαρξ πήρε διάφορες τροπές και έγινε αντικείμενο συζήτησης πολλών στοχαστών και θεωρητικών για πολλά χρόνια. Πρέπει να στηριχτούμε στο έργο του Μαρξ αλλά πάντα με μια πιο κριτική ματιά για να εστιάσουμε στα γεγονότα και τα δεδομένα της σύγχρονης κοινωνίας. Πολλοί μελέτησαν το έργο του Μαρξ, όπως οι Horkheimer και Adorno, προσπαθώντας να το πάνε «ένα βήμα» ακόμα πιο μπροστά, με τις θεωρητικές τους προσεγγίσεις και τη διαλεκτική ισχύ των θεωρητικών κειμένων τους.

Και άλλοι μελετητές ασχολήθηκαν και παρουσίασαν τη δική τους οπτική αναφορικά με το έργο του Μαρξ, όπως οι Έρικ Φρόμ, Χέρμπερτ Μαρκούζε και Γιούργκεν Χάμπερμας, αλλά εστίασαν και στη διάσταση της αλλοτρίωσης, αναφορικά με τις μετέπειτα κοινωνικές πραγματικότητες. Κατά τη γνώμη τους ο σύγχρονος άνθρωπος έχει αποξενωθεί από τον ίδιο του τον εαυτό και καθορίζει τη ζωή του και τις αξίες του με βάση αλλοτριωμένες πρακτικές που δεν εστιάζουν στα πραγματικά εσωτερικά του αισθήματα. Τονίζουν ότι η πιο έντονη μορφή αλλοτρίωσης είναι όταν ο άνθρωπος έχει προσαρμοστεί σε μια αλλοτριωμένη ζωή και δεν μπορεί να καταλάβει το βαθμό διαστρέβλωσης της ίδιας του της συνείδησης και ύπαρξης.

Από τη «γενιά της αλλοτρίωσης» γίνεται ένα ακαριαίο πέρασμα στη «γενιά του μεταμοντερνισμού» που πήρε μορφή κοινωνικής θεωρίας το 1968. Αμφισβητήθηκε η οπτική της «γενιάς της αλλοτρίωσης», καθώς το όραμά της κλονίστηκε από την απογοήτευση του κόσμου. *Ο μεταμοντερνισμός ως πολιτισμικό κίνημα συνοψίζεται σε ένα πολύ απλό σύνθημα: όλα επιτρέπονται.* (Heller, 1989: 113-114)

Η μοντέρνα αλλοτρίωση μέσα από τις μεταμοντέρνες καινοτομίες και πρακτικές των τελευταίων τριάντα χρόνων, παίρνει πολλές μορφές αντί-μοντέρνας παλινδρόμησης στα πιο απομακρυσμένα από τους Μοντέρνους Καιρούς σκοτάδια. Ο μοντέρνος τρόπος ζωής και η μοντέρνα ζούγκλα της καθημερινότητας ξορκίζει τους φόβους της και ταυτίζει τα φετίχ της με τις πιο μυστήριες και αρχέγονες δυνάμεις της ζούγκλας του Αμαζονίου και της Αφρικής. (Μιχαήλ, 2000: 87-95)

Στη μοντέρνα κοινωνία αναπτύσσεται η έννοια της αλλοτρίωσης όσο ποτέ άλλοτε και δημιουργεί σχέσεις εξουσίας και υποβάθμισης ανάμεσα στα άτομα. Η κριτική του Φουκώ στις μοντέρνες προσεγγίσεις της εξουσίας αρχίζει από την

αμφισβήτηση του ρόλου του κράτους στη διαμόρφωση του κέντρου εξουσίας της κοινωνίας και την κυριαρχία του στο κοινωνικό σύνολο, *ως ανώτατη πηγή κανόνων και ως τελικού επιδιαιτητή των κοινωνικών συγκρούσεων*. (Λυριντζής, 1995: 5)

Πολλές ερμηνείες της έννοιας της αλλοτρίωσης θεωρούνται ως παραλλαγές της ετυμολογίας της. Η αλλοτρίωση κατά γενική ομολογία και διαπίστωση αναφέρεται στην πράξη ή τη διαδικασία με την οποία πράγματα ή υποκείμενα έχουν γίνει ή πρόκειται να γίνουν «ξένα» μεταξύ τους και να αποκοπούν από το νοηματικό σχήμα στο οποίο ανήκουν. Στη σημερινή εποχή στον τομέα της κοινωνιολογίας και όχι μόνο η έννοια χρησιμοποιείται για να εκφράσει το αίσθημα της αποξένωσης του ατόμου απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, στη φύση, στους ανθρώπους, στις διαδικασίες, στα αντικείμενα ακόμα και στον ίδιο του τον εαυτό.

Παρόλο που έχει επικρατήσει ο όρος της «αλλοτρίωσης», πολλοί θεωρητικοί και στοχαστές αναφέρουν και αναδεικνύουν ότι κατάλληλος όρος για ορισμένες περιστάσεις είναι η «αποξένωση». Η αλλοτρίωση εμφανίζεται όταν ο ένας άνθρωπος εναντιώνεται και αμφισβητεί τον άλλον, αφού τον θεωρεί κάτι «ξένο» και ανεξάρτητο από αυτόν. Ο κόσμος γύρω του αποτελεί μια δύναμη που αντί να τον παρακινεί και να τον δραστηριοποιεί, απεναντίας τον υποτάσσει και τον καθηλώνει στα στενά πλαίσια και όρια του επιτρεπτού. (Ριζοσπάστης, 9/7/2000)

Η αντίληψη της αποξένωσης και της αυτό-αλλοτρίωσης είναι βαθιά χαραγμένη και αποτελεί βασικό στοιχείο και πυλώνα όλων των μεγάλων θρησκειών, των κοινωνικών και πολιτικών θεωριών της σύγχρονης εποχής. (Alienation, Encyclopedia of Marxism)

Η αποξένωση στη σύγχρονη κοινωνία δεν εισέρχεται απαραίτητα στη συνείδηση του ανθρώπου. Βέβαια οι άνθρωποι που γνωρίζουν ότι έχουν αποξενωθεί και αλλοτριωθεί αποτελούν εξαιρέσεις και γι' αυτό είναι δύσκολο να εντοπιστεί και να αντιμετωπιστεί. Μόνο σε περιόδους προσωπικής κρίσης και αναστοχασμού της πραγματικότητας το άτομο γίνεται ενήμερο της αποξένωσης στην οποία έχει εισέλθει. (Pappenheim, 1/6/2000)

Σύμφωνα με τον Χάιντεγκερ, ο άνθρωπος αποξενώνεται από τον ίδιο του τον εαυτό, από την ίδια του την υπόσταση, ξεχνάει, λησμονεί την ίδια του την προσωπικότητα και την ύπαρξή του στον κόσμο και στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Ζει μέσα στην ανθρωπότητα χωρίς να γνωρίζει τις διαστάσεις της και τον τρόπο να δρα σε συμφωνία με τους υπόλοιπους ανθρώπους. (Quiniou, 1998: 132)

Ο Habermas αναφέρεται στην αντιστροφή που πρέπει να γίνει ώστε να αντιμετωπιστεί και να εννοιοποιηθεί σωστά η αποξένωση του ανθρώπου, με την απόλυτη υπεροχή του αντικειμένου της φύσης, έναντι του υποκειμένου του πνεύματος, που αποτελεί τον ίδιο τον άνθρωπο. (Ράντης, 2006: 226)

Ο Έρικ Φρόμ, όταν σκέπτεται για την ανθρώπινη αλλοτρίωση έχει στο νου του μια κοινωνία στηριγμένη στις επιταγές και απαιτήσεις της νεοτερικής, στην οποία ο άνθρωπος δεν είναι παρά ένα αλλοτριωμένο προϊόν του αυτόματου συστήματος που έχει δημιουργήσει ο ίδιος. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 204) Εκτός από το ίδιο το σύστημα, σημαντική διάσταση αποτελεί και η σχέση του με το εργασιακό και όχι μόνο περιβάλλον του.

Η αποξενωμένη μορφή ύπαρξης του ανθρώπου, επικαλύπτει το γεγονός ότι ο άνθρωπος μέσα από την εργασία του και τις καθημερινές δραστηριότητές του, δημιουργεί τον εαυτό του, την ανθρώπινη ύπαρξη και ιδιότητά του. (Ρέκκας, 1999: 8)

Αυτό που αλλοτριώνεται πολλές φορές συμπίπτει ή διαφέρει αναφορικά με τον τρόπο που έχει επέλθει η αλλοτρίωση. Αυτή μπορεί να οφείλεται στη δραστηριότητα του ίδιου του ατόμου ή στις δραστηριότητες των άλλων. Η αυτό-αλλοτρίωση αναφέρεται σε διάσπαση ανάμεσα στη φύση του ανθρώπου και στην ουσία του, αλλά και στον τρόπο που πραγματώνει την ίδια του την ύπαρξη. Ο αυτό-αλλοτριωμένος άνθρωπος είναι ένας άνθρωπος που θα έπρεπε να συμβαδίζει και να συμφωνεί με την ίδια του τη φύση, αλλά τελικά η ίδια του η ύπαρξη δεν ανταποκρίνεται στην ανθρώπινη ουσία του.

Ο Μαρκούζε δεν είναι τελείως απαισιόδοξος, η αλλοτρίωση του ανθρώπου από την ίδια του την ουσία αλλά και από τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, την οργάνωσή της και τον τρόπο που αυτή έχει δομηθεί, στη σύγχρονη βιομηχανοποιημένη εποχή, δεν είναι οριστική. (Marcuse, 1971: 16)

Η αυτό-αποξένωση του ανθρώπου είναι το ένα τμήμα από τις δύο αμφισβητούμενες και αντίθετες έννοιες, ενώ το άλλο είναι η αυτό-πραγμάτωση. Έτσι αν επιτύχουμε τη μία έννοια και τις ιδέες που αυτή πρεσβεύει, δε χρειάζεται να πετύχουμε την άλλη και απομακρυνόμαστε από αυτήν, πραγματοποιώντας με αυτόν τον τρόπο την αυθεντική μας ύπαρξη και το λόγο για τον οποίο ζούμε και δραστηριοποιούμαστε. Η αυτό-πραγμάτωση είναι το σύνολο των πραγμάτων που έχουμε πετύχει και που αξίζει να στοχεύουμε και να πετυχαίνουμε, ώστε να δημιουργούμε το σωστό χαρακτήρα και την ποιότητα ζωής που επιθυμούμε.

Μιλώντας για αποξένωση, θα ήταν καλό να αναφερθούν τρεις τύποι της. Αρχικά υπάρχει η αποξένωση του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό. Ο άνθρωπος στη σύγχρονη κοινωνία και τους γρήγορους ρυθμούς της βρίσκει δύσκολο να είναι ο εαυτός του. Έχει γίνει «ξένος» από την ουσία του και την ίδια του την ύπαρξη, έχει αποξενωθεί από το συνάνθρωπό του και τέλος βιώνει την αποξένωση από τον κόσμο και την ίδια την κοινωνία στην οποία ζει. Αυτοί οι τρεις τύποι αποξένωσης είναι αλληλένδετοι και αλληλοσυμπληρώνονται, αντιπροσωπεύοντας τις τρεις φάσεις μιας ενιαίας διαδικασίας, που πραγματώνεται στην καθημερινότητα του ανθρώπου. (Parrenheim, 1/6/2000)

Όταν γίνεται αναφορά στις έννοιες της αποξένωσης και της αλλοτρίωσης δε σημαίνει ότι απλώς διαπιστώνεται, γίνεται κατανοητό ή συνειδητό, αλλά ότι αξιολογείται, κρίνεται, ξεπερνάται, η μοναδική άμεση σχέση με τα γεγονότα και τις καταστάσεις, για να γίνει μια πρώτη εκτίμηση. Μια εκτίμηση που θα επιφέρει το σωστό αποτέλεσμα και θα γίνει έτσι αντιληπτή η λανθασμένη πορεία που τυχόν ακολουθήθηκε, ώστε να βελτιωθεί και να μετασχηματιστεί. (Quiniou, 1998: 137)

Η έννοια της αυτό-αποξένωσης αναδεικνύει τη δυνατότητα να επιτευχθεί η καλύτερευση της ζωής, αν γίνουν πραγματοποιήσιμες οι αληθινές ανθρώπινες ευκαιρίες που δίνονται. Αυτό θα μπορούσε να γίνει πραγματικότητα αν οι συνθήκες ήταν διαφορετικές και αν οι άνθρωποι έκαναν καλύτερες επιλογές και προσπαθούσαν για την άριστη προοπτική που τους δίδονταν.

Μια δεδομένη κατάσταση εμπεριέχει τη δυνατότητα της εμφάνισης μιας νέας, πιο αποδοτικής και αρεστής για όλους τους ανθρώπους. *Αυτό είναι η αλήθεια του παλιού, το οποίο δεν πέφτει ως μάννα εξ' ουρανού, αλλά έγκειται, σύμφωνα με τους Horkheimer και Adorno, στη δημιουργική αναδιάταξη των στοιχείων του παλιού.* Το παλιό με το νέο έρχονται σε αντιπαράθεση και αναδιατύπωση, μέσω της αναπροσαρμογής τους και διασταυρώνονται για να γίνουν ένα και το αυτό. (Ράντης, 2006: 226)

Το παλιό με το νέο μπορεί να είναι η ηθική του ανθρώπου που έχει μεταλλαχθεί και ο πραγματικός άνθρωπος, όπως αναλύει ο Έρικ Φρόμ στο έργο του «Η εικόνα του Ανθρώπου στον Μαρξ», διατυπώνοντας με αυτόν τον τρόπο την απελευθέρωση του πραγματικού ανθρώπου από την αποξένωση και την επιστροφή του στον ίδιο του τον εαυτό. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 206)

Σύμφωνα με τον Έρικ Φρόμ η αλλοτρίωση παρουσιάζει διαφορές ανάμεσα στους λαούς και τους διάφορους πολιτισμούς, τόσο ως προς την έκταση όσο και ως

προς την ποιότητα της διαδικασίας που ακολουθείται, ώστε να επέλθει ή να αντιμετωπιστεί κατάλληλα. Η αλλοτρίωση στη σύγχρονη κοινωνία μπορεί να ειπωθεί ότι είναι ολοκληρωτική. Μεταβάλλει τη σχέση του ανθρώπου προς την εργασία του, τις συνθήκες, τις αξίες, τη στάση του στους συνανθρώπους του, τα αγαθά που καταναλώνει, ακόμα και προς τον ίδιο του τον εαυτό. Η αλλοτρίωση του ανθρώπου επιφέρει την απώλεια των κοινωνικών δεσμών και αποξενώνεται από τα υπόλοιπα άτομα, χωρίς να αναδεικνύονται τα συμφέροντά του και οι προοπτικές της αυτό-πραγμάτωσης.

Στο επίκεντρο της Διαλεκτικής του διαφωτισμού, των Horkheimer και Adorno, που είναι το έργο-κλειδί της «Σχολής της Φραγκφούρτης», βρίσκεται η έννοια της αλλοτρίωσης η οποία επηρεάζει την πορεία της κοινωνίας σε μια πιο απελευθερωμένη προοπτική και θα εστιάζει στα προβλήματα του ίδιου του ανθρώπου και της φύσεώς του. Η σχέση υποκειμένου και αντικειμένου, που πρεσβεύουν την ουσία και την πραγματικότητα, πρέπει να αναπτυχθεί και να καλλιεργηθεί κατάλληλα, ώστε να αρθεί η κυριαρχία του ανθρώπου επάνω στη φύση και έτσι να μεταβεί η κοινωνία στο *βασιλείο της ελευθερίας*. (Ράντης, 2013: 130)

Η αλλοτρίωση όπως την εννοεί ο Marcuse, είναι καθαρά χαϊντεγκεριανή. Ο Marcuse διαφέρει από τον Χάιντεγκερ σε πολλά σημεία και ειδικότερα ως προς τον τρόπο που νοηματοδοτούν την απολύτρωση του ανθρώπου. Ο Χάιντεγκερ θεωρεί ότι ο άνθρωπος βρίσκει ξανά τον παλιό του και πραγματικό εαυτό με τη μελέτη του θανάτου. Ο Marcuse, αντίθετα, ακολουθώντας τις αναλύσεις των έργων του Φρόντ, *συνδέει ορθά το ένστικτο του θανάτου με το ένστικτο της αποφυγής της δοκιμασίας, της συντηρητικής αναζήτησης της ασφάλειας μέσα στον θερμό μητρικό κόλπο*. Με αυτή την πρακτική θεώρηση, ο Marcuse, οδηγείται στην άποψη ότι με τη μελέτη της ζωής και όχι του θανάτου βρίσκει ο άνθρωπος το πλήρωμά του και τη σωστή αξιολόγηση των πραγμάτων. (Marcuse, 1971: 20)

Εξ' αιτίας της αποξένωσης ο άνθρωπος καθηλώνεται και δεν μπορεί να υπερβεί τους όρους επιβίωσής του στην καθημερινή του ζωή. Αυτό το κυνήγι της επιβίωσης δεν έχει πλέον άμεσο φυσικό χαρακτήρα αλλά διαμεσολαβείται από την κοινωνική εργασία και την προσφορά προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Η αποξενωμένη μορφή εργασίας έρχεται σε αντίθεση με την ίδια την ουσία της εργασίας και την οντολογική της ύπαρξη. Οι άνθρωποι προσπαθούν να παλέψουν ενάντια στη χειραφέτηση και την αποξένωση που προβάλλεται συνεχώς μπροστά

τους και να υπερβούν τις ταξικές συνθήκες και ορισμούς που τους επιβάλλονται. (Ρέκκας, 1999: 32,54)

Αυτές οι ταξικές συνθήκες και τα πρότυπα που επιβάλλονται από την κοινωνία πρέπει να κατανοηθούν και να αντιμετωπιστούν αναφορικά με την αντικειμενική και την πραγματική εστίαση των γεγονότων και των δεδομένων. Ο Adorno θεωρεί ότι αυτές τις συνθήκες πρέπει κανείς να τις αποκρυπτογραφήσει και να τις κατανοήσει, ώστε να τις επιλύσει και να εξέλθει από αυτόν το δεσμό της αλλοτριωτικής του κατάστασης. (Ράντης, 2006: 229)

Ο Μεσάρος αναφέρει στο έργο του «Η θεωρία του Μαρξ για την αλλοτρίωση» ότι: *ο άνθρωπος εξουσιάζεται από τους θεσμούς του σε τέτοιο βαθμό, ώστε το είδος της ζωής που διάγει κάτω από τις συνθήκες της θεσμοποίησης δεν μπορεί να ονομαστεί αλλιώς από σκλαβιά και η γλώσσα της αλλοτρίωσης είναι απατηλή χωρίς τις αναγκαίες αναφορές στην κοινωνική πράξη.* (Μεσάρος, 1974: 58,234) Φυσικά για να νοείται αλλοτρίωση απαιτείται η αναφορά σε μια συγκεκριμένη πράξη, είτε αυτή υπόκειται στο ίδιο το άτομο είτε στο κοινωνικό σύνολο με τη στενή και ευρεία του μορφή.

Ο άνθρωπος δεν είναι ούτε ανεξάρτητος αλλά ούτε και σκλάβος, ζει μέσα σε μια αλλοτριωμένη κοινωνία από την παιδική του ηλικία. Ο όρος της αλλοτρίωσης συναντάται παντού και από τα πρώτα βήματα του ανθρώπου κάνει την εμφάνισή του. Ο Φρόμ τη θεωρεί, απώλεια της φυσικής ελευθερίας προς όφελος της πολιτικής. Η ακρότητα βέβαια θεωρείται καταπίεση ακόμα και αυτών των λίγων και στοιχειωδών ελευθεριών που απέμειναν στο άτομο. (Περαντζάκη-Καρατζόγλου, 1988: 207)

Ο άνθρωπος δέχεται τη θεώρηση της εξουσίας σε όλες τις δραστηριότητές του. Φαίνεται να κυκλοφορεί και να λειτουργεί όπως μια αλυσίδα, η οποία διαπερνά τα άτομα, τα σώματα και τα αντικείμενα και συγκροτείται διαμορφώνοντας τα άτομα σε υποκείμενα. Μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο ο Φουκώ προσεγγίζει την εξουσία όχι απλώς: *«ως μια σχέση μεταξύ ατόμων ή συντρόφων, ατομική ή συλλογική. Είναι ένας τρόπος με τον οποίο ορισμένες πράξεις τροποποιούν άλλες πράξεις».* (Λυριντζής, 1995: 6)

Αυτή η αλυσίδα είναι που έχει περιορίσει τους ανθρώπους και τους έχει καθυποτάξει στους σύγχρονους ρυθμούς της πραγματικότητας. Η αλλοτρίωση είναι ένας όρος που «δένει» τα άτομα στα χαρακτηριστικά τους και εναρμονίζει τις συμπεριφορές τους με βάση την ολότητα και την υποκειμενικότητα. Η αλλοτρίωση χρησιμοποιείται ευρύτατα σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, από τα πρώτα

χρόνια του βίου του ανθρώπου. Έτσι είναι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα του σήμερα. Το βασικό χαρακτηριστικό της είναι ότι δεν μπορεί να προσδιοριστεί από τα άτομα και να επιλυθεί ή να αντιμετωπιστεί. Υπάρχει μια ασάφεια που την περιβάλλει είτε εκδηλώνεται σε ατομικό είτε σε κοινωνικό επίπεδο. (Καργάκος, 12-15/8/1984)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ

2.1. Εργασιακή διάσταση

Η καρδιά μιλάει με λόγια μόνον όταν αυτά στηρίζονται σε έργα. Η ανθρώπινη ουσία μπορεί να εκδηλωθεί μόνο με την εργασία: «Κανένας δεν βλέπει τι κρύβεται μέσα του αλλά μόνο αυτό που αποκαλύπτουν τα έργα του». Επομένως ο άνθρωπος θα πρέπει να εργάζεται συνεχώς για να ανακαλύψει αυτό που ο Θεός του έδωσε. (Παράκελσος, γιατρός και αλχημιστής του 16^{ου} αιώνα)

Η αλλοτρίωση ως έννοια πολλές φορές ταυτίζεται με την έννοια της εργασίας και έτσι γίνεται λόγος για αλλοτριωμένη εργασία που προκύπτει από το σύνολο των λειτουργιών και δραστηριοτήτων των ανθρώπων στον τομέα της παραγωγής και όχι μόνο. Φυσικά και υπάρχει μια μορφή αλλοτρίωσης που αναφέρεται στην εργασία αλλά δεν μπορεί να ταυτίζεται κάθε φορά με την ίδια την έννοιά της. Η αλλοτρίωση συχνά αναφέρεται με αρνητική προδιάθεση για μία κατάσταση, η εργασία όμως δεν επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στον άνθρωπο, αλλά εκφράζει πολλές φορές τις χαρές, τα όνειρα, τις φιλοδοξίες, όσο και αγχώδης διαδικασία μπορεί και να φαίνεται για τον ίδιο. *Η εργασία του ανθρώπου έχει έναν απελευθερωτικό και δημιουργικό χαρακτήρα, εφόσον αυτός μπορεί να εκφραστεί ελεύθερος από καταναγκασμούς και περιορισμούς και να εκφράσει τη διάθεσή του.* (Δασκαλάκης, 2009: 98)

Η εργασία δεν πρέπει να γίνεται αυτοσκοπός της ζωής του ανθρώπου, αλλά να του εξασφαλίζει τα απαραίτητα για μια αξιοπρεπή πορεία στο βίωμά του. Η αλλοτρίωση αναφέρεται σε αυτήν την αρνητική διάσταση της εργασίας που επηρεάζει τον άνθρωπο και τον περιορίζει στα στενά πλαίσια της παραγωγικής διαδικασίας χωρίς να δείχνει ενδιαφέρον για οτιδήποτε άλλο. Ο Μαρξ αναφέρει ότι:

«Ο Χέγκελ συλλαμβάνει την έννοια τη εργασίας ως την ουσία, που επαληθεύεται ο άνθρωπος και πραγματώνεται. Βλέπει μόνο τη θετική της πλευρά και όχι την αρνητική. *Η εργασία είναι το δι' εαυτόν γίνεσθαι του ανθρώπου εντός της αλλοτρίωσης ή ως αλλοτριωμένου ανθρώπου.*» (Αντωνοπούλου, 2008: 157)

Ο Μαρξ δηλώνει ότι αν ο άνθρωπος αλλοτριωθεί, πρόκειται να δυστυχήσει. Η επιβολή της εργασίας στον άνθρωπο καταλήγει στην αλλοτριωμένη κατάσταση όσων πραγμάτων ή καταστάσεων συγκροτούν τον άνθρωπο. Γι' αυτό και υπάρχει η δυστυχία. Η πνευματική και σωματική ενέργεια του ανθρώπου στερείται της ελεύθερης εξέλιξης και έτσι ο εργαζόμενος νιώθει να είναι «ξένος» στη δουλειά του και στη δουλειά του νιώθει «ξένος» του ίδιου του του εαυτού. Έτσι κάποτε η εργασία ήταν ανάγκη και επιθυμία του ανθρώπινου είδους, τώρα είναι μέσο ικανοποίησης κάποιας εξωτερικής ανάγκης (π.χ. μεροκάματο για φαγητό). (Byron, 2013: 433)

Αναπόφευκτα στη σύγχρονη εποχή δοκιμάζονται οι αντοχές του και το ξεπέραςμα αυτής της αλλοτριωμένης κατάστασης, επιβαρύνεται με την οικονομική κρίση και εξωθείται πολλές φορές στα όρια της επαγγελματικής εξουθένωσης. «Ο άνθρωπος θα πρέπει, όπως τονίζει και ο Μεσάρος, μέσα από το έργο του Μαρξ, να ξεπεράσει θετικά και να βγει αλώβητος από την αυτό-αλλοτρίωση της εργασίας». (Μεσάρος, 1974: 25)

Για τον Μαρξ η έννοια της αλλοτρίωσης και της αποξένωσης εκφράζεται στην εργασία και στον καταμερισμό της, αναφορικά με τις δραστηριότητες του ανθρώπου είτε είναι σωματικές είτε είναι διανοητικές και ψυχολογικές. Η αλλοτρίωση μπορεί να θεωρηθεί ως ένα στοιχείο που διαπερνά όλες τις πτυχές της ζωής του ανθρώπου. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί και για την έννοια της επαγγελματικής εξουθένωσης, διότι το άτομο δεν μπορεί να διαχωρίσει αυτή τη λεπτή διαφορά ωφέλιμου και μη από την προσωπική του ζωή. Φαίνεται ότι η αλλοτρίωση της εργασίας είναι η σημαντικότερη για τον άνθρωπο, διότι αν επέλθει αυτή τότε επηρεάζονται και όλες οι άλλες δραστηριότητές του.

Ο Μαρξ τονίζει στο έργο του «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα» ότι: «*Η εργασία παράγει ευφύια αλλά επίσης και ηλιθιότητα και αποβλάκωση για τους εργατές*». Αν το προϊόν της εργασίας είναι αλλοτριωμένο τότε η ίδια η παραγωγή και η δραστηριότητα του ατόμου είναι η ενεργός αλλοτρίωσή του (*η αλλοτρίωση της δραστηριότητας, η δραστηριότητα της αλλοτρίωσης*). (Μαρξ, 1975: 94-95)

Στο ίδιο έργο του αναφέρει ότι η αλλοτρίωση που επιφέρει η εργασία είναι η βάση στην οποία στηρίζονται όλες οι άλλες αλλοτριώσεις που μπορεί να βιώσει ο

άνθρωπος. Για παράδειγμα η θρησκευτική αλλοτρίωση επέρχεται από την αλλοτρίωση της εργασίας, έτσι ώστε ο άνθρωπος να χάνει πολύτιμο χρόνο και να μαραζώνει ψυχολογικά, κάτι το οποίο του υστερεί την άμεση επαφή με το Θεό. Άρα μπορεί να γίνει κατανοητό ότι, είναι μια έννοια βασικού και θεμελιακού χαρακτήρα που επεκτείνεται σε πολλούς τομείς και είναι δύσκολο να νοηθεί και να οριστεί. (Quiniou, 1998: 125)

Στα πλαίσια της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας, όπως υπογραμμίζει ο Μαρξ, η εργασία αγοράζεται και πωλείται όπως όλα τα αγαθά σύμφωνα με το χρόνο που είναι αναγκαίος για την παραγωγή και αναπαραγωγή του κάθε αντικειμένου και του εκάστοτε φορέα. Η εργασία πολλές φορές υποβαθμίζεται σε μέσο που χρησιμεύει μόνο για τη διαίωσιση του ανθρώπου ως είδος και δεν αποτελεί γενικότερο κομμάτι της φιλοσοφικής του ύπαρξης. Έτσι εμπορευματοποιείται η εργασία και το άτομο που συνδέεται με αυτήν αλλοτριώνεται και μετατρέπεται σε έναν αφηρημένο παραγωγικό συντελεστή, ο οποίος αδυνατεί να ξεχωρίσει την ουσία του από την ουσία της εργασίας του. (Ρωμανός, 2008: 9)

Στην αποξενωμένη εργασία, οι εργαζόμενοι και όσοι παίρνουν ενεργό ρόλο στην παραγωγική διαδικασία, απλά κάνουν τη δουλειά που τους έχουν αναθέσει και δεν εκφράζουν καμία αμφισβήτηση, ούτε έχουν λόγο για το τι πρέπει να γίνει και ποια διαδικασία θα ακολουθηθεί. Ο εργαζόμενος δεν εκφράζει την ουσία της ύπαρξής του εκείνη τη στιγμή για το λόγο στον οποίο βρίσκεται εκεί. Δεν ικανοποιεί τις προσωπικές του ανάγκες και αμφιβολίες και καθλώνεται στις αναγκαστικές καταστάσεις και διαδικασίες που του υπαγορεύονται και ορίζονται εκτός αυτού.

Ο άνθρωπος αυτοδημιουργείται μέσα από τον αγώνα του να τιθασεύσει, μέσω της κοινωνικά οργανωμένης εργασίας του, τις τυφλές δυνάμεις της φύσης και σε αυτήν την προσπάθειά του αλλάζει όλες τις συνιστώσες του «είναι» του. Αλλάζει τη φύση, αλλάζει τους συνανθρώπους του και τις σχέσεις του μ' αυτούς, αλλάζει, τελικά, τον ίδιο του τον εαυτό. (Ρέκκας, 1999: 7)

Από την εργασία του, λείπει τελείως το στοιχείο της δημιουργικότητας, έτσι αναδεικνύεται η έννοια της αποστέρησης της εργασίας, με την οποία υποβιβάζεται ο άνθρωπος, σαν φορέας δημιουργικότητας και παραγωγικότητας στο κοινωνικό σύνολο. Πρόκειται για το είδος της εργασίας που στερείται τελείως το στοιχείο της αυτενέργειας, της ειδίκευσης και της καλλιέργειας του ανθρώπου σωματικά αλλά και πνευματικά. (Βακαλιός, 1977: 215)

Η αλλοτριωμένη εργασία παράγει και αλλοτριωμένη συνείδηση στα άτομα, που εγκαθίσταται σε αυτά, με απρόσμενες συνέπειες. Οι εργαζόμενοι μπορεί να μην είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις κοινωνικές τους ανάγκες. Υπάρχει μια μορφή χάσματος μεταξύ των αντιλήψεων, της αντικειμενικής κατάστασης της εργασίας και ορισμένων συμφερόντων τους, όπως τις αξίες, τα ιδανικά, τα ήθη και τις επιθυμίες. Η αποξένωση από την εργασία χωρίζει έναν εργαζόμενο από την εργασία και τον εργασιακό του χώρο και εκδηλώνεται με τη μορφή μείωσης των θέσεων εργασίας και την έλλειψη οργάνωσης. (Seyfettin et. al., 2010: 29)

Ο εργαζόμενος αποψιλώνεται από όλες τις εργασιακές του δεξιότητες και πρωτοβουλίες, σχεδόν από όλες τις πνευματικές και νοητικές πλευρές της εργασίας. Η εργασία εκπίπτει από μια σύνθετη δραστηριότητα σε μια απλή μηχανική και τυπική εκτέλεση ενεργειών, που ούτε σχεδιάζονται αλλά ούτε και ελέγχονται από τον εργαζόμενο. Φυσικά η αποψίλωση της εργασίας από τις ποιότητες, τις σχέσεις, τις συνθήκες και δεξιότητες, από τις πνευματικές και νοητικές της διαστάσεις έγινε σταδιακά με το πέρασμα των χρόνων και την μεταβολή των κοινωνιών και των προτύπων. (Αντωνοπούλου, 2008: 180)

Η εργασία και γενικότερα η παραγωγική διαδικασία συντελούν στην ανάπτυξη του ατόμου όχι μόνο σωματικά αλλά και ηθικά και πνευματικά. Αλλοτριώνει την ύπαρξή του και τον μετατρέπει σε εμπόρευμα αλλά και τον διαμορφώνει με τελείως «ξένα» στοιχεία προς αυτόν. Όπως αναφέρει και ο ίδιος ο Μαρξ στα «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα»: *η παραγωγή δεν παράγει τον άνθρωπο μόνο σαν εμπόρευμα, το ανθρώπινο εμπόρευμα, τον άνθρωπο με τη μορφή εμπορεύματος. Παράγει, επίσης, τον άνθρωπο πνευματικά και φυσικά σαν απανθρωποιημένη ύπαρξη.* (Μαρξ, 1975: 109)

Ο κοινωνικός χαρακτήρας της εργασίας λαμβάνει την αλλοτριωμένη μορφή του εμπορεύματος που παράγεται από τη διαδικασία αυτή, αλλά και του ανθρώπου ως εμπόρευμα. «...το προϊόν της εργασίας είναι σε κάθε κοινωνική κατάσταση ένα χρήσιμο αντικείμενο...», εννοώντας τη χρησιμότητα του καθαυτού αντικειμένου στην καθημερινότητα αλλά και του ανθρώπου ως αντικείμενο στις κοινωνικές του επαφές και εκδηλώσεις. (Μελλάς, XX: 239)

Το προϊόν της παραγωγής του, ο άνθρωπος, το βλέπει ως «ξένο», ως κάτι το αλλότριο προς αυτόν, παρόλο που είναι προϊόν του δικού του μόχθου και έκφραση της εργασιακής του δυναμικής και ικανότητας. Η εργασία παύει να αποτελεί έννοια απελευθερωτική για τον άνθρωπο και μετατρέπεται σε σκλαβιά, μια σκλαβιά που

φαίνεται να είναι απαραίτητη για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωση. Την ώρα της εργασίας και της δημιουργίας *δεν επιβεβαιώνει τη βαθύτερη ανθρώπινη ανάγκη του για δημιουργία αλλά το ένστικτο της επιβίωσης.* (Δασκαλάκης, 2009: 100-101)

Η αλλοτρίωση μπορεί να παράγεται μέσα από τις σχέσεις του ανθρώπου, όπως προαναφέρθηκε, με τα αντικείμενα, με την ίδια του τη φύση αλλά και με τους συνανθρώπους του. Σαφώς ο άνθρωπος δε λειτουργεί και δε νοηματοδοτείται «έξω» από τις σχέσεις του, αλλά συγκροτεί το «είναι» του μέσα από αυτές και τον τρόπο που αυτές δρουν προς όφελός του. Η εργασία έχει μεταβεί σε ένα στάδιο «αντικειμενοποίησης», όπου δεν παίζει ρόλο ο άνθρωπος, δηλαδή ο εργάτης, αλλά το αντικείμενο, δηλαδή το τελικό προϊόν που παράγεται. Αυτό οδήγησε την κοινωνία σε μια εποχή «φетиχοποίησης» του εμπορεύματος, διότι αποθεώνουμε και «λατρεύουμε» κατά μία έννοια το αντικείμενο χωρίς να μας νοιάζουν οι επιπτώσεις. (Quiniou, 1998: 128-131)

Τα αποτελέσματα της αποξένωσης του ανθρώπου από το εργασιακό του πλαίσιο δεν είναι εκφράσεις του ίδιου του εαυτού. Το άτομο δε γνωρίζει αυτό που κάνει και αυτό που παράγει ως μια έκφραση του δικού του εαυτού. Αντίθετα αυτό που εκφράζει είναι μια διαδικασία, ώστε να πετύχει την απόκτηση των μέσων, κυρίως των υλικών, για την επιβίωση. (Geyer et. al., 1992: 12-14)

Ο Μαρξ ειδικότερα διακρίνει τρεις μορφές αλλοτρίωσης. Η πρώτη αφορά τη σχέση του εργάτη με το προϊόν της εργασίας του, το οποίο παρουσιάζεται ως «ξένο» προς αυτόν. Η δεύτερη μορφή αλλοτρίωσης αναφέρεται στην αποξένωση του εργάτη από τον εαυτό του, από την ίδια την εργατική δύναμη (αυτό-αλλοτρίωση). Τέλος ο Μαρξ διαπιστώνει ότι η αλλοτρίωση επέρχεται από τη διαστρέβλωση του συλλογικού χαρακτήρα της παραγωγικής δραστηριότητας. (Ρωμανός, 2008: 12)

Η εργασία και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμορφώνεται αντιμετωπίζονται ως *σύνδρομο του καπιταλισμού, ως το αποτέλεσμα των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.* Στον 20^ο αιώνα η αλλοτρίωση αντιμετωπίζεται ως μια «ασθένεια του πολιτισμού». Τα αίτιά της αναζητούνται σε πολλούς τομείς της καθημερινής δραστηριότητας των ατόμων και του κοινωνικού συνόλου, όπως η βιομηχανική οργάνωση της παραγωγής, ο καταμερισμός της εργασίας, η μηχανοποίηση των μέσων και δραστηριοτήτων, η ρουτίνα της εργασίας και της καθημερινότητας, η γραφειοκρατία, η διαβίωση στα αστικά κέντρα και η συγκέντρωση του πληθυσμού εκεί, ο απρόσωπος χαρακτήρας της, η απώλεια της

ταυτότητας των ατόμων είτε είναι ατομική, είτε εθνική, είτε πολιτική. (Παπαδάτος, 1994: 57)

Η ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας και η διαστρωμάτωση της κοινωνίας αναφορικά με τις λειτουργίες που συντελούν τα άτομά της σήμανε τη χαλάρωση του αυστηρού διαχωρισμού ανάμεσα στις ταξικές κουλτούρες. Στη σύγχρονη κοινωνία μας που χαρακτηρίζεται από έναν αυξανόμενο λειτουργικό καταμερισμό της εργασίας, βλέπουμε ότι οι άνθρωποι και τα κινήματα αγκαλιάζουν τους νέους, ασχέτως κοινωνικών ομάδων και ειδικότητας στην παραγωγική διαδικασία, είτε είναι εκπαιδευτικός, είτε κοινωνικός εργαζόμενος, είτε αυτοαπασχολούμενος, είτε βιομηχανικός εργάτης. (Heller, 1989: 110-111)

Στη διαστρωματωμένη ταξικά βιομηχανική κοινωνία, ο καταμερισμός της εργασίας επιφυλάσσει πολλές όψεις, σε άλλους δημιουργική και παραγωγική ζωή, οικονομική άνεση, κύρος στον εργασιακό τομέα, κοινωνική εξουσία, ενώ άλλους τους καταδικάζει σε μονότονη και αλλοτριωμένη εργασία, λιγότερα υλικά και πνευματικά αγαθά, κίνητρα για δουλειά και απόδοση των μέγιστων. Ο κατεξοχήν κοινωνικός θεσμός μέσα στον οποίο διαμορφώνεται ο καταμερισμός της εργασίας είναι το σχολείο. (Φραγκουδάκη, 1985: 170,173)

Ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, αναφέρει ο Μαρξ, δεν παίρνει υπόψη του τα άτομα ως μονάδες ούτε το σύνολο, αλλά νοηματοδοτείται με τους όρους της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής. Έτσι το εμπόρευμα καταλήγει να εξουσιάζει τα υποκείμενα και ο ουσιαστικός σκοπός και η συνείδηση του ανθρώπου χάνονται και εξαϋλώνονται σε όλη τη διαδικασία της υλικής αυτής παραγωγής. Ο άνθρωπος αποξενώνεται από την εργασία του και την υπόστασή του και αυτό αποξενώνεται.

Αν δεν αναπτυχθεί σωστά ο καταμερισμός της εργασίας τα άτομα νιώθουν να μειονεκτούν και να υπολείπονται προσόντων σε σχέση με τους υπολοίπους. *Ο εργάτης δεν επιβεβαιώνει τον εαυτό του στην εργασία, αλλά αρνείται τον εαυτό του, νιώθει μίζερος και καθόλου εντυχιμένος, δεν αναπτύσσει ελεύθερα την πνευματική του και φυσική του ενεργητικότητα, αλλά απονεκρώνει τη σάρκα του και καταστρέφει το πνεύμα του.* Έτσι η εργασία γίνεται καταναγκαστική και μέσο να ικανοποιεί τις ανάγκες που είναι «έξω» από αυτόν. (Μαρξ, 1975: 95)

Στη σύγχρονη κοινωνία του καπιταλιστικού συστήματος, οι κοινωνικές σχέσεις έχουν εξαλειφθεί και έχουν αντικατασταθεί από τις οικονομικές σχέσεις και τις σχέσεις των εμπορευμάτων. Η μόνη σύνδεση των ανθρώπων πλέον είναι η κατοχή

και παραγωγή εμπορευμάτων, το κεφάλαιο και η εργασιακή δυναμική. Οι άνθρωποι χάνουν τις προσωπικότητές τους και γίνονται εκπρόσωποι των εμπορευμάτων και των αντικειμένων που κατέχουν. (Σολδάτος, 2012: 9)

Στην αλλοτριωμένη εργασία επαναλαμβάνεται συνεχώς με όρους ρουτίνας, μια διαδικασία «έξω» από το άτομο αναστέλλοντας τη γνωστική του δραστηριότητα και ανάδειξη της εμπειρίας του. Η ρουτίνα αυτή περιορίζει το άτομο, τις εμπειρίες του, τη σκέψη του, την κριτική του ικανότητα και έτσι μειώνεται η παραγωγή και οι δυνατότητες σε ατομικό αλλά και συλλογικό επίπεδο. (Geyer et. al., 1992: 18-21)

Ότι στέκεται εμπόδιο στην ανθρώπινη ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί αλλοτρίωση. Η αλλοτρίωση δείχνει να κόβει τη σχέση μεταξύ του ατομικού και κοινωνικού, του φυσικού και συνειδητού, τα οποία δημιουργούσαν μια ενότητα και μια φυσική διάσταση. Αποτέλεσμα της αλλοτρίωσης είναι ότι ο εργάτης νιώθει ότι εκτελεί μόνο τις ζωώδεις λειτουργίες του. Έτσι αντιστρέφονται οι όροι και ότι είναι ζωώδες γίνεται ανθρώπινο και το ανθρώπινο ζωώδες. Σε μια κοινωνία που κυριαρχεί η έννοια χρήμα και κεφάλαιο κυριαρχεί και η ουσία της αλλοτρίωσης. Η κοινωνία έχει πάρει τη μορφή μιας αλλοτριωμένης κοινωνίας καθώς στηρίζεται και επιβεβαιώνεται με την αύξηση του δημόσιου και ατομικού συμφέροντος και υλικού πλούτου. Όπως διατυπώνει και ο Μαρξ, *δεν υπάρχει τίποτα σύμφυτο ανθρώπινο στη συσσώρευση του πλούτου, αλλά ο ουσιαστικός σκοπός μιας κοινωνίας θα έπρεπε να ήταν «ο πλουτισμός του ανθρώπινου όντος ή η αύξηση του εσωτερικού πλούτου».* (Μεσάρος, 1974: 186-190)

Ο Μαρξ στο έργο του «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα» παρομοιάζει με πολύ ουσιαστικό τρόπο τον άνθρωπο με ζώο. Αναφέρει ότι: «ο άνθρωπος (εργάτης) αισθάνεται πια ότι ενεργεί ελεύθερα μόνο στις ζωικές του λειτουργίες -φαγητό, ποτό και αναδημιουργία ή το πολύ και στα ζητήματα της κατοικίας του και του στολισμού του- ενώ στις ανθρώπινες λειτουργίες του δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα ζώο». (Μαρξ, 1975: 95-96)

Ο σκόπιμος χαρακτήρας της εργασίας εδραιώνεται με τη συστηματική παραγωγή, δηλαδή γνωρίζουμε τι θέλουμε να παράγουμε και με ποιον τρόπο, έτσι ώστε να καταλήξουμε στα ζητούμενα οφέλη και όχι στην καθυπόταξη. Ο Μαρξ ενστερνίζεται τον ορισμό που δίνει ο Φραγκλίνος για τον άνθρωπο, ότι είναι: «a tool making animal», ζώο που φτιάχνει εργαλεία. Δίνοντας έτσι τη διάσταση της ζωώδους φύσης του ανθρώπου αλλά και της σωστής χρήσης των εργαλείων και της δουλειά του. (Ρέκκας, 1999: 27)

Ο εργάτης όσο περισσότερα αγαθά και προϊόντα παράγει τόσο φθηνότερο εμπόρευμα γίνεται. Αυτό σημαίνει ότι, παράγοντας περισσότερα υλικά αγαθά και αξίες, αλλοτριώνεται και παραμορφώνεται. Όσο πιο πολιτισμένο είναι το προϊόν του τόσο πιο ανίσχυρος και υποδουλωμένος είναι, όσο πιο βελτιωμένη η εργασία τόσο πιο άβουλος γίνεται στην ίδια του τη φύση και τη στάση ζωής που διατηρεί. Όλοι οι εργαζόμενοι μπορεί να αλλοτριωθούν, λόγω των δυσμενών συνθηκών που επικρατούν τα τελευταία χρόνια στις σύγχρονες κοινωνίες και της οικονομικής κατάστασης ειδικότερα που βιώνει η χώρα μας. (Πρακτορείο Rioters, 19/11/2009)

Στην αλλοτριωμένη εργασία το ενδιαφέρον του ατόμου εστιάζεται στην αξία των εμπορευμάτων και όχι στην ουσιαστική του εκτίμηση της εσωτερικής πραγματικής τους αξίας. Ο άνθρωπος παράγει και πουλάει προϊόντα όχι γιατί έχει μια ιδιαίτερη σχέση με αυτά αλλά λόγω της αξίας τους για ανταλλαγή και χρηματική αξιοποίηση τους. Μια οικονομία που βασίζεται πάνω στην κυριαρχία τη αξίας που ανταλλάσσονται και αξιοποιούνται τα προϊόντα και τα εμπορεύματα, παράγει ανθρώπινες σχέσεις που χαρακτηρίζονται και καθορίζονται από την τάση και τους όρους της αποξένωσης. (Parrenheim, 1/6/2000)

Στη Γερμανική Ιδεολογία, ο Μαρξ, θεωρεί τη νεώτερη κοινωνία ως αλλοτριωμένη, διότι η καπιταλιστική κοινωνία επιβάλλει στα άτομα των καταμερισμό και την αποξένωση στο χώρο εργασίας τους, *«οι άνθρωποι έρχονται σε καθορισμένες αναγκαίες σχέσεις, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους»*. Το άτομο (εργάτης) υποτάσσεται στον κλάδο και στη δραστηριότητα που του έχουν επιβάλλει και έτσι η εργασία του προσδιορίζεται και διαμορφώνεται από καθορισμένες ταξικές σχέσεις και διακρίσεις. (Ρωμανός, 2008: 13)

Στα Grundrisse ο Μαρξ αναφέρεται στη σχέση εργασίας και κεφαλαίου, στην εργασία ως απόλυτη φτώχεια, πλήρη αποκλεισμό από τον αντικειμενικό πλούτο, δίνοντας έτσι το στίγμα της αληθινής εργασίας και της αλλοτρίωσης αυτής δημιουργώντας ένα αβυσσαλέο ρήγμα στις προσωπικές φιλοδοξίες και την πραγματική ουσία της. (Μιχαήλ, 2000: 89)

Στις σύγχρονες καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής αναπτύσσεται και αναδεικνύεται ο εξαναγκασμός, που θεωρείται και προβάλλεται ως απαραίτητος για την παραγωγική διαδικασία. Μέσα από αυτήν την αναγκαστική εργασία προκύπτει και ο όρος της υπεραξίας. Η αναγκαστική εργασία αλλοτρίωσε τα άτομα και προκάλεσε τη δυσφορία για αποδοτικότητα και ευχάριστη νοηματοδότηση της παραγωγής τους. (Petras, 1983: 70)

Η εργασία εκτός από την αρνητική της χροιά που αναφέρθηκε και τονίστηκε προηγουμένως, εκτός ελαχίστων περιπτώσεων, φαίνεται να έχει όχι μόνο αλλοτριωτικό χαρακτήρα για τον άνθρωπο, αλλά και θετική πλευρά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και των αξιών του. Η εργασία απελευθερώνει τον άνθρωπο και προκαλεί την έκφραση της δημιουργικής του διάθεσης. Έτσι η εργασία αποτελεί μια δυναμική που μπορεί να συνεισφέρει στην απελευθέρωση του ανθρώπου σε πολλά επίπεδα της καθημερινότητας και της κοινωνικής του συναναστροφής.

Η εργασία απελευθερώνει τον άνθρωπο από την ίδια του τη φύση και τον ίδιο του τον εαυτό, ο οποίος έχει καταπατηθεί και περιοριστεί στα στενά πλαίσια του υποκειμένου του. *Του δίνει την ικανότητα να εκφραστεί και να δημιουργήσει προϊόντα τα οποία διακηρύσσουν την ανωτερότητά του απέναντι στα υπόλοιπα φυσικά είδη, πολιτισμικά δημιουργήματα που αναδεικνύουν την εργασία ως βασική ιδιότητα και διάσταση του ανθρώπου.* (Δασκαλάκης, 2009: 99)

Όσον αφορά το παρόν και το μέλλον των σύγχρονων καπιταλιστικών και σοσιαλιστικών χωρών, πρέπει να τονίσουμε, ότι αν βασιστούν στην *αυτενεργώ και πρωτόβουλη δράση* των εργαζομένων, τα αλλοτριωτικά φαινόμενα που προέρχονται από την αλλοτριωμένη – αποξενωμένη – αποστερητική εργασία θα εξαλείψουν καθολικά και ολοκληρωτικά την έννοια της αλλοτρίωσης γενικότερα και θα αντιστρέψουν την παρούσα προβληματική κατάσταση. (Βακαλιός, 1977: 218) Η αλλοτριωμένη εργασία ενέχει χαρακτηριστικά όπως, την περιορισμένη λήψη αποφάσεων και την ελάχιστη χρήση δεξιοτήτων. Η αλλοτρίωση της εργασίας ήταν στο παρελθόν ένα συστατικό, μια τάση ανάληψης υποχρεώσεων, τώρα έχει μεταλλαχθεί σε κάτι πιο ειδικό, με χρηματικούς πλέον όρους. (Seyfettin et. al., 2010: 29)

2.2. Οικονομική - Πολιτική διάσταση

Η αλλοτρίωση της εργασίας, στο έργο του Μαρξ, εμφανίζει όλες τις διαστάσεις της αλλά τελειώνει ενοποιητικά με την έννοια του χρήματος και τις σχέσεις που αυτό διαμορφώνει. Αυτό το γεγονός εμφανίζεται στο συγκεκριμένο σημείο προφανώς για να υποδείξει τη σχέση της αλλοτρίωσης με την οικονομική διάσταση, πράγμα που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ακόμα και στη σημερινή πραγματικότητα. Ο Μαρξ αναφέρει χαρακτηριστικά για το «χρηματικό σύστημα» ότι

είναι: «ο μαστροπός ανάμεσα στην ανάγκη και στο αντικείμενο, ανάμεσα στη ζωή και στα μέσα της ζωής του ανθρώπου», η «ορατή θεότητα», το «εξωτερικό, καθολικό μέσο και η δύναμη για τη μετατροπή της φαντασίωσης σε πραγματικότητα και της πραγματικότητας σε απλή φαντασίωση». (Μεσάρως, 1974: 104-106)

Στο έργο του «Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας» ο Μαρξ αναφέρει ότι: «Το χρήμα αναπτύσσεται και διατηρείται σαν αλλοτριωμένη μορφή ύπαρξης όλων των εμπορευμάτων και των δραστηριοτήτων σε αντίθεση με το κυκλοφοριακό μέσο που εκπροσωπεί το εμπόρευμα με την πάντοτε αναλώσιμη και αλλοτριώσιμη μορφή του.», «Το χρήμα ή η ανεξάρτητη ανάπτυξη της ανταλλακτικής αξίας, δεν είναι πια το διάμεσο της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών, μα το τελικό της αποτέλεσμα.» (Μαρξ, 1978: 159-160, 164) Έτσι γίνεται κατανοητό ότι το χρήμα διαμορφώνει τις σχέσεις και τις αξίες των ειδών, αλλά και τη στάση και τη συμπεριφορά των ατόμων.

Στον γενικότερο προβληματισμό του Μαρξ, πολύ σημαντικό ρόλο, έπαιξε η οικονομία και τα οικονομικά θέματα, αναφορικά με το ρόλο που διαδραματίζουν στη συγκρότηση και ισχύ της κοινωνίας και των κοινωνικών θεσμών, με ξεχωριστή αναφορά στο κράτος. Σε ένα γράμμα του προς τον J. B. Schweiter γράφει: «Το μυστικό της επιστημονικής διαλεκτικής [...] εξαρτάται από την κατανόηση των οικονομικών κατηγοριών...». Έτσι με αυτόν τον τρόπο η κριτική του σκέψη και διαλεκτική απέκτησε νέο περιεχόμενο και μετατράπηκε σε συνειδητή προγραμματική πολιτική δράση. (Δασκαλάκης, 2009: 90, 92)

Στον ύστερο καπιταλισμό δεν αυτορυθμίζεται η αγορά και οι αξιώσεις της, αλλά εμφανίζεται μια διαρκώς αυξανόμενη πολιτική του κράτους που παρεμβάλλεται στη σφαίρα και την πραγματική ύπαρξη της οικονομίας. (Ράντης, 2013: 132) Η ανάπτυξη των Νεομαρξιστικών προσπαθειών να εστιάσουν την προσοχή τους στην οικονομία, είναι θετικός διαχωρισμός από τη Μαρξιστική ορθοδοξία που ήταν πιο περιορισμένη στην εξέταση της πολιτικής οικονομίας από τη σκοπιά της ανάδειξης και εξέλιξης του σοσιαλισμού σε μία χώρα. (Petras, 1983: 78)

Στην αναφορά του Μαρξ στο έργο του «Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα», τονίζει ότι, η πολιτική οικονομία αποκρύβει την αλλοτρίωση της εργασίας, αγνοώντας την άμεση σχέση και επαφή του εργάτη και της παραγωγής. Η διαδικασία αυτή παράγει για τον εργάτη αποστέρηση και ανικανότητα έκφρασής του. (Μαρξ, 1975: 94) Η κλασική Πολιτική Οικονομία ξεχωρίζει τις οικονομικές

κατηγορίες από το ίδιο το υποκείμενό τους και τις υποστασιοποιεί καθιστώντας τις γενικές συνθήκες των αιώνιων νόμων της παραγωγής. (Μελάς, XX: 236)

Οι πολιτικοί οικονομολόγοι συνήθως αναφέρονταν κατ' επανάληψη στον όρο «παραγωγή» και εξέφραζαν τους γενικούς κανόνες της, όπως το εργαλείο, τη συσσωρευμένη πείρα, τη συσσωρευμένη εργασία κ.ά. Δηλαδή τη σχέση του κεφαλαίου με αυτή των εργατών και τις συνθήκες δραστηριότητάς τους. Ο Μαρξ γράφει ότι: «Το κεφάλαιο είναι μια γενική και αιώνια φυσική σχέση που ως εργαλείο μετατρέπει το παραγωγικό εργαλείο, τη συσσωρευμένη πείρα και την εργασία σε κεφάλαιο.» (Αντωνοπούλου, 2008: 145-146) Όλοι οι πολιτικοί οικονομολόγοι συνήθως συμφωνούν στην άμεση αλληλεπίδραση και αλληλοσυσχέτιση μεταξύ του καταμερισμού της εργασίας και τη συσσώρευση του κεφαλαίου. Συσσώρευση του κεφαλαίου σημαίνει αύξησή του, δηλαδή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας που επιτρέπει την αύξηση και διατήρηση της παραγωγής, εφόσον όμως έχουμε και αύξηση του εργατικού δυναμικού και των πρώτων υλών. (Λιανός, 1997: 203)

Στην καπιταλιστική κοινωνία, με τους γρήγορους ρυθμούς της και τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις της, η γνώση και η εμπειρία της τεχνικής που απαιτούνται για την παραγωγή, μετασχηματίζονται σε τεχνολογία και έτσι ενσωματώνονται στις μηχανές, δηλαδή αφομοιώνονται από το κεφάλαιο και την απρόσωπη χρήση του. (Αντωνοπούλου, 2008: 151) Ο Μαρξ διατυπώνει στο έργο του το «Κεφάλαιο» ότι: «Είναι φανερό ότι το κεφάλαιο προϋποθέτει την εργασία ως μισθωτή εργασία.» (Μεσάρος, 1974: 133) και φυσικά αυτό είναι το ανταπόδεικτο της χρήσης του και της δραστηριότητας των ανθρώπων στον τομέα της εργασίας και της ανταμοιβής με υλικά αγαθά.

Η ανάλυση της διάκρισης της επιδίωξης του πλούτου, καθώς διατηρείται το γνωστικό υποκείμενο στην επιχειρηματική και εμπορική δραστηριότητα, αναδεικνύει την αφετηρία και τις προϋποθέσεις θεωρητικής ανασυγκρότησης της πολιτικής οικονομίας. Στην άσκηση της πολιτικής οικονομίας στην αστική και όχι μόνο κοινωνία, αναδεικνύεται το πρόβλημα της αλλοτρίωσης, προσδίδοντας ένα κοσμοϊστορικό και μυστικιστικό νόημα. (Πατέλης, 2004: 109, 114)

Η αλλοτριωμένη αίσθηση εγκαθίσταται στην έννοια και την υλική υπόσταση του χρήματος, κάτι το οποίο σημαίνει ότι η φύση του ανθρώπου αλλοτριώνεται μέσω της καθολικής εισχώρησης του χρήματος στην πραγματικότητα των δραστηριοτήτων του. Το χρήμα, δηλαδή η αίσθηση του να έχει κανείς «δύναμη», αντικαθιστά την

ουσία του ανθρώπου και δυναστεύει το υποκείμενο. Μέσα στη σύγχρονη κοινωνία που έχει αλλοτριωθεί από το χρήμα, οι ανθρώπινες ανάγκες δεν αναγνωρίζονται ως πραγματικές και φυσιολογικές, εκτός και αν μπορούν να αγοραστούν από το χρήμα. Οι άνθρωποι μετέτρεπαν όλες τις ανάγκες τους σε χρηματικά μεγέθη και τις προσομοίαζαν με αυτά. Ακόμα όλα τα αντικείμενα και τα πράγματα μετατρέπονταν σε αντικείμενα για πούληση, χωρίς να ενδιαφέρει το κόστος και η αξία, αλλά μόνο η πράξη στην ακραία αλλοτριωμένη της έκφραση.

Η αλλοτρίωση είναι μια έννοια που σχετίζεται άμεσα με τις έννοιες του υπερπροϊόντος και της υπεραξίας. Η δυσκολία με την ανάλυση του Μαρξ είναι ότι αποκρύπτει τις διαδικασίες κατανάλωσης και των δεσμών μεταξύ της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας. Η ανταλλαγή περιλαμβάνει την κατανάλωση και τις αποφάσεις για τη σχετική ποιότητα με άλλα παρόμοια προϊόντα (π.χ. για την καταλληλότητά τους, για συγκεκριμένο σκοπό, την υποκατάστασή τους κ.ά.). Με τη σειρά τους πάλι αυτά, οδηγούν σε ανάθεση της κοινωνικής αξίας των αγαθών που επηρεάζει τον καθορισμό της οικονομικής αξίας. Αυτές οι προτάσεις προέρχονται από την ανταλλαγή των στοιχείων, σχετικά με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις δυνατότητες των προϊόντων, για την κάλυψη διάφορων αναγκών. (Dant, 1996: 7-8)

Στη μαρξική ανάλυση, όπως έχουμε ήδη διαπιστώσει προεξέχουσα σημασία έχει ο οικονομικός παράγοντας, ο τρόπος δηλαδή που παράγονται τα προϊόντα, ο οποίος διαφοροποιεί τις κοινωνίες μεταξύ τους. Ο Μαρξ υποστήριξε ότι το πιο σημαντικό στοιχείο μιας κοινωνίας είναι η οικονομία, η οποία προσδιορίζει και το χαρακτήρα της, δομώντας και προσδιορίζοντας το χαρακτήρα των ανθρώπων, των θεσμών και των συλλογικών οργανώσεων. (Δασκαλάκης, 2009: 92-93) Η οικονομία εκμεταλλεύεται τους ανθρώπους και δημιουργεί το «πάτημα» πάνω στο οποίο θα θεμελιωθεί η ταξική δομή και η οργάνωσή της. Έτσι συμβάλει και ο καταμερισμός της εργασίας, που είναι στηριγμένος στην εκμετάλλευση, γίνεται αποδεκτός και ισχυροποιείται εν' τέλει από όλες τις κοινωνικές τάξεις. (Φραγκουδάκη, 1985: 171)

Μεγάλο ρόλο στην οικονομία παίζει η διαμόρφωση της αξίας των προϊόντων και των αγαθών. Όσοι έχουν την οικονομική δύναμη, αυτοί είναι που διαμορφώνουν και την αξία. Αυτό από πολύ παλιά έγινε αντικείμενο προς χρήση των δυνατών, με την αξία των πολύτιμων μετάλλων που τη διαμόρφωναν ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και τα «θέλω» τους. (Μαρξ, 1978: 172)

Ο Μαρξ θέτει το ερώτημα *«γιατί το προϊόν της εργασίας παίρνει στην αστική κοινωνία τη μορφή της αξίας»* και θεωρεί ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό λύνει το

«αίνιγμα» της πολιτικής οικονομίας, αποκρυπτογραφεί δηλαδή τη μυστικοποίηση που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές σχέσεις εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας. (Αντωνοπούλου, 2008: 162)

Η ανάπτυξη της οικονομίας ευνοεί την εξέλιξη και κυριαρχία της παραγωγής κατορθώνοντας να καλύπτει τις σχέσεις ασυμμετρίας μεταξύ των προϊόντων, του κεφαλαίου και της αγοραστικής δύναμης των υποκειμένων. Σε περιόδους ύφεσης, όμως, τα αποτελέσματα είναι τραγικά και συνολικά για την καθολικότητα των ανθρώπων και επιφέρουν μια αναστολή ή και διάλυση των δραστηριοτήτων, του υποτελή κυρίως τομέα. (Petras, 1982: 7)

Αν ο άνθρωπος αλλοτριώνεται από τους άλλους ανθρώπους και από τη φύση, τότε δεν μπορεί να ασκήσει τις δυνάμεις του ως καθολικό ον. Η καθολικότητα μεταβάλλεται σε μια απρόσωπη δύναμη που αντιπαρατίθεται στον άνθρωπο με τη μορφή χρήματος, αυτού του «δεσμού όλων των δεσμών», του «καθολικού φορέα διάξευξης», του «αληθινού συγκολλητικού στοιχείου», της «γαλβανο-χημικής δύναμης της κοινωνίας». Οι οικονομικές έρευνες του Μαρξ τον βοήθησαν να ανακαλύψει τις σχέσεις και τις αντιφάσεις της οικονομικής δύναμης. Η οικονομία δεν έχει μεσολαβητικό ρόλο και έτσι δεν μπορεί να λειτουργήσει με τις συσχετίσεις του μέλλοντος, αν γίνει κάτι τέτοιο τότε μεταμορφώνεται σε ουτοπική πολιτική μεταμφιεσμένη σε πολιτική οικονομία.

Στην αρχή της ανάπτυξής της, η οικονομική σκέψη και πρακτική αποτελεί ακόμα μέρος της πολιτικής και έτσι αναδεικνύεται και η άμεση σχέση μεταξύ αυτών των δύο εννοιών. Μια βασική προϋπόθεση της καθολικής οικονομικής αλλοτρίωσης είναι η πραγματοποίηση της ειδικής πολιτικά επηρεασμένης αλλοτρίωσης. Η καθολική αλλοτρίωση, λογικά, περικλείνει τη μερική αλλοτρίωση, και όπως βλέπουμε ιστορικά, η αλλοτρίωση πρέπει πρώτα να είναι πολιτικό-μερική προτού να γίνει οικονομικό-καθολική. (Μεσάρος, 1974: 135-136, 145, 149, 170)

Μια πολιτική θεωρία της αλλοτρίωσης διακρίνεται και κρατά σοβαρές αποστάσεις από μια θεωρία του «κοινωνικού πόνου», τέτοια όπως αναφέρει και αναπτύσσει ο P. Bourdieu. Παρόλα αυτά βρίσκεται ξαφνικά αντιμέτωπη με διάφορα προβλήματα: *«πώς να αντιμετωπίσουμε μια διαδικασία κατάργησης της αλλοτρίωσης που να είναι δημοκρατική, δηλαδή αυθόρμητη; Πώς να αποφύγουμε το ότι η κριτική κανονιστικότητα της κρίσης για την αλλοτρίωση δε θα βιώνεται η ίδια ως αλλοτριωτική για τα αλλοτριωμένα υποκείμενα; ...».* (Quiniou, 1998: 136)

Για την οικοδόμηση μιας αληθινής και καίριας σημασίας πολιτικής ελευθερίας ο Schiller προτάσσει την ομορφιά έναντι της ελευθερίας, ώστε να λυθεί το πολιτικό πρόβλημα. Να αναγνωρίζει το άτομο την ουσιαστική του ύπαρξη και να διαφύγει μέσα από την αλλοτριωμένη του υπόσταση. (Ράντης, 2013: 139) Πολλές φορές καλλιεργείται στα άτομα ένας ιστορικά διαφορούμενος τρόπος σκέψης που δεν αντανακλά την πραγματικότητα, αλλά μια πλασματική εκδοχή της. Μια τέτοια πρακτική μπορεί να οδηγήσει στην πολιτική αλλοτρίωση του ατόμου-πολίτη, μια αλλοτρίωση που προέρχεται από τη μεταπλαστική λειτουργία του ιστορικού λόγου και όχι από την ίδια την ιστορική πράξη και την αληθινή της κατάσταση. (Λεονταρίτης, 1990: 191)

Ακόμα η κίνηση του κεφαλαίου μέσα και έξω από διάφορους κλάδους (που ήταν εξαρτημένη από την κρατική πολιτική, τα περιθώρια κέρδους και τις πολιτικές συνθήκες) κάνει δύσκολη τη διάκριση μεταξύ της παραγωγικής και παρασιτικής αστικής τάξης. Έτσι άμεση συσχέτιση προβάλλεται από την αλληλόδραση του κεφαλαίου και της οικονομικής του δύναμης, με την αλλοτριωμένη πολιτική μορφή που πραγματώνεται στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία. (Petras, 1982: 8)

Οι πολιτικές πλευρές της θεωρίας του Μαρξ για την αλλοτρίωση μπορούν να συνοψιστούν στην τριπλή σχέση της ελευθερίας με τις ενυπάρχουσες σχέσεις ιδιοκτησίας. Η έννοια και το νόημα της αλλοτρίωσης προσπίπτουν σε μια διαδικασία και ένα σημείο αναφοράς που επηρεάζει αρνητικά το άτομο, τον εργαζόμενο σε σχέση με πολλούς παράγοντες. Αρχικά επηρεάζει τις αξίες και τις ελευθερίες του σε σχέση με την ίδια του τη φύση, με το συνάνθρωπό του και ακόμα και με τον ίδιο του τον εαυτό. Δηλαδή η αλλοτρίωση επηρεάζει τα πάντα, ακόμα και την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπου, μέσα στο κοινωνικό σύνολο αλλά και την κοινωνία γενικότερα. (Byron, 2012: 44-48)

Η ελευθερία δεν ενυπάρχει σε όλους τους ανθρώπους με την ίδια ουσία αλλά και δεν νοηματοδοτείται το ίδιο. Η ελευθερία και η δικαιοσύνη αποδίδονται διαφορετικά στους ανθρώπους και παραδέχονται την αλλοτριωμένη τους φύση στην πραγματικότητα λόγω έλλειψης αγαθών και υπηρεσιών. Ο Μαρξ απορρίπτει την πλατιά παραδεχτή ερμηνεία της ρήσης του Αριστοτέλη, που επαναλαμβάνεται πολύ συχνά ακόμα και σήμερα, ότι δηλαδή, η δικαιοσύνη μεταχειρίζεται ίσα τους ίσους και άνισα τους άνισους. Μόνο η εφαρμογή κάποιου καθολικού νόμου κάνει τους ανθρώπους αυτούς ίσους, υπό την έννοια και τη σκοπιά του σωστού προτύπου και της στάσης που ακολουθείται. (Τσουκαλάς κ.ά., 1984: 55)

Για να μετασχηματιστεί ριζικά και καθολικά η κοινωνία της εκμετάλλευσης σε μια πιο ανθρώπινη και ελεύθερη, είναι αναγκαίο ένα νέο επαναστατικό υποκείμενο με μια άλλη αισθητικότητα, μια νέα ευαισθησία. Αυτή θα παρεμβάλλεται μεταξύ της κοινωνικής πολιτικής πράξης μετασχηματισμού του κόσμου και της ορμής του ανθρώπου για προσωπική απελευθέρωση. (Ράντης, 2013: 134)

Οι ελευθερίες και τα δικαιώματα των ανθρώπων και των εργαζομένων, που ήταν θεμελιακά ζητήματα της πρώτης βιομηχανικής κοινωνίας, χάνουν σταδιακά τη ζωτικότητα τους και το παραδοσιακό τους στοιχείο. Με την αλλοτρίωση των ανθρώπων και της κοινωνίας άλλαξαν και αυτές οι μεταβλητές και συμμερίστηκαν την τύχη του κοινωνικού συνόλου. Η υλοποίηση αυτών των μεταβολών εξαφάνισε και τις προϋποθέσεις τους. (Marcuse, 1971: 33)

Μια άλλη μεταβλητή που έκανε την εμφάνιση της, ήταν αυτή του ελεύθερου χρόνου. Στις βιομηχανικές κοινωνίες, ο όρος «καταναλωτική κοινωνία» εμπεριέχει και την ύπαρξη μεγεθών του ελεύθερου χρόνου, που διατίθεται για την απόλαυση αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι ο ελεύθερος χρόνος αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία, με την έννοια ενός «προϊόντος» της σύγχρονης κοινωνίας, που πολλές φορές πληρώνουμε ακριβά για να έχουμε. Η έλλειψή του βάζει σε κίνδυνο καθολικές και πραγματικές αξίες και δικαιώματα των ανθρώπων. (Γιουλτσής, 2005: 480)

Έτσι με βάση όλα αυτά, έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στους εργάτες και τους διανοούμενους, μια αντίληψη που συνδέεται με την εξασφάλιση μεγαλύτερης ελευθερίας για τον έλεγχο και την παρέμβαση στους χώρους εργασίας. Δίνεται η αποφασιστική νόηση για την κατοχύρωση μεγαλύτερων ελευθεριών, πάντα εναρμονισμένων με το συλλογικό συμφέρον και όχι μόνο του οικονομικού και του αξιακού κεφαλαίου. (Petras, 1982: 11) Για τον Μαρξ η ελευθερία πάντα αποτελούσε την ύψιστη αξία. (Τσουκαλάς κ.ά., 1984: 166)

2.3. Ψυχοσωματική – Διανοητική διάσταση – Επαγγελματική εξουθένωση

Στο βαθμό που πραγματοποιείται η απελευθέρωση από την αθλιότητα, συγκεκριμένο περιεχόμενο κάθε ελευθερίας, οι ελευθερίες που συνδέονται με ένα κατώτερο στάδιο παραγωγικότητας χάνουν το πρωταρχικό τους περιεχόμενο. Η ανεξαρτησία της σκέψης, η αυτονομία, το δικαίωμα της πολιτικής αντιπολιτευτικής δράσης, στερήθηκαν από το ουσιαστικό κριτικό τους περιεχόμενο μέσα σε μια κοινωνία που, με την οργάνωσή της, μοιάζει να γίνεται κάθε μέρα και πιο ικανή να ικανοποιήσει τις ατομικές ανάγκες. (Marcuse, 1971: 34)

Στη σύγχρονη εποχή όλο και περισσότερο κάνει την εμφάνισή του το φαινόμενο της κατάθλιψης στους ανθρώπους. Η κατανόηση της έννοιας ως κοινωνικό και συλλογικό φαινόμενο και όχι ως ατομικό, μέσω της αλλοτρίωσης, μας οδηγεί σε μια προσπάθεια να βρούμε ένα μέγεθος ώστε να τη μετρήσουμε. Για να τη μετρήσουμε φαίνεται προτιμότερο να κατανοήσουμε τον όρο της απάθειας. Έτσι μια κοινωνική ομάδα αποσύρεται από τη συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα και αφήνεται στην εξέλιξη της πορείας των γεγονότων χωρίς όμως να μπορεί να τα ελέγξει. Η μη συμμετοχή στα κοινά είτε ενσυνείδητα είτε ασυνείδητα είναι απόρροια μιας παθολογίας και όχι απαραίτητα έλλειψη ατομικού χαρακτήρα. Έτσι αυξάνονται τα επίπεδα απάθειας προς τη συμμετοχή στα πολιτικά και όχι μόνο δρώμενα. (Κάτσας, 2011: 144)

Με τη διαδικασία αυτή η ανθρώπινη αυτοσυνείδηση χάνει την πραγματική της μορφή ως «ειδολογική συνείδηση» και μετουσιώνεται σε ατομικιστική συνείδηση. Με αυτόν τον τρόπο επέρχεται η αλλοτρίωση της συνείδησης και του ψυχολογικού φάσματος της ανθρώπινης νόησης. Η αλλοτρίωση είναι μια ιδιαίτερη έννοια, μια έννοια που καταδεικνύει την αλλαγή. Η αλλοτριωμένη δραστηριότητα όχι μόνο παράγει «αλλοτριωμένη συνείδηση», αλλά και τη «συνείδηση της αλλοτρίωσης», όπως έχουμε ήδη τονίσει. Η ανθρώπινη συνείδηση εμπεριέχει μια ιδιαίτερη σχέση με την έννοια της βιομηχανίας και της παραγωγής. Στη θεωρία του

Ρουσό βέβαια, η βιομηχανία βάζει τέρμα σε μια απόλυτα φυσική και ουσιαστική σχέση. (Μεσάρος, 1974: 112-113, 196)

Η βιομηχανία δημιουργεί έναν αλλοτριωμένο εργαζόμενο και αλλοτριωμένο άνθρωπο, του οποίου η πνευματική και φυσική ενεργητικότητα, η προσωπική του ζωή, γίνεται μια δραστηριότητα που στρέφεται εναντίον του και δεν μπορεί να την ελέγξει. Αυτό ονομάζεται αυτό-αλλοτρίωση και δημιουργείται απέναντι στην αλλοτρίωση του πράγματος που παράγεται από την κάθε δραστηριότητα. (Μαρξ, 1975: 96)

Ο αλλοτριωμένος άνθρωπος νιώθει ενοχή, γιατί ταυτόχρονα είναι ο εαυτός του αλλά δεν αντιπροσωπεύει την καθαυτού ουσία του. Φαίνεται να είναι ζωντανός αλλά παράλληλα παρομοιάζεται με ένα πράγμα και ένα αντικείμενο χωρίς φυσική ύπαρξη και νόηση. Χάνει την προσωπικότητά του και διχάζεται ανάμεσα σε πολλές έννοιες και θελήματα. Έτσι αποδεικνύεται ότι αυτή η αυτό-αλλοτρίωση της συνείδησής του έχει πολλές συνέπειες και σε πολλούς τομείς. Το άτομο πέφτει σε κατάθλιψη και αποδοκιμάζεται η ψυχολογία του, ως αποτέλεσμα της αλλοτριωμένης του φύσης. Το αλλοτριωμένο άτομο έχει προσφέρει τις δικές του νοητικές και συναισθηματικές λειτουργίες σε ένα πράγμα «έξω» από αυτό, που δεν έχει συνείδηση της ίδιας του της ύπαρξης και της ταυτότητάς του.

Δημιουργείται μια ψευδής συνείδηση, η οποία διαμορφώνει και επηρεάζει την αντίληψή του για την ίδια του την εικόνα. Η ψευδής συνείδηση, που αφορά κυρίως τις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες, συνδέεται με την έννοια της αλλοτρίωσης και χαρακτηρίζουν και οι δύο την κατάσταση κατά την οποία τα ευρύτερα προβλήματα της κοινωνίας μετουσιώνονται σε προβλήματα του ίδιου του ατόμου. (Δασκαλάκης, 2009: 93)

Το αλλοτριωμένο άτομο αποξενώνεται από την ίδια του την ουσία και παράλληλα και από το υπόλοιπο κοινωνικό του σύνολο. Η αποξένωση και η αποπροσωποποίηση διχάζουν το άτομο και παρεμποδίζουν την εξελικτική του πορεία, με βάση το προσωπικό του γίνεσθαι, νιώθοντας ότι δε ζει στην πραγματικότητα. Αυτή η αποξένωση από την ουσία του, οδηγεί σε έναν εγωισμό για την ίδια του την ύπαρξη, που ο Μαρξ τον ονομάζει «συντήρηση της ατομικής του ύπαρξης». Οι διάφοροι τομείς της ύπαρξής του δεν αποτελούν πλέον το «εγώ» του αλλά μετατρέπονται σε κάτι «ξένο» από αυτόν. Έτσι δεν ενώνεται με τον υπόλοιπο κόσμο, δε νιώθει ελεύθερος και δεν ενεργεί αυθόρμητα, ώστε να αποδείξει την

ολοκληρωμένη του προσωπικότητα. Η αυθόρμητη δραστηριότητα συνεπάγεται και αυτόβουλη δραστηριότητα.

Η αλλοτρίωση συνηθίζεται να ανάγεται ή μάλλον να εξασρώνεται σε ψυχολογική συνθήκη, σε κατάσταση ψυχικής αποξένωσης από τους άλλους και από τον εαυτό ή και σε μορφή «ψευδούς συνείδησης» και μόνο, σε ιδεολογία. (Μιχαήλ, 2000: 88) Κατά την τυπική μαρξιστική έννοια, η ψυχική αλλοτρίωση αναφέρεται στην αδυναμία του εργαζόμενου ατόμου να καρπωθεί τα οφέλη του, με αποτέλεσμα να εξαρτάται από τα «θέλω» των άλλων, οι οποίοι οικειοποιούνται το μόχθο του. Αυτό το συναίσθημα επιφέρει την ψυχική αυτή κατάσταση και τη στέρηση της ψυχικής ευφορίας. Έτσι χάνεται σταδιακά η ατομική του ταυτότητα και απομονώνεται από το κοινωνικό σύνολο. (Σδρόλιας κ.ά., 2003: 102) Ο Καστοριάδης αναφέρεται στην έννοια της ταυτότητας και λέει ότι: *«κάθε ορθολογικός καθορισμός αφήνει ένα μη καθορισμένο και μη ορθολογικό κατάλοιπο, ότι η φύση, έξω από εμάς και μέσα μας, είναι πάντοτε κάτι άλλο και κάτι περισσότερο από αυτό που η συνείδηση κατασκευάζει ως φύση».* (Ράντης, 2006: 235) Η ψυχική αυτή κατάσταση δεν αναφέρεται μόνο στο εργασιακό του κομμάτι αλλά ανάγεται και στις υπόλοιπες δραστηριότητες ατομικής και συλλογικής φύσεως. (Σδρόλιας κ.ά., 2003: 102)

Σε περιόδους οικονομικής πίεσης και κρίσης, το αναμενόμενο θα ήταν να στραφούν οι πολίτες κατά του πολιτικού και ευρύτερου συστήματος. Ο φόβος όμως του αγνώστου και το αίσθημα αδυναμίας, καταλήγει σε μια αδράνεια. Αυτή η αδράνεια είναι η προαναφερθείσα απάθεια προς τα κοινά λόγω της αποξένωσης του ατόμου. Άρα καθώς αυξάνεται η αλλοτρίωση θα αυξάνεται και η απάθεια. *Όπως είχε πει ο Paul Wellstone, γερουσιαστής των Η.Π.Α.: «Όταν πολλοί Αμερικανοί δεν ψηφίζουν και δε συμμετέχουν, ορισμένοι βλέπουν απάθεια και απελπισία. Εγώ βλέπω απογοήτευση και θυμό».* (Κάτσας, 2011: 144-145)

Η απάθεια, η αποξένωση, η κατάθλιψη, οι ψυχικές ασθένειες, καθώς και ότι άλλο περιλαμβάνεται στο «σύνδρομο αποξένωσης» περιγράφεται με σημαντικούς όρους σε κεντρικές πτυχές της προσωπικότητας. Το άτομο εκδηλώνει τέτοια συναισθήματα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και έτσι η συνείδηση του πρέπει και είναι αναγκαίο να πάρει μία άλλη χροιά, αυτή της κοινωνικής και συλλογικής. Η άρση της αλλοτρίωσης πρέπει να επέλθει μέσα από τους κοινωνικούς όρους της πραγματικότητας και όχι της φαντασίας. (Kalekin-Fishman et. al., 2015: 7-9)

Κάθε συνειδητοποίηση, κάθε εμπειρία που δε δέχεται τα κυρίαρχα κοινωνικά και συλλογικά συμφέροντα σαν το υπέρτατο αγαθό και νόμο της σκέψης και της

συμπεριφοράς, θα πρέπει να αμφισβητήσει τις ανάγκες και τις προτεραιότητες του κατεστημένου με τους όρους του αληθινού και του πλαστού. Τα ίδια τα άτομα είναι αυτά που θα ξεδιαλύνουν τους όρους αυτούς, αλλά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι θα είναι ελεύθερα να εκφραστούν και να δώσουν τις δικές τους απαντήσεις. (Marcuse, 1971: 37)

Τις περισσότερες φορές δεν είναι ελεύθερα και εξαναγκάζονται, διότι δεν κατέχουν τίποτα ουσιαστικό, να προσφέρουν υπερεργασία. Η κοινωνική τάξη που έχει τα μέσα, είναι σε θέση να βάζει την κατώτερη κοινωνικά τάξη, να παράγει υπεραξία, δηλαδή την εκμεταλλεύεται. (Μοσκόβσκα, 1988: 49) Για να παραχθεί αυτή η υπερεργασία και η υπεραξία πρέπει το άτομο να δουλεύει και να εργάζεται με όρους εξαθλίωσης και απομόνωσης, ηθικά και σωματικά, ώστε επέρχεται γρηγορότερα και η αλλοτρίωση αλλά και η εξουθένωση. Ο Μαρξ όταν αναφερόταν στην εργασία δεν τόνιζε μόνο τη σωματική άσκηση και δραστηριότητα αλλά και τη διανοητική εργασία.

Μέσω της εργασίας επέρχεται η ψυχική αλλοτρίωση, η οποία δεν εμφανίζεται και δεν παρουσιάζεται αποκάλυπτα, αλλά άτυπα και εν αγνοία των υπόλοιπων ανθρώπων. Έτσι μεταφράζεται από αυτούς ως μια αόριστη και παγερή υπαναχώρηση του ατόμου έναντι των δεσμεύσεών του και των ευθυνών του. (Σδρόλιας κ.ά., 2003: 106) Το άτομο αναδεικνύεται έτσι ως εγωιστής και απορρίπτει τις ευθύνες που του έχουν αναθέσει προσδίδοντας το βάρος στους υπόλοιπους. Ο Μαρξ αναφέρει ότι: *«το να ταυτίζουμε τον εγωιστή (αλλοτριωμένο) άνθρωπο με τον άνθρωπο γενικά, είναι σαν να διαπράττουμε την ιδεολογική σοφιστεία και να εξισώνουμε ανιστορικά το μέρος με το όλον. Ο άνθρωπος δεν είναι από τη φύση του ούτε εγωιστής ούτε αλτρουιστής. Φτιάχνεται με τη δραστηριότητά του. Αν αυτή η δραστηριότητα μεταβληθεί, η σημερινή εγωιστική ανθρώπινη φύση θα αλλάξει ύστερα από ορισμένο διάστημα»*. (Μεσάρος, 1974: 157, 174)

Η αλλοτρίωση παίρνει συνεχώς νέες μορφές και εδραιώνεται το φάσμα μελέτης της, κάτω από αδιευκρίνιστες και μη πραγματιστικές συνθήκες. Αν γινόταν μια απόπειρα να συγκεντρωθούν όλες οι πιθανές ερμηνείες της θα έπρεπε να ειπωθεί ότι είναι: η αίσθηση του ατόμου να μην μπορεί να ελέγξει το πεπρωμένο του αλλά να καθορίζεται από εξωτερικούς παράγοντες, η απουσία νοήματος στις πράξεις και τις δραστηριότητές του, η απουσία κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς, η πολιτιστική αποξένωση, η κοινωνική απομόνωση και η αυτό-αποξένωση.

Όλα αυτά έχουν άμεση σχέση με την απουσία και την κρίση στις ανθρώπινες σχέσεις. Μια φράση του Σαρτρ, «η κόλαση είναι οι άλλοι», συνοψίζει και αποδεικνύει αυτήν την κρίση. Οι άνθρωποι δε νιώθουν συνάνθρωποι και αντιμετωπίζουν το πλήγμα και το αποτέλεσμα αυτού, τη μοναξιά. Αισθάνονται την έλλειψη επικοινωνίας. «Ποτέ οι στέγες μας δεν ήταν τόσο κοντά και οι ψυχές μας τόσο απόμακρα», επισημαίνει ο συγγραφέας Αντώνης Σαμαράκης. Κι αυτό δεν είναι καθόλου περίεργο, διότι μέσα σε εκατομμύρια κόσμου νιώθουμε μόνοι. Ανταλλάσσουμε με τους άλλους μόνο τις τυπικές κουβέντες για να συνεννοηθούμε και να εργαστούμε μαζί, τίποτα περισσότερο. (Καργάκος, 12-15/8/1984)

Ενόψει της παρούσας, αμφισβητούμενης κατάστασης της χώρας, της κρίσης των σχέσεων και της οικονομικής πίεσης, έχουν μειωθεί κατά πολύ οι θέσεις εργασίας και έχουν απολυθεί πάρα πολλοί εργαζόμενοι. Αυτοί που έμειναν τις περισσότερες φορές καλούνται να καλύψουν τα κενά που έχουν δημιουργηθεί και σαν αποτέλεσμα, φθείρονται ψυχικά, σωματικά και οδηγούνται στην εξουθένωση. Ο χώρος εργασίας είναι εκεί όπου θα πρέπει ο εργαζόμενος να νιώθει επιβεβαίωση και να του αποδίδονται κυρίως συναισθηματικά τα οφέλη από αυτήν. Στην εποχή μας όμως ο καθένας «κοιτάει» το συμφέρον του και προσπαθεί να επικαλύψει τους συναδέλφους του ή να υπερισχύσει, χρησιμοποιώντας οποιοδήποτε μέσο. Αποτέλεσμα αυτού του ατομικού συμφέροντος και της νέας κατάστασης που διαμορφώνεται, είναι η αύξηση του άγχους και του στρες. Το άτομο παγιδεύεται σε αυτή την κατάσταση χωρίς να μπορεί να την ελέγξει και να την αποφύγει.

Οι εντατικοί ρυθμοί εργασίας, το απαιτητικό και εξουθενωτικό ωράριο αλλά και η ανασφάλεια δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να εδραιωθεί η επαγγελματική εξουθένωση. Οι εργαζόμενοι έγιναν περισσότερο ανταγωνιστικοί μεταξύ τους και με την απουσία ελεύθερου χρόνου, τα προβλήματα διογκώνονται και η αποτελεσματικότητα μειώνεται κατακόρυφα. Όταν οι οικονομικές απολαβές είναι πολύ χαμηλότερες από το προσδοκώμενο και υποδεέστερες από την ψυχική επένδυση στην εργασία, τότε είναι σχεδόν σίγουρο ότι η επαγγελματική εξουθένωση έχει εμφανιστεί. (Μανδάλου, 2009: 2)

Η επαγγελματική εξουθένωση αποτελεί συνέπεια του εργασιακού άγχους και της πίεσης στην καθημερινή δραστηριότητα. Πλήττει κυρίως τα άτομα που ασχολούνται με επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών και συνδέεται με σωματικά, συναισθηματικά και συμπεριφορικά συμπτώματα. Το σύνδρομο αυτό έχει άμεση σχέση και με το επάγγελμα του εκπαιδευτικού λόγω της σύνθετης και ιδιόμορφης

φύσης του. Ο εκπαιδευτικός πολλές φορές υπερβαίνει των δυνάμεών του και απομακρύνεται συναισθηματικά από το αντικείμενό του και το εργασιακό περιβάλλον του, σε μια προσπάθεια να διαχειριστεί την κατάσταση και την κόπωση που νιώθει, ώστε να διασφαλίσει τα εναπομείναντα ενεργειακά του αποθέματα. (Στάγια κ.ά., 2014: 59-60)

Η επαγγελματική εξουθένωση μπορεί να προκληθεί από την έλλειψη ελέγχου στο χώρο εργασίας και την αδυναμία του εργαζόμενου να επηρεάσει τις αποφάσεις που τον αφορούν. Ακόμη, παράγοντες μπορεί να είναι, η ασάφεια των προσδοκιών, των ευθυνών και των απαιτήσεων των υπολοίπων. Η δυναμική του εργασιακού χώρου πολλές φορές συμβάλει στην εξουθένωση των εργαζομένων, όπως και η άδικη μεταχείρισή του, από τους συναδέλφους ή από τους προϊσταμένους του. Μια ακόμα επιπρόσθετη αιτία της επαγγελματικής εξουθένωσης είναι η αναντιστοιχία ικανοτήτων και γνώσεων με την εργασία, ειδικά στην εποχή της οικονομικής κρίσης, όπου οι περισσότεροι εργάζονται για καθαρά βιοποριστικούς λόγους, χωρίς να τους ικανοποιούν οι εργασιακές τους δραστηριότητες. (Mayo Clinic Staff, 17/9/2015)

Κάποια άτομα έχουν περισσότερες πιθανότητες να παρουσιάσουν το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης, διότι είναι άτομα αφοσιωμένα στη δουλειά τους, με άγχος, εσωστρέφεια και προσδοκούν πολλά εφόδια και αντικρίσματα από τον τομέα της εργασίας τους. Μια ακόμα ομάδα υψηλού κινδύνου, είναι οι νέοι. Μπορεί να μην είναι τα χρόνια δουλειάς και η κούραση, αλλά οι φιλοδοξίες και τα όνειρά τους αγγίζουν τα όρια του φανταστικού, το οποίο έρχεται σε σύγκρουση με την πραγματικότητα και προκαλεί απογοήτευση. (Μανδάλου, 2009: 3)

Παράλληλα με την ένταση και την εξουθένωση που μπορεί να βιώσει στην εργασία του ο εκπαιδευτικός, όπως και όλοι οι πολίτες, όλων των ηλικιών, καλείται να διαχειριστεί μια σειρά από άλλες δύσκολες καταστάσεις στην ιδιωτική του ζωή, *απότοκες της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια: οι δραστικές περικοπές των μισθών και των επιδομάτων, η ανεργία, η αύξηση της φορολογίας, το αυξημένο κόστος διαβίωσης, οι μειωμένες παροχές υγείας και πρόνοιας είναι μόνο λίγα από τα μέτρα που ανέτρεψαν τον οικογενειακό προγραμματισμό και οδήγησαν στην πτώση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.* Έτσι το άγχος, το στρες και η εξουθένωση που πιθανώς πλήττουν τον εκπαιδευτικό στον εργασιακό του χώρο, δεν αποσυμπιέζονται στην ιδιωτικότητά του, αλλά αντίθετα διογκώνονται. (Στάγια κ.ά., 2014: 60-61)

Όλα αυτά κάνουν κατανοητό το αποτέλεσμα της εξουθένωσης και το άμεσο αντίκτυπο στο προσωπικό και συλλογικό κομμάτι του κάθε ατόμου. Όλα τα αντικείμενα και οι υπηρεσίες έχουν αξία πλέον και αποτελούν εμπόρευμα. Έχει επέλθει η εμπορευματοποίηση σε όλους τους τομείς, ακόμα και σε αυτόν τον νευραλγικό της παιδείας. Τα πάντα έχουν να κάνουν με το κέρδος και είναι σε άμεση συνάφεια με την αξία και το κόστος των υπηρεσιών. Αυτό αποτελεί μεγάλο πλήγμα για τη σύγχρονη κοινωνία, διότι η οικονομική κρίση και η στέρηση έχουν αναγκάσει τους ανθρώπους να υστερούν σε πολλούς τομείς και να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των παιδιών τους. Η εμπορευματοποίηση αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες της οικονομικής κρίσης, γιατί αυτή αποδεικνύει την αμεσότητα του χρήματος με την αξία και τη φύση των αντικειμένων και των υπηρεσιών. Όπως τονίζει και ο Μαρξ η εργασία, δηλαδή τα αντικείμενα, τα εμπόρευμα και οι υπηρεσίες έχουν άμεση σχέση με το κεφάλαιο, δηλαδή το χρήμα, και σε τελική ανάλυση την αξία, δηλαδή το κέρδος. *«Η σημασία του κέρδους ανάγεται στο βάρος που φέρνει το κεφάλαιο στον προσδιορισμό του κόστους παραγωγής, κι έτσι το κέρδος παραμένει σύμφυτο με το κεφάλαιο, με τον ίδιο τρόπο που και το ίδιο το κεφάλαιο επιστρέφει στην αρχική ενότητα με την εργασία».* (Μεσάρος, 1974: 84)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

3.1. Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτικό επάγγελμα

Τα χαρακτηριστικά του καλού παιδαγωγού πρέπει να καθορίζονται από τη φύση των λειτουργιών που πρέπει να εκπληρώνει. (Μεσάρος, 1974: 62)

Η μάθηση είναι η ίδια η ζωή μας, από τα νιάτα ως τα γεράματα, δηλαδή ως το χείλος του τάφου, κανένας δε ζει δέκα ώρες χωρίς να μαθαίνει κάτι.
(Παράκελσος, γιατρός και αλχημιστής του 16^{ου} αιώνα)

Κατά τον Γκίντενς, η έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι κάτι περισσότερο από μια απλή αλληλοσύνδεση κρατών. Οι τοπικές επιρροές ελαχιστοποιούνται και αποκτούν παγκόσμιες διαστάσεις, διαμορφωμένες ανεξέλεγκτα και βίαια μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι κάτι παροδικό στη ζωή μας, αλλά μια μετάλλαξη και διαφοροποίηση των συνθηκών της ζωής μας. Είναι ένας τελείως διαφορετικός τρόπος που βιώνουμε το σήμερα χωρίς να γνωρίζουμε τις επιδράσεις του στο αύριο. (Γκίντενς, 2001: 55) *Δεν είναι ένα ανύπαρκτο φαινόμενο αλλά ορατό και ιδιαίτερα σημαντικό τόσο στη διαμόρφωση του κοινωνικού, οικονομικού, πολιτικού και πολιτισμικού χάρτη του πλανήτη όσο και στο εσωτερικό των μέχρι σήμερα υπαρκτών κρατών.* (Πλειός, 1998: 180)

Η παγκοσμιοποίηση διαμορφώνει τις πολιτικές και τις στάσεις στο εσωτερικό και το εξωτερικό των κρατών. Οι δυνάμεις των κρατών και η εθνική τους κυριαρχία εκμηδενίζονται, προκαλώντας έτσι την άμεση επιρροή και τη χειραγωγή τους. Δεν είναι ένα φαινόμενο που εκδηλώνεται πρόσφατα, είναι ιστορική αντιφατική διαδικασία, κινητήρια δύναμη και εκδήλωση της εποχής της μετάβασης από την τελευταία ανταγωνιστική ταξική κοινωνία στον παγκόσμιο κομμουνισμό. Διακρίνονται τρεις φάσεις παγκοσμιοποίησης: η πρώτη αρχίζει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και καταλήγει στην έκρηξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η δεύτερη αρχίζει στο τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και τελειώνει με την κατάρρευσή του το 1971. Η τρίτη φάση αρχίζει από τα τέλη της δεκαετίας του '70 με τη φιλελευθεροποίηση των αγορών, τον νεοφιλελευθερισμό και τις διεθνείς χρηματιστικές σφαίρες και εξελίσσεται ακόμα και στις μέρες μας, με τη μεταφορά αστρονομικών ποσών και αγαθών από το ένα σημείο της πλανητικής χρηματιστικής σφαίρας στο άλλο. Η χρηματιστική παγκοσμιοποίηση της τελευταίας εικοσαετίας του 20^{ου} αιώνα, έφερε τεράστιο πλούτο στα χέρια ελάχιστων κερδοσκόπων, ενώ από την άλλη επέφερε την παγκοσμιοποίηση της αθλιότητας, αλλά και την παγκοσμιοποίηση του ακραίου φετιχισμού. (Μιχαήλ, 2000: 91)

Η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση και η ενοποίηση των εθνικών οικονομιών σε παγκόσμιο επίπεδο έδειχναν να απειλούν τις περισσότερες οικονομίες στις οποίες η αγορά υπόκειται σε διαφόρων ειδών ρυθμίσεις. Έτσι ανοίγει ένας νέος κύκλος συζητήσεων αναφορικά με τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στους μηχανισμούς των εθνικών οικονομιών του καπιταλιστικού συστήματος. (Τριτζιλία, 2004: 379-380) Ο καπιταλισμός είναι ένα οικονομικό σύστημα όπου οι εργοδότες και οι οικονομικά εύποροι μισθώνουν εργάτες για να παράγουν αγαθά και υπηρεσίες τα οποία θα τους

προσφέρουν κέρδος με βάση τη διάθεσή τους στην αγορά. (Bowles et. al., 2001: 21)
Ο ελληνικός καπιταλισμός εξαρτάται κυρίως από τη συσσώρευση του κεφαλαίου στον εφοπλισμό και στον τουρισμό. Και οι δύο αυτοί τομείς εξαρτιούνται άμεσα από τα παγκόσμια πρότυπα της αγοράς και τις τιμές που διαμορφώνονται σε πολλά αγαθά και επιφέρουν μεταβολές πέρα από τα στενά πλαίσια του ίδιου του κράτους και της κοινωνίας. (Petras, 1982: 8-9)

Οι εθνικές αγορές έχουν υποστεί την «εισβολή» των τεράστιων νομισματικών ροών, από την επέμβαση των μεγάλων πολυεθνικών και από την επίδραση των παραγωγικών και πολιτικών προσανατολισμών των υπερδυνάμεων. Έτσι το κάθε κράτος δεν μπορεί να δράσει ξεχωριστά και αμφισβητείται. Δηλαδή οξύνεται η κρίση των δυνατοτήτων παρέμβασης του κάθε κράτους-έθνους. (Τσουκαλάς κ.ά., 1984: 150)

Η παγκοσμιοποίηση δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει και να κλυδωνίσει το εκπαιδευτικό σύστημα. Προβάλλει ως η συνθήκη που προκαλεί μεγάλες διαστρεβλώσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα των εθνικών κοινωνιών, με άξονα τις πολιτισμικές και οικονομικές προϋποθέσεις και συνέπειες της παραγωγής, ανταλλαγής και κατανάλωσης των προϊόντων και υπηρεσιών με σύνθετη συμβολική αξία. Η εκπαίδευση έχει άμεση σχέση και συνάφεια με τους οικονομικούς και κοινωνικούς όρους του κάθε εθνικού κράτους. Η εκπαίδευση συμβάλει στο «άνοιγμα» του εθνικού κράτους προς τα έξω αλλά και προς τα μέσα, συμβάλει στη διαμόρφωση της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης αλλά και της κοινωνικό-πολιτισμικής αποδιοργάνωσης του κοινωνικού-εθνικού κράτους. (Πλειός, 1998: 202-203)

Η παγκοσμιοποίηση αποκλείει τον εκπαιδευτικό από το στόχο του και θέτει τα δικά της όρια και πρότυπα. Η εκπαιδευτική πολιτική έχει επηρεαστεί από το σύγχρονο τρόπο ζωής και μάθησης και προβάλλει τα δικά της στοιχεία ως υπερεθνικά και καινοτόμα χωρίς να λαμβάνει υπόψη της την ίδια τη διαδικασία και τα υποκείμενα που παίρνουν μέρος σε αυτήν. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει διαμορφώσει δύο οπτικές, από τη μία την υπερεθνική και παγκόσμια εκπαίδευση και ενοποίηση και από την άλλη την υποεθνική και τοπική «παγκόσμιο εντοπιότητα». Το εκπαιδευτικό επάγγελμα μπαίνει σε ένα τεράστιο δίλλημα ανάμεσα σε αυτά που πρέπει να προσφέρει και σε αυτά που χρειάζεται να προσφέρει. (Σταμέλος, 2003: 5-6)

Οι εκπαιδευτικοί, με βάση τα νέα πρότυπα που διαμορφώνονται στην κοινωνία, θα πρέπει να καλλιεργήσουν την κριτική σκέψη στους μαθητές τους την εμπιστοσύνη, τη μάθηση, την παιδεία, την επιφυλακτικότητα και την επικοινωνία.

Αυτό δεν είναι και πολύ εύκολο, αν αναλογιστεί κανείς την ανυπαρξία υποδομών και υπηρεσιών, όπως επίσης και προσδοκιών από τους γονείς και το εκπαιδευτικό σύστημα. (Jenlink, 2009: 439)

Σύμφωνα με τη Δακοπούλου, η παγκοσμιοποίηση αλλάζει την πολιτική κατάσταση των κρατών και των κοινωνικών τάξεων. Η εκπαίδευση και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός διαμορφώνεται από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, παράλληλα όμως καθίσταται κυρίαρχο μέσο και συντελεστής των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης και θερμοκοιτίδα των συντελεστών της. Το παγκόσμιο σύστημα έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει το τοπικό, όπως επίσης και την ίδια την εκπαίδευση και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από την εκπαιδευτική πολιτική, αφού οι παγκόσμιες δυνάμεις επιδρούν στην καθημερινότητα των πληθυσμών, όμως και τα άτομα και οι κοινωνίες, μέσω της εκπαίδευσής τους μπορούν να προκαλέσουν σοβαρούς τριγμούς. Η εκπαίδευση ως ένα κλειδί του κράτους εισέρχεται και αυτή με τη σειρά της σε μια τροχιά μετασχηματισμού. Επηρεάζεται αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και μέσο της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης.

Ενδεικτικά κάποιοι παράγοντες που επιδρούν στην παγκοσμιοποίηση της εκπαίδευσης είναι: η τεχνολογία και η οικονομία της γνώσης και η άνοδος των πολυεθνικών εταιριών. Η έννοια της εκπαίδευσης επανακαθορίζεται και τροποποιείται με βάση τα νέα προστάγματα της κοινωνίας. Η έννοια της γνώσης, ως αγαθό, επιτάσσεται. Η κοινωνία συνεχώς μεταβάλλεται, προσπαθώντας να εναρμονιστεί με τις παγκόσμιες εξελίξεις. (Γουβιάς κ.ά., 2014: 349-352)

Η παγκόσμια γνώση και ο έλεγχος επεκτείνονται όλο και περισσότερο πέρα από τα στενά όρια του κράτους, πόσο μάλλον από τα περιορισμένα όρια του σχολείου και της εκπαιδευτικής κοινότητας. Οι απαιτήσεις των εκπαιδευτικών αλλά και της κοινωνίας από αυτούς όλο και πληθαίνουν, κάνοντας πειστικό το χώρο εργασίας τους και την παραγωγικότητα στο ευαίσθητο έργο που επιτελούν. Το εκπαιδευτικό σύστημα δέχεται και αυτό από την πλευρά του τις πιέσεις του διεθνούς ανταγωνισμού και με την έλλειψη υποδομών και πόρων η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο δυσάρεστη. Οι ιδέες της ανταγωνιστικότητας, της αποδοτικότητας, της ευελιξίας και της παραγωγικότητας, τείνουν να επηρεάζουν την ιδεολογία των εκπαιδευτικών αλλά και την εργασία τους, χειραγωγώντας τους.

Οι Κανακίδου Ε. και Παπαγιάννη Β. (2010), τονίζουν ότι τα ζητήματα της ομοιογένειας και της ετερογένειας, της ταυτότητας και της ετερότητας, το τοπικό και

το παγκόσμιο, πρέπει να αντιμετωπίζονται από τις κοινωνίες, παράλληλα με τα πρακτικά προβλήματα που εμφανίζονται στην καθημερινότητα, στη διαμόρφωση αντιλήψεων και νοοτροπιών. Η σύγχρονη παγκόσμια εκπαίδευση πρέπει να θέσει τη σχέση μεταξύ του τοπικού και του παγκόσμιου, ως μη συγκρουσιακή, αλλά και να διαμορφώσει μια ευρύτερη κοινότητα για όλους τους ανθρώπους, στην οποία να βασίζονται για να εξασφαλίσουν την καλλιέργεια κοινών οραμάτων για ένα καλύτερο κόσμο. Η παγκόσμια αναπτυξιακή εκπαίδευση προσδίδει υποστηρικτικό χαρακτήρα στα άτομα αλλά και στις δομές, ώστε να αποκτηθεί η πολύπλευρη και σφαιρική γνώση, σε έναν κόσμο αλληλεξαρτήσεων και να γίνουν κατανοητές οι οικουμενικές και πανανθρώπινες αξίες.

Έτσι γίνεται κατανοητό ότι η εκπαίδευση πρέπει να διαδραματίσει όσο ποτέ άλλοτε καθοριστικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των πληθυσμών και να βελτιώσει τις συνθήκες μάθησης και εκπαιδευτικών ευκαιριών σε ένα ευρύ πλέον φάσμα παγκόσμιου εκπαιδευτικού γίνεσθαι. Οι πολίτες θα μπορούν να συμμετέχουν ενεργητικά και κριτικά στα θέματα που τους αφορούν και οι επόμενες γενιές, μέσω των εκπαιδευτικών τους στα σχολεία να αποτελέσουν τον πυλώνα που θα στηριχθεί η παγκόσμια αλλά και η τοπική κοινότητα.

3.1.1. Παγκοσμιοποίηση και οικονομία (αβεβαιότητα, αμφισβήτηση)

Όπως έχουμε ήδη αναφερθεί η παγκοσμιοποίηση είναι αλληλένδετη με την οικονομία, η μία επιφέρει την άλλη και επίσης συνδράμουν και οι δύο στη διαμόρφωση εκείνων των συνθηκών που επηρεάζουν τους λαούς στην καθημερινότητά τους και όχι μόνο. Παράγοντες που διαμορφώνουν αυτή την αλληλεξάρτηση είναι: η ψυχοσύνθεση των ατόμων, η κοινωνική προέλευση, η επαγγελματική απασχόληση, η οικογενειακή θέση, η καταγωγή, η ιδεολογία και βέβαια το συγκεκριμένο πολιτικό και οικονομικό σύστημα το οποίο βιώνουν και δραστηριοποιούνται τα άτομα. (Γιουλτσής, 2005: 473-474)

Το βασικό φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είναι η δυναμική που εστιάζεται στις αγορές προϊόντων, υπηρεσιών και συντελεστών παραγωγής. Η παγκοσμιοποίηση επιβάλλεται στις δραστηριότητες των κρατών αλλά και στη μικροοικονομική διαχείριση. Η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση, αντί να κατευθύνεται προς ένα καθολικό και ομογενή διεθνή οικονομικό χώρο, δίνει το έναυσμα για μια διεθνή ανισορροπία

και αμφισβήτηση, ενισχύοντας τις διαφοροποιήσεις και τους κατακερματισμούς. Η αμφισβήτηση και η αβεβαιότητα αναπτύσσονται όσο ποτέ άλλοτε σε περιόδους γενικών αναταραχών της οικονομίας και όχι μόνο. Η αυξανόμενη διασπορά και ετερογένεια του διεθνούς οικονομικού πλέγματος εκδηλώνεται όχι εναντίον της παγκοσμιοποίησης, αλλά κυρίως εξαιτίας αυτής. Η δυναμική της παγκοσμιοποίησης, παραμένει αρκετά άνιση και επιλεκτική και χαρακτηρίζεται κυρίως από την επιδείνωση των ανισοροπιών και των αντιφάσεων σε επίπεδο τόσο εθνικό όσο και διεθνές. (Βεργόπουλος, 1994: 19-21)

Η έννοια της παγκοσμιοποίησης επιφέρει έναν προβληματισμό που δείχνει όλο και περισσότερο να βαθαίνει. Η αλλαγή που προσδίδει είναι πολύ βαθιά, όλο και περισσότεροι πολίτες, σε όλο τον κόσμο, αρχίζουν να δείχνουν αμφιβολία και αβεβαιότητα για αρκετά από τα έως χθες, «αυτονόητα» ακόμα και για τον ίδιο τους τον εαυτό και το ρόλο τους στο κοινωνικό σύνολο. Οι περισσότεροι όμως από εμάς συνεχίζουν να μη δείχνουν ενδιαφέρον και να κάνουν πως δεν καταλαβαίνουν τίποτα το ουσιαστικό για την παγκοσμιοποίηση και απλώς διαλέγουν στρατόπεδο. (Βλαδός, 2006: 81-83)

Η αμφισβήτηση και η αβεβαιότητα είναι δύο έννοιες που θα μας προβληματίσουν αρκετά και απορρέουν κυρίως από την παγκόσμια οικονομική και όχι μόνο κατάσταση της σύγχρονης εποχής. Είναι εξαιρετικά δύσκολο και επίπονο να οριοθετήσουμε με ακρίβεια και στοχοθέτηση την έννοια της αμφισβήτησης. Ο όρος εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο μιας γενικότερης ιδεολογικό-πολιτικής κρίσης και περικλείει ποικίλα κοινωνικά φαινόμενα, καταστάσεις και κινήματα. Η έννοια χρησιμοποιείται για να αποδώσει διάφορες θεωρίες, αντιλήψεις και καταστάσεις που επηρεάζουν τη ζωή μας και προκαλούν τον κίνδυνο και την αβεβαιότητα. Σε μια περίοδο ταχύτατων ιδεολογικών και όχι μόνο μετεξελίξεων, είναι εξαιρετικά δύσκολο αν όχι αδύνατο να δει κανείς το φαινόμενο διαφορετικά και από μια άλλη οπτική γωνία, από επιφανειακά και φοβερά σχηματικά. (Σταματίου κ.ά., XX: 112)

Ζούμε και διανύουμε εποχές ακραίας αμφισβήτησης και αβεβαιότητας σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής μας. Η εποχή της νεοτερικότητας έχει επέλθει με πολλούς τρόπους που απορρέουν από τους σύγχρονους ρυθμούς ζωής μας και την εξοντωτική εργασία. (Giddens, 2001: 18-19) Η έννοια της νεοτερικότητας περιγράφει το θεσμικό πλαίσιο (έθνος - κράτος, γραφειοκρατία) και τις ευρύτερες κοινωνικές πρακτικές (βιομηχανία, τεχνολογία, επιστήμη) που αφορούν τη Δύση από

τον 18^ο αιώνα και μετά. (Αφουξενίδης κ.ά., 2012: 23) Χάρη στην νεοτερικότητα και τη μετανεοτερικότητα γεννήθηκαν τρόποι ζωής εντελώς ακατάλληλοι και «ξένοι» προς εμάς. Αυτοί μας απομακρύνουν από όλους τους παραδοσιακούς τύπους κοινωνικής τάξης, με εντελώς πρωτοφανή τρόπο. Οι μετασχηματισμοί της νεοτερικότητας είναι βαθύτεροι από τα περισσότερα είδη αλλαγής που έχουν πραγματοποιηθεί σε προγενέστερες περιόδους. Προκαλούν την ακραία αβεβαιότητα στα άτομα, τα οποία με τη σειρά τους αμφισβητούν τον τρόπο εστίασης και πραγμάτωσης των φαινομένων και ζητουμένων της κοινωνικής ζωής. (Giddens, 2001: 18-19)

Η εικόνα του «ξένου», είναι μια οικεία εικόνα στην εποχή της νεοτερικότητας. Όπως επισημαίνει και ο Bauman, οι «ξένοι», υπήρχαν πάντα, αλλά μόνο στη νεοτερικότητα παραμένουν «ξένοι» ακόμη και μετά την ένταξή τους στην εκάστοτε κοινωνία. Παλιές και νέες φυλετικές φοβίες, ενώνονται και γίνονται ένα με το φόβο για την ασφάλεια που παράγει η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια της σύγχρονης κοινωνίας. (Κονιόρδος, 2010: 360-361)

Ο Bauman αναδεικνύει με ξεχωριστή προσαρμοστικότητα τους όρους της αβεβαιότητας και της αμφισβήτησης, σε μια παγκόσμια κλίμακα δράσης, που ο χωροχρόνος ελαχιστοποιείται, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύεται και πρωτεργάτης της ακατάσχετης χρήσης και σύνδεσης των κρατών και των κοινωνιών. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η αντίθεση «κοντά - μακριά» έχει μια ακόμα κρίσιμη διάσταση: αυτή μεταξύ της βεβαιότητας και της αβεβαιότητας, της σιγουριάς και του δισταγμού. Ο ανθρωπολογικός τύπος του «ξένου» αποτελεί πρωτεύοντα ρόλο δράσης και θεωρητικής ανασκόπησης, αλλά και η χρήση της εξουσίας, η οποία ασκείται από τις μονάδες εκείνες που κατορθώνουν να παραμένουν πηγές αβεβαιότητας, δίνει ένα χαρακτηριστικό σημείο αναστοχασμού και κριτικής αποσαφήνισης.

Οι άνθρωποι πρέπει να αναπτύσσουν τη δύσκολη τέχνη της δράσης υπό συνθήκες αμφισβησίας και αβεβαιότητας, ώστε να αντιμετωπίζουν τις δυσχέρειες και να αναλάβουν τις ευθύνες τους. Η σημερινή «νέα παγκόσμια τάξη» δεν μπορεί να εξηγηθεί από το συγκεκριμένο περιστατικό ή γεγονός, που αποτελεί τον αμεσότερο και προφανέστερο λόγο αβεβαιότητας, αλλά από κάτι γενικότερο που προσδίδει χαρακτήρα γενίκευσης και παγκόσμιας ανάγκης ή επίδρασης. Ο όρος «glocalization» μπορεί να δείξει με ιδιαίτερη σαφήνεια τις έννοιες του παγκόσμιου και του τοπικού να συνυφαίνονται ως μία και αδιαίρετη, ώστε να αναδεικνύονται ταυτόσημες στη συμπόρευση. Τέλος ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τις σχέσεις και την επιρροή των

αντιτιθέμενων πλευρών στην κοινωνία και τα μέσα που διαθέτουν, ώστε να αντιμετωπίσουν παρόμοιες καταστάσεις αβεβαιότητας και αμφισβήτησης και να επανέλθουν στο προσκήνιο. Η πλευρά η οποία διαθέτει περισσότερες επιλογές συμπεριφοράς, εισάγει στις συνθήκες της άλλης πλευράς το στοιχείο της αβεβαιότητας, το οποίο, με τη σειρά της, δεν μπορεί να διαχειριστεί και να το ανταποδώσει. (Μπάουμαν, 2004: 27, 54, 70, 84-85, 101, 148)

Στην εποχή της νεοτερικότητας έχει επέλθει ο καταναλωτισμός και η «κοινωνία της αφθονίας» παρά τις όποιες οικονομικές επιβαρύνσεις και κρίσεις συνέβησαν τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι αναπτύσσεται η χειραγώγηση των μαζών και ο έλεγχος του εκάστοτε κοινωνικού συνόλου, ανάλογα με τις επιταγές της αγοράς και τους οικονομικούς όρους που αυτή θέτει. Η αβεβαιότητα και η αμφισβήτηση έρχονται στο προσκήνιο και αναδεικνύονται όσο ποτέ άλλοτε ως κυρίαρχες έννοιες. Έχει επέλθει η απεριόριστη πολυφωνία στα γούστα, στις δραστηριότητες, στις επιθυμίες και στις ανάγκες. *Η ποσότητα του διαθέσιμου χρήματος εξακολουθεί να διαχωρίζει τους ανθρώπους, τους διαχωρίζουν όμως και οι διαφορετικές μορφές απόλαυσης, αναψυχής ή όποιες άλλες πρακτικές αναζητούν.* (Heller, 1989: 116)

Σε αυτήν την εποχή του ακραίου καπιταλιστικού συστήματος, η οικονομία φαίνεται να δέχεται το πλήγμα και να αποτελεί μια μόνιμη πηγή προβλημάτων: η ανεργία, οι άστεγοι, τα χρέη, τα δάνεια, οι περικοπές και τα ελλείμματα συναγωνίζονται μεταξύ τους ποιος θα αποσπάσει τη μεγαλύτερη προσοχή και ποιος θα προκαλέσει τη μεγαλύτερη αναστάτωση στον κόσμο. (Bowles et. al., 2002: 242) Έτσι η εποχή της νεοτερικότητας φαίνεται να συνδυάζει οικονομικούς όρους με τις έννοιες της αλλοτρίωσης των μαζών και της αβεβαιότητας για το μέλλον. Η συσσώρευση του πλούτου δεν έχει ανεξαρτητοποιηθεί από τη σφαίρα της εργασίας και της παραγωγής και ολοένα μεγαλώνει το χάσμα ανάμεσα στους οικονομικά εύπορους και τους φτωχούς, δημιουργώντας πολλά προβλήματα σε παγκόσμια κλίμακα. (Μιχαήλ, 2000: 91)

Τα προβλήματα αυτά συνεχώς αναπροσαρμόζονται και μεταβάλλονται ανάλογα με τις περιστάσεις της κάθε εποχής. Η κατανάλωση και οι ευκαιρίες ατομικής ανάδειξης στο εύρος του επιτρεπτού και με βάση τους οικονομικούς κυρίως όρους δεν είναι καθόλου εφικτή. (Petras, 1982: 11) Η παγκοσμιοποίηση διαμορφώνει αυτά τα χαρακτηριστικά και προσαρμόζει τις απαιτήσεις και τις στάσεις της κάθε κοινωνίας. Η παγκοσμιοποίηση ήδη αφορά όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως. Η

ίδια η έννοια αυτή βρίσκεται πίσω από όλα τα θέματα της καθημερινής ζωής, όταν υπάρξει η θέληση να εξεταστούν σε ουσιώδεις κοινωνικό-οικονομικούς όρους. (Βλαδός, 2006: 84) Παράλληλα όμως με τα οικονομικά μεγέθη και την εργασία συνδέεται και η παιδεία. Η έννοια του υλικού αγαθού, της εργασίας, της διάκρισης και η εξασφάλιση αγαθών αφήνουν να διαφανεί η σημασία των συντελεστών της οικονομίας και της παραγωγής και βέβαια οι ουσιαστικοί δεσμοί ανάμεσα στην οικονομία και την παιδεία, ανάμεσα στην παραγωγή, τη γνώση, τις στάσεις και τις αξίες. (Γιουλτσής, 2005: 462)

Σε συνθήκες επιταχυνόμενης παγκοσμιοποίησης, οι κοινωνικές σχέσεις, η παιδεία, οι στάσεις και οι αξίες επεκτείνονται και έτσι από τοπικά συμβάντα, διαμορφώνονται σε συμβάντα που συμβαίνουν πολύ μακριά. Έτσι όλο και περισσότεροι άνθρωποι ζουν σε καταστάσεις, στις οποίες κάποιιοι θεσμοί, που συνδέουν τοπικές πρακτικές με παγκοσμιοποιημένες κοινωνικές σχέσεις, οργανώνουν σημαντικές πλευρές της καθημερινής ζωής. (Giddens, 2001: 84-101)

Ο κόσμος στον οποίο ζούμε είναι καταπονημένος κι επικίνδυνος. Αυτό, αντί να μας εφησυχάζει ή να μας εξαναγκάζει να τροποποιήσουμε κάπως την υπόθεση ότι η εμφάνιση της νεωτερικότητας θα οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας ευτυχέστερης και ασφαλέστερης κοινωνικής κατάστασης, μας προσφέρει την ευκαιρία να πράξουμε περισσότερο. Η απώλεια της πίστης στην «πρόοδο», βέβαια, είναι ένας από τους παράγοντες που ευθύνονται για την αποσύνθεση των «αφηγήσεων» της ιστορίας. Πάρα ταύτα εδώ διακυβεύονται πολύ περισσότερο από το συμπέρασμα ότι η ιστορία «δεν πηγαίνει πουθενά». (Giddens, 2001: 25) Πρέπει να αναπτυχθούν οι κατάλληλοι μηχανισμοί, ώστε να αποστραφεί η προσοχή από τον κίνδυνο και την αμφισβήτηση και να τεθούν οι όροι της ευτυχίας, της προσδοκίας και την αποτελεσματικότητα των πραγματοποιήσιμων και εφικτών στόχων.

3.1.2. Το εκπαιδευτικό επάγγελμα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (συνθήκες εργασίας – επαγγελματικό άγχος)

Όπως έχει ήδη αναφερθεί οι εκπαιδευτικοί βιώνουν την αλλοτρίωση και το επαγγελματικό άγχος στο χώρο της εργασίας τους και μεταφέρουν αυτό το στρες και τον προβληματισμό τους και στις υπόλοιπες συνθήκες διαβίωσής τους. Η διάσταση της παγκοσμιοποίησης είναι ένα στοιχείο που επηρεάζει το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και τις συνθήκες εργασίας του. Η δυναμική λειτουργία του

μορφωτικού έργου που επιτελείται στο σχολικό περιβάλλον προετοιμάζει πολίτες, ηγεσία και στελέχη των κοινωνιών του μέλλοντος παράλληλα με τη γνωστική κατάρτισή τους, την επιστημονική εξειδίκευση και την προσφορά εργασιακών και επαγγελματικών δεξιοτήτων. Έτσι η παιδεία και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός έχει επιβαρυνθεί με όλες αυτές τις συνιστώσες, ώστε οι συνθήκες εργασίας του και το επαγγελματικό του άγχος να συσσωρεύονται σε μια πλειάδα δεδομένων και καταστάσεων. (Γιουλτσής, 2005: 462)

Στον επαγγελματικό τομέα τα άτομα αναδεικνύουν ένα άγχος και ένα στρες, με βάση το οποίο επιδρούν στο εργασιακό τους κομμάτι και δέχονται την αμφισβήτηση από τους εργοδότες τους. Τα άτομα δε διαθέτουν κίνητρα για διαρκή μάθηση και συνεχή βελτίωση στη δουλειά τους. Δε διαθέτουν κοινωνικές δεξιότητες αλλά ούτε και αυτοπειθαρχία στις εργασιακές τους συνθήκες. Αντιδρούν, δε δέχονται κριτική και εμφανίζονται αρκετά επιθετικοί, χωρίς να δέχονται την ανατροφοδότηση της επίδοσής τους και τη δέχονται σαν να επρόκειτο για προσωπική ευθύνη. Οι τρεις επιθυμητές ικανότητες είναι οι δεξιότητες επικοινωνίας, οι διαπροσωπικές δεξιότητες και η πρωτοβουλία, απεναντίας φαίνεται να εστιάζουν σε ικανότητες άγχους και εργασιακού στρες, χωρίς απαραίτητα να προβάλλουν αρνητικές επιπτώσεις και στην εργασία τους. (Goleman, 1999: 34-35) Το μόνο που καταφέρνουν είναι να εξουθενώνονται επαγγελματικά και εργασιακά, με αρνητικό αντίκτυπο και στη γενικότερη συμπεριφορά τους προς το ευρύτερο κοινωνικό τους σύνολο.

Οι συνθήκες της παγκοσμιοποίησης μεταφέρουν τα κατάλοιπα τους και στον εργασιακό χώρο των εκπαιδευτικών. Η συμπεριφορά των μαθητών και η διαπαιδαγώγηση τους έχει αλλάξει και έχει επέλθει η αποξένωσή τους από τα σύγχρονα πρότυπα. Οι ιδιαίτερες, σύγχρονες εργασιακές συνθήκες (μισθός, εξέλιξη, συνεχείς μετακινήσεις κ.ά.), έχουν επιβάλει στους εκπαιδευτικούς νέα πρότυπα και συνθήκες εργασιακού βίου. Η καλλιέργεια ανταγωνιστικού κλίματος ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς, οι οργανωτικές απαιτήσεις της εκπαίδευσης, η αδυναμία να ανταπεξέλθει στα διδακτικά του καθήκοντα, λόγω απειρίας ή τεχνολογικής εξέλιξης και η διάψευση των προσδοκιών του για το ρόλο του στην εκπαίδευση, είναι μερικά στοιχεία που επιβαρύνουν και υπονομεύουν το ρόλο του και πολλές φορές συμβιβάζεται με αυτόν.

Το στρες μπορεί να επέλθει όταν ο εργαζόμενος δεν «ταιριάζει» αρκετά με την εργασία ή όταν η εργασία του ενέχει υπευθυνότητα για την ασφάλεια, την ευημερία ή τη συμπεριφορά των άλλων. Τα ανθρωπιστικά επαγγέλματα και

ειδικότερα το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, συγκεντρώνουν πολλά από αυτά τα στοιχεία. Πολλοί είναι οι εκπαιδευτικοί που θεωρούν το επάγγελμά τους ιδιαίτερα στρεσογόνο. Οι κυριότεροι λόγοι είναι: η έλλειψη κινήτρων από τους μαθητές, η έλλειψη χρόνου, η έλλειψη πειθαρχίας, η δυσκολία συνεννόησης σε όλο το σχολικό περιβάλλον, ακόμη και η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή. Το στρες αυτό μπορεί να εκδηλώνεται με επιθετικότητα, σύγχυση, απουσίες, μειωμένη απόδοση του ίδιου αλλά και των μαθητών του. (Παππά, XX: 136)

Οι εκπαιδευτικοί, εκτός των άλλων, δέχονται και το οικονομικό στρες, που αποτελεί όλους εκείνους τους στρεσογόνους παράγοντες που προκύπτουν από την εργασία και το εισόδημα. Η στάση, η συμπεριφορά και η απόδοση των εργαζομένων επηρεάζεται όχι μόνο με ατομικούς παράγοντες από τις συνθήκες εργασίας αλλά και από εξωτερικούς μακροοικονομικούς παράγοντες. (Στάγια κ.ά., 2014: 75) Ακόμη η επικοινωνία έχει τροποποιηθεί κατά τέτοιο βαθμό, ώστε μέσα στη σχολική τάξη να μην υπάρχει η ελευθερία έκφρασης, η ανεξαρτησία και η σχέση αξιών με τους μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να μπορούν να βγάζουν λόγους, αλλά η ικανότητα να μιλούν και να επικοινωνούν μεταξύ τους, φθίνει. Η λειτουργία της εκπαίδευσης και ο εξαναγκασμός του εκπαιδευτικού, δημιουργούν συνθήκες υποταγής και ανελευθερίας στο σχολικό περιβάλλον και στην εκπαίδευση γενικότερα.

Το επαγγελματικό άγχος είναι ένα σύνδρομο σωματικής και ψυχικής εξάντλησης στα πλαίσια του οποίου ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει συναισθήματα εξουθένωσης, χάνει το ενδιαφέρον του για τους μαθητές του, διαμορφώνει αρνητική εικόνα για τον εαυτό του και αδυνατεί να αντιμετωπίσει και να επιλύσει τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Τρία είναι τα χαρακτηριστικά της επαγγελματικής εξουθένωσης: η συναισθηματική εξάντληση, η αποπροσωποποίηση και η έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων. (Τσαγκαράκη, XX: 1-2) Στην παγκοσμιοποιημένη πλέον κοινωνία μας, έχει επέλθει με το χειρότερο τρόπο το άγχος, η αποστέρηση και η απάθεια σε όλους τους τομείς. Η απάθεια είναι ένδειξη κοινωνικής και όχι ατομικής κατάθλιψης. Έτσι γίνονται κατανοητοί και οι όροι της αλλοτρίωσης αλλά και της κρίσης των συναισθημάτων και των συνειδήσεων των ατόμων. (Κάτσας, 2011: 145)

Η ψυχική αλλοτρίωση δύσκολα γίνεται αντιληπτή από το περιβάλλον, καθώς πέρα από τους συνειδητούς μηχανισμούς άμυνας και την τακτική της διάψευσης που εφαρμόζει ο εργαζόμενος, η ετοιμότητα και η δημιουργικότητά του αναιρούνται, χωρίς

ωστόσο να λείπει η σωματική του παρουσία. Η μη παραδοχή λοιπόν της υφιστάμενης διάστασης ανάμεσα στο παρόν της σωματικής υπόστασης και στην απουσία πνευματικής και ψυχικής αφοσίωσης καθιστά την υπόθεση της ψυχικής αλλοτρίωσης ένα θέμα ταμπού, που δυσχεραίνει την ουσιαστική αντιμετώπισή του, εφόσον δε γίνεται κατ' αρχήν αποδεκτό. (Σδρόλιας κ.ά., 2003: 113-114) Έτσι είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστεί και να αντιμετωπιστεί, προκαλώντας πολλά προβλήματα στον εργασιακό χώρο των εκπαιδευτικών και αν μη τι άλλο και στους ίδιους τους μαθητές.

Εκτός από την ψυχική αλλοτρίωση, οι εκπαιδευτικοί λειτουργούν μέσα σε ένα ασφυκτικό πλαίσιο εργασίας και ελέγχονται συνεχώς, χωρίς να τους δίνονται περιθώρια ευελιξίας, στοιχειώδους επαγγελματικής και επιστημονικής αυτονομίας. Όλοι οι φορείς ασκούν επίδραση στο έργο τους και κριτικάρουν τις αποφάσεις τους, από τους ίδιους τους μαθητές, τους γονείς τους, τον διευθυντή, ακόμα και από τα Αναλυτικά Προγράμματα, που τα ίδια θέτουν τους στόχους και την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί γίνονται παθητικοί και καταπιέζονται, διαμορφώνοντας διαφορετικές συνειδήσεις από τις επιτρεπτές. Με αυτόν τον τρόπο η διδακτική πράξη υποβαθμίζεται με όρους πιστής εφαρμογής και εκτέλεσης των καθηκόντων. Έτσι ενισχύεται ο δημοσιοϋπαλληλικός χαρακτήρας του εκπαιδευτικού και ο ίδιος αλλοτριώνεται, μεταλλάσσοντας τις απόψεις και τις αντιλήψεις του, με τις κυρίαρχες ιδέες και πρακτικές.

Ο εκπαιδευτικός εσωτερικεύει τις διαστάσεις της αλλοτριωμένης φύσης του και τις μεταλαμπαδεύει στο εργασιακό του περιβάλλον και στους μαθητές του. Αυτή η εσωτερικευση δεν μπορεί να γίνει δίχως τη συντονισμένη προσπάθεια των διαφόρων μορφών «ψεύτικης συνείδησης» που αντιπροσωπεύουν τις αλλοτριωμένες κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής, ως της άμεσης «φυσικής» έκφρασης των σκοπών και των επιθυμιών των ατόμων. (Μεσάρος, 1974: 321) Οπότε και οι εκπαιδευτικοί ως εκφραστές της παραγωγής αξιών και παιδείας, βρίσκονται αντιμέτωποι με τη σύγχρονη κοινωνία και τις κοινωνικές σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί ή επιβληθεί από την παγκόσμια κοινωνία.

«Οι ψεύτικες συνειδήσεις» είναι αυτές, που μέσω του κοινωνικού συνόλου παραποιούν και μεταμορφώνουν τα ζητούμενα των εκπαιδευτικών σε απαιτήσεις της κοινωνίας. Η συνείδηση, ως στιγμή της υλικής δραστηριότητας μεταμόρφωσης της φύσης, καθιστά την ύπαρξη του ανθρώπου ειδολογική ύπαρξη και τη ζωή του ειδολογική ζωή, αλλά με τη σειρά της μπορεί να γεννηθεί μόνο με όρους είδους, συλλογικούς, είναι προϊόν του είδους και όχι των μεμονωμένων ατόμων. (Ρέκκας,

1999: 40) Προκαλούν το άγχος στους εκπαιδευτικούς και τους προσδίδουν αισθήματα αγωνίας, ανησυχίας και αβεβαιότητας. Βιώνεται ως ψυχολογική πίεση και χαρακτηρίζεται από μια προσδοκία φόβου για κάποιο δυσάρεστο γεγονός.

Το άγχος, το στρες και η εξουθένωση είναι ουσιαστικά προβλήματα για την υγεία των εργαζομένων, όπως και αυτή των εκπαιδευτικών. Το στρες είναι μια διαδικασία που δεν μπορεί να διαχειριστεί το άτομο και συνδέεται με σωματικά και ψυχικά προβλήματα και τέλος μπορεί να προκληθεί και η παραίτησή του από τα εργασιακά του καθήκοντα. Το στρες το βιώνουμε όλοι στην καθημερινότητά μας, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο σε διάφορους τομείς της ζωής μας. Η παγκοσμιοποίηση έχει επιφέρει ήδη πολλές ψυχολογικές και συναισθηματικές επιβαρύνσεις, ώστε όλα αυτά να καταλήγουν στο ίδιο το άτομο και να μην μπορεί να τα διαχειριστεί. Τέλος να αναφερθεί και το συναίσθημα της κατάθλιψης, όπου τα άτομα δυσκολεύονται να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να δουν ξεκάθαρα τον εργασιακό τους χώρο και την προσωπική τους ζωή, νιώθοντας μια βαθιά αίσθηση αποτυχίας.

Καλό θα ήταν να επικρατήσει το σύστημα της συμβουλευτικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα και να εστιάζουν την προσοχή τους περισσότερο στο εσωτερικό των τάξεών τους και όχι στο γενικότερο σύνολο. Η επιμόρφωση υπολείπεται ποιότητας και πολλές φορές προσφέρεται ως κατάλληλος μηχανισμός για την επιβολή συγκεκριμένων ιδεολογικών θέσεων και κυρίαρχων κοινωνικών δυνάμεων. Έτσι ασκείται άμεσος έλεγχος στη διαδικασία εφαρμογής, της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Το αίσθημα της ψυχολογικής επιβάρυνσης και αλλοτρίωσης εμφανίζεται όλο και πιο συχνά στον εργασιακό χώρο των εκπαιδευτικών. Η αιτία εμφάνισής του είναι αποτέλεσμα της επίδρασης τριών καίριων παραγόντων, δηλαδή της κουλτούρας του εργασιακού περιβάλλοντος, της ηθικής ποιότητας της διοίκησης και της διεύθυνσης και της στάσης των υπόλοιπων συναδέλφων. Η διαπίστωση της ψυχολογικής αλλοτρίωσης καθίσταται δύσκολα αντιληπτή, με αποτέλεσμα να κρίνεται απαραίτητη η διερεύνηση της συμπτωματολογίας της στο πεδίο της εργασίας, είτε ατομικά είτε συλλογικά. (Σδρόλιας κ.ά., 2003: 116)

Οι εκπαιδευτικοί που χαρακτηρίζονται από επαγγελματικό άγχος και στρες επιδρούν αρνητικά στον εαυτό τους, στους μαθητές τους και στο εκπαιδευτικό σύστημα γενικότερα. Οι στρατηγικές στις οποίες καταφεύγουν είναι: η συζήτηση με το σύζυγο, τους φίλους ή τους συναδέλφους, η τηλεόραση, το διάβασμα και η

γυμναστική. Άλλες λιγότερο αποτελεσματικές στρατηγικές είναι τα παράπονα σε συναδέλφους και συγγενείς, το κάπνισμα και η συναισθηματική απόσυρση. Η διαδικασία αντιμετώπισης του στρες ξεκινάει από την αποδοχή της παρούσας κατάστασης και την επιθυμία για αλλαγή. Οι στρατηγικές διαφοροποιούνται και έτσι ο κάθε εκπαιδευτικός καταφεύγει σε διαφορετικές πρακτικές για να διατηρήσει τη σωματική και την ψυχική του ισορροπία και ευεξία. (Παππά, XX: 140)

Σε μια εποχή, όπως και αυτή που εξελίσσεται, όπου ακόμα και οι ηθικές αξίες θεωρούνται εμπορεύσιμο είδος, ο άνθρωπος χάνει την προσωπικότητά του και την ελεύθερη βούληση, μετατρέπεται σε ένα εξάρτημα της παραγωγής και της παγκόσμιας αγοράς. Αναγκάζεται να αντιμετωπίσει όλους τους άλλους ανθρώπους σαν εχθρούς, σαν ανταγωνιστές, γιατί θεωρεί ότι του απειλούν τη θέση, τα συμφέροντα και τη μακαριότητά του. Σαν συνέπεια αυτού του φόβου της απειλής της ευτυχίας, έρχεται η απομόνωση. Κλείνεται στον εαυτό του, μαθαίνει να ζει μόνος του και αποκομμένος από το κοινωνικό σύνολο, να κρύβει τα αισθήματά του. Μαθαίνει πως δεν πρέπει να απλώνει το χέρι για να βοηθήσει και να ανοίξει την καρδιά του. (Καργάκος, 12-15/8/1984)

3.2. Επαγγελματισμός και εκπαίδευση

Teaching cannot yet be considered a true profession. But strategies to move toward professionalism exist. Cooperation rather than competition is certainly a key. (Ornstein, 1981: 196)

Ο επαγγελματισμός είναι μία νέα έννοια στο χώρο της εκπαίδευσης, διότι ως συνήθως σχετίζεται με άλλα επαγγέλματα, όπως στο χώρο του αθλητισμού, στη μουσική, στην υγεία (γιατροί, νοσοκόμες, φαρμακοποιοί), στη δικαιοσύνη, στη θρησκεία κ.ά. Στη σχολική τάξη το να θεωρηθεί κάποιος ως επαγγελματίας δε συνηθίζεται. Επικρατεί η άποψη ότι «ο καθένας μπορεί να διδάξει» κάτι το οποίο δεν εμπνέει επαγγελματισμό. Ο εκπαιδευτικός δεν βρίσκεται μέσα στη σχολική αίθουσα μόνο για να διδάξει το εκάστοτε μάθημά του, αλλά για να οργανώσει την τάξη του, να έρθει σε επαφή με τους μαθητές του, να προσελκύσει το ενδιαφέρον τους, να κατασκευάσει τη ροή του μαθήματός του και να έρθει σε συνεννόηση με τους

υπόλοιπους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό του σχολείου για θέματα που τον αφορούν. (Tichenor et. al., 2005: 90)

Ο επαγγελματισμός και η ανάδειξή του και στο χώρο της εκπαίδευσης αποτελεί κομβικό σημείο για τη σύγχρονη κοινωνία. Η σημαντικότητα του επαγγελματισμού διαφαίνεται ακόμη περισσότερο αν αναλογιστεί κανείς τις ποικίλες και εκτεταμένες αλλαγές που διαμορφώνονται σε οικονομικό, πολιτικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο, επηρεάζοντας τον εκπαιδευτικό και το έργο του. Η συνεχιζόμενη ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, οι νέες μορφές οικογένειας και οι συνδεδετικοί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της, η εμπλοκή των γονέων και άλλων φορέων στα εκπαιδευτικά θέματα, αποτελούν μερικές από τις προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο σύγχρονος εκπαιδευτικός και εναπόκεινται στην προσωπική του ευαισθητοποίηση και ανάπτυξη όλων των όψεων της προσωπικής και επαγγελματικής του κουλτούρας. Ο Sach (1997) αναφέρει ότι υπάρχουν κάποιες τεχνικές φύσεως δυσκολίες στο διδακτικό έργο και στην προσέγγιση των μαθητών, λόγω της συνεχιζόμενης εξελικτικής πορείας της εκπαίδευσης και τη διαμόρφωση νέων προτύπων και διαστάσεων. Η πολιτική και οικονομική πίεση που δέχεται το σχολείο δεν μπορεί να μείνει στο περιθώριο χωρίς να επηρεάσει τα υποκείμενα. (Kilinc, 2014: 105)

Ο Freidson στο βιβλίο του Professionalism, The Third Logic αναφέρει: «Ο επαγγελματισμός ενυπάρχει σε ένα επάγγελμα όταν καθορίζεται ποιος πληρεί τις προϋποθέσεις για να το εκτελέσει, ποιοι θα προσληφθούν και ποιοι θα εμποδιστούν να το εκτελέσουν και τα κριτήρια με βάση τα οποία θα αξιολογούνται τα άτομα αλλά και οι επιδόσεις τους». (Freidson, 2001) Έτσι και ο επαγγελματισμός στο χώρο της παιδείας θα πρέπει να θέτει τα όριά του και να αξιολογεί σωστά τον εκπαιδευτικό θεσμό αλλά και το έργο που εκτελεί.

Από τις δεκαετίες του '50 και του '60 αναπτύσσεται το ενδιαφέρον και ο προβληματισμός για τον επαγγελματισμό των εκπαιδευτικών παράλληλα με την εκπαίδευση και τους διάφορους παράγοντες που τη διαμορφώνουν. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες είναι αυτός της διάδοσης του ανθρώπινου κεφαλαίου, που ανάγει την εκπαίδευση σε παράγοντα κλειδί και ρυθμιστή για την εθνική ανάπτυξη και ωθεί τις κυβερνήσεις να λάβουν μέτρα για τη διασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών. (Σιάνου-Κύργιου, Ενότητα 5, 2014: 2)

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον των κυβερνήσεων για την εκπαίδευση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε μια θεωρία για την οικονομική ανάπτυξη και ονομάζεται «θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου» και εστιάζει στην άποψη ότι οι πηγές πλούτου

για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας δεν είναι μόνο οι γνωστές (γη, υπέδαφος, πρώτες ύλες κ.ά.) αλλά και μια άλλη, ίσως η σημαντικότερη από όλες, ο άνθρωπος. Πατέρας της θεωρίας είναι ο Αμερικανός οικονομολόγος Θέοντορ Σουλτς, που δίνει μια οικονομική διάσταση στις γνώσεις και τις δεξιότητες των ατόμων. (Φραγκουδάκη, 1985: 23)

Η επαγγελματική αναγνώριση, οι εργασιακές συνθήκες και οι αμοιβές αποτελούν βασικές επιδιώξεις των εκπαιδευτικών εδώ και πολλά χρόνια δημιουργώντας μακρόχρονα και πολύπλοκα ζητήματα. Θέματα όπως η εργασιακή αυτονομία, η αύξηση των απολαβών, το επαγγελματικό γόητρο και τα πρότυπα εκπαίδευσης, συνιστούν το πλαίσιο των συλλογικών και ατομικών διεκδικήσεων των εκπαιδευτικών. (Goodson et. al., 1996: 1)

Ο επαγγελματισμός αποτελεί κοινωνική κατασκευή και επομένως διαρκώς μεταβάλλεται. Έτσι οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν σε αυτήν την κοινωνική κατασκευή με το να αποδέχονται ή να απορρίπτουν τον εξωτερικό έλεγχο, όπως επίσης και τη συμμετοχή τους ή όχι στην απόκτηση της αυτονομίας τους και της εμπλοκής ή μη εξωτερικών παραγόντων και φορέων στην εκπαιδευτική διαδικασία και στο πλαίσιο του σχολικού κανονισμού. (Helsby, 1995: 320) Οι εκπαιδευτικοί δεν αποδέχονται πάντα τους κατευθυντήριους στόχους και σκοπούς σε διοικητικό και όχι μόνο πλαίσιο, ούτε και τις κατασκευές του επαγγελματισμού, αλλά αναπτύσσουν τις δικές τους με βάση τα δικά τους πρότυπα και χαρακτηριστικά.

Πολλές είναι οι μελέτες που υποστηρίζουν ότι η διδασκαλία είναι δύσκολο να μετασχηματιστεί σε επάγγελμα διότι: η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών είναι υποβαθμισμένη και δεν προετοιμάζει εξειδικευμένους επαγγελματίες, η σχέση τους με τη διδασκαλία δεν είναι τόσο στενή όσο των επαγγελματιών, δε διαθέτουν κατάλληλη αυτονομία κατά την άσκηση του έργου τους, οι συνδικαλιστές προβάλλουν αιτήματα που ταυτίζονται με αυτά των δημοσίων υπαλλήλων και διαφέρουν από αυτά των επαγγελματιών ενώσεων και οι Επιστήμες της Αγωγής δεν είναι σε τέτοιο βαθμό ανεπτυγμένες, σε ερευνητική και θεωρητική βάση, ανάλογη με αυτή που διαθέτουν οι επαγγελματίες. Μεγάλη επίσης είναι και η συζήτηση που εστιάζεται στις συνέπειες που έχουν οι πολιτικές για την ενίσχυση του επαγγελματισμού των εκπαιδευτικών. (Σιάνου-Κύργιου, Ενότητα 6, 2014: 2-4)

Έτσι γίνεται κατανοητό ότι θα πρέπει να υπάρξει μια περαιτέρω κριτική ανάλυση του επαγγελματισμού των εκπαιδευτικών και κατά πόσο αυτός ισχύει ή όχι στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα, όπως επίσης και τις σχέσεις που

διαμορφώνει ένα τέτοιο πλαίσιο στο σχολικό και ευρύτερο περιβάλλον, με τις διαστάσεις της αλλοτρίωσης και του επαγγελματικού άγχους και στρες να διαφαίνονται ορατά πλέον στον ορίζοντα. Είναι εμφανές ότι πρέπει να υπάρχει καθημερινός έλεγχος των γνώσεων και κριτική διάγνωση των προβληματικών καταστάσεων, ώστε να επιλυθούν και να λάβουν δράση οι αντίστοιχες πολιτικές. Γίνεται κατανοητό ότι υπάρχει η αμφισβήτηση και η κριτική αμφιβολία από όλους τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία φορείς και η κατανόηση των βασικών θεμάτων πάνω στα οποία θα στηριχθεί η έρευνα και η υλοποίηση των κατάλληλων στρατηγικών. (Burke, 1996: 532)

Πολλές φορές αναφέρεται και μελετάται η εκπαίδευση σε σύγκριση με άλλα επαγγέλματα, τα οποία διαθέτουν ένα προφίλ επαγγελματισμού και έχουν κατοχυρώσει τις βασικές του διαστάσεις. Αυτή η σύγκριση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ημι-επάγγελμα και όχι ως ένα καθολικό και πλήρες επάγγελμα. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να εστιάσουν σε ζητήματα επαγγελματισμού αλλά λόγω των σύνθετων γνωρισμάτων του εργασιακού τους πλαισίου, η ικανοποίηση και η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου παραμένει μακροπρόθεσμη. (Ornstein, 1981: 196)

Τα ζητήματα του επαγγελματισμού σύμφωνα με τον Kramer (2003) μπορούν να συγκεντρωθούν σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τη στάση, τη συμπεριφορά και την επικοινωνία. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα πρέπει να αναπτυχθούν και να οικοδομηθούν στην επαγγελματική ζωή των εκπαιδευτικών, ώστε να γνωρίζουν το θεωρητικό πλαίσιο και τη σωστή επικοινωνία με τους μαθητές και την υπόλοιπη κοινότητα. Οι Cruikshank and Haefele (2001) θεωρούν «καλούς εκπαιδευτικούς» αυτούς που είναι αναλυτικοί, επαγγελματίες, ευέλικτοι, ευσυνείδητοι και εμπνέουν σεβασμό. (Tichenor. et. al., 2005: 90)

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών έχει γίνει πιο περίπλοκος, αφού έχει να διαχειριστεί πολλές και περίπλοκες καταστάσεις, ευαίσθητες διαδικασίες και συνιστώσες, αναφορικά με το εργασιακό του πλαίσιο και το συναισθηματικό του κομμάτι. Η επαγγελματική ζωή των εκπαιδευτικών έχει μεταλλαχθεί αναφορικά με τον έλεγχο που ασκούν και την ανάληψη ευθυνών. Καθημερινά έρχονται σε επαφή με διαφορετικά άτομα, από διάφορες κοινωνικές τάξεις, με διαφορετικές συμπεριφορές και κοινωνικές προελεύσεις. Έτσι οι εκπαιδευτικοί δε θα πρέπει μόνο να εστιάζουν σε ζητήματα μάθησης αλλά και τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης, εμπνέοντας

έναν επαγγελματισμό που θα τους καλύπτει και θα προσδίδει το ανάλογο κύρος και γόητρο που επιθυμούν. (Al-Hinai, 2007: 42)

Η εργασία των εκπαιδευτικών και η διδασκαλία δεν είναι μια ουδέτερη διαδικασία αλλά έχει πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Το περιεχόμενό της επηρεάζεται από τους μηχανισμούς που κατανέμουν τους πόρους και τους μαθητές στα σχολεία και στις τάξεις, το σύστημα αξιολόγησης και διοίκησης, το κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου κ.ά. Αυτοί οι παράγοντες διαμορφώνονται από το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο λειτουργεί το σχολείο. Επομένως για την κατανόηση του επαγγελματισμού και του εργασιακού πλαισίου των εκπαιδευτικών θα πρέπει να περιλαμβάνεται ανάλυση του σχολικού περιβάλλοντος, του ευρύτερου οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου και να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι παράγοντες και οι επιδράσεις τους. Η εργασία των εκπαιδευτικών έχει σύνθετο χαρακτήρα διότι εκτός από τη διδασκαλία, περιλαμβάνει και τη διεκπεραίωση διοικητικών υποχρεώσεων, που απορρέουν από τη γραφειοκρατία που υφίσταται το σχολικό περιβάλλον. (Σιάνου-Κύργιου, Ενότητα 2, 2014: 3-4)

Οι εκπαιδευτικοί ως επαγγελματίες πρέπει να είναι σε θέση να ασκούν συγκεκριμένες ικανότητες και δεξιότητες, να έχουν πλήρη αυτογνωσία και να διαθέτουν αναστοχαστική διάθεση. Η χρήση των κατάλληλων αξιών, οι παιδαγωγικές δυνατότητες, η εξειδικευμένη καθημερινή γλώσσα και πολλά άλλα είναι στοιχεία της προσωπικής τους επιρροής στην ακτίνα του σχολικού πλαισίου. Όσον αφορά την ατομική εξέλιξη του εκπαιδευτικού, ο επαγγελματισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μια «δια βίου μάθηση» και διαδικασία απόκτησης διαφορετικών ικανοτήτων. Η εξέλιξη του σχολείου επιτάσσει τη σύνδεση με συγκεκριμένες παιδαγωγικές πράξεις, με το αίτημα των εκπαιδευτικών για επαγγελματισμό κατά την εργασία τους, να φαίνεται προαπαιτούμενο και βασικό χαρακτηριστικό τους. (Πανταζής, 2009: 42)

Οι εκπαιδευτικοί διαμορφώνουν και αναπτύσσουν νέες σχέσεις με τους μαθητές τους, τη σχολική κοινότητα και τους φορείς που έρχονται σε επαφή με αυτούς. Η τάξη δεν είναι ένα πλαίσιο ερμητικά κλειστό, αλλά αποτελεί πολιτική ενσωμάτωσης όλων των μαθητών, αλλά και ανάπτυξη συνεργασίας με όλη τη σχολική κοινότητα. Πρέπει να διαμορφώνονται τα κατάλληλα κριτήρια και ο σωστός σχεδιασμός για τον τρόπο και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν. Η επαγγελματική σταδιοδρομία του εκπαιδευτικού είναι μεγάλη και απαιτεί πολλές θυσίες αλλά και γνώσεις για τη διεκπεραίωση των απαραίτητων και όχι μόνο. Εννοιολογούνται πλέον νέα πρότυπα συμπεριφοράς και πιο σοφιστικές διαστάσεις μάθησης και

επαγγελματικής ανέλιξης. Οι εκπαιδευτικοί δεν εργάζονται απλώς για να μετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία, αλλά αισθάνονται και μια συνεργατικότητα, μια ισχυρή δέσμευση και ευθύνη προς τους συναδέλφους τους και προς την ευρύτερη κοινότητα του σχολείου. (Goodson et. al., 1996: 15)

Οι εκπαιδευτικοί εστιάζουν τον επαγγελματισμό τους σε χαρακτηριστικά όπως: ο χαρακτήρας τους, η δέσμευση για αλλαγή και συνεχή βελτίωση, επιφυλακτικότητα της γνώσης που δέχονται αλλά και διδάσκουν, τις υποχρεώσεις τους αλλά και τις εργασιακές σχέσεις πέρα από το πλαίσιο της τάξης. Αυτά τα χαρακτηριστικά καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πτυχών του αποτελεσματικού επαγγελματισμού που παρέχει μια ολοκληρωμένη άποψη και εμπειρία στους εκπαιδευτικούς, όπως και διάφορες πτυχές των συναδέλφων τους, του διευθυντή αλλά και των γονέων. (Tichenor. et. al., 2005: 92)

Στην Ελλάδα ο επιστημονικός προβληματισμός για το ζήτημα του επαγγελματισμού και των διαφόρων αλλαγών που έχουν επίκεντρο τους εκπαιδευτικούς είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Οι εκπαιδευτικοί πολλές φορές χαρακτηρίζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι, άλλες πάλι ως επαγγελματίες και λειτουργοί, χωρίς όμως να λαμβάνεται συχνά υπόψη η σημασιολογική διαφορά των όρων. Ο προβληματισμός για τον επαγγελματισμό των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα είναι περιορισμένος γιατί: *δεν υπάρχει ανάλογη με τις δυτικές χώρες παράδοση στη θεωρητική σκέψη και την εμπειρική έρευνα, διότι η Ελλάδα δε βίωσε την εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος και τους οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς που συνέβαλαν στη συγκρότηση και εξέλιξη των επαγγελμάτων. Επίσης η εκπαιδευτική πολιτική κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο και μέχρι το τέλος της δικτατορίας δεν επιτρέπει να διαμορφωθούν οι συνθήκες για να τεθεί υπό συζήτηση το ζήτημα του επαγγελματισμού των εκπαιδευτικών.* (Σιάνου-Κύργιου, Ενότητα 7, 2014: 2-5)

Η εκπαιδευτική πολιτική διαμορφώνεται από τις αξίες, τις ιδέες, τις επιλογές και την ιδεολογία, αλλά και από την παράδοση και το θεσμικό πλαίσιο. Αναφέρεται στην εξουσία και την οργάνωσή της, που επηρεάζει ενεργητικά τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης. (Σταμέλος, 2009: 118-119) Έτσι αυτή είναι κυρίως που θα διαμορφώσει τα ζητήματα της παιδείας, αλλά και του τρόπου εννοιολόγησης του επαγγέλματος και του επαγγελματισμού των εκπαιδευτικών.

3.3. Ταυτότητα του εκπαιδευτικού

Μέσα στο γενικό σύνολο θα πρέπει να κατανοήσει ο καθένας την ατομικότητά του και να προσδιορίσει τον εαυτό του σε σχέση με τη συλλογική κοινωνία, το επάγγελμα που πράττει και τη δραστηριότητα που εκτελεί. Όλα αυτά γίνονται σε πλήρη συσχετισμό και εναρμόνιση με τους υπόλοιπους ανθρώπους της κοινωνίας και ειδικότερα της κοινότητας μέσα στην οποία δραστηριοποιείται. Έτσι δεν νοείται ταυτότητα δίχως ατομικότητα. Τόσο ο άνθρωπος νους όσο και η ατομικότητα πρέπει να θεωρούνται συστατικά της ρουτίνας της αλληλόδρασης του κόσμου των ανθρώπων, ούτε αυστηρώς ατομικά ούτε αυστηρώς συλλογικά. (Jenkins, 2007: 73)

Για να κατανοηθεί η ταυτότητα του εκπαιδευτικού θα πρέπει να τονιστεί η ιδιαίτερη επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού και να κατανοηθεί, προωθηθεί η εκπαίδευση ως διακριτός επαγγελματικός χώρος, μέσα στο συνολικό πλαίσιο της σύγχρονα διαμορφωμένης κοινωνίας. Έχουν ασχοληθεί πολλοί μελετητές με την έννοια της ταυτότητας και ειδικότερα τα τελευταία χρόνια με αυτής του επαγγέλματος των εκπαιδευτικών, ώστε να διακρίνουν τις ξεχωριστές ιδιαιτερότητές του και τις σχέσεις ή αλληλεπιδράσεις που διαμορφώνονται. (Beijaard et. al., 2004)

Η έννοια της ταυτότητας είναι μια σύνθετη έννοια με πολλές διαστάσεις που τη διακρίνουν και προκύπτουν πολλές και ποικίλες ερμηνείες και νοήματα κατά την προσπάθεια μελέτης της. Δε χρειάζεται να εστιαστεί το ενδιαφέρον μόνο στη σημαντικότητα της έννοιας αλλά και στη συνθετότητα και τη διαδικασία ορισμού της. Έτσι γίνεται κατανοητό και από τη μελέτη των Beijaard, Meijer και Verloop (2004), ότι υπάρχει μια σαφής δυσκολία ορισμού της έννοιας ή ακόμα και απουσία ορισμού, ώστε να κατανοηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και να νοηματοδοτηθούν οι πτυχές και το σύνολο των στοιχείων που εστιάζονται, για την ανάδειξη του κάθε ατόμου στην προκειμένη ταυτότητα ή όχι.

Πολλοί μελετητές κάνουν λόγο για την ταυτότητα των εκπαιδευτικών και αναφέρονται σε μια συνύπαρξη ανάμεσα στην προσωπικότητα και τον επαγγελματισμό. Είναι αρκετά δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς τις διαστάσεις αυτές, πόσο μάλλον κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης. Υπάρχουν πολλές διαστάσεις και πολλά ερωτήματα που ανάγονται σε αυτήν την οπτική. Είναι μια πρόκληση του εαυτού του καθενός, της ιδιοσυγκρασίας του και του επαγγελματισμού του. Τι θα συμβεί αν είσαι εκπαιδευτικός και δε μοιάζεις με τους

υπόλοιπους εκπαιδευτικούς του σχολείου στο οποίο δουλεύεις; Ή δε συμπεριφέρεσαι και δρας όπως αυτοί; Πώς θα ενστερνιστείς μια εκπαιδευτική ταυτότητα που είναι αποδεκτή από το σχολείο αλλά δε σε εκφράζει; Πολλά είναι τα ερωτήματα που θέτονται και η ύπαρξη μιας ξεχωριστής ταυτότητας ή ακόμα και συλλογικής αποτελεί δύσκολο έργο για όλη τη σχολική κοινότητα. (Alsup, 2006: xiv)

Η Ευαγγελία Φρυδάκη στο βιβλίο της με τίτλο: *Η επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού και το μέλλον της διδασκαλίας*, αναφέρει ότι: *η διαμεσολάβηση του εκπαιδευτικού στη διαμόρφωση της ταυτότητας των νέων ανθρώπων προϋποθέτει ότι βρίσκεται και ο ίδιος σε διαδικασία αυτοπροσδιορισμού, ότι στοχάζεται διαρκώς όχι μόνο πάνω στο ερώτημα «τι κάνω» και «πως το κάνω» αλλά και στα ερωτήματα «ποιος είμαι» και «γιατί είμαι εδώ», ότι αναζητά και διαπραγματεύεται ένα προσωπικό πλαίσιο ερμηνείας για την εκπαίδευση και έναν δικό του σκοπό – προσωπικό, ηθικό και πολιτικό – μέσα σ' αυτό το πλαίσιο και τέλος, ότι δεσμεύεται σ' αυτόν τον σκοπό, με μια δέσμευση που γίνεται στοιχείο του αυτοπροσδιορισμού του.* (Φρυδάκη, 2015)

Γίνεται κατανοητό ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει και είναι χρέος του να αυτοπροσδιορίζεται πρώτα και να κατανοεί τον εαυτό του και μετέπειτα να εστιάζει στα ζητήματα της εργασίας του και του περιβάλλοντος στο σχολικό πλαίσιο. Η αλληλόδραση με τα στοιχεία της προσωπικότητας αλλά και της συλλογικότητας είναι απαραίτητο στοιχείο για τον εκπαιδευτικό αλλά και το σύνολο των ανθρώπων. *Ο καθορισμός της ταυτότητας είναι η παραγωγή και η αναπαραγωγή των αλληλένδετων και αδιαχώριστων ζητημάτων ανθρώπινης ομοιότητας και διαφοράς, κατά τη διάρκεια της αλληλόδρασης.* (Jenkins, 2007: 152)

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να διαπραγματευτούν τους κοινωνικά και ιστορικά λόγους που τους «τοποθετούν» με συγκεκριμένο τρόπο και προϋποθέσεις, και παράλληλα να διαχειριστούν τις διάφορες δεσμεύσεις που τους έχουν επιβληθεί. Έτσι είναι αναγκαίο να ορίσουν το «εγώ» τους και να θέσουν τα όρια ανάμεσα σε αυτό και στον άλλο, ως αφετηρία για τη δυνατότητα συνεχούς διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους. Τονίζεται επίσης και το mentoring ως διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης που ορίζει τους εκπαιδευτικούς με διάφορες παραμέτρους, ώστε να συγκροτήσουν την ταυτότητά τους. (Τσάφος, 2015: 165)

Ο εκπαιδευτικός παράγει έργο και λειτούργημα, πραγματοποιεί μια καριέρα με συνεχόμενη ροή που συνεχώς μεταβάλλεται και μεταλλάσσεται. Διαμορφώνει μια κουλτούρα που πολλές φορές έρχεται σε σύγκρουση και δημιουργεί κρίσεις αναφορικά με την ταυτότητά του. Είναι μια αναπροσαρμογή των ορίων και βρίσκεται

πολλές φορές στα πρόθυρα κατάργησης και καταστρατήγησης. Ο εκπαιδευτικός διαμορφώνει τις κατάλληλες και απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε να ξεπεράσει τις δυσκολίες στο σχολικό πλαίσιο και να αποκτήσει τον επαγγελματισμό που του χρειάζεται, αναγνωρίζοντας την ταυτότητά του και τα στοιχεία εκείνα που τον ισχυροποιούν στην εργασία του. Ο επαγγελματισμός και η καριέρα βρίσκονται μέσα στα όρια της κοινότητας του σχολείου και όχι τόσο στο κέντρο της εκπαίδευσης. (Davey, 2013: 1)

Ο επαγγελματισμός και η επαγγελματική ταυτότητα συντελούν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού και στην ικανοποίηση που αντλεί μέσα από το επάγγελμά του. Ο Beijaard και οι συνεργάτες του (2004) τονίζουν ότι η μελέτη για την επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού στοχεύει στην απόκτηση ουσιαστικότερης γνώσης για το πώς νιώθουν οι εκπαιδευτικοί στη σημερινή σύγχρονη ζωή. Μια ζωή που διαμορφώνεται στην εποχή αυτή με νέα πρότυπα και ενυπάρχουν τεράστιες αλλαγές. Ο εκπαιδευτικός πρέπει και είναι χρέος του να ανταπεξέλθει στις μεταβολές αυτές και να προσδώσει νόημα στον ίδιο αλλά και στους μαθητές του. Η έννοια της επαγγελματικής ταυτότητας, αλλά και η έννοια της ταυτότητας γενικότερα, μπορεί να προσδιοριστεί με διάφορους τρόπους και χρησιμοποιείται με πολλές προσεγγίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και ειδικότερα στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση του εκπαιδευτικού. (Beijaard, 2004)

Τα περισσότερα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης στους εκπαιδευτικούς αναφέρονται στην επαγγελματική συμπεριφορά, την ενδυμασία και την επικοινωνία. Αλλά όλα αυτά δεν είναι και δεν αποτελούν απαραίτητα την επαγγελματική ταυτότητα που επιζητά ή θέτει κανείς. Πρέπει να θέτει ζητήματα προσωπικότητας, αξιών, ιδεών και προτύπων, στάσεων και ηθικών, ώστε να προσδίδει νόημα στον εαυτό του αλλά και στα υπόλοιπα υποκείμενα της σχολικής κοινότητας (εκπαιδευτικούς, γονείς, φορείς). Έτσι γίνεται κατανοητό ότι από το πανεπιστήμιο κιάλας θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να γνωρίζουν την επαγγελματική τους ταυτότητα και να τη μεταβιβάζουν στο σχολικό πλαίσιο, στους μαθητές τους και την επαγγελματική τους ιδιότητα ως μέλη του σχολείου και όχι απαραίτητα ως εκπαιδευτικούς και λειτουργούς. (Alsup, 2006: 4)

Η επαγγελματική ταυτότητα δεν θα πρέπει να περιορίζει τα άτομα και να εξαλείφει όλες τις άλλες κοινωνικές τους ταυτότητες, γιατί με αυτόν τον τρόπο τα ακρωτηριάζει και ακόμα περισσότερο καταλήγει στην άρνηση της ατομικότητάς τους και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Έτσι μια ταυτότητα δεν πρέπει να

καταργεί όλες τις άλλες, διότι παύει να είναι πλέον εργαλείο και εργαλειοθήκη στα χέρια των ανθρώπων και γίνεται ζουρλομανδύας. (Cuche, 2001: 158-159)

Από την άλλη η ταυτότητα χρησιμεύει στους εκπαιδευτικούς ώστε να αναγνωρίσουν τον ίδιο τους τον εαυτό. «Το να γνωρίσω και να συνειδητοποιήσω τον ίδιο μου τον εαυτό σημαίνει να καταλάβω, ό,τι βλέπουν οι άλλοι διαφορετικό σε μένα και για μένα». Αυτό το στοιχείο της επαγγελματικότητας του εαυτού τονίζεται από τον Hoveid (2004), ο οποίος εξηγεί την ταυτότητα του εκπαιδευτικού, ως κάτι που είναι παράξενης προέλευσης και ποιότητας σε σύνδεση με τους ανθρώπους που συνεχώς αλλάζουν και μεταβάλλονται, προσπαθώντας να προσαρμοστούν στα νέα πρότυπα και δεδομένα. (Cattley, 2007: 338)

Σύμφωνα με τον Waller (1932) οι εκπαιδευτικοί είναι έτοιμοι και αν δεν το ξέρουν ακόμα να διαμορφώσουν τη διδασκαλία τους ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και τις προσωπικές τους ιδέες. Από αυτούς εξαρτάται ο τρόπος της διδασκαλίας, τι σχήμα θα της δώσουν, το καθημερινό έργο που θα καθορίσουν, τι θα πουν και τι θα γράψουν. Οι εκπαιδευτικοί αρχίζουν ως κομμάτια του πηλού που διαμορφώνεται από τα πλαίσια και πιέζεται η ταυτότητά τους ανάλογα με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και γνωρίσματα. Ο Waller χαρακτηρίζει τους εκπαιδευτικούς ως ένα αδρανές υλικό που γίνεται και μετουσιώνεται σε αυτό που συναντά. (Volkman et. al., 1998: 293)

Η έννοια της ταυτότητας μπορεί να συναντηθεί στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο ως «εαυτός» ή απλώς ως «ταυτότητα» προσωπικής φύσεως, ακριβώς για να δείξει τη δυσλειτουργία των απόψεων και των ρόλων σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια. Έτσι γίνεται μεγάλη προσπάθεια να οριστεί η έννοια της ταυτότητας και ειδικά της επαγγελματικής ταυτότητας και σε πολλές μελέτες επισημαίνεται η απουσία του σχετικού ορισμού, όπως παρατηρούν και οι Beijaard et. al. (2004). Η ταυτότητα, θα λέγαμε, είναι ένα μη καθορισμένο και σταθερό γνώρισμα του ατόμου. Έχει μια ιδιαίτερη δυναμική που τον καθορίζει, μεταβάλλεται σε σχέση με το χρόνο και δέχεται πολλές εσωτερικές και εξωτερικές επιρροές. (Beijaard, 2004) Ο καθορισμός της ταυτότητας αποτελείται από πολλές και σημαντικές διαστάσεις των στερεοτύπων και των ιδιοτήτων τους, ώστε να καταταχθούν και να προσαρμοστούν στα ιδιαίτερα ατομικά και συλλογικά χαρακτηριστικά των ατόμων και των εκπαιδευτικών, αναφορικά με τα εξωτερικά γνωρίσματά τους και τον τρόπο λειτουργία τους στο σχολικό πλαίσιο. (Jenkins, 2007: 196)

Ο εκπαιδευτικός αναπτύσσεται σε ένα στοχαστικό και συνεργατικό πλαίσιο, ως απόλυτος όμως ρυθμιστής των προσωπικών του επιταγών και παραδοχών. Εκτός

όμως από την αυτόνομη ύπαρξή του, ως ανθρώπινο υποκείμενο, συμμετέχει και ως πολιτικό υποκείμενο, σε ένα δίκτυο σχέσεων τόσο με την επαγγελματική του ιδιότητα όσο και στην ευρύτερη κοινωνία. Έτσι ο εκπαιδευτικός μπορεί και θα πρέπει να αναστοχαστεί το κρίσιμο διακύβευμα της εργασίας του και της κομβικής του θέσης, *ώστε να συνεισφέρει και να διαμορφώσει μια εναλλακτική κουλτούρα, που θα επιτρέψει να προκύψουν νέες αναπαραστάσεις για ενεργούς πολίτες και για μια διαφορετική και πιο δίκαιη κοινωνία.* Αυτό αποτελεί μια πολύ ενδιαφέρουσα οπτική και αντιτίθεται σε αυτές που προβάλλουν την επιμόρφωση, τη γρήγορη κατάρτιση και την υψηλή παραγωγικότητα, που διεισδύουν στις εκπαιδευτικές προτεραιότητες. (Τσάφος, 2015: 166)

Υπάρχει μια πολυπλοκότητα στη διαμόρφωση των σωστών κριτηρίων της ταυτότητας. Η στοχαστική γραφή είναι ένα χαρακτηριστικό και πολύτιμο εργαλείο, ώστε να κατανοήσουμε το σχηματισμό της επαγγελματικής ταυτότητας. Βέβαια οι στάσεις για τη χρήση αυτού του εργαλείου πρέπει να είναι υποστηρικτικής φύσεως. Πρέπει να διδάσκονται οι δεξιότητες που απορρέουν από αυτή την οπτική και να παρέχεται ένα κατάλληλο ικρίωμα εντολών. Συνίσταται ένα πλαίσιο το οποίο προσδιορίζει τους δείκτες για την απόδειξη και την ισχύ της ανάπτυξης της επαγγελματικής ταυτότητας. (Cattley, 2007: 344-345) Γίνεται έτσι κατανοητό ότι η κατάρτιση των εκπαιδευτικών πρέπει να είναι σε υψηλό βαθμό, ώστε η ανάδειξη της επαγγελματικής ταυτότητας να διαφαίνεται από νωρίς, χωρίς να μπορούν οι εκπαιδευτικοί να μεταλλαχθούν και να αναπροσαρμοστούν, πιστοί στις παραδοχές και τα προστάγματα της κοινωνίας και πάνω από όλα των ίδιων τους των μαθητών.

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει πάνω από όλα να είναι παιδαγωγοί και να μην ξεχνούν την πρότυπη συμπεριφορά τους και τις στάσεις και αξίες που θα μεταλαμπαδεύσουν. Έπειτα να αναγνωρίσουν την επαγγελματικότητά τους και την επαγγελματική τους ταυτότητα, ως καθοριστικό στοιχείο και «κυρίως κορμό» της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αυτοί είναι που θα καθορίσουν την έννοια της παιδείας και τη μοίρα του εκπαιδευτικού συστήματος, αναφορικά με την εκπαίδευση που έχουν διδαχθεί και τη θετική στάση τους απέναντι στο λειτούργημα που επιτελούν. (Davey, 2013: 6) Κατανοώντας την περίπλοκη φύση της δημιουργίας της επαγγελματικής ταυτότητας ενός εκπαιδευτικού, καταδεικνύεται η δυσκολία που συνδέεται με την προετοιμασία, την καθοδήγηση και τη μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών προτύπων και της κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Η διατήρηση μιας ύψιστης ταυτότητας επαγγελματικής φύσεως στους εκπαιδευτικούς είναι δύσκολο

κατόρθωμα και αποτελεί δίλλημα για πολλούς. Ωστόσο η ανάπτυξη είναι δυνατή, μόνο μέσω της κρίσης και της κριτικής σκέψης και αποτελεί ένα «άνοιγμα» για νέα και πιο ξεχωριστά ξεκινήματα. (Volkmann et. al., 1998: 308)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΟΙ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΩΡΟΜΙΣΘΙΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ

4.1. Ιστορική αναδρομή του επαγγέλματος στον ελλαδικό χώρο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση)

Η εκπαίδευση αποσκοπεί στην πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. Το σχολείο αλλά και ο ίδιος ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να διαφέρει από ένα κλασικό μοντέλο - πρότυπο και να μπορεί να εναρμονιστεί ανάμεσα στη διαμόρφωση του ατόμου και την ένταξή του, σαν άξιου μέλους της κοινωνίας, στη συλλογική ζωή. (Πιαζέ, 1979: 69)

Το εκπαιδευτικό επάγγελμα έχει υποστεί διαχρονικά, πολλές τροποποιήσεις και αναπροσαρμογές στις απαιτήσεις της κοινωνίας και στις πολιτικές εξελίξεις. Είναι ένα επάγγελμα που θα γίνει προσπάθεια, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, να αποτυπωθούν οι κυρίαρχες αλλαγές του και τα δεινά που έχουν επέλθει. Η ιστορική αναδρομή θα ξεκινήσει από την επανάσταση του 1821 και θα φτάσει έως τη σημερινή εποχή.

Κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα πραγματοποιήθηκαν Εθνοσυνελεύσεις που διακρίνονταν από ωριμότητα και πρωτοπορία. Μιλούσαν για υποχρεωτική και δωρεάν εκπαίδευση όλων των πολιτών και αν είχαν εφαρμοστεί και μετέπειτα από τους Βαυαρούς, τότε σίγουρα το επίπεδο της εκπαίδευσής μας θα ήταν πολύ ανώτερο.

Το πρώτο Σύνταγμα που είχε γενική διάταξη για την εκπαίδευση είναι αυτό του 1823, με το οποίο προτείνεται η αλληλοδιδασκτική μέθοδος ως κατάλληλη για τις πρώτες και βασικές γνώσεις και ο εκπαιδευτικός ως ο κύριος εκφραστής της διάδοσης της εκπαίδευσης, αυτής της μορφής, στην καινούρια κοινωνία. Το δικαίωμα στη

μόρφωση είναι πλέον συνταγματικά κατοχυρωμένο και η εκπαίδευση αποβλέπει στη διαμόρφωση ελεύθερων πολιτών, που θα έχουν συνείδηση τόσο των καθηκόντων όσο και των δικαιωμάτων τους. (Δημαράς, 1990: κε', κζ')

Ο Ι. Καποδίστριας από τον Ιανουάριο του 1828 αναλαμβάνει την ανάκαμψη της τραγικής κατάστασης της χώρας. Δίνει στην εκπαίδευση έναν χαρακτήρα έντονα φιλανθρωπικό και σωφρονιστικό. Λόγω της σοβαρής έλλειψης δασκάλων αλλά και οικονομικών πόρων αναγκάζεται να διατηρήσει την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας. Προσπαθεί, βέβαια, παράλληλα με όσα μέσα διαθέτει, να διορίσει κρατικούς υπαλλήλους αντί ιερωμένων, από τους οποίους αποστέρει τον μονοπωλιακό σχεδόν έλεγχο της Αγωγής της Εκπαίδευσης των παιδιών. (Καραφύλλης, 2002: 25) Δημιουργεί το Ορφανοτροφείο της Αίγινας (1828) και υποβάλλει τους τρόφιμους σε βαριά σκληραγωγία, έτσι βλέπουμε μια μεταστροφή των προηγούμενων χρόνων και οι δάσκαλοι πλέον δε φέρονται «εις τα παιδιά με τρόπον γλυκύν και σεμνόν».

Το 1830 ιδρύθηκε μέσα στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας το «Πρότυπο» ή «Τυπικό» σχολείο της Αλληλοδιδασκτικής, για τους προχωρημένους μαθητές, οι οποίοι προοριζόνταν να γίνουν δάσκαλοι στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Δυνατότητα φοίτησης είχαν οι απόφοιτοι των Αλληλοδιδασκτικών σχολείων, χωρίς εισαγωγικές εξετάσεις και η φοίτηση προβλέπονταν τριετής. Με την αποφοίτησή τους έπαιρναν πτυχίο ικανότητας και με το διορισμό τους επεδίωκαν να επιβιώσουν. (Κυπριανός, 2004: 75-76) Τα διατάγματα που ακολούθησαν την περίοδο 1833-1837 δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για το φορέα που κατεύθυνε και έλεγχε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα.

Το 1834 ιδρύεται το Διδασκαλείο στο Ναύπλιο, για τη μόρφωση των δασκάλων και ένα χρόνο αργότερα μεταφέρθηκε στην Αθήνα. Επίσης το 1835 ορίζεται ως ελάχιστο όριο ηλικίας για το διορισμό γυναικών διδασκαλισσών το 15^ο έτος της ηλικίας τους. Οι δάσκαλοι, ανάλογα με τις γνώσεις και τις ικανότητές τους, χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: σε δασκάλους νομών και επαρχιών, σε δασκάλους δήμων α' τάξεως και σε δασκάλους δήμων β' και γ' τάξεως. (Clogg, 1999: 110-111)

Μέσα στη γενικότερη αστάθεια του 1840-1850 ψηφίζεται νέο Σύνταγμα, στο οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, το διάταγμα για τις μεταθέσεις του διδακτικού προσωπικού, που πλέον γίνονται με μια απλή υπουργική απόφαση, δίνοντας έτσι στον υπουργό αξιόλογη δύναμη. Παράλληλα αφήνει έρμαιους τους εκπαιδευτικούς, χωρίς να μπορούν να αντιδράσουν ή να προφέρουν τη γνώμη τους,

απέναντι στον κάθε υπουργό, που με βάση τα προσωπικά του κριτήρια και βούληση καθόριζε την τύχη και τη ζωή τους.

Με την έλευση του Όθωνα και των Βαυαρών, εγκαταλείφθηκε η πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δόθηκε μεγαλύτερη βαρύτητα στη δευτεροβάθμια, αφού ανέθεσαν το κόστος και την ευθύνη για την ίδρυση και λειτουργία των δημοτικών σχολείων, στους δήμους. Έτσι άφησαν σε πνευματικό σκοτάδι την ελληνική περιφέρεια, ώστε να μην ασκεί κριτική στην κυβέρνηση και να μην αποκτήσει πρόσβαση στη διαχείριση της εξουσίας. Παρόλα αυτά απαιτούσαν από τους γονείς την 7χρονη υποχρεωτική φοίτηση στο Δημοτικό και το Ελληνικό. (Τερζής, 2010: 207-212)

Το χρονικό διάστημα 1862-1880 χαρακτηρίζεται από στασιμότητα στην ελληνική εκπαίδευση, διότι δε γίνεται τίποτα το ουσιαστικό για να βελτιωθεί η παρούσα κατάσταση. Αυτήν την περίοδο είχαμε την εκθρόνιση του Όθωνα και την αντικατάστασή του από το βασιλιά Γεώργιο τον Α΄. Το 1876 ιδρύθηκε το Διδασκαλείο της Θεσσαλονίκης, που πρότεινε τη συνδιδασκτική μέθοδο (περιλάμβανε πέντε στάδια, την προπαρασκευή, την προσφορά, τη σύγκριση, τη σύλληψη και την εφαρμογή) στους σπουδαστές του και το 1878 το τριτάξιο Διδασκαλείο της Αθήνας. (Καραφύλλης, 2002: 47-51)

Την περίοδο 1880-1895 δεν αναδεικνύεται κάποια αξιοσημείωτη προσπάθεια, εκτός από την καθιέρωση της τετράχρονης δημοτικής εκπαίδευσης, που διακρίνει τα σχολεία σε μονοτάξια, διτάξια, τριτάξια και τετρατάξια, με αναλογία 40-70 μαθητές ανά δάσκαλο, κάτι το οποίο επιβάρυνε τη μαθησιακή διαδικασία και τον έλεγχο του δασκάλου.

Το 1895 πραγματοποιήθηκε η πρώτη ουσιαστική μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην νεοελληνική εκπαίδευση με το νομοσχέδιο που κατατέθηκε και προέβλεπε, την προσχολική εκπαίδευση και την ίδρυση νηπιαγωγείων, στα οποία θα διδάσκουν δασκάλες με αναγνωρισμένα πτυχία, όπως επίσης και τη δημιουργία τριών τύπων σχολείων: τα Γραμματοδιδασκαλεία, τα Κοινά Δημοτικά και τα Πλήρη Δημοτικά. Με τον ίδιο νόμο δημιουργήθηκε ο θεσμός του επιθεωρητή και του Εποπτικού Συμβουλίου, για τον έλεγχο των εκπαιδευτικών, τις μεταθέσεις, τις προαγωγές ή απολύσεις κατά τρόπο παρόμοιο με την αξιολογική διαδικασία που συμβαίνει και αναμοχλεύει στις μέρες μας. Η αξιολόγηση δεν περιοριζόταν στο σχολικό περιβάλλον αλλά επεκτεινόταν και στις προσωπικές και κοινωνικές δραστηριότητες των δασκάλων, τις συναναστροφές του με τους κατοίκους της περιοχής, τις πολιτικές του πεποιθήσεις, την οικογενειακή του κατάσταση, ακόμη και

τις σχέσεις του με τον/την σύζυγό, που υποσκέλιζαν με αυτόν τον τρόπο την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού του έργου. (Πολυχρονόπουλος, 1980: 572,590)

Με τα νομοσχέδια του 1899 θεωρείται ως σκοπός του δημοτικού σχολείου, εκτός από τη θρησκευτική, ηθική και εθνική διαπαιδαγώγηση των μαθητών, η μετάδοση πρακτικών γνώσεων και η ιδεολογική διαπαιδαγώγηση.

Μια είναι η ουσιαστική μεταρρύθμιση που προτείνεται πριν το 1900, εκπαιδευτική και γλωσσική, καταστρέφεται το 1920, νομοθετείται το 1929 και φθείρεται μέχρι τη δεκαετία του 1960, όπου θα ξανανομοθετηθεί και θα ξανακαταστραφεί για να ξαναρχίσει το 1974, καθώς η μεταρρύθμιση αυτή, από τις παραμονές του αιώνα ως σήμερα είναι λίγο πολύ η ίδια. (Φραγκουδάκη, 1986: 52)

Από το 1900 μέχρι το 1913 δεν παρατηρούνται αξιοσημείωτες αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης και στον τύπο του εκπαιδευτικού. Υπάρχει μια διχογνωμία ανάμεσα στη δημοτική και την καθαρεύουσα ως γλώσσα χρήσης και το 1908, δημιουργείται το Παρθεναγωγείο του Βόλου. Τέλος, το 1913 και 1917, πραγματοποιούνται νομοσχέδια με στόχο την αναγέννηση της εκπαίδευσης, την εισαγωγή της νεώτερης και της δημοτικής, ως βασικές γλώσσες, την εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και τη βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης.

Μετά τα γεγονότα της Μικρασιατικής καταστροφής ιδρύονται το Μαράσλειο Διδασκαλείο το 1923 και μετέπειτα το 1924 η Παιδαγωγική Ακαδημία στην οποία προσαρτήθηκε εν τέλει το Μαράσλειο ως πρότυπο Διδασκαλείο. Επέρχεται η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, με την οποία δημιουργούνται τα σχολεία γενικής μόρφωσης, δηλαδή τα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά σχολεία, θεσπίζεται το ενιαίο εξαετές υποχρεωτικό Δημοτικό σχολείο, για όλα τα παιδιά ηλικίας 6 ετών και άνω, και προβλέπονται μέτρα για τη διδασκαλία των παιδιών με ειδικές ανάγκες και την ίδρυση τάξεων ή ακόμη και σχολείων. (Κυπριανός, 2004: 195,212,229)

Το 1933 δημιουργούνται οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες με τη νέα τους πλέον μορφή. Επιδιώκεται η μόρφωση των δασκάλων με βάση τις σύγχρονες ανάγκες, το συμφέρον της εθνικής παιδείας και τις έρευνες, αποφάσεις των μεγάλων πολιτισμένων εθνών. Ο δάσκαλος όφειλε να είναι πολύ καλά καταρτισμένος, για να μπορεί να ανταποκρίνεται στο έργο του. Η φοίτηση ήταν διετής και προβλεπόταν εισαγωγικές εξετάσεις. Μέσω των Ακαδημιών τονίζεται και διαφαίνεται η πρόθεση διαμόρφωσης αυστηρού και αυταρχικού δασκάλου, στα πρότυπα της παλαιάς παιδαγωγικής αντίληψης, που καθήκον του θα ήταν η επιβολή της πειθαρχίας στην τάξη και στην παιδική ψυχή. (Λύρας, XX)

Στα χρόνια της δικτατορίας (1936-1940) του Μεταξά, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές ήταν αναγκασμένοι να δέχονται τον τρόπο και το υλικό διδασκαλίας από τον ίδιο τον δικτάτορα. Επίσης έπρεπε να εξυμνούν τον ίδιο αλλά και να χρησιμοποιούν τα βιβλία και τη μέθοδο διδασκαλίας που τους επιβαλλόταν χωρίς αντίρρηση.

Η δεκαετία του 1940 είναι η δυσκολότερη για την κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή του τόπου, άρα και για το χώρο της εκπαίδευσης. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου το σχολικό έτος 1940/41 διήρκησε μόλις 3 μήνες και το επόμενο μόνο 20 ημέρες. Πολλά σχολικά κτίρια καταστράφηκαν και λεηλατήθηκαν, ενώ πάρα πολλοί εκπαιδευτικοί διώχθηκαν ή ακόμα και εκτελέστηκαν. Μετά το τέλος του εμφυλίου, η χώρα εισέρχεται σε μια νέα δεκαετία με τεράστια προβλήματα και ανακατατάξεις, που δεν αφήνουν ανεπηρέαστη την εκπαιδευτική πολιτική και διαδικασία. Το προφίλ του δασκάλου, ευνοούσε το σύστημα, καθώς ήταν ένα άβουλο ον το οποίο έπρεπε να μεταδίδει κατά γράμμα τις υπαγορεύσεις των Αναλυτικών Προγραμμάτων, χωρίς παρεκκλίσεις. Επιβάλλεται το πρότυπο του δασκάλου – «αυθεντία» και παντογνώστη και διαμορφώνονται οι σχέσεις με τους μαθητές του, με όρους αυστηρότητας. Η λασπολογία στον εκπαιδευτικό κόσμο ήταν ένα καθημερινό φαινόμενο, κατηγορώντας τους δασκάλους, για εκτροπή από τα πρόποντα. (Καραφύλλης, 2002: 119-129)

Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, τα έτη φοίτησης στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες αυξήθηκαν σε τρία, ενώ παράλληλα άλλαξε και ο τρόπος εισαγωγής των αποφοίτων Λυκείου σε αυτές. Επίσης ιδρύθηκε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο με έδρα την Αθήνα που ασχολούνταν με τη μετεκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού, την καθοδήγηση του εποπτικού προσωπικού, τη σωστή άσκηση των καθηκόντων τους και τη διοργάνωση εκπαιδευτικών ημερίδων, για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών, για όλα τα σύγχρονα παιδαγωγικά και σχολικά θέματα. (Αθανασιάδης, XX: 13-18)

Στα χρόνια της δικτατορίας (1967-1974) δημιουργείται μια γενική οπισθοδρόμηση σε όλους τους τομείς. Ένα από τα πρώτα μελήματα των δικτατόρων ήταν και ο πλήρης έλεγχος της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών, καθώς και η αξιολόγησή τους, με κριτήριο τα πολιτικά και κοινωνικά τους φρονήματα.

Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, η φοίτηση στα νηπιαγωγεία γίνεται διετής, προαιρετική και οι νηπιαγωγοί θα πρέπει να καλλιεργούν την έκφραση, τη συμπεριφορά, τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη, τη διανοητική υγεία και τη δραστηριοποίηση των νηπίων. Στο δημοτικό η αναλογία μαθητών ανά

δάσκαλο αναπροσαρμόζεται σε 1 προς 30 και μειώνονται οι ώρες διδασκαλίας τους. (Τερζής, 2010: 357-358)

Έπειτα με το Ν. 1566/1985 καθιερώνεται η άποψη ότι στόχος της εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων του μαθητή, ώστε να έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Επίσης καταργούνται οι επιθεωρητές και τη θέση τους αναλαμβάνουν οι σχολικοί σύμβουλοι, έργο των οποίων είναι η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, η στήριξη του έργου τους, η διοργάνωση δειγματικών διδασκαλιών και η αξιολόγηση του έργου τους. (Κυπριανός, 2004: 289,309)

Στα χρόνια που ακολούθησαν υπήρξαν και διοργανώθηκαν πολλές απεργιακές κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίοι αντιδρούσαν στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού τους έργου και στη δοκιμασία που τους επιβάλλονταν, αθροιστικά με τα υπόλοιπα προβλήματα που είχαν συσσωρευτεί στον τομέα της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Επήλθε μια γενική αναστάτωση στον τομέα της εκπαίδευσης που κύριο αίτημα των εκπαιδευτικών ήταν οι διορισμοί και η επιμόρφωσή τους.

Με τη «μεταρρύθμιση Αρσένη» (1997) ιδρύθηκε το Ολοήμερο νηπιαγωγείο και δημοτικό σχολείο και η κυβέρνηση αναγκάστηκε να πραγματοποιήσει προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών πλήρους ή μειωμένου ωραρίου ή μόνιμους εκπαιδευτικούς που υπηρετούσαν στα ολοήμερα σχολεία. Επίσης καθιερώθηκε νέο σύστημα προσλήψεων εκπαιδευτικών, μέσω εξετάσεων που ανατέθηκε στον Α.Σ.Ε.Π. (Καραφύλλης, 2002: 173-176) Τέλος, μετά τις εκλογές του 2000, με υπουργό Παιδείας τον Π. Ευθυμίου συντελούνται αξιομνημόνευτες αλλαγές: αλλάζουν τα Αναλυτικά Προγράμματα, εισάγεται η διαθεματική διδασκαλία και συγγράφονται νέα βιβλία.

Στα επόμενα χρόνια δεν υπήρξαν ουσιαστικές μεταβολές, παρά μόνο τονώθηκαν οι προσπάθειες για ένταξη των μαθητών με αναπηρία στις σχολικές και νηπιακές αίθουσες με την υποστήριξη Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και τη δρομολόγηση τμημάτων ένταξης, παράλληλης στήριξης και ζώνης εκπαιδευτικής υποστήριξης, η ανάδειξη των σχολείων με άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ως πρότυπα και ευαισθητοποιημένα, σε τέτοιου είδους κοινωνικές ομάδες και η δημιουργία τάξεων υποδοχής για παιδιά προσφύγων αλλά και άλλων μειονοτήτων. Δόθηκε μεγαλύτερη προτεραιότητα στα σχολεία Ειδικής Αγωγής, με τη δρομολόγηση περισσότερων προσλήψεων αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών, πιο εξειδικευμένων στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού

έγινε πιο ευαισθητοποιημένο και δόθηκαν περισσότερες αυτόβουλες δυνατότητες στον ίδιο αλλά και στην εκπαιδευτική του διαδικασία.

Όπως γίνεται κατανοητό οι εκπαιδευτικοί και το εκπαιδευτικό σύστημα έχουν δεχθεί πολλά πλήγματα όλα τα χρόνια. Η αποδόμηση του ρόλου του εκπαιδευτικού είναι φανερή και όλες οι πολιτικές εξελίξεις, κάνουν φανερό το να θέλουν να θέτουν τον εκπαιδευτικό στο περιθώριο. Το έργο που παράγει ήταν και είναι πολύ σημαντικό για τις επόμενες γενιές και αυτό διακρίνεται και από το μένος όλων των πολιτικών ιδεολογιών. Οι περισσότεροι προσπάθησαν να ταπεινώσουν το επάγγελμά του, να μη δώσουν κίνητρα και έναυσμα για περαιτέρω εκπαιδευτική δράση και να καταστήσουν υποχείριό τους τον εκπαιδευτικό αλλά και το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας, εξυπηρετώντας έτσι προσωπικά και συλλογικά συμφέροντα.

Οι εξελίξεις, όμως «τρέχουν» πιο γρήγορα, από τις ιδεολογίες και έτσι ο εκπαιδευτικός βρίσκεται στο ύψος των περιστάσεων για να εναντιωθεί και να προστατεύσει το επάγγελμά του. Πολλά είναι τα ζητούμενα και τα κριτήρια που πρέπει να τεθούν και να επιλυθούν, όμως με συλλογικότητα και αυταπάρνηση, όλα θα καταστούν δυνατά. Οι νέες γενιές των εκπαιδευτικών, μόνιμων, αναπληρωτών ή ωρομίσθιων, είναι αυτές που θα διαμορφώσουν την κατάλληλη εκπαίδευση και θα θέσουν τις βάσεις μιας νέας εξελικτικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Το δικαίωμα στην ελεύθερη εκπαίδευση το έχουν όλοι, ανεξαιρέτως και αυτό το αγαθό δεν θα εκλείψει ποτέ.

Κλείνοντας, σε αυτό το σημείο, να τονίσουμε ότι, είτε πρόκειται για την εκπαίδευση του λογικού και των νοητικών λειτουργιών είτε για την εκπαίδευση της ηθικής συνείδησης, εάν το δικαίωμα στην εκπαίδευση συνεπάγεται και την επιδίωξη της πλήρους ανάπτυξης της ανθρώπινης προσωπικότητας και της ενίσχυσης του σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ένα τέτοιο ιδανικό δεν μπορεί να επιτευχθεί με καμία από τις τρέχουσες μεθόδους διδασκαλίας. Ούτε η αυτονομία αλλά ούτε και η αμοιβαιότητα μπορούν να αναπτυχθούν με όρους αυταρχικότητας και καταναγκασμού. Αντίθετα και οι δύο απαιτούν, τη βιωμένη εμπειρία και την ελευθερία, χωρίς τις οποίες οποιαδήποτε ανθρώπινη αξία παραμένει απλή ψευδαίσθηση. (Πιαζέ, 1979: 93)

4.2. Σύγχρονο εργασιακό – κοινωνικό - νομικό πλαίσιο και οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Η κρίση έριξε το φακό της κοινωνικής κριτικής στην καινούριου τύπου αθλιότητα μεγάλων μαζών που ζουν την ανεργία ή την απειλή της ανεργίας, έριξε φως στις στερήσεις των εργατών που ζουν αποξενωμένοι και πολλές φορές μισούμενοι από το νέο τους κοινωνικό περιβάλλον, στα αδιέξοδα της νεολαίας που σπρώχνεται σε έναν τρόπο ζωής του κοινωνικού περιθωρίου, στην προλεταριοποίηση καινούριων μαζών που τσακίζονται μέσα στη διαδικασία του «ελεύθερου ανταγωνισμού». Έριξε φως στο δράμα της τρίτης ηλικίας, στην αποξένωση των ανθρώπων μεταξύ τους, στη μοναξιά, σε όλα αυτά που γεννιούνται από ένα τρόπο ζωής, που επιβάλλει ένα σύστημα παραγωγής και μια κοινωνική οργάνωση που βασίζεται στο κυνήγι του κέρδους κι έχει για σταθερή της αξία το χρήμα, ωθώντας σε κρίση όλες τις αξίες. (Τσουκαλάς κ.ά., 1984: 125)

Μέσα σε αυτή την πρωτόγνωρη οικονομική κρίση που αναπτύσσεται και εξελίσσεται, οι αξίες και οι στάσεις έχουν μετατραπεί σε υπερβολικές απαιτήσεις και χειραγώγηση του κοινωνικού συνόλου. Η οικονομική κρίση έφερε την αλλαγή και η αλλαγή με τη σειρά της το ξεβόλεμα. Το ξεβόλεμα έφερε τη δυσαρέσκεια, την απελπισία και το φόβο. Κάποιοι κρύφτηκαν πίσω από στερεότυπες αντιλήψεις, ότι μόνο στην Ελλάδα μπορούν να συμβούν αυτά. Όμως όσο και αν γίνεται λόγος και θεωρείται η χώρα «κέντρο του κόσμου», αυτά δε συμβαίνουν μόνο στην Ελλάδα. (Καβουνίδη, 2014: 133) Οι άνθρωποι έχουν επηρεαστεί, σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς τους αλλά και στην καθημερινότητά τους. Το εργασιακό πλαίσιο έχει μεταλλαχθεί σε ένα άτονο και αδιάφορο μέσω παραγωγής προϊόντων, χωρίς καμία ουσιαστική επίδραση στην ψυχολογία των ατόμων. Ένας νευραλγικός τομέας είναι αυτός της παιδείας, ο οποίος δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστος και άβουλος. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν με όλα τα μέσα που διαθέτουν να συγκροτήσουν ένα ενιαίο εργασιακό σύνολο που θα παράγει αξιώσεις, αντιλήψεις και κριτική σκέψη στους αυριανούς πολίτες. Οι νόμοι και το εργασιακό πλαίσιο αναφοράς έχουν αλλάξει και έχουν μετατραπεί σε εργαλεία παγκόσμιων δυνάμεων που ούτε το κράτος αλλά ούτε και η κοινωνία μπορεί να υπερκεράσει.

Δημιουργείται, όλο και περισσότερο, η ανάγκη να κατανοήσουμε την παγκόσμια οικονομική κρίση και ειδικότερα στον ελλαδικό χώρο που ταλανίζει αρκετά χρόνια τώρα την κοινωνία και τους θεσμούς που διαμορφώνουν το πλαίσιο

μέσα στο οποίο λειτουργεί και δρα. Οι δείκτες που αποδεικνύουν κάτι τέτοιο είναι: η ανεργία, τα πρωτοφανή γενικά επίπεδα του πληθωρισμού, οι νομισματικές κρίσεις, η απαξίωση των ηθών και η αμφιβολία της εργασιακής και παραγωγικής δυναμικής. Το πρόβλημα είναι να αποσπάσουμε εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα επιφέρουν επίλυση του ζητήματος, τα φαινόμενα εκείνα που είναι καίρια και που μπορούν να χρησιμεύσουν ως κέντρα για την οργάνωση μιας γενικής εξήγησης. (Fine, 1985: 88)

Το εργασιακό πλαίσιο έχει λειοδμήσει απέναντι στους εργαζόμενους και στην παραγωγική διαδικασία. Τα εμπορεύματα, οι αξίες και οι υπηρεσίες έχουν μετατραπεί σε απλά αντικείμενα καθημερινής ρουτίνας. Το νομικό πλαίσιο καλύπτει πλέον, αδρανώς, τους οικονομικά ευκατάστατους και «ρίχνει» στον καιάδα τους φτωχούς και χαμηλόμισθους, επιρρίπτοντας όλο και περισσότερες ευθύνες και φορτία στην πλάτη τους. Οι δεσμοί έχουν χαλαρώσει και η κοινωνία έχει αποκοπεί από τη συλλογικότητά της και την ατομικότητα του κάθε ιδιαίτερου υποκειμένου της.

Η ανεργία προκαλεί και επιφέρει πολλές φορές την ανέχεια και την εξαθλίωση για όσους έχασαν την εργασία τους ή δεν βρήκαν ποτέ εργασία. Χαμηλούς μισθούς, εντατικοποίηση της εργασίας, εργασιακή πειθαρχία, περιορισμός των δραστηριοτήτων και δυνατοτήτων και φόβο στην πιθανή απώλεια της εργασίας για όσους έχουν ακόμα τη δουλειά τους. (Σταμάτης, 1990: 17)

Η κρίση εκδηλώνεται κυρίως στο πεδίο της απασχόλησης και η διατήρηση της ανεργίας συνοδεύεται από πολιτικές εργασιακών σχέσεων που ενισχύουν την ευελιξία και σε μεγάλο βαθμό συνεπάγεται περαιτέρω βήματα απορρύθμισης της εργασίας. Η απορρύθμιση αυτή συντελείται και με την αποδυνάμωση της πλήρους και σταθερής απασχόλησης, προς όφελος των ευέλικτων μορφών εργασίας. Έχουν απελευθερωθεί και διευκολυνθεί πλέον οι απολύσεις, η προστασία των εργαζομένων είναι ανύπαρκτη και το ωράριο έχει ελαστικοποιηθεί με τέτοιο τρόπο που καθορίζει πλέον τους μισθούς των εργαζομένων. (Κουζής κ.ά., 2012: 9)

Σύμφωνα με μια μελέτη του Παρατηρητηρίου Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 2011, η οικονομική κρίση έχει επιφέρει βαθιές αλλαγές τόσο στο εργασιακό πλαίσιο όσο και στο κοινωνικό γίνεσθαι της χώρας μας. Οι δυνατότητες πλέον της κοινωνίας έχουν εξαλείψει και η συλλογικότητα έχει αποκλεισθεί από κάθε προηγούμενη διαδικασία. Το οικονομικό χρέος έχει επιφέρει και κρίση χρέους σε όλους τους ανθρώπους, οι οποίοι προσπαθούν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους και να αντιμετωπίσουν με όλα τα μέσα, την κατάσταση που βιώνουν στην καθημερινότητά τους. Είναι σαφές πλέον ότι

η οικονομία συνταιριάζει το εργασιακό και κοινωνικό πλαίσιο, όπως επίσης και το νομικό γίνεσθαι της χώρας. Ανεξέλεγκτα πλέον δρουν όλοι σε παροχή υπηρεσιών και αγαθών και η ανεργία που μαστίζει τη χώρα αποτελεί επιπλέον κοιτίδα επιβάρυνσης και αποσάθρωσης της συλλογικότητας.

Τα τελευταία χρόνια η οικονομική κρίση που πλήττει την Ελλάδα επιβαρύνει το βιοτικό επίπεδο των πολιτών και μεταβάλλει τα κοινωνικό-οικονομικά δεδομένα. Η εφαρμογή πολιτικών λιτότητας και άμεσων κοινωνικό-πολιτικών αλλαγών στη χώρα μας προκάλεσε ραγδαία κατάρρευση τόσο των κρατικών προνοιακών δομών όσο και των δυνατοτήτων υποστήριξης των άτυπων κοινωνικών δικτύων. Μεγάλο ρόλο επίσης έπαιξε και η ραγδαία αύξηση των ποσοστών της φτώχειας και η κοινωνική ιεράρχηση στο εσωτερικών διάφορων κοινωνικών ομάδων. Καταστρέφονται πλέον τα άτυπα δίκτυα αλληλεγγύης και υποστήριξης εξαιτίας της φτώχειας και της δυσχέρειας των κρατικών δομών. (Παπαγεωργίου κ.ά., 2013: 108-112)

Η οικονομική ζωή, ως περίπλοκο σύνολο σχέσεων, φορέων, κανόνων και συμφερόντων, είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε κρίσεις. Οι οικονομικές κρίσεις έχουν δυσμενείς, έως καταστροφικές επιπτώσεις για τους πληθυσμούς και συνιστούν συχνά παράγοντα κοινωνικής οπισθοδρόμησης. Θέτουν σε δοκιμασία θεσμούς, δομές και ισορροπίες συμφερόντων, αλλάζοντας το τοπίο και αναδεικνύοντας νέους παίκτες και νέους συσχετισμούς δυνάμεων. (Κότιος, 2012: 13) Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει και συνεχίζει να προκαλεί αβεβαιότητα στον εργασιακό τομέα των εκπαιδευτικών και στο καθεστώς διορισμού ή και εργασιακών συμβάσεων στη διάρκεια της κάθε σχολικής χρονιάς. Οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να προσαρμοστούν σε αυτό το ευέλικτο σύστημα εργασιακού μεσαίωνα που βιώνουν και να αντλήσουν τη βοήθεια από το κοινωνικό τους σύνολο αλλά και το συγγενικό τους περιβάλλον. Επικρατεί η έλλειψη χρημάτων και πιστώσεων για την απορρόφηση ενός τεράστιου όγκου εκπαιδευτικών στα δημόσια σχολεία της χώρας. Συρρικνώθηκε ο δημόσιος τομέας και επέφερε νομικές τροποποιήσεις και αλλαγές για την κάλυψη και διευκρίνιση των «κενών» στο εργασιακό και νομοθετικό κομμάτι. (Τζόβλα, 2013: 49)

Οι εκπαιδευτικοί και κυρίως όσοι ανήκουν στο αβέβαιο μέλλον της εκπαιδευτικής διαδικασίας και κάθε χρόνο «περιμένουν» τα αποτελέσματα του Υπουργείου για την τοποθέτησή τους και τον παροδικό διορισμό τους, παρουσιάζουν έντονο εργασιακό άγχος και στρες. Εξουθενώνονται εργασιακά αλλά και σωματικά και ψυχολογικά, νιώθουν εξάντληση, κυνισμό και αναποτελεσματικότητα. (Ντελέζος

κ.ά., 2014: 90) Βρίσκονται σε μια κατάσταση υποχείριου όντος, που με τις ανάλογες απαιτήσεις και προθέσεις του κρατικού παρεμβατισμού και θεσμικού πλαισίου, καθορίζουν τον τρόπο βίωσης της καθημερινότητας τους και της κοινωνικής τους αναδιοργάνωσης.

Η ανεργία, η μερική απασχόληση, οι εισοδηματικές ανισότητες, η επισφάλεια στην εργασία, η έλλειψη στέγης οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό όλο και περισσότερων κοινωνικών ομάδων πράγμα που αποτελεί πηγή για διάφορες ψυχολογικές διαταραχές. (Μαλλιαρού κ.ά., 2012: 205) Οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί ανήκουν και αυτοί σε αυτές τις κατηγορίες των κοινωνικών ομάδων που εν τέλει μόνο έργο και λειτούργημα δεν παράγουν, παρά μόνο αγώνα για την καθημερινή τους επιβίωση. Ο κοινωνικός και εκπαιδευτικός αποκλεισμός υφίσταται στα χρόνια της οικονομικής κρίσης και αποτελεί κύριο μέλημα του Υπουργείου για τη διευθέτηση των υποχρεώσεών του και τον ανάλογο διορισμό του κατάλληλου αριθμού εκπαιδευτικών. Πρέπει να αντιμετωπιστεί ως πρόβλημα αιχμής, αφού οδηγεί στην κορεσμένη αγορά εργασίας αυξάνοντας τη δυσπραγία και την έμφαση της ένταξης στο περιθώριο του κοινωνικού συνόλου, δημιουργώντας έτσι τεράστια προβλήματα κοινωνικής τάξης και ασφάλειας, οικονομικής πολιτικής ακόμα και δημόσιας υγείας. (Σταμέλος, 2003: 4)

Είναι σαφές ότι η κοινωνικοοικονομική κρίση έχει επηρεάσει ευθέως το χώρο της απασχόλησης και ειδικότερα τις εργασιακές σχέσεις που τον διέπουν. Έχουν επέλθει τεράστιες και ραγδαίες αλλαγές οι οποίες σχετίζονται με πρακτικές όπως η μείωση των μισθών, η απασχόληση, η διαθεσιμότητα και οι μετακίνηση, οι εργασιακές σχέσεις και το πλαίσιο που τις ρυθμίζει, οι απολύσεις, οι αποζημιώσεις και η κατάργηση και καταστρατήγηση ορισμένων εργασιακών και συλλογικών δικαιωμάτων. Όλα αυτά προδιαγράφουν ένα ανασφαλές και αβέβαιο μέλλον. *Ταυτόχρονα, η αμφισβήτηση της αξίας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας των δημόσιων πολιτικών μέσα από την ανάδυση της τάσης για ενίσχυση της ιδιωτικοποίησης βασικών πυλώνων της δημόσιας σφαίρας δημιουργεί την προοπτική μιας κοινωνίας που η βίαιη αλλαγή των κοινωνικών της δομών προκαλεί τεράστιο ψυχικό κόστος και αίσθημα ανασφάλειας στους πολίτες της.* (Φωτόπουλος, XX: 21-22)

Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην υγεία δεν είναι ξεκάθαρη και φαίνεται να ποικίλει, καθώς αποτελεί πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Από τη μία επικρατεί η άποψη της ασυνέπειας των εργασιακών προτύπων και καθορισμένων δραστηριοτήτων και από την άλλη η διαφορετική αντιμετώπιση και εννοιολόγηση

από τα ίδια τα άτομα και τις απαιτήσεις τους από τη σύγχρονη κοινωνία και τον ίδιο τους τον εαυτό. Οι εκπαιδευτικοί ως «κομμάτι» του κοινωνικού συνόλου και ευαίσθητου ρυθμιστή των μελλοντικών γενεών, αναδεικνύονται ως πρωταγωνιστές των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης και του διαφορετικού και αναπροσαρμοσμένου νομικού και εργασιακού πλαισίου. Οι ψυχικές διαταραχές και ιδιαίτερα οι συναισθηματικές, κρίνονται πρωταρχικής σημασίας για τη δημόσια υγεία, καθώς κατατάσσονται στις πρώτες αιτίες που προκαλούν σημαντική έκπτωση της λειτουργικότητας. (Ευθυμίου κ.ά., 2013: 23-24)

Μια μελέτη του ΟΟΣΑ που πραγματοποιήθηκε και δημοσιεύτηκε για το έτος του 2013, παρουσιάζει τα εξής συμπεράσματα για τους εκπαιδευτικούς της χώρας: οι εκπαιδευτικοί που δουλεύουν με μερική απασχόληση και ευέλικτο ωράριο εργασίας έχουν αυξηθεί κατακόρυφα, ο αριθμός των εκπαιδευτικών έχει μειωθεί σε αντιστοιχία με το μαθητικό δυναμικό της χώρας, έχουν μειωθεί οι προσλήψεις και οι διορισμοί και έτσι αυξήθηκε ο αριθμός των μαθητών ανά εκπαιδευτικό, οι εκπαιδευτικοί μειονεκτούν σε όποια επαγγελματική και μισθολογική εξέλιξη κ.ά., δημιουργώντας έτσι ένα κλίμα δυσφορίας και επαναπροσέγγισης των δεδομένων και των ζητούμενων από την εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, υπό το βάρος της οικονομικής κρίσης και πίεσης.

Καθώς διανύεται το 8^ο έτος της οικονομικής κρίσης, είναι ολοφάνερο ότι έχει μειωθεί δραματικά η κοινωνική ευημερία. Μοιραία, έχει αυξηθεί κατά πολύ το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας. Οι ανάγκες κοινωνικής προστασίας έχουν αυξηθεί αλλά το κράτος δυσκολεύεται να ανταποκριθεί σε αυτές, υπό το βάρος του περιορισμού των δημόσιων δαπανών. Οι τεράστιες και πρωτόγνωρες οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σήμερα μεγάλες ομάδες του πληθυσμού έχουν σοβαρές κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις. Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει δραματικά τους δείκτες της ανεργίας, της ανισότητας, του κοινωνικού αποκλεισμού κ.ά., καταστρώντας πολύ εύθραυστη την κοινωνική συνοχή. (Καβουνίδη, 2014: 11,17)

Ο τομέας της κοινωνικής πολιτικής βρίθεται από στρεβλώσεις που συγκεντρώθηκαν επί δεκαετίες, με αποτέλεσμα να περιορίζεται δραστικά η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών. Βασικός στόχος της κοινωνικής πολιτικής είναι η δημιουργία ενός πιο αποτελεσματικού συστήματος, που θα διαχειρίζεται τους πόρους έτσι ώστε να προωθείται η κοινωνική συνοχή. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012: 9)

Η οικονομική κρίση χρηματοπιστωτική και οικονομική αλλά κατά βάση κοινωνικοπολιτική και πολιτιστική, αναμοχλεύει τις κοινωνικές σχέσεις, τα εισοδήματα, την οικονομική βιωσιμότητα και τις πολιτισμικές ταυτότητες. Επιβάλλει το δίκαιο του ισχυρότερου σε μια κοινωνία απάθειας και διαστρέβλωσης των ορίων και των κανόνων δικαίου που τη διέπουν. Μέσα σε αυτόν τον κυκεώνα αναπροσαρμογών και ζητουμένων οι εκπαιδευτικοί είναι εκείνοι που με συλλογική προσπάθεια θα μπορέσουν να αναστρέψουν το κλίμα που επικρατεί και να διατηρήσουν τα ιδανικά των επόμενων μαθητευόμενων γενιών. (Αφουξενίδης κ.ά., 2012: 25)

Η Moszkowska δε βλέπει την αιτία της κρίσης τόσο στη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης και στη μείωση του μισθού, αλλά στη λόγω αυξανόμενης παραγωγικότητας μείωση του μισθού και στη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης των εργατών, την οποία συνεπάγεται αυτή ακριβώς η μείωση του μισθού. *Έτσι γι' αυτήν ο μειούμενος μισθός δεν είναι συνέπεια αλλά αιτία της κρίσης, των απολύσεων και της δημιουργίας ενός εφεδρικού στρατού ανέργων.* (Μοσκόβσκα, 1988: 23) Από την άλλη διατυπώνεται η άποψη ότι, η συνεχής συσσώρευση των κεφαλαίων και της οικονομικής δύναμης στους λίγους προκαλούν εν μέρει την οικονομική κρίση. Οι οικονομικές κρίσεις πάντα ήταν ένα «κομμάτι» μελέτης διάφορων ιστορικών, οικονομολόγων, φιλοσόφων και στοχαστών, που προσπαθούσαν να δώσουν λύσεις και να εντοπίσουν τα αίτια της στο κοινωνικό σύνολο και στο καπιταλιστικό και κεφαλαιακό σύστημα αγορών. Με τις οικονομικές κρίσεις ασχολήθηκε και ο Μαρξ που προσπάθησε να τις αναλύσει και να αναστοχαστεί το καπιταλιστικό σύστημα ως φενάκη για τα αίτια αυτών. (Λιανός, 1997: 241)

Οι οικονομικές κρίσεις είναι αυτές που επιβάλλουν διαφορετικούς όρους στον εργασιακό τομέα και διαστρεβλώνουν την παραγωγική διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί τείνουν να αποδέχονται τις συνέπειες και να προσαρμόζουν τη ζωή τους με βάση αυτές, την εργασία τους, την κοινωνικότητά τους και την ψυχολογία τους. Στην εργασία αφιερώνεται το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου και της ενέργειας του κάθε ατόμου, κατανέμοντας δημιουργικά το χρόνο της ημέρας και δημιουργώντας δεσμούς με το περιβάλλον, τους συναδέλφους, τους συγγενείς και τους φίλους. Ο εργαζόμενος μέσω της εργασίας του αισθάνεται ότι ανήκει κάπου και αξιοποιεί τις ικανότητές του και τα προσόντα του. Με αυτόν τον τρόπο τονώνεται η αυτοεκτίμησή του και νοηματοδοτείται η ταυτότητά του. Ένα μέρος της ταυτότητάς του διαμορφώνεται από τις διάφορες πτυχές του εργασιακού του περιβάλλοντος.

Η οικονομική δυσπραγία και η ανεργία επιφέρουν αρνητικές επιδράσεις στην υγεία των ατόμων. Αλλά στο πεδίο της κοινωνίας η εικόνα φαίνεται να είναι διαφορετική. Παρόλο που θα ήταν λογικό να υποθέσει κανείς την ανάδειξη της επιφυλακτικότητας και της καχυποψίας απέναντι στους άλλους, τα δεδομένα που έχουν καταγραφεί, δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή την αύξηση της διαπροσωπικής εμπιστοσύνης. *Η κρίση εκλαμβάνεται ως μια έκτακτη συνθήκη η οποία ενεργοποιεί τους μηχανισμούς συλλογικής αλληλεγγύης και ανασυνθέτει το υπάρχον κοινωνικό κεφάλαιο.* (Καβουνίδη, 2014: 109,127)

Πολλοί όμως είναι εκείνοι οι παράγοντες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή. Μεταξύ αυτών είναι, η σταδιακή αποδυνάμωση του θεσμού της οικογένειας, αλλά και η έλλειψη ενός καθολικού και αποτελεσματικού δικτύου κοινωνικής προστασίας, που οδηγούν σε κατάσταση ανασφάλειας. Επιπλέον στην εποχή μας, οι ανάγκες και η ικανοποίησή τους υπολείπονται έναντι των προσδοκιών που καλλιεργούσε τα προηγούμενα χρόνια το πρότυπο του άκρατου καταναλωτισμού. Η οικονομική κρίση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, η συνολική της αποτίμηση και τα αίτια των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεών της, δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμα. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012: 23,149)

Αν ήθελε κανείς να μιλήσει για τα αίτια της κρίσης, θα ήταν προτιμότερο να αναφερθεί στην αναρχία της κατανάλωσης και όχι τόσο στην αναρχία της παραγωγής. Όχι μόνο αυτή αλλά όλες οι κρίσεις του καπιταλιστικού συστήματος πηγάζουν από την εξαθλίωση ή αντιστοίχως την υπερσυσσώρευση, την υπερπαραγωγή και την υπερκατανάλωση, όπως επίσης και από την εκμετάλλευση των ανθρώπων και των αναγκών τους. (Μοσκόβσκα, 1988: 39,115,143)

Όπως παρατήρησε και διατύπωσε ο Eagleton (2003), *το εκπληκτικό είναι ότι στη νέα χιλιετία η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει λίγο-πολύ τα ίδια υλικά προβλήματα που αντιμετώπιζε πάντα, με ορισμένα καινούρια. [...] Όπως κάθε άλλο υλικό ζήτημα, αυτά τα θέματα φέρουν κάτι από την αύρα της κουλτούρας, συνδέονται με ιδανικά και ταυτότητες και συγχέονται όλο και περισσότερο με διάφορα δογματικά συστήματα.* (Αφουξενίδης κ.ά., 2012: 24)

Η κρίση είναι μια δύσκολη και επίπονη κατάσταση για όλους και φυσικά δεν την προτιμάει κανείς παρά ελαχίστων, ίσως που πλουτίζουν, από αυτήν και εις βάρος του κοινωνικού συνόλου. Οι εκπαιδευτικοί ως μια ομάδα σθεναρά ενταγμένης στο κοινωνικό γίγνεσθαι και στο μορφωτικό προσανατολισμό της κοινωνίας και του κράτους, επηρεάζονται και προβληματίζονται από τον εργασιακό, κοινωνικό και

νομικό μεσαίωνα που έχουμε παρέλθει και εξακολουθούμε να δεχόμαστε τις επιπτώσεις του. Μόνο με τη συμμετοχή όλων των φορέων και των εμπλεκόμενων στη διαδικασία της μάθησης θεσμών μπορούν να ξεπεραστούν τα προβλήματα, οποιαδήποτε φύσεως και να επανεκκινήσει η ατμομηχανή της παιδείας και της συναισθηματικής καταξίωσης.

Οι ηγέτες της Νέας Εποχής έχουν ένα σημαντικό ρόλο να επιτελέσουν, αφού αυτοί ιδιαίτερα καλούνται να φέρουν σε πέρας το έργο της επαναφοράς της εμπιστοσύνης, προκειμένου οι συνεργασίες να είναι δυνατές, ανεξαρτήτως τομέα. Η πρόκληση γι' αυτούς που φέρουν την κύρια ευθύνη να οδηγήσουν το καράβι με ασφάλεια στο επόμενο λιμάνι είναι τελικά τεράστια. (Καβουνίδα, 2014: 145)

Κλείνοντας αυτή την ενότητα θα ήταν καλό και σκόπιμο να αναφερθούν τα λόγια του Robert Kennedy από μια υπέροχη ομιλία του *«στη ζωή δεν υπάρχουν μόνο τα χρήματα γιατί το ΑΕΠ καθρεφτίζει τόσα λίγα. Δεν καθρεφτίζει την υγεία των παιδιών μας, την ποιότητα της παιδείας τους ή τη χαρά του παιχιδιού τους. Δεν μιλάει για την ευφύια των δημόσιων διαλόγων μας. Δεν μετρά ούτε το πνεύμα, ούτε το κουράγιο μας, ούτε τη σοφία, ούτε τη μάθησή μας, ούτε τη συμπόνια, ούτε την αφοσίωση στη χώρα μας. Με λίγα λόγια, μετρά τα πάντα, εκτός από εκείνα που δίνουν νόημα στη ζωή μας»*.

4.3. Το καθεστώς του αναπληρωτή και ωρομίσθιου εκπαιδευτικού

Ο τελευταίος διαγωνισμός του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π.) διενεργήθηκε το 2008 και έκτοτε δεν υπάρχει καμία διαδικασία πρόσληψης μόνιμων δημόσιων υπαλλήλων, με βάση κριτήρια και διαδικασίες του ίδιου. Ακόμα και επιτυχόντες, όμως, του τότε διαγωνισμού παραμένουν αδιόριστοι και προσδοκούν την ίση αντιμετώπισή τους από το κράτος. Από το 2008 το καθεστώς που ισχύει στο χώρο της εκπαίδευσης, είναι η διαιώνιση του ζητήματος της αδιοριστίας και της μονιμότητας, καθώς η χώρα αντιμετωπίζει μια τραγική οικονομική κατάσταση και πιέσεις από θεσμούς και πολιτικές, που δεν επιτρέπουν ή προσκολλούν παρόμοιες διαδικασίες και διορισμούς στελεχών στο δημόσιο τομέα. Οι ελλείψεις σε προσωπικό είναι πολλές και η εκάστοτε κυβέρνηση προσπαθεί να καλύψει τις θέσεις με διάφορα τεχνάσματα ή αντλώντας χρήματα από Ευρωπαϊκά κονδύλια. Έτσι στις διατάξεις του άρθρου 1 και της παρ.2 του άρθρου 5 του ν.3848/2010 (ΦΕΚ 71/19.05.2010 τ.Α') ορίζεται ότι οι λειτουργικές ανάγκες της

πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καλύπτονται από αξιολογικό πίνακα κατάταξης των υποψηφίων που συγκεντρώνουν βαθμολογία πάνω από τη βάση στο γραπτό διαγωνισμό του (Α.Σ.Ε.Π.).

Όμως, στις διατάξεις της παρ.1 του άρθρου 5 του ίδιου νόμου, όπως τροποποιήθηκε με την παρ.27 του άρθρου 36 του ν.4186/2013 (ΦΕΚ 193/17.09.2013 τ.Α'), ορίζεται ότι, αν για οποιαδήποτε αιτία απουσιάζουν από σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εκπαιδευτικοί ή δημιουργηθούν έκτακτα λειτουργικά κενά κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους, προσλαμβάνονται, με αίτησή τους, προσωρινοί αναπληρωτές εκπαιδευτικοί με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Αν οι προβλεπόμενες από το πρόγραμμα ώρες διδασκαλίας και ασκήσεων στο ίδιο σχολείο της ίδιας πόλης ή περιοχής μετάθεσης είναι περισσότερες από οχτώ και λιγότερες από δεκαέξι και δεν δικαιολογούν το διορισμό μόνιμου εκπαιδευτικού, προσλαμβάνονται προσωρινοί αναπληρωτές εκπαιδευτικοί με μειωμένο ωράριο διδασκαλίας, ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου. Βέβαια τα έκτακτα κενά δεν είναι πλέον έκτακτα και παρουσιάζονται κάθε σχολική χρονιά από την αρχή του έτους και φυσικά κατά τη διάρκεια αυτού με συνεχείς επανατοποθετήσεις διδακτικού προσωπικού, προκαλώντας έτσι την αναστάτωση στα σχολεία και την τροποποίηση του διδακτικού προγράμματος.

Από το συνδυασμό των διατάξεων της παρ.4 του άρθρου 5Α του ίδιου νόμου, όπως προστέθηκαν με το άρθρο 5 του ν.4283/2014 (ΦΕΚ 189/10.09.2014 τ.Α') και τις παρ.2 και 3 του άρθρου 9 του ν.3848/2010 ορίζεται ότι μέχρι την κατάρτιση των πινάκων που προβλέπονται στο άρθρο 3 (ήτοι των τελικών πινάκων κατάταξης εκπαιδευτικών του ΑΣΕΠ, οι οποίοι θα καταρτιστούν μετά τη διενέργεια του γραπτού διαγωνισμού) οι προσλήψεις προσωρινών αναπληρωτών και ωρομισθίων γίνονται από τους ενιαίους πίνακες αναπληρωτών εκπαιδευτικών (όπως ίσχυαν κατά την ημερομηνία δημοσίευσης του ν.3848/2010 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως). Οι ενιαίοι πίνακες αναπληρωτών προσμετρούν τα μόρια προϋπηρεσίας κάθε σχολικής χρονιάς και αναδιατάσσονται κάθε χρόνο, ανάλογα με τους μήνες απασχόλησης του κάθε εκπαιδευτικού.

Αντίστοιχα για τους ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ.5β του άρθρου 6 του ν.3255/2004, οι οποίες διατηρούνται σε ισχύ κατά την περίοδο μέχρι την κατάρτιση των πινάκων που προβλέπονται στο άρθρο 3 του ν.3848/2010, σε εφαρμογή των παρ.2 και 3 του άρθρου 9 του ν.3848/2010, ορίζεται ότι από την έναρξη του σχολικού έτους 2005-2006 η πρόσληψη ωρομίσθιων

εκπαιδευτικών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γίνεται από ενιαίο πίνακα ωρομισθίων, που συντάσσεται κατά Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης κάθε έτος. Κάθε υποψήφιος ωρομίσθιος εκπαιδευτικός εγγράφεται στον πίνακα μόνο μιας Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης. Σε περίπτωση εξάντλησης των πινάκων ωρομισθίων εκπαιδευτικών, προσλαμβάνονται ως ωρομίσθιοι από τους εγγεγραμμένους στον ενιαίο πίνακα αναπληρωτών κατά τη σειρά εγγραφής τους σε αυτόν.

Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι, από το σχολικό έτος 2014-2015 ο χρόνος υπηρεσίας αναπληρωτών και ωρομισθίων εκπαιδευτικών που διανύεται σε σχολικές μονάδες, οι οποίες ανήκουν στις κατηγορίες μοριοδότησης Θ' και Ι' για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ΙΑ' και ΙΒ' για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στην Αθωνιάδα Εκκλησιαστική Ακαδημία και στην Πατμιάδα Εκκλησιαστική Σχολή, υπολογίζεται στο διπλάσιο για τους τελικούς πίνακες κατάταξης εκπαιδευτικών του διαγωνισμού του Α.Σ.Ε.Π. του άρθρου 3 (του ν.3848/2010) και για τον προσδιορισμό των μονάδων συνθηκών διαβίωσης (που υπολογίζονται για τις μεταθέσεις/αποσπάσεις των μόνιμων εκπαιδευτικών). Όπως επίσης και με τις διατάξεις της παρ.3 του άρθρου 9 του ν.3391/2005 (ΦΕΚ 240/04.10.2005 τ.Α') ορίζεται ότι, η υπηρεσία αναπληρωτών και ωρομισθίων εκπαιδευτικών σε σχολικές μονάδες, που χαρακτηρίζονται κατά τις οικείες διατάξεις ως δυσπρόσιτες, λογίζεται από το σχολικό έτος 2002-2003 στο διπλάσιο για την κατάταξη στον ενιαίο πίνακα αναπληρωτών της παρ. 5 του άρθρου 6 του ν.3255/2004. Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 του ν.3687/2008 (ΦΕΚ 159/01.08.2008 τ.Α') στο διπλάσιο υπολογίζεται και η υπηρεσία των ωρομισθίων εκπαιδευτικών στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας των περιοχών στις οποίες λειτουργούν σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που έχουν χαρακτηριστεί δυσπρόσιτα.

Ακόμη εκπαιδευτικοί οι οποίοι προσλαμβάνονται στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου διαγράφονται από τους πίνακες αναπληρωτών για το σχολικό έτος που διανύεται κατά την ανακοίνωση της πρόσληψης και για το επόμενο σχολικό έτος, εφόσον δεν αναλαμβάνουν για οποιονδήποτε λόγο υπηρεσία εντός πέντε ημερών από την ανακοίνωση της πρόσληψής τους ή αναλαμβάνουν υπηρεσία και παραιτούνται κατά τη διάρκεια του διδακτικού έτους, διότι αδυνατούν να αναλάβουν υπηρεσία για διάφορους προσωπικούς λόγους ή υποχρεούνται να παραιτηθούν προκειμένου να εκπληρώσουν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις.

Από το συνδυασμό των διατάξεων της παρ.8 του άρθρου 1 του ν.3194/2003 (ΦΕΚ 267/20.11.2003 τ.Α'), της παρ.2 του άρθρου 16 του ν.3149/2003 (ΦΕΚ 141/10.06.2003 τ.Α') όπως ισχύει, με τα εδάφια που προστέθηκαν με την παρ.3 του άρθρου 72 του ν.4316/2014 και του άρθρου 17 του ν.3402/2005 (ΦΕΚ 258/17.10.2005 τ.Α') ορίζεται ότι στους πίνακες αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών προτάσσονται κατά σειρά, α) οι πολύτεκνοι εξ ίδιας οικογενείας, β) οι πάσχοντες από ομόζυγη μεσογειακή αναιμία ή δρεπανο-μικροδρεπανοκυτταρική αναιμία και γ) οι πάσχοντες από σκλήρυνση κατά πλάκας. Σημειώνεται επίσης, ότι οι ανωτέρω εκπαιδευτικοί εντάσσονται και προτάσσονται είτε στους οικείους πίνακες αναπληρωτών και ωρομισθίων με μόρια (προϋπηρεσίας ή/και επιτυχίας σε διαγωνισμό του ΑΣΕΠ) είτε στους αντίστοιχους πίνακες χωρίς μόρια, κατά περίπτωση. Στις διατάξεις του άρθρου 52 του ν.4115/2013 (ΦΕΚ 24/30.01.2013 τ.Α') ορίζεται ότι «Εξομοιώνονται με τους πολύτεκνους εκπαιδευτικούς, οι εκπαιδευτικοί, που τυγχάνουν γονείς δύο (2) αναπήρων τέκνων, με ποσοστό αναπηρίας 67% και, κατά συνέπεια, θα έχουν την ίδια αντιμετώπιση που ο ν.3848/2010 επιφυλάσσει στους πολύτεκνους.»

Επίσης καλό θα ήταν να αναφερθεί και το καθεστώς που ισχύει για τους εκπαιδευτικούς από την ιδιωτική εκπαίδευση, που με βάση τις διατάξεις της παρ.6 του άρθρου 9 του ν.3391/2005, που αντικατέστησαν την παρ.1β του άρθρου 5 του ν.3194/2003 ορίζεται ότι ιδιωτικοί εκπαιδευτικοί, που απολύονται αποκλειστικά και μόνο για κατάργηση των ιδιωτικών σχολικών μονάδων, τάξεων ή τμημάτων ή με καταγγελία της σύμβασης εργασίας, εφόσον συμπληρώνουν στην ίδια σχολική μονάδα κατά την ημέρα της απόλυσης συνεχή υπηρεσία τουλάχιστον δύο σχολικών ετών με πλήρες εβδομαδιαίο ωράριο ή με αναγωγή αυτού στο υποχρεωτικό και με σειρά που εξαρτάται από το χρόνο αυτής της υπηρεσίας, εγγράφονται στους πίνακες αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών της παρ. 5 του άρθρου 6 του ν.3255/2004. Δεν προσμετράται για την εγγραφή τους στους πίνακες αυτούς τυχόν προϋπηρεσία τους στη δημόσια εκπαίδευση, προηγούμενη της ιδιωτικής, με οποιαδήποτε σχέση και αν παρασχέθηκε. Δυνατότητα εγγραφής στους πίνακες αυτούς δεν έχουν οι ιδιωτικοί εκπαιδευτικοί των οποίων η σχέση εργασίας λύεται λόγω παραίτησης.

Προχωρώντας στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση και σύμφωνα με τις διατάξεις των τριών τελευταίων εδαφίων της παρ.1 του άρθρου 22 του ν.3699/2008 (ΦΕΚ 199/02.10.2008 τ.Α'), όπως συμπληρώθηκαν με την παρ.2στ του άρθρου 56

του ν.3966/2011 (ΦΕΚ 118/24.05.2011 τ.Α΄) και με την περ.10 της παρ. 2 του άρθρου 11 του ν.4229/2014 (ΦΕΚ 8/10.01.2014 τ. Α΄) ορίζεται ότι: σε περίπτωση εξάντλησης των πινάκων (αναπληρωτών Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης) κατά περιοχή προτίμησης και εφόσον εξακολουθούν να υπάρχουν κενές θέσεις, αυτές καλύπτονται από τον ενιαίο πίνακα αναπληρωτών γενικής εκπαίδευσης. Σε περίπτωση που εξακολουθούν να υπάρχουν κενές θέσεις των κλάδων ΠΕ70 Δασκάλων και ΠΕ71 Δασκάλων ΕΑΕ προσλαμβάνονται αναπληρωτές από τους πίνακες υποψήφιων αναπληρωτών ΕΑΕ των κλάδων ΠΕ60 Νηπιαγωγών και ΠΕ61 Νηπιαγωγών ΕΑΕ, αντίστοιχα, οι οποίοι: α) τοποθετούνται στην προκαταρκτική τάξη και στις τάξεις Α΄ και Β΄ των ειδικών δημοτικών σχολείων και β) παρέχουν παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση σε μαθητές με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των τάξεων Α΄ και Β΄ των λοιπών δημοτικών σχολείων. Η προϋπηρεσία των προσλαμβανομένων σύμφωνα με το προηγούμενο εδάφιο προσμετράται στους κλάδους ΠΕ60 Νηπιαγωγών και ΠΕ61 Νηπιαγωγών ΕΑΕ, αντίστοιχα.

Αντίστοιχα, από την 1.9.2010, η παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση μπορεί να παρέχεται και μέσω προγραμμάτων εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τα οποία εντάσσονται σε Πράξεις που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το Δημόσιο στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ), από εκπαιδευτικούς των κλάδων ΠΕ 60 και ΠΕ 70 που έχουν τα τυπικά προσόντα τοποθέτησης στην ΕΑΕ, ΠΕ 61, ΠΕ 71, ΠΕ 02.50, ΠΕ 03.50 και ΠΕ 04.50. Αν οι ανωτέρω εκπαιδευτικοί δεν επαρκούν, στα προγράμματα αυτά μπορεί να συμμετέχουν και οι λοιποί εκπαιδευτικοί των κλάδων ΠΕ 60 και ΠΕ 70, καθώς και εκπαιδευτικοί των κλάδων ΠΕ 02, ΠΕ 03 και ΠΕ 04. Οι εκπαιδευτικοί όλων των ανωτέρω κλάδων, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, παρακολουθούν πρόγραμμα επιμόρφωσης, για την καλύτερη και αποδοτικότερη εκπαιδευτική τους ενσυναίσθηση.

Τέλος σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ.1 του άρθρου 26 του ν.3879/2010, ορίζεται ότι: με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων ορίζονται Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Ζ.Ε.Π.), στις οποίες εντάσσονται σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν σε περιοχές με χαμηλό συνολικό εκπαιδευτικό δείκτη, υψηλή σχολική διαρροή και χαμηλή πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και χαμηλούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες, όπως χαμηλό συνθετικό δείκτη

ευημερίας και ανάπτυξης και υψηλό δείκτη κινδύνου φτώχειας. Στόχος των Ζ.Ε.Π. είναι η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής, τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας, θερινών τμημάτων και τμημάτων διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας της χώρας προέλευσης των μαθητών. Όλες αυτές οι δράσεις του Υπουργείου ανατίθενται κατά προτεραιότητα και ανάλογα με τις απαιτήσεις σε αναπληρωτές εκπαιδευτικούς.

Σύμφωνα με τον Υπουργό Παιδείας σημειώνεται ότι, υπό το πρίσμα της αρ.527/2015 απόφασης της Ολομέλειας του (Συμβουλίου της Επικρατείας) Σ.τ.Ε., το ΥΠ.Π.Ε.Θ. δε δύνανται να διορίσει, ως μονίμους, εκπαιδευτικούς από τον ενιαίο πίνακα αναπληρωτών με πραγματική προϋπηρεσία (ποσοστό 40%), αλλά ούτε και από τους πίνακες αναπληρωτών με 24μηνια ή με 30μηνια προϋπηρεσία των παρ.8 & 9 του άρθρου 9 του Ν.3848/2010. Για το λόγο αυτό, με την αρ.130262/Ε1/18-2-2015 (ΦΕΚ 1765 Β',ΑΔΑ:Ω2892465ΦΘ3-1ΘΓ) Υ.Α. παρατάθηκε η ως άνω μεταβατική περίοδος του άρθρου 9 παρ.1 του ν.3848/2010, έως και το σχολικό έτος 2015-2016, κατά το μέρος που αφορά τους διορισμούς μόνιμων εκπαιδευτικών, στην Πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, από τους ισχύοντες πίνακες διοριστέων εκπαιδευτικών του ΑΣΕΠ 2008, και μόνο.

Για τη βαθμολογική και μισθολογική κατάσταση (ΜΚ) των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών τονίζεται ότι: εκπαιδευτικός με απλό πτυχίο ΠΕ, κατατάσσεται σε ΜΚ όπως στα εξής παραδείγματα: αν έχει 2 έτη + 6 μήνες προϋπηρεσία κατατάσσεται στο ΜΚ0 (βασικό) του βαθμού Ε (1201 €), αν έχει 3 έτη + 1 μήνα προϋπηρεσία κατατάσσεται πάλι στο ΜΚ0 (βασικό) του βαθμού Ε (1201 €), αν έχει 4 έτη + 1 μήνα προϋπηρεσία κατατάσσεται στο ΜΚ1 του βαθμού Ε (1225 €) και αν έχει 8 έτη προϋπηρεσία, του αναγνωρίζεται μόνο το μέγιστο των 7 και κατατάσσεται στο ΜΚ0 του βαθμού Δ (1381 €). Επίσης εκπαιδευτικός με μεταπτυχιακό (αναγνωρισμένο), κατατάσσεται σε ΜΚ ανάλογα με τα έτη προϋπηρεσίας, προσθέτοντας όμως 2 έτη στην αναγνωρισμένη προϋπηρεσία του και με διδακτορικό (αναγνωρισμένο), κατατάσσεται σε ΜΚ ανάλογα με τα έτη προϋπηρεσίας, προσθέτοντας όμως 6 έτη στην αναγνωρισμένη προϋπηρεσία του. Τέλος εκπαιδευτικός με διδακτορικό και μεταπτυχιακό, αναγνωρισμένα και τα δύο, κατατάσσεται με βάση την προϋπηρεσία του, και του προστίθενται σε αυτήν 7 έτη.

Οι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί δικαιούνται κανονική άδεια επτά εργάσιμων ημερών κατά τη διάρκεια της σύμβασής τους, για λόγους εξαιρετικής

ανάγκης, άδεια απουσίας με αποδοχές πέντε εργάσιμων ημερών σε περίπτωση γάμου ή θανάτου, άδεια δύο εργάσιμων ημερών σε περίπτωση γέννησης τέκνου, που χορηγείται στον πατέρα αναπληρωτή εκπαιδευτικού, άδεια δύο εργάσιμων ημερών σε περίπτωση συμμετοχής σε αιμοδοσία, άδεια δεκατεσσάρων ημερών σε εκπαιδευτικούς που είναι σπουδαστές ή φοιτητές, τετράμηνη άδεια ανατροφής παιδιού ηλικίας έως έξι ετών, χωρίς αποδοχές, είκοσι δύο μέρες κανονικής άδειας αν πάσχουν ή έχουν τέκνο που πάσχει από νόσημα που απαιτεί μεταγγίσεις αίματος, άδεια για διευκολύνσεις σε οικογενειακές υποχρεώσεις, αναρρωτικές άδειες και άδειες μητρότητας καθώς και άδεια άσκησης εκλογικού δικαιώματος ή συνδικαλιστικές άδειες.

Κλείνοντας να αναφερθεί ότι η σύμβαση που υπογράφεται από τους αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς στην οικεία Διεύθυνση που τους έχουν καλέσει, ισχύει μέχρι και τη λήξη του σχολικού έτους, που ορίζεται την 21 Ιουνίου, και ισχύει για 24ώρη εργασία εβδομαδιαίως, λαμβάνοντας στο τέλος, εκτός από το μισθό του τελευταίου μηνός και μια αποζημίωση λόγω της μη λήψης αδείας, αν αυτό ισχύει, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Έτσι, γίνεται κατανοητό, ότι οι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί, δέχονται τη μεγαλύτερη πίεση, αβεβαιότητα και αμφισβήτηση τα τελευταία χρόνια στο χώρο της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Έχουν «παγώσει» οι διορισμοί και η μονιμότητα φαντάζει μακρινή. Αναπτύσσεται η αβεβαιότητα της προσωπικής τους ζωής και δυσχεραίνεται η προσωπικότητα και η στάση τους, από την πιεστική οικονομική κατάσταση της χώρας. Ο επαγγελματισμός που δείχνουν αλλά και η επαγγελματική ταυτότητα, που έχουν αναδείξει, μέσα από χρόνια προσπαθειών, δείχνουν να ολισθαίνουν σε ένα αβέβαιο μέλλον. Μεταβάλλονται συνεχώς οι εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσουν και αφήνονται στο έλεος των εξελίξεων και της πίεσης χρόνου, για τον τρόπο και την περιοχή πρόσληψής τους, τις οικονομικές απολαβές και το «κυνήγι» των μορίων, για μια καλύτερη θέση στον πίνακα των αναπληρωτών, που διαμορφώνεται και συντάσσεται από το Υπουργείο Παιδείας.

Οι απολύσεις, οι συγχωνεύσεις, οι καταργήσεις και οι ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης και της σχολικής πραγματικότητας φαίνεται να μεταβάλλει και να αποξενώνει τους εκπαιδευτικούς. Από την άλλη η μη έγκαιρη τοποθέτησή τους, η αξιολόγηση των ίδιων και των μαθητών τους, αλλά και η πραγμάτωση μαθημάτων εκτός της ειδικότητάς τους, προκαλούν ένα μόνιμο άγχος, μια αποπροσωποποίηση

και μια αλλοτριωτική προκαθορισμένη κατάσταση σε αυτούς, αλλά και στις οικογένειές τους.

Η εξουσία, με όποιον τρόπο και αν αντιπροσωπεύεται, μπορεί να προκαλέσει αναστάτωση και δυσαρέσκεια στα άτομα και ειδικότερα στους εκπαιδευτικούς, διότι εκτός από την πολιτική εξουσία, έχουν να αντιμετωπίσουν και να διαχειριστούν και την ενδοσχολική και ενδοϋπηρεσιακή εξουσία. Όπως τονίζει και ο Φουκώ: «Και ο διάλογος και η συζήτηση σημαίνουν την εμπλοκή σε ένα παιχνίδι σχέσεων εξουσίας. Σ' αυτό το πλαίσιο, όμως, η εξουσία δε νοείται ως κάτι αναγκαστικά «κακό» ή καταπιεστικό, το οποίο θα πρέπει να ελεγχθεί με διαδικαστικούς τρόπους, αλλά ως ένας όρος του παιχνιδιού στο οποίο οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν ότι δεν υπάρχει τελικός νικητής ούτε ηττημένος. Δεν είναι τα πάντα κακά, είναι όμως επικίνδυνα και εάν είναι επικίνδυνα, αυτό σημαίνει ότι πάντα υπάρχει κάτι να κάνουμε. (Λυριντζής, 1995: 18)

Η εργασία του εκπαιδευτικού μετατράπηκε σε επάγγελμα, με την πάροδο των χρόνων και η σχέση αλληλεπίδρασης που διαμορφώνεται στην εκπαιδευτική πραγματικότητα, έχει διαταραχθεί σε βαθμό που παράγονται επαγγελματικές υποκατηγορίες, όπως αυτές των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών.

Οι εκπαιδευτικοί αλλά και όλοι οι άνθρωποι θα πρέπει να σέβονται και να προστατεύουν την ψυχή τους και την προσωπικότητά τους, το ήθος και την αξία τους. Να διασώζουν την αυθεντικότητά τους, να υπερασπίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, που τους κάνουν να ξεχωρίζουν και να συνθέτουν μια αυτόνομη, ανεπανάληπτη, πολύτιμη, ιερή και απαραβίαστη ύπαρξη. Ο καθένας πρέπει να είναι και να γίνεται ο εαυτός του, με τρόπο βαθύ και ουσιαστικό, αναγνωρίζοντας το ίδιο δικαίωμα και στους άλλους. (Καργάκος, 12-15/8/1984)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Αν έλειπαν οι δάσκαλοι, η γη μας θα 'ταν τυφλή και το σύμπαν ανυπόστατο. Και θυμηθείτε: Ο Νεύτων, ο Χάμπλ, ο Αϊνστάιν και οι άλλοι που μίλησαν στο τηλέφωνο με το Θεό ήσαν όλοι τους δάσκαλοι. (Λιαντίνης,

1992)

Έρευνα των Pearson and Moomaw (2005) έδειξε τη σχέση μεταξύ της αυτονομίας των εκπαιδευτικών και του εργασιακού τους άγχους, την επαγγελματική ικανοποίηση και τον επαγγελματισμό. Όσο αυξάνεται η αυτονομία τους στον εργασιακό τους χώρο αλλά και στο χειρισμό και τη χρήση της διδακτέας ύλης, τόσο μειώνεται το εργασιακό άγχος και η αλλοτρίωση που νιώθουν, η επαγγελματική εξουθένωση και η αποστέρηση. Αναφέρεται επίσης σε πολλές άλλες έρευνες (Erpelding, 1999, Jones, 2000, Wilson, 1993) που έχουν δείξει τη σχέση και τη χρήση της αυτονομίας στην επίδραση του εργασιακού περιβάλλοντος των εκπαιδευτικών. Η αυτονομία είναι ένα μέτρο για το ξεκίνημα της επίλυσης των προβλημάτων στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον, και η αρχή για την αποτροπή της αλλοτριωτικής κατάστασης και συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών. Εάν οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζονται ως επαγγελματίες, όπως όλοι οι υπόλοιποι, τότε θα προσδώσουν καλύτερες προοπτικές και ελευθερίες στους μαθητές τους, όπως κάνουν οι γιατροί και οι δικηγόροι στους πελάτες τους. (Pearson et. al. 2005: 37)

Επίσης μια άλλη έρευνα του Μακρίδη (2008) και των συνεργατών του, έδωσε έμφαση στην ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και στον τρόπο που διαμορφώνεται η δυναμική σχέση και αλληλεπίδραση, με τις νέες κοινωνικές πραγματικότητες (νέες τεχνολογίες, παγκοσμιοποίηση, πολυπολιτισμικότητα κ.ά.), μέσω των αντιλήψεων και στάσεων όλων των εμπλεκόμενων υποκειμένων. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον δεν κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών τους, δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις ιδιαιτερότητες των μαθητών τους και να καλλιεργήσουν την ολόπλευρη προσωπικότητά τους. Αναφέρονται στους στόχους και τους σκοπούς των σπουδών τους και στο ότι αυτοί δεν ανταποκρίνονται τελικά στις προσδοκίες τους, αναφορικά με την παρούσα υλικοτεχνική υποδομή και το ρόλο του σχολικού συμβούλου, που διαμορφώνουν όρους αποτροπής. Επίσης εξάγονται και μερικά θετικά συμπεράσματα, όπως η αντίληψή τους για το σχολείο και ότι αυτό ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους, ως προς την καθημερινή λειτουργία και την επικοινωνία τους με μαθητές, συναδέλφους και γονείς. (Μακρίδης κ.ά., 2008: 66-73)

Η μελέτη των Κάμτσιου και Λώλη (2016) διερεύνησε τα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών, καθώς και τη σχέση τους με δημογραφικά χαρακτηριστικά και καθημερινούς στρεσογόνους παράγοντες στο χώρο

της εκπαίδευσης, σε μια χρονική περίοδο οικονομικής κρίσης και εντατικοποίησης των διαδικασιών για την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα της μελέτης κατέδειξαν, ότι οι εκπαιδευτικοί βιώνουν την επαγγελματική εξουθένωση, καθώς καταγράφηκαν υψηλές τιμές στην αποπροσωποποίηση και χαμηλές στην προσωπική επίτευξη. Σε αντιδιαστολή με άλλες προηγούμενες έρευνες, που έχουν δείξει, ότι κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα στους Έλληνες εκπαιδευτικούς (Παπαστυλιανού και Πολυχρονόπουλος, 2007, Πολυχρόνη και Αντωνίου, 2006, Πατσάλης και Παπουτσάκη, 2010, Βασιλόπουλος, 2012, Antoniou et. al. 2006, Papastyliaou, Kaila and Polychronopoulos, 2009, Δανηλίδου, 2003, Κουστέλιος και Κουστέλιου, 2001, Κόκκινος, 2005). Η έρευνα ανέδειξε επίσης, καθημερινά στρεσογόνα ερεθίσματα που προβλέπουν την επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών και τις επιμέρους διαστάσεις της. (Κάμτσιος κ.ά., 2016: 40-60)

Τονίζεται ότι πρέπει να δημιουργηθεί ένα οργανωμένο δίκτυο παροχής συμβουλευτικής στήριξης προς τους εκπαιδευτικούς, το οποίο θα συμβάλει στην επίλυση προσωπικών, ψυχολογικών και επαγγελματικών προβλημάτων των εκπαιδευτικών, καθώς και στην αναζήτηση ή τον καθορισμό των χαρακτηριστικών εκείνων, που κατατάσσουν τους εκπαιδευτικούς σε κατηγορία υψηλού κινδύνου, για την εμφάνιση της επαγγελματικής εξουθένωσης και εξάντλησης. (Κάμτσιος κ.ά., 2016: 40, 68, 77)

Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα των Δαβράζου και Βίτσα (2013), που μελέτησαν τους κυριότερους στρεσογόνους παράγοντες, που επηρεάζουν τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και την εμφάνιση του συνδρόμου της επαγγελματικής εξουθένωσης. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ως πιο στρεσογόνους παράγοντες τον ανεπαρκή μισθό, τη μη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, για θέματα που τους αφορούν και την έλλειψη υποστήριξης από ειδικούς, ενώ δε φαίνεται να αγχώνονται από παράγοντες, όπως η έλλειψη ενδιαφέροντος και κινήτρων από τους μαθητές, οι τιμωρίες και οι πολυπληθείς τάξεις. (Δαβράζος κ.ά., 2014: 1-2)

Η έρευνα των Kantas και Vassilaki (1997), για τη διακρίβωση ή μη της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών, βρήκε ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί είναι λιγότερο εξουθενωμένοι από τους συναδέλφους τους σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Οι Κολιάδης και συνεργάτες (2000), που ερεύνησαν το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας γενικής εκπαίδευσης και ειδικής αγωγής, διαπίστωσαν την ύπαρξή του με αυξημένο τον

παράγοντα της αποπροσωποποίησης στους άντρες σε σύγκριση με τις γυναίκες, ενώ η έρευνα των Παγοροπούλου, Κουμπιά και Γιαβρίμη (2002), έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί βιώνουν την επαγγελματική εξουθένωση. (Kalyva, 2010: 1-2)

Η έρευνα των Πατσάλη, Παπουτσάκη (2010), έδειξε ότι οι δάσκαλοι των σχολείων γενικής αγωγής βιώνουν υψηλού βαθμού συναισθηματικής εξάντλησης και αποπροσωποποίηση και μέτριου βαθμού προσωπική επίτευξη. Η έρευνα αυτή έδειξε επίσης τους παράγοντες εκείνους που συντελούν στην ικανοποίηση και τη δυσαρέσκεια των εκπαιδευτικών από το εργασιακό τους πλαίσιο. Οι παράγοντες δυσαρέσκειας των εκπαιδευτικών είναι: η πληθώρα της ύλης, η εφαρμογή νέων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπως προγράμματα ένταξης, ενσωμάτωσης, ευέλικτης ζώνης, αγωγής υγείας κ.ά., η έλλειψη επικοινωνίας με τους συναδέλφους, η έλλειψη υποστήριξης, η αδιαφορία της πολιτείας και οι άσχημες συνθήκες εργασίας (μικρές αίθουσες, πολλοί μαθητές κ.ά.). Παρόμοια ήταν και τα ευρήματα της έρευνας των Καλύβα, Καραγιάννη και συνεργατών τους (2007), που έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής νιώθουν λιγότερο επαγγελματικά εξουθενωμένοι σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς γενικής εκπαίδευσης. (Τσαγκαράκη, XX: 2-3)

Άλλες έρευνες όπως των Pomaki και Anagnostopoulou (2003), κάνουν αναφορά για λιγότερη συναισθηματική εξάντληση, μειωμένη αποπροσωποποίηση, περισσότερη προσωπική επίτευξη και μεγαλύτερη εργασιακή ικανοποίηση, ενώ πολλές φορές, οι εκπαιδευτικοί, βιώνουν χαμηλά έως και μέτρια επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης, κατάθλιψης, σύγκρουσης και ασάφειας ρόλων. Έτσι φαίνεται, σύμφωνα με τους Papastylianou, Kaila και Polychronopoulos (2009), ότι στην Ελλάδα οι ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί και το υποστηρικτικό περιβάλλον, μπορούν να ελέγξουν και να μετριάσουν την επαγγελματική εξουθένωση. (Papastylianou et. al., 2009: 304-309) Ενώ έρευνα του Tanhan (2014), επιβεβαιώνει, ότι η εργασιακή ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αποτελεί σημαντικό προγνωστικό παράγοντα του επιπέδου της κατάθλιψης και μάλιστα η συσχέτιση αυτή είναι αρνητική. Αξίζει να ειπωθεί, αναφορικά με τους Reilly, Dhingra και Boduszek (2013), ότι δεν έχουν γίνει αρκετές έρευνες, που να μελετούν την αυτοεκτίμηση των εκπαιδευτικών. Έτσι, αναδεικνύεται μόνο το στοιχείο, ότι οι εκπαιδευτικοί με υψηλότερη αυτοεκτίμηση είναι πιθανό να είναι πιο ευτυχισμένοι, πιο αποτελεσματικοί και με λιγότερο άγχος στην εργασία τους, από ότι οι εκπαιδευτικοί με χαμηλότερη αυτοεκτίμηση. (Antoniou et. al., 2013: 349-354)

Σύμφωνα με μια μελέτη που έγινε στο Ισραήλ από τον Friedman το 1985, η επαγγελματική εξουθένωση, η κατάπτωση και η αλλοτρίωση, είναι κυρίως στοιχεία των εκπαιδευτικών στην αρχή της σταδιοδρομίας τους και όχι στο τέλος, όπως συνέβαινε πριν χρόνια. Τα υψηλά ποσοστά εξουθένωσης φαίνεται να συνδέονται με την ασθενή ή προβληματική επαγγελματική ταυτότητα. Πάντως, ενώ οι παλαιότερες μελέτες φαίνεται να είχαν εστιάσει σε ορισμένα συνδεόμενα με την εξουθένωση στοιχεία της ανθρώπινης εργασίας, άρα και της ταυτότητας, πιο σύγχρονα ευρήματα δείχνουν πως στα άτομα που την υφίστανται, είχαν προηγηθεί και άλλες αιτίες. (Κοσμόπουλος, XX: 1-4)

Ειδικά στον εκπαιδευτικό, φαίνεται πως το φαινόμενο συνδέεται με το χαμηλό κίνητρο επιλογής του επαγγέλματος και με την ανεπαρκή προετοιμασία του, κατά τη διάρκεια των σπουδών του, για την επιτυχή αντιμετώπιση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Ακόμη, αποτελέσματα ερευνών, δείχνουν ότι ατομικές παράμετροι (εσωτερικών αμοιβών και διδακτικής εκπαιδευτικής αποτελεσματικότητας) και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά (οργάνωση, ακαμψία και υποστήριξη από τον διευθυντή του σχολείου) εμπλέκονται στην επαγγελματική εξουθένωση και αλλοτρίωση του εκπαιδευτικού.

Άλλες μελέτες δίνουν έμφαση στις προσωπικές συσχετίσεις, όπως την αίσθηση ασημαντότητας. Σε έρευνα που διενεργήθηκε στη Μασαχουσέτη βρέθηκε, ότι η αλλοτρίωση συσχετίζεται με τους ρόλους, τις προσωπικότητες και την οργάνωση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με μια άλλη έρευνα που διενεργήθηκε τα έτη 1982-1986 από τον Huberman, αιτίες της αλλοτρίωσης των εκπαιδευτικών είναι: η είσοδος του στο επάγγελμα, ο πειραματισμός και η διαφοροποίηση, η αμφιβολία και η αβεβαιότητα, η γαλήνη και η συναισθηματική απόσταση και τέλος η αποδέσμευση. (Κοσμόπουλος, XX: 1-4)

Οι Mcmillan και Ma (2000), διεξήγαγαν μια έρευνα, για να διερευνήσουν την επίδραση των εργασιακών συνθηκών στους εκπαιδευτικούς του Καναδά. Η έρευνα απέδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση των συνθηκών εργασίας με την επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών, με πιο σημαντική εκείνη του ελέγχου της διοίκησης. Επίσης ανέδειξε την οπτική ότι οι εκπαιδευτικοί με καλύτερη διδακτική ικανότητα και οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε μια θετική σχολική κουλτούρα, είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από την εργασία τους. (Δημητριάδης κ.ά., 2004: 29)

Ο Κουστέλιος (2001) διερεύνησε το επίπεδο επαγγελματικής ικανοποίησης και τις σχέσεις ανάμεσα στα προσωπικά και υπηρεσιακά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί ήταν περισσότερο ευχαριστημένοι με την εργασία τους και τις σχέσεις με τους διευθυντές τους και λιγότερο ικανοποιημένοι από το μισθό και τη συστέγαση δύο σχολείων. Ο Πυργιωτάκης (1992), διαπίστωσε ότι οι παράγοντες που προκαλούσαν την επαγγελματική δυσαρέσκεια και την αλλοτριωμένη φύση των εκπαιδευτικών ήταν: οι ακατάλληλοι και ανεπαρκείς σχολικοί χώροι, ο περιορισμένος χρόνος διδασκαλίας των μαθημάτων σε συνδυασμό με το μεγάλο μέγεθος της διδακτέας ύλης, το φτωχό μορφωτικό και πολιτιστικό περιβάλλον, η έλλειψη ευκαιριών για επιμόρφωση, η αδιαφορία των γονέων και οι αρνητικές επιδράσεις του κοινωνικού συνόλου. (Ζουρνατζή κ.ά., 2006: 19-20)

Ο Τσιπλητάρης (2000) αναφέρει ότι οι αποδοχές ενός Έλληνα δασκάλου είναι σε μεγάλο βαθμό χαμηλότερες από τις αποδοχές των συναδέλφων του στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έρευνα έδειξε, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δασκάλων θεωρεί την οικονομική του κατάσταση ως «χρόνια μίζερη» και ότι τα χρήματα που κερδίζουν δεν καλύπτουν τις βασικές βιοτικές και κοινωνικές τους ανάγκες, γι' αυτό αναγκάζονται να κάνουν μια δεύτερη εργασία. Ακόμη προβληματικές συνθήκες στέγασης, θέρμανσης, υγιεινής και ασφάλειας, συχνά πέρα από τα επιτρεπτά όρια, έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην υγεία των εκπαιδευτικών. Οι υπερπληθείς τάξεις, ιδίως όταν συνδυάζονται με αυξημένες προβληματικές καταστάσεις (μαθησιακά προβλήματα, παραβατικές συμπεριφορές μαθητών), διαμορφώνουν ένα ασφυκτικό περιβάλλον για το διδακτικό έργο του εκπαιδευτικού. (Papastylianou et. al., 2009: 297-298)

Άλλα προβλήματα που συχνά αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί και που παρεμποδίζουν την ανάπτυξη κινήτρων και την υλοποίηση των στόχων τους είναι: η σχολική ρουτίνα, το εργασιακό άγχος και ο διαρκής κοινωνικός έλεγχος. Ακόμη δηλώνουν απογοητευμένοι από τη σχέση τους με γονείς μαθητών τους, διότι τους ασκούν κριτική και τους προκαλούν άγχος, χωρίς οι ίδιοι οι γονείς να ενδιαφέρονται και να συμμετέχουν ουσιαστικά στις διαδικασίες της σχολικής ζωής. Έτσι, δεν είναι καθόλου δυσεξήγητες, οι συχνές αναφορές των ειδικών ερευνητών σε καταστάσεις στρες, άγχους και επαγγελματικής εξάντλησης των δασκάλων. Τέλος, μπορούν να εκδηλώσουν αδιάφορα ή και αρνητικά συναισθήματα απέναντι στους μαθητές τους με διάφορους τρόπους (αρνητική ετικετοποίηση, φυσική απομάκρυνση κ.ά.) ή να έχουν το συναίσθημα της χαμηλής προσωπικής επιτυχίας. (Κοντέλλη, 2008)

Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συνδικάτων Εκπαίδευσης (E.T.U.C.E., 2008), όπου οι βασικοί στρεσογόνοι παράγοντες για τους εκπαιδευτικούς είναι: ο εργασιακός φόρτος, ο αυξημένος αριθμός ευθυνών, ο μεγάλος αριθμός μαθητών ανά τάξη, η κακή συμπεριφορά των μαθητών, η κακή σχέση με τη διεύθυνση, η έλλειψη οικονομικών πόρων κ.ά. Σε αντίστοιχη έρευνα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια και την Υγεία στην Εργασία (E.A.S.H.W., 2008), καταγράφηκαν επιπλέον οι αλλαγές στο εκπαιδευτικό υλικό, η έλλειψη κινήτρων, η αδιαφορία των μαθητών, η κακή σχέση με τους γονείς, οι χαμηλές αμοιβές κ.ά. Άλλοι στρεσογόνοι και αλλοτριωτικοί παράγοντες για τους Έλληνες εκπαιδευτικούς είναι: η μη έγκαιρη τοποθέτησή τους σε σχολεία, η διδασκαλία των μαθημάτων β' ανάθεσης, η ανεπαρκής γνώση για τη διαχείριση κρίσεων, η διδασκαλία μαθημάτων εκτός ειδικότητας, οι περιορισμένες δυνατότητες υπηρεσιακής εξέλιξης, η αξιολόγηση των μαθητών κ.ά.

Σε μία άλλη έρευνα που διεξήχθη σε δείγμα 93 εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2013-2014, διερευνήθηκαν τα επίπεδα και οι πηγές του επαγγελματικού άγχους, της επαγγελματικής εξουθένωσης και της οικονομικής δυσκολίας. Η έρευνα έδειξε, μεταξύ άλλων, ότι τα οικονομικά προβλήματα συμβάλλουν στο επαγγελματικό άγχος των εκπαιδευτικών και ειδικότερα στους νεότερους από αυτούς και στις γυναίκες. (Στάγια κ.ά., 2014: 56-60)

Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ, ένα ακόμη στοιχείο που μπορεί να προκαλέσει τη δυσαρέσκεια, την αποτροπή και την αλλοτρίωση στην εκπαιδευτική κοινότητα είναι η επιδείνωση σε θέματα όπως, ο μηδενισμός των διορισμών και των προσλήψεων των εκπαιδευτικών, των διαθεσιμοτήτων, των μετατάξεων και των μαζικών συνταξιοδοτήσεων, που προκαλούν αναρχία και διαστρέβλωση των αρχικών εκτιμήσεων και προσδοκιών των εκπαιδευτικών. Η έρευνα είχε ως σκοπό να συμβάλει στην αποτύπωση της πραγματικής εικόνας σχετικά με τις συνθήκες εργασίας των Ελλήνων εκπαιδευτικών, η οποία διαφοροποιείται σημαντικά από αυτή που παρουσιάζεται από το Υπουργείο Παιδείας και αναπαράγεται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. (Βαρδαλαχάκης, 2013)

Ο Oranje (2001), ταξινομεί τις διάφορες μελέτες που έχουν, κατά καιρούς, γίνει για την επαγγελματική εξουθένωση σε τρεις κατηγορίες. Πρώτον, η επαγγελματική εξουθένωση πηγάζει από την αρνητική επίδραση της κρίσης ενός ατόμου για τις δικές του ικανότητες σε σχέση με πραγματικούς ή φανταστικούς στρεσογόνους παράγοντες του περιβάλλοντός του. Δεύτερον, μερικές μελέτες

αντιμετωπίζουν την επαγγελματική εξουθένωση ως μια κατάσταση σωματικής και ψυχικής εξάντλησης, που πλήττει τα άτομα που εμπλέκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα σε καταστάσεις, οι οποίες απαιτούν έντονη συναισθηματική προσπάθεια. Τρίτον, η βασική αρχή μερικών μελετών είναι, η άποψη ότι το περιβάλλον παράγει στρεσογόνους παράγοντες που ευθύνονται για την έναρξη της επαγγελματικής εξουθένωσης. (Evers et. al., 2004: 137-145) Τέτοιοι περιβαλλοντικοί παράγοντες είναι, οι κοινωνικές σχέσεις των εκπαιδευτικών με τους μαθητές, τους συναδέλφους και τους διευθυντές και οι εργασιακές συνθήκες. (Παππά, XX: 139)

Έρευνα των Τσούνη και Παπάζη με τίτλο: «Στάσεις Ελλήνων αναπληρωτών και μόνιμων εκπαιδευτικών Α/βάθμιας εκπαίδευσης στο θέμα της οικονομικής κρίσης», που πραγματοποιήθηκε σε 40 αναπληρωτές το 2012-2013 και σε 40 μόνιμους εκπαιδευτικούς ΠΕ 70 το 2013-2014, διαπιστώνεται ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό την απόδοση στην εργασία των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί στο σύνολό τους, αναγνωρίζουν την υποβάθμιση της ποιότητας της εργασίας τους, η οποία οφείλεται στην αποδοχή των μνημονίων, στις κυβερνητικές αποφάσεις, στις περικοπές σε όλους τους τομείς, στις μισθολογικές μειώσεις, στην ανεργία, στο κλίμα της εργασιακής αβεβαιότητας και στις οικογενειακές και οικονομικές δυσχέρειες που ο κάθε ένας από αυτούς βιώνει. Η αβεβαιότητα για το μέλλον και οι ελλείψεις σε σχολικές υποδομές, σε συνδυασμό με τις οικονομικές δυσχέρειες, που περνάνε καθημερινά, τους επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό. (4^ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Εκπαίδευσης, 23-26/6/2014: 1222-1223)

Ανάμεσα στις έρευνες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια και αφορούν την εκπαίδευση και την οικονομική κρίση, ξεχωρίζει η έρευνα της UNESCO (2011), η οποία εξέτασε αν και με ποιο τρόπο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις συνθήκες διδασκαλίας και μάθησης δασκάλων και μαθητών κατά την περίοδο 2007-2010, καθώς επίσης και με ποιο τρόπο τα νοικοκυριά δασκάλων και μαθητών ανταπεξήλθαν στις αλλαγές που η κρίση επέφερε. Στα αποτελέσματα της έρευνας αναφέρθηκαν οικονομικές δυσκολίες του εκπαιδευτικού προσωπικού, το οποίο φαίνεται πως αναλάμβανε εργασίες εκτός του σχολικού δικτύου για την ενίσχυση του μισθού του.

Η Kalyva (2013), ερεύνησε τα επίπεδα του εργασιακού στρες που πηγάζουν από την οικονομική κρίση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαπιστώθηκε πως αυτοί ανέφεραν χαμηλά επίπεδα στρες, πιθανότατα λόγω της προσαρμογής τους στις αλλαγές που γίνονται τα τελευταία χρόνια. Επίσης, έρευνα της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Εκπαιδευτικών Οργανώσεων (2012), μελέτησε τις

γενικότερες επιπτώσεις της κρίσης στον τομέα της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, στην πλειονότητα των χωρών που έλαβαν μέρος έχουν γίνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, δηλαδή μεγάλες περικοπές δαπανών, αύξηση των ιδιωτικοποιήσεων της εκπαίδευσης από το 2008, απολύσεις εκπαιδευτικών, συγχωνεύσεις και κατάργηση σχολείων. (4^ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Εκπαίδευσης, 23-26/6/2014: 1222-1223)

Σύμφωνα με την έρευνα της Brown Marie, που πραγματοποιήθηκε σε 100 εκπαιδευτικούς το σχολικό έτος 1992-1993 στην Αγγλία, οι στρεσογόνοι παράγοντες που προκαλούν το άγχος και την αλλοτρίωση στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, είναι οι σχέσεις δασκάλου-μαθητή, οι σχέσεις με τους συναδέλφους, οι σχέσεις με τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα, η διοίκηση και διάφοροι άλλους τόσο σε προσωπικό όσο και σε οργανωτικό επίπεδο. Οι εκπαιδευτικοί τόνιζαν διαρκώς την εξάντλησή τους, την απογοήτευση και την αλλοτρίωση που αναπτύσσουν, όταν μιλούσαν για τη διδασκαλία και το άγχος που τους προκαλεί. (Brown, 1994: 1-15)

Μια άλλη μελέτη του Mustafa Kayihan Erbas που πραγματοποιήθηκε το 2014 σε 695 υποψήφιους εκπαιδευτικούς σπουδαστές των τμημάτων της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού, αναφορικά με τα επίπεδα αλλοτρίωσης και τις στάσεις τους προς την κατεύθυνση της διδασκαλίας, έδειξε ότι στα πρώτα χρόνια, οι εκπαιδευτικοί έχουν μη ρεαλιστικές προσδοκίες και βρίσκονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα της απασχόλησης που τους αυξάνει το αίσθημα της αποξένωσης. Επιπλέον άλλοι παράγοντες αποξένωσης μπορεί να είναι η διοίκηση του σχολείου ή διάφοροι ακαδημαϊκοί λόγοι. Αν οι εκπαιδευτικοί ξεκινήσουν με θετική στάση, αυτό θα τους οδηγήσει, στο να εκτελέσουν το επάγγελμά τους με αποτελεσματικό τρόπο. (Erbas, 2014: 1-17)

Έρευνα των Alan Shoho και David Katims που διεξήχθη τα έτη 1998-2000 σε 395 εκπαιδευτικούς γενικής εκπαίδευσης και 180 ειδικής αγωγής στο Τέξας των ΗΠΑ, έδειξε ότι οι δάσκαλοι ειδικής αγωγής είχαν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αποξένωσης από τη γενική εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα έκαναν φανερό ότι οι ψυχοκοινωνικές παροχές που συνδέονται με την ένταξη των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, που βρέθηκαν σε προηγούμενες μελέτες, δεν μεταφέρονται σε δασκάλους ειδικής αγωγής. Έτσι τονίζεται η ανάγκη να ελαχιστοποιηθούν οι επιπτώσεις της αλλοτρίωσης, χωρίς όμως να υπάρχει μια «πανάκεια» που θα θεραπεύσει την αλλοτριωτική φύση ορισμένων πρακτικών στο σχολείο. (Shoho et. al., 1998: 1-23)

Από την άλλη σύμφωνα με την έρευνα του Mustafa Erdem που πραγματοποιήθηκε το σχολικό έτος 2010-2011 στην πόλη Βαν σε 346 καθηγητές, έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί στην τάξη είχαν διαφορετικές προσδοκίες σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους αντικείμενο. Θεώρησαν ότι ήταν αλλοτριωμένοι σε σχέση με την ανυπαρξία του δημοκρατικού περιβάλλοντος του σχολείου, την κοινωνική ένταξη, τις υγιείς και ασφαλείς συνθήκες εργασίας κ.ά. Επίσης έκριναν ότι βασικοί παράγοντες και υπό-διαστάσεις της αλλοτρίωσης της εργασίας τους, ήταν η αδυναμία να προσδώσουν νόημα στη δουλειά τους, η απομόνωση και η αποξένωση από το σχολείο. (Erdem, 2014: 1-11)

Μια άλλη έρευνα των Firestone William και Rosenblum Sheila που πραγματοποιήθηκε το 1988 σε 10 αστικά γυμνάσια, έδειξε ότι η αλλοτρίωση των εκπαιδευτικών προέρχεται κυρίως από τη σύγκρουσή τους με τους μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί επιβαρύνονται και επιπλέον προκαλούν άγχος στους μαθητές τους, αφού δεν κάνουν τα μαθήματα να είναι ενδιαφέροντα για αυτούς. Επίσης τα διοικητικά τους καθήκοντα αλλά και η γραφειοκρατία τους προσθέτουν μια επιπλέον επιβάρυνση. Έτσι πρέπει να είναι απαραίτητη η διοικητική υποστήριξη των εκπαιδευτικών, ώστε να αποφευχθούν οι αλλοτριωτικές τους τάσεις. (Firestone et. al., 1988: 1-36)

5.1. Σκοποί και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναφορικά με την αλλοτρίωση που νιώθουν και βιώνουν, καθώς και τον αλλοτριωμένο χαρακτήρα που διαμορφώνουν στη σύγχρονη εποχή. Η ανάδειξη των αλλοτριωμένων συνθηκών, οι αντιλήψεις του ίδιου του εκπαιδευτικού, για το ρόλο του μέσα στο σχολικό σύστημα, οι αλλαγές και τροποποιήσεις, πιθανόν, που έχει δεχθεί το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, στην πορεία των χρόνων εργασίας του καθενός και οι πιθανές ιδέες των εκπαιδευτικών για αλλαγές, που θα προστατεύσουν τον ίδιο αλλά και όλη τη σχολική πραγματικότητα από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του συστήματος, είναι μερικά από τα στοιχεία που θα διερευνήσουμε. Το παράδειγμα προς μελέτη των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών, νομίζω ότι θα είναι αρκετά ενδεικτικό για τα ζητήματα και τα ερωτήματα που θέτονται.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Ποιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας.
- 2) Ποια είναι η αντίληψη των εκπαιδευτικών για το ρόλο τους, τις αξίες τους, τη στάση και συμπεριφορά που διαμορφώνουν στο σχολικό περιβάλλον, με το ισχύον σύστημα και με τους όρους της οικονομικής κρίσης και πίεσης.
- 3) Ποιες είναι οι πιθανές αλλαγές που έχει υποστεί ο εκπαιδευτικός ή η εκπαίδευση στην πορεία του επαγγέλματός του και στη διαμόρφωση της επαγγελματικής του ταυτότητας και του επαγγελματισμού του.
- 4) Πώς νοηματοδοτεί ο εκπαιδευτικός το έργο του και πιθανές ιδέες ή και προτάσεις για να προστατευθεί ο ίδιος και το επάγγελμά του από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του συστήματος, στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κοινωνικό περιβάλλον.

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΣ

6.1. ΔΕΙΓΜΑ

6.1.1. Δείγμα της έρευνας

Η μέθοδος δειγματοληψίας που εφαρμόστηκε είναι η σκόπιμη δειγματοληψία, με μόνη συνιστώσα, την επιλογή του δείγματος από έναν πληθυσμό όχι κατά τυχαίο τρόπο αλλά με συγκεκριμένα κριτήρια. Στην παρούσα έρευνα, το ενδιαφέρον συγκεντρώθηκε στην επιλογή ατόμων τα οποία θα είναι εν ενεργεία τη φετινή χρονιά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και θα αντιπροσωπεύουν ικανοποιητικά τον πληθυσμό των δασκάλων, των νηπιαγωγών και των ειδικοτήτων. Η αρχή για την επιλογή στη σκόπιμη δειγματοληψία είναι η κρίση του ερευνητή για το τι είναι τυπικό ή έχει ενδιαφέρον. Δομείται ένα δείγμα που δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να ικανοποιήσει τις εξειδικευμένες ανάγκες του σε ένα ερευνητικό θέμα.

Ακόμη έγινε προσπάθεια, ώστε το δείγμα να αποτελείται από αναλογικό αριθμό αντρών και γυναικών, όπως συμβαίνει και στον γενικότερο πληθυσμό. Αυτή η μέθοδος είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για να ελεγχθούν διαφορετικές χαρακτηριστικές

περιπτώσεις του πληθυσμού που θέλει ο κάθε ερευνητής να μελετήσει, γεγονός που κρίνεται απαραίτητο για τη διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που θα αναδείξει.

Συνολικά επιλέχθηκαν 11 Δάσκαλοι, 2 Νηπιαγωγοί, 3 Ειδικής Αγωγής, 4 Ειδικότητες, όπως παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα. Οι άντρες του δείγματός ήταν 7 και οι γυναίκες 13, αναφορικά με το συνολικό πληθυσμό τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και την αναλογία τους. Οι ηλικίες των συμμετεχόντων ήταν από 26 έως 36 ετών και προσπάθησα να έχω και ένα όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος των συμμετεχόντων, αναφορικά με τον τόπο πρόσληψης και εργασίας τους, για τη φετινή χρονιά. Τέλος έγινε προσπάθεια να καλυφθούν τα χρόνια προϋπηρεσίας, αφού κατέστη εφικτό να συλλεχθούν συνεντεύξεις από άτομο με μόλις 1 χρόνο και άτομο με 10 χρόνια, κάτι που θα αναδείξει και την αλλοτριωτική κατάσταση και πιθανόν κάποιες διαφοροποιήσεις τους, αναφορικά και με αυτή την παράμετρο.

	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΫΠΗΡΕΣΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ
E1	ΠΕ70	Γ	32	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E2	ΠΕ08	Γ	38	1 ΧΡΟΝΟ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E3	ΠΕ70	Α	28	6 ΧΡΟΝΙΑ	ΚΟΜΟΤΗΝΗ
E4	ΠΕ32	Γ	28	2 ΧΡΟΝΙΑ	ΗΡΑΚΛΕΙΟ
E5	ΠΕ70	Α	29	7 ΧΡΟΝΙΑ	ΡΕΘΥΜΝΟ
E6	ΠΕ06	Γ	32	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E7	ΠΕ70	Γ	28	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
E8	ΠΕ71	Α	28	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΜΥΤΙΛΗΝΗ
E9	ΠΕ60	Γ	34	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E10	ΠΕ70	Γ	28	7 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E11	ΠΕ70	Α	29	7 ΧΡΟΝΙΑ	ΜΥΤΙΛΗΝΗ
E12	ΠΕ70	Γ	28	5 ΧΡΟΝΙΑ	ΜΥΤΙΛΗΝΗ
E13	ΠΕ70	Α	28	6 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E14	ΠΕ16.01	Γ	35	10 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E15	ΠΕ71	Γ	26	4 ΧΡΟΝΙΑ	ΚΕΦΑΛΛΟΝΙΑ
E16	ΠΕ60	Γ	33	4 ΧΡΟΝΙΑ	ΖΑΚΥΝΘΟΣ
E17	ΠΕ70	Α	36	6 ΧΡΟΝΙΑ	ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

E18	ΠΕ71	Γ	31	8 ΧΡΟΝΙΑ	ΚΟΜΟΤΗΝΗ
E19	ΠΕ70	Α	29	9 ΧΡΟΝΙΑ	ΞΑΝΘΗ
E20	ΠΕ70	Γ	28	6 ΧΡΟΝΙΑ	ΜΥΤΙΛΗΝΗ

6.2. ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.2.1. Κατασκευή

Βασικό μέλημα του ερευνητή θα πρέπει να είναι η σχεδίαση της πορείας της συζήτησης και του οδηγού συνέντευξης. Να έχει ξεκαθαρίσει τι θα ρωτήσει και για ποιο λόγο, τι θα αποκομίσει από τη συνέντευξη και σε ποια σημεία θα επικεντρωθεί. Η συνέντευξη θα πρέπει να σχεδιαστεί με βάση κάποιους θεματικούς άξονες. Οι άξονες της ανάπτυξης θα πρέπει, κατά κύριο λόγο, να συνάδουν με το στόχο και τα ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται. Έπειτα να καταλήξει στην πλαισίωση των ερωτημάτων και των βασικών αξόνων που θα κινηθεί.

Έτσι πρέπει να δημιουργηθεί ένας οδηγός συνέντευξης, που θα χρησιμοποιηθεί ως θεματικός «πιλότος» για να θέσει τα ζητήματα και τους προβληματισμούς, που είχαν τεθεί εξ αρχής. Σε κάθε θεματικό άξονα έχουν προσχεδιαστεί ορισμένες ερωτήσεις που θα τεθούν και η συζήτηση ξεκινάει από αυτές, προχωρώντας στην πορεία και σε άλλες, πιο διευκρινιστικές και λεπτομερείς. Τις περισσότερες φορές οι ερωτήσεις αυτές, είναι μια λεκτική αναπροσαρμογή ή αναδιατύπωση και ανάλυση των ερωτημάτων που ερευνώνται. (Κεδράκα, 2010: 2-3)

Ο οδηγός συνέντευξης κατασκευάστηκε από τους Γιαβρίμη Παναγιώτη και Πόντικα Χρήστο - Μάριο, στηριζόμενοι στα ευρήματα της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας (Μακρίδης κ.ά., 2008, Κάμτσιος κ.ά., 2016, Πατσάλη κ.ά., 2010, Pomaki et. al., 2003, Mcmillan et. al., 2000, Πυργιωτάκης, 1992, E.T.U.C.E., 2008, Στάγια κ.ά., 2014, Oranje, 2001, Τσουνή κ.ά., 2014, UNESCO, 2011, Kalyva, 2013, Brown, 1994, Erbas, 2014, Shoho et. al., 2000, Erdem, 2014) καθώς και στην πολυετή εμπειρία τους από την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Με αυτόν τον τρόπο έγινε προσπάθεια, ώστε να παρουσιαστούν και να αναδυθούν πολύπλευρα, όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία και σκέψεις των ερωτώμενων.

6.2.2. Περιγραφή

Η χρησιμοποίηση μιας ποσοτικής μεθόδου συλλογής δεδομένων, όπως ένα ερωτηματολόγιο, που θα μοιραστεί σε αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δεν ήταν το κύριο μέλημά αυτής της μελέτης, αλλά το ζητούμενο ήταν να γίνει εμβάθυνση στο πώς και στο γιατί συμβαίνει το υπό διερεύνηση φαινόμενο της αλλοτρίωσης. Επομένως θεωρήθηκε καταλληλότερο η χρήση ποιοτικών μεθόδων συλλογής δεδομένων.

Οι ποιοτικές έρευνες έχουν στόχο τη διερεύνηση και κατανόηση νοημάτων και αναπαραστάσεων, που δίνουν τα ερευνώμενα υποκείμενα σε κοινωνικά φαινόμενα και διαδικασίες ή φωτίζουν κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα σε άτομα. Η μέθοδος που θεωρήθηκε καταλληλότερη για την προσέγγιση του θέματος, είναι η συνέντευξη και πιο συγκεκριμένα, η ημι-δομημένη συνέντευξη, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, αλλά παρουσιάζει μεγάλη ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση. (Ιωσηφίδης, 2008: 21-22,112)

Η συνέντευξη, με τη χρήση του οδηγού, αποτελεί μια σύνθετη και περίπλοκη διαδικασία έκθεσης και διείσδυσης στον κόσμο του «άλλου». (Σαββάκης, 2013: 54) Επίσης, έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) η διατύπωση των ερωτήσεων είναι χαλαρή, β) η προσέγγιση στον τρόπο οργάνωσής της μπορεί να είναι θεματική, βιογραφική ή αφηγηματική και γ) βασίζεται στην πρόσωπο με πρόσωπο διάδραση ανάμεσα στον ερευνητή και στον ερωτώμενο. (Κάλλας, 2015: 215) Ακόμα, η συνέντευξη, ενδείκνυται σε περιπτώσεις που η έρευνα εστιάζεται στο υποκειμενικό νόημα μιας κατάστασης, όταν διερευνώνται προσωπικές στάσεις και αντιλήψεις, ιδέες και συμπεριφορές, πόσο μάλλον όταν αυτές οι στάσεις και αντιλήψεις έχουν να κάνουν με κοινωνικές διαδικασίες. (Ιωσηφίδης, 2008: 114) Αυτά είναι και τα στοιχεία που θέλει να διερευνήσει και η παρούσα έρευνα: οι στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τον αλλοτριωμένο χαρακτήρα τους, το ρόλο, το επάγγελμα, την ταυτότητα και τις νοηματοδοτήσεις για τα μελλοντικά ζητήματα των ίδιων και του επαγγέλματός τους.

Ο ερευνητής κρίνεται θετικό να έχει μια εμπειρία για να διεξάγει τη συνέντευξη, διότι κατά τη διάρκειά της, ενδέχεται να συναντήσει διαφόρου τύπου εμπόδια, όπως την άρνηση του ερωτώμενου να απαντήσει σε μια ερώτηση, παρεμβολές από το περιβάλλον, περισπασμούς από τρίτα πρόσωπα και άλλα, τα οποία καλείται να ξεπεράσει ταυτόχρονα με τη διενέργεια και διεξαγωγή της

συνέντευξης. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό είναι η αναστοχαστικότητα του ερευνητή κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Η αναστοχαστικότητα έγκειται αναφορικά με τις συναισθηματικές αντιδράσεις, που προκαλεί ο ερευνητής στον ερευνώμενο και τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τη διαδικασία. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ότι σημαντική θέση δεν έχουν μόνο τα προφορικά δεδομένα, αλλά και τα μη λεκτικά, που συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο στις απαντήσεις του ερωτώμενου. (Ρόντος κ.ά., 2006: 31-35, Φίλιας, 1998: 130-140)

6.2.3. Εγκυρότητα και αξιοπιστία

Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα, η έννοια της εγκυρότητας, αναφέρεται στο κατά πόσο οι σκοποί και οι υποθέσεις ή τα ερωτήματα της έρευνας, αντιστοιχούν με τα ερευνητικά αποτελέσματα. Βασικότεροι τύποι ερευνητικής εγκυρότητας είναι η περιγραφική (συλλογή δεδομένων), η ερμηνευτική (αντιστοίχιση των ποιοτικών δεδομένων με την πραγματικότητα), η θεωρητική (σχηματισμός και διατύπωση θεωρητικών θέσεων) και η αξιολογική που αφορά τρόπους και τεχνικές αξιολόγησης για το αν υπάρχει εγκυρότητα.

Η αξιοπιστία στην ποιοτική έρευνα σχετίζεται με το βαθμό ακρίβειας της αναπαράστασης από την πλευρά του ερευνητή, των απόψεων και των αντιλήψεων των συμμετεχόντων, με το βαθμό που τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν αξία και για παρόμοιες περιπτώσεις, με το βαθμό κατά τον οποίο άλλοι ερευνητές, χρησιμοποιώντας και αναλύοντας τα ίδια δεδομένα, καταλήγουν σε παρόμοια συμπεράσματα και με το βαθμό κατά τον οποίο η θεωρία και η ερμηνεία μπορεί να εξηγεί ευρύτερα φαινόμενα. (Ιωσηφίδης, 2008: 269-273)

Η αξιοπιστία αναφέρεται στη συνέπεια μέσω της επαναληπτικότητας και της αναπαραγωγισιμότητας μιας σειράς μετρήσεων που οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα, στη συνοχή και στην ομοιογένεια ενός εργαλείου μέτρησης, καθώς και στο βαθμό που είναι απαλλαγμένο από το τυχαίο σφάλμα. Η εκτίμηση της αξιοπιστίας γίνεται με τον έλεγχο-επανάλεγχο, την εσωτερική συνοχή, τις μετρήσεις του ίδιου παρατηρητή/βαθμολογητή κ.ά. Η εγκυρότητα αφορά στην εκτίμηση, του κατά πόσο ένα εργαλείο μέτρησης μετράει αυτό για το οποίο υποστηρίζει ότι σκοπεύει να μετρήσει και συνδέεται με την ύπαρξη του συστηματικού σφάλματος. (Ουζούνη κ.ά., 2011: 231)

6.3. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

6.3.1. Χρονοδιάγραμμα της έρευνας

Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια εκτενής αναζήτηση ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, ώστε να εντοπιστούν όσο το δυνατόν περισσότερα αρχεία πάνω στο θέμα της αλλοτρίωσης, από τις απαρχές της έννοιας του Μαρξ και μέχρι τη σημερινή εποχή και τις διαστάσεις της. Εντοπίστηκαν και σχετικές ποσοτικές ή ποιοτικές έρευνες, οι οποίες έχουν ήδη διεξαχθεί, ώστε να ληφθούν υπόψιν στην παρούσα έρευνα, όσο το δυνατόν περισσότερες παράμετροι. Ο χρόνος που δαπανήθηκε για αυτό το βήμα ήταν περίπου τρεις μήνες.

Στη συνέχεια κατασκευάστηκε, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο οδηγός συνέντευξης. Αυτό το βήμα ολοκληρώθηκε σε ένα μήνα. Έπειτα πραγματοποιήθηκε η διενέργεια των συνεντεύξεων, με τα όποια προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκειά της και η συγγραφή (απομαγνητοφώνηση). Για αυτό το βήμα χρειάστηκε άλλος ένας μήνας.

Αργότερα έγινε ένας πίνακας κωδικοποίησης, με όσο το δυνατόν περισσότερα δεδομένα των λεγόμενων των συμμετεχόντων και σκέψεις αυτών, ώστε να προκύψουν όλα εκείνα τα δεδομένα που ήθελαν να προσδώσουν για το συγκεκριμένο φαινόμενο. Έτσι μέσω της δημιουργικής συνεννόησης με τον υπεύθυνο καθηγητή, πραγματοποιήθηκε και συντάχθηκε ο πίνακας. Αυτό το βήμα ολοκληρώθηκε σε ένα μήνα.

Τέλος έγινε η ανάλυση του υλικού που συλλέχθηκε και πραγματοποιήθηκε περαιτέρω βιβλιογραφική ανασκόπηση για τυχόν νέα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις. Το στάδιο αυτό, έλαβε χώρα σε διάστημα περίπου ενός μήνα. Έγινε η συγγραφή της τελικής εργασίας, η οποία και θα κατατεθεί στον υπεύθυνο διδάσκοντα και στο τμήμα του πανεπιστημίου, βήμα το οποίο χρονικά θα καλύψει περίπου άλλο ένα μήνα.

6.3.2. Δυσκολίες και προβλήματα της έρευνας

Θέλοντας να εκφραστούν κάποιες σκέψεις και προβληματισμοί που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας αλλά και τελικά στο στάδιο της

ολοκλήρωσής της, θα ήταν καλό να λεχθεί ότι μια δυσκολία που προέκυψε ήταν αυτή της εύρεσης των ατόμων. Αφού έπρεπε να βρεθούν άτομα, εκπαιδευτικοί, δάσκαλοι και νηπιαγωγοί, αλλά και διαφόρων ειδικοτήτων, ώστε να δημιουργηθεί και να εστιαστεί το δείγμα που αναλογεί, περιγράφοντας σαφώς τον πληθυσμό τους και αναφέροντας την περιγραφή, τόσο στους αναπληρωτές όσο και στους ωρομίσθιους.

Η ανεύρεση των ατόμων για τη διενέργεια των συνεντεύξεων έγινε με αρκετή δυσκολία, παρόλο που κάποιοι φάνηκαν αρκετά δεκτικοί και μάλιστα, κατά το πέρας της συνέντευξης, μου πρότειναν και άλλους εκπαιδευτικούς, φίλους τους. Κάποιοι εκπαιδευτικοί αδιαφόρησαν, κάποιοι άλλοι αρνήθηκαν, ενώ όσοι ανταποκρίθηκαν θετικά, ήταν πιο ευαισθητοποιημένοι και αγωνιούσαν περισσότερο για τα εκπαιδευτικά θέματα και προσπαθούσαν να αντισταθούν, κατά μία έννοια, στην αλλοτριωτική κατάσταση, «ανοίγοντας τα χαρτιά τους» και συζητώντας τα προβλήματα και τις σκέψεις τους μαζί μου.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα ήταν αυτό της ανεύρεσης κατάλληλου χώρου, αφού η ιδιωτικότητα των σπιτιών τους δεν άφηνε πολλά περιθώρια. Κάποιες συνεντεύξεις διενεργήθηκαν στο σπίτι μου, κάποιες στο χώρο εντός του σχολείου, που υπηρετούσε ο εκάστοτε ερωτώμενος εκπαιδευτικός και άλλες σε ουδέτερο χώρο, όπως καφετέριες και εστιατόρια. Βέβαια υπήρχε και η έλλειψη διαθεσιμότητας χρόνου, διότι πολλοί είχαν αρκετές απογευματινές ασχολίες, που δεν ήθελαν να τις τροποποιήσουν για να συμμετέχουν στη συνέντευξη που τους καλούσα. Έτσι η πίεση χρόνου ήταν ένας καθοριστικός παράγοντας για τη σωστή εκτέλεση των συνεντεύξεων.

Θα πρέπει να αναφερθούν και τα προβλήματα θορύβου που προέκυψαν, είτε από άλλα άτομα στον ίδιο χώρο, είτε από την κίνηση του παρακείμενου δρόμου, είτε από κουδουνίσματα κινητών.

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα, ήταν η αμηχανία και η ντροπαλότητα των συμμετεχόντων, προσπαθώντας να προσεγγίσουν ένα τόσο ιδιαίτερο και πολυσύνθετο φαινόμενο, το οποίο απαιτούσε την ανίχνευση πολύ προσωπικών στοιχείων και σκέψεων, όπως επίσης και τη συνειδητοποίηση ή ακόμη και την παραδοχή της δικής τους αλλοτρίωσης. Από την άλλη βέβαια, κάποιοι εκπαιδευτικοί εμφανίστηκαν με περισσότερο ενθουσιασμό και συγκίνηση, αξιολογώντας την κατάστασή τους.

6.3.3. Ζητήματα ηθικής και δεοντολογία της έρευνας

Οι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν γενικά μια ευθύνη όχι μόνον απέναντι στο επάγγελμά τους, στην αναζήτηση της γνώσης και της αλήθειας, αλλά και στα υποκείμενα στα οποία βασίζονται για τη δουλειά τους. Οποιαδήποτε και αν είναι η ειδική φύση της εργασίας τους, οι κοινωνικοί ερευνητές πρέπει να συνυπολογίζουν τις επιδράσεις της έρευνας στους συμμετέχοντες και να συμπεριφέρονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους. Αυτή είναι η δεοντολογική συμπεριφορά. (Cohen et. al., 2000: 487)

Συχνά γίνεται διαχωρισμός μεταξύ της δεοντολογίας και της ηθικής. Αν και τα δύο ασχολούνται με το τι είναι καλό ή κακό, σωστό ή λάθος, η δεοντολογία θεωρείται ότι αναφέρεται σε ένα σύνολο αρχών σχετικά με το τι πρέπει να κάνει κάποιος, ενώ η ηθική αναφέρεται, συνήθως, στο εάν μια συγκεκριμένη πράξη είναι συνεπής με την αποδεκτή έννοια του σωστού ή του λάθους ή όχι. Η δεοντολογία αναφέρεται σε κανόνες και νόρμες συμπεριφοράς και στη συμμόρφωση σε ένα κώδικα ή ένα σύνολο αρχών. Πρέπει να αποφεύγεται η παραπλάνηση, το άγχος και οι υπόλοιποι κίνδυνοι που παραμονεύουν. Αλλιώς θα διαταραχθούν οι ισορροπίες ανάμεσα στον ερευνητή και τη γνώση που θέλει να αποκομίσει και στο δικαίωμα του συμμετέχοντος στην ιδιωτική του ζωή. (Robson, 2007: 77-78)

Τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας στην ποιοτική έρευνα, πρέπει να ληφθούν περισσότερο υπόψη απ' ότι στην ποσοτική έρευνα, γιατί υπάρχει άμεση επαφή του ερευνητή με την κοινωνική ζωή των συμμετεχόντων και αφορμή από την ιδιωτικότητα των υποκειμένων, ώστε να εξαχθούν τα απαραίτητα δεδομένα και συμπεράσματα της έρευνας. Τα ζητήματα αυτά αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ερευνητικής διαδικασίας και συνιστούν πρωταρχικό μέλημα του κάθε ερευνητή, όπως συμβαίνει και με την επιλογή του θέματος που πραγματεύεται, των στόχων που θέτει και των σκοπών που επιδιώκει να πετύχει. (Ιωσηφίδης, 2008: 277)

Έχει μεγάλη σημασία να δοθεί η κατάλληλη δεοντολογική αποσαφήνιση, σε ένα πρώιμο στάδιο της διερεύνησης και της προετοιμασίας της έρευνας, αλλά και των επιμέρους πτυχών αυτής. Δε γίνεται προσπάθεια μόνο για να παράγουμε και να αναλύουμε τα δεδομένα, αλλά πρέπει να ξεκινάμε διατυπώνοντας τα δεοντολογικά ερευνητικά μας ερωτήματα και την κατεύθυνση – αποδόμηση της εξέλιξης της έρευνάς μας. (Mason, 2003: 61)

Είναι εύκολο για τον κάθε ερευνητή, να αλλάξει μόνο τις πληροφορίες που χρειάζεται, ώστε να συνεχίσει την έρευνά του, αδιαφορώντας για τους συμμετέχοντες, τα λεγόμενά τους και την εξέλιξη της έρευνας. Αυτό θα ήταν μεγάλο λάθος, γιατί έτσι οι συμμετέχοντες μετατρέπονται σε παθητικούς δέκτες, παρέχοντας απλώς πληροφορίες και δε συμμετέχουν ολοκληρωτικά, σωματικά και ψυχικά στη διαδικασία. Είναι σημαντικό να υπάρχει η κατάλληλη χημεία και αλληλεπίδραση, την οποία την ενισχύει η πλήρης επίγνωση των υποκειμένων περί του θέματος και η άμεση ανταπόκρισή τους, αλλά και η κρητική σκέψη και ματιά που θα θέσουν στη διαδικασία. (Crow et. al., 2008: 116)

Γ' ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

7.1. Πίνακας κωδικοποίησης

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙΙ	ΔΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ
ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	Κ1. ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Κ1.1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Κ1.1.1. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	Κ1.1.1.1. ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	
				Κ1.1.1.2. ΠΡΟΧΕΙΡΟΔΟΥΛΕΙΑ	
				Κ1.1.1.3. ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΑΓΧΟΥΣ	
				Κ1.1.1.4. ΜΗΧΑΝΙΣΤΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ	
			Κ1.1.2. ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ	Κ1.1.1.5. ΔΙΦΟΡΟΥΜΕΝΗ ΔΟΜΗ	
				Κ1.1.2.1. ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ	
				Κ1.1.2.2. ΔΥΣΗΟΝΤΑ	
				Κ1.1.2.3. ΕΠΑΝΑΛΗΨΕΙΣ	
				Κ1.1.2.4. ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΑ	
			Κ1.1.3. ΥΛΗ	Κ1.1.2.5. ΜΕΣΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	
				Κ1.1.3.1. ΑΝΑΓΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	
				Κ1.1.3.2. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ	
				Κ1.1.3.3. ΜΗ ΠΙΕΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
			Κ1.1.4. ΜΑΘΗΤΕΣ	Κ1.1.3.4. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΓΧΟΥΣ	
				Κ1.1.4.1. ΕΥΘΥΝΗ	
				Κ1.1.4.2. ΑΝΑΓΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	
				Κ1.1.4.3. ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΣΗ	
				Κ1.1.4.4. ΤΑΥΤΙΣΗ ΩΣ ΠΡΟΤΥΠΟ	
				Κ1.1.4.5. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	
				Κ1.1.4.6. ΑΝΑΓΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	
Κ1.1.4.7. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ					
Κ1.1.5. ΔΙΑΦΡΩΤΙΚΕΣ	Κ1.1.4.8. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ				
	Κ1.1.5.1. ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΣΜΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ				
	Κ1.1.5.2. ΑΝΑΓΚΗ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ				
			Κ1.1.5.3. ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ		

			ΣΥΝΘΗΚΕΣ	K1.1.5.4. ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ		
				K1.1.5.5. ΑΝΟΥΣΙΑ ΑΝΑΛΩΣΗ		
				K1.1.5.6. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ		
				K1.1.5.7. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ		
				K1.1.5.8. ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΜΑΘΗΣΗΣ		
				K1.1.5.9. ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ		
				K1.1.6. ΤΡΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ	K1.1.6.1. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ	
					K1.1.6.2. ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ	
					K1.1.6.3. ΑΓΧΟΣ, ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ	
			K1.1.6.4. ΦΘΟΡΑ			
			K1.1.6.5. ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ			
			K1.1.6.6. ΜΟΝΑΞΙΑ			
			K1.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	K1.2.1. ΜΗ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ	K1.1.6.7. ΕΚΝΕΥΡΙΣΜΟΣ	
					K1.1.6.8. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ	
					K1.2.1.1. ΑΠΟΧΗ ΑΠΟ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	
	K1.2.1.2. ΣΚΛΗΡΟΤΗΤΑ					
	K1.2.1.3. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΛΙΤΟΤΗΤΑ					
	K1.2.1.4. ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ					
	K1.2.2. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ	K1.2.1.5. ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΜΕΣ ΕΝΤΟΛΕΣ				
		K1.2.1.6. ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ				
		K1.2.2.1. ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ-ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ				
	K1.3. ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΕΡΓΟ	K1.3.1. ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	K1.2.2.2. ΧΡΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ			
			K1.2.2.3. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ			
			K1.3.1.1. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ			
			K1.3.1.2. ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ			
			K1.3.1.3. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ			
			K1.3.1.4. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΔΕΙΩΝ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗΣ			
		K1.3.2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ	K1.3.1.5. ΑΙΣΘΗΜΑ ΧΑΡΑΣ, ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ			
			K1.3.1.6. ΗΘΙΚΗ			
			K1.3.2.1. ΠΡΟΧΕΙΡΟΤΗΤΑ			
			K1.3.2.2. ΑΝΑΓΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ			
			K1.3.2.3. ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΦΟΛΟΤΗΣΗΣ			
			K1.3.2.4. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ			
K1.3.3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	K1.3.2.5. ΕΥΘΥΝΗ					
	K1.3.2.6. ΕΛΛΕΙΨΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΩΝ					
	K1.3.2.7. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΜΑΘΗΤΩΝ					
	K1.3.2.8. ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ					
	K1.3.3.1. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ					
	K1.3.3.2. ΕΛΛΕΙΨΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΕΞΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΣΗ					
	K1.3.3.3. ΕΚΝΕΥΡΙΣΜΟΣ					
	K1.3.3.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΑΞΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ					
	K1.3.3.5. ΑΝΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΜΙΣΘΟΥ-ΕΡΓΟΥ					

				K1.3.3.6. ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ	
				K1.3.3.7. ΕΚΗΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	
				K1.3.3.8. ΚΑΧΥΠΟΨΙΑ	
				K2.1.1.1. ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ	
				K2.1.1.2. ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ	
				K2.1.1.3. ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ	
				K2.1.1.4. ΑΥΣΤΗΡΟΤΗΤΑ	
				K2.1.1.5. ΠΡΟΣΗΛΩΣΗ	
				K2.1.1.6. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΣ	
				K2.1.1.7. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ	
				K2.1.1.8. ΕΞΕΛΙΞΗ	
				K2.1.1.9. ΧΡΗΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ	
				K2.1.1.10. ΣΤΑΣΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ	
				K2.1.2.1. ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑ	
				K2.1.2.2. ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	
				K2.1.2.3. ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ	
				K2.1.2.4. ΦΘΟΡΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	
				K2.1.2.5. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΣΤΑΣΗ	
				K2.1.2.6. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ	
				K2.1.2.7. ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	
				K2.1.2.8. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	
				K2.1.2.9. ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ	
				K2.1.3.1. ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ	
				K2.1.3.2. ΜΗΧΑΝΙΣΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	
				K2.1.3.3. ΣΤΕΡΗΣΗ ΧΡΟΝΟΥ	
				K2.1.3.4. ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ	
K2.1.3.5. ΠΙΕΣΗ					
K2.1.4.1. ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ, ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ					
K2.1.4.2. ΔΥΣΟΙΩΝΟ ΜΕΛΛΟΝ					
K2.1.4.3. ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ, ΘΥΜΟΣ					
K2.1.4.4. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ					
K2.1.5.1. ΦΘΟΡΑ					
K2.1.5.2. ΔΙΧΟΣ					
K2.1.5.3. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ					
K2.1.5.4. ΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ					
K2.1.5.5. ΑΝΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΓΝΩΣΕΩΝ					
K2.1.5.6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ					
K2.1.5.7. ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ					
K2.1.5.8. ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ					
K2.1.5.9. ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΑ					
K2.2.1.1. ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ					
K2.2.1.2. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ					

		Κ2.2. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	Κ2.2.1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	Κ2.2.1.3. ΕΡΓΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.1.4. ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.1.5. ΤΥΠΙΚΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.1.6. ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΕΥΕΛΙΞΙΑ	
				Κ2.2.1.7. ΠΡΟΦΙΛ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ (ΣΥΖΗΤΗΣΙΜΟΣ, ΝΕΟΣ, ΟΡΕΞΑΤΟΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ, ΗΡΕΜΟΣ, ΥΠΟΜΟΝΕΤΙΚΟΣ, ΑΞΙΕΣ, ΗΘΗ)	
				Κ2.2.1.8. ΣΚΟΠΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ – ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.1.9. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	
			Κ2.2.2. ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	Κ2.2.2.1. ΒΑΣΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ	
				Κ2.2.2.2. ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΕΩΝ	
				Κ2.2.2.3. ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.2.4. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	
				Κ2.2.2.5. ΑΠΕΧΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	
			Κ2.2.3. ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ	Κ2.2.3.1. ΣΕΒΑΣΜΟΣ	
				Κ2.2.3.2. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ	
				Κ2.2.3.3. ΣΥΝΕΠΕΙΑ	
				Κ2.2.3.4. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ	
				Κ2.2.3.5. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΑΞΙΩΝ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΩΝ	
				Κ2.2.3.6. ΠΡΟΤΥΠΟ	
				Κ2.2.3.7. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	
			Κ2.2.4. ΦΘΟΡΑ	Κ2.2.4.1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ	
				Κ2.2.4.2. ΕΛΛΕΙΨΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ	
				Κ2.2.4.3. ΑΜΦΙΒΟΛΙΑ	
				Κ2.2.4.4. ΚΟΥΡΑΣΗ	
				Κ2.2.4.5. ΣΑΘΡΗ ΔΟΜΗ	
				Κ2.2.4.6. ΑΠΑΞΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	
				Κ2.2.4.7. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ	
			Κ2.2.5. ΔΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	Κ2.2.5.1. ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΘΕΣΗ	
				Κ2.2.5.2. ΥΠΗΡΕΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	
				Κ2.2.5.3. ΠΕΡΙΤΤΟΣ	
				Κ2.2.5.4. ΔΕΝ ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ Η ΑΠΟΨΗ	
Κ2.2.5.5. ΠΑΡΑΓΚΩΝΙΣΜΟΣ					
Κ2.2.5.6. ΙΣΟΤΗΤΑ ΜΕΛΗ					
Κ2.2.5.7. ΔΙΝΟΝΤΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ					
Κ2.2.5.8. ΧΡΗΣΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ					
Κ2.2.6. ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Κ2.2.6.1. ΤΑΥΤΙΣΗ				
	Κ2.2.6.2. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ				
	Κ2.2.6.3. ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ				
	Κ2.2.6.4. ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΑΞΙΕΣ (ΙΣΟΤΗΤΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΣΕΒΑΣΜΟΣ, ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΥ, ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΛΥΤΕΡΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ)				
	Κ2.2.6.5. ΕΝΑΝΤΙΩΣΗ				
	Κ2.2.6.6. ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ				

			Κ2.2.7. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ	Κ2.2.6.7. ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	
				Κ2.2.6.8. ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΥΕΛΙΞΙΑΣ	
				Κ2.2.7.1. ΑΠΑΞΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ	
				Κ2.2.7.2. ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΥΛΗ	
				Κ2.2.7.3. ΑΧΡΗΣΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ	
				Κ2.2.7.4. ΔΕΣΜΕΥΣΗ	
				Κ2.2.7.5. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΜΕΝΟΣ	
		Κ2.2.7.6. ΑΠΟΛΑΥΣΤΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
		Κ2.2.7.7. ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ			
		Κ2.3.1.1. ΔΙΓΟΤΕΡΕΣ ΑΠΟΛΑΒΕΣ			
		Κ2.3.1.2. ΑΡΝΗΤΙΣΜΟΣ			
		Κ2.3.1.3. ΤΑΥΤΙΣΗ			
		Κ2.3.1.4. ΕΛΛΕΙΨΗ ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ			
		Κ2.3.1.5. ΕΛΛΕΙΨΗ ΔΙΑΘΕΣΗΣ, ΟΡΕΞΗΣ, ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ			
	Κ2.3.1.6. ΔΙΓΟΤΕΡΗ ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ				
	Κ2.3.1.7. ΑΠΑΞΙΩΣΗ				
	Κ2.3.1.8. ΚΑΘΙΖΗΣΗ, ΠΕΡΙΧΑΡΑΚΩΣΗ				
	Κ2.3.1.9. ΑΝΑΓΚΗ ΙΣΧΥΡΟΠΟΙΗΣΗΣ				
	Κ2.3.2.1. ΑΝΤΙΑΡΑΣΗ				
	Κ2.3.2.2. ΑΠΑΞΙΩΣΗ, ΩΧΑΔΕΡΦΙΣΜΟΣ				
	Κ2.3.2.3. ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ				
	Κ2.3.2.4. ΜΗ ΕΠΙΡΡΟΗ				
	Κ3.1.1.1. ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ				
	Κ3.1.1.2. ΕΛΛΕΙΨΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ				
	Κ3.1.1.3. ΤΑΥΤΙΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ				
	Κ3.1.1.4. ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ				
	Κ3.1.1.5. ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΣΤΟΧΩΝ				
	Κ3.1.2.1. ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΚΕΠΤΟΜΕΝΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ				
	Κ3.1.2.2. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ				
	Κ3.1.2.3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΣΜΟΣ				
Κ3.1.2.4. ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ					
Κ3.1.2.5. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ					
Κ3.1.3.1. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ					
Κ3.1.3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑ					
Κ3.1.3.3. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΤΑΣΗ					
Κ3.1.3.4. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΣ					
Κ3.1.3.5. ΥΠΟΜΟΝΗ					
Κ3.1.3.6. ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ					
Κ3.1.3.7. ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ					
Κ3.1.3.8. ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ					
Κ3.1.3.9. ΕΤΟΙΜΟΤΗΤΑ					
Κ3. ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ	Κ3.3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	Κ2.3.1. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ			
		Κ2.3.2. ΗΘΙΚΟ ΚΑΙ ΑΞΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ			
	Κ3.1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	Κ3.1.1. ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ			
		Κ3.1.2. ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ			
Κ3.1.3. ΑΤΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ					

			Κ3.1.4. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Κ3.1.4.1. ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΝΕΛΙΞΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗΣ	
				Κ3.1.4.2. ΕΠΗΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	
				Κ3.1.4.3. ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΕΛΙΞΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ	
			Κ3.1.5. ΠΟΛΥΣΥΝΘΕΤΟΣ ΡΟΛΟΣ	Κ3.1.4.4. ΑΝΟΙΓΜΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	
				Κ3.1.5.1. ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ, ΜΟΥΣΙΚΟΣ, ΓΥΜΝΑΣΤΗΣ	
				Κ3.1.5.2. ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟΣ	
				Κ3.1.5.3. ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΚΟΣ	
				Κ3.1.5.4. ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ	
				Κ3.1.5.5. ΔΡΑΜΑΤΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ	
				Κ3.1.5.6. ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ	
				Κ3.1.5.7. ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ	
			Κ3.1.6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	Κ3.1.5.8. ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΤΙΚΟΣ	
	Κ3.1.6.1. ΔΔΥΝΑΜΙΑ ΤΑΥΤΙΣΗΣ				
	Κ3.1.6.2. ΥΠΟΝΟΜΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ				
	Κ3.1.6.3. ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ (ΚΑΤΑΠΙΣΣΗ, ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ)				
	Κ3.1.6.4. ΚΑΤΗΦΕΙΑ				
	Κ3.1.6.5. ΕΥΕΛΙΞΙΑ, ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΙΚΟΤΗΤΑ				
	Κ3.1.6.6. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ				
	Κ3.1.6.7. ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ				
	Κ4. ΑΠΟΞΕΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΛΟΙΠΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ	Κ4.1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΧΕΣΕΩΝ	Κ4.1.1. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΕΞΟΥΣΙΑΣ	Κ4.1.1.1. ΑΝΥΠΑΡΚΤΗ	
				Κ4.1.1.2. ΚΑΧΥΠΟΙΗΤΗ	
				Κ4.1.1.3. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ	
				Κ4.1.1.4. ΑΝΕΠΗΡΕΑΣΤΗ	
				Κ4.1.1.5. ΤΥΠΙΚΗ	
				Κ4.1.1.6. ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗ	
				Κ4.1.1.7. ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ	
			Κ4.1.2. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΥΣ	4.1.2.1. ΑΝΥΠΑΡΞΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ	
Κ4.1.2.2. ΤΥΠΙΚΟΤΗΤΑ					
Κ4.1.2.3. ΑΝΤΙΛΟΓΙΕΣ					
Κ4.1.2.4. ΑΡΜΟΝΙΑ					
Κ4.1.2.5. ΑΡΙΣΤΕΣ					
Κ4.1.3. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ		Κ4.1.3.1. ΔΙΔΑΦΟΡΕΣ			
		Κ4.1.3.2. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ			
		Κ4.1.3.3. ΤΥΠΙΚΕΣ			
		Κ4.1.3.4. ΚΑΛΕΣ			
		Κ4.1.3.5. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ			
		Κ4.1.3.6. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ			
		Κ4.1.3.7. ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ			
		Κ4.1.3.8. ΟΥΣΙΩΔΕΙΣ			
Κ4.1.4. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ		Κ4.1.4.1. ΤΕΛΕΙΕΣ			
		Κ4.1.4.2. ΚΑΛΕΣ			

			ΜΑΘΗΤΕΣ	Κ4.1.4.3. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	
			Κ4.1.5. ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	Κ4.1.4.4. ΔΕΞΙΜΟ (ΕΚΤΙΜΗΣΗ, ΑΓΑΠΗ)	
				Κ4.1.5.1. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟ, ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ	
				Κ4.1.5.2. ΕΥΕΛΙΞΙΑ	
				Κ4.1.5.3. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	
				Κ4.1.5.4. ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	
				Κ4.1.5.5. ΜΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ	
			Κ4.1.6. ΣΧΟΛΙΚΟ ΚΛΙΜΑ	Κ4.1.5.6. ΚΑΤΑΠΕΣΤΙΚΟ	
				Κ4.1.5.7. ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΟ	
				Κ4.1.6.1. ΑΔΙΑΦΟΡΟ	
				Κ4.1.6.2. ΕΥΕΛΙΚΤΟ	
				Κ4.1.6.3. ΕΥΧΑΡΙΣΤΟ	
				Κ4.1.6.4. ΦΙΛΙΚΟ	
				Κ4.1.6.5. ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ, ΣΥΝΑΔΕΛΦΙΚΟ	
			Κ4.1.7. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	Κ4.1.6.6. ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΟ	
				Κ4.1.6.7. ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
				Κ4.1.7.1. ΕΠΙΡΡΟΗ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ	
				Κ4.1.7.2. ΕΛΛΕΙΨΗ ΥΠΟΜΟΝΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
	Κ4.1.7.3. ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ				
	Κ4.1.7.4. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΓΧΟΥΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗΣ				
	Κ4.1.7.5. ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΣΥΣΦΙΞΗΣ ΣΧΕΣΕΩΝ				
	Κ4.1.7.6. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ				
	Κ4.1.7.7. ΓΚΡΙΝΙΑ				
	Κ4.1.7.8. ΛΙΓΟΤΕΡΗ ΟΡΕΞΗ				
	Κ4.1.7.9. ΑΝΕΠΗΡΕΑΣΤΟΙ				
	Κ5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	Κ5.1. ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	Κ5.1.1. Ο ΡΟΛΟΣ, Η ΘΕΣΗ, Η ΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	Κ5.1.1.1. ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ	
				Κ5.1.1.2. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	
Κ5.1.1.3. ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ					
Κ5.1.1.4. ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ					
Κ5.1.1.5. ΠΙΕΣΗ					
Κ5.1.1.6. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ					
Κ5.1.1.7. ΔΙΑΦΥΛΑΞΗ ΑΞΙΩΝ					
Κ5.1.2. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ			Κ5.1.2.1. ΜΑΖΙΚΕΣ ΠΡΟΣΛΗΨΕΙΣ		
			Κ5.1.2.2. ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ		
			Κ5.1.2.3. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ		
			Κ5.1.2.4. ΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ		
			Κ5.1.2.5. ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑ		

Η ανάλυση των συνεντεύξεων έγινε με βάση τον παραπάνω πίνακα. Να διευκρινιστεί ότι τα ονόματα των συμμετεχόντων έχουν κωδικοποιηθεί, ώστε να εξασφαλιστεί η ανωνυμία τους. Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων και η παρουσίαση των είκοσι (20) συνεντεύξεων θα γίνει με βάση τις τέσσερις θεματικές (κατηγορίες ερωτήσεων) πάνω στις οποίες στηρίχτηκε και κατασκευάστηκε ο οδηγός συνέντευξης. Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης θα παρατίθενται αυτούσια κάποια αποσπάσματα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, παράλληλα με το σχολιασμό του ερευνητή.

7.2. 1^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από την εργασία – από το προϊόν της εργασίας του

Η συγκεκριμένη θεματική ενότητα και κατηγορία που διαμορφώθηκε με βάση των πίνακα κωδικοποίησης, αναφέρεται στην αποξένωση του εργαζόμενου και συγκεκριμένα των εκπαιδευτικών, από την εργασία τους και το προϊόν που παράγουν. Αναδεικνύονται οι παράγοντες που επιδρούν και διαμορφώνουν το πλαίσιο της εργασίας τους και η εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται, από την ηγεσία του Υπουργείου αλλά και από την εκάστοτε πολιτική βούληση των αρχόντων του κράτους. Επίσης γίνεται λόγος και για το παραγόμενο έργο, αλλά και το βαθμό ικανοποίησης ή προβληματισμού που τίθεται και περιορίζει τους εκπαιδευτικούς στην πραγμάτωση της εργασίας τους και του πλαισίου ανατροφοδότησης, μεταξύ αυτών και των στοιχείων που παρεμβαίνουν και διαμορφώνουν το εργασιακό καθεστώς τους. Ξεκινώντας με το πλαίσιο εργασίας, οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στους εξής άξονες: το αναλυτικό πρόγραμμα, τα σχολικά εγχειρίδια, την ύλη, τους μαθητές, τις διαρθρωτικές συνθήκες και τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής τους, αναλογικά με τα νέα δεδομένα της εκπαίδευσης και του νέου συστήματος, των συμβάσεων των αναπληρωτών και των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών.

Είναι δεδομένα που προκύπτουν από τα λεγόμενα των ερωτώμενων, τα οποία προσεγγίζονται από αυτούς με στόχο να αναδείξουν την αλλοτριωτική κατάσταση της εργασίας τους και την απαξίωση των ιθύνοντων για την αναπροσαρμογή ή και αλλαγή των δεδομένων στην εκπαίδευση και την εκπαιδευτική διαδικασία. Από την άλλη τονίζονται οι πιέσεις που δέχεται ένας εκπαιδευτικός από τους μαθητές του και την ανάγκη υπευθυνότητας και στήριξης του έργου του με μέσα που πιθανόν να μη

διαθέτει στην καθημερινότητα της πράξης εργασίας του και στοχοθέτηση αυτών ως αναγκαία και δεδομένα από το σύνολο της κοινωνίας και των προσδοκιών που θέτει. Οι διαρθρωτικές συνθήκες συνεχώς αλλάζουν και τροποποιούν τα δεδομένα και τα ζητούμενα του ρόλου του εκπαιδευτικού και των δυνατοτήτων που πρέπει να κατέχει.

Το αναλυτικό πρόγραμμα έχει ανάγκη να προσαρμοστεί εκ νέου στα παρόντα δεδομένα της εκπαίδευσης και να στοχεύει περισσότερο στην πραγματικότητα και τις πραγματικές ανάγκες της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του πλαισίου που τίθεται, από τις επιταγές της σύγχρονης κοινωνίας. Έτσι αναφέρεται ότι: «E7: Εγώ γενικά ακολουθώ το αναλυτικό πρόγραμμα, προσαρμόζοντάς το βέβαια πάντα στο μαθητικό δυναμικό της κάθε τάξης και επιλέγοντας ασκήσεις και θεωρίες που μπορούν να κατανοήσουν και να ανταποκριθούν σε αυτά.», «E16: Το αναλυτικό πρόγραμμα η αλήθεια είναι ότι αλλάζει συνεχώς... Το θέμα είναι ότι το χρησιμοποιούμε όπως εμείς θέλουμε, μπορεί να μη το ακολουθήσουμε και καθόλου, μπορεί και να το κάνουμε πιστά.», «E10: Το αναλυτικό πρόγραμμα θέτει πολλούς στόχους, που πολλές φορές είναι δύσκολο να επιτευχθούν όλοι, στη μαθησιακή διαδικασία.».

Ακόμη θεωρείται ότι γίνεται με αναποτελεσματικό τρόπο και αποτελεί εν τέλει μια προχειροδουλειά, που λίγοι ενστερνίζονται και ακολουθούν πιστά στην εκπαιδευτική τους πράξη και διαδικασία. «E9: Τα τελευταία χρόνια μια κυβέρνηση αλλάζει τα αναλυτικά προγράμματα, για να δείξει ότι παράγει κάποιο έργο. Συνήθως όμως, είναι προχειροδουλειές. Γιατί, απλά παίρνουν τα αναλυτικά προγράμματα από κάποια άλλη χώρα και τα φέρνουν εδώ στην Ελλάδα.». Επίσης προκαλεί άγχος και ανασφάλεια στους εκπαιδευτικούς, διότι θέτει στόχους οι οποίοι δεν ανταποκρίνονται στην εργασία τους, αφού δεν λαμβάνουν υπόψιν τα περιφερειακά δεδομένα και καταστάσεις της εκπαίδευσης. «E18: Πιστεύω ότι τα αναλυτικά προγράμματα είναι πολύ αγχωτικά για τους δασκάλους, καθώς πολλές φορές δε γίνεται να ανταποκριθεί το τμήμα στην ύλη που τρέχει στο σχολείο.».

Τέλος θέτει όρους μηχανιστικούς, στον τρόπο εργασίας και παρακάμπτει τη δημιουργικότητα, που υποτίθεται ότι πρέπει να επικρατεί και να εδραιωθεί στο χώρο της εκπαίδευσης. Η συμπύκνωση ορισμένων πραγμάτων δεν μπορεί να αποτελέσει πυλώνα της εκπαίδευσης και του κλίματος διαμόρφωσης της σχολικής τάξης και κουλτούρας της σχολικής μονάδας. «E20: Η δομή του αναλυτικού προγράμματος είναι αρκετά καλύτερη από τα προηγούμενα χρόνια, έχει κάποια περιθώρια διαμόρφωσης και πρωτοβουλίας του εκπαιδευτικού, ωστόσο έχει πάρα πολλά πράγματα συμπυκνωμένα, όπου καταλήγουμε να κάνουμε πολλά δημιουργικά πράγματα αλλά εντελώς

μηχανιστικά.». Η δομή του είναι εντελώς διφορούμενη και περιορίζει τους εκπαιδευτικούς στις απόψεις τους και στον τρόπο δόμησής του από τη δική τους οπτική. Πολλές φορές προσαρμόζεται στα ελληνικά δεδομένα, διότι διαθέτει άξονες, οι οποίοι προέρχονται και στηρίζονται σε ξένα πρότυπα και μεθόδους διδασκαλίας και τέλεσης της εκπαιδευτικής πρακτικής. Αυτά τα ξενόφερτα προγράμματα και στοχοθετήσεις, θέτουν σε κίνδυνο τους εκπαιδευτικούς και δεν ανταποκρίνονται αναλογικά με την εργασία τους και την πραγμάτωση του έργου τους. Έτσι αναφέρεται: «E5: Το αναλυτικό πρόγραμμα είναι κατά την άποψή μου σωστά δομημένο αναδεικνύοντας τις δεξιότητες και τις γνώσεις που πρέπει ένας μαθητής να αποκτήσει κατά τη διάρκεια της θητείας του στο δημοτικό σχολείο.», «E8: Η δομή του αναλυτικού προγράμματος ακολουθεί τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχει ένα προκαθορισμένο πλαίσιο από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα πάνω σε αυτό προσπαθεί να διαμορφώσει το δικό της αναλυτικό πρόγραμμα, το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας. Υπάρχουν ωραίες έννοιες μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα, όπως είναι ας πούμε η αγάπη για το συνάνθρωπο ή το να υπάρχει αλληλεγγύη. Που όμως αυτό πολλές φορές δεν επιτυγχάνεται.», «E4: Θεωρώ τη δομή του προγράμματος μη μελετημένη για τη σχολική πραγματικότητα...».

Δεύτερος άξονας είναι αυτός που αναφέρεται στα σχολικά εγχειρίδια και τον τρόπο χρήσης και λειτουργίας τους, μέσα στην πράξη της εργασίας αλλά και στη διαμόρφωση του προϊόντος που θα προκύψει. Έτσι αναδεικνύεται η ανάγκη για αλλαγή και εκσυγχρονισμό των βιβλίων, ώστε να αποσκοπούν στην πραγματικότητα και στους στόχους που θέτει η εργασία του εκπαιδευτικού. Τα σχολικά εγχειρίδια μετατρέπονται σε δομές πάνω στις οποίες στηρίζεται η παραγωγή του προϊόντος του εκπαιδευτικού και συν διαμορφώνουν το πλαίσιο εργασίας που προκύπτει με βάση τα νέα δεδομένα της εκπαίδευσης. Τονίζεται ότι: «E11: Οπότε πρέπει να καταλάβουν ότι πρέπει να αλλάξουν τα βιβλία αυτά, να εκσυγχρονιστούν και να φτάσουν πιο κοντά στα παιδιά. Θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα στον κάθε δάσκαλο να ακολουθήσει το δικό του πρόγραμμα πάνω σε συγκεκριμένα στοιχεία που θα μπορέσει να δουλέψει ο ίδιος. Από τη στιγμή που το σχολικό εγχειρίδιο, κατά τη γνώμη μου δεν είναι κατάλληλο αυτή τη στιγμή τουλάχιστον.», «E12: Ωστόσο θεωρώ ότι ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων είναι τροχοπέδη στο διαθεματικό πλαίσιο που προτείνει το αναλυτικό πρόγραμμα, διότι δεν μπορεί να έχουμε ένα εγχειρίδιο για κάθε γνωστικό αντικείμενο, για παράδειγμα τη Γλώσσα ή τα Μαθηματικά, για τη Φυσική ας πούμε στο Δημοτικό σχολείο, δηλαδή να είναι διακριτά τα σχολικά εγχειρίδια, και εμείς να στοχεύουμε σαν λειτουργεί που

διεκπεραιώνουν ένα διαθεματικό πρόγραμμα, να προσπαθούμε να ακολουθήσουμε ρητά το αντίστοιχο σχολικό εγχειρίδιο στο κάθε ένα γνωστικό αντικείμενο.».

Ακόμα κάποιοι συμμετέχοντες τα θεωρούν αρκετά δυσνόητα, «E4: ...τα σχολικά εγχειρίδια ανύπαρκτα, για το δικό μου αντικείμενο όπως ανύπαρκτος είναι και οποιοσδήποτε οδηγός διδασκαλίας για το δικό μου μάθημα...», «E7: ...τα σχολικά εγχειρίδια είναι αρκετά δυσνόητα και πολλές φορές απευθύνονται σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας...», «E10: Επίσης, κάποια βιβλία ιστορίας έχουν μέσα στα κείμενα τους πολλές άγνωστες λέξεις και όρους, με αποτέλεσμα αυτά να είναι δυσνόητο για τα παιδιά...» και με πολλές επαναλήψεις, «E10: Τέλος, στα σχολικά βιβλία υπάρχουν αρκετές επαναλήψεις και ασκήσεις που έχουν διδαχθεί σε προηγούμενες ενότητες ή τάξεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο όγκος της ύλης.», που δεν ωφελούν καθόλου στη σωστή διαμόρφωση της ύλης και η χρήση τους περιορίζεται ως προς τη στοχοθέτησή τους και παραγκωνίζεται ο τρόπος λειτουργίας τους, θέτοντας νέες μεθόδους και εναλλακτικούς τρόπους εμφάνισης και τήρησης των στόχων του κάθε μαθήματος.

Επίσης γίνεται αναφορά από έναν συμμετέχοντα για τη δέσμευση που τίθεται από τα σχολικά εγχειρίδια και τον τρόπο που πρέπει να χρησιμοποιήσει ο κάθε εκπαιδευτικός ώστε να τα προσαρμόσει και να θέσει τις δικές του κατευθυντήριες γραμμές για να πετύχει τους στόχους του μαθήματός του, ακόμα και αν πρόκειται για εκπαιδευτικό που ασκεί μια ειδικότητα στη σχολική μονάδα και συμμετέχει στο πρόγραμμα της τάξης για λίγες ώρες. «E6: Τα σχολικά εγχειρίδια των Αγγλικών, είναι αρκετά δύσκολα για το επίπεδο αλλά τα προσαρμόζουμε ανάλογα και με το δικό μας υλικό και όλα αυτά.».

Τέλος αποτελούν μέσο διδασκαλίας της ύλης και χρησιμοποιούνται, λίγο έως πολύ, σε κάθε μάθημα και αυτό τονίζεται με τα εξής: «E2: Όσο προχωράμε και στις επόμενες τάξεις συμβουλευόμαστε και το βιβλίο των εικαστικών, το οποίο μπορείς να το χρησιμοποιήσεις σαν μπουσούλα, να το πω έτσι χοντρά χοντρά, να δεις σε σχέση με την ηλικία των παιδιών τι μπορείς να κάνεις και πόσο να προχωρήσεις.», «E1: Αν κάνω κάτι εξτρά, πολλές φορές έρχονται οι γονείς και μου λένε άλλα σχολεία ή άλλες τάξεις ήδη, γιατί συμβαίνει τα τμήματα να είναι παράλληλα στα οποία δουλεύω, και αν ένα παιδί από άλλο τμήμα κάνουν διαφορετική σειρά, έρχονται και μου κάνουν παράπονα, γι' αυτό ακολουθώ τη σειρά του βιβλίου.», διότι όπως και να τεθεί, το κάθε σχολικό εγχειρίδιο αποτελεί τον πρωταρχικό τρόπο εκμάθησης ενός γνωστικού αντικείμενου, παρόλο που πολλές φορές αποδομείται ο ρόλος του και η χρήση του

γίνεται στο περιθώριο, αφού χρησιμοποιούνται άλλες, πιο εκσυγχρονισμένες τεχνικές, όπως η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή, το διαδίκτυο κ.ά.

Προχωρώντας στην ανάλυση του πλαισίου εργασίας γίνεται λόγος και για την ύλη των μαθημάτων και τον τρόπο οργάνωσης και προσαρμοστικότητας, που θέτεται από το νέο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η αποξένωση του εκπαιδευτικού από το προϊόν που παράγει, μπορεί να επέλθει και μέσω της ύλης, του όγκου της και των κριτηρίων και δομών που τίθενται. Υπάρχει η ανάγκη να προσαρμοστεί ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών, το επίπεδο της σχολικής τάξης και τις συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον. «E3: Θεωρώ πως το σημαντικότερο πρόβλημα όσον αφορά την ύλη και το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ότι ο εκπαιδευτικός αναγκάζεται να κνηγήσει την ύλη για να την ολοκληρώσει μέχρι το τέλος της χρονιάς και αυτό τον κόβει από το να κάνει δραστηριότητες και εξωσχολικές και μέσα στο σχολείο, αλλά βιωματικού χαρακτήρα, μπορεί να προτείνονται στο τέλος κάθε μαθήματος διάφορες δραστηριότητες για τα παιδιά, βιωματικού χαρακτήρα, αλλά επειδή δε φτάνει ο χρόνος για να καλυφθεί η ύλη επειδή είναι τεράστια σε έκταση.», «E10: Συμφωνώ με τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης, όμως η ποσότητα που θα διδαχθεί θα πρέπει να μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών ή τις συνθήκες της σχολικής μονάδας.»

Επιπρόσθετα, δημιουργεί άγχος στους εκπαιδευτικούς, διότι ασχολούνται με την πραγμάτωσή της έως το τέλος της χρονιάς, χωρίς να μπορούν να εμβαθύνουν ή να επιμείνουν σε κάποια τμήματά της, ώστε να γίνουν πιο κατανοητά από τους μαθητές. Η ύλη πολλές φορές είναι αρκετά συμπυκνωμένη και οι μαθητές αδυνατούν να την κατανοήσουν, διότι μέχρι να αποδημήσουν κάποιες έννοιες, προχωράνε στις επόμενες και δεν τις ενστερνίζονται, «E20: ...η διδασκαλία της ύλης είναι για μαθητές πολλών ταχυτήτων, αρκετά συμπυκνωμένη και αυτή και πολύ δύσκολη για όλους τους μαθητές.», «E18: ...η διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης, είναι πολύ αγχωτικά για τους δασκάλους...».

Βέβαια, από την άλλη, υπάρχουν και οι απόψεις που θεωρούν την ύλη ως κατευθυντήρια γραμμή, που θέτει το πλαίσιο στο οποίο θα γίνει η εκμάθηση των γνωστικών αντικειμένων, και δεν παρουσιάζεται πιεστική ως προς την εκτέλεσή της και τον τρόπο λειτουργίας της, μέσα στη διδακτική ώρα, «E13: Το να διδάσκω συγκεκριμένη ύλη μπορώ να πω ότι εμένα προσωπικά με καθησυχάζει. Γιατί ξέρω πιο είναι το γνωστικό αντικείμενο συγκεκριμένα.», «E17: Νομίζω ότι θα ήταν καλύτερο να υπήρχαν μεγαλύτερα κείμενα για την εξάσκηση της ανάγνωσης, αλλά και για την

καθημερινή ορθογραφία, που προσπαθούμε κάποιες φορές να την αποφύγουμε και τη θεωρούμε παρωχημένη, τελικά αποδεικνύεται απαραίτητη, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι στέκομαι απέναντι στην ύλη των βιβλίων συνολικά, ή ότι απορρίπτω κάποια τολμηρά ανοίγματα που έχουν κάνει...», «E16: Υπάρχουν όμως κάποια συγκεκριμένα θέματα που πρέπει να ασχοληθείς. Των εορτών συνήθως ασχολείσαι, και αυτό πάλι όμως είναι σχετικό, γιατί είναι καθαρά, αποκλειστικά δική σου η άποψη με το τι θα ασχοληθείς. Αφού η σχολική σύμβουλος μας λέει στείλτε μας τα θέματα με τα οποία θα ασχοληθείτε, δε μας λέει κάντε αυτό, κάντε το άλλο. Δεν είναι περιοριστικό.».

Οι μαθητές είναι ένας άλλος άξονας που διαμορφώνει το εργασιακό πλαίσιο, αφού υπάρχει μεγάλη ευθύνη από τους εκπαιδευτικούς και ανάγκη ανάδειξης των δυνατοτήτων τους και εξέλιξής τους, στη διαμόρφωση των αυριανών πολιτών και κοινωνικών εκπροσώπων, της σύγχρονης κοινωνίας. Η ευθύνη είναι το πρώτο στοιχείο που αναφέρεται από τους ερωτώμενους, οι οποίοι θέτουν τους στόχους τους και τη δημιουργικότητά τους, ώστε να αναδείξουν τις θετικές οπτικές των μαθητών τους, «E1: Τώρα στόχος μου είναι τα παιδιά να μάθουν και να αγαπήσουν το μάθημα, να μη το βλέπουν ούτε σα τιμωρία, ούτε σα κάτι καταναγκαστικό.», «E2: Το μάθημα των εικαστικών πιστεύω ότι ταΐζει και τη φαντασία και την εξυπνάδα των παιδιών...Αλλά είναι ένας τρόπος να του κεντρίσεις την περιέργεια και το ενδιαφέρον για όλα τα υπόλοιπα μαθήματα.», «E12: Ωστόσο θεωρώ ότι επηρεάζω τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών μου, γιατί υπεισέρχεται ο προσωπικός παράγοντας...προσπαθώ να δημιουργήσω, όσο γίνεται ένα πιο ευχάριστο κλίμα, μέσα στην τάξη να εξετάσω τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των παιδιών...».

Επίσης, από έναν συμμετέχοντα, γίνεται αναφορά για την ανάγκη ύπαρξης υποστήριξης και βοήθειας, «E9: Τα παιδιά της μικρής ηλικίας, τα προ νήπια, πολλές φορές δε ξέρουν να κόβουν και με τη δική σου βοήθεια αρχίζουν σιγά σιγά να κόβουν και να αποκτούν κάποιες δεξιότητες.», αλλά και εξατομίκευσης της ύλης και του τρόπου απόδοσής της, ώστε να γίνει πλήρως κατανοητή, «E6: Κάνουμε πιο εξατομικευμένα πράγματα. Και προσπαθούμε να πηγαίνουμε ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών. Το ίδιο και στο δικό μου το μάθημα.».

Ακόμη, οι μαθητές, ταυτίζονται με τον εκπαιδευτικό, διότι τον θεωρούν πρότυπό τους και ενστερνίζονται μεθόδους και τρόπους του, στην καθημερινότητά τους, αποδεικνύοντας έτσι τη μεγάλη ευθύνη των εκπαιδευτικών, ως προς τη διαμόρφωση σωστών προσωπικοτήτων και χαρακτήρων, «E13: Ότι βλέπουν σε εμένα αυτό θα πάνε να κάνουν και αυτοί. Οποτε πρέπει να είμαι όσο σωστός μου αντιστοιχεί

ή μου αναλογεί για να ακολουθήσουν και αυτοί την ίδια πορεία.», «E16: Πάρα πολύ, καταρχήν είσαι το πρότυπό τους.», «E19: Μπορώ να επηρεάσω πολύ τα παιδιά γιατί τα περισσότερα παιδιά έχουν πρότυπο τον δάσκαλό τους.»

Βέβαια οι μαθητές θα πρέπει να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα και να δεσμεύουν ή να αποδεσμεύουν τα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά, αντίστοιχα, ώστε να μπορούν όχι μόνο να αξιολογούνται από τον εκπαιδευτικό τους, στο μαθησιακό και γνωστικό τομέα, αλλά να αξιολογούν και αυτοί από την πλευρά τους, τους εκπαιδευτικούς τους, «E8: Βέβαια οι μαθητές είναι ικανοί να κρίνουν κατά πόσο αυτό είναι σωστό ή όχι. Δηλαδή να αξιολογήσω εγώ τους μαθητές αλλά και αυτοί να αξιολογήσουν εμένα.»

Τέλος, γίνεται λόγος, για την ανάγκη κοινωνικοποίησης των μαθητών, «E14: Και επίσης είναι ευκαιρία να κοινωνικοποιηθούν, νομίζω, να μάθουν να συνεργάζονται σε ομάδες ειδικά και όχι ατομικά, η επίδοσή τους να τους ενδιαφέρει, να τους ενδιαφέρει η ομαδικότητα και το αποτέλεσμα. Νομίζω μπορούμε να τα βοηθήσουμε να καταλάβουν ότι έχουν ιδιαίτερες δεξιότητες.», την ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους, «E7: Κάθε εκπαιδευτικός νομίζω ότι μπορεί να συνεισφέρει στην ανάπτυξη των μαθητών, προσφέροντάς του επιλογές που μπορούν να του δώσουν βήμα για να προχωρήσει. Και γενικά ενεργοποιώντας όλες τις δυνατότητές τους.», αλλά και την επαγγελματική επάρκεια, που θα πρέπει να διαθέτει ο κάθε εκπαιδευτικός, ώστε να προσφέρει το ίδιο προϊόν της εργασίας του σε όλους τους μαθητές ισάξια και με τα ίδια πρότυπα και κριτήρια, χωρίς να αποδίδει περιορισμούς και δεσμεύσεις, «E12: ...προσπαθώ να δημιουργήσω, όσο γίνεται ένα πιο ευχάριστο κλίμα, μέσα στην τάξη να εξετάσω τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των παιδιών και όταν μένει ελεύθερος χρόνος πέρα από τη διδασκαλία αυτή καθαυτή της υποχρεωτικής ύλης, προσπαθώ να πλαισιώσω το μάθημά μου με διάφορες δράσεις ή με προγράμματα που αναλαμβάνω μέσα στη χρονιά.», «E17: Νομίζω ότι εκεί παίζει ρόλο και η προσωπικότητα του δασκάλου, που για να μην παρεξηγηθώ δεν εννοώ ότι υπάρχουν δάσκαλοι του δέκα, δάσκαλοι του οκτώ, δάσκαλοι του πέντε και δάσκαλοι του επτά, όσον αφορά την επαγγελματική επάρκεια.»

Προχωρώντας στον επόμενο άξονα του πλαισίου εργασίας, οι συμμετέχοντες αναφέρονται στις διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας και στον τρόπο που αυτές συμβάλλουν στη διαμόρφωση της παραγωγής του προϊόντος της διδασκαλίας και της έλευσης αυτού στους μαθητές, αλλά και σε όλη τη σχολική κοινότητα. Πλέον τα μοντέλα των τάξεων έχουν μεταλλαχτεί και έχουν γίνει πολυπολιτισμικά. Μέσα σε

μία αίθουσα μπορεί να συμβιώνουν και να αναπτύσσονται γνωστικά αλλά και μαθησιακά πολλά παιδιά, με διάφορες ιδιαιτερότητες, πολιτισμικές, φυλετικές, θρησκευτικές κτλ., «E3: Πιστεύω πως μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες στη διδασκαλία και έχει να κάνει αυτό σε πολλά επίπεδα. Πρώτο επίπεδο αρχίζουμε να μιλάμε πλέον για πολυπολιτισμικά μοντέλα τάξης, άρα λοιπόν πρέπει να προσαρμόσεις και εσύ ο ίδιος στο επίπεδο αυτό τη διδασκαλία σου, έχει να κάνει με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, πρέπει πάλι να προσαρμοστείς σε αυτό και να την εκμεταλλευτείς, να χρησιμοποιήσεις το διαδίκτυο, να χρησιμοποιήσεις τις φόρμες επικοινωνίας, όπως το Skype για να επικοινωνήσεις και με άλλα σχολεία ίσως στο εξωτερικό, και να ακολουθείς λοιπόν τη σύγχρονη εποχή.», έτσι ώστε να αποτελεί η εξέλιξη της μαθησιακής διαδικασίας μονόδρομος για το μέλλον της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Και αυτό, φυσικά, δεν αναφέρεται μόνο στην πολυπολιτισμικότητα, αλλά και στα νέα σύγχρονα δεδομένα της τεχνολογίας και των δυνατοτήτων που προσφέρει.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να βελτιώνονται και να αποδίδουν περισσότερο και ταχύτερα στις νέες επιταγές της σύγχρονης μάθησης, «E13: Ναι, πιστεύω ότι μεταβάλλονται και εγώ αλλάζω συνεχώς. Και οι απόψεις που είχα στην αρχή σε σχέση με την εμπειρία μου στα χρόνια αυτά έχουν αλλάξει. Προσπαθώ να βελτιώνομαι και να βελτιώνω και τη διδασκαλία μου και την αποδοτικότητα που έχει αυτή σε όσο το δυνατόν μικρότερο χρόνο. Όσο πιο κοντά είμαστε σε αυτά τα πρότυπα που αλλάζουν συνεχώς και τα χρησιμοποιούμε μέσα στη διδασκαλία μας, έχουμε πιο κοντά μας και τους μαθητές μας και μπορούμε να τους επηρεάζουμε σε μεγάλο βαθμό για να έχουν καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.», αλλά και να μην επηρεάζονται τόσο άμεσα στον προγραμματισμό τους και στην τεκμηρίωση του εργασιακού τους πλαισίου, «E18: Αλλά νομίζω ότι δεν έχουν αλλάξει τόσο οι συνθήκες και η ύλη στο Δημοτικό, ώστε να μπορεί να επηρεάσει τον προγραμματισμό του σχολείου.».

Ακόμη θα πρέπει πλέον, να χρησιμοποιούν ψηφιακές στρατηγικές στη μάθηση και τη διδασκαλία τους, «E20: Κάθε χρόνο γίνονται κάποιες αλλαγές, κάποιες ανεπαίσθητες κάποιες πιο έντονες, για παράδειγμα νομίζω ότι από εδώ και στο εξής και μέχρι το 2020 θα μιλάμε για ψηφιακές στρατηγικές στην εκπαίδευση. Κερδίζει έδαφος γενικά η πληροφορική. Οπότε αναμένουμε να δούμε πάλι στα σχολεία κύμα υλικού χωρίς επιμορφώσεις, θα γεμίσουν τα σχολεία διαδραστικούς πίνακες ίσως, θα εξοπλίσουν αρκετά τους υπολογιστές, τη στιγμή που γίνονται περικοπές καθηγητών πληροφορικής στα σχολεία. Και σίγουρα υπάρχει και ένα κύμα για την τέχνη στην

εκπαίδευση...», και επίσης να μην αναλώνονται σε ανούσια πράγματα και πρακτικές, που ουσιαστικά δεν προσφέρουν τίποτα το ιδιαίτερο και το ξεχωριστό στους μαθητές τους, αλλά και σε αυτούς του ίδιους, «E5: Μαζί όμως με τις συνθήκες διδασκαλίας και τους «καιρούς» αναλωνόμαστε και εμείς οι άνθρωποι και κατά συνέπεια και οι εκπαιδευτικοί. Οφείλουμε να μεταβληθούμε και να ακολουθήσουμε τις τάσεις της εποχής, σε συνδυασμό με την κριτική ικανότητα που διαθέτουμε φυσικά.».

Φυσικά, αλλάζει και ο τρόπος διδασκαλίας, αφού αλλάζουν και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, διαμορφώνοντας έτσι νέα δεδομένα και πρακτικές αναφορικά με την πραγματικότητα και την ταύτιση που πολλές φορές ισχύει, διότι το σχολείο και η εκπαίδευση δεν μπορούν να θεωρηθούν ξεκομμένα από όλα αυτά, «E7: Η διδασκαλία δεν μπορεί να είναι ξεκομμένη από την πραγματικότητα που ισχύει, την κάθε περίοδο. Φυσικά και αλλάζει με αποτέλεσμα να αλλάζει και ο τρόπος που και εμείς οι ίδιοι διδάσκουμε μέσα στην τάξη.». Ένας άλλος παράγοντας, που επηρεάζει τις διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας και του πλαισίου εργασίας είναι οι γονείς ή κάποιοι «εξωτερικοί» παράγοντες, που επιδρούν στο σχολικό πλαίσιο και αποκόπτουν ή αναδιαμορφώνουν τις συνθήκες ύπαρξης και δόμησής του. Οι γονείς, πολλές φορές διαμορφώνουν παράλογες απαιτήσεις από τα παιδιά τους ή ακόμη και από τους εκπαιδευτικούς, πιέζοντας έτσι το έργο τους και την παραγωγή της εκπαίδευσης, «E9: Βλέπουμε ότι οι γονείς από τα μικρά έχουν τεράστιες απαιτήσεις, που καμιά φορά είναι και παράλογες.».

Τέλος ένας άλλος παράγοντας, είναι η επιρροή όλων των νέων δεδομένων που βιώνουν οι μαθητές, στο οικογενειακό αλλά και σχολικό πλαίσιο, με τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης και πίεσης, που μόνο αδιάφορους δεν τους αφήνουν. Έτσι επηρεάζονται στην ψυχολογία τους και στην ικανότητα της μάθησής τους, ώστε να μην μπορούν να αποδώσουν τα δεδομένα και τα ζητούμενα που τους θέτονται, «E10: Άλλος παράγοντας είναι η σύγχρονη οικονομική κατάσταση, η οποία επηρεάζει την ψυχολογία και την ικανότητα μάθησης των παιδιών.».

Βέβαια μέσα σε όλα αυτά τα νέα δεδομένα που διαμορφώνονται στην σύγχρονη εποχή, δημιουργείται η ανάγκη και η υποχρέωση να εξελιχθούν όλοι οι παράγοντες που διαμορφώνουν το εργασιακό πλαίσιο και να γίνει η κατάλληλη χρήση των μέσων και των δυνατοτήτων που προσφέρονται στην εκπαιδευτική πράξη και διαδικασία, από το σύνολο των εκπαιδευτικών και με τη σύμφωνη γνώμη όλης της εκπαιδευτικής κοινότητάς. Έτσι ένας ερωτώμενος αναφέρει τα εξής: «E11: Φυσικά και μεταβάλλονται οι συνθήκες διδασκαλίας εφόσον η κοινωνία μας

εξελίσσεται, προχωράει, έτσι και εμείς πρέπει να εξελισσόμαστε συνέχεια. Να χρησιμοποιούμε νέα μέσα, τις νέες τεχνολογίες κατά κύριο λόγο, βίντεο στα παιδιά, εικόνα, ήχο, να έρχονται σε επαφή με τη βιωματική μάθηση, να έρχονται σε επαφή με διάφορα πράγματα που γίνονται στο τμήμα, αν μπορούν να βλέπουν τον κόσμο πέρα από την τάξη, στην ουσία να είναι ένα παράθυρο η τάξη για τον έξω κόσμο που τους ανοίγεται και τους δίνει πολλές πληροφορίες.».

Ο τελευταίος άξονας που διαμορφώνει το πλαίσιο εργασίας είναι αυτός του τρόπου με τον οποίο γίνεται τα τελευταία χρόνια η εργασία των νέων εκπαιδευτικών, ιδιαίτερα των αναπληρωτών και ωρομίσθιων, αλλά και η πρόσληψή τους. Θέτονται αμφισβητήσεις και αδυναμίες, πολλές φορές, από την ηγεσία του Υπουργείου, στον τρόπο που λαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί την εργασία τους και τον τόπο που τους τοποθετούν. Όπως γίνεται φανερό, δημιουργείται άγχος και συναισθηματική αλλά και ψυχολογική φόρτιση στους εκπαιδευτικούς, αγνοώντας το πλαίσιο εργασίας τους και τις ώρες απασχόλησής τους. Εξουθενώνονται συναισθηματικά αλλά και επαγγελματικά, αδιαφορώντας πολλές φορές ακόμη και για την ίδια τους της εργασία και τον τρόπο λειτουργίας και παραγωγής της εκπαιδευτικής πρακτικής. Η αλλοτρίωση που επέρχεται σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνει τη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα των νέων και θέτει τις βάσεις της αμφισβήτησης και της έλλειψης εμπιστοσύνης προς το κράτος και τις απαιτήσεις αυτού.

Έτσι οι εκπαιδευτικοί νιώθουν ψυχολογική και συναισθηματική αποστέρηση, «E1: Ο τρόπος βέβαια που με προσλαμβάνουν δεν ανταποκρίνεται σε αυτό το οποίο θα ήθελα, σίγουρα θα ήθελα να με υπολογίζουν, να σκέφτονται τις ανάγκες μου, κάθε χρονιά το πότε θα προσληθώ, που θα πάω, αφού υπάρχουν που υπάρχουν τα κενά, θα μπορούσαν κάλεστα να βγαίνουν ένα μήνα πριν, να ξέρουμε και που θα πάμε και να προετοιμαστούμε κατάλληλα.», «E5: Είναι ένας από τους βασικούς λόγους που παρόλη την ικανοποίηση που μου δίνει αυτό το επάγγελμα πλέον σκέφτομαι εναλλακτικές για την ζωή μου. Με έχει κουράσει τόσο πολύ αυτή η κατάσταση που πολλοί πλέον εκπαιδευτικοί σκέφτονται την αλλαγή επαγγέλματος. Επίσης στην κάθε σχολική χρονιά προσθέτει μια ματαιοδοξία για τα εκπαιδευτικά σου αποτελέσματα, γιατί κυριαρχούν στο μυαλό σου σκέψεις του τύπου, «γιατί κάθομαι και παλεύω, αφού του χρόνου δεν θα είμαι εδώ και ούτω καθεξής».», «E9: Ναι, καταρχήν στην αρχή της σχολικής χρονιάς είναι δύσκολο να δουλεύεις και να ψάχνεις ταυτόχρονα και για σπίτι. Να κάνεις παράλληλα και τη μετακόμιση, να έχεις τη δική σου προσαρμογή, την προσαρμογή των παιδιών, όταν είσαι και προϊστάμενος ή διευθυντής ανάλογα σε πια βαθμίδα είσαι, να

έχεις και τα έγγραφα να συμπληρώσεις και τη γραφειοκρατική εργασία, οπότε είναι δύσκολο.», αβεβαιότητα, «E16: Στον τρόπο διδασκαλίας με επηρεάζει γιατί έρχομαι τελευταία στιγμή, και χάνω ένα μεγάλο χρονικό διάστημα που θα μπορούσα να αποδώσω...Προσωπικά σίγουρα με επηρεάζει. Η αβεβαιότητα, είμαι συνέχεια μονίμως, μέσα στο άγχος, τι θα γίνει, που θα είμαι, γιατί να είμαι εδώ, γιατί να μην είμαι πιο κοντά, με επηρεάζει, εννοείται ότι με επηρεάζει. Και ειδικά στα προσωπικά.», «E6: Σαφώς σε επηρεάζει η αβεβαιότητα του αν θα είσαι κάθε χρονιά ή όχι, σίγουρα επηρεάζει.» και άγχος, ανασφάλεια, «E10: Όλα αυτά μου προκαλούν άγχος και ανασφάλεια την περίοδο της αναμονής.».

Ακόμη φθείρονται μέσα στο χρόνο και με την πάροδο νέων δεδομένων, διαμορφώνουν άλλες αντιλήψεις και στοχοθετήσεις, «E19: Κάθε χρόνο ευελπιστώ ότι είναι και ο τελευταίος που δουλεύω σαν αναπληρωτής, όμως 9 χρόνια τώρα δεν έρχεται ποτέ ο διορισμός. Κάθε χρόνο πρέπει να κάνεις καινούριους φίλους, καινούριους συναδέλφους, να βρεις καινούριο σπίτι.....όλα καινούρια και όλα αυτά να έχουν ημερομηνία λήξης, την ημερομηνία λήξης της σύμβασής σου. Όλα αυτά σε φθείρουν κάθε χρόνο.», νιώθουν μοναξιά, «E4: Και τη μοναξιά που παντρεύεσαι, εφόσον κανείς δεν μπορεί εύκολα να ακολουθήσει έναν πρόσφυγα, την θεωρώ απάνθρωπη.», αλλά και έλλειψη εμπιστοσύνης, «E3: Σαφώς και η κάθε ετήσια αλλαγή θέσης εργασίας, θέσης και τόπου διαβίωσης, όλα αυτά που λέτε και εδώ το επισφαλές ωράριο, οι μετακινήσεις, όλα αυτά η αβεβαιότητα και η έλλειψη εμπιστοσύνης στις κρατικές δομές, σίγουρα σου χαλάει την όρεξη για δουλειά.».

Τέλος, τους δημιουργείται ένας εκνευρισμός, «E7: Από εκεί και πέρα, ο τρόπος πρόσληψης, οι μετακινήσεις, η ανεργία κάθε χρόνο, η αβεβαιότητα, θα δουλέψω, δε θα δουλέψω, προκαλούν μία κούραση, έναν εκνευρισμό. Φυσικά όσο και να μη θέλουμε να μεταφέρεται μέσα στην τάξη, αυτό γίνεται αναπόφευκτα.», αλλά και μια αδυναμία σταθερότητας στον τόπο κατοικίας τους, αλλά και στη διαμόρφωση της ζωής τους και του πλαισίου διαβίωσής τους, που επηρεάζει και το εργασιακό πλαίσιο αναπόφευκτα, αφού είναι δύο στοιχεία της προσωπικότητας του καθενός άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους, «E11: Κάθε χρόνο το κράτος μας παίρνει σε διαφορετικά μέρη, δεν υπάρχει καμία συνέχεια στη ζωή μας, δεν υπάρχει μισθολογική εξέλιξη, κανένας δεν μου δίνει όλα αυτά τα λεφτά που χρειάζομαι για να ξεκινήσω κάθε νέα χρονιά, νέο σπίτι, τις βενζίνες, τα ενοίκια, τα διπλά ενοίκια, στην ουσία για τι; Για εννέα μήνες σύμβασης.», «E14: Καταρχήν δεν μπορείς να προγραμματίσεις τίποτα στη

ζωή σου. Δεν μπορείς ούτε καν οικογένεια να κάνεις, έτσι όπως ζούμε. Δεν έχεις κάτι σίγουρο.».

Δεύτερος παράγοντας που αναφέρεται και επηρεάζει την εργασία του εκπαιδευτικού και την αποξένωση που νιώθει από το προϊόν που παράγει, είναι αυτός της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αυτή αναδεικνύεται ως αιτία πραγμάτωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που συνεισφέρει τα μέγιστα, είτε αυτά είναι αρνητικά είτε θετικά, ως κύριος διαμεσολαβητής της δόμησης της σχολικής πραγματικότητας, στο βαθμό που ικανοποιεί ή όχι τις σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας. Έτσι θέτονται δύο άξονες, που αποδεικνύουν αυτή την πρακτική της εκπαιδευτικής πολιτικής, ως ανταποκρίσιμη ή μη στη σχολική ζωή και στη ρεαλιστικότητα των δεδομένων και των προγραμμάτων της.

Κάποιοι συμμετέχοντες θεώρησαν ότι η εκπαιδευτική πολιτική δεν ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα της κοινωνίας και θέτει ζητήματα αμφισβήτησης ακόμη και της ίδιας της ύπαρξής της. Έτσι αναφέρεται ότι η εκπαιδευτική πολιτική απέχει από τη σχολική πραγματικότητα, *«E5: Από εκεί κει πέρα νομίζω λίγο ενδιαφέρει τον κάθε εκπαιδευτικό ποια είναι η εκάστοτε, πολιτικοποιημένη - κομματικοποιημένη, πολιτική του εκάστοτε Υπουργείου. Υπάρχει βεβαίως μια προσπάθεια σύμπλευσης, αλλά είναι δύσκολο πολλές φορές να γίνει γιατί πολλές πολιτικές και προτάσεις του Υπουργείου απέχουν από την σχολική πραγματικότητα.»*, παρουσιάζει μια σκληρότητα ως προς τα δεδομένα και τα ζητούμενά της, αν αναλογιστούμε και την οικονομική κατάσταση και θέση της χώρας, *«E8: Η εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται είναι πάρα πολύ σκληρή, λόγω της οικονομικής κατάστασης που βρίσκεται η χώρα.»* και περιορίζεται στη λιτότητα της εποχής, *«E8: Η εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται τα τελευταία χρόνια προφανώς ακολουθεί τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περιορίζεται στη λιτότητα και σε κάποιο πλαίσιο και δεν μπορεί να υπάρξει κάποια διέξοδος.»*.

Επίσης με τη δομή της και τα ζητήματα που προωθεί θέτει τις βάσεις για τη συνέχιση των κοινωνικών ανισοτήτων, *«E11: Θεωρώ ότι ο κάθε δάσκαλος προσφέρει πολύ μεγαλύτερο έργο από αυτό που υποτίθεται ότι πρέπει να προσφέρεις και συνηθίζει η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους, η οποία σκοπό έχει τη συνέχεια των κοινωνικών ανισοτήτων. Στόχος της είναι το σχολείο να μην μπορεί να αλλάξει κάτι, απλά να μεταφέρει την κοινωνία, την έξω μέσα στο σχολείο.»*, και ενστερνίζεται εντολές αλλά και δομές που δεν είναι άμεσα πραγματοποιήσιμες, *«E19: Το Υπουργείο πολλές φορές δίνει εντολές που στην πρακτική είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν.»*, *«E3: Αν*

θεωρήσουμε ότι η πραγματική εκπαιδευτική πολιτική είναι να τελειώσεις την ύλη και τίποτα περισσότερο, θεωρώ ότι παρέκκλινα από αυτό και μπόρεσα και έκανα και άλλα πράγματα στην τάξη. Αν πάλι θεωρήσουμε ότι, η θεωρητική με την πραγματική εκπαιδευτική πολιτική είναι το ίδιο, ταυτίζονται, πάλι θεωρώ ότι ακολούθησα την εκπαιδευτική πολιτική.». Τέλος ένας συμμετέχων θέτει τις αμφισβητήσεις του για τον τρόπο άσκησης της εκπαιδευτικής πολιτικής και της πραγματικής διάστασης και των στόχων που θέτει, «E20: Το έργο μου είναι σύμφωνο με την εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται αλλά κάποιες φορές θέτω τις αμφισβητήσεις μου και παρακάμπτω τα δεδομένα και τις προτάσεις.».

Από την άλλη, κάποιοι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι η εκπαιδευτική πολιτική ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα και επιβάλλει σωστές πρακτικές και οπτικές, που θέτουν τις τάσεις της εξέλιξης, της ανάπτυξης και της δια βίου πολιτικής εκπαιδευτικής σταθερότητας. Κάνουν λόγο για προώθηση της σύνδεσης του σχολείου με την κοινωνία, «E10: Προσπαθώ το έργο μου να ανταποκριθεί στην εκπαιδευτική πολιτική των τελευταίων ετών. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας εφαρμόζω πρακτικές για την ένταξη των μαθητών από διαφορετικές χώρες ή των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ακόμα, προσπαθώ μέσα από δραστηριότητες να συνδέσω το σχολείο με την κοινωνία.», «E7: Νομίζω ότι όλοι ακολουθούμε την εκπαιδευτική πολιτική που υπάρχει.», «E16: Η αλήθεια είναι ότι προσπαθώ να κάνω το καλύτερο, να προσφέρω το καλύτερο που μπορώ στο σχολείο, αν και θεωρώ ότι δεν δίνω το 100% αυτού που θα μπορούσα να δώσω, λόγω της κατάστασης, λόγω των συνθηκών.», «E18: Η αλήθεια είναι ότι και λόγω της δουλειάς επειδή, εμείς στο ειδικό δεν έχουμε και τόσο αναλυτικό πρόγραμμα, όσα βιβλία τα έχω πάρει, τα χρησιμοποιώ, αλλά ακόμα και στο Δημοτικό που χρησιμοποιώ τα βιβλία, την πρώτη χρονιά που ήμουν και στα ιδιαίτερα που κάνω τώρα αυτό, δεν έχει αλλάξει κάτι ας πούμε στην ύλη τόσο τρανταχτό, ώστε να χρειαστεί να πάρω άλλα και να το αλλάξω.», τη χρήση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, «E6: Νομίζω ότι επειδή κάνω και Ευρωπαϊκά προγράμματα e-Twinning είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη και τα παιδιά ανταποκρίνονται πάρα πολύ. Βοηθάνε πάρα πολύ. Γιατί για τα παιδιά μαθαίνουν Αγγλικά και τα χρησιμοποιούν σε πραγματικό σκοπό και με πραγματικό αντίκρισμα.» αλλά και την εφαρμογή ρεαλιστικών πρακτικών, «E13: Συνήθως στο Υπουργείο αυτοί που δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές δεν έχουν πάει ποτέ σε σχολείο και θεωρώ ότι δεν έχουν ιδέα του τι πρέπει να γίνει. Αλλά αναγκαστικά προσπαθούμε να ακολουθήσουμε αυτή τη γραμμή και να κάνουμε το καλύτερο δυνατό που είναι στα

μέτρα μας.», «E17: Το σχολικό περιβάλλον εύκολα τυποποιείται, από τη συγκεκριμένη διαδικασία, παρότι γίνονται προσπάθειες, δεν τις μηδενίζω και σε σεμινάρια και ενημερώσεις από τους συμβούλους για το πώς μπορεί να γίνει μια διαφορετική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, νομίζω ότι στο τέλος λόγω της ίδιας της σχολικής δομής, του ωραρίου, της μεγάλης ποικιλίας γνωστικών αντικειμένων που πρέπει να διδαχθεί, κάποιες φορές φτάνει να αποτελεί μονόδρομο η δασκαλοκεντρική θεώρηση της εκπαίδευσης...».

Ένας άλλος παράγοντας που επιφέρει την αποξένωση του εργαζόμενου από το προϊόν της εργασίας του και ειδικότερα την εκπαίδευση, είναι αυτός του παραγόμενου έργου. Και αναφορικά με αυτό θέτονται οι διαστάσεις και οι άξονες της ικανοποίησης που νιώθουν ή δεν νιώθουν οι εκπαιδευτικοί, του προβληματισμού ως προς τη δομή της εκπαίδευσης και της σταθερότητας που προσφέρει, αλλά και την οπτική της οικονομικής κρίσης, που πολλές φορές επιφέρει τον εκνευρισμό, την αδυναμία ψυχολογικής στήριξης και την καχυποψία σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Η αποξένωση είναι σύνθετη διάσταση που προκύπτει από ένα σύμπλεγμα παραγόντων και διαθέσεων όλων όσων εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, με μόνιμους αποδέκτες, κυρίως τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές.

Η ικανοποίηση που επέρχεται στη διαδικασία της παραγωγής του προϊόντος και ειδικότερα του έργου των εκπαιδευτικών, κάνει λόγο, σύμφωνα με τα λεγόμενα των ερωτώμενων, για πραγματική εμπλοκή με το μάθημα και τους μαθητές τους, «E3: Την ικανοποίηση την παίρνω όταν βλέπω τα παιδιά να εμπλέκονται πραγματικά και όχι μόνο οι καλοί μαθητές, επειδή έχουν μάθει να απαντούν στις ερωτήσεις του μαθήματος και όλα αυτά να συμμετέχουν.», για προσωπική ενίσχυση, που νιώθουν, μέσω της καθημερινής τους ικανοποίησης, «E5: Η ενίσχυση επομένως που λαμβάνω από τους μαθητές μου με την σχέση που έχουμε αναπτύζει καθώς επίσης και η συνειδητοποίηση ότι οι μαθητές μου παράγουν έργο καθημερινά και γίνονται κτήμονες νέας γνώσης, αυτή είναι η ικανοποίησή μου.», αλλά και για την αναγνώριση του έργου τους, από τους μαθητές τους, τους γονείς αλλά και την υπόλοιπη σχολική μονάδα, «E10: Το έργο που προσφέρω με ικανοποιεί όταν έχει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και εκπληρώνει τους στόχους. Θετικό αποτέλεσμα είναι έστω και μία μικρή αλλαγή στη στάση και συμπεριφορά των μαθητών απέναντι σε μία κατάσταση. Ακόμα, ικανοποιούμαι, όταν υπάρχει ανταπόκριση και αναγνώριση του έργου μου τόσο από τους γονείς, όσο και από ανώτερα άτομα στο σχολείο π.χ. διευθυντές.».

Ακόμη η ικανοποίηση προέρχεται από την προσφορά αξιών και δυνατοτήτων εξέλιξης, στους μαθητές τους, «E11: Στις μέρες μας η μεγαλύτερη ικανοποίηση είναι για τα παιδιά, αυτά μόνο σου προσφέρουν ότι το έργο που έκανες, κατάφερες ότι κάτι έχεις κάνει και εσύ σε αυτή τη δουλειά, από τους γονείς, από το περιβάλλον, από την τοπική κοινωνία, πιστεύω ότι μόνο αυτοί σου δείχνουν ότι κάτι γίνεται, ότι σε εμπιστεύονται, δίνεις αξίες στα παιδιά τους, σε αγαπάνε, μαθαίνουν, προχωράνε, εξελίσσονται.», από το αίσθημα χαράς, επιβεβαίωσης και αναγνώρισης του έργου τους και της προσπάθειας που κατέβαλαν για να προσδώσουν τα αποδεκτά και επίσημα αποτελέσματα στη μαθητική κοινότητα, «E14: Ικανοποιούμαι από τη χαρά που παίρνουν οι μαθητές, από το χαμόγελο και από το ότι έρχονται και με χαιρετάνε και χαίρονται όταν μπαίνουμε για να κάνουμε μάθημα. Από αυτό περισσότερο.», «E16: Ναι το βλέπεις. Το βλέπεις από την αρχή, δηλαδή συγκρίνω πράγματα που έκανα στην αρχή της χρονιάς και αυτά που γίνονται μετά τα Χριστούγεννα ή στο τέλος της χρονιάς...», «E17: Αυτό είναι ικανοποίηση, είναι ικανοποίηση να δεις παιδιά που δυσκολεύονταν στην αρχή της χρονιάς να φτάνουν στο να έχουν ξεπεράσει εμπόδια που να έμοιαζαν ανυπέρβλητα και να προχωράνε μπροστά, είναι ικανοποίηση να βλέπει κανείς γονείς, που σε δημόσια σχολεία, είναι όπως είπα ένα κύτταρο της κοινωνίας όπου οι γονείς είναι εργαζόμενοι, γονείς που δυσκολεύονται να τα βγάλουν πέρα, όπως ο περισσότερος κόσμος αυτή την περίοδο νομίζω, και να είναι ικανοποιημένοι τουλάχιστον από το ότι τα παιδιά τους είναι σε καλά χέρια.», και τέλος από την ηθική επιβεβαίωση του έργου τους και την ικανοποίηση που τους προσφέρει η ηθική ανταμοιβή των μαθητών τους, στην καθημερινότητα της πράξης της διδασκαλίας αλλά και μετέπειτα στο προσεχές διάστημα, «E6: Η μόνη ικανοποίηση είναι ηθική και περισσότερο αυτό που εισπράττουμε από τα παιδιά. Τα σχόλια των παιδιών είναι αυτό που...είναι αυτή η ικανοποίηση που μας προσφέρει η δουλειά μας γενικότερα, και σαν ξενόγλωσση ειδικότερα.», «E13: Η ικανοποίησή μου νομίζω ότι είναι εντελώς ηθική. Σε καμία περίπτωση οικονομική, εντελώς ηθική και την αγάπη που παίρνω από τους μαθητές μου. Μόνο αυτό με ικανοποιεί πλήρως τίποτα άλλο.».

Ο άλλος άξονας του παραγόμενου έργου είναι αυτός του προβληματισμού που τίθεται στους εκπαιδευτικούς και την ανάγκη να δημιουργούν συνεχώς νέες καταστάσεις και κίνητρα, αλλά και δυνατότητες στους μαθητές τους, ώστε να δημιουργήσουν μια εκπαίδευση, που η δομή της θα στηρίζεται σε στέρεα θεμέλια. Ο προβληματισμός αυτός προέρχεται από την προχειρότητα των καταστάσεων και των δεδομένων που ενυπάρχουν στην καθημερινότητα, που έχουν να αντιμετωπίσουν οι

εκπαιδευτικοί, «E4: Ότι όλα συμβαίνουν προσωρινά και πρόχειρα.». Ακόμη από την ανάγκη δημιουργίας κινήτρων στους μαθητές, «E6: Με προβληματίζει γιατί νιώθω ότι τα παιδιά δεν ασχολούνται τόσο πολύ με τα Αγγλικά, όσον αφορά το δικό μου το μάθημα. Δεν δίνουν τη σημασία που πρέπει, τα θεωρούν ως δευτερεύων. Και αυτό οπωσδήποτε με κάνει να πρέπει να έχω περισσότερο, να αναγκάζομαι να τους δώσω, να τους δημιουργήσω πιο πολλά κίνητρα.», αλλά και την έλλειψη σταθερότητας και ανατροφοδότησης, ειδικά σε δομές όπως αυτές της ειδικής αγωγής, που θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να είναι μόνιμος και σταθερός, ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον για το παιδί και η εξέλιξη της πορείας του να είναι ανοδική, «E8: Αυτό το οποίο με προβληματίζει στο παραγόμενο διδακτικό έργο είναι ότι υπάρχει αυτή η αβεβαιότητα όπως είπα και πριν. Ότι δεν υπάρχει κάτι το σταθερό στην ειδική αγωγή και ο σταθερός εκπαιδευτικός στην ειδική αγωγή επιβάλλεται να υπάρχει.».

Επίσης η ανάγκη προσαρμογής κάθε χρόνο στα νέα δεδομένα, στο νέο περιβάλλον και στις νέες συνθήκες του σχολείου, προβληματίζουν τους εκπαιδευτικούς, «E17: Είναι ένα ζήτημα δύσκολο να γίνει ιεράρχηση και να δεις το πρώτο εμπόδιο που συναντά κάποιος, εγώ από την πλευρά μου, ως αναπληρωτής έχω βιώσει την εκπαίδευση μόνο, θα πω αυτό. Το κυριότερο εμπόδιο που βρίσκω είναι η απαιτούμενη και αναγκαία προσαρμογή κάθε χρόνο, με όλα αυτά που προανέφερα, με καινούρια σπίτια, καινούριο περιβάλλον, καινούριους μαθητές, καινούριους συναδέλφους...» και τους αναγκάζουν να επιφέρουν ραγδαίες αλλαγές στην προσωπικότητά τους αλλά και στον τρόπο θέασης και αντιμετώπισης των διαφόρων ζητημάτων άμεσα. Η προσωπική ευθύνη, δε θα μπορούσε να λείπει και από αυτό το σκέλος της κατηγορίας, αφού και αυτή με τη σειρά της προσδίδει έναν προβληματισμό στους εκπαιδευτικούς, παρόλο που δεν φταίνε οι ίδιοι για την κατάσταση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού συστήματος, «E12: Ο δάσκαλος πρέπει να είναι μέσα στο σχολείο, να γνωρίζει την κουλτούρα του, τουλάχιστον να έχει ενταχθεί σε αυτήν, το έργο του να έχει μια συνέχεια.».

Κάποια άλλα χαρακτηριστικά ζητήματα που αναδεικνύονται από τους συμμετέχοντες, είναι η έλλειψη οργάνωσης και σχέσεων στη σχολική κοινότητα, «E1: Θα ήθελα δηλαδή να υπάρχει αυτή η συνεργασία με τους γονείς σε κάποιες περιπτώσεις.», «E2: Θα ήθελα να υπάρχει περισσότερη οργάνωση, γιατί και εγώ είμαι έτσι σαν άνθρωπος γενικότερα και έτσι θα με εξυπηρετούσε πάρα πολύ να είχα κάποια ενημέρωση περισσότερη.», η συμπεριφορά των μαθητών, «E14: Με προβληματίζει κυρίως η συμπεριφορά των παιδιών. Ξέρω ότι έχουν τη δυνατότητα να παράγουν

κάποιο έργο και σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό, και αυτό δε βγαίνει πολλές φορές, επειδή το «χαλάει» η συμπεριφορά τους», αλλά και η γενικότερη δομή της εκπαίδευσης, που αυτή και αν είναι προβληματική και δίνει μια ξεχωριστή ένταση και στον προβληματισμό που αναδύεται από το παραγόμενο έργο, «E10: Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο, είναι ότι τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει αρκετή ανατροφοδότηση από τον Σχολικό Σύμβουλο πάνω στα αποτελέσματα της διδασκαλίας του εκπαιδευτικού.», «E15: Η φιλοσοφία κυρίως και η δομή της εκπαίδευσης.».

Ο τελευταίος άξονας του παραγόμενου έργου δεν θα μπορούσε να ήταν άλλος από αυτόν της οικονομικής κρίσης, που τόσο ραγδαία και απότομα έχει μπει στην εκπαιδευτική πράξη και όχι μόνο. Επηρεάζει τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές, τους γονείς και όλους τους παράγοντες διαμόρφωσης της εκπαιδευτικής πρακτικής. Αλλά σα να μην έφτανε αυτό, επιφέρει και αλλαγές ή τροποποιήσεις, ακόμα και στο περιβάλλον εκτός σχολείου, που όμως και αυτό με τη σειρά του υπεισέρχεται και επηρεάζει το παραγόμενο έργο και εν τέλει την παραγωγή της διαδικασίας αυτής κάθε αυτής της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας.

Η οικονομική κρίση έχει επιφέρει πολλά δεινά που άλλες φορές διαφαίνονται και η επιρροή τους είναι άμεση και άλλες φορές υποσκάπτει τις διαδικασίες και τα δεδομένα και προκαλεί πολύ μεγαλύτερες αναντιστοιχίες και αρνητικές επιδράσεις. Οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι οικογένειες των μικρών μαθητών χρειάζονται πλέον ψυχολογική στήριξη, «E3: Όπως είπα και σε παραπάνω ερώτηση σίγουρα η οικονομική κρίση επηρεάζει τις οικογένειες, και οι οικογένειες επηρεάζουν τα παιδιά άρα λοιπόν όταν κάποιος γονέας χάνει τη δουλειά του και μένει άνεργος και το σπίτι μένει χωρίς κανένα εισόδημα, σίγουρα το παιδί επηρεάζεται. Γιατί κοιτάς πλέον για την εμπύχωση των παιδιών, την ψυχολογική τους στήριξη και έπειτα σε δεύτερη φάση τη μαθησιακή διαδικασία.», ακόμα δημιουργείται μια έλλειψη δυνατοτήτων και όρεξης για μάθηση, «E12: Σίγουρα η οικονομική κρίση έχει επιβαρύνει την κατάσταση αυτή, για παράδειγμα το αναλυτικό πρόγραμμα μας ζητάει μια διαθεματικότητα ως προς τη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων.», «E19: Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά το έργο μας. Πολλά παιδιά έχουν σοβαρότερα προβλήματα ήδη από το σπίτι και δεν τους επιτρέπουν να είναι ευτυχισμένα και ζέγονιαστα όπως παλαιότερα. Έτσι το παιδί δεν έχει και όρεξη για μάθηση.», «E14: Ναι επηρεάζει νομίζω σε μεγάλο βαθμό, γιατί πολλά παιδιά καταλαβαίνουμε ότι βιώνουν την οικονομική κρίση και επηρεάζει

και τη συμπεριφορά τους αυτό μέσα στην τάξη, οπότε δεν έχουν όλα τα παιδιά την ίδια συμμετοχή.».

Η οικονομική κρίση προκαλεί εκνευρισμό, «E17: Αυτό δηλαδή, η ύπαρξη ενός γενικότερου εκνευρισμού, και στο σχολείο νομίζω είναι η πρώτη επίπτωση.», αλλά και κοινωνικές και ταξικές διαφορές, «E17: Η δεύτερη είναι ότι παρόλο που τα παιδιά είναι στην ίδια ηλικία, ζουν στις ίδιες περιοχές, δεν έχουν μεγάλες κοινωνικές ή ταξικές διαφορές, παρόλα αυτά, ήδη άρχισαν και γίνονται κάθε χρόνο όλο και πιο ορατές διαφορές και σε αυτό το επίπεδο.».

Διαμορφώνεται μια αναντιστοιχία μισθού και έργου, «E4: Δεν μπορείς να παράγεις έργο όταν δε αμείβεσαι γι' αυτό.», «E5: ...αλλά σκεφτείτε έναν εργαζόμενο που έχει χίλιες δυο σκοτούρες στο κεφάλι του οικονομικές, βιοποριστικές θα έλεγα, πόσο καλό έργο μπορεί να παράγει. Σκεφτείτε επίσης τον ίδιο εργαζόμενο να έχει να κάνει όλη μέρα στη δουλειά του με μαθητές, που επίσης ολοφάνερα βιώνουν πολύ δύσκολες οικονομικά καταστάσεις...», και επηρεάζει ακόμα και την επίδοση των μαθητών, λόγω των οικονομικών δυσχερειών της εκάστοτε οικογένειας αλλά και του βαθμού αντιμετώπισης από το σχολείο και την ετοιμότητα ή μη που δείχνει, «E8: Η οικονομική κρίση διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στο παραγόμενο έργο, όχι στο προσωπικό μου αλλά γενικότερα. Ας πούμε ένας μαθητής ο οποίος δεν έχει τόσο καλό βιοτικό επίπεδο όσον αφορά την οικονομική του κατάσταση, μπορεί να έχει και χαμηλή επίδοση σε αυτό. Και αυτά πάνε αλυσιδωτά. Η χαμηλή επίδοση δεν έχει και τα αναμενόμενα καλά αποτελέσματα να το πω έτσι.».

Τέλος γίνονται εκπτώσεις στη διδασκαλία και από πλευράς των εκπαιδευτικών, αλλά και του σχολείου, με την έλλειψη υλικών και πόρων, «E9: Η οικονομική κρίση είναι μέρος της ζωής μας πλέον. Και φυσικά επηρεάζει. Έχουμε πλέον τα απαραίτητα υλικά, κάνουμε τις απαραίτητες μετακινήσεις και τα διάφορα προγράμματα, εάν υπήρχαν περισσότερα χρήματα εννοείται ότι θα υπήρχε η δυνατότητα να κάνουμε περισσότερα πράγματα.», «E15: Η οικονομική κρίση έχει ως άμεση συνέπεια την υποχρηματοδότηση των σχολείων. Και φυσικά ένα σχολείο που δεν έχει πόρους, δεν μπορεί να λειτουργήσει ομαλά.». Ένας συμμετέχων αναφέρθηκε και στην καχυποψία που άρχισε να επικρατεί αυτά τα χρόνια, αναφορικά με τον πανικό που έχει επέλθει από την έλλειψη αγαθών στα σχολεία και την τρομοκράτηση των μαθητών για σπατάλες και έλλειψη σωστής χρήσης των αντικειμένων, «E20: Νομίζω ότι πιο πολύ έχουν τρομοκρατηθεί οι πάντες, ώστε να προσέχουμε την κάθε φωτοτυπία που βγάζουμε, να περάσουμε και στα παιδιά ότι πρέπει να προσέχουμε να μη ζοδέψουμε

τα χαρτόνια, να μη ξοδέψουμε τις τέμπρες γιατί δε θα έχουμε, μας έχει πιάσει λίγο ένας πανικός...».

Έτσι γίνεται κατανοητό ότι τώρα όσο ποτέ άλλοτε είναι αναγκαία η σωστή και εύρυθμη λειτουργία του σχολείου, μέσα σε όλον αυτόν τον κυκεώνα των προβληματισμών και των αμφισβητήσεων που δέχεται το σχολικό σύστημα. Η αποξένωση του εργαζόμενου από το προϊόν της εργασίας του φαίνεται ότι διαμορφώνει ένα τελείως διαφορετικό κλίμα αντιμετώπισης των διάφορων συνθηκών και ζητούμενων που έχουν παρουσιαστεί τα τελευταία χρόνια στην ελληνική πραγματικότητα. Η εξουθένωση των εκπαιδευτικών και η αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς έχει άμεσα αρνητικά αποτελέσματα στην ίδια την παραγωγή του έργου και του πλαισίου εργασίας. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται, μέσα σε ένα μικρό χρονικό διάστημα, να διαχειριστούν τα νέα δεδομένα πρόσληψής τους και ταυτόχρονα να ανταπεξέλθουν και στις απαιτήσεις του σύγχρονου περιβάλλοντός τους, με την πίεση της οικονομικής κρίσης να φαντάζει αζεπέραστο εμπόδιο.

7.3. 2^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζόμενου από την εργασία – από την πράξη της παραγωγής

Σε αυτή τη θεματική αναλύεται η αποξένωση που αφορά τον εργαζόμενο σε σχέση με την πράξη της παραγωγής. Έτσι αναδεικνύονται οι αλλαγές που έχει υποστεί το επάγγελμα του εκπαιδευτικού όλα αυτά τα χρόνια και οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή την αλλαγή. Ακόμα οι συνθήκες που μεταβάλλονται, αναφορικά με τα νέα κάθε φορά δεδομένα και τους προβληματισμούς που αναδύονται από τους εκπαιδευτικούς αλλά και από τους λοιπούς συμμετέχοντες και συν διαμορφωτές της εκπαιδευτικής πράξης. Θα γίνει λόγος για την επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού, την αξιοπρέπεια που πρέπει να δείχνει αλλά και τη φθορά που έχει επέλθει τα τελευταία χρόνια. Τέλος θα αναφερθεί και πάλι η διάσταση της οικονομικής κρίσης και πώς αυτή επιδρά στη διαμόρφωση της οριοθέτησης του επαγγέλματος, αλλά και στο ηθικό και αξιακό πλαίσιο της εκπαίδευσης.

Αρχικά ως πρώτος παράγοντας και διάσταση δημιουργίας της αποξένωσης του εκπαιδευτικού από την πράξη της διδασκαλίας του, αναφέρονται όλες αυτές οι αλλαγές που έχουν επέλθει τα τελευταία κυρίως χρόνια, στον τομέα της εκπαίδευσης και πώς έχουν μεταβάλει το παρόν αλλά και το μέλλον της εκπαιδευτικής πρακτικής.

Οι άξονες που συντέλεσαν σε αυτές τις αλλαγές είναι, ο τρόπος άσκησης του επαγγέλματος, οι διάφοροι παράγοντες που έχουν μεταβάλει αυτόν τον τρόπο, ο γραφειοκρατικός έλεγχος, οι μεταβαλλόμενες συνθήκες, που έχουν επιφέρει την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια, αλλά και ο προβληματισμός που προκύπτει από το άγχος των εκπαιδευτικών και την εργασιακή αβεβαιότητα που βιώνουν όλοι στη σημερινή εποχή.

Ο τρόπος άσκησης του επαγγέλματος έχει μεταλλαχθεί τα τελευταία χρόνια, διότι έχει επέλθει η έλευση των νέων τεχνολογιών και η ανάγκη προσαρμογής στα νέα δεδομένα και τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας. Αρχικά αναφέρεται, από τους συμμετέχοντες, ένα είδος τρομοκρατίας που έχει υποστεί ο εκπαιδευτικός, με όλες αυτές τις αναφορές περί αξιολόγησης, διαθεσιμότητας και απόλυσης, που μόνο καλό δεν μπορούν να προσφέρουν στην εκπαίδευση, αφού θέτουν τους εκπαιδευτικούς σε ένα μόνιμο κινήγι της ύλης και της ταύτισης με τα επιτρεπτά και όχι τόσο τα αναγκαία, «E1: Υπήρχε μια περίοδος που ήταν να εφαρμοστεί η αξιολόγηση, τότε η αλήθεια είναι ότι τρομοκρατηθήκαμε πάρα πολύ, είχε μπει και δύο τρεις φορές και ο σύμβουλος μέσα στην τάξη, βέβαια μπήκε να δει, να παρακολουθήσει το μάθημα το οποίο κάναμε. Υπήρχε βέβαια μια κατάσταση τρομοκρατίας τότε ότι θα έρθει να σας αξιολογήσει και ότι θα μπεις σε μία κατηγορία, και ότι μπορεί να απολυθείς και θα βρεθείς σε μια κατάσταση διαθεσιμότητας, αυτό όλο δεν έκανε καλό καθόλου...». Επίσης έχουν επέλθει μισθολογικές και διοικητικές αλλαγές, που αφορούν τον τρόπο που ασκεί ο εκπαιδευτικός το επάγγελμά του και πώς τον επηρεάζουν, αν αναλογιστούμε και τα δεδομένα και τους όρους της οικονομικής κρίσης, «E3: ...δεν είχαμε δηλαδή παρεμβάσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην τάξη, και αλλαγές πάνω σε αυτήν. Όσο εργασιακές, μισθολογικές, και συνθήκες διαβίωσης. Άρα λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι όλα τα γύρω γύρω, εργασιακά, διοικητικά κτλ., επηρεάζουν σε ένα βαθμό και την εκπαιδευτική διαδικασία...».

Είναι αναγκαίο πλέον ο εκπαιδευτικός να γνωρίζει και να μπορεί να χρησιμοποιεί στην τάξη του τις νέες τεχνολογίες, ώστε να δημιουργεί ένα πρόσφορο περιβάλλον στους μαθητές τους, πιο «κοντά» σε αυτούς και να παράγει έτσι ένα κατάλληλο μάθημα, με πιο διαδραστικό τρόπο και περισσότερο συμμετοχικό. Αν αναλογιστούμε ότι πλέον η πλειοψηφία των μαθητών γνωρίζει από πολύ μικρή ηλικία για τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και τη σχέση του διαδικτύου στη μαθησιακή διαδικασία, θα ήταν αποδεκτό και πολύ πρόσφορο να χρησιμοποιούνται μέθοδοι ανάλογοι των γνώσεων και των νέων δεξιοτήτων των μαθητών, «E5: Έγινε

λίγο πιο επιτακτική η ανάγκη για χρήση ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Από εκεί και πέρα για να περάσω στο προσωπικό κομμάτι, σίγουρα χρόνο με τον χρόνο, μέρα με την μέρα μικρές διορθωτικές κινήσεις, όσον αφορά την συμπεριφορά σου μέσα στην τάξη, το πώς αντιδράς σε συγκεκριμένες συμπεριφορές και καταστάσεις, αλλά και τον τρόπο διδασκαλίας σίγουρα έχουν υπάρξει.», «E19: Επίσης τα τελευταία χρόνια έχουν μπει και οι τεχνολογίες στην εκπαίδευση, που βοηθούν πολύ το έργο μας.».

Γίνεται αναφορά στην αυστηρότητα αλλά και την προσήλωση που έχει επέλθει στο επάγγελμα, αφού από τη μία γίνονται όλο και πιο πειστικοί οι νόμοι και οι διατάξεις, αλλά από την άλλη πρέπει να υπάρχει και να επικρατεί και η προσήλωση στις αρχές και τις αξίες του επαγγέλματος, χωρίς να γίνεται κατάχρησή τους, ώστε να επιτυγχάνονται τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, «E10: Αυτό που έχει αλλάζει όλα αυτά τα χρόνια στον τρόπο με τον οποίο ασκώ το επάγγελμα, είναι η αυστηρότητα και η προσήλωσή μου, στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων που έχουν τεθεί από την αρχή της χρονιάς. Τα πρώτα χρόνια ένιωθα υποχρέωση απέναντι στον εαυτό μου, στα παιδιά και τους γονείς να επιτευχθούν όλοι οι διδακτικοί στόχοι. Τώρα έχω αποδεχθεί ότι οι στόχοι αυτοί μπορούν να διαφοροποιηθούν τόσο στον αριθμό τους, όσο και στον βαθμό στον οποίο θα επιτευχθούν.».

Επίσης ένας ερωτώμενος αναφέρει τον πειραματισμό, ως τρόπο αλλαγής στην άσκηση του επαγγέλματος, «E2: Νομίζω ότι είναι ακόμα πολύ νωρίς για να σας το απαντήσω αυτό. Αλλά πιστεύω ότι ο πειραματισμός δε σταματάει ποτέ. Ειδικά στα μαθήματα αυτά που θέλουν συνεργασία, ομαδικότητα.», δύο άλλοι την προσαρμογή στα νέα δεδομένα, «E8: Οι αλλαγές οι οποίες έχω υποστεί ως εκπαιδευτικός όλα αυτά τα χρόνια δεν μπορώ να πω ότι είναι μεγάλες. Αλλάζει ο τρόπος διδασκαλίας, δε μένει σταθερός, υπάρχουν διαφοροποιήσεις, δηλαδή διαφορετικό ήταν το μάθημα το οποίο έκανα την πρώτη χρονιά και διαφορετικό θα είναι τώρα που έχω πέντε χρόνια.», «E7: Οι αλλαγές που νομίζω πως έχουν συμβεί, έχουν σχέση με τον τρόπο που γίνεται η διδασκαλία, η αντιμετώπιση των διάφορων δυσκολιών που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθώς και η προσαρμογή στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των μαθητών.» και ένας τέταρτος την εξέλιξη των εκπαιδευτικών και την εναρμόνισή τους με τα νέα δεδομένα και τις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, «E11: Όσον αφορά στο επάγγελμά μου νομίζω ότι έχω γίνει καλύτερος, γιατί είναι λογικό κάποιος που ξεκινάει τη δουλειά του σήμερα, με τα χρόνια να γίνεται καλύτερος, να μαθαίνει καλύτερα, να προχωράει και να εξελίσσεται.».

Από την άλλη όλοι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν την όποια εμπειρία έχουν, ώστε να μπορούν να εξελίσσονται και να αναπροσαρμόζονται στις νέες εκπαιδευτικές πρακτικές. Η εμπειρία παίζει μεγάλο και κυρίαρχο ρόλο, διότι κανένας δεν είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει την κατάσταση μέσα στη σχολική αίθουσα και επίσης δεν έχει εκπαιδευτεί κατάλληλα, ακόμη και από το πανεπιστήμιο. Έτσι η εμπειρία των χρόνων και η «τριβή» με τα μαθησιακά και γνωστικά αντικείμενα είναι αυτή που θα επιφέρει τα ζητούμενα. Αυτό αναφέρεται ως εξής: «E14: Νομίζω ότι ειδικά τα τελευταία χρόνια, όση εμπειρία αποκτάς, προσπαθώ να επικεντρωθώ περισσότερο στις ανάγκες των μαθητών, δε με ενδιαφέρει τόσο να βγάλω το μάθημα, αλλά να περάσουν περισσότερο καλά οι μαθητές και να συμμετέχουν όσο μπορούν όλοι.», «E19: Η εμπειρία είναι αυτή που βοηθάει πλέον στο τι πρέπει να κάνεις μια δεδομένη στιγμή. Τα πρώτα χρόνια ήταν πιο δύσκολα. Πλέον όμως ξέρεις πώς να αντιδράσεις σε οποιαδήποτε στιγμή.»

Τέλος γίνεται λόγος για μια στάση ουδετερότητας που θα πρέπει να κρατάει ο σύγχρονος νέος εκπαιδευτικός, όχι τόσο στη μαθησιακή του ικανότητα και διαδικασία, όσο στις διαπροσωπικές σχέσεις με τους υπολοίπους εργαζόμενους και φορείς της σχολικής ζωής. Απλά τίθεται το ζήτημα της μη μονιμότητας και της παροδικότητας της παρουσίας σε ένα σχολείο, που ως περαστικοί δεν μπορούν να συντελέσουν σε μεγάλες αλλαγές και απαιτήσεις, «E20: Νομίζω το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό είναι ότι έχω γίνει λίγο συναισθηματικά ουδέτερη, προσπαθώ να μη δένομαι πάρα πολύ με τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς και να σκέφτομαι ότι είναι μια χρονιά, θα περάσουμε πολύ καλά με τα παιδιά, θα κάνουμε όσα πρέπει, αλλά δε χρειάζεται να αναπτύξεις ούτε περαιτέρω φιλίες με τους εκπαιδευτικούς, γιατί είμαστε περαστικοί.»

Ως δεύτερος άξονας αναφέρονται οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτήν την αλλαγή του επαγγέλματος και την απαξίωση και αποξένωση από τη διαδικασία της μάθησης του κάθε εκπαιδευτικού. Αρχικά αναδεικνύεται η παθητικότητα που φαίνεται να επικρατεί πλέον στις συνειδήσεις των εκπαιδευτικών και ως προς τους μαθητές τους αλλά και ως προς τη διαδικασία πρόσληψης και εργασίας τους, «E2: Παθητική μπορεί να γίνω μόνο αν δεν υπάρχει ανταπόκριση σε αυτό που κάνω εκείνη τη στιγμή. Δηλαδή να κάνω κάτι στα παιδιά και να το βρω εγώ πολύ ενδιαφέρον, αλλά να δω ότι δεν ενδιαφέρονται και έτσι να αλλάζω τρόπο.», «E11: Είμαστε πολύ νέοι νομίζω για να επέλθει κορεσμός στη δουλειά μας, εννοείται ότι έχουμε φθαρεί χρόνο με το χρόνο. Πιστεύω ότι μας έχουν φτάσει όλους, όλη την κοινωνία όχι μόνο εμάς, μέσω

των ΜΜΕ και όλο αυτό τον αποπροσανατολισμό που υπάρχει σήμερα στις μέρες μας. Να έχουμε μια παθητικότητα...», «E20: Αρχίζω και καταλαβαίνω ότι όσο περνάνε τα χρόνια μπορεί κάποιος να αρχίσει να φθείρεται μέσα στο περιβάλλον του, σίγουρα μπορείς να γίνεις παθητικός αλλά έχει να κάνει και με την προσωπικότητα του ανθρώπου και άμα θέλεις να εξελίσσεσαι ως άτομο.».

Επιπλέον, καίριο ρόλο παίζει η συνειδητοποίηση της προσωπικής ευθύνης που διακατέχει τους εκπαιδευτικούς, «E2: Σίγουρα υπάρχει προσωπική ευθύνη, εγώ το καθορίζω σε έναν βαθμό. Τώρα από εκεί και πέρα είναι και θέμα ηλικιών, αναλογίας αγοριών και κοριτσιών, διαφορετικά ενδιαφέροντα.», «E9: Γι' αυτό έχω περισσότερο άγχος, γιατί έχω συνειδητοποιήσει τι ευθύνη έχω. Είναι μικρά παιδιά, οπότε αν συμβεί κάτι, όλες οι ευθύνες θα πέσουν πάνω μου. Δεν έχω κάποιο παράπονο από σχολική σύμβουλο, ειδικά εδώ που είμαι φέτος, γιατί και αυτή κάνει ότι μπορεί.», «E7: Όσον αφορά αυτές τις αλλαγές που έχω υποστεί ως εκπαιδευτικός, νομίζω ότι έχει παίζει ρόλο τόσο οι μαθητές που είχα την κάθε φορά, αλλά και ο τρόπος που αντιλαμβάνομαι κάθε φορά τα πράγματα και η συνειδητοποίηση των γεγονότων και δυνατοτήτων των μαθητών.», «E10: Οι θετικοί παράγοντες που συνέβαλαν ήταν, η συνειδητοποίηση του παιδαγωγικού μου ρόλου και της ευελιξίας που πρέπει να διαθέτει ένας εκπαιδευτικός.», «E17: ...δηλαδή νομίζω ότι αυτή η συνειδητοποίηση ότι κεντρικές επιλογές φτάνουν να επηρεάζουν τις ζωές μας με θετικό ή αρνητικό τρόπο, αντί να οδηγήσει σε μια αντιμετώπιση του στιλ, άρα πρέπει και εμείς να συμμετέχουμε σε όλη αυτή τη διαδικασία των κοινών μας το πούμε έτσι και της δημόσιας συζήτησης...», αλλά και η αδιαφορία από μέρους των μαθητών ή άλλων παραγόντων κατά τη μαθησιακή διαδικασία, όπου θα πρέπει να γίνει τροποποίηση των δεδομένων και των ζητούμενων, «E2: Μπορεί να συναντήσω την πλήρη αδιαφορία, οπότε εκεί πρέπει να κάνω κάτι για να το αλλάξω.».

Επίσης έχει επέλθει η φθορά του χρόνου και της διδασκαλίας, που πρέπει να μην επηρεάσουν τους εκπαιδευτικούς και να κρατήσουν μια πιο ουδέτερη στάση και συμπεριφορά, ώστε να μη επέλθει η αλλαγή και ο κορεσμός, «E6: Προσπαθούμε η φθορά του χρόνου και της διδασκαλίας προσπαθώ να μη με επηρεάζει. Εντάξει σίγουρα αν βλέπουμε μια αδιαφορία από κάποιους, ε προσπαθούμε περισσότερο λίγο αν μπορούσαμε να το αλλάξουμε αλλιώς...». Πρέπει να αναγνωρίσουν τη στάση ευθύνης τους και να προσπαθούν να μην ασχολούνται με μικροπράγματα, τα οποία θα τους επηρεάσουν στην προσωπικότητα αλλά και την επαγγελματική τους ζωή, έτσι θα κρατήσουν μια πιο αποστασιοποιημένη στάση, για να δουν πιο καθαρά τα πράγματα

και τα δεδομένα, «E14: *Ναι νομίζω όλοι φθειρόμαστε με το χρόνο, και υπό όλες αυτές τις συνθήκες που λέμε, ότι είμαστε από εδώ και από εκεί, η κρίση, ότι δεν έχουμε κάτι σταθερό, σίγουρο, η αβεβαιότητα, η αδιοριστία και όλα αυτά, νομίζω ότι επηρεάζει και τη δουλειά μας. Απλά προσπαθούμε να μη την επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό, όσο το δυνατόν.*», «E16: *Προσπαθώ να δίνω όσα περισσότερα μπορώ και λέω μετά ότι μάθουνε. Παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η οικογένεια. Δε μπορώ να τα βοηθήσω περισσότερο. Αν δεν υπάρχει κίνητρο από το περιβάλλον φτάνω μέχρι ένα όριο. Όσο μπορώ προσπαθώ όμως.*», «E19: *Συνειδητοποίησα ότι δεν πρέπει να ασχολούμαι με μικροπράγματα που βγαίνουν συνεχώς στην τάξη από τα παιδιά και προσπαθώ να κρατάω συγκεκριμένη στάση σε όλους τους μαθητές γιατί τα παιδιά παρερμηνεύουν πολλές κινήσεις και στάσεις.*».

Γίνεται αναγκαίο να υπάρξει ένα είδος αντίστασης στα νέα δεδομένα, «E11: *...να μην υπάρχει κάποια αντίσταση, να τα δεχόμαστε όσα μας δίνουν, απλά να λέμε ότι υπάρχουν και χειρότερα, να λέμε ότι τίποτα δεν αλλάζει, όποια κυβέρνηση και να βγει, όλο αυτό πιστεύω έχει γίνει επίτηδες ώστε να μην αντιδράει κανείς, να είμαστε όλοι σε μια αναστολή θα το έλεγα.*», «E15: *Η συντηρητική στάση των μεγαλύτερων δασκάλων είναι κάτι στο οποίο οι νέοι πρέπει να αντιστεκόμαστε καθημερινά, πράγμα δύσκολο, καθώς είναι ελκυστικό να παρασυρόμαστε μερικές φορές στις ευκολίες που μας προσφέρουν.*», αφού δεν υπάρχει καμία στήριξη και αναγνώριση του έργου του εκπαιδευτικού, «E10: *Οι αρνητικοί παράγοντες ήταν η απουσία στήριξης και η μη αναγνώριση του έργου από την ηγεσία της σχολικής μονάδας.*»

Οι συνθήκες εργασίας έχουν αλλάξει και πλέον έχει επικρατήσει ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, που δυστυχώς ακόμα και σήμερα εξυπηρετεί λίγους στη σύγχρονη ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, «E12: *Και όσον αφορά τις συνθήκες δουλειάς μου, δηλαδή τη συνεχή εναλλαγή μου μέσα σε σχολεία κάθε σχολική χρονιά, και τελικά θεωρώ ότι ενώ θα ήθελα να έχω μια ενεργό δράση, τείνω να δέχομαι κάποια πράγματα παθητικά, τείνω δηλαδή να δέχομαι τον καθαρά συγκεντρωτικό χαρακτήρα και το συμπεριφοριστικό πρότυπο δυστυχώς ακόμα εξυπηρετεί η ελληνική σχολική πραγματικότητα.*», αλλά έχει επέλθει και ο συμβιβασμός με τις νέες συνθήκες, όπου δεν αφήνει και πολλά περιθώρια αμφισβήτησης και ελέγχου της κατάστασης, «E13: *Γιατί έχω αρχίσει να συμβιβάζομαι με την ιδέα ότι θα φεύγω. Δε θα τους ξαναδώ δε θα με ξαναδούνε. Και έτσι ασυναίσθητα δε τους θυμάμαι. Δεν το κάνω επίτηδες.*».

Ως τρίτος άξονας φαίνεται να αναδεικνύεται ο γραφειοκρατικός έλεγχος, ο οποίος παρουσιάζεται ως πυλώνας, άλλοτε σταθερότητας και άλλοτε αποσταθεροποίησης της κατάστασης, αφού πολλές φορές δεν ανάγεται ο λόγος ύπαρξής του, παρά μόνο ο έλεγχος και η στασιμότητα ή επιβράδυνση που επιφέρει σε διάφορες διαδικασίες και καταστάσεις. Γίνεται λόγος και δίνεται έμφαση στον τύπο και όχι στην ουσία των πραγμάτων, «E12: Όσον αφορά την ανεξαρτησία ως προς τον γραφειοκρατικό έλεγχο, θεωρώ ότι η αξιολόγηση που υπάρχει ή δεν υπάρχει μέσα στο σχολείο έχει ένα καθαρά τυπικό χαρακτήρα.», «E15: Είναι σημαντικό να υπάρχει σωστή γραφειοκρατία στα σχολεία και να υποστηριζόμαστε μέσω αυτής.», «E19: Ο καθένας στην τάξη του κάνει το μάθημα όπως το θέλει. Δεν σε ελέγχει το κράτος, αλλά οι μικροί σου μαθητές καθημερινώς.», γίνονται τελείως μηχανιστικές ενέργειες που μόνο θετικά αποτελέσματα δεν επιφέρουν, «E10: Πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός σήμερα δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητος από τον γραφειοκρατικό έλεγχο. Γιατί περιλαμβάνει πολλές μορφές, όπως τη συμπλήρωση παρουσιολογίων, για τη μηνιαία μισθοδοσία, συνεχή συμπλήρωση εντύπων, με τα ατομικά στοιχεία που υπάρχουν ήδη περασμένα στο σύστημα, την ενημέρωση της πλατφόρμας του my school, με στοιχεία τα οποία υπάρχουν και σε έντυπη μορφή.» και στερείται χρόνος από άλλες σημαντικές ενέργειες που θα μπορούσαν να γίνουν παράλληλα, «E16: Εντάξει προσπαθώ να είμαι και εγώ τυπική απέναντί τους. Ζητάνε κάποια συγκεκριμένα χαρτιά, αλλά από εκεί και πέρα δε θα σε ελέγξουν σε κάτι. Ούτε θα σου πούνε γιατί το έκανες αυτό ή γιατί έκανες το άλλο.», «E20: Αν εξαιρέσουμε το γεγονός ότι κάθε μήνα στέλνουμε ένα χαρτί με τις παρουσίες μας στο σχολείο, γιατί αν αρρωστήσουμε μία μέρα δε θα πληρωθούμε...Βέβαια κάποιες στιγμές μπορεί να είναι κουραστικό αλλά και αυτό μέσα σε όλο αυτό το χάος συνηθίζεται. Αλλά θα ήθελα να μην υπάρχει αυτή...προσπαθούμε βασικά να κάνουμε μια οργάνωση μέσα από τους υπολογιστές, αλλά υπάρχει ταυτόχρονα πολύ χαρτούρα στο σχολείο. Είμαστε ταυτόχρονα παραδοσιακοί και τεχνοκράτες και κάπου τη χάνουμε τη μπάλα.».

Ένας συμμετέχων θεωρεί το γραφειοκρατικό έλεγχο ως τρόπο πίεσης των εκπαιδευτικών και έτσι και αυτός αγχώνεται με το τι θα γράψει ή τι θα πει κάθε φορά, «E9: Πρέπει να προσέχω τι πρέπει να γράψω, γιατί αν γίνει κάποιος έλεγχος...», ενώ ένας άλλος θέτει το ζήτημα της αδιαφορίας ως προς τον έλεγχο και της μη κατανόησης ύπαρξής του, αναφορικά με τα άτομα που τον δέχονται, εφόσον είναι μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας και πρόσφατα προσελήφθησαν για την άσκηση του έργου τους, «E17: Σε καμία περίπτωση δεν αισθάνομαι ανεξάρτητος και ως

στοιχειωδώς ανεξάρτητος θα απαιτούσε να είναι ένας εκπαιδευτικός που αν μη τι άλλο θα σέβονταν το ίδιο κράτος που του παρέχει δουλειά. Δηλαδή δε ξέρω αν γίνεται κατανοητό, θέλω να πω ότι από τη στιγμή που με διορίζει το κράτος σε ένα σχολείο για να διδάξω παιδιά που αύριο μεθαύριο θα είναι ενήλικες που θα πάρουν στα χέρια τους τις τύχες τις προσωπικές τους, τις επαγγελματικές τους και της χώρας με μια ευρύτερη έννοια. Αν μου εμπιστεύεται αυτό το ρόλο δε μπορώ να καταλάβω γιατί χρειάζεται ένας τόσο εξονυχιστικός έλεγχος, ακριβώς όπως είπατε σε γραφειοκρατικά θέματα ανούσια σε τελική ανάλυση...».

Τέταρτος άξονας διαμόρφωσης των αλλαγών του επαγγέλματος είναι φυσικά, οι συνθήκες που συνεχώς μεταβάλλονται, οι οποίες προκαλούν αβεβαιότητα και ανασφάλεια, «E1: Κάθε χρονιά που φεύγω, που απολυόμαστε, που τελειώνει η σχολική χρονιά, δε ξέρω αν θα δουλεύω, δε ξέρω που θα δουλεύω, δε ξέρω αν θα δουλεύω στην ίδια πόλη, αν θα είμαι στο ίδιο σχολείο, θα ήθελα πολλές φορές να συνεχίσω τα παιδιά τα οποία τα έχω πάρει από μία τάξη, θα ήθελα να δω τα κενά τους...», «E10: Η συνεχής αβεβαιότητα της διδασκαλικής μου καριέρας με κάνει να ανησυχώ για το μέλλον που θα έχω στο επάγγελμα αυτό.», «E13: Φυσικά νιώθω αβεβαιότητα για το ζήτημα της μονιμοποίησης. Αυτό είναι το φλέγον ζήτημα. Δεν μπορεί για την ίδια ακριβώς εργασία πριν από πέντε χρόνια κάποιος να αμειβόταν 1500 – 1400 ευρώ, πλέον εμείς να αμειβόμαστε με πολύ λιγότερα και να μην υπάρχει στον ορίζοντα κάποια προοπτική μονιμοποίησης. Πλησιάζουμε και τα τριάντα, πρέπει κάποια στιγμή να κάνουμε μία οικογένεια, να σταθεροποιηθούμε, να ανοίξουμε ένα σπίτι, άρα με επηρεάζει.», «E11: Υπάρχει μεγαλύτερη αβεβαιότητα, δεν υπάρχει μέλλον, δεν υπάρχουν όνειρα, όλοι ζούμε για το σήμερα αντί για το αύριο. Περαιτέρω δεν νομίζω να μπορεί να σκεφτεί κανείς, είναι ελάχιστοι αυτοί που μπορούν.», «E15: Μερικές φορές η αβεβαιότητα με κάνει να σκέφτομαι να μεταναστεύσω.», «E20: Ναι υπάρχει μια αβεβαιότητα. Ξεκινάς και δουλεύεις, βλέπεις την κάθε μέρα σαν να τη βλέπεις κάθε φορά, και είσαι έτοιμος για όλα. Είμαι έτοιμη να μη με προσλάβουν του χρόνου, είμαι έτοιμη να με προσλάβουν σε ένα άλλο χωριό, γενικότερα η σταθερότητά μου είναι αυτή, ότι δε θα ξέρω τίποτα, βασίζομαι πάνω σε αυτό.», στεναχώρια και θυμό, «E8: Οι σκέψεις οι οποίες μου γεννώνται όσον αφορά τις μεταβαλλόμενες συνθήκες διδασκαλίας με προβληματίζουν, με κάνουν να στεναχωριέμαι, με κάνουν να βλέπω με άλλη ματιά την εργασία μου, με θυμώνουν.».

Ακόμα προσδίδουν έναν προβληματισμό στη διαμόρφωση του εργασιακού πλαισίου και την πράξη της διδασκαλίας, «E9: Αυτό που είπαμε και πριν. Τον

προβληματισμό του τι τάξεις θα κληθώ να έχω εάν δουλεύω τα επόμενα χρόνια. Σε ποια ψυχολογία θα βρίσκω τα παιδιά, οι γονείς τι θα ζητήσουν, πως θα είναι η κατάσταση στην κοινωνία, για να ενεργείς ανάλογα και στο σχολείο.», αλλά και προβάλλουν ένα μέλλον τελείως δυσοίωνο, «E7: Εγώ προσωπικά έχω αρχίσει ήδη να ψάχνω εναλλακτικές, όσον αφορά τη δουλειά, γιατί το μέλλον προδιαγράφεται πολύ δυσοίωνο.».

Τελικός άξονας είναι αυτός της διαμόρφωσης ενός γενικότερου προβληματισμού στον τομέα της εκπαίδευσης, που επιφέρει φθορά, «E3: Αυτό που με προβληματίζει είναι οι συνθήκες το έχω ξανά πει, είναι οι συνθήκες. Νομίζω όλους τους προβληματίζει αυτό, είναι οι μετακινήσεις οι τακτικές, οι συχνές. Ο αναπληρωτής πλέον έγινε τακτικός αναπληρωτής...και όπως είπα και παραπάνω είναι στιγμές που σκέφτομαι να σταματήσω να το κάνω αυτό το πράγμα γιατί με φθείρει. Με φθείρει να αγχώνομαι για το που θα δουλέψω.», άγχος, «E3: Το άγχος το τρομερό, τότε θα με πάρουν, που θα με πάρουν, που θα δηλώσω, τι θα κάνω, τι θα ράνω, τότε θα βγουν οι πίνακες, όλη αυτή η ανοργανωσιά, από το Υπουργείο και από τους υπευθύνους και το άγχος που μεταφέρεται σε εμάς, με προβληματίζει πάρα πολύ...», και επιδρά στην ψυχολογία των υποκειμένων, «E12: Εκείνο που με προβληματίζει πιο πολύ είναι η ψυχολογία μου, ότι πρέπει συνεχώς να προφυλάσσω την ψυχολογία μου, πολλές φορές το φορτίο που φέρω είναι πάρα πολύ βαρύ, και δεν ξέρω αν έχω τις δυνάμεις να υποστηρίξω τον εαυτό μου, γιατί νιώθω ότι δεν θα το κάνει κανένας άλλος, ούτε ο διευθυντής του σχολείου, ούτε ο εκάστοτε σχολικός σύμβουλος, ούτε το Υπουργείο.».

Ακόμη υπάρχει ένας γενικότερος προβληματισμός αναφορικά με την τάση της κοινωνίας, «E11: Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στην εργασία μου είναι η τάση όλης της κοινωνίας, δε βλέπω καμία αντίδραση από κανέναν. Είμαστε όλοι σαν τα πρόβατα, μας κατευθύνουν, προχωράμε, δεν αλλάζει κάτι, δεχόμαστε ότι μας δίνουν και δυστυχώς το ίδιο περνάει και στα παιδιά.», αλλά και την αναντιστοιχία των γνώσεων που θα λαμβάνουν πλέον οι μαθητές, λόγω και των ελλείψεων που υπάρχουν σε διδακτικό προσωπικό, στα σχολεία σχεδόν στο σύνολο της επικράτειας, «E14: Με προβληματίζει ότι δε θα μπορούν πλέον όλα τα παιδιά να λαμβάνουν τις ίδιες γνώσεις, λόγω της οικονομικής κρίσης. Για παράδειγμα, ότι για να εξοικονομήσουν κάποια χρήματα δεν θα προσλαμβάνουν ειδικότητες και θα κάνει ο δάσκαλος τα μαθήματα και ας μην έχει τις απαραίτητες γνώσεις ενός ειδικευόμενου επιστημονικού προσωπικού. Και δεν έχουν όλοι τις ίδιες ευκαιρίες.».

Σίγουρα ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι αυτό της οικονομικής και εργασιακής αβεβαιότητας, «E8: Αυτό το οποίο με προβληματίζει περισσότερο όπως προ είπα είναι η αβεβαιότητα η οποία υπάρχει στην εργασία, όχι μόνο στον τομέα της ειδικής αγωγής αλλά και παντού, αλλά περισσότερο στον τομέα της ειδικής αγωγής υπάρχει αβεβαιότητα γιατί δεν υπάρχει κανένας μόνιμος εκπαιδευτικός.», «E14: Με προβληματίζει η αβεβαιότητα και ότι δεν έχουμε μέλλον μάλλον στην εκπαίδευση, σαν ειδικότητες και κάποιες άλλες, όχι μόνο η δική μας ειδικότητα. Έχουμε κάνει κάποια πράγματα γι' αυτό, δικαστικά επίσης έχουμε κινηθεί...», «E5: Η οικονομική και εργασιακή αβεβαιότητα. Για όλα τα άλλα πάντα υπάρχει κάτι που μπορείς να κάνεις.», αλλά και της απουσίας της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής, ώστε να γίνει το μάθημα σύμφωνα με τις επιταγές της εκπαιδευτικής πολιτικής, «E1: Η υλικοτεχνική υποδομή, περισσότερη ας πούμε...μια βοήθεια που θα μπορούσα να έχω αν υπήρχαν αυτά τα οποία θα ήθελα να έχω εγώ για να κάνω το μάθημά μου, χάρτες, το στιδήποτε, κυρίως σε αυτό, τα άλλα όλα νομίζω ότι είναι...κάνουμε και ένα επάγγελμα το οποίο δε θέλει και πάρα πολλά, άμα έχουμε κάποια σημαντικά είναι πολύ ωραία.».

Επιπρόσθετα, να αναφέρουμε ότι με όλα αυτά υποβαθμίζεται η εκπαίδευση και ο προβληματισμός αυτός τίθεται σχεδόν στην πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, «E10: Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στην εργασία μου είναι η συνεχόμενη υποβάθμιση της παιδείας, η οποία αποτελεί το μόνιμο θύμα της οικονομικής κρίσης. Η συνεχής περικοπή των κονδυλίων για την εκπαίδευση δυσχεραίνει το έργο του δασκάλου και υπονομεύει την ποιότητα της εκπαίδευσης.», ώστε τελικά επέρχεται η επισφάλεια, που αναφέρεται και στις διαρκείς μετακινήσεις και το πλαίσιο εργασίας και πρόσληψης των εκπαιδευτικών, αλλά και στις οικονομικές απολαβές, που πλέον δεν αντιστοιχούν στο πραγματικό σκοπό της πράξης της παραγωγής, «E17: Την επισφάλεια, νομίζω πιάνει και τα δύο. Πιάνει και τις διαρκείς μετακινήσεις και τις μη ικανοποιητικές απολαβές.».

Όσον αφορά την επαγγελματική ταυτότητα, αυτή καθορίζεται με βάση κάποια ξεχωριστά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών, τις βασικές τους σπουδές, την αξιοπρέπεια προς το επάγγελμά τους και τη θεώρησή του ως λειτούργημα, αλλά και τη φθορά στη λήψη των αποφάσεων, της εκάστοτε σχολικής μονάδας, των ιδεολογιών και της εκπαιδευτικής πρακτικής, που ασκείται εν τέλει στην εκπαιδευτική διαδικασία στον ελληνικό χώρο.

Τα χαρακτηριστικά της επαγγελματικής ταυτότητας διαμορφώνονται από τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας, «E13: Υπάρχει απαίτηση από την κοινωνία να

κάνουμε τέλεια μία υπερβολικά δύσκολη δουλειά, που κανένας δεν τη θεωρεί δύσκολη αλλά είναι, με πάρα πολύ λίγα χρήματα. Δηλαδή χωρίς να αμειβόμαστε κατάλληλα, έχουν όλοι τρομερές προσδοκίες από εμάς σε θέματα απόδοσης...», από το προσωπικό ενδιαφέρον του κάθε εκπαιδευτικού, «E14: Νομίζω δε θα πρέπει να ενδιαφέρεται για το αν ο μαθητής του ή οι μαθητές του είναι «καλοί» στη μουσική, αν τραγουδάν καλά, αν γράφουν καλά, αν τα κάνουν όλα καλά. Πρέπει να ενδιαφέρεται για το πώς θα παρακινήσει όλους τους μαθητές που μπορεί να θέλουν να ασχοληθούν ποτέ με τη μουσική. Να αγαπήσουν αυτό το μάθημα και να προσπαθήσουν να συμμετέχουν ομαδικά και να βγάλουν κάτι ωραίο.», αλλά και από την εργατικότητα που τον διακατέχει, «E10: Η ξεχωριστή επαγγελματική ταυτότητα διαμορφώνεται από την εργατικότητά μου...».

Ακόμα, την υπευθυνότητα που δείχνει στον εργασιακό του βίο, «E9: Ζούμε με τους αυριανούς πολίτες, οπότε έχουμε και εμείς την ευθύνη για το τι θα υπάρχει στο μέλλον. Οπότε επηρεάζουμε και εμείς τα παιδιά. Δε μπορείς άνθρωπος είσαι, κάποια στιγμή, μπορεί κάποια μέρα να πεις δεν αντέχω, δε μπορώ άλλο, όμως προσπαθείς να μη τα μεταφέρεις στην τάξη, ακριβώς γι' αυτό το λόγο, τα παιδιά δε φταίνε σε τίποτα.», «E10: ...την υπευθυνότητα, στην άσκηση του διδακτικού έργου...», την τυπικότητα, «E10: ...και την τυπικότητα ως προς την τήρηση του εκπαιδευτικού νομοθετικού πλαισίου.», αλλά και την κινητικότητα και ευελιξία που πρέπει να διαθέτει, «E15: Αναγκαστικά τα χαρακτηριστικά του αναπληρωτή: κινητικότητα και ευελιξία.».

Θα πρέπει να διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν το ξεχωριστό προφίλ του, όπως να είναι συζητήσιμος, νέος, ορεξάτος, δημιουργικός, ήρεμος, υπομονετικός, με αξίες και ήθη, «E1: Συζητήσιμος, καθόλου αυταρχικός, να μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά, ξαναλέω το δικό μου το προφίλ δασκάλου και το διδακτικό μοντέλο, τη διδασκαλία την οποία στηρίζω είναι για τα παιδιά που είναι μέτρια έως αδύναμα.», «E3: Τα χαρακτηριστικά είναι σίγουρα ότι είμαι νέος και έχω όρεξη να κάνω πράγματα, δε θέλω να φθαρώ από τώρα και να μπω στη διαδικασία όχι με φθείρει αυτό το πράγμα, άρα θα κάνω ή δεν θα κάνω τίποτα απλά θα πληρώνομαι και θα μπαίνω στην τάξη απλά για να κάνω τα τυπικά.», «E7: Νομίζω ότι είναι η αγάπη για τα παιδιά, η κατανόηση, η διάθεση που υπάρχει για δημιουργικότητα και γενικά η συνεχής αναζήτηση για την ανεύρεση τρόπων για να κάνουν το μάθημα ακόμα πιο ευχάριστο.», «E11: Θεωρώ ότι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή ταυτότητά μου είναι, οι αξίες και τα ήθη που έχω μεγαλώσει. Θεωρώ ότι είναι πολύ βασικό αυτά τα δύο να τα έχει ο κάθε άνθρωπος.», «E16: Θεωρώ ότι πρέπει

να ενδιαφέρετε για το επάγγελμά του. Καταρχήν δεν πρέπει να έχεις νευρικήνότητα, πρέπει να είσαι μονίμως ήρεμος. Το λέω αλλά δε γίνεται. Τυχαίνει φορές τις οποίες κοντεύεις να σκάσεις από τα νεύρα. Αλλά πρέπει να τα καταπραΰνεις, γιατί είναι μικρά παιδάκια.»», «E18: Νομίζω η υπομονή.».

Σκοπός του μαθήματός του να είναι η διαφορετικότητα και η ανάδειξή της ως στοιχείο της σύγχρονης κοινωνίας και όχι αποξένωσης μεταξύ των ανθρώπων, «E8: Εάν μου ζητηθεί η γνώμη μου ή η παρέμβασή μου για έναν μαθητή ο οποίος έχει μια συγκεκριμένη μαθησιακή ιδιαιτερότητα είναι εκείνο που κάνει ξεχωριστή την ταυτότητα του ειδικού παιδαγωγού. Είναι ο εκπαιδευτικός εκείνος ο οποίος θα προσπαθήσει να δει με άλλη ματιά, να προσεγγίσει με άλλον τρόπο κάποιον μαθητή.» και τέλος να διαθέτει επικοινωνία, «E17: Το πρώτο το χαρακτηριστικό που πρέπει να έχει ένας εκπαιδευτικός, ειδικά της Πρωτοβάθμιας, δηλαδή του δικού μας χώρου, είναι να αγαπάει τα παιδιά, δε λέω ότι υπάρχει κόσμος που δεν αγαπάει τα παιδιά, εννοώ να είναι εξαιρετικά ανεκτικός με τα παιδιά, δηλαδή όλοι περνάμε και στιγμές έντασης μέσα στην τάξη με πολύ φασαρία, μπορεί κάποιος μερικές φορές να βάλει μια φωνή ή να προσπαθήσει με κάποιον τέτοιο ρόλο να επαναφέρει την τάξη, αλλά αυτό δεν πρέπει να γίνεται διαρκώς και συνεχώς.»», «E20: Νομίζω ότι στην επαγγελματική μου ταυτότητα θα μπορούσε να γράφει ότι με ένα σχέδιο εργασίας, με ένα project, μέσα από ένα παιχνίδι, όλοι οι στόχοι μιας τάξης ή ενός μαθήματος, μπορούν να επιτευχθούν...Σε διαφορετική κλίμακα ο καθένας αλλά ναι, αυτό αξίζει τον κόπο, οπότε η συνεργασία μεταξύ παιδιών, παιχνίδι, δημιουργικότητα και όχι στεία διδασκαλία, αυτό θα έλεγε η ταυτότητά μου.».

Δεύτερος άξονας είναι οι βασικές σπουδές του και η υποστήριξη που πιθανόν του προσφέρουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του ή της προετοιμασίας του μαθήματός του. Έτσι αναφέρεται ότι ο ρόλος τους είναι βασικός, «E2: Πάρα πολύ θα έλεγα. Και σε μεγάλο βαθμό μπορώ να πω, γιατί το βασικό μας πτυχίο είναι το πενταετές, το οποίο κακός δεν αναγνωρίζεται σαν μεταπτυχιακό, οπότε παίζουν βασικό ρόλο οι σπουδές.»», εμπλουτίζουν τις γνώσεις του, «E3: Τώρα όταν σε πετά κατευθείαν από τη θεωρία στην πράξη διαπιστώνεις ότι υπάρχουν πολύ μεγάλες αποκλίσεις και διαφορές. Σίγουρα κανείς δεν είναι έτοιμος να μπει στην τάξη να δουλέψει αφού τελειώσει τα τέσσερα χρόνια των σπουδών του.»», «E8: Οι βασικές μου σπουδές, ναι βέβαια είναι μεγάλο προσόν, με βοήθησαν όσον αφορά να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου. Βέβαια άλλο η θεωρία και άλλο η πράξη. Πολλές φορές χρειάστηκε, στα πέντε χρόνια που βρίσκομαι στα σχολεία, να μην ακολουθήσω τη θεωρία των σπουδών μου, των

βιβλίων παρείχε η σχολή.» και τον θέτουν σε πλήρη ετοιμότητα για να αντιμετωπίσει πιθανές δύσκολες καταστάσεις ή τελικά να δυσκολευτεί και να υποκύψει, «E20: Νομίζω ότι το Παιδαγωγικό της Πάτρας στο οποίο σπούδασα ήταν ένα αρκετά οργανωμένο τμήμα, είχαμε ερεθίσματα από πάρα πολλούς τομείς. Σίγουρα επειδή ήταν ακαδημαϊκό το περιεχόμενο των μαθημάτων ίσως ήταν αρκετά θεωρητικό, και παρότι κάναμε πρακτικές για δύο χρόνια και κανονικό μάθημα στην τάξη, ολόκληρη την ημέρα, δεν μπορώ να πω ότι ήμουν έτοιμη να μπω σε τάξη από τη σχολή, σίγουρα θα πρέπει να το ζήσεις στην πράξη αυτό.», «E6: Δε θα το έλεγα. Γιατί κανείς στο πανεπιστήμιο δε σε προετοιμάζει για την πραγματική εμπειρία της τάξης, δηλαδή η διδακτική μας ήταν μόνο ένα τετράμηνο, ενώ θα ήθελα να είναι παραπάνω στην τάξη, δηλαδή ίσως από τον πρώτο χρόνο κιόλας, Ενώ ήταν μόνο ένα τετράμηνο με εξάμηνο και αυτό όχι υποχρεωτικό, επιλογής.».

Επίσης τίθεται το ζήτημα της θεωρητικής οπτικής των καταστάσεων και των γεγονότων μέσα στην τάξη και όχι τόσο της πρακτικής αντιμετώπισης, ώστε να υπάρχει μία πείρα και καλύτερη γνώση, «E18: Οι σπουδές μου νομίζω ήταν πιο πολύ θεωρητικές, και όχι τόσο πρακτικές όσο θα έπρεπε να είναι.». Έτσι γίνεται φανερό ότι οι βασικές σπουδές, ως επί το πλείστον, απέχουν από τη βασική πράξη και διαδικασία, «E19: Οι σπουδές μου έδωσαν τα βασικά-θεωρητικά που έπρεπε να γνωρίζω. Όμως μόλις μπεις την πρώτη φορά στην τάξη ξεχνάς τα πάντα και προσπαθείς να ανταπεξέλθεις σωστά στις ανάγκες της τάξης. Η πραγματικότητα απέχει πολύ από τη θεωρία.».

Στη συνέχεια αναφέρεται ο τομέας και η διάσταση της αξιοπρέπειας του εκπαιδευτικού, ως προς το επάγγελμα του και τον τρόπο άσκησης του. Θα πρέπει να δείχνει σεβασμό, «E1: Αν εξαιρέσεις τον τρόπο με τον οποίο μας προσλαμβάνουν, το οποίο δεν είναι κάτι το οποίο μου αρέσει, κατά τα άλλα ναι, νομίζω ότι έχω μία θέση την οποία άλλοι τη σέβονται και όποιοι θέλουν να τη σεβαστούν, κατά τα άλλα ναι είμαι αξιοπρεπής.», να προσπαθεί για το καλύτερο όλων, «E9: Όχι γιατί το τέλειο θέλει μεγάλη προσπάθεια και πολύ δουλειά. Είναι και θέμα ανθρώπου. Κατά πόσο στέκεται κανείς με αξιοπρέπεια στο επάγγελμά του, αλλά ο εχθρός του καλού είναι το καλύτερο.» και να διακατέχεται από συνέπεια, «E10: Πιστεύω ότι διαθέτω επαγγελματική αξιοπρέπεια ικανή να διαμορφώσει μια θετική επαγγελματική ταυτότητα στη μέχρι τώρα επαγγελματική ζωή μου. Είμαι συνεπής στα διδακτικά μου καθήκοντα, τηρώ με ακρίβεια το ωράριο διδασκαλίας, προετοιμάζομαι για τη διδασκαλία, σέβομαι τα ανώτερα στελέχη της εκπαίδευσης...».

Θα πρέπει να εφαρμόζει τους νόμους, «E10: ...και εφαρμόζω τους νόμους και τις εγκυκλίους, που αφορούν την ασφάλεια των παιδιών και την εύρυθμη λειτουργία της σχολικής μονάδας.», να μεταφέρει αξίες και γνώσεις στους μαθητές του, «E11: Οπότε όποιος θέλει να ασχοληθεί με την παιδεία πρέπει να είναι αξιοπρεπής, ώστε να μπορέσει να μεταφέρει τις κατάλληλες αξίες και γνώσεις στους μαθητές του για να μπορέσουν να στελεχώσουν την κοινωνία μας.», να αποτελεί πρότυπο προς μίμηση, «E19: Νομίζω πως θέλω να είμαι αξιοπρεπής σε όλα τα χρόνια της επαγγελματικής μου ζωής. Τα παιδιά τον έχουν τον δάσκαλο πρότυπο οπότε κι εγώ οφείλω να τους δείξω ένα καλό πρότυπο.» και να προσδίδει μια ποιότητα στη διδασκαλία του, «E4: Δενιώθω καθόλου αξιοπρεπής απέναντι στα καθήκοντά μου, αναφορικά με το κλίμα και τις συνθήκες που ισχύουν στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα.», «E15: Το μη μόνιμο της φύσης της δουλειάς και ο ανεπαρκής μισθός τείνουν να μειώσουν την επαγγελματική αξιοπρέπεια. Σε αυτούς τους τομείς, αλλά ακόμα περισσότερο σε άλλους (ποιότητα διδασκαλίας, κτλ.), είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού να περιφρουρήσει την αξιοπρέπεια του, μαχόμενος γι' αυτήν.».

Από την άλλη πλευρά βέβαια, για να δημιουργήσει αυτήν την ξεχωριστή επαγγελματική ταυτότητα θα πρέπει να ξεπεράσει τα όρια και να αποφύγει την προσωπική και επαγγελματική του φθορά. Στη σύγχρονη εποχή ενυπάρχει η οικονομική και επαγγελματική αβεβαιότητα, που θέτει όλο και περισσότερα εμπόδια στην επαγγελματική και προσωπική σταδιοδρομία και βίωση των πραγμάτων. «E11: Αυτό που με φθείρει είναι αυτή η αβεβαιότητα. Είναι πολύ δύσκολο για τον καθένα μας να μην έχει συνέχεια.», «E12: Με φθείρει κυρίως το γεγονός ότι κάθε χρόνο είμαι αλλού, θεωρώ ότι δεν μπορώ να προσαρμόζομαι κάθε φορά σε καινούρια δεδομένα...Σκεφτείτε λοιπόν να έχω και τον παράγοντα, που λέει ότι κάθε χρονιά πρέπει να είμαι και εγώ σε εκείνο το σχολείο, νιώθω ότι είμαι έξω από τα νερά μου. Νιώθω ότι συνεχώς καλούμαι να αποδείξω ότι μπορώ να τα καταφέρω μέσα σε ένα σύστημα, που το ίδιο δε με σέβεται, σαν άνθρωπο και πάνω από όλα σαν επιστήμονα.», «E5: Η οικονομική και επαγγελματική αβεβαιότητα, γιατί δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην έχει μια σταθερά στη ζωή του, έστω επαγγελματική και αυτό να μην τον φθείρει.».

Ακόμη δεν υπάρχει σταθερότητα στον εργασιακό βίο των εκπαιδευτικών, τη μία χρονιά μπορεί να δουλεύουν και την επόμενη όχι, κάτι το οποίο αποπροσανατολίζει τους στόχους τους και τις αξίες τους, «E11: Ο καθένας θέλει να πάρει τους μαθητές του για δεύτερη χρονιά, να τους εξελίξει, να τους προχωρήσει, να

έχει ένα σταθερό περιβάλλον, με σταθερούς συναδέλφους, σταθερή ζωή βασικά πάνω από όλα. Η ζωή μας έχει γίνει πλέον σαν τους Τσιγγάνους, μετανάστες, νομάδες, κάθε χρόνο και αλλού, κάθε χρόνο νέα μέρη, νέοι τόποι και τι;», «E18: Δεν ξέω που θα είμαι τον επόμενο χρόνο, αν θα είμαι στο ίδιο σχολείο ή όχι.», «E13: Με φθείρει το να χάνω από τη ζωή μου ανθρώπους που εκτιμώ. Δεν αναφέρομαι σε φίλους που χάνω επειδή είμαι αλλού, αυτούς θα τους δω και στις διακοπές, θα τους συναντήσω αναπόφευκτα. Να χάνω άτομα που γνωρίζω στο καινούριο μέρος που πάω, με τους οποίους ξέρω ότι δυστυχώς την επόμενη χρονιά, με όλους θα χαθούμε σχεδόν.», «E3: Αυτό που με φθείρει προσωπικά είναι η μη σταθερότητα στην ημερομηνία πρόσληψης, δηλαδή θα ήθελα να ήμουν ένας μόνιμος εκπαιδευτικός και σίγουρα θα ήθελα να ήμουν ένας σταθερά σε μια μόνιμη περιοχή ως εκπαιδευτικός.»

Υπάρχει αμφιβολία, «E7: Τι άλλο εκτός από την αβεβαιότητα, την αμφιβολία αν θα δουλέψουμε ή όχι, αν θα έχουμε δουλειά αύριο, από τις συνεχείς μειώσεις των μισθών, κτλ. κτλ., που απασχολούν τον περισσότερο κόσμο.», αναπτύσσεται η κούραση, «E8: Πιθανόν να είναι η κούραση, το ωράριο το οποίο υπάρχει.», «E9: Κουράζεσαι και συνειδητοποιείς κάποια πράγματα.» και καταδεικνύεται η σαθρή δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, «E20: Με φθείρει το να μη ξέρω σίγουρα τι θα γίνει του χρόνου. Με φθείρει το ότι δεν μπορεί να μου πει κάποιος ότι σε είκοσι χρόνια μπορεί και να είστε μόνιμοι. Ή να μας πει ότι δε θα γίνει καμιά πρόσληψη μόνιμη ποτέ, οπότε σκεφτείτε καλύτερα αν θέλετε να γυρνοβολάτε στην Ελλάδα. Γενικότερα υπάρχει κάτι σαθρό πίσω από όλο αυτό, το οποίο μπορεί να σε καταρρακώσει.»

Τέλος απαξιώνεται το μάθημα και η μόνιμη ασχολία όλων είναι η εκπαιδευτική διαδικασία και ο τρόπος πρόσληψης και ενασχόλησης, με τις απαραίτητες απολαβές, «E6: Με φθείρει πάρα πολύ η απαξίωση του μαθήματος και το γεγονός ότι πρέπει να παλέψω γι' αυτό, να αλλάξω δηλαδή αυτήν την αντίληψη των παιδιών, για να τους πείσω ότι και τα Αγγλικά και σε δημόσιο σχολείο, έχουν κάτι να κερδίσουν, έχουν κάτι να πάρουν από αυτό.», ώστε τελικά να μην μπορεί κανείς να προγραμματίσει τίποτα στη ζωή του αλλά και στον τρόπο εργασίας του, με γνώμονα της αποξένωσή του από την εκπαιδευτική διαδικασία, «E1: Ο προγραμματισμός βοηθάει πάρα πολύ γιατί έχω ένα στόχο, ξέρω χρονικά που θέλω να είμαι, βοηθάει. Βέβαια πολλές φορές δεν βγαίνει όπως θα το ήθελα, γιατί καμιά φορά μπαίνω σε μια ενότητα που νόμιζα ότι θα την περάσω πιο εύκολα ενώ μένω περισσότερο, και τις άλλες φορές που νόμιζα ότι θα σταθώ περισσότερο την βγάζω πιο γρήγορα. Αλλά σίγουρα καλό είναι να υπάρχει ένας προγραμματισμός.», «E15: Με φθείρει η προαναφερθείσα

αβεβαιότητα και η αδυναμία προγραμματισμού της ζωής μου και ματαίωσης κάποιων σχεδίων μου, λόγω αλλαγής τόπου.».

Πέμπτος άξονας στη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας είναι αυτός της λήψης αποφάσεων, διότι ως ενεργός εκπαιδευτικός θα πρέπει να λαμβάνεται η άποψη του στους συλλόγους και στις συγκεντρώσεις, ώστε να θεωρείται ισότιμο μέλος με όλη την εκπαιδευτική κοινότητα και ισάξιος διαμορφωτής της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πολιτικής. Ως επί το πλείστον οι αναπληρωτές και ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί έχουν δευτερεύουσα θέση στους συλλόγους των σχολείων και η άποψή τους δεν λαμβάνεται πολλές φορές υπόψιν, «E1: Πολλές φορές όταν είναι να γίνει η συνέλευση ή να πάρουμε κάποια απόφαση για το σχολείο εγώ βγαίνω έξω, δηλαδή ο διευθυντής μας λέει, οι αναπληρωτές να βγούνε έξω, να περάσουν έξω και σε μέρες που δεν έχω εφημερία μπαίνουν μέσα οι μόνιμοι και βγαίνουμε εμείς που είμαστε αναπληρωτές. Σε κάποιες που έχουν σχέση με γιορτές, με πράγματα με τα οποία δεν εμπλέκομαι εγώ, δεν με επηρεάζουν, κάποιες άλλες φορές όμως που θα ήθελα να πω τη γνώμη μου, που θα ήθελα να πω κάτι και εγώ, εκεί νιώθω ότι είμαι σε δευτερεύουσα θέση.».

Ακόμη θεωρούνται ως υπηρετικό προσωπικό, «E4: Δεν πιστεύω πως συμμετέχω ουσιαστικά. Νιώθω ως υπηρετικό προσωπικό...», περιττοί, «E4: ...ή απλά περιττή.», δεν υπολογίζεται η άποψή τους, «E3: ...Έχω αισθανθεί ότι δεν υπολογίζεται η άποψή μου και πολλές φορές ίσως και να μην την εκφράσω σε διάφορα θέματα γιατί θεωρώ ότι ίσως επηρεάσει μόνο το σχολείο μακροπρόθεσμα και δε θέλω να την αλλάξω αυτήν την άποψη. Οπότε αυτοί που θα είναι στο σχολείο, αυτοί ας αποφασίσουν με περισσότερη βαρύτητα. Έτσι τα έχει φέρει η κατάσταση, δε θα ήθελα να είναι έτσι. Αλλά όσον αφορά ποιες αποφάσεις με επηρεάζουν περισσότερο, όχι δεν έχω να πω κάτι σε αυτό...» και παραγκωνίζονται, «E6: Καθόλου, γενικότερα αυτό ισχύει με τις ειδικότητες. Αυτό που εισπράττω όλα αυτά τα χρόνια είναι ότι οι ειδικότητες, είναι λίγο σαν παραγκωνισμένες από την υπόλοιπη σχολική μονάδα. Προτεραιότητα στη λήψη αποφάσεων δίνεται στους δασκάλους, όσον αφορά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Κάποιες από αυτές τις αποφάσεις μπορεί να με επηρεάζουν, όπως ας πούμε το πρόγραμμα, η σύνταξη του προγράμματος. Δε με ρωτάνε, δεν περνάει ο λόγος μου.».

Από την άλλη πλευρά θέτονται και απόψεις από τους συμμετέχοντες, οι οποίες είναι πολύ θετικές στην εξέλιξη των σχέσεων και των αποφάσεων στη σχολική μονάδα και σχολική κοινότητα γενικότερα. Έτσι θεωρούνται ισότιμα μέλη και οι

αποφάσεις τους εισακούγονται, «E5: Δεν είναι θέμα αίσθησης, ο κάθε εκπαιδευτικός συμμετέχει στον σύλλογο διδασκόντων του οποίου είναι μέλος ισότιμα, και ο σύλλογος είναι αυτός που αποφασίζει για την εκάστοτε σχολική μονάδα, επομένως με την ψήφο του συμμετέχει.», τους δίνονται διάφορες ευκαιρίες και δυνατότητες, «E8: Μετέχω στις λήψεις αποφάσεων στη σχολική μονάδα. Και αυτό είναι καλό διότι μου δίνεται η ευκαιρία να τοποθετηθώ και εγώ σε διάφορα ζητήματα τα οποία υπάρχουν στο σχολείο.», «E10: Στις σχολικές μονάδες που έχω εργαστεί, μου δινόταν πάντα η ευκαιρία να συμμετέχω σε αποφάσεις που λαμβάνονταν μέσα στο Σύλλογο Διδασκόντων.» και χρησιμοποιούν τη δυναμική τους ώστε να αποφασίζουν ισάξια και να θεωρούνται ισοδύναμοι στην ψήφο τους, «E13: Από τη στιγμή που είμαστε μέλη του συλλόγου διδασκόντων παίρνουμε αποφάσεις από κοινού, την ίδια δυναμικότητα που έχει η άποψη του διευθυντή την ίδια φυσικά έχει και η δική μου άποψη.», «E19: Όλοι οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο έχουν την ίδια δύναμη στην ψήφο. Δεν θεωρώ πως υπάρχει κάτι που να με επηρεάζει.».

Ακόμη μια διάσταση και άξονας είναι αυτός των ιδεολογιών και των προγραμμάτων που προκύπτουν και προωθούνται πολλές φορές στην εκπαίδευση. Κάποιοι συμμετέχοντες ταυτίζονται με αυτά και προσαρμόζονται ή αναγκάζονται να προσαρμοστούν και άλλοι πάλι εναντιώνονται και δημιουργούν ένα κλίμα επιθετικότητας και αμφισβήτησής τους.

Δύο ερωτώμενοι ταυτίζονται με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο, «E1: Προσπαθώ να ταυτίζομαι, δεν εναντιώνομαι, όχι. Αν κάτι δεν μου αρέσει προσπαθώ να μην το κάνω, δε θα πω κάτι, δε θα δημιουργήσω θέμα, δε θα πω κάτι, άλλα κοιτάω αυτό το οποίο θέλω να κάνω εγώ.», «E6: Είμαι ανοιχτή γενικά, και ότι μπορεί να βοηθήσει τη δουλειά μου και το μάθημά μου, όχι δεν εναντιώνομαι καθόλου. Είμαι πολύ δεκτική και ταυτίζομαι με αυτό και το προωθώ και μέσα στην τάξη.», ενώ ένας φαίνεται να προσαρμόζεται, «E7: Γενικά είναι μια μέση κατάσταση, ούτε απόλυτη ταύτιση αλλά ούτε και εναντίωση. Νομίζω ότι προσαρμόζω πάντα όλα αυτά που μου προτείνονται και δεν υπάρχει κάποιο άλλο πρόβλημα.».

Ένας άλλος αναφέρει ότι πρέπει να τα βλέπουμε με μια πιο κριτική άποψη και ματιά, όπως και να τα αναπτύσσουμε και στα παιδιά, αν μπορούν βέβαια να υλοποιηθούν και στην πράξη, «E9: Όσο αναφορά το αναλυτικό πρόγραμμα, τα αναλυτικά προγράμματα στα χαρτιά είναι όλα καλά, στην πράξη είναι το θέμα. Αν μπορούσαν να γίνουν καλώς, δεν εναντιώνομαι σε αυτά. Υποτίθεται ότι τα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να αποκτήσουν κριτική σκέψη, από πολύ μικρή ηλικία, και αυτό είναι

καλό. Απλά δεν ξέρω στην πραγματικότητα αν μπορεί και κατά πόσο μπορεί να υλοποιηθεί.»

Ακόμη τονίζεται η έμφαση που δίνουν σε πανανθρώπινες αξίες, όπως την ισότητα, την αλληλεγγύη, το σεβασμό, τη διαφορετικότητα κ.ά., «E10: Πιστεύω ότι σε γενικές γραμμές ταυτίζομαι με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο γιατί δίνουν έμφαση σε πανανθρώπινες αξίες, όπως την ισότητα, την αλληλεγγύη, το σεβασμό και την αποδοχή στο διαφορετικό και μπορούν να βοηθήσουν στη διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας, αν υπάρχει ο σωστός χειρισμός τους από τον εκπαιδευτικό.»

Φυσικά είναι και αυτοί που εναντιώνονται και δεν μπορούν ούτε να αποδεχτούν αλλά ούτε και να ταυτιστούν με αυτά. Έτσι αναφέρουν τα εξής: «E11: Εμείς αποφασίζουμε, τι θα κάνει και πώς θα λειτουργήσει το σχολείο, πάντα βέβαια στα πλαίσια του επαγγελματισμού, της συνεργασίας και φυσικά όπως ορίζει το καταστατικό του κράτους. Δεν πάει να πει ότι θα είμαστε παράνομοι, πάντα μέσα στα πλαίσια του κράτους λειτουργούμε στο χώρο της σχολικής μας μονάδας και στο χώρο που μας δίνεται, σύμφωνα πάντα με τους νόμους. Η ιδεολογία που θέλει να περάσει η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης και της κάθε εκάστοτε κυβέρνησης εμένα προσωπικά με βρίσκει εναντίον.», «E4: Εναντιώνομαι γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος αντίστασης.», «E5: Ναι, ίσως κάποιος αν έλεγε ότι ως ένα βαθμό εναντιώνομαι.»

Δείχνουν επιθετικότητα, «E12: Για εμάς τους αναπληρωτές καμιά φορά η επιθετικότητα μπορεί να είναι και σωτήρια, προκειμένου να μπορέσουμε να εγκλιματιστούμε στην κουλτούρα του σχολείου και να γίνουμε αποδεκτοί από την πλειοψηφία των υπόλοιπων συναδέλφων.», θεωρούν ότι προσπαθούν να απορρυθμίσουν το σχολείο, «E17: Έχω να πω ότι τίποτα από τα δύο σε υπερβολικό πλαίσιο, αλλά με βάση την προσωπική μου θεώρηση και την αντίληψη και τις επιρροές που έχει ο κάθε άνθρωπος γενικώς και πέρα από την εκπαίδευση, με τις κοινωνικοπολιτικές επιρροές και όλα αυτά, δεν είμαι αισιόδοξος με όλη αυτή την προωθούμενη «μεταρρύθμιση» που φτάνει να είναι απορρύθμιση και μετατρέπει το σχολείο σε μια μονάδα που θα πρέπει να αναλαμβάνει τόσο σοβαρά υπόψιν της τα ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, τους χορηγούς και όλα αυτά.» και ότι χρειάζεται περισσότερη ευελιξία από τους ίδιους, ώστε να προσαρμόσουν τα δεδομένα και να μεταδώσουν στους μαθητές αυτά που τους είναι απαραίτητα, «E20: Ούτε ταυτίζομαι ούτε εναντιώνομαι, σίγουρα το σχολείο είναι ένας τρόπος αναπαραγωγής συγκεκριμένων προγραμμάτων, συγκεκριμένων ιδεολογιών, αλλά από εκεί και πέρα δε

χρειάζεται να το μεταδώσουμε αυτό και εκτός σχολείου, ούτε θεωρώ ότι ο δάσκαλος με τη δική του ιδεολογία και τα δικά του «θέλω και πιστεύω» πρέπει να τα περάσει στους μαθητές. Το σίγουρο είναι ότι πρέπει να αποδέχεσαι ότι πολιτισμικό, κοινωνικό φέρει κάθε μαθητής μαζί του, και να μην είσαι απόλυτος προς τίποτα..».

Τελικός άξονας της επαγγελματικής ταυτότητας αναδεικνύεται η εκπαιδευτική πρακτική, η οποία με τη σειρά της θέτει τις διαστάσεις του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού και του επαγγελματισμού του, προσπαθώντας να τον απεγκλωβίσει από το χρόνο και την ύλη, την πίεση των καταστάσεων και να γίνει πιο απελευθερωμένος και ανεξάρτητος.

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού απαξιώνεται, «E12: Τώρα πέρα από αυτές καθαυτές τις συνθήκες που συνεχώς σας αναφέρω για το επάγγελμα του αναπληρωτή εκπαιδευτικού, το Υπουργείο έχει πάει και ένα βήμα παραπάνω, φέτος μου συνέβη πρώτη φορά να βγει ο υπεύθυνος του ολοήμερου. Υπάρχει δηλαδή μείωση εκπαιδευτικού προσωπικού και επίσης για πρώτη φορά μπήκε στο προσκήνιο και ο εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας μειωμένου ωραρίου. Δε ξέρω, νομίζω ότι υπάρχει πλήρης απαξίωση του επαγγέλματός μας.» και τίθεται εγκλωβισμένος στο χρόνο και στην ύλη, χωρίς να μπορεί να αποδράσει από αυτήν την ασφυκτική πίεση που του προσδίδουν οι φορείς εξουσίας αλλά και οι παράγοντες που επιδρούν στο σχολικό περιβάλλον, «E14: Είμαι εγκλωβισμένη από την άποψη..., για παράδειγμα από αυτό που ισχύει με τις γιορτές. Ενώ μου αρέσει και πάντα κάνουμε με την τάξη κάτι για τις γιορτές, είναι...τρέχεις να προλάβεις, δε σου φτάνει ο χρόνος να βγάλεις κάποια πράγματα και παραμελείς το μάθημα ουσιαστικά. Προσπαθώντας να κάνεις τις γιορτές, να τους ικανοποιήσεις όλους, πάει πίσω το μάθημα σε κάποιες τάξεις που έχουν αναλάβει τις γιορτές. Είμαι απελευθερωμένη μέχρι ένα όριο, θα ήθελα ιδανικά να είμαι πιο απελευθερωμένη.», «E3: Βέβαια το κυνήγι της ύλης σε εγκλωβίζει ως ένα σημείο. Είναι στο χέρι σου λοιπόν τι θα αποφασίσεις να μη δώσεις τόσο πολύ σημασία, όσον αφορά την ύλη και να το προσπεράσεις γρήγορα, και ε τι θα πρέπει να εστιάσεις.», «E4: Τελείως εγκλωβισμένη για όλα τα παραπάνω.», «E20: Αισθάνομαι μια σχετική ελευθερία και ίσως μερικές φορές αυτό που εγκλωβίζει είναι ο χρόνος και η μεγάλη ύλη.».

Ακόμη μπορεί να αισθάνεται εγκλωβισμένος λόγω των διδακτικών αντικειμένων, που πολλές φορές τα θεωρεί άχρηστα, «E15: Αισθάνομαι εγκλωβισμένη όταν αναγκάζομαι μερικές φορές να διδάξω σε μαθητές αντικείμενα, που προσωπικά θεωρώ άχρηστα.» και να είναι δέσμιος των καταστάσεων που τον χαρακτηρίζουν, από

τη στασιμότητα στη ζωή του και στην επαγγελματική του καριέρα και σταδιοδρομία, «E3: Τώρα από την άλλη πλευρά αν η ερώτηση απευθύνεται στη ζωή του αναπληρωτή δάσκαλου, ναι νιώθω εγκλωβισμένος και όχι απελευθερωμένος γιατί όσο και να φαίνεται ρομαντικό ότι κάθε χρόνο θα είσαι αλλού και θα δουλεύεις, νομίζω πιο πολύ σε δεσμεύει στο να μείνεις στάσιμος στη ζωή σου, παρά σε απελευθερώνει.»

Από την άλλη κάποιοι συμμετέχοντες νιώθουν πιο απελευθερωμένοι προς την εκπαιδευτική πρακτική, «E13: Νιώθω απελευθερωμένος, δε βιώνω κάποιο περιορισμό. Οι άλλοι που συναναστρέφομαι νιώθουν εγκλωβισμένοι. Εγώ σαν άνθρωπος δε βιώνω κάτι τέτοιο.», «E1: Απελευθερωμένη, απελευθερωμένη. Αν εξαιρέσουμε όμως αυτό που πρέπει να διδάξω. Αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα πω και πώς θα το διδάξω και τι άλλο θα μπορέσω να πω πάνω σε αυτά τα οποία πρέπει, μεγάλη ελευθερία δόξα το Θεό.», «E5: Απελευθερωμένος. Αυτό νομίζω απορρέει περισσότερο από την ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου παρά από κάποιον εξωτερικό παράγοντα.», απολαμβάνουν τη διδασκαλία τους, «E15: Αισθάνομαι απελευθερωμένη, όταν βρίσκονται οι συνθήκες και τα μέσα να ξεφύγουμε με τους μαθητές μου από την παραδοσιακή διδασκαλία και να μάθουμε με απολαυστικό τρόπο.», και νιώθουν ανεξάρτητοι, ως προς το πλαίσιο και την πράξη της παραγωγής, «E8: Δεν αισθάνομαι εγκλωβισμένος αλλά αισθάνομαι ανεξάρτητος. Ειδικά στο σχολείο στο οποίο βρίσκομαι, γιατί μου δίνεται η δυνατότητα να κάνω το μάθημά μου έτσι όπως πιστεύω ότι θα βοηθήσει το μαθητή και όχι πάνω σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και μάλιστα σε ένα αυστηρά συγκεκριμένο πλαίσιο.»

Ας επανέλθουμε όμως και πάλι στη διάσταση της οικονομικής κρίσης που και σε αυτόν τον τομέα δε θα μπορούσε να μείνει αμετάκλητη, αμέτοχη και να μην τον επηρεάσει. Έτσι και στην πράξη της παραγωγής, δηλαδή στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οικονομική κρίση είναι και εδώ ένας παράγοντας που παίζει βασικό ρόλο και διαμορφώνει και αυτή από την πλευρά της τα νέα δεδομένα της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Η οικονομική κρίση έχει διαπεράσει τη σύγχρονη κοινωνία και τον τρόπο παραγωγής, οριζοντίως, καθέτως, διαγώνια, προκαλώντας μεγάλες βλάβες στην πορεία του επαγγέλματος αλλά και στην ατομικότητα και τις αξίες αλλά και το ήθος των εκπαιδευτικών, και όχι μόνο.

Ένας άξονας που αναφέρεται στην οικονομική κρίση είναι αυτός που οριοθετεί το επάγγελμα και θέτει τις διαστάσεις του σύγχρονου εργασιακού πλαισίου. Φυσικά δε λείπουν οι λιγότερες απολαβές, «E16: Εγώ ξεκίνησα δουλεύοντας στην οικονομική κρίση. Δεν ξεκίνησα πριν την οικονομική κρίση για να μου φανεί. Ξεκίνησα

από 2012 που είχε ήδη ξεκινήσει η κρίση. Με έχει επηρεάσει, αν το συγκρίνω με τα ιδιαίτερα που έκανα πριν, που δεν υπήρχε η οικονομική κρίση. Το να παίρνεις το διπλάσιο μισθό από αυτόν που παίρνεις τώρα, σίγουρα οι συνθήκες είναι διαφορετικές. Αν το συγκρίνω με τα διπλάσια χρήματα που έπαιρνα, εννοείται ότι η ζωή μου ήταν διαφορετική.», αλλά ούτε και ο αρνητισμός, η αρνητική επιρροή, που διακατέχει ορισμένα άτομα, «E19: Η οικονομική κρίση μ' έχει επηρεάσει αρνητικά.».

Πλέον έχουν ταυτιστεί με τους όρους της οικονομικής κρίσης και η ταυτότητα του επαγγέλματος έχει δομηθεί με τις διαστάσεις της και τα αιτήματά της, «E18: Ξαναλέω ότι πέρα από το πρακτικό του κομματιού, ότι παλιά έδινα περισσότερα από την άποψη των «υλικών αγαθών» στο σχολείο, κατά τα άλλα όχι, δεν με έχει επηρεάσει κάτι στο σχολείο, σύμφωνα με την οικονομική κρίση.», «E20: Αν σκεφτούμε ότι η οικονομική κρίση απλά έχει οδηγήσει στο να αυξάνονται οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί και όχι οι μόνιμοι, δε θεωρώ ότι έχει αλλάξει κάτι, δε θεωρώ ότι με επηρέασε η οικονομική κρίση στην ταυτότητά μου, γιατί όταν ξεκίνησα να δουλεύω, ξεκινούσε και η οικονομική κρίση οπότε χτίστηκε η ταυτότητά μου παράλληλα με όλο αυτό.».

Η έλλειψη μονιμότητας, είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα της οικονομικής κρίσης στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού και ειδικότερα των αναπληρωτών και ωρομίσθιων, «E2: Εγώ χαίρομαι που διδάσκω και ο λόγος που δεν το είχα επιχειρήσει όλα αυτά τα χρόνια είναι το θέμα των μετακινήσεων πιο πολύ, της μονιμότητας, ότι άντε να γίνω μόνιμη εντάζει τι ωραία τι καλά, αλλά ότι δε ξέρω αν θα έχω και την επόμενη χρονιά δουλειά.», η έλλειψη διάθεσης, όρεξης και φαντασίας, «E5: Τους ανθρώπους αλλάζει η οικονομική κρίση. Την διάθεσή τους, την όρεξη για δουλειά, την φαντασία τους, όπως επίσης και τους μικρούς μαθητές, οι οποίοι ενδοοικογενειακά βιώνουν και αυτοί με τη σειρά τους δύσκολες καταστάσεις.» και η λιγότερη αυτοπεποίθηση και αξιοπρέπεια που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί, «E3: Επηρεάζει γιατί ένα πολύ μεγάλο μέρος των δασκάλων δουλεύει κάτω από αυτό το καθεστώς και κυρίως οι νέοι άνθρωποι, σίγουρα τους κάνει να δουλεύουν με λιγότερη αυτοπεποίθηση και αξιοπρέπεια, όπως είπαμε και παραπάνω, άρα επηρεάζει τελικά και την ταυτότητα του επαγγέλματος, και σίγουρα αν αυτή η κατάσταση διαιωνιστεί, μελλοντικά θα έχουμε κατώτερης ποιότητας δασκάλους και γενικότερα σχολεία. Όλα αυτά θα είναι επακόλουθα και της κρίσης.».

Στη συνέχεια τονίζεται η απαξίωση του επαγγέλματος από όλους τους φορείς και τους «εξωτερικούς» παράγοντες, θεωρώντας το υποδεέστερο των περιστάσεων και θέτοντας τον όρο «δασκαλάκος», ως υποτίμησής του και στέρησης προνομίων ή

και αξιών, «E3: Παρόλα αυτά εγώ διαπίστωσα ότι μέσα στην κρίση είναι γονείς που θα δώσουν αξία στο επάγγελμα του δασκάλου και είναι γονείς που θα το απαξιώσουν. Νομίζω πάντοτε υπήρχε αυτό, δε ξέρω αν έχει ενταθεί αυτή την περίοδο.», «E12: Θεωρώ ότι και στην κοινή γνώμη ο δάσκαλος δεν είναι δάσκαλος αλλά είναι δασκαλάκος, και δυστυχώς αυτό επιβεβαιώνεται και από τις πρακτικές του Υπουργείου ενόψει οικονομικής κρίσης.».

Έχει επέλθει η καθίζηση και η περιχαράκωση του επαγγέλματος, «E4: Έχει επέλθει η καθίζηση του επαγγέλματος και η περιχαράκωσή του. Είμαστε πλέον οι ειδικότητες που δεν έχουμε ούτε καν δικαιώματα, αφού δε μας υπολογίζουν λόγω και των χρημάτων που παίρνουμε.», δίνοντας έτσι το έναυσμα και την αναγκαιότητα να υπάρξει μια πιο ισχυρή δυναμική και ισχυροποίηση του ρόλου του εκπαιδευτικού, ώστε να βρει ξανά την παλαιότερη αίγλη του και μέσου αυτού να δοθούν οι λύσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και δυσχέρειας, «E10: Αντίθετα, σήμερα γίνεται πιο επιτακτική η ανάγκη για ισχυροποίηση αυτού του ρόλου, γιατί μόνο μέσα από τη σωστή εκπαίδευση θα μπου οι βάσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.».

Ο δεύτερος άξονας που αναφέρεται στην οικονομική κρίση και στη διάσταση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, με τους όρους της παραγωγικότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι αυτός που καταδεικνύει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου και κατά πόσο αυτό διαμορφώνει τους όρους της οικονομικής κρίσης και πίεσης ή αν επηρεάζεται άμεσα ή έμμεσα από αυτήν. Σε αυτή τη διάσταση κάποιοι εκπαιδευτικοί έθεσαν ζητήματα αντίδρασης προς τους άρχοντες και την κατάσταση που επικρατεί, άλλοι απαξίωσαν και θεώρησαν υπαίτιο των ωχαδερφισμό κάποιων συναδέλφων τους, άλλοι θεώρησαν ότι πρέπει να κάνουν κάτι ώστε να υπάρξει μια κινητοποίηση και τέλος άλλοι οι οποίοι δεν επηρεάστηκαν καθόλου ή σχεδόν καθόλου σε αυτόν τον τομέα και το πλαίσιο.

Αναφορικά με την αντίδραση που διαπίστωσαν ότι πρέπει να υπάρξει, μέσω διάφορων τρόπων, πρότειναν τα εξής: «E3: ...Μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει να κάνω και φεύγω. Και πολλές φορές ούτε καν αυτό που πρέπει να κάνω. Δεν κάνω και τίποτα. Κάπως έτσι ήταν τα συναισθήματα των δασκάλων που τους έκοβαν το μισθό, εμείς δεν το νιώσαμε τόσο πολύ γιατί εκεί που ξεκινήσαμε εκεί και σταματήσαμε στην ουσία. Και εκεί είμαστε τώρα, αλλά γενικότερα θεωρώ ναι, ότι επηρεάζει...», «E4: Έχει τεράστια αρνητική επιρροή. Ότι δίνεις, παίρνεις. Και παίρνουν πολύ περισσότερα, ακόμη τουλάχιστον, από όσα μας δίνουν.», «E7: Πρέπει να βρούμε

κάποιον άλλο τρόπο να αντιδράσουμε και όχι να μειώνουμε αυτά που μπορούμε να προσφέρουμε στους μαθητές μας, γιατί αυτοί εξαρτώνται από εμάς και δε μας φταίνε σε τίποτα.», «E19: Ναι είμαι κι εγώ της άποψης, πως θα κάνω τη δουλειά μου και τέλος. Επίσης, άρχισα να υποστηρίζω πως δεν είμαι εγώ αυτός που θα σώσω την εκπαίδευση.».

Ακολουθώντας στον τομέα της απαξίωσης και του ωχαδερφισμού ανέδειξαν τα εξής: «E5: Σίγουρα υπάρχουν πολλές περιπτώσεις ωχαδερφισμού και απαξίωσης του λειτουργήματός μας. Φυσικά δεν είναι κατακριτέες, διότι το λειτούργημά μας αντιμετωπίζεται πολλές φορές ως αχρείαστο ή ως κάτι υποδεέστερο. Παρ' όλα αυτά ο εκπαιδευτικός, δυστυχώς, στην χώρα μας, ποτέ δεν ήταν πλούσιος, επομένως το φιλότιμο του Έλληνα και σε αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί αντισταθμιστικά. Το μόνο σίγουρο είναι ότι σπανίζουν οι περιπτώσεις που κανείς θα προσπαθήσει να ξεπεράσει εαυτόν, να κάνει αυτό το κάτι παραπάνω στη δουλειά του, να υπερβεί κατά πολύ αυτά που υποχρεούται να κάνει, από τη στιγμή που αντιμετωπίζεται από το κράτος και την κοινωνία ως ο τελευταίος τροχός της αμάξης, ενώ σε όλες τις προηγμένες χώρες του κόσμου, αντιμετωπίζεται ως πρώτος.», «E12: Και ξέρετε αυτή η απαξίωση, που συμβαίνει στο πρόσωπό μας, εμάς των αναπληρωτών, μετατρέπεται και σε απαξίωση των αναπληρωτών ως προς το ίδιο το σχολείο, ως προς το Υπουργείο, δηλαδή είναι μια αμφίρροπη κατάσταση, που πραγματικά δεν ξέρω που θα βγάλει.».

Ένας συμμετέχων αναφέρθηκε στην κινητοποίηση που πρέπει να υπάρξει από όλους και να λειτουργήσουν όλοι ανεξαιρέτως συλλογικά και συμμετοχικά ώστε να δοθούν λύσεις στα προβλήματα που ταλανίζουν το επάγγελμα, ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, «E17: Όχι δεν ήμουν οπαδός ποτέ αυτής της άποψης, ήμουν οπαδός της άποψης, μας κόβουν το μισθό θα συνεχίσω το μάθημά μου κανονικότητα, γιατί δε μου φταίνε σε τίποτα τα παιδιά και όλη η εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά θα συζητήσω με τους συναδέλφους μου, θα βάλουμε τα προβλήματα κάτω όπως έχουν, θα ενημερώσω τους γονείς για το ότι όταν κόβουν το μισθό του εκπαιδευτικού θα βρουν και αυτοί μπροστά τους αυτό το πρόβλημα, της υποβάθμισης της παιδείας και του ρόλου του εκπαιδευτικού, θα απευθυνθώ στα συλλογικά όργανα που έχουμε οργανώσει, τα οποία δέχομαι ότι είναι και σε μία φάση υποτίμησης αν όχι και απαξίωσης...».

Τέλος είναι και αυτοί που δεν επηρεάστηκαν τόσο στο ηθικό, όσο και στο αξιακό τους πλαίσιο, διότι θεώρησαν ότι η οικονομική κρίση δεν μπορεί να επιφέρει αλλαγές σε αυτούς τους ευαίσθητους τομείς της προσωπικότητας του ατόμου ή έχει επιφέρει θετικές διαστάσεις και συνειδητοποίηση των δυσκολιών, «E2: Εγώ

προσωπικά δε λειτουργώ έτσι. Αυτό δεν αφορά τα παιδιά, δε μπορείς να πεις κάτι τέτοιο, είναι σα να λες τα παιδιά, σήμερα μου κόψαν πέντε ευρώ δε θα σας κάνω ή δε θα σας πάω ξυλομπογιές, δηλαδή είναι αστείο. Τώρα κάποιιοι άλλοι την υιοθετούν αυτή τη συμπεριφορά, εγώ προσωπικά όμως όχι.», «E6: Δεν το βλέπω έτσι. Εντάξει δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι γι' αυτό, δε θέλω να το σκέφτομαι έτσι ότι αφού παίρνω λιγότερα θα δουλεύω λιγότερο. Όχι το βλέπουμε και σα λειτούργημα το έργο μας. Οπότε δε θέλω να το σκέφτομαι αυτό. Και για να μη με επηρεάζει. Δεν το σκέφτομαι για να μη με επηρεάζει.», «E8: Η οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό μου πλαίσιο, του εκπαιδευτικού πλαισίου, δεν είμαι ένας εκπαιδευτικός ο οποίος θα κάνω δουλειά, θα παράγω δουλειά, ανάλογα με το μισθό τον οποίο λαμβάνω. Όχι, θεωρώ ότι πρέπει να βοηθήσουμε το μαθητή, ο οποίος έχει κάποιες ιδιαιτερότητες ακόμα και αν ο μισθός μειωθεί.», «E11: Το αξιακό πλαίσιο πιστεύω ότι δεν το έχει επηρεάσει καθόλου, ίσα ίσα το αντίθετο. Πλέον έχουμε γυρίσει πιο πολύ στις αξίες και τα ήθη, γιατί δεν υπάρχει νεοπλουτισμός, δεν είναι πλέον τίποτα εύκολο, το βασικό είναι πλέον να είμαστε όλοι καλύτεροι άνθρωποι, οπότε θεωρώ ότι οι αξίες έχουν πάντα σε περιόδους κρίσης το συναίσθημα, οι αξίες, η εμπιστοσύνη θεωρώ ότι αυξάνονται και όχι ότι μειώνονται.», «E15: Η οικονομική κρίση επηρεάζει τις αξίες ολόκληρης της κοινωνίας. Κάνει τους ανθρώπους που παλεύουν να παλεύουν περισσότερο, αυτούς που δουλεύουν σκληρά, να προσθέσουν κι άλλο ζήλο, κι αυτούς που φυγοπονούν, να το κάνουν πλέον με μια καινούρια δικαιολογία. Άρα η κρίση δεν αλλάζει το ηθικό πλαίσιο τόσο, όσο αναδεικνύει και μεγεθύνει τις αξίες που υπάρχουν ήδη.», «E20: Νομίζω πως τις έχει επηρεάσει με έναν τρόπο ώστε να κρατήσω την αξιοπρέπειά μου, να νιώθω καλά με αυτό που κάνω, χωρίς να σημαίνει ότι επειδή θα με πληρώσουν λιγότερο δε θα κάνω αυτό που πρέπει. Γενικά νιώθω ότι είμαι δημιουργική και μου αρέσει αυτό να το εκφράζω στο πλαίσιο του σχολείου, και μέχρι στιγμής, δεν ξέρω, ίσως ακόμα είναι νωρίς αυτά τα έξι χρόνια, δεν έχει πεθάνει η δημιουργικότητά μου με όλα αυτά που ακούω, με όλα αυτά που γίνονται.»

Γίνεται κατανοητό ότι η αποξένωση του εργαζόμενου και ιδιαίτερα του εκπαιδευτικού, από την πράξη της παραγωγής και της διαδικασίας εκπαιδευτικής προσέγγισης των νέων σύγχρονων δεδομένων, δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη από τις τάσεις της κοινωνίας, τις αλλαγές που έχει υποστεί όλα αυτά τα χρόνια, την επαναδιαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας του επαγγέλματος και του επαγγελματισμού του εκπαιδευτικού, αλλά και τις διαστάσεις της οικονομικής κρίσης, που μπορούν να επηρεάσουν ακόμη και τον τομέα των συναισθημάτων, της

προσωπικότητας, της ψυχολογίας και των αξιών. Είναι μια άμεση λύση, η διατήρηση της συνοχής στο κοινωνικό σύνολο και ιδιαίτερα στο σχολικό περιβάλλον και η συλλογικότητα αλλά και η αλληλεγγύη αποτελούν διαστάσεις απαραίτητες, που πρέπει τώρα να αναπροσαρμοστούν και να κατευθύνουν την εκπαιδευτική κοινότητα προς την εύρεση καίριων και εξελικτικών προτάσεων για το παρόν και το μέλλον της εκπαίδευσης.

7.4. 3^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από τον εαυτό του, ως παραγωγός

Προχωρώντας στην ανάλυση παρατηρούμε τη συνέχιση της αποξένωσης που νιώθει ο εργαζόμενος, πλέον όχι μόνο σε επίπεδο εργασίας και παραγωγικής πράξης, αλλά και σε συνάρτηση με τον ίδιο του τον εαυτό, ως παραγωγός και κύριος εκφραστής της εκπαιδευτικής πρακτικής και εξέλιξης της εκπαίδευσης. Η αποξένωση από τον εαυτό του έχει φτάσει σε αυτό το σημείο το οποίο δεν μπορεί εύκολα κανείς να επιστρέψει στην προηγούμενη κατάσταση και όλα πλέον είναι ρευστά και απροσπέλαστα. Αφού έχει επέλθει η αποξένωση της εργασίας και της πράξης της παραγωγής, πλέον επηρεάζει και το ίδιο το άτομο, αλλά και την προσωπικότητα και προσωπική του ταυτότητα. Αναμοχλεύει τις αξίες και τα ήθη του, προβάλλει εμπόδια και θέτει ηθικά διλήμματα στην ατομική και επαγγελματική του ανάπτυξη.

Σε αυτή τη διάσταση παρατηρούμε το διαχωρισμό της σε μόνο έναν άξονα, αυτόν της προσωπικής ταυτότητας, ο οποίος αναλύεται σε επιμέρους διαστάσεις και τάσεις των συμμετεχόντων, όπως είναι τα κίνητρα και οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών, τα ηθικά ζητήματα, η ατομικά και επαγγελματική ανάπτυξη, ο πολυσύνθετος ρόλος, που καλείται να έχει ο κάθε επαγγελματίας εκπαιδευτικός και η οικονομική κρίση, που εμφανίζεται και επηρεάζει ακόμα και αυτόν τον νευραλγικό παράγοντα της ιδιοσυγκρασίας του ατόμου και της ψυχολογίας του.

Ξεκινώντας από τα κίνητρα και τις προσδοκίες που αναμφισβήτητα επηρεάζουν και έχουν μεταβληθεί, αναφορικά με αυτό που περίμεναν να αντιμετωπίσουν, ως παγιωμένη κατάσταση στον εκπαιδευτικό χώρο και αυτό που τελικά συνάντησαν, με τις όποιες τροποποιήσεις και δυσλειτουργίες, θα λέγαμε ότι αντιμετωπίζουν μία απογοήτευση σε αντιστοιχία με το επάγγελμα και τον τρόπο που φάνταζε η άσκησή του, «E9: Όχι δεν ικανοποιούνται, πολλά πράγματα δε γίνονται.

Αλλιώς τα είχα φανταστεί στην αρχή και αλλιώς κατέληξαν, παίζει ρόλο και η οικονομική κρίση. Τα χρήματα είναι το βασικό για να κάνεις πράγματα. Αν και μπορείς να βρεις εναλλακτικές λύσεις, αν έχεις συνεργάσιμους γονείς, αλλά δυσκολεύομαι να τους ζητήσω πράγματα γιατί και αυτοί έχουν τις δουλειές τους, έχουν τα προβλήματά τους και διστάζω να τους ζητάω συνέχεια πράγματα.», «E13: Όταν πέρασα στο πανεπιστήμιο για να γίνω δάσκαλος ήταν εντελώς άλλες οι προσδοκίες μου, και καμία από αυτές έως τώρα δεν έχει επαληθευτεί στο χρονοδιάγραμμα που είχα κάνει για τη ζωή μου τότε.»

Επίσης, διαπιστώνουν μία έλλειψη προοπτικών και επαγγελματικής αποκατάστασης, «E7: Βασικό κίνητρο για το επάγγελμα αυτό ήταν η αγάπη για τα παιδιά και η αγάπη για τη διδασκαλία. Όσον αφορά αυτό το κομμάτι είμαι πλήρως ικανοποιημένη, από εκεί και πέρα η προσδοκία για άμεση αποκατάσταση και για μια σίγουρη δουλειά, αυτό είναι πλήρως απογοήτευση.»

«E10: Όμως, δεν ικανοποιούνται κάποιες προσδοκίες που είχα ως προς τον τρόπο που μπορώ να επηρεάσω αρνητικές συμπεριφορές των παιδιών, οι οποίες πολλές φορές, παρά την εκπαιδευτική και παιδαγωγική παρέμβαση εξακολουθούν να υπάρχουν. Τέλος, τα επαγγελματικά κίνητρα που με ώθησαν να επιλέξω το επάγγελμα, δεν ικανοποιούνται, εφόσον δεν υπάρχουν προοπτικές για μόνιμο διορισμό.»

«E11: Δυστυχώς δεν ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες που με ώθησαν για να επιλέξω αυτό το επάγγελμα. Στην εποχή μας, οι πιο πολλοί, συμπεριλαμβανομένου και εμένα, υπολογίζαμε ότι θα είχαμε μια άμεση επαγγελματική αποκατάσταση και μια ποιότητα ζωής.»

καθώς τίποτα πλέον δεν είναι σίγουρο και δεδομένο στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού και στον τρόπο λειτουργίας του μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του σχολείου αλλά και της κοινωνίας, θέτοντας τις αμφισβητήσεις και τη ρευστότητα της εποχής, ως ανάγκη και διατήρηση της παγιωμένης κατάστασης.

Ακόμη ταυτίζεται το επάγγελμα, ως ένα σημείο, με το κοινωνικό πλαίσιο και τις απαιτήσεις του κοινωνικού συνόλου, «E17: Νομίζω τώρα θα επαναλάβω αυτά που είπα πριν, δεν μπορείς να δεις το επάγγελμα έξω από το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο, όχι δεν είναι αυτό που περίμενα.»

και αποτελεί, πολλές φορές, μονόδρομο η άσκησή του με αυτόν τον προκαθορισμένο τρόπο. Επιπρόσθετα αναφέρεται, ότι το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των ερωτώμενων, «E6: Περίπου. Δηλαδή ναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιούνται. Και με την ανταπόκριση των παιδιών, όταν υπάρχει ανταπόκριση των παιδιών τότε ναι. Πιστεύω ότι είχε νόημα η επιλογή.»

και οι στόχοι που είχαν θέσει εξ αρχής έχουν πλέον επιτευχθεί, «E20: Σίγουρα

ικανοποιούνται γιατί ήθελα να είμαι σε έναν χώρο με παιδιά, με φαντασία, με δημιουργικότητα, να μαθαίνουμε μαζί, να μαθαίνουμε μέσα από το παιχνίδι και μέχρι στιγμής το βλέπω ότι ικανοποιείται αυτό. Οπότε μάλλον είναι αυτό που με κρατάει περισσότερο και δεν σκέφτομαι τον τρόπο πρόσληψης και την μελλοντική μονιμότητα, εάν και εφόσον.»

Βέβαια, δημιουργούνται και κάποια ηθικά ζητήματα στο ρόλο του εκπαιδευτικού, που πολλές φορές αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω του. Αυτά αναλύονται παρακάτω και τίθεται το ζήτημα των ευθυνών των εκπαιδευτικών απέναντι στους μαθητές τους και η πειθάρχησή τους. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να «δημιουργήσουν» κριτικά σκεπτόμενους μαθητές, ώστε να μην πιστεύουν το καθετί και να σκέπτονται όλα τα ερεθίσματα που τους προσφέρονται, «E11: Ότι ηθικό ζήτημα αντιβαίνει στα πιστεύω μου πολύ απλά αντιδρώ, δεν πρόκειται να περάσω στα παιδιά, στην οικογένειά μου και στους μαθητές μου πράγματα τα οποία δεν τα πιστεύω και είναι ψεύτικα. Δεν πρόκειται να βγάλω σε αυτήν την κοινωνία, τουλάχιστον εγώ, μαθητές οι οποίοι δεν σκέφτονται και είναι άβουλα όντα. Θέλω να είναι χρήσιμοι αύριο στο «έξω» τους, να ξέρουν τι σκέφτονται και τι γίνεται όταν γίνεται.»

Εν συνεχεία παρουσιάζεται η αντίσταση που πρέπει να δείχνουν σε ανήθικα ζητήματα, «E15: Δημιουργούνται κατά καιρούς. Σε τέτοιες περιπτώσεις προσπαθώ να αντισταθώ και να ξεκαθαρίσω στους μαθητές ότι κάτι είναι ανήθικο ή λάθος.», αλλά και ο παραδειγματισμός των παιδιών, θεωρώντας ως πρότυπο τον εκπαιδευτικό τους, «E1: Όταν κάνω το μάθημα αυτά τα οποία πιστεύω, έχω την ελευθερία να πω πολλά πράγματα τα οποία έχουν σχέση και παίρνω παράδειγμα και από τη δική μου τη ζωή και τα λέω, γιατί τα παιδιά παραδειγματίζονται πάρα πολύ όταν λέω κάτι το οποίο κάνω εγώ ή κάνουν οι γνωστοί μου, δηλαδή το δάσκαλο τον έχουν τα παιδιά σαν πρότυπο.»

Ακόμη προκύπτουν θέματα πειθαρχίας και συμβουλών από παλαιότερους εκπαιδευτικούς, αλλά και ενστάλαξη μέσα στο ίδιο το πλαίσιο της διδασκαλίας, «E2: Ναι ηθικά ζητήματα προκύπτουν στο θέμα του όταν υπάρχει πολύ φασαρία, πρέπει να σκεφτώ πως θα μιλήσω, γιατί να το πω, πως θα το πω. Δηλαδή πιο πολύ σε θέματα πειθαρχίας. Συμβουλευόμαι και άλλους εκπαιδευτικούς, βλέπω τι πρακτικές χρησιμοποιούν και οι άλλοι και τι λειτουργεί και τι όχι και έτσι και εγώ λειτουργώ ανάλογα.» Από την άλλη όμως μπορεί να δημιουργηθούν ανισότητες μεταξύ των μαθητών και αδικίες κάποιων εξ αυτών, ακόμη και από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό και τον τρόπο αντιμετώπισης και χειρισμού των καταστάσεων, «E10: Κάποιες φορές,

κατά την άσκηση του έργου μου, μπορεί να αδικήσω άθελά μου κάποιον μαθητή ή να δώσω περισσότερη προσοχή σε κάποιους μαθητές σε σχέση με τους υπόλοιπους, δημιουργώντας έτσι ανισότητες ανάμεσα τους. Για την επίλυσή τους φροντίζω να αποκαταστήσω την άδικη συμπεριφορά, γιατί πληγώνει τα παιδιά που την καταλαβαίνουν αμέσως και δύσκολα τη συγχωρούν.».

Ένας άλλος παράγοντας και άξονας της προσωπικής ταυτότητας, ως αποξένωση πλέον από τον ίδιο τον εαυτό του εκπαιδευτικού, είναι αυτός της ατομικής ανάπτυξης και των κριτηρίων αλλά και δυνατοτήτων που θέτονται ακόμη και σε ψυχολογικό ή συναισθηματικό τομέα. Φυσικά, στη συνέχεια θα παρουσιαστεί και η τάση για επαγγελματική ανάπτυξη και η στοχοθέτηση του επαγγέλματος αναφορικά με τις προοπτικές που δίνει και την εξελικτική πορεία του επαγγελματισμού.

Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί, μέσω της εργασίας του, διάφορες συνιστώσες, που πολλές φορές τον αναπτύσσουν ατομικά και προωθούν τα θετικά του στοιχεία και ζητούμενα. Έτσι καταρχάς τον κάνουν πιο επικοινωνιακό, αφού και η εργασία του είναι καθαρά μια επικοινωνιακή δουλειά, «E2: Να με επηρεάσει σαν άτομο εμένα προσωπικά, όχι. Είναι μια επικοινωνιακή δουλειά.». Επίσης του αναπτύσσουν την κοινωνικότητα, «E10: Πιστεύω ότι το επάγγελμά μου με βοηθάει στην ατομική μου ανάπτυξη, γιατί με κάνει πιο κοινωνική, καθώς έρχομαι σε επαφή με πολλά άτομα. Ακόμα, με κάνει πιο ευαισθητοποιημένη απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα και αυξάνει την επιθυμία μου για προσφορά στον συνάνθρωπο.», «E7: Το να έρχεσαι σε επαφή με παιδιά, με διαφορετικούς κάθε φορά συναδέλφους, με διαφορετικούς γονείς, και γενικά με διαφορετικούς ανθρώπους κάθε χρόνο, αυτό σίγουρα βοηθάει στο να αλλάζεις κάποιες θεωρίες, κάποια «πιστεύω» που έχεις ως άτομο, και να σε βοηθάει φυσικά να γίνεσαι και καλύτερος, τις περισσότερες φορές.», αλλά και την ψυχολογική του ανάταση, «E16: Με ποια έννοια με βοηθάει, με βοηθάει στην ψυχολογία μου. Δηλαδή τυχαίνει φορές σαν άνθρωπος να μην έχεις όρεξη να μη θέλεις τίποτα, πας στο σχολείο, έχεις εκεί τα παιδάκια, σου λένε ότι μπορείς να φανταστείς, και σου ανεβαίνει αμέσως η διάθεση, η ψυχολογία. Αυτό είναι το θετικό του επαγγέλματος.», «E14: Ναι σε μεγάλο βαθμό. Η ενασχόληση με τα παιδιά σε κάνει να βλέπεις διαφορετικά τα πράγματα στη ζωή. Σε αναπτύσσει ατομικά στο πώς βλέπεις τα πράγματα, τη ζωή, τι είναι σημαντικό στη ζωή. Νομίζω ότι πολλές φορές με τα παιδιά ξεχνάς πολλά προβλήματα επίσης.».

Γίνεται περισσότερο υπομονετικός, «E5: Σίγουρα έχω αποκτήσει περισσότερη υπομονή, γιατί στο χώρο μας είναι βασική για να έχεις τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αλλά και περισσότερη ανάγκη για παιδικά χαμόγελα μιας που είναι μέρος της καθημερινότητάς μου.», «E18: Πιστεύω ότι με έχει επηρεάσει γενικά πάρα πολύ τα τόσα χρόνια στα σχολεία, καθώς με έχει κάνει να έχω ακόμα περισσότερη υπομονή, με τα παιδιά.», αισιόδοξος, «E5: Με έχει κάνει πιο αισιόδοξο και ονειροπόλο άτομο, γιατί όταν μετέχεις στα όνειρα και τις προσδοκίες των μαθητών σου, των «παιδιών» σου, όπως συνηθίζουμε να τους προσφωνούμε, γίνεσαι ένα με αυτές και ο ίδιος.» και αρχίζει να πειραματίζεται στο χώρο της εργασίας του αλλά και στον τρόπο προσέγγισης των καταστάσεων και των μαθητών του, «E3: Και από εκεί και πέρα αν έχεις και ο ίδιος τάσεις ανάπτυξης και καλλιέργειας νομίζω σε βοηθάει. Γιατί έχεις το πεδίο να δουλέψεις, να πειραματιστείς, να δεις τα λάθη σου, τα σωστά σου, τι τραβάει, τι δεν τραβάει, που η τάξη είναι ένας χώρος πολύ δημιουργικού πειραματισμού.».

Τέλος, θα πρέπει να αναπτύσσει και να διαθέτει περισσότερη ανεξαρτησία από τον έλεγχο και τον τρόπο εργασίας του, «E8: Το επάγγελμα και ο τρόπος λειτουργίας ναι με έχει επηρεάσει σαν άτομο, διότι με κάνει ανεξάρτητο. Με κάνει να έχω μία θέση στην εκπαιδευτική κοινότητα.», αξιοπρέπεια, «E15: Ναι. Η εκπαίδευση και η αναπηρία με έχουν επηρεάσει πολύ θετικά. Όταν κανείς νιώθει υπεύθυνος για παιδιά, τότε νιώθει ότι είναι σημαντικό και στην προσωπική του ζωή να διαφυλάσσει την αξιοπρέπειά του και να ζει ως παράδειγμα, γνωρίζοντας ότι οι μαθητές μιμούνται τους εκπαιδευτικούς και τους θεωρούν πρότυπο.» και ετοιμότητα χειρισμού των δεδομένων που προκύπτουν κάθε φορά, «E20: Νομίζω ότι όλο αυτό με έχει βοηθήσει να είμαι περισσότερο υπομονετική και σίγουρα ευέλικτη. Αν κάτι πάει στραβά είμαι σε ετοιμότητα να το μπαλώσω.».

Όλα αυτά είναι χαρακτηριστικά και ζητούμενα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, ώστε να αναπτυχθεί και αυτός ατομικά μέσα από την εργασία του αλλά και να προσδώσει τα απαραίτητα χαρακτηριστικά σε αυτήν και στο περιβάλλον της. Εν συνεχεία προβάλλει αναγκαίο στην ανάπτυξη και στοχοθέτηση της προσωπικής ταυτότητας, η επαγγελματική ανάπτυξη. Σε αυτό το πλαίσιο οι συμμετέχοντες θεώρησαν και θετικά κάποια στοιχεία αλλά και αρνητικά, ως προς τον τρόπο εξέλιξης και ανέλιξης τους. Έτσι τονίστηκε ότι υπάρχει έλλειψη ανέλιξης και εξέλιξης, «E1: Εντάξει όταν διαλέγει κάποιος να σπουδάσει εκπαιδευτικός ξέρει ότι η επαγγελματική του σταδιοδρομία, δεν είναι και η πιο ανοδική. Ξέρει ότι θα γίνει δάσκαλος, δεν είναι ότι θα πάει να γίνει το οτιδήποτε. Δεν είχα ποτέ εγώ βλέψεις να

γίνω κάτι παραπάνω, ήθελα να γίνω εκπαιδευτικός για να διδάξω μέσα στην τάξη, τίποτα παραπάνω. Τα υπόλοιπα δε με ενδιαφέρουν γι' αυτό και θα μπορούσα να είχα σπουδάσει και το βαθμό τον οποίο έβγαλα, τμήματα τα οποία θα είχα περισσότερη επαγγελματική σταδιοδρομία και ευελιξία και εγώ διάλεξα να γίνω εκπαιδευτικός.» «E19: Όχι, το επάγγελμα του δασκάλου δεν έχει μεγάλη επαγγελματική εξέλιξη.» «E20: Η αλήθεια είναι ότι έχουν κλειδώσει τόσο πολύ τα πράγματα που, να αναπτυχθώ επαγγελματικά μέσα στο χώρο του σχολείου, δεν υπάρχει ευκαιρία. Αλλά αυτή η κρίση που έχει οδηγήσει σε αυτή τη μη εξέλιξη και ανέλιξη, σε βοηθάει να έχεις άλλες διεξόδους, οπότε να μπορείς να αναπτυχθείς επαγγελματικά με άλλο τρόπο.» «E5: Πάρα πολύ μικρή. Πόσοι πια να γίνουν διευθυντές και σχολικοί σύμβουλοι; Αφήστε που και εκεί το κατά πόσο γίνονται όλα αντικειμενικά και με διαφάνεια είναι ένα θέμα.»

Ότι υπάρχουν δυνατότητες επιμόρφωσης στο εξωτερικό, παρά στον ελληνικό χώρο, «E6: Ναι υπάρχουν αρκετές πλέον τέτοιες ευκαιρίες. Και με τα Ευρωπαϊκά προγράμματα Erasmus+K1, που δίνουν την ευκαιρία και σε εκπαιδευτικούς να επιμορφωθούν στο εξωτερικό.» μπορεί κανείς να βρει τρόπους για να ανελιχθεί στην ιεραρχία, κυρίως με τίτλους μεταπτυχιακό, διδακτορικών και άλλων επιστημονικών κριτηρίων, «E7: Αυτός που πραγματικά του αρέσει η εξέλιξη, φυσικά και μπορεί να τη βρει μέσα από την εκπαίδευση, υπάρχουν τρόποι για να ανελιχθείς στην ιεραρχία, αρκετά.» αλλά και η ανάγκη να «ανοίξει» το σχολείου προς την κοινωνία και να υπάρξει η επικοινωνία και η συνεργασία, «E10: Ακόμα, μέσα από τις νέες εκπαιδευτικές τάσεις, που προωθούν το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, μπορώ να κάνω το έργο μου γνωστό σε πολλούς φορείς, να αποκτήσω καλή φήμη για τη δουλειά μου και να δημιουργήσω προοπτικές για εργασία σε άλλες θέσεις.»

Από την άλλη ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολυσύνθετος και πρέπει να αποτελείται από πάρα πολλά χαρακτηριστικά, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις διάφορες καταστάσεις και να βρίσκεται πάντα σε ετοιμότητα για πολλούς λόγους. Μέσα στο σχολείο καθημερινά συμβαίνουν πολλά περιστατικά, από τραύματα μέχρι και συναισθηματικά ή ακόμα και ψυχολογικά προβλήματα που ο κάθε εκπαιδευτικός καλείται να αντιμετωπίσει μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς να έχει τις απαραίτητες γνώσεις και τη στήριξη από την ηγεσία και τα πρόσωπα εξουσία του σχολείου, αλλά και γενικότερα.

Έτσι οι ερωτώμενοι, παρουσίασαν τον εκπαιδευτικό, ως παιδαγωγό, μουσικό και γυμναστή, «E2: Παιδαγωγικό θα έλεγα. Αλλά όλα αυτά πάνε μαζί, δε μπορείς να τα διαιρέσεις. Μπαίνοντας μέσα σε μια τάξη έχεις να κάνεις με όλα αυτά. Δεν πιέζομαι με

όλα αυτά, αλλά μπορεί να στεναχωρηθώ αν μάθω κάτι άσχημο για κάποιο παιδί. Θα στεναχωρηθώ εκείνη τη στιγμή και θα δώσω πιο πολύ προσοχή σε αυτό το παιδί ίσως που βλέπω ότι έχει κάποιο πρόβλημα προσωπικό.», «E6: Σίγουρα παιδαγωγικό αλλά όπως ανέφερα και πριν και ψυχολογικό, υποστηρικτικό για τα παιδιά που έχουμε απέναντί μας. Οπωσδήποτε και οι σύγχρονη κοινωνία και οι συνθήκες, με όλα αυτά που είπαμε και οι κοινωνικές αλλαγές και η οικονομική κρίση σίγουρα απαιτούν έναν εκπαιδευτικό που έχει πιο πολλούς ρόλους, πέρα από το καθαρά εκπαιδευτικό κομμάτι.», «E8: Τον δικό μου ρόλο τον αντιλαμβάνομαι κυρίως ως παιδαγωγικό. Και υποστηρικτικό μπορώ να πω, και παρεμβατικό πολλές φορές, διευκολυντικό ναι, μέσα στο ευρύ φάσμα της κοινωνίας.», «E9: Πρέπει να είσαι παιδαγωγός, όσο μπορείς, να είσαι ψυχολόγος, γιατρός, ηθοποιός, μουσικός, γυμναστής. Δεν υποστηρίζεις μόνο τα παιδιά, πολλές φορές υποστηρίζεις και τους γονείς. Υπάρχουν και άλλα προβλήματα που έρχονται και μπαίνουν μέσα στην τάξη.»

Ως υποστηρικτικό σε διάφορες καταστάσεις του σχολείου σε συναδέλφους, σε γονείς αλλά και σε μαθητές, «E7: Σίγουρα ο ρόλος του δασκάλου έχει πάρα πολλές πτυχές, γιατί μπορεί να λύσει προβλήματα, να υποστηρίξεις κάποιον, να τον κάνεις να νιώσει καλύτερα, να λύσει κάποιο πρόβλημά του και γενιά στην περίοδο που ζούμε, που όλα είναι τόσο ρευστά και δύσκολα, μπορείς να συμβάλεις με πάρα πολλούς τρόπους.», «E15: Ο ρόλος μας είναι υποστηρικτικός στην σύγχρονη ελληνική οικογένεια, που έχει πάρα πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσει. Αυτό δημιουργεί αίσθημα ευθύνης.», παρεμβατικό, «E16: Πάνε όλα μαζί, δηλαδή παρεμβατικό σίγουρα γιατί προσπαθείς να διαμορφώσεις χαρακτήρες στο βαθμό που μπορείς, γιατί θεωρώ την οικογένεια περισσότερο σημαντική.» και ψυχοπαιδαγωγικό, «E14: Οπότε πρέπει να έχεις και ψυχολογικό επίπεδο και σε παιδαγωγικό και σε υποστηρικτικό, τα πάντα.», «E16: Ψυχολογικό γιατί προσπαθείς να ανεβάσεις την αυτοπεποίθηση των παιδιών, να δημιουργείς καταστάσεις είτε κοινωνικές είτε φιλικές μεταξύ τους...Και ψυχολογικό, γιατί η ψυχολογία του παιδιού..., έρχονται τα παιδιά στο σχολείο με πολύ χαμηλή αυτοπεποίθηση στον εαυτό τους και προσπαθείς να τα ανεβάσεις. Ή παιδιά που τα βλέπεις άλλες μέρες να είναι χαρούμενα και άλλες δεν είναι, προσπαθείς να επέμβεις. Βασικό ο ρόλος είναι πολύπλευρος.»

Ακόμα ο ρόλος του μπορεί να είναι δραματοθεραπευτικός, «E4: Υπό κανονικές συνθήκες ο ρόλος μου θα μπορούσε να είναι ακόμα και δραματοθεραπευτικός.», συμβουλευτικός, «E1: Συμβουλευτικός καταρχήν, γιατί καλό είναι να μην είμαστε και του πρέπει, να συμβουλευόμαστε. Το παιδί από μόνο του θα

πρέπει να καταλαβαίνει και με βάση το χαρακτήρα του να διαμορφώνει αυτό το οποίο ηθικά θέλεις εσύ να το σπρώξεις. Δηλαδή να μη το καταπιέξεις στο οτιδήποτε και να του δίνεις παραδείγματα και να τον ωθείς σε αυτό το οποίο θέλεις να κάνεις.», καθοδηγητικός, «E1: Γι' αυτό θα πρέπει να έχεις ένα ρόλο συμβουλευτικό και ας πούμε καθοδηγητικό. Το παιδί έρχεται μέσα στην τάξη όχι τόσο πολύ για να μάθει αλλά να του μιλήσει ο δάσκαλος, να ενδιαφερθεί γι' αυτόν, και σίγουρα η μάθηση θα έρθει.», «E11: Τον ρόλο μου τον αντιλαμβάνομαι πάνω από όλα κατευθυντικό, με διαφέρει να κατευθύνω τους μαθητές μου σε κατάλληλες γνώσεις, με ενδιαφέρει η παιδεία, να υποστηρίξω τους μαθητές μου, να τους μάθω να σκέφτονται πάνω από όλα...» αλλά και διαμεσολαβητικός, «E3: Ναι, στο δικό μου πλαίσιο, στο φιλικό, στο οικογενειακό, νιώθω πολλές φορές ότι παίζω το ρόλο του υποστηρικτή, του διαμεσολαβητή, του ψυχοπαιδαγωγού και όλα αυτά. Ναι το νιώθω, νιώθω ότι μπαίνω σε αυτή τη διαδικασία, και δε νιώθω άσχημα γι' αυτό, μου αρέσει.».

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί, όπως και τονίστηκε ήδη από τους συμμετέχοντες η έννοια και η διάσταση της οικονομικής κρίσης και ο τρόπος που επιδρά στην προσωπικότητα του ατόμου και του εκπαιδευτικού αλλά και στη διατήρηση της αποξένωσης από τον ίδιο του τον εαυτό και την ψυχοσύνησή του. Έτσι η οικονομική κρίση παρεμβάλλεται και σε αυτόν τον τομέα, παρόλες τις προσπάθειες που γίνονται εκ μέρους όλων για να αποφευχθούν δυσάρεστες συνέπειες στην προσωπική ταυτότητα και το ήθος του καθενός.

Η οικονομική κρίση δεν αφήνει περιθώρια ταύτισης με το ίδιο το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και πολλές φορές αδυνατεί ο καθένας να «μπει» στο ρόλο του και την άσκηση της σωστής διάστασης του επαγγέλματος, «E15: Λόγω της οικονομικής κρίσης και της φύσης του πλαισίου του αναπληρωτή, η επαγγελματική ταυτότητα χαρακτηρίζει την προσωπική. Δεν είμαι ένας άνθρωπος του οποίου η ταυτότητα έχει κοινά με τους συνομήλικους, αλλά πλέον με τους υπόλοιπους αναπληρωτές. Όλη η ζωή, ο προγραμματισμός της, οι φίλοι, τα πρόσωπα με τα οποία ταυτίζομαι, είναι οι υπόλοιποι αναπληρωτές. Λόγω λοιπόν των ιδιόμορφων συνθηκών εργασίας, δεν είμαι απλά ένας νέος άνθρωπος στον καιρό της κρίσης. Είμαι μία αναπληρώτρια στον καιρό της κρίσης. Η επαγγελματική ταυτότητα επισκιάζει την προσωπική.», «E17: Όταν σας είπα προηγουμένως ότι μερικές φορές ακούω συναδέλφους μου και να σκεφτόμαστε ότι μπορεί και την επόμενη στιγμή να πάψουμε να είμαστε στην εκπαίδευση που είναι δική μας επιλογή θα ήταν λίγο κοροϊδία τώρα να δηλώνουμε τόσο ταυτισμένοι και επαγγελματίες.».

Το επάγγελμα πολλές φορές υπονομεύεται και υποβαθμίζεται, «E19: Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού έχει υποβαθμιστεί και πλέον σε αντιμετωπίζουν σαν δασκαλάκο.», επιδεινώνεται η κατάσταση άσκησης και εκτέλεσής του, δημιουργώντας καταπιεστικές συνθήκες στα άτομα και ανασφάλεια, «E4: Καταπιεστικές, εφόσον πρέπει να λειτουργώ πια με γνώμονα την επιβίωση και μόνο.», «E10: Όμως έχει επηρεάσει την προσωπική μου ταυτότητα, αφού το αβέβαιο εργασιακό μέλλον με έχει κάνει πιο ανασφαλή.».

Δημιουργεί κατήφεια, «E11: Και μας έκανε να σκεφτούμε πιο έξυπνα, πιο σοβαρά, μας έβαλε να σκεφτούμε πιο πονηρά ίσως και αυτό νομίζω έκανε καλό σε όλους. Δεν έκανε κακό. Δυστυχώς όμως όπως είπαμε, έφερε και την κατήφεια σε όλους γιατί δυστυχώς δεν υπάρχει όρεξη, σε όλους μας, γιατί πλέον τα προβλήματα που κουβαλάνε όλοι στο σχολείο δεν είναι μόνο τα του σχολείου. Ο καθένας στο σχολείο κουβαλάει τα προβλήματα του σπιτιού του, που η οικονομική κρίση τα αύξησε και εμείς και τα παιδιά και οι συνάδελφοι και οι γονείς και όλοι.», αλλά από την άλλη θα πρέπει να βρεθούν εκείνοι οι τρόποι ώστε να γίνουν όλοι πιο ευέλικτοι και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα ώστε να εξελιχθούν, «E9: Επηρεάζουν όλα και εννοείται ότι δεν είναι έτσι όπως θα έπρεπε. Και η οικονομική κρίση να μην υπήρχε, πάντοτε θα πρέπει να ψάχνεις τρόπους για να καλύτερεύεις και να κάνεις καινούρια πράγματα.».

Τέλος επειδή αυτή η κατάσταση έχει παγιωθεί σε όλους τους ανθρώπους και τους τομείς, πρέπει να βρεθούν οι τρόποι αλλά και να γίνει μια συλλογική και συναδελφική προσπάθεια, ώστε να επιβιώσουν και να εξελιχθούν όλοι στη σημερινή κοινωνία, ανεξαιρέτως επαγγέλματος και τομέα δραστηριοποίησης. Αυτό το σημείο αναδεικνύεται ιδιαίτερα από τους ερωτώμενους, «E3: ...Επηρεάζει και την προσωπικότητα αλλά και τον επαγγελματισμό μας. Για παράδειγμα για να κάνεις μία οικογένεια η σύγχρονη οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις που έφερε στη ζωή του δασκάλου, γιατί γι' αυτό μιλάμε. Σε ζορίζει πάρα πολύ, παντρευτήκαμε και θέλουμε να κάνουμε πέντε πράγματα με τη γυναίκα μας, με την οικογένειά μας, να προχωρήσουμε, να καλλιεργηθούμε...», «E7: Όσον αφορά εμένα σαν προσωπικότητα δεν με έχει επηρεάσει πολύ γιατί είναι γενικά αισιόδοξη και πάντα προσπαθώ να βλέπω τη θετική πλευρά.», «E14: Νομίζω ο κόσμος γενικά, μεγάλη μερίδα του κόσμου, το βλέπει λίγο απαξιωτικά το επάγγελμά μας χρόνια τώρα. Και θεωρούν ότι είμαστε τεμπέληδες που καθόμαστε, πληρωνόμαστε κα το καλοκαίρι και τα λοιπά, εντάξει αυτό δεν ισχύει για εμάς βέβαια, αφού το καλοκαίρι απολυόμαστε αλλά νομίζω και οικονομικά ειδικά, τα

τελευταία χρόνια ίσα ίσα τα φέρνουμε βόλτα...», όπως και ο επηρεασμός της προσωπικότητας και της αυτοεκτίμησης, που πλέον αποδομείται και κλυδωνίζεται, με αφανή ακόμα τα χαρακτηριστικά και τις συνέπειές της, «E5: ...Προσωπική επίσης. Η οποία φυσικά με τον χρόνο, βλέποντας ότι κάνεις, χρόνο με τον χρόνο, μια τρύπα στο νερό, όσον αφορά τα επαγγελματικά σου και τα οικονομικά σου και τα οικογενειακά σου. Γιατί πόσο εύκολο είναι άραγε να δημιουργήσει κανείς μια οικογένεια, αν κάθε χρόνο αλλάζει μέρος κατοικίας; Αποδομείται και η αυτοεκτίμηση σου, αρχίζει και κλυδωνίζεται...».

Έτσι γίνεται φανερό ότι η αποξένωση και απαξίωση από τον ίδιο τον εαυτό μπορεί να γίνει ασυναίσθητα και πολύ βίαια, με απρόσμενες συνέπειες στην καθημερινότητα των ατόμων αλλά και στην προσωπικότητά τους. Η προσωπική ταυτότητα του εκπαιδευτικού, αλλά και του κάθε εργαζόμενου μπορεί να αποτελέσει πυρήνα συγκέντρωσης τρομερής πίεσης και αβεβαιότητας χειρισμού των διάφορων καταστάσεων, με αποδέκτες κυρίως τα παιδιά αλλά και τους μελλοντικούς πολίτες αυτής της κοινωνίας. Έχει μεταλλαχθεί τόσο πολύ η προσωπική ταυτότητα του καθενός που πλέον αδυνατεί να βρει εκείνα τα χαρακτηριστικά που τον κάνουν ξεχωριστό και του θέτουν τα όρια αλλά και τις βάσεις για την εξέλιξή του. Ο ρόλος του κάθε εκπαιδευτικού ήταν, είναι και θα είναι πολυσύνθετος, αφού καλείται να αντιμετωπίσει μια πληθώρα καταστάσεων, για τις οποίες ουδείς δεν τον έχει ενημερώσει. Επιπρόσθετα καλείται να αντιμετωπίσει και την οικονομική δυσχέρεια των τελευταίων χρόνων που ολοένα και περισσότερο εμπλέκεται, στις δομές της εκπαίδευσης και της ιδιοσυγκρασίας του, με απρόσμενα αποτελέσματα.

7.5. 4^η Θεματική: Αποξένωση του εργαζομένου από τους λοιπούς εργαζομένους

Σε αυτή τη θεματική θα αναλυθεί η αποξένωση που νιώθει ο εργαζόμενος και ειδικότερα ο εκπαιδευτικός σε αντιστοίχιση με τους υπόλοιπους εργαζομένους και τις σχέσεις που διαμορφώνει με αυτούς. Ακόμη παρατίθενται στοιχεία και παράγοντες που επιδρούν σε αυτή τη διαμόρφωση και αναγκάζουν τον κάθε εργαζόμενο να αντιδράσει ή να αποδεχτεί την παρούσα κατάσταση.

Η επαγγελματική και προσωπική εξουθένωση που βιώνει ο κάθε εργαζόμενος έρχεται να αποδημήσει τις σχέσεις του με τους υπόλοιπους, ακόμα και με ολόκληρη

την κοινωνία. Η αποστέρηση και η ψυχολογική κατάπτωση, επιδρά αντίστροφα προς το γενικότερο συμφέρον του κλάδου αλλά και του ίδιου του εκπαιδευτικού. Ο γενικότερος άξονας που αναλύεται και αποσαφηνίζεται από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, είναι αυτός των διάφορων παραγόντων, που επιδρούν και διαμορφώνουν την αποξένωση που νιώθει και βιώνει στις σχέσεις του. Οι σχέσεις μπορεί να είναι σχέσεις εξουσίας, με τα άτομα της σχολικής μονάδας ή με τα στελέχη της εκπαίδευσης σε ανώτερο και ανώτατο επίπεδο. Ακόμα σχέσεις με συναδέλφους, γονείς και μαθητές ή γενικότερες μέσα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής ζωής, όπως τη διαμόρφωση του σχολικού κλίματος, του σχολικού περιβάλλοντος κ.ά. Τέλος γίνεται και πάλι άξιο αναφοράς, η επίδραση της οικονομικής κρίσης στη διαμόρφωση των σχέσεων, στην έλλειψη επικοινωνίας και στον ανταγωνισμό, που ενυπάρχει πλέον σε όλα τα επίπεδα και τις βαθμίδες.

Αρχίζοντας την ανάλυση από τις σχέσεις που διαμορφώνονται με τα άτομα εξουσίας, θα ήταν άξιο αναφοράς η πληθώρα των απόψεων των συμμετεχόντων, οι οποίοι μπορεί να έκριναν τη συσχέτιση αυτή με θετικό έως και αρνητικό πρόσημο. Ακόμα δεν μπορεί να λείπει και η ουδετερότητα κάποιων συμμετεχόντων, οι οποίοι δεν επηρεάζονται και παραμένουν αμέτοχοι ή και αποστασιοποιημένοι από την όλη κατάσταση.

Οι σχέσεις με τα άτομα εξουσίας αναφέρεται αρχικά, ως ανύπαρκτη, «E2: *Ανύπαρκτη σχεδόν. Δηλαδή με άριστα το δέκα θα έβαζα ένα οκτώ. Όχι επειδή εγώ δε θέλω να έχω επαφή αλλά επειδή από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει αντίδραση. Αν προκύψει κάποιο σοβαρό ζήτημα δε ξέρω τι θα κάνω. Είναι αδιάφοροι ως προς την ασφάλεια των παιδιών. Δηλαδή όταν μπαίνω σε ένα σχολείο και δεν υπάρχει διευθύντρια, συστηματικά, και τα παιδιά είναι μόνα τους, εκεί δε ξέρω τι μπορεί να γίνει.*», «E15: *Οι σύμβουλοι της ειδικής αγωγής είναι συνήθως ανύπαρκτοι, καθώς έχουν να κάνουν με τεράστιες περιοχές ευθύνης, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να έρθουν σε προσωπική επαφή με τους δασκάλους.*» και στη συνέχεια ως καχύποπτη, «E10: *Τα προηγούμενα έξι χρόνια είχα διευθυντές που ήταν πολύ υποστηρικτικοί και άλλοι που ήταν καχύποπτοι με τους εκπαιδευτικούς που είχαν λίγα χρόνια προϋπηρεσίας.*».

Από άλλους, γίνεται λόγος για μια διπλωματία που αναπτύσσουν, ώστε να ξεπεράσουν τα εμπόδια και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, χωρίς φυσικά, να υποχωρούν, αλλά να ταυτίζονται εν μέρει με τα νέα ζητούμενα, «E9: *Και τις υπόλοιπες χρονιές που δεν ήμουν μόνη, ήταν καλές. Όταν κοιτάς τη δουλειά σου και δεν*

κουτσομπολεύεις και δε θες να κάνεις κοπάνες, αν είσαι τακτικός για πιο λόγο να υπάρχουν προβλήματα. Βέβαια αν τύχη να συνεργαστείς με ανθρώπους που δε θέλουν με τίποτα να συνεργαστούν και έχουν δικά τους προβλήματα, εκεί δε φταις εσύ, το μόνο που μπορείς να κάνεις είναι υπομονή και να περάσει η χρονιά. Και διπλωματία πολύ.».

Επίσης αναφέρεται η σχέση τους ως ανεπηρέαστη, καθώς απλά συμβιώνουν στον εργασιακό τομέα κυρίως για το καλό όλων και αφετέρου για την εξέλιξη και γνωστική ανάπτυξη των μαθητών τους, «E12: Προσπαθώ με το διευθυντή του σχολείου, επειδή όταν πρώτο ανέλαβα, σε κάποια σχολεία είχα έτσι έντονες διαφωνίες και είδα ότι τελικά μόνο κακό σε εμένα έκανα, προσπαθώ να έχω καλές σχέσεις, από μακριά και αγαπημένοι.», «E14: Σπάνια δημιουργούνται προβλήματα, προσπαθώ να είμαι πιο ευέλικτη. Προσπαθώ να ικανοποιήσω πάντα, στο βαθμό που δεν είναι παράλογες οι απαιτήσεις τους φυσικά, οπότε συνήθως δεν υπάρχουν τριβές, συνήθως.».

Εν συνεχεία δημιουργείται η εντύπωση από τους ερωτώμενους μιας τυπικότητας στις σχέσεις τους και μιας ευελιξίας στην αντιμετώπιση τυχόν διαφορών για την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου και του εκπαιδευτικού γίνεσθαι, «E6: Σε γενικές γραμμές είναι αρκετά καλή, όλα αυτά τα χρόνια, τώρα αν υπάρχουν προβλήματα, με συζήτηση και με...», «E3: ...Σε γενικότερες γραμμές έχω συναντήσει άτομα αρκετά ικανά για τις θέσεις στις οποίες αναφέρεστε. Κυρίως του διευθυντή όμως γιατί εκεί είχαμε σχέσεις. Έχω συναντήσει και συμβούλους, οι οποίοι θεωρώ ότι δεν μπήκαν αξιοκρατικά και εκεί που ήταν δεν έκανα ότι θα μπορούσαν να κάνουν, αλλά έχω συναντήσει και συμβούλους που ήταν εξαιρετικοί. Όσον αφορά τους προϊστάμενους δεν ξέρω δεν είχα ιδιαίτερη επαφή, δεν μπορώ να σας πω, δεν μπορώ να κρίνω, αλλά κάποιοι που μου έρχονται στο μυαλό, ναι είχαν ένα ιδιαίτερο ύφος της εξουσίας...», «E5: Τυπική συνήθως. Οι διευθυντές των σχολικών μονάδων βέβαια, ίσως με τον τρόπο τους καταφέρουν, να έχετε μια πιο άριστη επαγγελματική σχέση αλλά και συναδελφική.», «E7: Οι σχέσεις με όλους αυτούς τους ανωτέρους είναι τυπικές προς καλές, και αν προκύψουν προβλήματα, με συζήτηση σε ήπιο κλίμα, πάντα όλα λύνονται.».

Τέλος γίνεται αναφορά για μια εξαιρετική σχέση, «E8: Η σχέση μου είναι πάρα πολύ καλή έως άριστη μπορώ να πω και αν δημιουργηθούν κάποια προβλήματα επιλύονται μέσω συζητήσεων. Γίνονται έτσι προσπάθειες για να βρεθεί μια χρυσή τομή και να μην οδηγηθεί καμία από τις δύο πλευρές στα άκρα.», «E11: Επειδή δουλεύω συνήθως στην επαρχία αλλά και στην Αθήνα που δούλεψα οι σχέσεις μου με τους συναδέλφους και με τους διευθυντές ήταν πάντα άψογη.», και πάρα πολύ

υποστηρικτική, «E20: Πολλές φορές έχω έρθει σε επαφή και με συμβούλους, σχεδόν κάθε χρονιά, και θεωρώ ότι είναι δικαίωμά μας και υποχρέωσή τους να έρχονται σε επαφή μαζί μας, όταν είναι αναγκαίο γιατί, επειδή ακριβώς μπαίνουμε μία χρονιά σε μία τάξη που δεν ξέραμε πως ήταν πριν, πρέπει κάποιος να μας βοηθήσει να χειριστούμε με κάποιο τρόπο αυτή τη χρονιά που περνάει. Και να χτίσουνε και μια καλύτερη χρονιά και ένα κλίμα πιο θετικό στο υπόλοιπο σχολείο, πολλές φορές λοιπόν έχω συνεργαστεί και με συμβούλους και εντάξει, ήταν αρκετά υποστηρικτικοί, ως εκεί.», χτίζοντας έτσι ένα θετικό κλίμα στο σχολείο και μια συνεργασία καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς.

Το ίδιο συμβαίνει και με τις σχέσεις με τους συναδέλφους, που και αυτές με τη σειρά τους ποικίλουν ανάλογα με το κλίμα στο σχολικό περιβάλλον και την αρμονική επαγγελματική συμβίωση. Έτσι και εδώ παρατηρείται από μια ανυπαρξία σχέσεων και μια τυπικότητα, έως την αρμονία και την άριστη κατανόηση του ενός και του άλλου, γνωρίζοντας τις αδυναμίες και ιδιαιτερότητες, που καλείται να αντιμετωπίσει καθημερινά.

Αναφορικά με τα παραπάνω, οι ερωτώμενοι κάνουν λόγο για ανυπαρξία σχέσεων, «E4: Δεν μπορώ να δημιουργήσω σχέσεις έχοντας τουλάχιστον τέσσερα σχολεία και μια ώρα σε κάθε τμήμα.», «E12: ...ο καθένας ήταν περιχαρακωμένος στα όρια της τάξης του και θεωρώ ότι στην τελική είναι και το πιο ασφαλές για τον κάθε εκπαιδευτικό.», για μια τυπικότητα, «E13: Με τους συναδέλφους μου από τυπικές μέχρι πολύ καλές, συνήθως ανάλογα με το τι δικαίωμα σου δίνουν εκείνοι. Τι δικαίωμα μου δίνουν εκείνοι. Αν είναι στην ηλικία μου συνήθως είναι πάρα πολύ καλές.», «E3: Είχα καλή και ουδέτερη, δεν προλαβαίνεις και να δεθείς τόσο πολύ, και αν υπάρχει και τεράστια ηλικιακή διαφορά, όπως έτυχε σε εμένα στα περισσότερα σχολεία, εκεί πόσο να δεθείς και τι να κάνεις. Μια απλή σχέση συμβίωσης, άντε και συνεργασίας στον ίδιο χώρο.», «E5: Με τους συναδέλφους, από τυπική έως φιλική...», ακόμα και ένα κλίμα αντιλογίας, «E11: ...Φυσικά θα υπάρχουν κάποιες αντιλογίες, αλλά πάντα στα πλαίσια του διαλόγου, για το κοινό καλό του σχολείου, των μαθητών και το δικό μας φυσικά.».

Από την άλλη όμως διατυπώνονται απόψεις που δημιουργούν αρμονικότητα μεταξύ τους και άριστη κατανόηση των δεδομένων και ζητουμένων της σχολικής και εκπαιδευτικής ζωής. Η αρμονία φαίνεται από τα εξής: «E11: Δεν έχω κανένα παράπονο, από κανέναν, συνεργαζόμαστε αρμονικά, με πολύ μεγάλη διάθεση για το κοινό καλό όλων...», «E10: Με τους συναδέλφους μου στο σχολείο έχω πάντα καλές σχέσεις και συνεργαζόμαστε πάνω σε εκπαιδευτικά θέματα.», «E16: Προσπαθώ με τους

συναδέλφους γενικά να τα πηγαίνω καλά. Γιατί είναι ένα άτομο που το βλέπεις καθημερινά, και δε χρειάζεται να έχεις τριβή.» και η αριστεία από τα παρακάτω σχόλια: «E8: Όπως είπα και πιο πριν είναι άριστη. Υπάρχει συζήτηση, δεν οδηγούμαστε στα άκρα...», «E15: Πολύ καλές συνήθως.», «E20: Και φυσικά με τη συνάδελφο, όλα κυλάνε ρολόι, έχουμε μοιραστεί ευθύνες, γιατί είναι δύσκολο εδώ, σε ένα μονοθέσιο να λειτουργήσεις και με πέντε τάξεις και με όλο τον κυκεώνα των e-mail που έρχονται από τα Υπουργεία, αλλά τα έχουμε μοιράσει και όλα κυλάνε τέλεια και αυτό περνάει στα παιδιά.».

Συνεχίζοντας βλέπουμε ότι και οι σχέσεις με τους γονείς ποικίλουν, ανάλογα με το κλίμα της κάθε σχολικής χρονιάς και την επικοινωνία που διαμορφώνεται στο σχολικό κυρίως περιβάλλον. Βέβαια πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί τυχαίνει να ζουν σε έναν κοινό τόπο και μικρό χώρο με τους γονείς των μαθητών τους, όπως είναι ένα χωριό της επαρχίας, οπότε εκεί το πλαίσιο διαμόρφωσης των σχέσεων μπορεί να αλλάξει και να διαφοροποιηθεί άρδην. Κατά τα άλλα η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, έχει ως στόχο τη διαμόρφωση κατάλληλων σχέσεων με τους γονείς των μαθητών τους και μέσα σε ένα πλαίσιο συνεργασίας να καταφέρουν την ανάπτυξη των μαθητών και την εξελικτική τους πορεία.

Έτσι λοιπόν οι σχέσεις μπορεί να είναι αδιάφορες, «E19: Δεν είχα ποτέ πρόβλημα με κανέναν.», «E6: Δε θα έλεγα ότι ενδιαφέρονται πάρα πολύ οι γονείς να έρθουν να ρωτήσουν τον εκπαιδευτικό των Αγγλικών, θεωρούν ότι επειδή στέλνουν τα παιδιά τους και αλλού, θεωρούν ότι είναι καλυμμένοι και δε νιώθουν την ανάγκη να έρθουν να ρωτήσουν.», «E14: Με τους γονείς, ειδικά εμείς, δεν έχουν πολλές πολλές σχέσεις, γιατί πρώτον δεν έρχονται να μας ρωτήσουν, σπάνια βλέπεις μαθητή και όταν παίρνουν τους βαθμούς αλλά και γενικά.», διπλωματικές, «E1: Πάρα πολύ καλή δόξα το Θεό, κάποιες φορές όμως που υπάρχουν κάποιοι γονείς που έρχονται να σου δώσουν τις ευθύνες τους επάνω σου, εκεί πρέπει να υπάρχει μια διπλωματία και εκεί πάντα εγώ απευθύνομαι στο διευθυντή, διότι θα ήθελα να είναι ενήμερος γιατί τις περισσότερες φορές από τις πέντε χρονιές τις οποίες δουλεύω είμαι σε επαρχιακές πόλεις, με αποτέλεσμα πολλές φορές να έχουν φτάσει στα αυτιά μου πράγματα τα οποία δεν έχουν έρθει απευθείας σε εμένα από το γονέα, αλλά μέσω τρίτων.», έως και τυπικές, «E2: Με τους γονείς, λόγω της φύσης του μαθήματός μου δεν έχω μεγάλη επαφή, παρόλα αυτά όσοι με έχουν προσεγγίσει το έχουν κάνει πολύ θετικά.», «E5: Με τους γονείς, από τυπική έως αρκετά καλή.», «E13: Με τους γονείς προσπαθώ να υπάρχει μια συνεργασία

και ειδικά σε περιπτώσεις που χρίζει, μια συνεργασία που είναι αναγκαία. Αλλά θέλω να είναι τυπικές και να είμαι απόμακρος.»

Ακόμη μπορεί να είναι καλές, «E16: Τώρα όσον αφορά τους γονείς, πάντα κοιτούσα να έχω καλές σχέσεις με τους γονείς, να νιώθουν και αυτοί καλά απέναντί μου, δε θα γίνουμε φίλοι, αλλά προσπαθούσα και προσπαθώ ακόμα και τώρα να με νιώθουν σαν άτομο που είναι πιο κοντά τους. Ούτε απέναντί τους αλλά ούτε και φίλοι.», «E8: Όπως είπα και πιο πριν είναι άριστη. Υπάρχει συζήτηση, δεν οδηγούμαστε στα άκρα, δεν υπάρχει αποξένωση των γονέων, αλλά να μπορούν να επέμβουν μέχρι ένα επιτρεπτό σημείο.», ενδιαφέρουσες, «E20: Τα παιδιά που έρχονται στο σχολείο έχουν γονείς με τους οποίους είμαστε μαζί το βράδυ στο καφενείο, δε θα συζητήσουμε βέβαια για θέματα που αφορούν το σχολείο και τα παιδιά τους στην παρέα, απλά θέλω να πω ότι είμαστε σε καθημερινή επαφή. Είναι οι μόνοι άνθρωποι που ζουν στο χωριό. Και όταν είσαι κοντά με τον άλλον, μπορείς να λύσεις πιο εύκολα θέματα που προκύπτουν.» ή ακόμη και παραγωγικές, «E3: Οι σχέσεις που έχω αναπτύξει με τους γονείς των μαθητών μου ήταν καλές, ήταν παραγωγικές, ήταν σε συνεργασία για το καλό του παιδιού, οπότε έχω να πω θετικά πράγματα γι' αυτό, στην πλειοψηφία τουλάχιστον.»

Μπορεί να είναι σχέσεις εμπιστοσύνης, «E10: Η σχέση μου με τους γονείς διαμορφώνεται στη διάρκεια της χρονιάς, επειδή όπως είπα και πριν, βλέποντας τη δουλειά μου με εμπιστεύονται περισσότερο.» και πάρα πολύ ουσιώδεις, «E17: Με γονείς δεν έχω αντιμετωπίσει αυτά τα χρόνια πρόβλημα για να σας πω κάτι ότι συγκεκριμένα εκείνη τη χρονιά είχα αντιμετωπίσει αυτό το θέμα, και ότι το χειρίστηκα έτσι. Οι σχέσεις μου είναι κανονικές και πολλές φορές ουσιώδεις...», ώστε να προσφέρονται τα μέγιστα και από τις δύο πλευρές στους μαθητές, από το σχολείο, αλλά και από το οικογενειακό περιβάλλον.

Τέλος περνάμε στις σχέσεις με τους μαθητές, που κάθε άλλο παρά αποξένωση μπορεί να προκαλούν, στον ίδιο τον εκπαιδευτικό αλλά και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αυτό αναδεικνύεται και από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, οι οποίοι χαρακτηρίσουν μόνο θετικά τις σχέσεις αυτές, έως και σε σημείο αγάπης και αλληλοεκτίμησης. Έτσι οι σχέσεις με τους μαθητές χαρακτηρίζονται τέλειες, «E14: Με τους μαθητές μου έχω πολύ καλή επαφή γενικά, στις περισσότερες περιπτώσεις.», «E11: ...και τους μαθητές μου, τις θεωρώ άψογες.», «E13: Και με τους μαθητές μου είναι τέλειες. Μπορώ να κάθομαι μαζί τους όλη μέρα.», «E20: ...Είναι σαν οικογένεια, είναι μια ουτοπία η κατάσταση που ζούμε εδώ...», καλές, «E6: Προσπαθούμε γενικά να

έχουμε και να έχουμε μια καλή σχέση με τους μαθητές. Και να τους κερδίζουμε και να είμαστε δίπλα τους...», «E7: ...από εκεί και πέρα οι μαθητές είναι άλλη ιστορία, κάθε φορά είναι και διαφορετικοί, άλλες ηλικίες, αλλά γενικά νομίζω ότι τα πάμε καλά.», «E10: Η σχέση με τους μαθητές μου είναι καλή, αν και κάποιες φορές η συμπεριφορά τους οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ μας. Αυτές τις επιλύουμε με διάλογο, με την υπενθύμιση των κανόνων και την αποδοχή των λάθους συμπεριφορών.», «E17: Εντάξει με τους μαθητές, με τα παιδάκια πάντα καλά τα πάμε αλίμονο, τι πρόβλημα να έχουμε.» και συνεργατικές, «E18: ...και τους μαθητές δεν έχω κανένα πρόβλημα, καμία χρονιά, όλοι ήταν πολλοί καλοί και πολύ συνεργάσιμοι.»

Φυσικά δεν θα μπορούσε να λείπει το δέσιμο που υπάρχει μεταξύ τους, καθώς τη μισή μέρα την περνάνε εκατέρωθεν στο σχολείο και έτσι αναπτύσσεται η αγάπη και η εκτίμηση προς τον εκπαιδευτικό, αλλά και προς τα παιδιά, με την άμεση αποδοχή και συνεργασία που μπορεί να εδραιωθεί κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Από την άλλη να αναφέρουμε ότι οι αναπληρωτές και οι ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να δεθούν και τόσο πολύ με τους μαθητές τους διότι κάθε χρονιά μπορεί να βρίσκονται σε διαφορετικό μέρος εργασίας και να αποφεύγουν εν μέρει αυτό το δέσιμο και την υποστηρικτική βάση. Κατά τα άλλα το δέσιμο αναφέρεται ως εξής: «E16: Τώρα οι μαθητές μου, προσπαθώ να τους βλέπω όλους το ίδιο και γενικότερα δένομαι με τα παιδιά πάρα πολύ. Προσπαθώ να τους δείχνω την εκτίμησή μου και την αγάπη μου ώστε να την εισπράξω και εγώ.», «E5: ...με τους μαθητές υπάρχει μια σχέση αγάπης κατά το δύναμιν.»

Το σχολικό περιβάλλον διαμορφώνεται από πάρα πολλούς παράγοντες, οι οποίοι άλλες φορές αποξενώνουν τις σχέσεις των εργαζομένων και άλλες πάλι τις ενώνουν και τις συμπύκνουν. Έτσι το σχολικό περιβάλλον αναφέρεται ως προοδευτικό και καινοτόμο έως περιοριστικό και καταπιεστικό πολλές φορές, στις δυνατότητες και στην ευελιξία που προσφέρει.

Τα λεγόμενα των συμμετεχόντων που το αναφέρουν ως προοδευτικό και καινοτόμο είναι τα εξής: «E7: Σε γενικές γραμμές νομίζω ότι αν θέλεις να κάνεις κάτι το σχολείο θα σε υποστηρίξει. Και γενικά το σύστημα, για να κάνεις κάτι προοδευτικό, καινοτόμο κτλ.», ενώ αυτά που το χαρακτηρίζουν για την ευελιξία του τα εξής: «E1: Όχι υπάρχει μεγάλη ελευθερία και ευελιξία αν όμως και εσύ ικανοποιείς αυτά τα οποία πρέπει, δηλαδή να πηγαίνεις στο ωράριό σου, να κάνεις το μάθημά σου, τα παιδιά να είναι ικανοποιημένα, να μην υπάρχουν προβλήματα με γονείς.», «E11: Πιστεύω ότι ξεχνάνε τα προβλήματα που κουβαλάνε από το σπίτι τους, περνάνε καλά, μαθαίνουν

πράγματα, εξελίσσονται, είναι ένα ευχάριστο διάλειμμα πιστεύω για όλους και όπως και να το κάνουμε περνάνε μέσα στο σχολείο το 1/5 της ημέρας τους, δεν είναι και λίγο.».

Υπάρχει η ανάπτυξη ενός είδους ελευθερίας, «E6: Ως εκπαιδευτικός των Αγγλικών δεν νιώθω κάτι τέτοιο, γιατί γενικά δε νιώθουμε ούτε από τους γονείς, δε νιώθουμε ιδιαίτερη πίεση. Ίσως αυτό συμβαίνει περισσότερο με το δάσκαλο μέσα στην τάξη και όχι τόσο με το δάσκαλο των Αγγλικών.», «E1: Όχι υπάρχει μεγάλη ελευθερία και ευελιξία αν όμως και εσύ ικανοποιείς αυτά τα οποία πρέπει, δηλαδή να πηγαίνεις στο ωράριό σου, να κάνεις το μάθημά σου, τα παιδιά να είναι ικανοποιημένα, να μην υπάρχουν προβλήματα με γονείς.», αλλά και υποστήριξης, «E5: Υποστηρικτικό. Μπορεί να μην συμβαίνει παντού αλλά σε κάθε σχολική μονάδα θα βρεθεί ο συνάδελφος που θα σε βοηθήσει, θα ακούσει τους προβληματισμούς σου και θα ανταποκριθεί. Σε πολλές περιπτώσεις προς αυτήν την κατεύθυνση της υποστήριξης δηλαδή δρα και ο διευθυντής και ο σχολικός σύμβουλος.», «E8: Δεν μπορώ να πω ότι είναι ούτε περιοριστικό, ούτε καταπιεστικό αλλά υποστηρικτικό. Και αυτό γιατί αν υπάρχουν σωστοί εκπαιδευτικοί θα μπορούν να υπάρχουν και καλοί μαθητές. Δηλαδή αν γίνεται ένα σωστό μάθημα θα υπάρχουν και καλοί μαθητές.», «E15: Οι συνάδελφοι είναι υποστηρικτικοί.»

Από την άλλη πάλι αναφέρεται ως μη υποστηρικτικό, «E4: Μη υποστηρικτικό έως καταπιεστικό.», καταπιεστικό, «E4: Μη υποστηρικτικό έως καταπιεστικό.», «E12: Θεωρώ ότι το σχολικό περιβάλλον έχει περιοριστικό και κάποιες φορές καταπιεστικό χαρακτήρα, το πιστεύω αυτό το πράγμα. Νιώθω ότι πριν αναλάβω στο κάθε σχολείο, έχει δρομολογηθεί και σχεδιαστεί ο ρόλος και το τι πρέπει να κάνουμε στο σχολείο αυτό. Μια κονσέρβα δηλαδή, που έρχομαι εγώ να τη χρησιμοποιήσω. Υπάρχουν δηλαδή στεγανά, εμείς οι αναπληρωτές δεν έχουμε ενεργό ρόλο όταν αναλαμβάνουμε υπηρεσία σε ένα οποιοδήποτε σχολείο μας επιλέγουν για να πάμε.», «E18: Πιστεύω ότι το σχολικό πρόγραμμα είναι πολύ πειστικό για τα παιδιά περισσότερο, εντάζει και για τους δασκάλους, πρέπει να βγάλουν ύλη κτλ., αλλά είναι και για τα ίδια τα παιδιά.», «E19: Είναι καταπιεστικό, γιατί όταν ξέρεις ότι το έργο σου θα βγει και θα σχολιαστεί προς τα έξω, ξέρεις ότι και θα κριθείς, κι εκεί αρχίζει η καταπίεση και το άγχος.», έως και περιοριστικό κάποιες φορές, «E9: Η γραφειοκρατία ναι είναι περιοριστική. Τα e-mail και οι εντολές που έρχονται χρειάζονται και αυτά το χρόνο τους για να γίνουν. Αλλά όχι εντάζει και προγράμματα άμα θέλεις παίρνεις, αν δε θες δε παίρνεις. Δε σου το επιβάλει κανείς.», «E10: Το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα είναι κατά τη γνώμη μου περιοριστικά σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης... Οι

επισκέψεις του σχολικού συμβούλου δεν είναι συχνές και όταν γίνονται δεν προσφέρουν δειγματικές διδασκαλίες αλλά κάποιες οδηγίες και υποδείξεις πάνω σε θέματα που επιλέγει ο ίδιος ο σχολικός σύμβουλος συνήθως και όχι σε αυτά που ζητάνε οι εκπαιδευτικοί.», «E15: ...Οι γονείς μπορεί να είναι περιοριστικοί (πχ ζητάν περισσότερη δουλειά για το σπίτι).», «E20: Το σχολικό περιβάλλον έχει σίγουρα τους περιορισμούς που έχει. Αλλά παρόλα αυτά νομίζω ότι σίγουρα βρίσκεις χρόνο να τα κάνεις όλα.».

Απεναντίας το σχολικό κλίμα αναπτύσσεται πιο θετικά από τις απόψεις των ερωτώμενων και θεωρείται περισσότερο θετικό και ευέλικτο, έως ευχάριστο και φιλικό πολλές φορές. Ενώ η αδιαφορία βρίσκεται σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο, στα λεγόμενά τους, αφού μόνο δύο άτομα το υποστήριξαν και το έθεσαν.

Η αδιαφορία φαίνεται και προκύπτει από τα εξής: «E1: Εντάξει εγώ σαν αναπληρώτρια κάθε φορά που πηγαίνω, συνήθως δεν έχω πάει ποτέ στο ίδιο σχολείο. Κάθε φορά πηγαίνω σε διαφορετικό. Τις πρώτες μέρες είμαι και σαν αδιάφορη ή μου κάνουν κάποιες ερωτήσεις από πού είσαι και τέτοια. Αν έχω πάει και από Σεπτέμβριο, λαμβάνεται η άποψή μου κυρίως στην οργάνωση την αρχική που γίνεται με τις σχολικές γιορτές, τις εκδρομές κτλ.», «E5: ...Επομένως το κλίμα, είτε θα είναι αδιάφορο και τα ζητήματα θα αντιμετωπίζονται από την ηγεσία του σχολείου...».

Στη συνέχεια η ευελιξία από τα εξής: «E17: Όχι αυταρχικό δε θα το έλεγα σε καμία περίπτωση. Ευέλικτο είναι σε αρκετές περιπτώσεις αλλά εκείνο που έχω να επισημάνω γενικώς για το πώς αντιμετωπίζονται κάποιες καταστάσεις είναι, δεν έχει να κάνει με τη σχολική μονάδα, όπως λέμε πολλές φορές με τις κορυφές τις διοικητικές κάποιων δομών, διαπιστώνω, όχι τόσο στη σχολική μονάδα επαναλαμβάνω, όσο παραπάνω, μια ευθυνοφοβία και μια διάθεση να πετάγεται το μπαλάκι όλο και πιο παρακάτω και όλα και να...δηλαδή μια απροθυμία να ληφθούν ευθύνες σοβαρές για μια πράξη που θα έχει συνέπειες σε άλλες πράξεις και σε άλλες να έχουμε και αρνητικές...», «E3: Πιο ευέλικτο γίνεται σε μικρότερους συλλόγους, δηλαδή πέντε έως δέκα άτομα. Εκεί είναι πιο ευέλικτο το σχήμα και αντιμετωπίζονται τα διάφορα ζητήματα με απόλυτη πλειοψηφία αλλά και ευελιξία ταυτόχρονα.», «E13: Ευέλικτο, ευέλικτο. Οι μόνοι που έχουν σοβαρές αντιπαραθέσεις συνάδελφοι, είναι αυτοί που μάλλον μαλώνουν για πολιτικούς λόγους...» και η ευχαρίστηση από τα παρακάτω, «E19: Το κλίμα του σχολείου το χτίζει ο διευθυντής. Έχω τύχει σε σχολεία που το κλίμα ήταν ευχάριστο και όλοι μπορούσαν να επικοινωνήσουν, κι έχω τύχει και σχολεία, που οι συνάδελφοι είναι χωρισμένοι σε στρατόπεδα (κυρίως παλιοί και νέοι).», «E11: ...Και

αυτό φυσικά βοηθάει και όλους μας στο να υπάρχει καλύτερο κλίμα στο σχολείο και πιο ευχάριστη διάθεση. Είναι πολύ βασικό να πηγαίνεις στη δουλειά σου και να είσαι ευτυχημένος, ευχαριστημένος και να μη σκέφτεσαι ούτε ότι πάλι θα δω τον τάδε, θα έχουμε προβλήματα, ποιος τον ακούει, γκρινιάζει, κάνει κτλ....».

Ακόμη το σχολικό κλίμα μπορεί να γίνει φιλικό, μέσω του συλλόγου και την από κοινού αντιμετώπιση των ζητημάτων που προκύπτουν, «E2: Φιλικό θα έλεγα. Ο σύλλογος αποφασίζει, όλοι μαζί από κοινού. Εγώ δεν είμαι στο σύλλογο.», «E6: Δε νομίζω ότι υπάρχουν ιδιαίτερα θέματα, αν προκύψουν νομίζω με καλή διάθεση και συζήτηση μπορούν να επιλυθούν. Δεν έχει προκύψει κάτι το αρνητικό.», όπως και συλλογικό και συναδελφικό, «E15: Συνήθως είναι πολύ καλό. Είμαστε συνάδελφοι που δεν έχουμε να χωρίσουμε κάτι.», «E5: ...είτε θα είναι πολύ συλλογικό, συναδελφικό και φιλικό. Σε αυτό μεγάλο ρόλο παίζει ο διευθυντής του σχολείου αλλά και οι προσωπικές διαφορές, κυρίως μεγαλύτερων σε ηλικία εκπαιδευτικών.», «E7: Αλλά πάντα όταν προκύπτει κάποιο σοβαρό ζήτημα νομίζω ότι υπάρχει απόλυτη συνεννόηση και συλλογικότητα.», «E8: Είναι πολύ ευέλικτο και υπάρχει μια συλλογικότητα όσον αφορά την αντιμετώπιση διάφορων ζητημάτων...», «E10: Συνήθως το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι ζεστό και τα διάφορα ζητήματα αντιμετωπίζονται συλλογικά.».

Ένας ερωτώμενος έθεσε το ζήτημα του υποδειγματικού σχολικού κλίματος, αναφορικά με τις σχέσεις του με τη συνάδελφο, όντας σε μικρό σχολείο και τη συναδελφικότητα στα διάφορα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν, «E20: Νομίζω ότι η σχέση η φετινή που έχουμε με τη συνάδελφο είναι υπόδειγμα. Και αυτό βοηθάει πάρα πολύ στο να αντιμετωπίσεις οτιδήποτε και όχι απλά να αντιμετωπίσεις προβλήματα, στο να πας και το διδακτικό έργο και ότι κάνεις ένα βήμα πιο πέρα.».

Τέλος γίνεται λόγος, από έναν συμμετέχοντα, για την έλλειψη επικοινωνίας που υπάρχει και την ενασχόλησή του καθαρά και μόνο στα στενά όρια της τάξης του. Αυτό τον αποξενώνει από τους λοιπούς συναδέλφους, αφού και οι ίδιοι δεν κάνουν κάτι περισσότερο για να καλυτερεύσουν και να βελτιώσουν τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Έτσι κλείνεται στα στενά όρια της αίθουσας, απομονώνεται και απαξιώνει την εργασία του, ακόμα και τον τρόπο άσκησης του έργου του. Η επαγγελματικότητα των ζητημάτων δεν επιφέρει κανένα ζητούμενο και δεν μπορεί να ισχύσει σε παρόμοιες καταστάσεις. Έχει χαθεί ο επαγγελματισμός και η ταυτότητα του εκπαιδευτικού, όπως επίσης και η εξουθένωση, που έχει πάρει απρόοπτες και μη ελέγξιμες διαστάσεις. Αυτά τα στοιχεία προκύπτουν από τα εξής λεγόμενα: «E12:

...Πολλές φορές ας πούμε θέλω να ζητήσω βοήθεια, ή να με κατατοπίσει ένας παλαιότερος στο σχολείο και το σκέφτομαι. Το σκέφτομαι γιατί θα με αντιμετωπίσει πιθανό, σαν έναν άνθρωπο που, εντάξει θες να μάθεις περισσότερα του χρόνου δε θα είσαι εδώ, για ποιο λόγο. Θέλω να είμαι στα στενά όρια της τάξης μου, γιατί γνωρίζω ότι τις περισσότερες φορές και να προσπαθήσω δε θα μπορέσω, θα αντιμετωπιστώ σαν η αναπληρώτρια που τι ήρθε να μας πει νέα πράγματα, να μας αλλάξει αυτά που γνωρίζουμε μέχρι τώρα;».

Φυσικά και σε αυτήν την περίπτωση αναφέρεται και διακρίνεται η οικονομική κρίση, αλλά και ο τρόπος που ίσως επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Επηρεάζει το σχολικό κλίμα και τη διαμόρφωση της σχολικής μονάδας, όπως επίσης δημιουργεί γκρίνια, λιγότερη όρεξη και άγχος. Η οικονομική κρίση είναι μια διάσταση και παράλληλα ένας άξονας που ενυπάρχει ακόμα και στις σχέσεις των ατόμων, παρόλο που πολλοί προσπαθούν να την αντιμετωπίσουν και να την ελέγξουν.

Η οικονομική κρίση επηρεάζει τη σχολική μονάδα και τη σχολική ζωή, τις σχέσεις των συναδέλφων και των μαθητών, «E3: Με έχει επηρεάσει γιατί, κάθομαι και σκέφτομαι ότι ενώ εμείς μπαίνουμε στη διαδικασία αρνητισμού για το ότι δουλεύουμε 7 και 8 μήνες με 900 και 1000 ευρώ, από εδώ και από εκεί και γενικότερα αυτή η κατάσταση είναι προβληματική και μας προβληματίζει, στην αντίπερα όχθη βλέπω συναδέλφους, συνανθρώπους που δουλεύουν για 200 και 300 ευρώ ενώ μένουν στον τόπο τους και λέω εκεί τι γίνεται τώρα; Είσαι σε καλύτερη μοίρα από αυτούς; Είσαι στην ίδια μοίρα; Τι γίνεται; Αυτό με προβληματίζει.», «E9: Φυσικά και έχει επηρεάσει. Έχουν αλλάξει, ο καθένας πλέον έχει τα δικά του προβλήματα, για το πώς θα μετακινηθεί, πως θα πάει στο σχολείο, πως θα φύγει, όταν πάει σπίτι του μπορεί να έχει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.», «E13: Αλλά άλλους βλέπω ότι συζητάνε, μονίμως για το τι μισθό παίρνει ο ένας τι μισθό παίρνει ο άλλος, μας έκοψαν τόσα...γενικά οι οικονομικές συζητήσεις είναι πολύ συχνές. Και στο σχολείο και ανάμεσα στους ανθρώπους.», «E17: Ναι νομίζω ότι επηρεάζει πάρα πολύ ακόμη και σε επίπεδο σχολικής μονάδας αυτό, ενώ για τα άλλα έχω εξαίρεση τη σχολική μονάδα, αλλά η οικονομική κρίση επηρεάζει μέχρι και αυτό. Δηλαδή για να το πω απλά, έχω δει συναδέλφους ακόμα και να διαφωνούν για κάτι ευτελή ποσά που πρέπει να βάλει ο καθένας μας για το καινούριο κουτί καφέ, και εντάξει να μη συνεχίσω για τα υπόλοιπα.».

Δημιουργεί έλλειψη υπομονής και επικοινωνίας, καθώς όλοι ασχολούνται με τα προσωπικά ζητήματά τους και τον τρόπο βίωσης αυτής της δυσάρεστης κατάστασης, «E9: Μπορεί να μην έχει την υπομονή που είχε παλιά, να βγάζει μια επιθετικότητα. Απλά γνωρίζεις ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει και όταν κάποιος κάνει κάτι, έχει το λόγο του.», «E10: Η οικονομική κρίση έχει μειώσει την επικοινωνία με τους συναδέλφους μου και με τους άλλους ανθρώπους.», «E14: Νομίζω ναι, έχουν γίνει πολύ κλιστεί. Άλλη επικοινωνία υπήρχε τα προηγούμενα χρόνια και νομίζω είναι και λογικό.».

Ακόμα πρέπει να γίνονται υποχωρήσεις, ώστε να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία του σχολείου, «E9: ...Έχει και αυτός τα δικά του, οπότε εντάξει ας κάνουμε μια υποχώρηση για να μπορέσουμε να συνεργαστούμε.», αλλά και να γίνει σωστή αντιμετώπιση των καταστάσεων άγχους και κατάθλιψης, «E2: Υπάρχει πλέον αυτή η αγωνία σε όλους, ζούμε για το σήμερα και δεν μπορούμε να προγραμματίσουμε τη ζωή μας. Αυτή είναι η μεγαλύτερη ανασφάλεια που έχει γεννηθεί όλα αυτά τα χρόνια, όχι μόνο στον δικό μας τον τομέα αλλά και γενικότερα.», «E10: Οι οικονομικές εκκρεμότητες, η ανεργία και τα καθημερινά έξοδα δημιουργούν άγχος και κατάθλιψη.», που μόνο καλές δεν μπορεί να είναι, διότι οι εκπαιδευτικοί ασχολούνται με τις οικονομικές τους εκκρεμότητες, αδιαφορώντας για το γίνεσθαι του σχολείου και των μαθητών, βάζοντας τα προσωπικά και οικονομικά ζητήματα σε προτεραιότητα.

Δεν δίνονται οι κατάλληλες ευκαιρίες για να συσφιχθούν οι σχέσεις, αφού οι έξοδοι μεταξύ των εκπαιδευτικών και η συζήτηση έχει εκλείψει, «E10: Ταυτόχρονα για λόγους οικονομίας περιορίζονται οι έξοδοι και οι συναντήσεις, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι ευκαιρίες για σύσφιξη των σχέσεων.». Όπως επίσης έχει επέλθει ο ανταγωνισμός, «E4: Πάρα πολύ. Ο καθένας κοιτάει το συμφέρον του.», «E12: Εντάξει θεωρώ ότι υπάρχει ένας ανταγωνισμός μεταξύ των εργαζομένων για το αβέβαιο μέλλον μέσα στα σχολεία είτε των μόνιμων είτε και των αναπληρωτών, εκεί υπάρχει ένας ανταγωνισμός στο ποιος συμμορφώνεται πιο πολύ, ποιος παίρνει περισσότερα προγράμματα...», η γκρίνια, «E11: Η οικονομική κρίση δε θεωρώ ότι έχει επηρεάσει τις σχέσεις μου με τους υπόλοιπους. Εκτός της δυσάρεσκια που υπάρχει σε όλους μας γι' αυτά που περνάμε...», «E19: ...χωρίς χαμόγελο, με γκρίνια και χωρίς να θέλει κανείς να κάνει το κάτι παραπάνω από ότι πρέπει.» και η λιγότερη όρεξη για δουλειά, «E19: Όσο έχει επηρεάσει και όλο τον κόσμο. Οι συνάδελφοι έρχονται με λιγότερη όρεξη για δουλειά...».

Στον αντίποδα βρίσκονται αυτοί οι οποίοι έχουν μείνει ανεπηρέαστοι από την οικονομική κατάσταση της χώρας, ή τείνουν να μην εκλαμβάνουν αυτήν την οικονομική δυσχέρεια και να μην την ενστερνίζονται στο εργασιακό τους περιβάλλον και ειδικότερα στο σχολικό πλαίσιο. Έτσι αναφέρουν ότι: «E5: Ελάχιστα. Σίγουρα δεν είναι τα πράγματα όσο χαλαρά και άνετα ήταν πριν αλλά επειδή όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε, οι σχέσεις μας πλέον οικοδομούνται και με πιο οικονομικούς τρόπους. Η διάθεσή μας σίγουρα δεν είναι πάντοτε χαρούμενη λόγω των δικών του προβλημάτων ο καθένας, αλλά όπως προ είπα επειδή όλοι λίγο πολύ βιώνουμε τις ίδιες δύσκολες καταστάσεις υπάρχει αλληλοκατανόηση και αλληλοσεβασμός.», «E8: Δεν μπορώ να πω ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη σχέση μου με τους συναδέλφους διότι σε περίπτωση που αντιμετωπιστεί ή που δημιουργηθεί ένα πρόβλημα όσον αφορά έναν συνάδελφο, ο οποίος χρειάζεται χρήματα να το πω έτσι, και θα αντιμετωπιστεί όπως είπα και σε συλλογικό επίπεδο.», «E15: Νομίζω δεν έχει επιφέρει κάποια διαφορά.», «E16: Δε με έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση στο επάγγελμά μου, στις σχέσεις μου με τους άλλους.», «E18: Νομίζω καθόλου.», «E20: Δεν νομίζω ότι την έχει επηρεάσει.», «E1: Καθόλου, γιατί ο καθένας παίρνει τα λεφτά του, βέβαια εντάξει κάποιος ο οποίος έχει εικοσιπέντε και τριάντα χρόνια δεν μπορεί να συγκριθεί με εμένα η οποία είμαι στα πέντε χρόνια. Τα οικονομικά δεν επηρεάζουν τις συναδελφικές σχέσεις. Τουλάχιστον προσπαθώ εγώ να μη το βλέπω έτσι.»

Κλείνοντας και αυτή τη θεματική θα πρέπει να κρατήσουμε τα στοιχεία αυτά που δημιουργούν τις αντιφάσεις και τις αντιπαλότητες μεταξύ των ατόμων στο εργασιακό πλαίσιο, ώστε να μπορέσουμε να τις κατανοήσουμε και να τις επιλύσουμε. Φαίνεται ότι η αποξένωση του εργαζόμενου από τους υπόλοιπους εργαζόμενους και ιδιαίτερα τους συναδέλφους, έχει επέλθει με πάρα πολλές διαστάσεις, που καταλήγουν να είναι ανεξέλεγκτες για την προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Ακόμα τα στοιχεία της οικονομικής κρίσης δείχνουν να εμπλέκονται και σε αυτόν τον τομέα, κατανοώντας τις δυσκολίες που έχουν όλοι να αντιμετωπίσουν, αλλά όχι να ενστερνιστούν αυτήν την παγιωμένη πλέον κατάσταση, στο σχολικό περιβάλλον, διότι οι μαθητές δεν έχουν κανένα λόγο να υποστούν αυτές τις φθορές σε τόσο μικρή ηλικία. Επιτάσσεται αναγκαία πλέον, η συν εργατικότητα και η συλλογικότητα, ώστε να ξεπεραστούν οι δυσκολίες και να αντλήσει ο καθένας δυνάμεις από τους υπολοίπους, στη διαχάραξη του μέλλοντος και την εξελικτική πορεία των αυριανών πολιτών, των μαθητών.

7.6. 5^η Θεματική: Προτάσεις

Ως τελευταία θεματική αναδείχθηκε η ανάγκη να υπάρξει ένα σκέλος προτάσεων των εκπαιδευτικών για το μέλλον της εκπαίδευσης και το όραμα που έχουν ή που μπορούν να διαμορφώσουν με βάση τις ανάγκες τους αλλά και τα «θέλω» τους. Από την άλλη τονίζεται ο ρόλος, η θέση, η στάση και η ευθύνη του κάθε εκπαιδευτικού απέναντι στο σχολικό σύστημα και στην οριοθέτηση του επαγγέλματός τους. Έτσι εδώ αναπτύσσεται ένας θεματικός άξονας, αυτός που αναφέρεται στο όραμα των εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση που θέλουν και έχουν αποφασίσει να υποστηρίξουν και να συνδράμουν.

Προτείνουν περισσότερη επιμόρφωση στους άξονες του σχολείου, για όλους ανεξαιρέτως τους εκπαιδευτικούς, και φυσικά για τους αναπληρωτές και τους ωρομίσθιους. Να αναβαθμιστεί ο ρόλος τους και η αξία του επαγγέλματός τους, αλλά παράλληλα να διαφυλαχθούν και οι αξίες και οι ανάγκες τους. Η ευθύνη που τους αναλογεί είναι τεράστια και η στάση που πρέπει να κρατήσουν αυτή τη δεδομένη στιγμή είναι ακέραη και δεν θα πρέπει να εστιάζεται σε μικρότητες και μικροπροβλήματα, αλλά να εξελίσσεται και να αναπτύσσεται.

Η επιμόρφωση αναδεικνύεται από τα εξής: «E1: Η επιμόρφωση είναι κάτι πάρα πού ωραίο. Γιατί σίγουρα κανείς δεν ξέρει σίγουρα τα πάντα...Η επιμόρφωση είναι κάτι το οποίο μου αρέσει εμένα και όποτε υπάρχει κάποιο πρόγραμμα επιμορφωτικό, είτε σε υπολογιστές...θα ήθελα να υπάρχει κυρίως στους υπολογιστές. Γιατί καλό είναι οι νέες τεχνολογίες να μπουνε μέσα στην τάξη...Επιμόρφωση σε διδακτικά μοντέλα, σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, γιατί όλο υπάρχουν επιστήμονες που...επιστημονικές μεθόδους οι οποίες, εντάξει.», «E9: Χρειάζεται περισσότερη επιμόρφωση, γιατί η επιστήμη προχωράει. Για παράδειγμα η επιμόρφωση στις πρώτες βοήθειες. Εάν κάποιο παιδάκι την ώρα που τρώει πνιγεί, τότε πραγματικά δε ξέρω τι θα έκανα.», «E13: Δεν είναι κάποιος αρνητικός σε αυτό, αρκεί να καταρτιστούμε επιπλέον για το νέο τρόπο διδασκαλίας, για τη νέα στάση που πρέπει να έχουμε ή οτιδήποτε άλλο προκύψει.». Και ο περισσότερος χρόνος ενασχόλησης και διδασκαλίας από τα εξής: «E2: Είναι πολύ λίγες οι ώρες που διδάσκουμε το μάθημα των καλλιτεχνικών για να πούμε ότι μπορούμε να εντάξουμε πάρα πολλά πράγματα μέσα σε αυτό. Προσπαθώ μέσα σε πολύ λίγο χρόνο να τους μάθω τα βασικά και ευελπιστώ να έχω κάθε φορά λίγο περισσότερο χρόνο για να κάνω κάτι παραπάνω. Είναι πολύ λίγος ο χρόνος, πραγματικά. Το λένε και τα παιδιά τα ίδια.».

Παράλληλα θα πρέπει να τονιστεί ότι ο σεβασμός στη δομή του συστήματος είναι ένας νευραλγικός παράγοντας που δεν θα πρέπει να ξεχαστεί και να παραγκωνιστεί, με τις όποιες ιδιαιτερότητες και τα όποια προβλήματα έχει, «E3: Σίγουρα ένα σύστημα που θα σέβεται τον ίδιο του τον εαυτό σαν σύστημα εκπαίδευσης, θα σέβεται τα στελέχη του, τους δασκάλους, θα σέβεται με την πολλαπλή έννοια ότι σε σέβομαι σαν άνθρωπο. Σου καλύπτω όλους τους προβληματισμούς σου και τα ζητήματα που ίσως να σε τραβάν πίσω στη δουλειά, και σε καλύπτω και σαν εκπαιδευτικό, σαν επαγγελματία...Θα προτιμούσα περισσότερα σεμινάρια, δια βίου μάθηση για τον επαγγελματία εκπαιδευτικό, άρα φαντάζομαι ένα σύστημα το οποίο θα σέβεται όλους όσους παίρνουν μέρος σε αυτό, θα τους εξελίξει συνεχώς, θα είναι πιο υποστηρικτικό. Θα ήθελα άλλες σχολικές δομές, άλλα κτίρια, ή θα ήθελα περισσότερο χώμα στα σχολεία και όχι τσιμέντο, πράγμα που θα σε φέρει πιο κοντά με τη φύση, θα ήθελα νέες δραστηριότητες εξωταξικές και εξωσχολικές και να μη μένουμε προσκολλημένοι στη διδακτική ύλη και όλα αυτά, στη διδακτέα ύλη και στο κυνήγι της. Δεν είμαστε εκπαιδευτικοί με την αυστηρή έννοια, σου μαθαίνω αριθμητική, ανάγνωση και κάποια άλλα αντικείμενα.», «E12: Όταν καλούμαστε να διδάξουμε αλλά ίσα ίσα για να μπορέσουμε να υπερτερούμε των συναδέλφων σε έναν πιθανό διαγωνισμό, σε μια πιθανή τοποθέτηση. Θεωρώ ότι το επάγγελμα του εκπαιδευτικού σε αυτή τη φάση έχει ολισθαίνει. Ολισθαίνει σε ένα φαύλο κύκλο και δεν βλέπω πουθενά μια ελπίδα που θα διασφαλίσει και εμάς σαν εκπαιδευτικούς και μετά το εκπαιδευτικό έργο που πρέπει να παράγουμε μέσα στα σχολεία για να διασφαλίσουμε αυτές τις ψυχές που είναι στα χέρια μας. Είναι λογικό ότι όταν ο δάσκαλος κατατροπώνεται, ο ίδιος μετά είναι ανίκανος να βοηθήσει και να συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην μόρφωση των παιδιών.».

Επίσης προτάσσεται η ανάγκη να αναβαθμιστεί ο ρόλος του και να έχει μεγαλύτερη αξία για τον ίδιο αλλά και το κοινωνικό σύνολο, «E5: Σίγουρα ο ρόλος του εκπαιδευτικού αν αναβαθμιστεί στη θέση που του αρμόζει μέσα στην ελληνική πραγματικότητα μπορεί να αποδειχθεί πολύ χρήσιμος και στην ουσία να ξεδιπλωθεί σε όλο του το φάσμα, να αποτελέσει δηλαδή βασικό πυλώνα του σχολικού συστήματος πέρα από ιδεοληψίες, και αναλαμβάνοντας τις ευθύνες που του αναλογούν να εξυψώσει το εκπαιδευτικό σύστημα ακόμη παραπάνω, κάνοντάς το, καθαρά μαθητοκεντρικό.», «E14: Απλά περιοριζόμαστε και από τις αποφάσεις κάθε φορά. Μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα εννοείται, μπορείς να εντάξεις πολλά, γιατί είναι μια ειδικότητα που μεταβάλλεται. Πάντα μαθαίνεις κάτι νέο. Και με τις τεχνολογίες και με το οτιδήποτε συμβαίνει. Απλά είναι δύσκολο όταν σε περιορίζουν από πάνω.», «E15: Αν γίνει από

εμάς τους εκπαιδευτικούς, τότε θα εξελιχθούμε και θα μπορέσουμε κατά το δυνατό να ανταπεξέλθουμε στις νέες επιταγές.», «E18: Βασικά έχω βαρεθεί αυτό που κάθε χρόνο δε ξέρω που θα είμαι, δηλαδή έστω και μόνιμη να μην ήμουν, να ξέραμε τουλάχιστον ότι ακόμα και ως αναπληρωτές θα ήμασταν στο ίδιο σχολείο κάποια χρόνια, θα ήταν πολύ βοηθητικό. Εντάξει πόσο μάλλον η μονιμότητα. Η αλήθεια είναι ότι λείπουν πολύ τα υλικά από τα σχολεία, θα έπρεπε λίγο να τα στηρίζουν παραπάνω.», «E19: Νομίζω πως όλα είναι δούνε και λαβείν. Αν η κοινωνία αρχίσει να μας σέβεται και δεν μας κατηγορεί για τις διακοπές, το μισθό και το ωράριο, τότε κι εγώ θα σεβαστώ την κοινωνία και τα παιδιά της περισσότερο. Επίσης, θα πρέπει να γίνει και η μονιμοποίηση των μόνιμων αναπληρωτών, ώστε να τακτοποιηθούμε κι εμείς, όχι μόνο επαγγελματικά, αλλά και προσωπικά και να έχουμε κι εμείς περισσότερη όρεξη για δουλειά.», «E20: Σίγουρα είναι ο τρόπος πρόσληψης, οι προσλήψεις γενικότερα εκπαιδευτικών, να έχουν όλα τα σχολεία δασκάλους στην ώρα τους, σίγουρα αυτά παίζουν κάποιο ρόλο αλλά δεν είναι το μόνο πρόβλημα αυτή τη στιγμή στα σχολεία, υπάρχουν πάρα πολλά προβλήματα τα οποία μάλλον θα πρέπει να ξεκινήσουν να επιλύονται από κάτω προς τα πάνω. Και να μη περιμένουμε το φως άνωθεν.»

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ασκήσει πίεση για να διαμορφωθούν οι απαραίτητες καταστάσεις, ώστε να εξασφαλιστεί η σωστή και δίκαιη λειτουργία, μέσα σε όλον αυτόν τον κυκεώνα των νέων τάσεων, επιταγών και απαιτήσεων της κοινωνίας και γενικότερα της χώρας, «E6: Θα πρέπει να δίνουμε στα παιδιά εκείνες τις δεξιότητες που θα έχουν άμεση πρακτική στη μετέπειτα ζωή τους αφενός, και αφετέρου κάτι που θα βοηθούσε πάρα πολύ θα είναι η σύνδεση, δηλαδή να μπορέσουν τα παιδιά μέσα από το δημόσιο σχολείο, αλλά αυτό εξαρτάται από πιο κεντρικές αποφάσεις, να μπορέσουν τα παιδιά μέσα από το δημόσιο σχολείο να παίρνουν ένα πτυχίο Αγγλικών. Αυτό θα άλλαζε άρδην την αντιμετώπιση των παιδιών προς το μάθημα... Θα μπορέσουμε να πιέσουμε προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά βέβαια εξαρτάται και από άλλους παράγοντες αυτό, και πιέζουμε προς αυτήν την κατεύθυνση και με την αλλαγή με όσα βλέπουμε στα σχολικά εγχειρίδια, με παρατηρήσεις.», «E11: Κατά τη γνώμη μου οι σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις δεν είναι θετικές, ούτε θα πρέπει να τις ακούμε χωρίς να τις κριτικάρουμε. Ο ρόλος μας θα μπορεί να γίνει πολύ καλύτερος φυσικά αν υπάρχει το κατάλληλο κλίμα από την κυβέρνηση, αν δοθούν περισσότερα χρήματα στα σχολεία, αν πιστέψουν στους εκπαιδευτικούς που έχουμε και το βασικό να θέλουν να αλλάζουν κάτι. Απλά, πολύ απλά δε θέλουνε. Το θέμα είναι να μπορέσουν να βρουν τα κατάλληλα άτομα να βγουν μπροστά, να κυβερνήσουν για να μπορέσουμε να

έχουμε μια καλύτερη κοινωνία για όλους. Και για εμάς και για τους συνανθρώπους μας και για τους μαθητές μας και μετά όλα θα προχωρήσουν. Όλο αυτό είναι ο αποπροσανατολισμός της κοινής γνώμης που γίνεται αυτή τη στιγμή. Τους ενδιαφέρει να γινόμαστε χειρότεροι, να περνάνε τα δικά τους και να συνεχίζονται οι κοινωνικές ανισότητες μαζί με την κοινωνία.».

Βέβαια θα πρέπει να υπάρξει για ακόμα μία φορά η συνεργασία, «E9: ...Στο εξωτερικό υπάρχουν δύο εκπαιδευτικοί μέσα στην τάξη, βοηθάει ο ένας τον άλλο και έτσι γίνεται καλύτερα το μάθημα. Βέβαια εκεί υπάρχουν και τα προβλήματα της συνεργασίας, αλλά υποτίθεται ότι είμαστε μορφωμένοι άνθρωποι και θέλουμε να βαίνουν όλα καλώς...», «E17: ...Είναι κυρίως στη συλλογικότητα, στη συλλογική δράση και νομίζω πρέπει αν και την έχουμε χάσει στο δρόμο μας είναι ανάγκη να την ξανά ανακαλύψουμε και οι εκπαιδευτικοί και γενικότερα οι εργαζόμενοι...», «E20: Και νομίζω ότι για να αλλάξει ο ρόλος, η θέση μου και όλα αυτά, θεωρώ ότι είναι ανάγκη όλοι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να συζητήσουν, να εκφράσουν τις απόψεις τους, από όποια πολιτική πλευρά και αν προέρχονται, γενικότερα να οργανωθούν και να συζητήσουν τι είναι αυτό που θέλουν να μαθαίνουν τα παιδιά τους αρχικά.», αλλά παράλληλα να διαφυλαχθούν και οι αξίες που πρέπει να πρεσβεύουν το μάθημα και το σχολικό περιβάλλον, «E10: Γι' αυτό πιστεύω ότι ως εκπαιδευτικός μπορώ να συμβάλλω στη διαφύλαξη των αξιών αυτών, να υιοθετήσω ένα δικό μου όραμα για την παιδεία, που θα δίνει έμφαση στην ανάπτυξη του ανθρώπου, να το υπηρετήσω με αγάπη, αφοσίωση και αίσθημα ευθύνης, τόσο για τα παιδιά όσο και για την πατρίδα μας.».

Αναφορικά με το μέλλον του επαγγέλματος και τις απόψεις που εξέφρασαν οι ερωτώμενοι, φαίνεται να δίνουν προτεραιότητα στις μαζικές προσλήψεις που γίνονται κάθε χρονιά, τη μονιμότητα, αλλά και τον κατάλληλο εξοπλισμό που θα πρέπει να έχουν τα σχολεία, ώστε να επιτυγχάνεται η εύρυθμη λειτουργία τους και η καλύτερη αποτελεσματικότητα των στόχων και επιτευγμάτων που έχουν τεθεί από την αρχή και προκαλούνται κάθε χρόνο για τον επόμενο και ούτω καθεξής.

Οι μαζικές προσλήψεις φαίνεται να προσδίδουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον, «E1: Επειδή τα κενά υπάρχουν και θα υπάρχουν, καλό είναι να παίρνουν όλους τους εκπαιδευτικούς μαζικά από την αρχή, από την πρώτη μέρα. Να μπορούν να βρίσκονται στο σύλλογο που κάνουν τον αρχικό, να επιλέγουν και τάξη.», «E6: ...το μόνο που είναι να αλλάξει και μία πρόσφατη σκέψη που έκανα και με επηρέασε κιόλας προσωπικά είναι ότι ή θα πρέπει να γίνονται πιο μαζεμένες οι προσλήψεις και να μην υπάρχουν προσλήψεις σε διάστημα δύο εβδομάδων, που αναγκάζει κάποιο εκπαιδευτικό σε πρώτη

φάση να φεύγε πιο μακριά και δύο βδομάδες αργότερα θα μπορούσε να είναι κοντά στο σπίτι του, μόνο αυτό...δεν υπάρχει ας πούμε ούτε σύνδεση σε Internet. Το οποίο εμένα που θα ήθελα και δουλεύω Ευρωπαϊκά προγράμματα αμέσως ακυρώνει την επιθυμία μου αυτή...», αλλά και η μονιμότητα, «E13: Η μόνη κατηγορία που θα ήθελα να αναφερθώ θα ήταν το θέμα της μονιμότητας, που είναι ο μόνος ορίζοντας που μπορεί να διορθώσει κάποια πράγματα. Τουλάχιστον ότι δεδομένο υπάρχει τώρα να μείνει έτσι, να μη χειροτερέψουν και άλλο τα πράγματα. Να μείνει έτσι, να σταθεροποιηθεί και κατά συνέπεια στο μέλλον να βελτιωθεί.», «E16: Ελπίζω κάποια στιγμή να αλλάξει αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα, να έρθουν οι μόνιμοι διορισμοί, γιατί όσο πάμε χειρότερα και να δώσουν περισσότερα χρήματα για την παιδεία...Αν δώσουν κίνητρα για τους εκπαιδευτικούς, όλα θα βελτιωθούν.».

Βέβαια τη μερίδα του λέοντος έχει και η διάσταση του κατάλληλου εξοπλισμού των σχολείων και των εγκαταστάσεων, «E1: Όσο καλύτερα μπορούν να εξοπλίζονται οι αίθουσες, τα σχολεία με υποδομή, γιατί βοηθάτε πάρα πολύ η εκπαιδευτική διαδικασία, με αυτά. Αυτά είναι τα σημαντικά, η πρόσληψη και τα εργαλεία που μπορείς να έχεις για τη διδασκαλία σου.», «E6: ...Και επίσης θα ήθελα σίγουρα και μία ξενόγλωσση τάξη, αν όχι τάξη Αγγλικών, σίγουρα θα βοηθούσε γιατί θα μπορούσαμε να έχουμε και πιο πολύ υλικό μαζεμένο, από το γεγονός ότι περιφέρομαι τώρα από τάξη σε τάξη, δηλαδή μία τάξη Αγγλικών ή γενικά ξενόγλωσση θα βοηθούσε σίγουρα πιο πολύ το έργο μου και θα το διευκόλυνε.», «E14: Σε μια ιδανική κοινωνία θα ήθελα να ενταχθούν περισσότερο τα μαθήματα της αισθητικής αγωγής, και τα υπόλοιπα, Αγγλικά, Πληροφορική, γιατί πιστεύω βοηθάνε πάρα πολύ τους μαθητές, στην ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία και στο πώς να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, πως θα μάθουν να συνεργάζονται, την Γυμναστική, όλα τα μαθήματα, θα ήταν ιδανικό, θα ήθελα να αυξηθούν οι ώρες του μαθήματός μου, να υπάρχουν αίθουσες, που ποτέ δεν υπάρχουν στα σχολεία, και είμαστε σα τους χαμάληδες, τριγυρνάμε και κουβαλάμε. Να έχουμε την αίθυσά μας, να μπορώ να κάνω κάποια πράγματα παραπάνω, να παράγω άλλο έργο. Και να έχω και περισσότερη υλικοτεχνική υποδομή και περισσότερη ευελιξία και υποστήριξη από το σύστημα καταρχήν και από τους συναδέλφους, όλους. Νομίζω θα μπορούσαμε να κάνουμε θαύματα, αν υπήρχαν όλα αυτά.».

Τέλος δίνεται η εντύπωση της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών αλλά και των ανώτερων στελεχών, ώστε να υπάρξει καλύτερη δόμηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να δοθεί προτεραιότητα στους μαθητές, «E2: Αυτό που θα ήθελα να αλλάξει είναι να υπάρχει ένας σχολικός σύμβουλος για το μάθημα των εικαστικών και

να λειτουργεί πιο πολύ σα σύμβουλος. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό.». Ακόμα αναφέρεται και η οπτική με την οποία βλέπει η κοινωνία το επάγγελμα του εκπαιδευτικού και η ανάγκη ταύτισης με το συνολικότερο κλίμα. Βέβαια όλη αυτή η ακαμψία της κοινωνίας έχει διαποτιστεί και στο σχολικό πλαίσιο, με το κλείσιμο των σχολείων, την αδιοριστία και τη συνεχή υποβάθμιση της εκπαίδευσης, «E10: Νομίζω ότι δεν αναφέρθηκε ο τρόπος με τον οποίο βλέπει η κοινωνία τον εκπαιδευτικό στις μέρες μας και κατά πόσο αυτός έχει επηρεάσει τις πρακτικές του Υπουργείου Παιδείας. Πόσο έχει οδηγήσει στο κλείσιμο των σχολείων, στο μη διορισμό των εκπαιδευτικών, στη συνεχή υποβάθμιση της παιδείας.».

Δίνεται έτσι η εντύπωση ενός οράματος της εκπαιδευτικής κοινότητας που φαντάζει ουτοπικό, αλλά παράλληλα έχει νόημα και αξία να δοθεί σε προτεραιότητα, ώστε κάποια στιγμή οι αγώνες και οι αξίες των εκπαιδευτικών να διαπεράσουν τα στενά όρια της τάξης και της κοινωνίας και να φτάσουν ακόμα και στην πολιτική και πολιτειακή ηγεσία του κράτους, όποια και αν είναι αυτή και κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες έχει κληθεί να εργαστεί. Δεν έχει νόημα να μιλάμε για ευθύνες, αξίες, στάσεις και οράματα, αν από την άλλη πλευρά σκεπτόμαστε και αποδεχόμαστε τα παρόντα και την αναληψία της κάθε κυβέρνησης, ως μη ανατρέψιμα και παγιωμένα, μέσα σε όλη αυτήν την γενικότερη κατάσταση της χώρας, με τις όποιες οικονομικές πιέσεις έχει να αντιμετωπίσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

8.1. Ποιες είναι οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας

Οι συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον είναι πιο πολύ αλλοτριωμένες από κάθε άλλη φορά. Αυτό παρατηρείται από την ανάλυση που προηγήθηκε, αναφορικά με το πλαίσιο εργασίας, την εκπαιδευτική πολιτική και τους διάφορους παράγοντες που επιδρούν και συν διαμορφώνουν τις σχέσεις μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να παραλληλιστούν και με άλλες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς στον ελληνικό και διεθνή χώρο. Οι έρευνες προσπάθησαν να δώσουν έμφαση στα χαρακτηριστικά του πλαισίου εργασίας, από το στενό και ευρύτερο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η αλλοτρίωση και η

φύση του κάθε ατόμου μπορεί να αποδειχθούν σημαντικά στοιχεία για τη μετέπειτα εξέλιξη και τροπή του φαινομένου. Δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, το μόνο που αλλάζει είναι οι συνθήκες που εναρμονίζονται πολλές φορές υπερ του και δεν αφήνουν πολλά περιθώρια αντίδρασης στα υποκείμενα.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων αναφέρει διάφορες δυσκολίες, προβλήματα και δυσκαμψίες του σχολικού περιβάλλοντος, διότι η σχολική δομή είναι ελλειμματική, πιεστική και πολλές φορές γραφειοκρατική. Βέβαια πολλά είναι τα παραδείγματα εκπαιδευτικών που κάνουν λόγο για την αλλοτριωτική κατάσταση την οποία βιώνουν και τον ανταγωνισμό που επικρατεί. Έτσι, αντί το σχολείο να εστιάζει, σε μια πανανθρώπινη παιδεία, προκαλεί την ανισότητα και την αβεβαιότητα, χωρίς να μπορεί να διασφαλίσει την αυτονομία του και την ύπαρξή του, μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας. Αποξενώνει τους εργαζόμενους που δρουν μέσα σε αυτό, αναφορικά με το αντικείμενο της εργασίας τους, αλλά και τις σχέσεις που διαμορφώνουν μεταξύ τους, χωρίς να αναπτύσσει τη συνεργασία και την αμοιβαιότητα.

Πολλές φορές το σχολικό περιβάλλον δεν επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να συμμετέχει, δημιουργώντας του έτσι ανασφάλεια και μοναξιά. Δεν υπάρχουν περιθώρια υποστήριξης, ελευθερίας και προσωπικής ή επαγγελματικής ικανοποίησης. Δεν παρέχονται δυνατότητες επιμόρφωσης, παρά ελαχίστων περιπτώσεων, ώστε να εξελιχθεί, αλλά καθηλώνεται σε μια σχολική ρουτίνα, που δεν του προσφέρει ουσιαστικά τίποτα.

Επίσης, ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να πετύχει τους παιδαγωγικούς του στόχους και να διεκπεραιώσει το έργο του και το ρόλο του. Το περιεχόμενο της γνώσης που παρέχεται και η ύλη που θα χρησιμοποιηθεί, διαμορφώνονται από εξωτερικούς παράγοντες και φορείς εξουσίας, που δεν έχουν καμία σχέση με το σχολείο. Δίνονται έτσι οι κατευθύνσεις, χωρίς όμως να υπολογίζονται οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, εκπαιδευτικοί και μαθητές, αδιαφορώντας για τη γνώμη τους και τη συμμετοχή τους.

Έτσι το σχολικό περιβάλλον δεν πετυχαίνει στο εύρος των δυνατοτήτων του, τους στόχους του και οι εκπαιδευτικοί δε δρουν με προσωπική ευθύνη στην πραγμάτωση των κοινών οφελών. Δεν παρέχονται τα κατάλληλα κίνητρα και οι δυνατότητες, ώστε να δράσουν αυτόνομα και έτσι δεν λαμβάνονται οι πρωτοβουλίες, που έχει τόσο ανάγκη το σχολικό περιβάλλον. Η εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόζεται διαμορφώνει εκπαιδευτικούς χωρίς όραμα, άβουλους και

αποστασιοποιημένους, από την πραγματική υπόσταση του σχολείου και την εύρυθμη λειτουργία του.

Παρατηρείται μια αντιστοιχία στρεσογόνων παραγόντων, άγχους και αποξένωσης μεταξύ των ατόμων, αναφορικά και με το πλαίσιο εργασίας που αλλοτριώνει και απαξιώνει τα άτομα. Η εκπαιδευτική πολιτική είναι παρούσα αλλά θα πρέπει να μετουσιωθεί σε αναγκαία και άξια συνθήκη, που θα αναφέρεται με αποτελεσματικότητα στις προκλήσεις και προτάσεις του μέλλοντος, παρά σε μια απλή παρουσία και καθοδήγηση των εκπαιδευτικών. Φαίνεται να εστιάζονται πολλά στοιχεία και δεδομένα στην αλλοτρίωση των εκπαιδευτικών, όπως παρουσιάστηκαν και από προηγούμενες μελέτες, όπως το άγχος, το στρες, η αποξένωση, η εξουθένωση, οι διαφορετικές προσδοκίες και οι συνθήκες που επικρατούν και που πολλές φορές θα πρέπει να αλλάζουν και να εξελίσσονται στο σχολικό περιβάλλον.

Το πλαίσιο εργασίας περιλαμβάνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά σημεία που αποδίδουν το πρόσημο της αλλοτριωτικής κατάστασης των συνθηκών που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον. Το άγχος, η πίεση, η ασφυκτική δομή, η δέσμευση, οι ευθύνες, η αξιολόγηση, η πολυπολιτισμικότητα, οι απαιτήσεις, η έλλειψη δυνατότητας εξέλιξης, η ψυχολογική και συναισθηματική αποστέρηση, η αβεβαιότητα, η ανασφάλεια, η φθορά, έλλειψη εμπιστοσύνης, η μοναξιά, ο εκνευρισμός και η αδυναμία σταθερότητας είναι μερικά χαρακτηριστικά, που αποτυπώνουν με τον πλέον γλαφυρό τρόπο τις συνθήκες που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί στο σύγχρονο εργασιακό τους περιβάλλον. Βέβαια όλα αυτά έρχονται σε αντιστοιχία με τα δεδομένα και τις σκέψεις, τις εποχές του Μαρξ, ο οποίος έθετε παρόμοια ζητήματα και σκέψεις για την εποχή του. Παρουσίαζε στοιχεία αλλοτρίωσης και ανέπτυξε θεωρίες, όπως αυτές που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο, με τις οποίες προσπάθησε να εξηγήσει, το πλαίσιο εργασίας εκείνης της εποχής, που τελικά δε διαφέρει και πολύ με τα σημερινά δεδομένα.

Από την άλλη η εκπαιδευτική πολιτική που ενέχει στοιχεία όπως τη σκληρότητα, τη λιτότητα, τις κοινωνικές ανισότητες, την αμφισβήτηση και τη μη ρεαλιστικότητα, μπορεί να έρθει σε συμφωνία ή και διαφωνία με τη μαρξιστική έννοια της αλλοτρίωσης, διότι μπορεί να διαθέτει κοινά στοιχεία, αλλά όλα αυτά να πρέπει πλέον να είναι εναρμονισμένα με τους όρους της παγκοσμιοποίησης, που έχει επέλθει, όπως τονίστηκε και στο θεωρητικό πλαίσιο, και όλα να τείνουν να είναι ρευστά και εναρμονισμένα με τα παγκόσμια πρότυπα και δεδομένα των καιρών, όπως και η οικονομική κρίση και η λιτότητα, που αναφέρθηκε.

Τέλος δε θα μπορούσαν να λείπουν και οι παράγοντες που διαμορφώνουν και επηρεάζουν τις σχέσεις των ατόμων. Όπως αναφέρθηκε και ο Μαρξ, οι σχέσεις με το συνάνθρωπο έχουν πλέον αλλοτριωθεί, αφού αλλοτριώθηκε η ίδια η φύση και η ύπαρξη του ατόμου. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι και στη σημερινή εποχή, με τους όρους της αμφισβήτησης και της αβεβαιότητας, οι σχέσεις των ατόμων είναι αποξενωμένες και εμφανίζουν χαρακτηριστικά όπως: καχυποψία, τυπικότητα, αντιλογίες, αδιαφορία, καταπίεση, περιορισμό, υποχώρηση, ανταγωνισμό, γκρίνια κ.ά.

Δεν πρέπει να υποβαθμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων αλλά και η κατάσταση μέσα στην οποία δραστηριοποιούνται και βιώνουν, η οποία δεν είναι και η καλύτερη όλων των εποχών, αφού η οικονομική πίεση είναι εμφανής όσο ποτέ άλλοτε. Υπάρχει μια συμφωνία ως προς κάποια δεδομένα, τα οποία παρατηρήθηκαν αλλά και αναδύθηκαν από την έρευνα, που αντιστοιχούν και με προγενέστερα στοιχεία. Η θεωρία έρχεται να αποδείξει τις όποιες αμφιβολίες υπάρχουν για τη σύνδεση των συνθηκών και την αλλοτριωτική κατάσταση που βιώνουν τα άτομα. Οι εργαζόμενοι ανήκουν σε αυτό το κομμάτι της κοινωνίας που δέχεται πρώτο τις επιδράσεις του συστήματος και την αναλγησία των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων και της κυρίαρχης τάξης.

8.2. Ποια είναι η αντίληψη των εκπαιδευτικών για το ρόλο τους, τις αξίες τους, τη στάση και συμπεριφορά που διαμορφώνουν στο σχολικό περιβάλλον, με το ισχύον σύστημα και με τους όρους της οικονομικής κρίσης και πίεσης

Τα στοιχεία που προκύπτουν από την ανάλυση που εξελίχθηκε φαίνεται να συμφωνούν σε πολλά σημεία με αυτά άλλων ερευνών και ειδικότερα να ταυτίζονται με τα πλαίσια έλλειψης υποστήριξης, αδιαφορίας από πολλούς φορείς και παράγοντες, άσχημων συνθηκών εργασίας και φαινομένων κατάθλιψης, σύγκρουσης αλλά και ασάφειας ρόλων. Η αντίληψη των εκπαιδευτικών για τη στάση τους και τη συμπεριφορά τους αναφορικά με τον τρόπο εργασίας τους και παραγωγής τους, φαίνεται να έχει επηρεαστεί ραγδαία από τις διαστάσεις της οικονομικής κρίσης και πίεσης, που όπως έγινε αναφορά και στο θεωρητικό πλαίσιο, δεν επιτρέπει και δεν αφήνει πολλά περιθώρια αντιδράσεις σε όλα τα υποκείμενα, ανεξαρτήτως δυναμικότητας και φάσματος επιρροής.

Στο θεωρητικό μέρος παρατηρείται ότι η αντίληψη του καθενός είναι τελείως υποκειμενική. Αυτό που έχει σημασία είναι ο βαθμός επίδρασης της αλλοτριωτικής κατάστασης και της αποπροσωποποίησης στα υποκείμενα. Αν η αλλοτρίωση και η επαγγελματική εξουθένωση εν τέλει, παρουσιαστούν ως δεδομένα της κάθε εποχής και ενστερνιστούν από τους εργαζόμενους και συγκεκριμένα τους εκπαιδευτικούς, αυτό μπορεί να αποβεί μοιραίο. Και αυτό συμβαίνει γιατί η αντίληψη των ατόμων έχει επηρεαστεί τόσο πολύ από το ρόλο τους και τη στάση τους απέναντι στην εργασία αλλά και στην κοινωνία γενικότερα, που δεν μπορεί να υπάρξει μια ξεκάθαρη επίλυση της κατάστασης.

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί φαίνεται να αποδέχονται την αλλοτριωτική και προβληματική κατάσταση και εν τέλει να προσαρμόζονται και να συμβιβάζονται. Δεν εστιάζουν το ενδιαφέρον τους σε αντιπαραθέσεις με τους νόμους, ούτε αντιδρούν, αλλά προτείνουν τη γνώμη τους, σε ατομικό επίπεδο και ίσως να εισακουστεί σε συλλογικό, για να επιλυθούν τυχόν προβληματισμοί και ανακατατάξεις. Ο ρόλος τους φαίνεται να εξελίσσεται και να διευρύνεται. Αυτό βέβαια προέκυψε με την πάροδο των χρόνων και την πορεία τους μέσα στο επάγγελμα.

Η ικανοποίησή τους είναι μερική και νιώθουν έναν έντονο προβληματισμό. Έτσι ο εκπαιδευτικός δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του και την ταυτότητά του στο ρόλο που πρέπει και έχει κληθεί να επιτελέσει. Η επικοινωνία του και οι σχέσεις του είναι προκαθορισμένες, αντιμετωπίζοντας πολλές δυσχέρειες στις διάφορες καταστάσεις που διαμορφώνονται στο σχολικό περιβάλλον. Αν πετύχαινε να εστιάσει στο ρόλο του και στις αξίες του, τότε θα αντλούσε μεγάλη ικανοποίηση και ευχαρίστηση, ώστε να εξελίσσεται και να εκφράζεται με ελευθερία, στην πραγμάτωση του έργου του.

Δεν ικανοποιούνται οι προσδοκίες τους και πολλές φορές μάλιστα αντιδρούν στο ρόλο τους, ώστε να προστατέψουν την ατομικότητα και τον αυθορμητισμό τους. Έτσι οι εκπαιδευτικοί αδρανοποιούνται, προλαμβάνοντας τα χειρότερα για τη στάση τους και τη συμπεριφορά τους, μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Βρίσκονται στο επάγγελμα τυχαία, λόγω οικονομικών και επαγγελματικών συγκυριών και ως εκ τούτου εμφανίζονται αδιάφοροι και παθητικοί. Δεν έχουν συνειδητοποιήσει την αξία και τη σοβαρότητα του έργου τους και πολλές φορές εφαρμόζουν μεθόδους, που είναι τελείως αντιπαιδαγωγικές και αρνητικές προς τους στόχους τους και τις ιδέες που πρεσβεύει το σχολείο.

Από την άλλη, πάλι αναφέρεται και η κοινωνική απαξίωση και εκμηδένιση του εκπαιδευτικού, που επιδρά αρνητικά στη διαμόρφωση της αυτό-εικόνας του και

αφομοιώνει ασυναίσθητα τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που του αποδίδονται. Έτσι αρκετοί εκπαιδευτικοί εφαρμόζουν τις ιδέες και απόψεις του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, ασυναίσθητα, δημιουργώντας την αίσθηση ότι είναι δικές τους. Με αυτόν τον τρόπο χάνεται η αυτοεκτίμησή του και βάλλεται η κοινωνική και επαγγελματική του θέση, ως επέκταση της προσωπικής και ατομικής συμπεριφοράς του.

Το παραγόμενο έργο και η εργασία αποτελούν βασικούς πυλώνες της θεώρησης του Μαρξ. Γι' αυτήν αναφέρθηκε σε πολλά συγγράμματά του, καθώς και για την εξέλιξή της μέσα στο χρόνο, αφού οι συνθήκες των αξιών, των προϊόντων, της ανταλλαγής και των εμπορευμάτων συνεχώς αλλάζουν. Η κυρίαρχη τάξη διαμόρφωνε τις αλλοτριωτικές τάσεις των εργαζομένων και ο ρόλος τους αλλά και οι αξίες τους είχαν μηδενικό αντίκτυπο. Η αλλοτρίωση της εργασίας δεν άργησε να επέλθει, καθώς όπως υποστήριζε και ο Μαρξ, η εργασία είναι ταυτόσημη έννοια με τον άνθρωπο, αλλά πρέπει να ενυπάρχει κάτω από τις ελευθερίες που τον διέπουν και εντός της σφαίρας της πραγματικότητας και όχι της φαντασίας.

Αυτή η αλλοτρίωση προκύπτει και από το ερευνητικό μέρος, διότι η αναφορά σε έννοιες όπως: προχειρότητα, δημιουργία κινήτρων, έλλειψη σταθερότητας και ανατροφοδότησης, προσαρμογή, ευθύνη, έλλειψη οργάνωσης και σχέσεων, δομή της εκπαίδευσης, έλλειψη δυνατοτήτων και όρεξης, ψυχολογική αποστέρηση, εκνευρισμός, κοινωνικές και ταξικές διαφορές, καχυποψία κ.ά., φαίνεται να δίνουν ένα δυνατό και εμφανές στίγμα στην έννοια της εργασίας και του έργου που παράγουν οι εκπαιδευτικοί.

Βέβαια δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη και από τις συνθήκες της οικονομικής δυσχέρειας της χώρας. Σύμφωνα με τον Μαρξ και τους όρους της Πολιτικής Οικονομίας, η οικονομική πίεση των οργανώσεων αλλά και των εργαζομένων, με τις αξίες της υπεραξίας και των υπερπροϊόντων, αναφορικά με τη ζήτηση και την προσφορά, δημιούργησαν μια νέα διάσταση της εργασίας και των στόχων του ίδιου του ατόμου. Πλέον η εργασία έχει γίνει τμήμα της οικονομίας και αυτοσκοπός του εργαζόμενου είναι να πετύχει τους στόχους που του θέτονται, χωρίς ουσιαστικά να ικανοποιούνται από αυτήν. Η στάση και η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών, όπως και όλων των εργαζομένων, μεταβάλλεται και μετουσιώνεται σε αριθμητικούς όρους και διαδικασίες παραγωγής, δημιουργώντας μια ρουτίνα και επανάληψη, χωρίς ουσία και προσωπικότητα.

Η οικονομική κρίση, όπως αναφέρθηκε στο ερευνητικό μέρος, επέφερε λιγότερες απολαβές, άρνηση, έλλειψη μονιμότητας, έλλειψη διάθεσης, όρεξης και φαντασίας, λιγότερη αυτοπεποίθηση και αξιοπρέπεια, απαξίωση, καθίζηση, περιχαράκωση, αντίδραση κ.ά., στοιχεία που ενδυναμώνουν τις ιδέες του Μαρξ για την αλλοτρίωση της εργασίας και της παραγωγής, μέσω αλληλένδετων δεδομένων, όπως των εργαζομένων και των προϊόντων παραγωγής.

Οι αξίες και η συμπεριφορά των ατόμων έχει αλλοτριωθεί και αυτό πολλές φορές δεν γίνεται κατανοητό και εμφανές ούτε από τα ίδια τα υποκείμενα και ως εκ τούτου να εμφανίζονται πιο διαλλακτικοί και όχι άμεσα αντιδραστικοί με την κατάσταση που έχει παρέλθει. Οι διάφορες μελέτες που έχουν γίνει κατά καιρούς δείχνουν ότι οι εργαζόμενοι έχουν αλλοτριωθεί οι ίδιοι και πλέον το θεωρούν κάτι το προφανές και το δεδομένο. Η φύση του ατόμου και η αντίληψή του, ακόμα και για τον ίδιο του τον εαυτό, δεν αφήνει περιθώρια ξεκάθαρης αποσαφήνισης των δεδομένων και των καταστάσεων. Είναι αναγκαίο πλέον οι εκπαιδευτικοί να μπορέσουν να αντιπαρέλθουν τα αλλοτριωτικά χαρακτηριστικά του συστήματος και της κοινωνίας, ώστε να προσκομίσουν αυτά που απαιτεί η κοινωνία από τους ίδιους αλλά και από το θεσμό του σχολείου.

8.3. Ποιες είναι οι πιθανές αλλαγές που έχει υποστεί ο εκπαιδευτικός ή η εκπαίδευση στην πορεία του επαγγέλματός του και στη διαμόρφωση της επαγγελματικής του ταυτότητας και του επαγγελματισμού του

Οι αλλαγές που έχει υποστεί ο εκπαιδευτικός εστιάζονται σε πάρα πολλούς τομείς της καθημερινότητάς του αλλά και του επαγγέλματός του. Έχει μεταλλαχθεί η επαγγελματική του ταυτότητα και προσπαθεί να κατανοήσει αλλά και να στηριχθεί σε εκείνα τα δεδομένα που θα του προσδώσουν τον ξεχωριστό επαγγελματισμό που πρέπει να δείξει στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Οι αλλαγές είναι πολλές όλα αυτά τα χρόνια του εκπαιδευτικού επαγγέλματος και εστιάζονται σε σημεία που αναφέρθηκαν και σε άλλες μελέτες που έχουν γίνει κατά καιρούς. Έχει επέλθει μείωση της αυτονομίας, έχουν δημιουργηθεί νέες κοινωνικές πραγματικότητες, έχουν ενταχθεί νέα εκπαιδευτικά προγράμματα, έχουν μεταλλαχθεί τα κίνητρα επιλογής του επαγγέλματος, ο ρόλος και η προσωπικότητα της σχολικής κοινότητας αλλά και η οργάνωση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Το εκπαιδευτικό επάγγελμα έχει γνωρίσει πάρα πολλές αλλαγές και τροποποιήσεις στις μεθόδους και στα προγράμματα που ακολουθεί. Επίσης γνωρίσματα των εποχών γίνονται αντιληπτά και προσπίπτουν από το εξωτερικό, ως «ξένα» στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, με τα αποτελέσματα ακόμη και σήμερα να μην είναι προφανή. Αυτήν την εποχή δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ειδική αγωγή, με διάφορα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, που όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενες έρευνες, αλλά και στην παρούσα, υπάρχει μια αναντιστοιχία εκπαιδευτικών και ικανοτήτων, αλλά και κριτηρίων για αυτόν τον ιδιαίτερο τομέα. Παρόλα αυτά φαίνεται να εστιάζεται η προσοχή στην αλλοτριωτική κατάσταση αυτών των εκπαιδευτικών, οι οποίοι όσο κανείς άλλος δέχονται τις επιπτώσεις της και αλλάζουν ακόμα και τον τρόπο μάθησης, βιώματος, προσωπικής αλλά και επαγγελματικής ταυτότητας.

Οι εκπαιδευτικοί φθείρονται, αδρανοποιούνται, αλλά πολλές φορές ωριμάζουν κιόλας, μέσα στην πορεία των χρόνων. Προσπαθούν να μεταλλάσσουν τη στάση τους και την οπτική θεώρησης των πραγμάτων. Για να επέλθει πάντως η αλλαγή που επιζητούν τόσο σε προσωπικό όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο πρέπει να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν ατομικά, θέτοντας σε προτεραιότητα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα διαμορφώσουν την επαγγελματική τους ταυτότητα και τον επαγγελματισμό τους.

Γίνονται προσπάθειες να είναι πιο ενεργητικοί και αυτάρκεις στις δυνατότητές τους, αλλά επίσης και να υποστηρίζουν αυτό που κάνουν, είτε το θεωρούν εργασία είτε λειτούργημα. Η εκπαίδευση ακόμη και σήμερα γνωρίζει τις επιπτώσεις των συνεχόμενων αλλαγών στα προγράμματα και στις μεταρρυθμίσεις, αλλά παρόλα αυτά προσπαθεί, με γνώμονα το κοινό καλό και την αμέριστη συμπαράσταση όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας να εξελιχθεί και να αναγεννηθεί. Οι δυσκολίες που καλούνται όλοι να διαχειριστούν, είναι πολλές, αλλά με εναρμόνιση των προσωπικών και επαγγελματικών στοχοθετήσεων όλων των φορέων, μπορούν να βρεθούν οι λύσεις που όλοι επιζητούν.

Όπως έγινε γνωστό από το θεωρητικό μέρος, η νοηματοδότηση της ταυτότητας ενός επαγγέλματος δεν μπορεί να γίνει από ένα άτομο, αλλά και από μια δεδομένη χρονική στιγμή. Πρέπει να επέλθουν πολλές αλλαγές αλλά και στάδια, ώστε να καθοριστούν κάποια όρια στην επαγγελματική ταυτότητα αλλά και στον επαγγελματισμό που πρέπει αλλά και είναι πολλές φορές αναγκαίο να δείχνουν οι εργαζόμενοι και αν μη τι άλλο οι εκπαιδευτικοί. Ακόμα να τονιστεί ότι το επάγγελμα

του εκπαιδευτικού αντιμετωπίζεται με υποβάθμιση από την κοινωνία και θεωρείται ξεπερασμένο και ανασταλτικό για την εξελικτική πορεία της μάθησης των παιδιών. Αυτό δεν αναφέρεται φυσικά μόνο στο εκπαιδευτικό προσωπικό, αλλά και στα μέσα, τις υποδομές, τη διοίκηση και τις σχέσεις με τους διάφορους φορείς και την κοινωνία.

Οι αλλαγές του επαγγέλματος των εκπαιδευτικών είναι πολλές. Έχει γίνει κατανοητό, από το θεωρητικό πλαίσιο, ότι ο επαγγελματισμός ενυπάρχει σε κάθε επάγγελμα, όταν βέβαια πληρεί τις προϋποθέσεις για τη σωστή εκτέλεση, τα κριτήρια που θέτονται και η αξιολόγηση των ατόμων που εργάζονται. Ο επαγγελματισμός είναι μια κοινωνική κατασκευή και επομένως συνεχώς μεταβάλλεται. Άρα είναι εν μέρει, λογικό ότι μεταβάλλονται και οι συνθήκες αλλά και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι, προσπαθώντας να προσαρμόζονται κάθε φορά στις νέες απαιτήσεις.

Η αλλοτρίωση διαφαίνεται από το ερευνητικό τμήμα διότι έννοιες όπως: τρομοκρατία, αυστηρότητα, πειραματισμός, προσαρμογή, εξέλιξη, εμπειρία, ουδετερότητα, παθητικότητα, αδιαφορία, φθορά, αντίσταση, συμβιβασμός, στέρηση χρόνου, γραφειοκρατικός έλεγχος, πίεση, ανασφάλεια, στενοχώρια, θυμός, προβληματισμός, άγχος, οικονομική και εργασιακή αβεβαιότητα, έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, υποβάθμιση του έργου, επισφάλεια κ.ά., αξιολογούνται με αρνητικά πρόσημα και τίθενται οι βάσεις μιας αναπροσαρμογής των δεδομένων και των καταστάσεων, αφού πλέον κανένας δε νιώθει επαγγελματίας και μέσω των έντονων αλλαγών έχει επέλθει η καθίζηση της κουλτούρας του εκπαιδευτικού.

Σε αυτό το σημείο βέβαια πρέπει να αναφερθεί και η διάσταση της επαγγελματικής ταυτότητας του εκπαιδευτικού και του κάθε εργαζόμενου, ώστε να αποτυπωθεί με προσωπικές έννοιες και εμπειρίες η αλλοτρίωση που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί. Έτσι αναφέρουν την αίσθηση αξιοπρέπειας που πρέπει να υπάρχει, την έλλειψη σταθερότητας, την αμφιβολία, την κούραση, τη σαθρή δομή, την απαξίωση του μαθήματος, την αδυναμία προγραμματισμού, τη δευτερεύουσα θέση, την αίσθηση υπηρετικού προσωπικού, τον παραγκωνισμό, την ανισότητα, την εναντίωση, την επιθετικότητα, την απορρύθμιση του σχολείου, την έλλειψη ευελιξίας, την απαξίωση του επαγγέλματος, τον εγκλωβισμό, τη δέσμευση κ.ά.

Ακόμη, όπως έγινε γνωστό και από το θεωρητικό τμήμα, η ταυτότητα του εκπαιδευτικού, είτε επαγγελματική είτε προσωπική, πρέπει να ξεχωρίζει από την επαγγελματική ανάπτυξη και την κατανόηση, ότι η εκπαίδευση είναι ένας διακριτός επαγγελματικός χώρος, μέσα στα πλαίσια της σύγχρονα διαμορφωμένης κοινωνίας. Η έννοια της ταυτότητας είναι πολύ σύνθετη και ενέχει πολλές διαστάσεις που

προκαλούν έτσι πολλές ερμηνείες, σε μια προσπάθεια να μελετηθεί. Ακόμα και αυτός ο ιδιαίτερος τομέας της ύπαρξης του ατόμου έχει αλλοτριωθεί και γίνεται ακόμα πιο προφανές από τα δεδομένα του ερευνητικού μέρους.

Η αναφορά στην προσωπική ταυτότητα των εκπαιδευτικών προκάλεσε σύγχυση στα λεγόμενά τους και τονίστηκε η αποξένωση ακόμα και από την ίδια τους τη φύση, όπως είχε αναφέρει και ο Μαρξ. Έτσι γίνεται λόγος για απογοήτευση, έλλειψη προοπτικών και επαγγελματικής αποκατάστασης, δημιουργία ανισοτήτων, έλλειψη ανέλιξης και εξέλιξης, υπονόμηση του επαγγέλματος, καταπίεση, ανασφάλεια, κατήφεια κ.ά.

Τέλος, μέσω του θεωρητικού πλαισίου που προηγήθηκε, φαίνεται ότι η αμφιβολία, η αβεβαιότητα, η συναισθηματική απόσταση και κατάπτωση, αλλά και η αποδέσμευση, έφεραν τρομερές αλλαγές, που εξακολουθούν να υφίστανται στον τομέα της εκπαίδευσης. Αυτά όλα αποτρέπουν και περιορίζουν τους εκπαιδευτικούς στη διατήρηση της ταυτότητάς τους και του επαγγελματισμού τους, διότι αποπροσανατολίζουν τους στόχους και τους σκοπούς, που πρέπει και είναι αναγκαίο να θέτονται σε αυτόν τον ιδιαίτερο και ξεχωριστό χώρο της εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

8.4. Πώς νοηματοδοτεί ο εκπαιδευτικός το έργο του και πιθανές ιδέες ή και προτάσεις για να προστατευθεί ο ίδιος και το επάγγελμά του από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του συστήματος, στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κοινωνικό περιβάλλον

Σημεία αυτής της θεματικής και της ανάλυσης που προηγήθηκε διαφαίνονται και σε άλλες μελέτες και έρευνες, όπου γίνονται προτάσεις και τίθενται οι βάσεις για ένα καλύτερο μέλλον της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Τονίζονται φαινόμενα, κυρίως των τελευταίων ετών, όπως ο μηδενισμός των διορισμών, οι αυξημένες συνταξιοδοτήσεις, που επέφεραν τη γήρανση του εκπαιδευτικού πληθυσμού, οι μετατάξεις αλλά και η διαθεσιμότητα που ενυπάρχει το τελευταίο διάστημα. Επίσης καταδεικνύεται και από το θεωρητικό πλαίσιο, ο άξονας της αποστέρησης και της αλλοτριωτικής κατάστασης, που έχει επέλθει το επάγγελμα αλλά και η έλλειψη προοπτικών για ένα καλύτερο μέλλον, με νόημα και ελπίδα για όλους τους εργαζόμενους, που τόσα χρόνια υπομένουν την αυθαιρεσία και αναλγησία των διάφορων παραγόντων.

Ο εκπαιδευτικός νοηματοδοτεί το έργο του ως αυτό που του παρέχει τη δυνατότητα επιβίωσης και εναρμόνισης με το κοινωνικό σύνολο. Σίγουρα τα δεδομένα δεν είναι αυτά που πίστευε ότι θα αντιμετωπίσει, αλλά φαίνεται να δείχνει ενδιαφέρον ως προς τις αξίες και τις αντιλήψεις που πρέπει και αναγκάζεται να αναπτύξει. Η εργασία δίνει τη δυνατότητα επικοινωνίας και τριβής με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Ο εκπαιδευτικός αναπτύσσει τον αναστοχασμό του και αντλεί δύναμη από το έργο που προσφέρει, αναφορικά και με την ευαίσθητη πλευρά των σχέσεων που διαμορφώνει.

Φαίνεται ότι δίνει νόημα στη ζωή του και ακόμα και σε δύσκολες οικονομικές ή προσωπικές συγκυρίες, προσπαθεί να αποστασιοποιηθεί και να πραγματώσει με απόλυτη επιτυχία και εμπιστοσύνη των πράξεων και των δυνατοτήτων του, το έργο του. Έχει ευθύνη απέναντι στους γονείς αλλά και την κοινωνία, ώστε να διαμορφώσει τους αυριανούς πολίτες της και αυτό τον μετατρέπει σε υπεύθυνο και υπόλογο των πράξεών του.

Από την άλλη για να προστατευθούν από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του συστήματος, δείχνουν να εστιάζουν σε ζητήματα συλλογικότητας και επικοινωνίας. Συνειδητοποιούν ότι είναι αρκετά εγκλωβισμένοι και ότι χρειάζεται να αναπτύξουν μια πιο κριτική ματιά των πραγμάτων. Η ενεργητικότητα αλλά και η διαφύλαξη της προσωπικότητας, είναι στοιχεία που πρέπει να αναπτύξουν, παρόλο που η πλειοψηφία ακόμα τα επιζητά. Δεν πρέπει να προσαρμόζονται στα δεδομένα και τις καταστάσεις, παρόλο που τους παρέχεται η ασφάλεια και η σιγουριά.

Η δομή του συστήματος είναι αλλοτριωτική και έτσι και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι δρουν και διαμορφώνουν την ταυτότητά τους, εναρμονισμένοι με αυτήν. Και οι δύο «πλευρές» αλληλοεπιδρούν και συν διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα, χωρίς να μπορούν να προστατευθούν από τις αλλαγές και τις διάφορες συνθήκες. Πρέπει να γίνει αλλαγή της στάσης τους, της νοοτροπίας και της γενικότερης στοχοθέτησης της παιδείας, ώστε να επέλθουν οι αλλαγές που τόσο επιθυμούν, να δοθεί νόημα στην εργασία και να υψώσουν ένα τοίχος προστασίας, που θα εδραιωθεί και θα ανακάμψει για πολλά χρόνια.

Η εξουθένωση και η κόπωση που νιώθουν οι εκπαιδευτικοί δεν τους αφήνουν πολλά περιθώρια αντίδρασης. Είναι περισσότερο διστακτικοί και δεν επιμένουν στους στόχους που είχαν θέσει από την αρχή της επιλογής του επαγγέλματος και τις προσδοκίες που είχαν από αυτό. Τα κίνητρα που τους ώθησαν να επιλέξουν αυτό το επάγγελμα, πολλές φορές είχαν αντίθετα αποτελέσματα και δεν αποτέλεσαν σε καμία

περίπτωση τα προσδοκώμενα ζητούμενα. Φαίνεται ότι πολλές φορές η αγάπη και οι συνθήκες στρέφουν σε λάθος επιλογές, μιας και το επάγγελμα αλλά και η ζήτηση που είχε, δεν αποτέλεσε κριτήριο για ένταξη των εργαζομένων στη «σίγουρη» δουλειά. Ο χαρακτήρας του δημοσιούπαλληλισμού δείχνει να έχει ξεθωριάσει και να αποτελεί παράγοντα προς αποφυγή.

Δεν είναι και λίγες οι φορές που η ανυπαρξία του επαγγελματισμού και η ιστορική εξέλιξη του επαγγέλματος, να προσέδωσαν τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που προσδοκούσε ο εργαζόμενος αλλά και η κοινωνία από αυτόν. Μέσα από το θεωρητικό σκέλος αλλά και από άλλες έρευνες, όπως ήδη αναφέρθηκε, το επάγγελμα και η αναπτυξιακή του πορεία, επέφεραν μάλλον τα αντίθετα αποτελέσματα. Η έλλειψη σταθερότητας και η αδυναμία εύρεσης εμπιστοσύνης και βεβαιότητας, είναι μερικά από τα στοιχεία που αποδομούν το επάγγελμα και τείνουν να εκμηδενίσουν τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, αλλά και τη σημασία ύπαρξής του. Η παγκοσμιοποίηση που έχει επέλθει και όλο και περισσότερο κάνει την εμφάνισή της, σε όλες τις πτυχές και εργασιακές στιγμές του βίου ενός εργαζόμενου, τείνει να επιφέρει δεδομένα που δε θα αντιστρέφονται ποτέ. Η αλλοτρίωση των εργαζομένων είναι χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της παγκόσμιας σχέσης, που μέσω των διάφορων χαρακτηριστικών της, όπως είναι και η οικονομική κρίση, επιδιώκει την έλλειψη του τοπικού και του παρόντος, προσφέροντας ένα παγκόσμιο και καθολικό πρότυπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε και η οποία έγινε αναφορικά με τους τέσσερις άξονες και θεματικές που είχαν δημιουργηθεί, μπορεί να θεωρηθεί ότι έδωσε σημαντικά στοιχεία και χαρακτηριστικά σε σχέση με το φαινόμενο της αλλοτρίωσης στη σημερινή εποχή, σε συσχέτισμό με τους αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς. Ακόμα προέκυψαν σημαντικά ζητήματα ως προς τον τρόπο εργασίας τους, το προϊόν που παράγουν, τον ίδιο τους τον εαυτό και το πρόσωπό τους, αλλά και το έργο τους μέσα στο ισχύον σχολικό σύστημα και υπό τους όρους της οικονομικής κρίσης και πίεσης.

Συμπερασματικά τονίζεται, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο και τα δεδομένα της έρευνας, η εστίαση στις τέσσερις θεματικές, οι οποίες αναφέρονται και

αναλύονται περαιτέρω και στα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα που είχαν τεθεί στην αρχή, για τις συνθήκες που επικρατούν στο σχολικό περιβάλλον, την αντίληψη των εκπαιδευτικών για το ρόλο τους, τις αξίες και τη συμπεριφορά τους στο ισχύον σύστημα και με την παρουσία της οικονομικής κρίσης, τις αλλαγές που έχει υποστεί το επάγγελμα και η ταυτότητα του εκπαιδευτικού, αναφορικά με τη στοχοθέτηση του επαγγελματισμού του και τέλος τη νοηματοδότηση των εκπαιδευτικών για το μέλλον και το όραμα του επαγγέλματος, ξεπερνώντας τις αλλοτριωτικές τάσεις και επιδράσεις του συστήματος, μέσα στα ευρύτερα πλαίσια του παγκοσμιοποιημένου κοινωνικού συνόλου και προτύπου.

Η σχολική δομή παρουσιάζεται αρκετά δύσκαμπτη, γραφειοκρατική, ελλειμματική, συντηρητική και πολλές φορές αλλοτριωτική, η οποία αναπαράγει τον ανταγωνισμό και θέτει τη γνώση καθαρά και μόνο από άποψη χρήσης και όχι ανάλογη των περιστάσεων και του οράματος των εκπαιδευτικών, που πρέπει να συνάδει με τις αρχές μιας ανθρωπιστικής παιδείας και ενός εκπαιδευτικού συστήματος που στο κέντρο του είναι ο άνθρωπος και επιμέρους οι υπόλοιπες δυνατότητες και ευκαιρίες, υπερασπίζοντας την ισότητα, τις αξίες, την αυτονομία και την αμοιβαία λύση των ζητημάτων και πλήρη κατανόηση των καταστάσεων.

Η δομή του σχολείου, αποξενώνει και απαξιώνει τα άτομα που δρουν μέσα σε αυτήν από το αντικείμενο της εργασίας, το προϊόν, από τους ίδιους τους εργαζόμενους, από την πράξη της παραγωγής, αλλά και από τις σχέσεις μεταξύ τους, καθώς δε διαμορφώνει και δεν πρεσβεύει μια διευκολυντική συνθήκη για τη δημιουργία και την ανάπτυξη της συνεργασίας και της συλλογικότητας.

Οι ερωτώμενοι αναφέρονται στη δημιουργία άγχους, μοναξιάς, εκνευρισμού, ανασφάλειας, που όλα αυτά αναστέλλουν την επαγγελματική και προσωπική εξέλιξη του καθενός και ανάπτυξη πλέον σε όλους τους τομείς. Δεν τους παρέχεται η κατάλληλη υποστήριξη, τα κίνητρα και οι προσδοκίες που είχαν θέσει, οι δυνατότητες επιμόρφωσης και οι εμπειρίες που θα άξιζαν, καθώς καθηλώνονται σε μια μηχανιστική και επαναλαμβανόμενη σχολική και επαγγελματική ρουτίνα.

Ο εκπαιδευτικός δεν διευκολύνεται στην πραγμάτωση του ρόλου του, αφού προκαθορίζεται ο τρόπος λειτουργίας του από την ιεραρχία και τους εξουσιαστικούς παράγοντες της εκπαίδευσης, κατευθύνοντάς τον προς την ομοιομορφία, χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι ανάγκες του. Έτσι προκύπτουν εκπαιδευτικοί αλλά και μαθητές, που δεν είναι αυθεντικοί, αλλά άβουλα όντα, χωρίς κριτική σκέψη και

ικανότητα, υποταγμένα στο ρόλο τους, που είναι καθαρά διεκπαιρευτικός και τεχνοκρατικός.

Αναφορικά με το ρόλο, τη θέση και τη στάση του εκπαιδευτικού, καθώς και την προσωπική του ευθύνη σε πολλούς τομείς και πτυχές των δεδομένων, θα πρέπει να πούμε ότι υπήρξε μια κριτική στάση απέναντι στα ζητήματα που προέκυψαν και αναδύθηκε μια τάση να αποσιωπήσουν την προσωπική τους ευθύνη και την αποδώσουν σε όλους τους υπόλοιπους. Φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί αποδέχονται εν μέρει την ελλειμματική και προβληματική εκπαιδευτική πραγματικότητα και τείνουν να προσαρμόζονται, πολλές φορές σε αυτήν.

Πολλές φορές υπήρξε η γόνιμη αντιπαράθεση μεταξύ τους αλλά και η εκ διαμέτρου αντίθετη τοποθέτηση. Νοηματοδοτούν το έργο τους αναφορικά με την επαφή με τους μαθητές τους και την προσφορά στοιχείων και χαρακτηριστικών προς αυτούς. Μέσα από την πορεία, έστω και αυτή τη μικρή, συνειδητοποίησαν τις ανάγκες και τη διεύρυνση του ρόλου τους απέναντι στις νέες επιταγές της κοινωνίας και της σχολικής ζωής.

Μέσα από το ρόλο του ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να ικανοποιήσει πρώτα από όλους τον ίδιο του τον εαυτό. Δημιουργεί μια θετική εικόνα για τον εαυτό του, αυτοεικόνα, ώστε να τροφοδοτήσει τις προσδοκίες που είχε και συνεχίζει να έχει από την επαγγελματική του σταδιοδρομία και τον επαγγελματισμό του. Βέβαια, σχεδόν πάντα, έρχεται αντιμέτωπος με τη σχολική ρουτίνα και την αποστέρηση που βιώνει, προσπαθώντας να υιοθετήσει μια ενεργητική στάση, ώστε να αντιδράσει και να μη μείνει απαθής και αδρανής.

Οι σχέσεις που αναπτύσσει με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, δείχνει την ποικιλία και την ποικιλομορφία που πρέπει να τον διακατέχει. Δεν πρέπει να δρα ατομικά και μεμονωμένα, αλλά συλλογικά και πάντα εναρμονισμένα με το στοιχείο της επικοινωνίας του και τον πολυσύνθετο ρόλο του.

Οι πιο πολλοί εκπαιδευτικοί είναι ευσυνείδητοι στον τρόπο εργασίας τους και δεν εκφράζουν αντιπαιδαγωγικές μεθόδους. Παρόλα αυτά η κοινωνία απαξιώνει και υποβαθμίζει τον εκπαιδευτικό, καθώς δεν αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό η αυτοεκτίμησή του και φτάνει να ενστερνίζεται κάποιες προκαταλήψεις και στερεότυπα που τα υιοθετεί και εν τέλει τα αφομοιώνει ως δικά του. Έτσι επηρεάζεται ακόμη περισσότερο η αυτοαξία του και δε διαφυλάσσει καθόλου την ατομικότητά του.

Οι αλλαγές που συντελούνται στην εκπαίδευση και την πορεία του επαγγέλματος, γίνονται σταδιακά και φαίνεται να μην επηρεάζουν, κατά κόρων, τους εκπαιδευτικούς, είτε αρνητικά αλλά είτε και θετικά. Φυσικά, φθείρονται μέσα στο χρόνο, αδρανοποιούνται, αγχώνονται και ωριμάζουν πολλές φορές, αναφορικά με τη στάση τους και την οπτική αντιμετώπισης των πραγμάτων. Αυτά όλα βέβαια και οι αλλαγές που επέρχονται είναι ανάλογες του εκπαιδευτικού κόσμου και της προσωπικότητας, αλλά και της προσωπικής ανάπτυξης, εξέλιξης και ταυτότητας του κάθε εκπαιδευτικού.

Οι προτάσεις τους και το όραμα που παραθέτουν, έχει πολλά στοιχεία ουτοπίας και θέτουν καίρια ζητήματα, άξιων προς συζήτηση και αξιολόγηση των καταστάσεων, των δεδομένων αλλά και των μελλοντικών. Πολλοί εκπαιδευτικοί νιώθουν εγκλωβισμένοι και περιορισμένοι μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, προσπαθώντας να υιοθετήσουν μια κριτική στάση, ώστε να μπορέσουν να διαφυλάξουν την ακεραιότητα και την ατομικότητά τους, από τις αλλοτριωτικές επιδράσεις του σχολικού και επαγγελματικού περιβάλλοντος.

Αποδίδουν ευθύνη και στο ίδιο το σύστημα αλλά και στον ίδιο τους τον εαυτό, αφού το σύστημα είναι αλλοτριωτικό και αποξενωμένο, όπως και οι ίδιοι, αφού ρυθμίζουν τη στάση και τη συμπεριφορά τους με βάση αυτό το περιεχόμενο και τους παράγοντες που τείνουν να αλληλεξαρτώνται και να αλληλοεπιδρούν.

Οι προτάσεις που θα πρέπει να αναφερθούν και να εστιαστούν, αναφορικά με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και την ερευνητική διάσταση, συγκεντρώνονται σε δύο κυρίως τομείς και διαστάσεις αντιμετώπισης της αλλοτρίωσης. Σε αυτόν της ατομικότητας των εκπαιδευτικών και τις προσωπικής ταυτότητας και βούλησής τους και στον θεσμικό, που αναφέρεται στο ρόλο του περιβάλλοντος, των φορέων, της εξουσίας, της κοινωνίας και όλων όσων εμπλέκονται άμεσα και έμμεσα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στην προσωπικότητά τους και την προσωπική ευθύνη, αλλά χωρίς να αγχώνονται για το μέλλον, όσο και αν προβλέπεται δυσάρεστο και δυσοίωνο, με την οικονομική κρίση να μαστίζει όλο και περισσότερο όλους τους τομείς. Να αναπτύξουν μια ισχυρή και θεμελιωμένη επαγγελματική ταυτότητα, χωρίς να νιώθουν επαγγελματική εξουθένωση και αποξένωση από τον ίδιο τους τον εαυτό και την πράξη της εργασίας τους, παράγοντας το συγκεκριμένο προϊόν της εκπαίδευσης και της γενικότερης παιδείας, στους αυριανούς πολίτες. Ακόμη είναι ανάγκη να αποδείξουν τη συλλογική

τους δράση, την επικοινωνιακή τους διάθεση και τη συναδελφικότητά τους, ώστε να αντιμετωπίσουν τις διάφορες καταστάσεις που κάθε φορά προκύπτουν.

Από την άλλη, μερίδιο ευθύνης έχουν και όλοι οι άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς, με τη στάση τους και την επιρροή τους στη σχολική κοινότητα. Θα πρέπει να αναπτυχθεί η κοινή πορεία και αντιμετώπιση των ζητημάτων από όλους, αφού αφορά όλες τις οικογένειες και κατ' επέκταση όλη την κοινωνία. Θα πρέπει να δομηθεί μια στέρεη σχέση μεταξύ σχολείου και κοινωνίας, που θα στηρίζεται σε γερά θεμέλια, να υπάρχει επικοινωνιακή διάθεση και όχι υποβάθμιση του ενός ή του άλλου. Η αντιμετώπιση του επαγγέλματος από την κοινωνία, να γίνει πιο αποστασιοποιημένη και ουδέτερη, καθώς υπερφορτώνει το έργο του εκπαιδευτικού και δεν μπορεί να δει ξεκάθαρα το έργο του και την αξία του επαγγελματισμού του. Τέλος η εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική να βελτιώνει και να τροποποιεί προς τη θετική διάσταση το σχολικό πλαίσιο και περιβάλλον, ώστε να προσδίδει νόημα και αξία σε αυτόν τον νευραλγικό τομέα της κοινωνίας και του κράτους. Η οικονομική κρίση είναι παρούσα, παρόλα αυτά δεν είναι αδιαπέραστη και με συλλογικότητα αλλά και θετική οπτική, όλα μπορούν να αντιμετωπιστούν κατάλληλα τη σωστή στιγμή.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, διαπιστώνεται, ότι το φαινόμενο της αλλοτρίωσης και οι διαστάσεις της, είναι ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο, με τις όποιες διαφοροποιήσεις του παρελθόντος, που εμφανίζεται σε πολλούς τομείς των δραστηριοτήτων των ανθρώπων και φυσικά δε θα μπορούσε να λείπει και από αυτόν της εκπαίδευσης. Η αλλοτρίωση διαπερνά και επηρεάζει όλους τους θεσμούς και τους κοινωνικούς φορείς, όπως επίσης και τα άτομα μιας κοινωνίας, επηρεάζει μέσω της δομής της εκπαίδευσης και του σχολείου ακόμα και τον ίδιο τον εκπαιδευτικό που είναι ο εργάτης και ο παραγωγός, αλλά και το βασικό υποκείμενο αναφοράς του θεσμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Αναφορικά με τον ίδιο τον εκπαιδευτικό, η έρευνα θα μπορούσε να γίνει αφορμή για να συνειδητοποιήσει τη δική του ευθύνη, στο βαθμό, φυσικά, που του αναλογεί. Ενώ από την άλλη να κατανοήσει η κοινωνία και η πολιτεία της δική της κριτική ικανότητα, ώστε να προσαρμόσει τα δεδομένα και τις καταστάσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, έναν βασικό πυλώνα που θα πρέπει να στηριχθεί όλο το οικοδόμημα που θέλουμε να λέγεται κοινωνία και κοινωνικό σύνολο.

Κλείνοντας και ανακεφαλαιώνοντας, θα πρέπει να τονιστεί η αξία του ήθους των εκπαιδευτικών, η ετοιμότητά τους στις δύσκολες καταστάσεις που βιώνουν και πρόκειται να βιώσουν στο μέλλον, η προσαρμοστικότητά τους, ακόμα και όσων είναι μόνο λίγα χρόνια στην εκπαιδευτική διαδικασία και προσπαθούν να προσφέρουν τα μέγιστα, από όποια θέση και αν βρίσκονται.

Οι συνθήκες εργασίας δεν είναι πρόσφορες για πολλά πράγματα, παρόλα αυτά οι εκπαιδευτικοί παραθέτουν καθημερινά όλες τους τις δυνάμεις και δυνατότητες, ώστε να αναπτύξουν σωστούς μαθητές και ικανούς πολίτες. Δε θα πρέπει να εγκαταλειφθεί η ελπίδα για μια καλύτερη ημέρα για την εκπαιδευτική πραγματικότητα, αλλά να ενταθούν οι πιέσεις για τη μονιμότητα και σταθερότητα που αποζητάνε όλοι στον επαγγελματικό τομέα αλλά και στον προσωπικό, ηθικό και ψυχολογικό. Η ενσυναίσθηση και το κλίμα αγάπης και ομόνοιας, προβάλουν αναγκαία όσο ποτέ άλλοτε, δημιουργώντας εκείνες τις θετικές διαστάσεις για να ξεπεραστούν τα όποια εμπόδια εμφανίζονται, τόσο στον εκπαιδευτικό κόσμο, όσο και γενικότερα στην κατάσταση που αντιμετωπίζει η χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παρ.8 του άρθρου 1 του ν.3194/2003 (ΦΕΚ 267/20.11.2003 τ.Α')
- Παρ.1β του άρθρου 5 του ν.3194/2003
- Παρ.2 του άρθρου 16 του ν.3149/2003 (ΦΕΚ 141/10.06.2003 τ.Α')
- Παρ. 5 του άρθρου 6 του ν.3255/2004
- Παρ.5β του άρθρου 6 του ν.3255/2004
- Παρ.3 του άρθρου 9 του ν.3391/2005 (ΦΕΚ 240/04.10.2005 τ.Α')
- Παρ.6 του άρθρου 9 του ν.3391/2005
- Άρθρο 17 του ν.3402/2005 (ΦΕΚ 258/17.10.2005 τ.Α')
- Άρθρο 3 του ν.3687/2008 (ΦΕΚ 159/01.08.2008 τ.Α')
- Παρ.1 του άρθρου 22 του ν.3699/2008 (ΦΕΚ 199/02.10.2008 τ.Α')
- Άρθρο 1 και παρ.2 του άρθρου 5 του ν.3848/2010 (ΦΕΚ 71/19.05.2010 τ.Α')
- Άρθρο 3 του ν.3848/2010
- Παρ.1 του άρθρου 9 του ν.3848/2010
- Παρ.2 και 3 του άρθρου 9 του ν.3848/2010
- Παρ.8 και 9 του άρθρου 9 του ν.3848/2010
- Παρ.1 του άρθρου 26 του ν.3879/2010
- Παρ.2στ του άρθρου 56 του ν.3966/2011 (ΦΕΚ 118/24.05.2011 τ.Α')
- Παρ.27 του άρθρου 36 του ν.4186/2013 (ΦΕΚ 193/17.09.2013 τ.Α')
- Άρθρο 52 του ν.4115/2013 (ΦΕΚ 24/30.01.2013 τ.Α')
- Άρθρο 5 του ν.4283/2014 (ΦΕΚ 189/10.09.2014 τ.Α')
- Περ.10 της παρ. 2 του άρθρου 11 του ν.4229/2014 (ΦΕΚ 8/10.01.2014 τ. Α')
- Παρ.3 του άρθρου 72 του ν.4316/2014
- Αρ.130262/Ε1/18-2-2015 (ΦΕΚ 1765 Β',ΑΔΑ:Ω892465ΦΘ3-1ΘΓ) Υ.Α.
- Αντωνοπούλου Μ. (2008). *Οι κλασικοί της κοινωνιολογίας. Κοινωνική θεωρία και νεότερη κοινωνία*. Αθήνα: Σαββάλας

- Αφουξενίδης Α., Λεοντίδου Λ., Χτούρης Σ., Τζελέπογλου Φ., Χρήστου Α., Καβουλάκος Κ., Κανδύλης Γ., Laferrere Α., Τήνιος Π., Γεωργιάδης Θ., Συρακούλης Κ., Δέφνερ Α., Τσάμπρα Μ., Κούρτελης Χ., Ρουκανάς Σ. (2012). *Ανισότητα στην Εποχή της Κρίσης. Θεωρητικές και εμπειρικές διερευνήσεις*. Αθήνα: Προπομπός
- Βεργόπουλος Κ. (1994). *Η νέα παγκόσμια οικονομία. Χρηματιστικό κεφάλαιο και βιομηχανική αποδιάθρωση*. (επιμ. Θ. Πελαγίδης). Αθήνα: Εξάντας
- Βλαδός Χ. (2006). *Η δυναμική της παγκοσμιοποίησης και οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κριτική
- Γιουλτσής Β. (2005). *Γενική Κοινωνιολογία*. Πέμπτη Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη α.ε.
- Γουβιάς Σ.Δ. & Θεριανός Ν.Κ. (2014). *Εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα: Gutenberg – Γ.&Κ. Δαρδανός
- Δασκαλάκης Δ. (2009). *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*. Αθήνα: Παπαζήση
- Δημαράς Α. (1990). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. (Τεκμήρια ιστορίας). Α΄. 1821-1894. Νεοελληνική Εκπαίδευση*. Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη. Αθήνα: Ερμής
- Ιωσηφίδης Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Καβουνίδη Τ. (2014). *Κοινωνική συνοχή και οικονομική κρίση: Δεδομένα, μαθήματα και προοπτικές ανάπτυξης*. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Αθήνα
- Κάλλας Γ. (2015). *Θεωρία, Μεθοδολογία και ερευνητικές υποδομές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Κανακίδου Ε. & Παπαγιάννη Β. (2010). *Εισαγωγή στην παγκόσμια αναπτυξιακή εκπαίδευση. Η μεταδιαπολιτισμική παιδαγωγική πρόκληση*. Αθήνα: Πεδίο
- Καραφύλλης Α. (2002). *Νεοελληνική εκπαίδευση. Δύο αιώνες μεταρρυθμιστικών προσπαθειών*. Αθήνα: Κριτική
- Κονιόρδος Σ. (2010). *Κοινωνική σκέψη και νεοτερικότητα*. Αθήνα: Gutenberg
- Κυπριανός Π. (2004). *Συγκριτική ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης. Ά έκδοση*. Αθήνα: Βιβλιόραμα
- Λιανός Θ. (1997). *Μαρξική οικονομική θεωρία*. Αθήνα: Ευγ. Μπένου
- Λιαντίνης Δ. (1992). *Ίδε ο δάσκαλος. Τα Ελληνικά*. Αθήνα: Βιβλιογονία
- Μαρξ Κ. (1978). *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*. (μτφρ. Φωτίου Φ.). Αθήνα: Θεμέλιο

- Μαρξ Κ. (1975). *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*. (μτφρ. Γραμμένου Μ.). Αθήνα: Γλάρος
- Μεσάρος Ι. (επιμ. Σταύρου Α.). (1974). *Η θεωρία του Μαρξ για την αλλοτρίωση*. (μτφρ. Κωνσταντέλου Ε.). Αθήνα: Ράππα
- Μοσκόβσκα Ν. (επιμ. Σταμάτης Γ.). (1988). *Θεωρίες για τις οικονομικές κρίσεις*. (μτφρ. Κόλλιας Π.). Σειρά Κριτική Σκέψη. Αθήνα: Κριτική
- Μπάουμαν Ζ. (2004). *Παγκοσμιοποίηση. Οι συνέπειες για τον άνθρωπο*. (μτφρ. Βαλλιανός Χ., επιμ. Τσελέντη Ξ.). *Θεωρίες-Ιδέες*. Αθήνα: Πολύτροπον
- Παπαδάτος Π. (1994). *Ανομία*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σακκούλα
- Πιαζέ Ζ. (1979). *Το μέλλον της εκπαίδευσης*. (μτφρ. Α. Κάντας, επιμ. Μ. Μήτσου-Παππά). Αθήνα: Υποδομή
- Πολυχρονόπουλος Π. (1980). *Παιδεία και πολιτική στην Ελλάδα. Κριτική Ανάλυση και Αξιολόγηση των Ιδεολογικών και Γνωστικών Λειτουργιών του Σχολικού Συστήματος. 1950-1975. Τόμος Β΄*. Αθήνα: Καστανιώτη
- Ρόντος Κ. & Παπάνης Ε. (2006). *Στατιστική έρευνα: μέθοδοι και εφαρμογές*. Αθήνα: εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Σαββάκης Μ. (2013). *Μικροκοινωνιολογία και ποιοτική έρευνα. Θεωρητικά παραδείγματα και εμπειρικές εφαρμογές*. Αθήνα: Κριτική
- Σταμάτης Γ., Βαβούρα Γ., Μηλιού Γ., Ιωακείμογλου Η., Μίνογλου Θ., (1990). *Οικονομική κρίση και κρατική πολιτική: Η νεοφιλελεύθερη-συντηρητική στροφή στην Ελλάδα σήμερα*. Αθήνα: Κριτική
- Σταματίου Κ. κ.ά. (XX). *Αμφισβήτηση*. Αθήνα: Έκδοση της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ
- Σταμέλος Γ. (2009). *Εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα: Διόνικος
- Τερζής Ν. (2010). *Μελέτη της εκπαίδευσης του νεοελληνισμού. Πριν από το κράτος – Έξω από το κράτος – Στο κράτος*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη α.ε.
- Τράπεζα της Ελλάδος. Ευρωσύστημα. (Ιούνιος 2012). *Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Συνοχή στην Ελλάδα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης*. Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος
- Τριτζιλία Κ. (2004). *Οικονομική Κοινωνιολογία. Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*. (εις. Επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης). Αθήνα: Παπαζήση
- Τσουκαλάς Κ., Wallerstein I.M., Vacca G., Heller A., Ferenc F., Σβορώνος Ν.Γ., Perez R.F., Κύρκος Λ.Μ., Ελευθερίου Λ.Π. (1984). *Η επικαιρότητα του*

- Μαρξισμού. 100 χρόνια μετά το θάνατο του Κ. Μαρξ. Διεθνής Συνάντηση για τα εκατό χρόνια από το θάνατο του Καρλ Μαρξ.* Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών (ΚΜΑΣ) Πάντειος 8-10 Απριλίου 1983. Αθήνα: Θεμέλιο
- Φίλιας Β. (1998). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών.* (γενική εποπτεία Φίλιας Β.). Αθήνα: Gutenberg
- Φραγκουδάκη Α. (1986). *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι. Άγνοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο.* Τέταρτη Έκδοση. Αθήνα: Κέδρος
- Φραγκουδάκη Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο.* Αθήνα: Παπαζήση
- Φρυδάκη Ε. (2015). *Η επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού και το μέλλον της διδασκαλίας.* Αθήνα: Κριτική
- Alsup J. (2006). *Teacher Identity Discourses. Negotiation Personal and Professional Spaces.* Lawrence Erlbaum Associates, Inc. New Jersey
- Bowles S. & Edwards R. (Α' τόμος, 2001). *Κατανοώντας τον Καπιταλισμό. Ανταγωνισμός, εντολή και μεταβολή στην οικονομία των Η.Π.Α.* (μτφρ. Θ. Αθανασίου, Ν. Σταματάκης). Αθήνα: Gutenberg
- Bowles S. & Edwards R. (Γ' έκδοση, Β' τόμος, 2002). *Κατανοώντας τον Καπιταλισμό. Ανταγωνισμός, εντολή και μεταβολή στην οικονομία των Η.Π.Α.* (μτφρ. Ν. Σταματάκης). Αθήνα: Gutenberg
- Blackledge D. & Hunt B. (επιμ. Παπαγεωργίου Ν.). (2004). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης.* (μτφρ. Δεληγιάννη Μ.). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Clogg R. (1999). *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Από την παρακμή και πτώση του Βυζαντίου μέχρι το 1985.* (μτφρ. Χ. Φουντέας). Πέμπτη Έκδοση. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα
- Cohen L., Manion L., Morrison K. (2000). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας.* (μτφρ. Μητσοπούλου Χ., Φιλοπούλου Μ.). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Cole M. & Cole S.R. (2001). Β' τόμος. *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία.* (μτφρ. Σόλμαν Μ.). Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός
- Crow I. & Semmens N. (2008). *Researching Criminology.* Mc Graw Hill. London: Open University Press
- Cuche D. (2001). *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες.* (επιμ. Λεοντσίνη Μ. μτφρ. Σιάτιτσας Φ.). Αθήνα: Γιώργος Δαρδανός

- Davey R. (2013). *The Professional Identity of Teacher Educators. Career on the cusp? Teacher Quality And School Development*. Series Editors: Christopher Day and Ann Lieberman. London and New York. Routledge. Taylor & Francis Group.
- Fine B. (1985). *Οικονομική θεωρία και ιδεολογία*. (μτφρ. Ζ. Σαρίκας). Αθήνα: Κάλβος
- Giddens A. (2001). *Οι συνέπειες της νεοτερικότητας*. (μτφρ. Γ. Μερτίκας, επιμ. Γ. Λυκιαρδόπουλος). Αθήνα: Κριτική
- Goleman D. (1999). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη στο Χώρο της Εργασίας*. Συγγραφέας του Bestseller «Συναισθηματική Νοημοσύνη». (μτφρ. Φ. Μεγαλούδη). Δ' έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Goodson F. & Marsh C. (New Prospects Series 3. 1996). *Teachers' Professional Lives*. London. Washington, D.C. Falmer Press
- Jenkins R. (2007). *Κοινωνική ταυτότητα*. Αθήνα: Σαββάλας
- Jenlink P. (Volume 21, No 4, 2009). *Teacher Education & Practice*. Department of Secondary Education and Educational Leadership. Austin State University
- Marcuse H. (1971). *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*. (μτφρ. Λυκούδη Μ.). Αθήνα: Παπαζήση
- Mason J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. (μτφρ. Δημητρίου Ε., επιμ. Κυριαζή Ν.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Robson C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. (μτφρ. Νταλάκου Π., Βασιλικού Κ., επιμ. Μιχαλοπούλου Κ.). Αθήνα: Gutenberg

ΑΡΘΡΑ

- Αθανασιάδης Χ. (XX). *Εκπαιδευτικά συνδικάτα και εκπαιδευτικός Δημοτικισμός. Ιστορία της Εκπαίδευσης II (Ο εκπαιδευτικός Δημοτικισμός, 1888-1976)*. 8^ο Κεφάλαιο. *Εκπαίδευση και συνδικαλισμός εκπαιδευτικών. Εκπαιδευτικά συνδικάτα και εκπαιδευτική πολιτική. Όψεις του 20^{ου} αιώνα*. Σελ. 1-27
- Βακαλιός Θ. (*Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, β' και γ' τετράμηνο 1977*). *Αποστερητική εργασία-αλλοτρίωση-ηθική*. Σελ. 214-226

- Βανδώρος Σ. (*Επιστήμη και Κοινωνία, Τεύχος 26/2011*). ‘Να είμαι ο εαυτός μου’: η αυθεντικότητα του υποκειμένου στον J.-J. Rousseau ως πολιτικό αίτημα. Σελ. 151-164
- Βαρδαλαχάκης Γ. (2013). *Οι αλχημείες του ΟΟΣΑ και οι βολικοί μύθοι για την ελληνική εκπαίδευση*. Σελ. 1-26
- Βαρουφάκης Γ., Πατώκος Τ., Τσερκέζης Λ., Κουτσοπέτρος Χ. (Μελέτες. Studies/17. 2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και στην Ευρώπη το 2011. Ερευνητική Μονάδα Οικονομικής Κρίσης. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. *Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων*. Σελ. 1-302
- Βιρβιδάκης Σ. (*Επιστήμη και Κοινωνία. Τεύχος 1/1998*). Πρόσληψη και οικειοποίηση της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας από τη νεορθόδοξη θεολογία. Σελ. 83-95
- Γκίντενς Α. (2001). *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών – Πώς επιδρά η παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας*. (μτφρ. Κ. Γεώργιας). Αθήνα: Μεταίχμιο
- Δαβράζος Γ. & Βίτσα Α. (6-9 Νοεμβρίου 2014, Πάτρα). 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Συμβουλευτικής Ψυχολογίας. Συμβουλευτική Ψυχολογία: Σύγχρονες τάσεις, μελλοντικοί προσανατολισμοί. Διερεύνηση πηγών στρες και επαγγελματικής εξουθένωσης σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σελ. 1-2
- Δημητριάδης Σ., Μπαντικός Κ., Παπαδόπουλος Δ. (*Τα Εκπαιδευτικά, τεύχος 103-104, 2004*). Παράγοντες που επηρεάζουν την επαγγελματική ικανοποίηση ανδρών και γυναικών εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και μειώνουν το επαγγελματικό στρες. Σελ. 29-40
- Ευθυμίου Κ., Αργαλία Ε., Κασκαμπά Ε., Μακρή Α. (*Εγκέφαλος 50. 2013*). Οικονομική κρίση και ψυχική υγεία. Τι γνωρίζουμε για την σημερινή κατάσταση στην Ελλάδα; Σελ. 22-30
- Ζουρνατζή Ε., Τσιγγίλης Ν., Κουστέλιος Α., Πιντζοπούλου Ε. (*Διοίκηση Αθλητισμού και Αναψυχής, 3(2), 18-28, 2006*). Επαγγελματική ικανοποίηση καθηγητών Φυσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Σελ. 18-28
- Κάμτσιος Σ. & Λώλης Θ. (*Τόμος 9, 2016*). Επιστημονική Επετηρίδα, Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Βιώνουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί την επαγγελματική εξουθένωση; ο ρόλος των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των καθημερινών στρεσογόνων ερεθισμάτων. Σελ. 40-87

- Κάτσας Γ. (*Εγκέφαλος* 48, 2011). Η κατάθλιψη ως κοινωνικό φαινόμενο: Αλλοτρίωση και Απάθεια. Σελ. 143-145
- Κεδράκα Κ. (2010). *Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης*. Σελ. 1-7
- Κοσμόπουλος Α. (XX). *Η εξουθένωση του εκπαιδευτικού (Teacher's Burnout)*. Σελ. 1-7
- Κότιος Α. & Παυλίδης Γ. (2012). *Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις. Κρίσεις του συστήματος ή της πολιτικής; Α' έκδοση*. Rosili. Σελ. 1-16
- Κουζής Γ., Γεωργιάδου Π., Καψάλης Α., Κούστα Ε., Λαμπουσάκη Σ., Σταμάτη Α. (*Επιστημονικές Εκθέσεις. Reports/8. 2012*). Οι εργασιακές σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Ετήσια Έκθεση 2012. Ερευνητική Μονάδα Απασχόλησης και Εργασιακών Σχέσεων. *Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων*. Σελ. 1-217
- Λεονταρίτης Γ. (*Προσεγγίσεις. 28/10/1990*). Ο συμβολισμός του πανηγυρικού και ο ιστορικός λόγος. Σελ. 189-194
- Λυριντζής Χ. (*Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τόμ. 86, 1995*). Περί εξουσίας: ο Φουκώ και η ανάλυση μιας επίμαχης έννοιας. Σελ. 3-20
- Μακρίδης Γ., Βίκα Δ., Κουμάνταρη Ε., Μπογδάνου Δ., Παλιό Γ., Σκαλτσά Η. (2008). *Κοινωνική αποδοχή ή απόρριψη της εκπαιδευτικής πραγματικότητας*. Σελ. 66-76
- Μαλλιαρού Μ. & Σαράφης Π. (2012). Οικονομική κρίση. Τρόπος επίδρασης στην υγεία των πολιτών και στα συστήματα υγείας. *Τριμηνιαίο επιστημονικό, ηλεκτρονικό περιοδικό του τμήματος Νοσηλευτικής Α', Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Αθηνών*. Σελ. 202-212
- Μελάς Κ. (XX). *Η θεωρία της αλλοτρίωσης και η μαρξική θεωρία εργασίας-αξίας*. Σελ. 231-248
- Μιχαήλ Σ. (2000). *Παγκοσμιοποίηση και αλλοτρίωση*. Σελ. 87-95
- Ντελέζος Κ., Κούτου Κ., Κονόμη Α., Νεστορίδου Κ., Μέντζιου Α. (*Περιεγχειρητική Νοσηλευτική. Τόμος 1. Τεύχος 2. 2014*). Διερεύνηση εκδήλωσης εργασιακού stress σε περίοδο οικονομικής κρίσης στο διοικητικό προσωπικό του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθήνα. Ερευνητική Εργασία. Σελ. 88-97
- Ουζούνη Χ. & Νακάκης Κ. (*Νοσηλευτική 2011, 50(2)*). Άρθρο συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Η Αξιοπιστία και η Εγκυρότητα των Εργαλείων Μέτρησης σε Ποσοτικές Μελέτες. Σελ. 231-239

- Πανταζής Β. (*Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 48/2009). Η εξέλιξη του σχολείου και ο επαγγελματισμός του εκπαιδευτικού. Σελ. 38-52
- Παπαγεωργίου Ν. & Τσιρώνης Χ. (2013). *Φύλο, Μετανάστευση και Οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Η τρέχουσα συζήτηση*. Σελ. 101-120
- Παππά Β. (XX). Το στρες των εκπαιδευτικών και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επαγγελματική εξουθένωση. (*Πανελλήνιος Σύνδεσμος Σχολών Γονέων*). Σελ. 135-142
- Πατέλης Δ. (*Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών*, Τεύχος 6, 2004). Η διαλεκτική του γίνεσθαι της πολιτικής οικονομίας. Σελ. 103-128
- Περαντζάκη-Καρατζόγλου Ι. (1988). *Οι σκέψεις του Μαρξ για τον αλλοτριωμένο άνθρωπο*. Σελ. 204-208
- Πλειός Γ. (Ιωάννινα 1998). *Παγκοσμιοποίηση και εκπαίδευση*. Σελ. 177-219
- Ράντης Κ. (*Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 139 Α', 2013). Η συμφιλίωση με τη φύση στον Herbert Marcuse και η κριτική του Martin Seel. Σελ. 129-154
- Ράντης Κ. (2006). *Hegel, Marx, Adorno: Δοκιμές μιας εισαγωγής στο διαλεκτικό σκέπτεσθαι*. Σελ. 221-239
- Ρέκκας Α. (1999). *Η θεωρία του Μαρξ για την ανθρώπινη φύση και την αποξένωση*. Σελ. 1-217
- Ρωμανός Β. (2008). *Ο Καρλ Μαρξ και η νεωτερικότητα*. Σελ. 1-27
- Σαγκριώτης Γ. (2007). *Από το πνεύμα στην ουσία: Για την κριτική του Φόουερμπαχ στη θεωρησιακή φιλοσοφία της θρησκείας*. Σελ. 39-58
- Σδρόλιας Λ., Τερζίδης Κ., Πολύζος Σ. (*Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών – Τεύχος 3*, 2003). Η ψυχική αλλοτρίωση του προσωπικού των επιχειρήσεων από το εργασιακό τους περιβάλλον. Εννοιολογική Προσέγγιση – Αιτίες – Συμπτώματα του φαινομένου. Σελ. 101-118
- Σιάνου-Κύργιου Ε. (Ενότητα 2. 2014). *Εκπαιδευτική Πολιτική Ι: Επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών και διοίκησης εκπαίδευσης. Εκπαιδευτικοί και διδασκαλία*. Ιωάννινα. Σελ. 1-11
- Σιάνου-Κύργιου Ε. (Ενότητα 5. 2014). *Εκπαιδευτική Πολιτική Ι: Επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών και διοίκησης εκπαίδευσης. Ο προβληματισμός για τον επαγγελματισμό των εκπαιδευτικών*. Ιωάννινα. Σελ. 1-10
- Σιάνου-Κύργιου Ε. (Ενότητα 6. 2014). *Εκπαιδευτική Πολιτική Ι: Επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών και διοίκησης εκπαίδευσης. Όρια και συνέπειες της πολιτικής για τον επαγγελματισμό των εκπαιδευτικών*. Ιωάννινα. Σελ. 1-18

- Σιάνου-Κύργιου Ε. (Ενότητα 7. 2014). *Εκπαιδευτική Πολιτική Ι: Επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών και διοίκησης εκπαίδευσης. Επαγγελματισμός των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα*. Ιωάννινα. Σελ. 1-30
- Στάγια Δ. & Ιορδανίδης Γ. (*Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Τόμ. 7, 2014*). Το επαγγελματικό άγχος και η επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Σελ. 55-82
- Σταμέλος Γ. (2003). Παγκοσμιοποίηση και εκπαίδευση: ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός σήμερα. (*Πρακτικά 2^ο Συνεδρίου με θέμα «Η Παιδεία στην αυγή του 21^ο αιώνα»*). Πάτρα. Σελ. 1-7
- Τζόβλα Σ. (Σεπτέμβριος 2013). *Οι Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις 1929, 2007. Ομοιότητες, Διαφορές και οι εποπτικοί θεσμοί που διαμορφώθηκαν μετά από τις οικονομικές κρίσεις*. Σελ. 1-54
- Τσαγκαράκη Ι. (XX). *Το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών (Burnout)*. Σελ. 1-4
- Τσάφος Β. (*Action Researcher in Education, τεύχος 6/Σεπτέμβριος 2015*). Ευαγγελία Φρυδάκη (2015). Η επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού και το μέλλον της διδασκαλίας, Αθήνα: Κριτική. Σελ. 164-166
- Φωτόπουλος Ν. (XX). Αντιμετώπιση της κοινωνικής κρίσης στην καθημερινή ζωή. Εκπαιδευτικό υλικό για τα κέντρα δια βίου μάθησης. *Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης*. Σελ. 1-57
- Al-Hinai Ahmed. (2007). The interplay between culture, teacher professionalism and teachers' professional development at times of change. T. Townsend and R. Bates (eds.), *Handbook of Teacher Education*. Springer. Printed in the Netherlands. Σελ. 41-52
- Antoniou A-S., Ploumpi Ai., Ntalla M. (*Psychology 2013. Vol.4, No.3A*). Occupational Stress and Professional Burnout in Teachers of Primary and Secondary Education: The Role of Coping Strategies. Σελ. 349-355
- Beijaard D., Meijer P., Verloop N. (*Teaching and Teacher Education 20. 2004*). Reconsidering research on teachers' professional identity. Σελ. 107-128
- Brown M. Ralph. Sue. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (75th, New Orleans, LA, April 4-8, 1994)*. Towards the Identification and Management of Stress in British Teachers. Σελ. 1-15

- Burke A. (*Prospects*, vol. XXVI, no. 3, September 1996). Professionalism: Its relevance for teachers and teacher educators in developing countries. Σελ. 531-532
- Byron C. (Spring Term 2012). *A Marxian Concept of Human Nature in Defense of Alienation: A Revolutionary Exegesis of a Revolutionary Philosophy*. University of Central Florida, Orlando, Florida. Σελ. 1-110
- Byron C. (*Critique*, 41: 3, 2013). The Normative Force behind Marx's Theory of Alienation. Σελ. 427-435
- Cattley G. (*International Education Journal*, 8(2), 2007). Emergence of professional identity for the pre-service teacher. Flinders University, South Australia. Shannon Research Press. Σελ. 337-347
- Dant T. (*The final version of this paper was published in Sociological Review*, 1996, Vol. 44 (3)). Fetishism and the social value of objects. Lancaster University. Σελ. 1-25
- Dogan S. (*In partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in the department of Philosophy, February 2008*). Hegel and Marx on alienation. A thesis submitted to the graduate school of social sciences of Middle East Technical University. Σελ. 1-149
- Evers W., Tomic W., Brouwers A. (*School Psychology International* (2004), Vol. 25(2)). Burnout Among Teachers Students' and Teachers' Perceptions Compared. Σελ. 131-148
- Firestone W. A. & Rosenblum S. *Office of Educational Research and Improvement (ED)*, Washington, DC. Mar 88. The Alienation and Commitment of Students and Teachers in Urban High Schools. Σελ. 1-36
- Grellard C. *Τόμος 36 (2011-2013)*. Επιθυμία, παράσταση, συγκατάθεση: Η θεωρία της πράξης του Jean Buridan. (μτφρ. Πρελορέντζος Γ.). Σελ. 203-226
- Heller A. (1989). *Υπαρξισμός, Αλλοτρίωση, Μεταμοντερνισμός: Τρία πολιτισμικά κινήματα που άλλαξαν την καθημερινή ζωή*. Σελ. 109-118
- Helsby G. (*Volume 21. Issue 3. 1995*). Teachers' Construction of Professionalism in England in the 1990s. Σελ. 317-332
- İlhan K. (*International Journal of Higher Education Vol. 5, No. 1, 2016*). The Impact of the University Students' Level of Alienation on their Perception of General Satisfaction. Dicle University, Ziya Gökalp Education Faculty, Educational Sciences Department, Sur / Diyarbakır, Turkey. Σελ. 38-46

- Kalekin-Fishman D. & Langman L. (*Current Sociology* 1–18, *The Author(s)* 2015). Alienation: The critique that refuses to disappear. Σελ. 1-18
- Kalyva E. (2010). *International Encyclopedia of Rehabilitation. Teacher Burnout in Greece*. Σελ. 1-3
- Kilinc A. (*Vol 39. No 174. 2014*). Education and Science. School Culture as a Predictor of Teacher Professionalism. *Karabük University, Faculty of Letters, Department of Educational Sciences, Turkey*. Σελ. 105-118
- Mendoza J. J. *A thesis submitted to the faculty of San Francisco State University In partial fulfillment of the requirements for the degree. Masters of Arts In Philosophy. December, 2005*. Alienation: A Reexamination and Defense of the Marxist Perspective. San Francisco, California. Σελ. 1-33
- Mustafa K. E. *Australian Journal of Teacher Education. (Volume 39. Issue 8. Vol. 39, 8, August 2014. Article 2)*. The Relationship between Alienation Levels of Physical Education Teacher Candidates and Their Attitudes towards the Teaching Profession. Σελ. 1-17
- Mustafa E. *Educational Sciences: Theory & Practice. 2014 Educational Consultancy and Research Center*. The Level of Quality of Work Life to Predict Work Alienation. Σελ. 1-11
- Ornstein A. (*Vol. 63, No. 3 Nov. 1981*). The Trend toward Increased Professionalism for Teachers. Phi Delta Kappa International. Σελ. 196-198
- Papastylianou A., Kaila M., Polychronopoulos M. (*Social Psychology Education, 12, 2009*). Teachers' burnout, depression, role ambiguity and conflict. Σελ. 295–314
- Pearson L. & Moomaw W. (*Vol. 29.1, 2005*). Educational Research Quarterly. The Relationship between Teacher Autonomy and Stress, Work Satisfaction, Empowerment, and Professionalism. Σελ. 37
- Petras J. (*Εβδομο Τεύχος των «Τετραδίων», Απρίλης, 1983*). (μτφρ. Ζώζος Ν.). Μαρξισμός και μετασχηματισμοί στον Τρίτο Κόσμο. Σελ. 69-78
- Petras J. (*Πολιτική Διαλόγου Έρευνας και Κριτικής, Τετράδια 6, 1982*). Σημειώσεις για την πολιτική οικονομία της Ελλάδας. Σελ. 5-11
- Pomaki G. & Anagnostopoulou T. (*18 (4), 2003*). A Test and Extension of the Demand/Control/Social Support Model: Prediction of Wellness/Health Outcomes in Greek Teachers. *Psychology & Health*. Σελ. 537-550

- Quiniou Y. *Τεύχος 32 (Νοέμ.–Δεκ. 1998)*. Από την αλλοτρίωση της εργασίας στην αλλοτρίωση της ανθρώπινης φύσης. *Επιστημονικό Περιοδικό Ουτοπία: διμηνιαία έκδοση θεωρίας και πολιτισμού*. Στάχυ. Σελ. 125-139
- Reid J. (*Rectorial Address delivered in the University of Glasgow on Friday, 28th April, 1972*). Alienation. Printed by Thomson Litho. East Kilbride, Scotland. Σελ. 1-13
- Reilly E., Dhingra K., Boduszek D. (*International Journal of Educational Management, 28 (4), 2013*). Teachers' self-efficacy beliefs, self-esteem, and job stress as determinants of job satisfaction. Σελ. 365 – 378
- Seyfettin S., Adnan C., Ramazan K. (*International Journal of Business and Management Vol. 5, No. 8; August 2010*). Work Alienation as a Mediator of the Relationship between Organizational Injustice and Organizational Commitment: Implications for Healthcare Professionals. Published by Canadian Center of Science and Education. Σελ. 27-38
- Shoho A. R. & Katims D.S. *Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (San Diego, CA, April 14, 1998)*. Perceptions of Alienation among Special and General Education Teachers. Σελ. 1-23
- Tanhan F. (*14 (2), 2014*). An Analysis of Factors Affecting Teachers' Irrational Beliefs. *Educational Sciences: Theory & Practice*. Σελ. 465-470.
- Thompson L. A. (*MidAmerican Review of Sociology, 1979, Vol. IV, No. 1*). *The development of Marx's concept of alienation: An introduction*. University of Kansas. Σελ. 23-38
- Tichenor M.S. & Tichenor J.M. (*Volume XXVII. Number 1&2. Fall 2004 & Spring 2005*). Understanding Teachers' Perspectives on Professionalism. Stetson University. Σελ. 89-95
- Volkman M. & Anderson M.A. (1998). *Creating Professional Identity: Dilemmas and Metaphors of a First-Year Chemistry Teacher*. Department of Curriculum and Instruction, Purdue University, West Lafayette. John Wiley & Sons Inc. Σελ. 293-310
- 4^ο Διεθνές Συνέδριο Κριτικής Εκπαίδευσης. (23-26 Ιουνίου 2014, Πρακτικά 1^{ος} τόμος). Η Κριτική Εκπαίδευση στην Εποχή της Κρίσης. (επιμ. Γρόλλιος Γ, Λιάμπας Αν., Παυλίδης Περ.). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2015

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Δακοπούλου Α. Παγκοσμιοποίηση και Εκπαίδευση: Μετασχηματισμοί στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. *Μονάδα Εκπαιδευτικής Πολιτικής και Ανάλυσης Εκπαιδευτικών Θεσμών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Πατρών*. Διαθέσιμο στο

(www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio2/praktika/dakopoulou.htm) (Πρόσβαση 20 Ιουλίου 2016)

Καργάκος Σ. (*Προβληματισμοί, Τόμος Α', 12-15/8/1984*). Το φαινόμενο «αλλοτρίωση»: μια απόπειρα προσέγγισης. Εκδόσεις: Gutenberg διαθέσιμο στο

(antistasi.org/?p=270) (Πρόσβαση 25 Ιουλίου 2016)

Κοντέλλη Αδ. (18/2/2008). *Κίνητρα του δασκάλου*. Διαθέσιμο στο (erapanis.blogspot.gr/2008/02/blog-post_18.html) (Πρόσβαση 5 Αυγούστου 2016)

Λύρας Γ. (XX). *Η ελληνική Εκπαίδευση από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Διαθέσιμο στο (lyrasi.blogspot.gr/p/blog-page.html) (Πρόσβαση 6 Αυγούστου 2016)

Μανδάλου Δ. – Κλινική Ψυχολόγος. (23/2/2009). *Σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης*. Σελ. 1-5 διαθέσιμο στο (<http://psychotherapeutiki.gr/?p=73>) (Πρόσβαση 14 Αυγούστου 2016)

Πρακτορείο Rioters. (19/11/2009). *Για την αλλοτρίωση της εργασίας – Καρλ Μαρξ*.

Διαθέσιμο στο

(<http://rioters.espivblogs.net/2009/11/19/%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%AF%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%BB-%CE%BC/>) (Πρόσβαση 7

Ιουλίου 2016)

Ριζοσπάστης, Πολιτική. (*Κυριακή 9 Ιουλίου 2000 – αριθ. Φύλλον: 7717*) διαθέσιμο στο (<http://www.rizospastis.gr/story.do?id=349075>) (Πρόσβαση 14 Αυγούστου 2016)

Σολδάτος Θ. (*Πρώτη εργασία – Νοέμβριος 2012*). ΕΠΟ41 Εξελίξεις στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό κατά τον 20ο αιώνα. Αλλοτρίωση, Φετιχισμός του εμπορεύματος

και Ιδεολογία ως εργαλεία ανάλυσης της νεωτερικότητας στον Μαρξ. Σελ. 1-14 διαθέσιμο στο

(http://www.grcrun11.gr/~theodore/EAP/EPO41/EPO41_Ergasia1CCL.pdf)

(Πρόσβαση 26 Ιουλίου 2016)

Alienation, Encyclopedia of Marxism διαθέσιμο στο

(<http://www.marxists.org/glossary/terms/a/1.htm>) (Πρόσβαση 27 Ιουλίου 2016)

Freidson E. (2001). *Professionalism: The Third Logic*. Chicago: Univ. of Chicago Press. Διαθέσιμο στο

(<https://muse.jhu.edu/article/44811/summary>)

(Πρόσβαση 3 Αυγούστου 2016)

Geyer F. et. al. (1992). *Alienation Society and the Individual. Continuity and Change in Theory and Research*. Transaction Publishers. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.) διαθέσιμο στο

(https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Uwa9L5Xvaw0C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Geyer+F.+and+Heinz+W.,+Alienation+Society+and+the+Individual,+Transaction+Publishers,+New+Brunswick+and+London,+1992&ots=vfzFZ9eyde&sig=NYy4y2QTyJrFKuLtp2HwTx4iDts&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) (Πρόσβαση 11 Αυγούστου 2016)

Mayo Clinic Staff. Healthy Lifestyle. Adult health. (17/9/2015). *Job burnout: How to spot it and take action*. Διαθέσιμο στο

(<http://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/adult-health/in-depth/burnout/art-20046642?pg=1>) (Πρόσβαση 13

Ιουλίου 2016)

Pappenheim F. (*Volume 52, Issue 02, June, 2000*). Alienation in American Society. Monthly Review: An Independent Socialist Magazine διαθέσιμο στο

(monthlyreview.org/2000/06/01/alienationin-american-society/) (Πρόσβαση 19

Ιουλίου 2016)

Rothbard M. N. (20/9/2012). *This article is excerpted from volume 2, chapter 11 of An Austrian Perspective on the History of Economic Thought (1995)*. Mises Institute. Austrian Economics, Freedom and Peace. Mises daily articles. Marx and Alienation. Διαθέσιμο στο

(<https://mises.org/library/marx-and-alienation>)

(Πρόσβαση 4 Αυγούστου 2016)

Ερευνα: Οι εκπαιδευτικοί έχουν χρήματα για τα βασικά και αυτό υποβαθμίζει και την ποιότητα εργασίας. (επιμ.-εισαγωγή: fresh-education). (24/5/2016). Διαθέσιμο στο

(www.paidevo.gr/teachers/?p=4526). (Πρόσβαση 17 Αυγούστου 2016)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ»

Θέμα διπλωματικής εργασίας:

Η αλλοτρίωση των εκπαιδευτικών στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Η περίπτωση των αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών.

Επιβλέπων καθηγητής:

κ. Γιαβρίμης Παναγιώτης

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΦΥΛΟ

Γ. ΗΛΙΚΙΑ

Δ. ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΣΕ ΘΕΣΗ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗ ΚΑΙ ΩΡΟΜΙΣΘΙΟΥ

E. ΟΡΓΑΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΣΤ. ΠΤΥΧΙΑ (ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ)

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

A. Αποξένωση του εργαζομένου από την εργασία – από το προϊόν της εργασίας του

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;
2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;
3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;
4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;
5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;
6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; (Αν δεν αναφερθεί στα παρακάτω τα επισημαίνεις: το μισθό σας, την αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς, τις συνεχείς μετακινήσεις σας, το επισφαλές ωράριο και τις συνθήκες που βιώνετε κάθε χρονιά, τη λήξη σύμβασης, την προσαρμογή στα νέα δεδομένα, την έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος, την αμφισβήτηση του τρόπου και της διαδικασίας πρόσληψης)
7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;
8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

B. Αποξένωση του εργαζομένου από την εργασία – από την πράξη της παραγωγής

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;
2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)
3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;
4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;
6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;
7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;
8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;
9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;
10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;
11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;
12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;
13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Γ. Αποξένωση του εργαζομένου από τον εαυτό του, ως παραγωγός

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;
2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;
3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;
4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;
5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;
6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Δ. Αποξένωση του εργαζομένου από τους λοιπούς εργαζομένους

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;
2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;
3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;
4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;
5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;
6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Προτάσεις

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;
2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΑΝ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 32

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΟ

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Ωραία ως δασκάλα είναι συγκεκριμένα, βέβαια μπορώ αν ακολουθήσω οποία σειρά θέλω, αλλά κυρίως είναι που πρέπει να δουλέψω τα μαθήματα που υπάρχουν μέσα στα βιβλία. Αν κάνω κάτι εξτρά, πολλές φορές έρχονται οι γονείς και μου λένε άλλα σχολεία ή άλλες τάξεις ήδη, γιατί συμβαίνει τα τμήματα να είναι παράλληλα στα οποία δουλεύω, και αν ένα παιδί από άλλο τμήμα κάνουν διαφορετική σειρά, έρχονται και μου κάνουν παράπονα, γι' αυτό ακολουθώ τη σειρά του βιβλίου.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Εγώ θέτω τους δικούς μου στόχους σε κάθε μάθημα το οποίο κάνω, με βάση το υλικό το οποίο έχω, κοιτάω την τάξη και κυρίως τα παιδιά που είναι μέτριοι μέχρι αδύναμοι, τα παιδιά τα οποία είναι σε καλό επίπεδο, κυρίως δεν τα πολύ βάζω στην εκπαιδευτική διαδικασία και ακούω πάρα πολλά παράπονα σε αυτό, όμως η δική μου η άποψη είναι ότι θα πρέπει κυρίως να ασχολούμαι με του μετρίου δυναμικού παιδιά και τα αδύναμα. Τώρα κυρίως αυτοί είναι οι στόχοι μου, να μπορέσω να καλύψω και να δυναμώσω και να ασχοληθώ με τα παιδιά τα οποία έχουν πιο πολύ ανάγκη.

Ακολουθείτε το βιβλίο ή είστε και λίγο πιο ευέλικτη ως προς αυτό;

Προσπαθώ να ακολουθώ το βιβλίο αλλά βάζω και δικούς μου,...δηλαδή σε κάθε ενότητα κοιτάω να βάζω και δικές μου ασκήσεις, ψάχνω και από το internet, ή από βιβλία ή από βοηθήματα, ρωτάω πολλές φορές και δασκάλους οι οποίοι είναι σε μεγαλύτερες τάξεις, οι οποίοι έχουν κάνει ξανά το τμήμα, και να μπορέσω έτσι να συνθέσω μια διδασκαλία η οποία είναι από διάφορες πηγές.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Πάρα πολύ γιατί αν δεν ικανοποιηθώ με αυτό το οποίο κάνω, πιστεύω ότι προσπαθώ να βρω το μειονέκτημα το οποίο υπάρχει, γιατί δεν κερδίζεις από τίποτα άλλο.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Αρκετά γιατί τα παιδιά σε αυτή την ηλικία, από τα επτά έως δώδεκα ετών ακούν το δάσκαλο. Μπορεί να πω εγώ κάτι να το πουν και οι γονείς, στους γονείς να μη το κάνουν και να το κάνουν σε εμένα. Τώρα στόχος μου είναι τα παιδιά να μάθουν και να αγαπήσουν το μάθημα, να μη το βλέπουν ούτε σα τιμωρία, ούτε σα κάτι καταναγκαστικό. Τις περισσότερες φορές το καταφέρνω και άλλες φορές όχι, έχει να κάνει και με τις εσωτερικές καταβολές του κάθε παιδιού, το πόσο θέλει να μάθει, τι προβλήματα υπάρχουν στην οικογένεια, οι γονείς τι αντίληψη έχουν για το δάσκαλο, γιατί όλα αυτά τα βλέπει το παιδί και τα μεταφέρει.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Εντάξει υπάρχουν αυτές οι αλλαγές, γιατί κάθε Υπουργός που αναλαμβάνει όλο και κάποια αλλαγή θα κάνει, δείχνοντας έτσι ότι κάτι κάνει. Εγώ κοιτάω την ουσία, κοιτάω αυτό το οποίο θέλω να κάνω εγώ. Εντάξει δόξα το Θεό, το θέμα των μαθημάτων και της διδασκαλίας, των στόχων παραμένει ο ίδιος, να μάθει το παιδί, να το αγαπήσει να περνάει ευχάριστα, να είναι ευτυχισμένο, με αυτά ασχολούμαι εγώ.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Πάρα πολύ γιατί μπορεί να έχω επιλέξει αυτό το επάγγελμα, να σπουδάσω δασκάλα, εκπαιδευτικός, παρόλο που θα μπορούσα να σπουδάσω...να έχω εισαχθεί σε σχολές πιο ανώτερες, δηλαδή που θα μπορούσα να κάνω ένα επάγγελμα με περισσότερες οικονομικές απολαβές, όμως το ότι έχω διαλέξει να γίνω δασκάλα εντάξει, ικανοποιεί τους στόχους μου. Ο τρόπος βέβαια που με προσλαμβάνουν δεν ανταποκρίνεται σε αυτό το οποίο θα ήθελα, σίγουρα θα ήθελα να με υπολογίζουν, να σκέφτονται τις ανάγκες μου, κάθε χρονιά το πότε θα προσληφθώ, που θα πάω, αφού υπάρχουν που υπάρχουν τα κενά, θα μπορούσαν κάλεστα να βγαίνουν ένα μήνα πριν, να ξέρουμε και που θα πάμε και να προετοιμαστούμε κατάλληλα.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Στους στόχους και τις επιδόσεις των μαθητών.

Αν και δε διάλεξα αυτό το επάγγελμα για να πλουτίσω, ωστόσο προσπαθώ να μη με επηρεάζει στη δουλειά μου, στη διδασκαλία μου, αλλά σίγουρα όταν πρέπει να πληρώσω το νοίκι ή όταν περιμένω να με πληρώσουν για να καλύψω κάποιες

βιοποριστικές ανάγκες, νιώθω λίγο δυσαρεστημένη. Προσπαθώ να το απομονώνω αυτό από τη διδασκαλία, ωστόσο είναι αλήθεια ότι με επηρεάζει. Έχει να κάνει πολύ και με το τμήμα, μπορεί να μπω σε ένα τμήμα που τα παιδιά να είναι σε πολύ καλό επίπεδο, μπορεί να μπω και σε ένα τμήμα το οποίο τα παιδιά να είναι πιο κάτω. Αυτό έχει να κάνει κυρίως και με το αν είμαι σε πόλη ή σε χωριό, και συνήθως τα παιδιά της πόλης είναι πιο προετοιμασμένα, οπότε και οι γονείς έχουν και πιο πολλές απαιτήσεις. Όταν πάω σε σχολείο το οποίο είναι σε επαρχία ή σε περιοχή η οποία είναι λίγο απομακρυσμένη εκεί είναι πιο χαλαρά, αλλά εγώ βάζω τους δικούς μου στόχους. Πάλι δεν το αφήνω.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Με προβληματίζει το ότι ενώ θα μπορούσα να είμαι πιο εξοπλισμένη σε υλικά, σε υλικοτεχνική υποδομή, στο να κάνω καλύτερο μάθημα, σε όλα αυτά, μπορεί να πάω σε ένα σχολείο και να μην έχει τα βασικά πράγματα. Στο ότι πολλές φορές δίνω όλο μου τον εαυτό και έρχονται κάποιοι γονείς και μου ρίχνουν τις ευθύνες, ότι το παιδί δεν καταλαβαίνει, έχει διάσπαση προσοχής ή οτιδήποτε, σε εμένα, ενώ θα μπορούσαν οι ίδιοι να κάτσουν και να το συζητήσουμε αυτό μαζί και να βγάλουμε μια κοινή πορεία και να μη βρισκόμαστε σε μια αντίπαλη κατάσταση που ούτε εγώ θέλω το κακό των παιδιών ούτε βέβαια και οι ίδιοι οι γονείς. Θα ήθελα δηλαδή να υπάρχει αυτή η συνεργασία με τους γονείς σε κάποιες περιπτώσεις.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Υπήρχε μια περίοδος που ήταν να εφαρμοστεί η αξιολόγηση, τότε η αλήθεια είναι ότι τρομοκρατηθήκαμε πάρα πολύ, είχε μπει και δύο τρεις φορές και ο σύμβουλος μέσα στην τάξη, βέβαια μπήκε να δει, να παρακολουθήσει το μάθημα το οποίο κάναμε. Υπήρχε βέβαια μια κατάσταση τρομοκρατίας τότε ότι θα έρθει να σας αξιολογήσει και ότι θα μπει σε μία κατηγορία, και ότι μπορεί να απολυθείς και θα βρεθείς σε μια κατάσταση διαθεσιμότητας, αυτό όλο δεν έκανε καλό καθόλου, που ο συγκεκριμένος άνθρωπος, ο σχολικός σύμβουλος ας πούμε είχε μπει για να μας δώσει συμβουλές, να παρατηρήσει και δεν είχε καμία σχέση με αυτό το οποίο μας λέγανε. Βέβαια

δημιουργήθηκε αυτή η τρομοκρατία, εάν όμως εφαρμοστεί κάτι τέτοιο, σίγουρα δε θα είναι για καλό.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Σίγουρα εάν η αξιολόγηση έχει να κάνει με την ποιότητα διδασκαλίας την οποία κάνω, με αυτό που προσφέρω, τους στόχους τους οποίους έχω θέσει, αν τους ικανοποιώ και αν ανταποκρίνομαι στα σχολικά εγχειρίδια και σε όλο αυτό που θα ήταν καλό για τα παιδιά, σίγουρα είναι κάτι πάρα πολύ ωραίο. Εάν όμως έχει να κάνει με την ποσόστωση και το πόσο κόσμο θέλουν να κρατήσουν, και ποιους πρέπει να παίρνουν ή εάν τα έχεις καλά με το διευθυντή, με τους γονείς, γιατί είχανε πει ότι θα μπορούν και οι γονείς να λένε τη γνώμη τους. Καλό να λένε τη γνώμη τους αλλά θα πρέπει και αυτοί να αξιολογούνται όπως θα αξιολογηθώ και εγώ. Θα πρέπει να είναι όλοι σε μια αξιολόγηση και όχι μόνο η μία πλευρά και οι άλλοι να βομβαρδίζουν. Θα πρέπει αν γίνει κάτι τέτοιο να μπορούν να αξιολογηθούν όλοι ταυτόχρονα, δεν μπορεί να αξιολογηθεί μία κατηγορία μόνο. Όλοι και ακόμα και οι γονείς οι οποίοι θα έρθουν και αυτοί να πουν τη γνώμη τους θα πρέπει και αυτοί να αξιολογηθούν, πώς θα γίνει.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Καθόλου. Έχω βγάλει το Παιδαγωγικό της Αθήνας, το οποίο θεωρείται και από τα καλύτερα, γιατί είχε μέσα καθηγητές πάρα πολύ καλούς, οι καθηγητές ήταν υπέροχοι, όχι όλοι, κάποιοι όμως ήταν πολύ καλοί. Τα μαθήματα τα οποία με βοηθούσαν ήταν όσα είχαν σχέση με πρακτική, που πηγαίναμε στα σχολεία και κάναμε την πρακτική μας. Αυτό ήταν στο τρίτο και τέταρτο έτος. Τα δύο πρώτα χρόνια ήταν λες και ήμουν στην Τρίτη Λυκείου. Το τρίτο έτος ήταν καλό γιατί κάναμε πρακτική, πηγαίναμε και παρακολουθούσαμε, το οποίο όχι ότι βοηθούσε πάρα πολύ, απλά είχαμε μία άμεση επαφή με αυτό το οποίο πρόκειται να κάναμε και εμείς. Στο τέταρτο έτος είχαμε κάποια μαθήματα διδακτικής Μαθηματικά, Φυσική και Γλώσσα, στα πιο βασικά και η εβδομαδιαία που ήταν ακριβώς αυτό το οποίο θα κάναμε. Βέβαια μπήκαμε στον τελευταίο μήνα των μαθημάτων, τα παιδιά ήταν ξεσαλωμένα, μας βλέπαν ότι ακόμα δεν γίναμε δάσκαλοι και δασκάλες και μας αποκαλούσαν και τότε θα γίνουμε και

κανονικοί. Εντάξει ήταν λίγο ζόρι αλλά ήταν η μοναδική επαφή που είχαμε με αυτό το οποίο πρόκειται να κάνουμε. Τα υπόλοιπα ήταν τελείως θεωρητικά και καμία σχέση.

Πιστεύετε ότι παίζει ρόλο και η εμπειρία;

Πάρα πολύ, δηλαδή από την πρώτη χρονιά και πάλι δεν είσαι...είναι ωραίο να ρωτάς, να μαθαίνεις, να βλέπεις, να ψάχνεις γιατί η αλήθεια είναι ότι μπαίνεις κατευθείαν στα βαθιά. Και ανάλογα βέβαια και που θα πέσεις, εγώ βέβαια δόξα το Θεό, είχα πάει σε τετραθέσιο, ήταν λίγα τα παιδιά και λίγο μπήκα πιο ομαλά, αλλά άμα έμπαινα σε ένα τμήμα το οποίο ήταν εικοσιτεσσάρι, δύσκολο ή καμία τάξη ας πούμε πέμπτη ή έκτη, τα παιδιά πάνε τελείως απροετοίμαστα.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Υπάρχει ένας έλεγχος αλλά δε με επηρεάζει αυτό και καθόλου, είναι ένας έλεγχος ο οποίος πρέπει να γίνεται, εγώ είμαι στη δουλειά μου, στο ωράριό μου, δεν έχω καμία δυσκολία σε αυτό.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Αν εξαιρέσεις τον τρόπο με τον οποίο μας προσλαμβάνουν, το οποίο δεν είναι κάτι το οποίο μου αρέσει, κατά τα άλλα ναι, νομίζω ότι έχω μία θέση την οποία άλλοι τη σέβονται και όποιοι θέλουν να τη σεβαστούν, κατά τα άλλα ναι είμαι αξιοπρεπής.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Κάθε χρονιά που φεύγω, που απολυόμαστε, που τελειώνει η σχολική χρονιά, δε ξέρω αν θα δουλεύω, δε ξέρω που θα δουλεύω, δε ξέρω αν θα δουλεύω στην ίδια πόλη, αν θα είμαι στο ίδιο σχολείο, θα ήθελα πολλές φορές να συνεχίσω τα παιδιά τα οποία τα έχω πάρει από μία τάξη, θα ήθελα να δω τα κενά τους, κάτι το οποίο, στα πέντε χρόνια που δουλεύω δε μου έχει συμβεί και είναι κάτι το οποίο παρακαλώ να γίνει γιατί θα ήθελα να δω πώς θα είναι να παίρνεις παιδιά τα οποία τα είχες εσύ ως δασκάλα, και όχι να παίρνεις παιδιά τα οποία λες αυτά τα κενά πώς μπορούσε να τα καλύψει η προηγούμενη δασκάλα, οπότε να δω και εγώ τη δική μου τη δουλειά στα παιδιά της επόμενης τάξης.

Όλο αυτό πιστεύετε ότι σας επηρεάζει στην εργασία σας;

Βέβαια με επηρεάζει εκεί, θα ήθελα μια χρονιά να μπορέσω να ακολουθήσω τα παιδιά, να συνεχίσω τα παιδιά τα οποία είχα, να δω και εγώ, να κριθώ, να αυτοκριθώ, περισσότερο, γιατί θα ήθελα να πάρω, γιατί είναι ωραίο να παίρνεις τα παιδιά τα οποία τα είχες, όσο να δεις πώς έρχονται στην επόμενη τάξη όταν έχεις διδάξει εσύ την προηγούμενη χρονιά.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Αυτό που με φθείρει είναι ότι κάθε χρονιά που περνάει δε ξέρω αν θα δουλεύω, αν θα με πάρουν, τότε θα με πάρουν και αυτό περισσότερο. Η πρόσληψη. Στην εργασία, σίγουρα υπάρχουν τμήματα τα οποία είναι πολύ καλά, μπαίνεις κάνεις μάθημα μέσα και το χαίρεσαι. Υπάρχουν τμήματα τα οποία είναι δύσκολα και εκεί νιώθεις ότι εσύ δεν είσαι ικανός, εσύ κάπου μειονεκτείς, εσύ δεν ανταποκρίνεσαι. Ο προγραμματισμός βοηθάει πάρα πολύ γιατί έχω ένα στόχο, ξέρω χρονικά που θέλω να είμαι, βοηθάει. Βέβαια πολλές φορές δεν βγαίνει όπως θα το ήθελα, γιατί καμιά φορά μπαίνω σε μια ενότητα που νόμιζα ότι θα την περάσω πιο εύκολα ενώ μένω περισσότερο, και τις άλλες φορές που νόμιζα ότι θα σταθώ περισσότερο την βγάζω πιο γρήγορα. Αλλά σίγουρα καλό είναι να υπάρχει ένας προγραμματισμός.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Πολλές φορές όταν είναι να γίνει η συνέλευση ή να πάρουμε κάποια απόφαση για το σχολείο εγώ βγαίνω έξω, δηλαδή ο διευθυντής μας λέει, οι αναπληρωτές να βγούνε έξω, να περάσουν έξω και σε μέρες που δεν έχω εφημερία μπαίνουν μέσα οι μόνιμοι και βγαίνουμε εμείς που είμαστε αναπληρωτές. Σε κάποιες που έχουν σχέση με γιορτές, με πράγματα με τα οποία δεν εμπλέκομαι εγώ, δεν με επηρεάζουν, κάποιες άλλες φορές όμως που θα ήθελα να πω τη γνώμη μου, που θα ήθελα να πω κάτι και εγώ, εκεί νιώθω ότι είμαι σε δευτερεύουσα θέση.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Προσπαθώ να ταυτίζομαι, δεν εναντιώνομαι, όχι. Αν κάτι δεν μου αρέσει προσπαθώ να μην το κάνω, δε θα πω κάτι, δε θα δημιουργήσω θέμα, δε θα πω κάτι, άλλα κοιτάω αυτό το οποίο θέλω να κάνω εγώ.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Απελευθερωμένη, απελευθερωμένη. Αν εξαιρέσουμε όμως αυτό που πρέπει να διδάξω. Αλλά ο τρόπος με τον οποίο θα πω και πώς θα το διδάξω και τι άλλο θα μπορέσω να πω πάνω σε αυτά τα οποία πρέπει, μεγάλη ελευθερία δόξα το Θεό.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Είναι ένα επάγγελμα που είναι σε μια κατηγορία ας πούμε, που είναι αξιοζήλευτη, άλλοι θα ήθελαν να το κάνουν, άλλοι μας υποτιμούν. Στις μέρες μας είναι πάρα πολύ καλό να δουλεύεις, διότι υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη ανεργία. Εντάξει σα φύση επαγγελματική καλή είναι γιατί είναι όμορφο πράγμα να ασχολείσαι με τα παιδιά, να προσπαθείς να μεταλαμπαδεύσεις της γνώσεις, να διαμορφώσεις και χαρακτήρες, συμπεριφορές, είναι κάτι όμορφο, κάτι ωραίο, είναι ένα επάγγελμα καλό, αξιοζήλευτο, πολλοί θα ήθελαν να γίνουν δάσκαλοι.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Την ώρα που είμαι μέσα στην τάξη, τα σαράντα πέντε λεπτά της διδακτικής ώρας δε με επηρεάζει καθόλου, δε το σκέφτομαι, είναι σα να είμαι ένας άλλος άνθρωπος, όταν όμως βγω στο διάλειμμα, όταν πάω στο σύλλογο δασκάλων ή όταν είμαι στο σπίτι μου κυρίως, είναι κάτι το οποίο με δυσαρεστεί και με απογοητεύει, αλλά όταν κάνω μάθημα, αυτά τα λεπτά προσπαθώ να μη το μεταφέρω καθόλου.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Η υλικοτεχνική υποδομή, περισσότερη ας πούμε...μια βοήθεια που θα μπορούσα να έχω αν υπήρχαν αυτά τα οποία θα ήθελα να έχω εγώ για να κάνω το μάθημά μου, χάρτες, το οτιδήποτε, κυρίως σε αυτό, τα άλλα όλα νομίζω ότι είναι...κάνουμε και

ένα επάγγελμα το οποίο δε θέλει και πάρα πολλά, άμα έχουμε κάποια σημαντικά είναι πολύ ωραία.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Ναι, πάρα πολύ γιατί εγώ αγαπώ τα παιδιά, θα μπορούσα να κάνω ένα επάγγελμα το οποίο να μην είχε καμία σχέση και θα μπορούσα να είχα βγάλει περισσότερα λεφτά, ωστόσο η συναναστροφή μου και η καθημερινή επαφή μου με τα παιδιά, είναι κάτι το οποίο με ικανοποιεί πλήρως.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όταν κάνω το μάθημα αυτά τα οποία πιστεύω, έχω την ελευθερία να πω πολλά πράγματα τα οποία έχουν σχέση και παίρνω παράδειγμα και από τη δική μου τη ζωή και τα λέω, γιατί τα παιδιά παραδειγματίζονται πάρα πολύ όταν λέω κάτι το οποίο κάνω εγώ ή κάνουν οι γνωστοί μου, δηλαδή το δάσκαλο τον έχουν τα παιδιά σαν πρότυπο. Ότι και να πει και έχω την ελευθερία πιστεύω και λέω πράγματα τα οποία είναι και δική μου πεποίθηση και δική μου σκέψη, δική μου ηθική, γιατί έτσι τα παιδιά το ρουφάνε αυτό, το καταλαβαίνουν καλύτερα από το να τους πω τι πρέπει να γίνεται.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Εντάξει επειδή οι γονείς μου είναι εκπαιδευτικοί, πάντα ήξερα πώς συμπεριφέρονται, τη δουλειά, τη φύση της δουλειάς, είχα πάει και πολλές φορές, ενώ ήμουν ακόμα μαθήτρια Δημοτικού, είχα πάει στις τάξεις, ήξερα τη φύση της δουλειάς, και τους έβλεπα ή μου μιλούσαν κιόλας. Πάνω κάτω ήξερα πώς είναι να είσαι μέσα στην τάξη, να κάνεις μάθημα, να διδάξεις, η επαφή σου με τα παιδιά. Ατομικά μου προσφέρει πάρα πολλά, γιατί είναι κάτι το οποίο κάθε μέρα μα κίνηση, κάτι το οποίο θα σου πουν τα παιδιά, το εισπράττεις σαν κάτι πάρα πολύ καλό.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Εντάξει όταν διαλέγει κάποιος να σπουδάσει εκπαιδευτικός ξέρει ότι η επαγγελματική του σταδιοδρομία, δεν είναι και η πιο ανοδική. Ξέρει ότι θα γίνει δάσκαλος, δεν είναι ότι θα πάει να γίνει το οτιδήποτε. Δεν είχα ποτέ εγώ βλέψεις να γίνω κάτι παραπάνω, ήθελα να γίνω εκπαιδευτικός για να διδάξω μέσα στην τάξη, τίποτα παραπάνω. Τα υπόλοιπα δε με ενδιαφέρουν γι' αυτό και θα μπορούσα να είχα σπουδάσει και το βαθμό τον οποίο έβγαλα, τμήματα τα οποία θα είχα περισσότερη επαγγελματική σταδιοδρομία και ευελιξία και εγώ διάλεξα να γίνω εκπαιδευτικός.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Ένας δάσκαλος πρέπει να είναι τα πάντα. Γιατί το παιδί δεν έρχεται μόνο για να μάθει, αλλιώς θα είμασταν απλά διδακτικοί, ο ρόλος μας θα ήταν απλά διδακτικός ή παιδαγωγικός. Ένα παιδί έρχεται μέσα στην τάξη για να πει τα προβλήματά του, όχι να πει, δε θέλει να τα λέει, ο δάσκαλος θα πρέπει να το ψυχολογεί. Συμβουλευτικός καταρχήν, γιατί καλό είναι να μην είμαστε και του πρέπει, να συμβουλευόμαστε. Το παιδί από μόνο του θα πρέπει να καταλαβαίνει και με βάση το χαρακτήρα του να διαμορφώνει αυτό το οποίο ηθικά θέλεις εσύ να το σπρώξεις. Δηλαδή να μη το καταπιέξεις στο οτιδήποτε και να του δίνεις παραδείγματα και να τον ωθείς σε αυτό το οποίο θέλεις να κάνεις. Γι' αυτό θα πρέπει να έχεις ένα ρόλο συμβουλευτικό και ας πούμε καθοδηγητικό. Το παιδί έρχεται μέσα στην τάξη όχι τόσο πολύ για να μάθει αλλά να του μιλήσει ο δάσκαλος, να ενδιαφερθεί γι' αυτόν, και σίγουρα η μάθηση θα έρθει. Γιατί η μάθηση ανακυκλώνεται, θα μάθει κάποια στιγμή, απλά τον τρόπο και οι συζητήσεις που θα κάνεις με το παιδί, αυτά είναι σε κάθε δάσκαλο διαφορετικά.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Εννοώ πώς βλέπετε τον εαυτό σας σαν επαγγελματία και στο ευρύτερο πλαίσιο.

Εντάξει τα λεφτά τα οποία παίρνουμε και τις ώρες τις οποίες δουλεύουμε, μπορώ να πω ότι είναι ικανοποιητικά, όμως δεν είναι ικανοποιητικά σε σχέση με αυτό που προσφέρω. Δεν μπορεί η μάθηση να μετρηθεί ας πούμε με το τι απόδοση κάνεις. Όμως καθώς ζω και φεύγω από το μέρος μου και πάω μακριά και νοικιάζω, και οι

βιοποριστικές μου ανάγκες δεν ικανοποιούνται, με αυτό το μισθό, σίγουρα είμαι ανικανοποίητη. Ωστόσο, επειδή μας βλέπουν ότι δουλεύουμε λίγο και είμαστε και πάρα πολλοί στο Υπουργείο Παιδείας, αυτοί που ασχολούνται με την εκπαίδευση μας έχουν μειώσει το μισθό. Αυτό δε σημαίνει όμως ότι επειδή δουλεύουμε λίγες ώρες θα πρέπει να πάρουμε και αυτό το μισθό. Όταν δεν ικανοποιούνται οι βιοποριστικές σου ανάγκες δεν μπορείς και να ανταποκριθείς σε αυτό το οποίο θα ήθελες να κάνεις ως ένας άνθρωπος που είσαι ικανοποιημένος, στις ανάγκες σου και το σκέφτεσαι χωρίς να θες να μείνεις επηρεασμένος σε αυτό μόνο. Κι όμως είναι κάτι το οποίο σε επηρεάζει.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Επειδή το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, όταν κλείνει την πόρτα δεν επηρεάζεται από κάτι, δόξα το Θεό, δε νιώθω ότι έχω άμεση εξάρτηση. Κάνω μία δουλειά η οποία μου αρέσει, προσπαθώ να την κάνω όσο καλύτερα μπορώ, ποτέ μου δε χρειάστηκε να ασχοληθώ περισσότερο, να έχω μια ευνοϊκή μεταχείριση από κάποιους, νιώθω ότι είμαι μια δασκάλα, η οποία θα κάνω τη δουλειά μου και θα...είναι ο διευθυντής ο οποίος θα δει αν έρχεσαι και φεύγεις στην ώρα σου, αν δικαιούσαι κάποια άδεια θα πάρεις, μέχρι εκεί, δόξα το Θεό δεν επηρεάζομαι σε κάτι.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Όχι υπάρχει μεγάλη ελευθερία και ευελιξία αν όμως και εσύ ικανοποιείς αυτά τα οποία πρέπει, δηλαδή να πηγαίνεις στο ωράριό σου, να κάνεις το μάθημά σου, τα παιδιά να είναι ικανοποιημένα, να μην υπάρχουν προβλήματα με γονείς.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Πάρα πολύ καλή δόξα το Θεό, κάποιες φορές όμως που υπάρχουν κάποιοι γονείς που έρχονται να σου δώσουν τις ευθύνες τους επάνω σου, εκεί πρέπει να υπάρχει μια διπλωματία και εκεί πάντα εγώ απευθύνομαι στο διευθυντή, διότι θα ήθελα να είναι ενήμερος γιατί τις περισσότερες φορές από τις πέντε χρονιές τις οποίες δουλεύω είμαι

σε επαρχιακές πόλεις, με αποτέλεσμα πολλές φορές να έχουν φτάσει στα αυτιά μου πράγματα τα οποία δεν έχουν έρθει απευθείας σε εμένα από το γονέα, αλλά μέσω τρίτων. Και αυτό για να μπορέσω να προφυλάξω τον εαυτό μου πρέπει να ενημερώνω το διευθυντή για να είναι ενήμερος για το τι έχει ειπωθεί και να έχει μια εικόνα και σε περίπτωση που πάει...γιατί μου αρέσει όταν έρχεται κάποιος γονέας και μου δημιουργεί κάποιο πρόβλημα, θέλω να είναι και ο διευθυντής μπροστά.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Εντάξει εγώ σαν αναπληρώτρια κάθε φορά που πηγαίνω, συνήθως δεν έχω πάει ποτέ στο ίδιο σχολείο. Κάθε φορά πηγαίνω σε διαφορετικό. Τις πρώτες μέρες είμαι και σαν αδιάφορη ή μου κάνουν κάποιες ερωτήσεις από πού είσαι και τέτοια. Αν έχω πάει και από Σεπτέμβριο, λαμβάνεται η άποψή μου κυρίως στην οργάνωση την αρχική που γίνεται με τις σχολικές γιορτές, τις εκδρομές κτλ. Και ακόμα και με τις τάξεις. Αλλά όταν έχω πάει, ας πούμε Νοέμβριο, εκεί είναι λες και έχω μπει, με περιμένουν και πηγαίνω για να καλύψω κάποιο κενό, το οποίο έχει δημιουργηθεί.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα; Σαν άνθρωπος αλλά και σαν επαγγελματίας μέσα στην τάξη.

Συζητήσιμος, καθόλου αυταρχικός, να μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά, ξαναλέω το δικό μου το προφίλ δασκάλου και το διδακτικό μοντέλο, τη διδασκαλία την οποία στηρίζω είναι για τα παιδιά που είναι μέτρια έως αδύναμα. Κυρίως εκεί προσπαθώ να εστιάσω, γιατί μπορώ να βοηθήσω. Γιατί ένα παιδί το οποίο έχει δυνατότητες, θα βοηθηθεί ούτως ή άλλως, είτε από μόνος του είτε από τους γονείς του θα μάθει. Τα παιδιά τα οποία είναι κυρίως αδύναμα, εκείνα είναι που θέλουν περισσότερη βοήθεια. Και εκεί κυρίως εστιάζω.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Καθόλου, γιατί ο καθένας παίρνει τα λεφτά του, βέβαια εντάξει κάποιος ο οποίος έχει εικοσιπέντε και τριάντα χρόνια δεν μπορεί να συγκριθεί με εμένα η οποία είμαι στα πέντε χρόνια. Τα οικονομικά δεν επηρεάζουν τις συναδελφικές σχέσεις. Τουλάχιστον προσπαθώ εγώ να μη το βλέπω έτσι.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Η επιμόρφωση είναι κάτι πάρα πού ωραίο. Γιατί σίγουρα κανείς δεν ξέρει σίγουρα τα πάντα. Ιδίως βγάλαμε και ένα πανεπιστήμιο το οποίο πολύ λίγα πράγματα μας έχει δώσει, μας έχει μάθει, μας έχει προσφέρει, μας έχει εξοπλίσει. Η επιμόρφωση είναι κάτι το οποίο μου αρέσει εμένα και όποτε υπάρχει κάποιο πρόγραμμα επιμορφωτικό, είτε σε υπολογιστές...θα ήθελα να υπάρχει κυρίως στους υπολογιστές. Γιατί καλό είναι οι νέες τεχνολογίες να μπούνε μέσα στην τάξη. Υπήρχε τέτοιο πρόγραμμα αλλά δεν μπορούσαμε εμείς οι αναπληρωτές να πάρουμε μέρος. Και ήταν κάτι άσχημο. Επιμόρφωση σε διδακτικά μοντέλα, σε σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, γιατί όλο υπάρχουν επιστήμονες που...επιστημονικές μεθόδους οι οποίες, εντάξει. Από μόνος σου πόσο να μάθεις όσο μπορεί να έρθει κάποιος να σου πει πιο εμπειριστατωμένα, πιο επιστημονικά πάνω σε αυτό το οποίο διδάσκεις, όχι σε θεωρίες, κυρίως αυτά. Δηλαδή στα προβλήματα που αντιμετωπίζεις και σε επιμόρφωση που θα μπορούσες να πάρεις.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

Επειδή τα κενά υπάρχουν και θα υπάρχουν, καλό είναι να παίρνουν όλους τους εκπαιδευτικούς μαζικά από την αρχή, από την πρώτη μέρα. Να μπορούν να βρίσκονται στο σύλλογο που κάνουν τον αρχικό, να επιλέγουν και τάξη. Όσο καλύτερα μπορούν να εξοπλίζονται οι αίθουσες, τα σχολεία με υποδομή, γιατί βοηθάτε πάρα πολύ η εκπαιδευτική διαδικασία, με αυτά. Αυτά είναι τα σημαντικά, η πρόσληψη και τα εργαλεία που μπορείς να έχεις για τη διδασκαλία σου.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Β.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 38

Δ. 1 ΧΡΟΝΟ

Ε. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ (ΠΕ08)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Όσον αφορά το δικό μου μάθημα, επειδή μπαίνω σε όλες τις τάξεις, για να συμπληρωθεί το ανάλογο ωράριο, έχω παρατηρήσει ότι στις πρώτες τάξεις, πρώτη με δευτέρα, καλό είναι να συμβουλευέτε ο εκπαιδευτικός και τους δασκάλους γιατί πολλά παιδιά έχουν μαθησιακά προβλήματα, στην πρώτη τάξη τα παιδιά ίσως έχουν κάποιο πρόβλημα προσαρμογής ή θέλουν μια επιπλέον βοήθεια με τη Γλώσσα και τα Μαθηματικά πιο πολύ. Όποτε κοιτάμε να κάνουμε κάτι συνδυαστικό σε σχέση με αυτό. Όσο προχωράμε και στις επόμενες τάξεις συμβουλευόμαστε και το βιβλίο των εικαστικών, το οποίο μπορείς να το χρησιμοποιήσεις σαν μπούσουλα, να το πω έτσι χοντρά χοντρά, να δεις σε σχέση με την ηλικία των παιδιών τι μπορείς να κάνεις και πόσο να προχωρήσεις. Παράλληλα και με το πώς λειτουργεί μια τάξη σαν ομάδα, καλό είναι να διοργανώνονται ομαδικές εργασίες, το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο γιατί δεν υπάρχει και αίθουσα καλλιτεχνικών, με τα θρανία είναι λίγο δύσκολο να το οργανώσεις.

Τα υλικά;

Και αυτά είναι ελάχιστα, δηλαδή δεν έχουμε πολλά υλικά, παρά μόνο χαρτόνια, Α4 χαρτί, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, τα οποία είναι τα κλασικά. Αλλά το πιο δύσκολο για μένα είναι το ότι δεν έχω τάξη να δουλέψω. Πώς μπορούν να γίνονται τα καλλιτεχνικά σε θρανία όπως τα Μαθηματικά ή η Γλώσσα. Δεν είναι τόσο εύκολο γιατί είναι διαδραστικό το μάθημα. Δηλαδή θα ήθελα να έχω μια τάξη να δουλεύουν κάθε φορά. Το ιδανικό για μένα είναι να δουλεύει η τάξη ομαδικά κάθε φορά.

Εσείς πως μπορείτε να συμμετέχετε στο να αλλάξουν ή να μετατραπούν όλα αυτά, μπορεί να ακουστεί η άποψή σας;

Από το λίγο χρόνο που δουλεύω δεν ξέρω πως θα μπορούσα να επηρεάσω, τόσο πολύ τα πράγματα, παρά μόνο κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Περαιτέρω δεν ξέρω με πιο τρόπο και σε πιο βαθμό θα μπορούσα να το κάνω αυτό.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Δηλαδή με βάση τα αναλυτικά προγράμματα και με όλα αυτά που προωθεί το Υπουργείο. Πιστεύετε ότι το έργο που προσφέρετε είναι αντικειμενικό και με βάση αυτά που έχετε σπουδάσει; Βασίζονται στην πραγματικότητα και σε αυτό που θέλουν να μάθουν πραγματικά τα παιδιά;**

Το μάθημα των καλλιτεχνικών πιστεύω ότι θα έπρεπε να είναι περισσότερες ώρες. Ειδικά στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, αλλά περισσότερο στο Δημοτικό, που τα παιδιά έχουν και πιο πολύ χρόνο ελεύθερο, γιατί στο Λύκειο είναι ακόμα πιο πολύ πιεσμένα. Όσον αφορά την ύλη που διδάσκεται, είναι και σε σχέση με τον εκπαιδευτικό το τι παραπάνω θα κάνει στα παιδιά, και με ποιο τρόπο θα το εμπεδώσουν και αυτά καλύτερα.

- 3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Τι θέλετε να προσκομίσετε στους μαθητές σας, ή από την εργασία και το προϊόν που προσφέρετε, νιώθετε σίγουρη, ότι κάνετε αυτό που πρέπει, ότι τα παιδιά δέχονται όλα αυτά που θα θέλατε ή όχι;**

Σιγουριά δε νιώθεις ποτέ με τα παιδιά, όταν έχεις να κάνεις με ανθρώπους και ειδικά με μικρούς, όπως είναι οι μαθητές. Αυτό είναι και θετικό από τη μία αφού σε βάζει και σε μια εγρήγορση. Δεν υπάρχει κάτι σίγουρο, ότι τα παιδιά στην Α΄ τάξη είναι έτσι στη Δευτέρα είναι αλλιώς, αυτό φυσικά δεν ισχύει. Και επειδή και τα εικαστικά, έτσι και αλλιώς, είναι ένα ιδιαίτερο μάθημα, μαθαίνεις και μέσα από τα παιδιά. Δηλαδή εξελίσσεσαι και εσύ μέσα από τα παιδιά. Και στο πως θα διδάξεις και στο τι θα διδάξεις.

Ενδιαφέρονται τα παιδιά για το αντικείμενο;

Ενδιαφέρονται γιατί είναι και η ώρα του παιδιού όπως λέμε. Αλλά επειδή είναι και πολύ δημιουργικά, ειδικά στις μικρές ηλικίες.

- 4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας; Μπορείτε να τους δώσετε κάτι περισσότερο από το μάθημα;**

Το μάθημα των εικαστικών πιστεύω ότι ταΐζει και τη φαντασία και την εξυπνάδα των παιδιών. Σε καμιά περίπτωση δεν τα προετοιμάζει για να γίνουν καλλιτέχνες,

ζωγράφοι, γλύπτες κ.ά. Δεν γίνεται γι' αυτό το λόγο το μάθημα των εικαστικών. Άσχετα αν κάποιο παιδί έχετε περισσότερο έφεση ή λιγότερο, αυτό αποφασίζεται μετά από πολλά χρόνια από το ίδιο το παιδί. Αλλά είναι ένας τρόπος να του κεντρίσεις την περιέργεια και το ενδιαφέρον για όλα τα υπόλοιπα μαθήματα.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Δηλαδή γενικότερα μέσα στη σύγχρονη εποχή, πώς έχει αλλάξει ίσως το μάθημα και πώς όλες αυτές οι συνθήκες μπορούν να επηρεάσουν εσάς ή το ίδιο σας το μάθημα ή ακόμα και τους μαθητές σας;

Το μεγαλύτερο πρόβλημα αυτή τη στιγμή είναι το ότι δεν έχουμε τις κατάλληλες αίθουσες, ούτε τα υλικά που θα θέλαμε να έχουμε. Τα παιδιά είναι σε πάρα πολύ μικρές τάξεις, και σε κάποιες τάξεις που μπαίνω μοιάζουν σαν κλουβιά. Δεν είναι αίθουσες για να κάνεις μάθημα, γενικότερα. Δηλαδή το θέμα είναι οικονομικό, το οποίο δρα σαν αλυσίδα και επηρεάζει και άλλους πολλούς τομείς.

Θεωρείτε το μάθημα των εικαστικών το εκλαμβάνουν τα παιδιά ως βασικό ή ως δευτερεύον;

Γενικά τα παιδιά έχουν πολύ μεγάλο ενθουσιασμό για τα καλλιτεχνικά. Δεν μου έχει τύχει να μου πει παιδί ότι δε του αρέσουν τα καλλιτεχνικά. Και να το πει θα το πει καθαρά για να του δώσεις σημασία, όχι ότι δε του αρέσει το μάθημα.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Όλα αυτά που συμβαίνουν οι μετακινήσεις, η αβεβαιότητα, το ωράριο, οι συνθήκες που βιώνετε κάθε χρόνο, οι μετακομίσεις κ.ά. Σας επηρεάζουν στον τρόπο εργασίας σας;

Στον τρόπο δε θα το έλεγα, την προσωπική μου ζωή σίγουρα επηρεάζουν. Αυτός είναι και ο λόγος ότι ασκώ το επάγγελμα για πρώτη φορά, γιατί θα μπορούσα να είχα κάνει αίτηση και πολύ νωρίτερα, αλλά είχα επιλέξει να δουλεύω στον ιδιωτικό τομέα. Να ξέρω που θα είμαι, πότε θα είμαι, που θα δουλεύω, σε συγκεκριμένες ώρες, σε συγκεκριμένο σπίτι, χωρίς να αλλάζω περιοχή κάθε επτά και οκτώ μήνες ή και λιγότερο. Σίγουρα σου αλλάζει τον τρόπο ζωής.

Πιστεύετε ότι όλη αυτή η διαδικασία και η πίεση μπορεί να μεταφερθεί και μέσα στην τάξη; Μεταφέρετε τον τρόπο ζωής σας και μέσα στην τάξη;

Δεν το σκέφτομαι καθόλου αυτό, όταν μπαίνω στην τάξη. Όχι σε καμία περίπτωση.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Με την επίδοση των μαθητών, με τα υλικά που χρησιμοποιείτε, αν εκπληρώνονται οι στόχοι που θέλετε και σαν μάθημα και με βάση και τα αναλυτικά προγράμματα που είπατε και προηγουμένως.

Δεν είναι τα υλικά τόσο το πρόβλημα, γιατί μπορείς να κάνεις και από το τίποτα μάθημα στα εικαστικά. Αυτό που θα ήθελα να έχω, είναι μεγαλύτερες αίθουσες, για να μπορούν να δουλεύουν τα παιδιά σαν ομάδα. Στο Δημοτικό είναι πολύ σημαντική η δυναμική μιας ομάδας. Να μπορέσουμε να λειτουργήσουμε με αυτόν τον τρόπο. Ευελπιστώ όταν κάνει καλό καιρό να βγούμε έξω, ώστε να γίνει πιο ενδιαφέρον το μάθημα. Και μόνο το ότι θα είναι έξω στη φύση, προσφέρονται περισσότερα ερεθίσματα στα παιδιά και είναι ένα πολύ θετικό στοιχείο. Και ειδικά στη σημερινή εποχή, που τα παιδιά σχεδιάζουν συνέχεια tablet και κινητά.

Πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε την ψυχολογία των παιδιών; Εκφράζουν και μπορούν να εκφράσουν την ψυχολογία τους και τα συναισθήματά τους μέσα από το μάθημα;

Και βέβαια τα εκφράζουν. Τώρα το πώς επηρεάζει ένας εκπαιδευτικός, ο οποίος διδάσκει σε κάθε τάξη μία με δύο ώρες την εβδομάδα, είναι λίγο δύσκολο, αλλά το μάθημα των εικαστικών καθαυτό, σίγουρα βοηθάει το παιδί να εκφραστεί.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Τι σας προβληματίζει με βάση αυτά που θέλετε να πετύχετε και δεν μπορείτε ίσως, και αν μπορείτε ή δεν μπορείτε να κάνετε κάτι.

Είμαι δυσαρεστημένη με τη λειτουργία των σχολείων γενικότερα. Θα ήθελα να υπάρχει περισσότερη οργάνωση, γιατί και εγώ είμαι έτσι σαν άνθρωπος γενικότερα και έτσι θα με εξυπηρετούσε πάρα πολύ να είχα κάποια ενημέρωση περισσότερη. Να μη τα μαθαίνω όλα τελευταία στιγμή ή μέσω τρίτων.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, βέβαια είστε για πρώτη χρονιά, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε; Έστω αυτούς τους μήνες αν έχει αλλάξει κάτι στον τρόπο λειτουργίας του μαθήματος ή στην ίδια την πράξη της διδασκαλίας και της παραγωγής.

Νομίζω ότι είναι ακόμα πολύ νωρίς για να σας το απαντήσω αυτό. Αλλά πιστεύω ότι ο πειραματισμός δε σταματάει ποτέ. Ειδικά στα μαθήματα αυτά που θέλουν συνεργασία, ομαδικότητα.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Παθητική μπορεί να γίνω μόνο αν δεν υπάρχει ανταπόκριση σε αυτό που κάνω εκείνη τη στιγμή. Δηλαδή να κάνω κάτι στα παιδιά και να το βρω εγώ πολύ ενδιαφέρον, αλλά να δω ότι δεν ενδιαφέρονται και έτσι να αλλάξω τρόπο.

Πιστεύετε ότι έχετε κάποια προσωπική ευθύνη για το μάθημα, ή στον τρόπο που πρέπει να γίνει το μάθημα, να οργανωθεί;

Σίγουρα υπάρχει προσωπική ευθύνη, εγώ το καθορίζω σε έναν βαθμό. Τώρα από εκεί και πέρα είναι και θέμα ηλικιών, αναλογίας αγοριών και κοριτσιών, διαφορετικά ενδιαφέροντα. Μπορεί να συναντήσω την πλήρη αδιαφορία, οπότε εκεί πρέπει να κάνω κάτι για να το αλλάξω.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Πάρα πολύ θα έλεγα. Και σε μεγάλο βαθμό μπορώ να πω, γιατί το βασικό μας πτυχίο είναι το πενταετές, το οποίο κακός δεν αναγνωρίζεται σαν μεταπτυχιακό, οπότε παίζουν βασικό ρόλο οι σπουδές.

Η εμπειρία;

Και η εμπειρία, αλλά αν δεν υπάρχουν οι σπουδές πιο πριν...

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο; Σας πιέζουν τα προγράμματα, τα χαρτιά στο τι θα κάνετε και πως θα οργανώσετε το μάθημα ίσως;

Όχι δε με πιέζει. Με πιέζει μόνο στο να προλάβω να οργανώσω το μάθημα για τις τάξεις, επειδή μπαίνω σε διαφορετικές τάξεις. Έχω εκατό πενήντα παιδιά σχεδόν, κατά τα άλλα δε θα το έλεγα πιεστικό.

Ανάλογα συμβαίνει και με τα χαρτιά που έρχονται για να συμπληρώσετε τις ώρες που δουλεύετε, τις διάφορες υπογραφές, σας κουράζουν αυτά;

Όχι δε θα έλεγα ότι με κουράζει.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής; Νιώθετε ότι είστε αξιοπρεπής, με βάση το επάγγελμά σας, είναι κάτι το διαφορετικό, έχετε μια ξεχωριστή επαγγελματική ταυτότητα; Πόσο αξιοπρεπής είστε απέναντι στο μάθημα και στους μαθητές σας; Νιώθετε ότι σαν επάγγελμα και επαγγελματίας μπορείτε να προσφέρετε κάτι περισσότερο στους μαθητές σας, ή να τους δημιουργήσετε κάποια ερεθίσματα που στα άλλα μαθήματα ή άλλοι εκπαιδευτικοί δε θα το κάνουν.

Ναι η αλήθεια είναι ότι οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί δεν έχουν την κατάρτιση που έχει ένας εικαστικός, δηλαδή εγώ σε καμία περίπτωση δε θέλω να κάνω πράγματα που κάνει ένας δάσκαλος. Εγώ είμαι στο σχολείο για να κάνω κάτι παραπάνω.

Νιώθετε δηλαδή επαγγελματίας στο χώρο της εργασίας σας.

Ναι και από τη στιγμή που μου το ζητάνε και τα παιδιά και οι συνάδελφοι για να προσφέρω οποιαδήποτε βοήθεια, σε γιορτές πιο πολύ και επετείους, ναι και φυσικά έχω και την κατάρτιση που χρειάζεται.

Τι θα λέγατε για τα σχολεία στα οποία δεν υπάρχει εικαστικός και το μάθημα γίνεται από απλούς δασκάλους και νηπιαγωγούς;

Μπορούν να προσφέρουν πολλά πράγματα στα παιδιά, γιατί, τα παιδιά ειδικά στις μικρές ηλικίες ενθουσιάζονται με πολύ απλά πράγματα, απλά δεν έχουν την τεχνική ίσως γνώση και κατάρτιση που θα μπορούσε να έχει ένας εικαστικός.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας, έχετε περάσει και από άλλα επαγγέλματα και από τον ιδιωτικό τομέα, και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Να μείνω χωρίς εργασία, αυτό μπορεί να αλλάξει. Δεν ξέρουμε αν του χρόνου θα μας προσλάβουν, καλά το που είναι επίσης και αυτό κάτι το οποίο δεν το ξέρουμε. Και πλέον δεν ξέρουμε και το αν, εκεί έχουμε φτάσει.

Αυτό σας κάνει να νιώθετε αξιοπρεπής απέναντι στα παιδιά ή μπορείτε να πείτε ότι εντάξει του χρόνου μπορεί να μη δουλεύω ως περάσει η χρονιά και ότι καταφέρω.

Όχι το θέμα είναι τι σου βγαίνει εκείνη τη στιγμή, του χρόνου μπορεί να έχεις άλλα παιδιά. Το πιο πιθανό είναι να έχεις διαφορετικές τάξεις την επόμενη χρονιά. Τα

παιδιά δεν αναγνωρίζουν εσένα, όσο το μάθημα που πας να κάνεις. Δηλαδή τα πιο πολλά με λένε κυρία των εικαστικών και όχι με το όνομά μου. Απευθύνονται πιο πολύ στο μάθημα και όχι σε εμένα, που σημαίνει ότι ενδιαφέρονται για το μάθημα.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Τα ότι δε γνωρίζω αν θα έχω και τον επόμενο χρόνο και τον άλλο δουλειά. Το θέτω ως προτεραιότητα αυτό.

Από την πράξη του μαθήματος, από αυτό που παράγετε; Η ασυνεννοησία, η μη καλή οργάνωση από την πλευρά σας. Ψυχολογικά ίσως κιόλας.

Το ότι δεν υπάρχει ο σχολικός σύμβουλος. Συναντάω μεγάλη δυσκολία σε τάξεις που γίνεται πολύ φασαρία, δεν υπάρχει καθόλου πειθαρχία και δεν έχω και καμία βοήθεια επάνω σε αυτό. Δεν υπάρχει βοήθεια από το διευθυντή και δεν υπάρχει φυσικά και σχολικός σύμβουλος για τον κλάδο μας.

Για μαθητές πιθανόν που υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες;

Εκεί χρειάζεται εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής. Δεν μπορώ να κάνω και πολλά πράγματα εκεί για να μη πω τίποτα, γιατί όταν μπαίνω σε μία τάξη δύο φορές την εβδομάδα και υπάρχει ένα παιδί με αυτισμό και βλέπω ότι υπάρχει πρόβλημα, χωρίς να είμαι εγώ ο ειδικός, δεν μπορώ να το βοηθήσω εγώ αυτό το παιδί με δύο ώρες την εβδομάδα. Και ειδικός να ήμουν δεν θα μπορούσα να του προσφέρω τόση βοήθεια.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Προς το παρόν δε μου έχει τύχει, δε μου ζητήθηκε η γνώμη ούτε από προϊσταμένους, ούτε από την πρωτοβάθμια. Όπως είπα και στην αρχή θα χαιρόμουν να είχα μια δικιά μου τάξη για τα εικαστικά. Και να είχα και περισσότερη συμπαράσταση από τους προϊσταμένους.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί; Και για τα αναλυτικά προγράμματα ίσως.

Πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρχει καλύτερη οργάνωση, γιατί το θεωρώ αδιανόητο να μην είναι υποχρεωτική η ύλη που θα πρέπει να διδαχθεί, ειδικά στο δημοτικό. Και

γενικά δεν υπάρχει έλεγχος, για το αν γίνεται σωστά κάτι, το μάθημα, στις τάξεις, αυτά τα πράγματα είναι ενάντια μου.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Πρέπει να γίνει μέσα σε αυστηρά πλαίσια ή μπορείτε να το οργανώσετε κάπως διαφορετικά;

Σίγουρα από τη στιγμή που διδάσκεις θα πρέπει να βάλεις έτσι και αλλιώς πλαίσια. Οπότε θεωρώ ότι έχω αρκετή ελευθερία στον τρόπο που θα διδάξω. Το πλαίσιο το θέτω εγώ στον εαυτό μου και στις απαιτήσεις που έχει το μάθημα.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Έχει αλλάξει κάτι και τι σημαίνει ίσως το επάγγελμά σας για εσάς;

Εγώ χαίρομαι που διδάσκω και ο λόγος που δεν το είχα επιχειρήσει όλα αυτά τα χρόνια είναι το θέμα των μετακινήσεων πιο πολύ, της μονιμότητας, ότι άντε να γίνω μόνιμη εντάξει τι ωραία τι καλά, αλλά ότι δε ξέρω αν θα έχω και την επόμενη χρονιά δουλειά. Διαφορετικά είναι ένα πολύ δημιουργικό επάγγελμα, είναι πάρα πολύ ωραίο να είμαι με νέους ανθρώπους, και μου αρέσει.

Έχετε επηρεαστεί καθόλου από το προϊόν που παράγετε, από τα υλικά ίσως, από τα παιδιά.

Όχι δε θα το έλεγα. Γιατί οι δυσκολίες της διδακτικής είναι έτσι και αλλιώς δεδομένες, άσχετα με την κρίση ή όχι.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Για παράδειγμα μας κόβουν το μισθό, άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Εγώ προσωπικά δε λειτουργώ έτσι. Αυτό δεν αφορά τα παιδιά, δε μπορείς να πεις κάτι τέτοιο, είναι σα να λες τα παιδιά, σήμερα μου κόψαν πέντε ευρώ δε θα σας κάνω ή δε θα σας πάω ξυλομπογιές, δηλαδή είναι αστείο. Τώρα κάποιои άλλοι την υιοθετούν αυτή τη συμπεριφορά, εγώ προσωπικά όμως όχι.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Στο πώς να διδάξω τα παιδιά, και φυσικά είναι και τα θέμα της πειθαρχίας, βέβαια σε κάποια όρια όχι τόσο αυστηρά, γιατί και εγώ στο μάθημά μου δε θα ήθελα να είναι πολύ αυστηρά, αλλά να μπορεί να λειτουργήσει μια ομάδα, αυτό. Πώς να λειτουργήσει μια ομάδα μέσα στην τάξη.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Ναι, σε μεγάλο βαθμό. Και μέσα από την προσωπική την καλλιτεχνική και μέσα από τη διδασκαλία.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Ναι ηθικά ζητήματα προκύπτουν στο θέμα του όταν υπάρχει πολύ φασαρία, πρέπει να σκεφτώ πως θα μιλήσω, γιατί να το πω, πως θα το πω. Δηλαδή πιο πολύ σε θέματα πειθαρχίας. Συμβουλευόμαι και άλλους εκπαιδευτικούς, βλέπω τι πρακτικές χρησιμοποιούν και οι άλλοι και τι λειτουργεί και τι όχι και έτσι και εγώ λειτουργώ ανάλογα.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Να με επηρεάσει σαν άτομο εμένα προσωπικά, όχι. Είναι μια επικοινωνιακή δουλειά.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη; Σεμινάρια, επιμορφωτικά προγράμματα, συναντήσεις, συνεδρίες κ.ά.

Θα ήταν πολύ χρήσιμο αλλά δε γίνονται στο δικό μου το αντικείμενο.

Υπάρχει ίσως κάποιο υλικό που συμβουλευέστε;

Από προσωπική έρευνα και εμπειρία και από το βιβλίο του Υπουργείου.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Παιδαγωγικό θα έλεγα. Αλλά όλα αυτά πάνε μαζί, δε μπορείς να τα διαιρέσεις. Μπαίνοντας μέσα σε μια τάξη έχεις να κάνεις με όλα αυτά. Δεν πιέζομαι με όλα αυτά, αλλά μπορεί να στεναχωρηθώ αν μάθω κάτι άσχημο για κάποιο παιδί. Θα στεναχωρηθώ εκείνη τη στιγμή και θα δώσω πιο πολύ προσοχή σε αυτό το παιδί ίσως που βλέπω ότι έχει κάποιο πρόβλημα προσωπικό.

Πιστεύετε ότι μπορείτε να παρεμβαίνετε σε κάποιες καταστάσεις;

Μόνο την ώρα που διδάσκω. Μετά δε γίνεται γιατί δε βρίσκεσαι εκεί και ούτε έχεις και τις πολλές ώρες για να εξελιχθεί και το παιδί μέσα από τη ζωγραφική. Είναι μια ώρα την εβδομάδα ή δύο.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Τον εαυτό σας τον βλέπετε σαν επαγγελματία μέσα στην τάξη, μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο;

Μέσα στην τάξη δε θα μπορούσα να δω τον εαυτό μου διαφορετικά, γιατί το οφείλω αυτό απέναντι στα παιδιά. Τώρα από εκεί και πέρα έξω από την τάξη, θεωρώ ότι είμαι ένας τουρίστας που κάθε χρόνο πάει και ζει σε ένα καινούριο μέρος στην Ελλάδα. Αυτό βέβαια δεν επηρεάζει τον τρόπο που λειτουργώ μέσα στην τάξη αλλά την προσωπική μου ζωή.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Ανύπαρκτη σχεδόν. Δηλαδή με άριστα το δέκα θα έβαζα ένα οκτώ. Όχι επειδή εγώ δε θέλω να έχω επαφή αλλά επειδή από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει αντίδραση. Αν προκύψει κάποιο σοβαρό ζήτημα δε ξέρω τι θα κάνω. Είναι αδιάφοροι ως προς την ασφάλεια των παιδιών. Δηλαδή όταν μπαίνω σε ένα σχολείο και δεν υπάρχει διευθύντρια, συστηματικά, και τα παιδιά είναι μόνα τους, εκεί δε ξέρω τι μπορεί να γίνει.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Έτσι όπως είναι το σύστημα, τα κτήρια ετοιμόρροπα και οι σοβάδες να κρέμονται, βρώμα, σκουπίδια, καθαρίστρια δεν υπάρχει, ούτε χαρτί τουαλέτας, όλο αυτό δεν μπορείς να το περιγράψεις σαν ένα όμορφο σχολικό περιβάλλον. Και σίγουρα και τα παιδιά επηρεάζονται μέσα από αυτό, αλλά και η πράξη η ίδια. Μαθαίνουν τα αρνητικά και δε μαθαίνουν τα θετικά μέσα από αυτό. Και είναι πολύ δύσκολο μετά εσύ ο ίδιος να τους πεις ποιο είναι το σωστό και ποιο το λάθος. Θεωρώ ότι η ποιότητα του μαθήματος είναι πολύ υποβαθμισμένη σε τάξεις οι οποίες είναι άνω των δεκαπέντε μαθητών. Δεκαπέντε, δεκαέξι και δεκαεπτά μαθητές, μέχρι εκεί εντάξει. Από δεκαεπτά παιδιά και πάνω είναι δύσκολο να κάνεις ποιοτικό μάθημα. Επηρεάζεται πάρα πολύ η ποιότητα του μαθήματος.

Γιατί πιστεύετε καταπιέζονται οι σχέσεις μεταξύ των συναδέλφων ή μεταξύ και των παιδιών, είναι τελείως αδιάφοροι; Πιέζονται ίσως από το οικογενειακό τους περιβάλλον και μεταφέρονται και στο σχολείο.

Δεν το έχω εντοπίσει αυτό, να καταπιέζονται μεταξύ τους οι συνάδελφοι. Τα παιδιά είναι αυτά που βλέπω ότι δυσκολεύονται γενικότερα, να προσαρμοστούν. Είναι αρνητικά, μεγάλη άρνηση, δε θέλουν να τραγουδήσουν, δε θέλουν να ζωγραφίσουν, δε θέλουν να διαβάσουν, μια γενικότερη άρνηση.

3. Πώς είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με τους γονείς, λόγω της φύσης του μαθήματός μου δεν έχω μεγάλη επαφή, παρόλα αυτά όσοι με έχουν προσεγγίσει το έχουν κάνει πολύ θετικά. Και ενδιαφέρονται για το πώς τα πάει το παιδί και με τα καλλιτεχνικά, δε λένε, εντάξει καλλιτεχνικά είναι και τι έγινε. Με τους περισσότερους συναδέλφους υπάρχει μια καλή σχέση και τυπική.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Φιλικό θα έλεγα. Ο σύλλογος αποφασίζει, όλοι μαζί από κοινού. Εγώ δεν είμαι στο σύλλογο.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα; Σαν εικαστικός ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα λέγατε ότι πρέπει να ξεχωρίσουν.

Υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές στα εικαστικά. Από διάσημους πίνακες ζωγραφικής μέχρι το πώς θα γίνει το μάθημα στη Δευτέρα δημοτικού, πρέπει να υπάρχουν κάποιες βασικές αρχές, τις οποίες τις μετατρέπεις ανάλογα σε ποιον διδάσκεις, και γιατί. Δηλαδή είναι κοινά πράγματα που διδάσκεις με διαφορετικό τρόπο.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Εννοώ και τους συναδέλφους αλλά και τους λοιπούς, τους γονείς των παιδιών και εσάς στην προσωπική σας ζωή. Παράγετε ένα έργο στο σχολείο, πώς μπορεί να επηρεάσει η οικονομική κρίση και εάν έχει επηρεάσει σε ένα βαθμό πώς μεταφέρεται στο σχολείο ή και έξω από αυτό.

Υπάρχει πλέον αυτή η αγωνία σε όλους, ζούμε για το σήμερα και δεν μπορούμε να προγραμματίσουμε τη ζωή μας. Αυτή είναι η μεγαλύτερη ανασφάλεια που έχει γεννηθεί όλα αυτά τα χρόνια, όχι μόνο στον δικό μας τον τομέα αλλά και γενικότερα.

Πιστεύετε ότι επηρεάζει και τις σχέσεις των ανθρώπων;

Σίγουρα υπάρχουν νέα ζευγάρια και δεν τολμούν να κάνουν οικογένεια.

Στον τρόπο που διαμορφώνετε το μάθημα, αν θα θέλατε κάποια πράγματα περισσότερο.

Το μάθημά μου είναι διαλλακτικό, δηλαδή αν δεν έχω ένα υλικό βρίσκω τρόπο και κάνω το μάθημα με κάποιο άλλο τρόπο που θέλω. Ειδικά σε εμένα δε θα έπρεπε να είναι εμπόδιο το να μην έχω πινέλα, θα βρω τρόπο να φτιάξω πινέλα. Σε τέτοιο βαθμό.

- 1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις; Πώς μπορεί να αλλάξει ο ρόλος σας μέσα στην παγκόσμια πλέον κοινότητα; Τι ερεθίσματα επιπλέον ή λιγότερα ίσως θα δίνετε στα παιδιά; Θέλοντας και μη η Ελλάδα ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και δέχεται, αλλά και επηρεάζεται από προγράμματα που θέτονται ως βάσεις για να σχεδιαστούν με βάση αυτά τα**

δικά μας. Όλα αυτά έχουν αλλάξει το μάθημά σας, το ρόλο σας, τη θέση σας μέσα στο σχολικό πλαίσιο;

Είναι πολύ λίγες οι ώρες που διδάσκουμε το μάθημα των καλλιτεχνικών για να πούμε ότι μπορούμε να εντάξουμε πάρα πολλά πράγματα μέσα σε αυτό. Προσπαθώ μέσα σε πολύ λίγο χρόνο να τους μάθω τα βασικά και ευελπιστώ να έχω κάθε φορά λίγο περισσότερο χρόνο για να κάνω κάτι παραπάνω. Είναι πολύ λίγος ο χρόνος, πραγματικά. Το λένε και τα παιδιά τα ίδια. Μια φορά τη μία εβδομάδα και μια φορά την άλλη. Είναι και πρακτικό το μάθημα, ξεκινάνε κάτι και μπορεί να το τελειώσουν σε τρία ή και τέσσερα μαθήματα. Μια ζωγραφιά ας πούμε, είναι πολύ λίγες οι ώρες.

Πιστεύετε ότι έχετε ευθύνη απέναντι στους μαθητές σας; Ευθύνη με βάση το έργο που προσφέρετε.

Σίγουρα θέλω και εγώ βγαίνοντας από την τάξη να έχω προσφέρει κάτι. Να έχω πετύχει κάποιους στόχους.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις; Θα θέλατε πιθανόν να αλλάξει κάτι;

Αυτό που θα ήθελα να αλλάξει είναι να υπάρχει ένας σχολικός σύμβουλος για το μάθημα των εικαστικών και να λειτουργεί πιο πολύ σα σύμβουλος. Σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΒΑΓΓ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 28

Δ. 6 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Θεωρώ πως το σημαντικότερο πρόβλημα όσον αφορά την ύλη και το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ότι ο εκπαιδευτικός αναγκάζεται να κυνηγήσει την ύλη για να την ολοκληρώσει μέχρι το τέλος της χρονιάς και αυτό τον κόβει από το να κάνει δραστηριότητες και εξωσχολικές και μέσα στο σχολείο, αλλά βιωματικού χαρακτήρα, μπορεί να προτείνονται στο τέλος κάθε μαθήματος διάφορες δραστηριότητες για τα παιδιά, βιωματικού χαρακτήρα, αλλά επειδή δε φτάνει ο χρόνος για να καλυφθεί η ύλη επειδή είναι τεράστια σε έκταση. Έτσι ο εκπαιδευτικός τις προσπερνά χωρίς να δίνει καμία αξία σε αυτές και τα παιδιά χάνουν πολύ σημαντικές εμπειρίες που θα μπορούσαν να αποκτήσουν και να αλλάξει η ποιότητα του μαθήματος μέσα στην τάξη. Άρα το πρόβλημα είναι η μεγάλη ύλη.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Θεωρώ ότι αν θες να είσαι τυπικός μπορείς να προλάβεις και την ύλη αλλά και να κάνεις και έξω από το μάθημα δραστηριότητες. Με έναν πολύ σωστό προγραμματισμό. Δε ξέρω βέβαια αν ο κάθε δάσκαλος θέλει να μπει σε αυτή τη διαδικασία ή απλά να είναι τυπικότερος όσον αφορά την ύλη και τίποτα περισσότερο. Θεωρώ ότι αν θες πραγματικά να προσφέρεις και άλλα ερεθίσματα στα παιδιά μπορείς να τα καταφέρεις αυτά, άρα να ακολουθήσεις εν μέρει το 100% της ύλης, που περιλαμβάνει και τις βιωματικές δραστηριότητες. Έχει να κάνει με το χέρι σου, εγώ από τη μικρή μου εμπειρία, θεωρώ ότι προσπάθησα να δώσω πολλά ερεθίσματα. Αν θεωρήσουμε ότι η πραγματική εκπαιδευτική πολιτική είναι να τελειώσεις την ύλη και τίποτα περισσότερο, θεωρώ ότι παρέκκλινα από αυτό και μπόρεσα και έκανα και άλλα πράγματα στην τάξη. Αν πάλι θεωρήσουμε ότι, η θεωρητική με την πραγματική εκπαιδευτική πολιτική είναι το ίδιο, ταυτίζονται, πάλι θεωρώ ότι ακολούθησα την εκπαιδευτική πολιτική.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Την ικανοποίηση την παίρνω όταν βλέπω τα παιδιά να εμπλέκονται πραγματικά και όχι μόνο οι καλοί μαθητές, επειδή έχουν μάθει να απαντούν στις ερωτήσεις του μαθήματος και όλα αυτά να συμμετέχουν. Εγώ παίρνω την ευχαρίστηση όταν βλέπω στα παιδιά βιωματικές δραστηριότητες, να βγαίνουμε από την τάξη, να φτιάχνουμε περιβόλια, να φτιάχνουμε εφημερίδες, ψωμί, ψήνουμε, μαγειρεύουμε, κάνουμε τέτοιες διαδικασίες, κάνουμε κατασκευές, όταν μπαίνω σε αυτή τη διαδικασία λοιπόν,

και βλέπω ότι όλα τα παιδιά, κυρίως οι μαθητές που δεν τα καταφέρνουν τόσο πολύ στα μαθησιακά, εμπλέκονται και εμπλέκονται με ευχαρίστηση και είναι και πάρα πολύ καλοί σε αυτό που κάνουν, αυτή είναι για μένα η ανατροφοδότηση και η ικανοποίησή μου. Όταν βλέπω το σύνολο των μαθητών να εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία είτε μέσα στην τάξη είτε εκτός, κυρίως όμως εκτός.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Θεωρώ ότι μπορούμε να επηρεάσουμε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών, αλλά τροχοπέδη σε όλα αυτά είναι ότι αλλάζουμε συνεχώς τόπο εργασίας. Αν δηλαδή εγώ ξεκινήσω κάτι στην Πέμπτη Δημοτικού, και έχω τη δυνατότητα να το συνεχίσω και στην Έκτη Δημοτικού, θεωρώ ότι έχω πολλές πιθανότητες να αλλάξω και να επηρεάσω προς το θετικό της προοπτικές των μαθητών μου. Αν όμως δουλέψω μόνο για 6 με 7 μήνες, και την άλλη χρονιά πάει ένας άλλος δάσκαλος που δεν έχει κάνει τον προγραμματισμό που έχω κάνει εγώ και κάνει έναν άλλον προγραμματισμό και πολλές φορές έξω από το ίδιο πλαίσιο σκέψης τότε θεωρώ ότι θα δώσουμε ένα ερέθισμα στα παιδιά αλλά δε θα έχει συνέχεια. Πιθανότατα εκεί που αν υπήρχε συνέχεια να το εκμεταλλευτούμε στο σύνολο των μαθητών, να το εκμεταλλευτούν μόνο λίγοι μαθητές. Ένα πολύ μικρό κομμάτι. Άρα λοιπόν το εμπόδιο στην ανάπτυξη είναι το ότι αλλάζουμε συνεχώς μέρη εργασίας και τάξης.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Πιστεύω πως μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες στη διδασκαλία και έχει να κάνει αυτό σε πολλά επίπεδα. Πρώτο επίπεδο αρχίζουμε να μιλάμε πλέον για πολυπολιτισμικά μοντέλα τάξης, άρα λοιπόν πρέπει να προσαρμοσείς και εσύ ο ίδιος στο επίπεδο αυτό τη διδασκαλία σου, έχει να κάνει με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, πρέπει πάλι να προσαρμοστείς σε αυτό και να την εκμεταλλευτείς, να χρησιμοποιήσεις το διαδίκτυο, να χρησιμοποιήσεις τις φόρμες επικοινωνίας, όπως το Skype για να επικοινωνήσεις και με άλλα σχολεία ίσως στο εξωτερικό, και να ακολουθείς λοιπόν τη σύγχρονη εποχή. Τώρα, βέβαια άλλες συνθήκες που επηρεάζουν την εκπαιδευτική πολιτική όπως η οικονομική κρίση μπορούν να σε πάνε πίσω, όταν δεν υπάρχουν τα κατάλληλα κονδύλια και όταν οι γονείς επηρεάζονται από αυτήν την κρίση οικονομικά. Σίγουρα επηρεάζει και τα παιδιά κατ' επέκταση

αυτό, άρα λοιπόν μέσα στο πολυπολιτισμικό κομμάτι της τάξης έχουμε και πολλές διαφορές κοινωνικοοικονομικές και αυτό πρέπει να το λάβουμε υπόψιν μας, δηλαδή την οικονομική κατάσταση του κάθε μαθητή και της οικογένειά του αλλά και το πολιτισμικό του υπόβαθρο. Αν λάβεις αυτά υπόψιν σου και χρησιμοποιήσεις και την τεχνολογία θετικά, πιστεύω ότι μπορείς να ακολουθήσεις τις αλλαγές αυτές, να τις ακολουθήσεις δημιουργικά και όχι να σε πάρουν από κάτω.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Από το μισθό σας, την αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς, τις συνεχείς μετακινήσεις σας, το επισφαλές ωράριο και τις συνθήκες που βιώνετε κάθε χρονιά, τη λήξη σύμβασης, την προσαρμογή στα νέα δεδομένα, την έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος, την αμφισβήτηση του τρόπου και της διαδικασίας πρόσληψης;

Σαφώς και έχω επηρεαστεί από την κατάσταση όσον αφορά την πρόσληψή μας και τον τρόπο εργασίας, όχι τόσο από τον τρόπο εργασίας αλλά κυρίως από τον τρόπο πρόσληψης. Σαφώς και η κάθε ετήσια αλλαγή θέσης εργασίας, θέσης και τόπου διαβίωσης, όλα αυτά που λέτε και εδώ το επισφαλές ωράριο, οι μετακινήσεις, όλα αυτά η αβεβαιότητα και η έλλειψη εμπιστοσύνης στις κρατικές δομές, σίγουρα σου χαλάει την όρεξη για δουλειά. Πολλές φορές κάποιος θα πει αυτό, κάποιος άλλος θα πει, δε θα έκανα ποτέ εκπτώσεις στη δουλειά μου ότι και να μου συνέβαινε γύρω μου, το έχω ακούσει και αυτό από συναδέλφους. Δεν ξέρω αν μπορείς να σταθείς στο ύψος σου και στο καθήκον σου μέσα στην τάξη, αν τα πάντα γύρω σου είναι μετέωρα και αν δεν ξέρεις τι θα κάνεις την επόμενη χρονιά, αν δεν ξέρεις σε πόσους μήνες θα σε πάρουν για δουλειά και τι προγραμματισμό να κάνεις. Όλα αυτά σε επηρεάζουν σίγουρα αρνητικά, όλες αυτές οι αβεβαιότητες, σε επηρεάζουν αρνητικά στον προγραμματισμό σου και στη διαδικασία μέσα στην τάξη, στην διδασκαλία σου. Βέβαια και πάλι είναι στο χέρι του κάθε εκπαιδευτικού το πώς θα τις ξεπεράσει όλες αυτές τις δυσκολίες και θα μείνει ανεπηρέαστος στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θεωρώ πως δεν είναι τόσο εύκολο και σίγουρα όλες αυτές οι αβεβαιότητες επηρεάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία και τον εκπαιδευτικό γενικότερα.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Όπως είπα και σε παραπάνω ερώτηση σίγουρα η οικονομική κρίση επηρεάζει τις οικογένειες, και οι οικογένειες επηρεάζουν τα παιδιά άρα λοιπόν όταν κάποιος γονέας

χάνει τη δουλειά του και μένει άνεργος και το σπίτι μένει χωρίς κανένα εισόδημα, σίγουρα το παιδί επηρεάζεται. Δε θα ξεχάσω περυσινό παράδειγμα όταν μαθητής μου έβαλε τα κλάματα μια μέρα, και για την επόμενη βδομάδα ήταν χάλια και όταν τελικά αποφάσισε να μου μιλήσει, μετά από πολύ πίεση μου είπε ότι, ο μπαμπάς του έχασε τη δουλειά του. Αυτό το παιδί εκεί που πήγαινε καλά για κάποιο καιρό ήταν πολύ χαμηλές οι επιδόσεις του στο σχολείο και λογικό γιατί τον επηρέαζε η κατάσταση στο σπίτι. Ευτυχώς για τον ίδιο ο πατέρας ξανά έπιασε δουλειά και όλα κύλησαν καλύτερα μέχρι το τέλος της χρονιάς. Βλέπουμε λοιπόν ότι σίγουρα επηρεάζει τους μαθητές η οικονομική κατάσταση στην οικογένεια. Στο δάσκαλο τον επηρεάζει συναισθηματικά γιατί επηρεάζεσαι και εσύ, όταν βλέπεις ότι οι μισοί σου μαθητές έρχονται από οικογένειες ανέργων, δεν μπορείς να είσαι και μέσα στη χαρά εσύ. Βέβαια πρέπει να προσαρμοστείς και εσύ, με το υλικό που έχεις, με τους μαθητές που έχεις, με την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και να βρεις τρόπους να ανταπεξέλθεις και να τους κάνεις να νιώσουν καλά τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του σχολείου, γιατί για κάποιον εκεί βλέπεις ότι αλλάζει ο ρόλος του δασκάλου και εκεί που ήταν απλά ένας καθοδηγητής μέσα στην τάξη και ένας που ελέγχει την κατάσταση, τώρα βλέπουμε ότι χρειάζεται να είσαι περισσότερο εμπυχωτής, παρά συντονιστής του εκπαιδευτικού έργου ή τέλος πάντων και τα δύο ταυτόχρονα. Έχουν αλλάξει λοιπόν οι στόχοι, όταν είσαι σε μια τάξη με πολλά παιδιά ανέργων που έχουν υποστεί τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, αλλάζει και η εκπλήρωση στόχων και η μάθηση και η επίδοση των μαθητών και τα αποτελέσματα προφανώς της διδασκαλίας. Γιατί κοιτάς πλέον για την εμπύχωση των παιδιών, την ψυχολογική τους στήριξη και έπειτα σε δεύτερη φάση τη μαθησιακή διαδικασία.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Πολλά με προβληματίζουν, αλλά κάποια από αυτά είναι σίγουρα η κατάσταση που βιώνει η κάθε οικογένεια, γιατί έρχεται σε δεύτερη μοίρα η πορεία στο σχολείο, όταν δεν έχεις τα προς το ζην δεν ενδιαφέρεσαι και τόσο πολύ για το σχολείο. Άρα βλέπουμε ότι οι προτεραιότητες έχουν αλλάξει. Αυτό δε ξέρω κατά πόσο μπορούμε να το αλλάξουμε μέσα από την εκπαίδευση. Σίγουρα με κάποιες συζητήσεις με τους γονείς, όταν έρθουμε πιο κοντά και συζητήσουμε μερικά πράγματα, όταν τους ακούσουμε, όταν μας ακούσουν και δείξουν θέληση να μας συμβουλευτούν. Να μπούμε σε μια κατάσταση δηλαδή καλύτερης επικοινωνίας με τους γονείς, καλύτερης

επαφής, πιο ουσιαστικής. Άρα λοιπόν ο προβληματισμός μου είναι ότι δεν υπάρχει σε γενικές γραμμές επικοινωνία με τους γονείς ουσιαστική και ποιοτική, πέρα από κάποιες εξαιρέσεις. Άρα λοιπόν πρέπει να ανοίξει το σχολείο στους γονείς, με το σωστό τρόπο όμως, γιατί υπάρχουν και πολλοί κακόβουλοι, που θέλουν να κάνουν διάφορα και να εμπλακούν μέσα στο σχολείο, χωρίς αποτέλεσμα. Άρα λοιπόν με ένα πολύ προσεκτικό άνοιγμα του κάθε σχολείου απέναντι στο σύλλογο γονέων πιστεύω θα οδηγήσει σε καλύτερα αποτελέσματα και στο διδακτικό έργο. Τώρα το άλλο έχει να κάνει με τους συναδέλφους, εγώ συνάντησα πολλούς συναδέλφους, καθώς άλλαξα και έξι σχολεία, οι οποίοι κοιτούσαν να κάνουν το απολύτως απαραίτητο. Τόσο όσο δε θα τους έκανε κάποιος παρατήρηση. Δηλαδή η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δεν έκανε το κάτι παραπάνω στην εκπαιδευτική διαδικασία για τους δικούς της λόγους. Είτε ήταν μόνιμοι και είχαν κουραστεί ή δε ξέρω εγώ τι άλλο, είχαν τα δικά τους προβλήματα, είτε ήταν αναπληρωτές και βαρέθηκαν την κατάσταση αυτή, τα εργασιακά ζητήματα που τους επηρεάζουν γενικότερα. Αυτός είναι ο δεύτερός μου προβληματισμός, ο πρώτος έχει να κάνει με τη σχέση γονέα δασκάλου και ο δεύτερος με τις σχέσεις των εκπαιδευτικών, είτε παλιών είτε νέων με το επάγγελμά τους. Δηλαδή θεωρώ, με τη μικρή μου εμπειρία, ότι ο μέσος όρος των εκπαιδευτικών είναι οριακά καλός. Υπάρχουν και κάποιες τραγικές αρνητικές εξαιρέσεις, υπάρχουν και κάποιες λαμπρές θετικές εξαιρέσεις. Αυτά τα δύο κομμάτια του προβληματισμού μου, όσον αφορά δηλαδή τους εκπαιδευτικούς και το έργο που κάνουν και τις σχέσεις τους με το έργο και τους εκπαιδευτικούς στις σχέσεις τους με τους γονείς. Είναι πράγματα που θεωρώ ότι μπορούν να αλλάξουν, μπορούμε να τα επηρεάσουμε. Τώρα σε τι βαθμό, αυτό έχει να κάνει με άλλους παράγοντες, έχει να κάνει με το σύνολο των δασκάλων σε κάθε σχολείο, έχει να κάνει με το σύνολο των γονέων, έχει να κάνει ατομικά με τον κάθε εκπαιδευτικό, αλλά σε ένα έτσι πιο ρομαντικό επίπεδο, νομίζω ότι μπορούμε να το αλλάξουμε, ο καθένας από τη θέση του και από τη διάθεση που θα δείξουν για να επηρεάσει όλα αυτά. Άρα θεωρώ ότι μπορούμε να κάνουμε κάτι. Τώρα εκεί που δε μπορούμε να κάνουμε κάτι, δε ξέρω τι είναι αυτό που δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι, θεωρώ ότι για τα πάντα μπορούμε να κάνουμε κάτι.

- 1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;**

Οι αλλαγές τις οποίες πιθανότατα να έχουμε υποστεί, επειδή δουλεύουμε πέντε με έξι χρόνια, η σειρά μου τουλάχιστον, δεν ήταν τόσο διδακτικές, δεν είχαμε δηλαδή παρεμβάσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην τάξη, και αλλαγές πάνω σε αυτήν. Όσο εργασιακές, μισθολογικές, και συνθήκες διαβίωσης. Άρα λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι όλα τα γύρω γύρω, εργασιακά, διοικητικά κτλ., επηρεάζουν σε ένα βαθμό και την εκπαιδευτική διαδικασία. Μπορούμε να αλλάξουμε τον τρόπο που ασκούμε την εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και πάλι εγώ πιστεύω πάρα πολύ στο δάσκαλο, και πιστεύω ότι μπορεί να κάνει πολλά πράγματα μέσα στην τάξη, άσχετα με το τι συμβαίνει έξω από αυτήν. Όταν κλείνει η πόρτα είσαι εσύ και οι μαθητές σου. Από εκεί και πέρα αν δε θες δεν μπορεί να σε επηρεάσει τίποτα άλλο. Αν θες μπορεί να σε επηρεάσουν τα πάντα. Άρα λοιπόν εγώ πάλι πετάω το μπαλάκι στο συνάδελφο.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Προσωπικά πιστεύω ότι όλα αυτά που συμβαίνουν στη ζωή ενός αναπληρωτή εκπαιδευτικού, όσον αφορά το επάγγελμά του, με έκαναν καλύτερο. Καταρχήν επειδή έχουμε περάσει από όλα τα συστήματα του Δημοτικού, για παράδειγμα τις τάξεις υποδοχής, τα ένταξης, την παράλληλη, την κανονική τάξη, το ολοήμερο και όλα αυτά, τυχαίνει δηλαδή να έχω μπει σε όλες τις τάξεις, είτε ως μπαλαντέρ, είτε ως τακτικός, ήταν ο τρόπος που το είδα όλο αυτό. Το είδα ως εμπειρίες, το είδα ως ευκαιρία να δω πώς είναι το ολοήμερο όταν μπήκα για ενάμιση μήνα για να καλύψω μια ασθένεια μιας συναδέλφου. Το είδα ως ευκαιρία να δω τι είναι αυτό. Επίσης κάθε χρόνο όταν δουλεύω σε μια δομή του Δημοτικού και αυτό το βλέπω σαν μια εμπειρία. Που θα με κάνει καλύτερο μελλοντικά, με στόχο να μπω σε μια τάξη ως τακτικός, να έχω την εμπειρία από όλες τις άλλες δομές, την οποία θα αξιοποιήσω μέσα στην τάξη μου. Βλέποντάς το έτσι θεωρώ ότι με έχει βοηθήσει προς το θετικό αυτή η κατάσταση, τώρα έτσι, μετά από πέντε χρόνια μπορεί να σκέφτομαι κάτι άλλο. Μπορεί να κουραστώ, μπορεί να φθαρώ. Δε νιώθω παθητικός, ίσα ίσα νιώθω ενεργητικός, μέσα στη διαδικασία την εκπαιδευτική, και θεωρώ και πάλι ότι είναι στο χέρι μας να κάνουμε ότι καλύτερο μπορούμε για τους μαθητές μας και για την εκπαίδευση. Αν αγαπάς αυτό που κάνεις το κάνεις καλά, αν δεν το αγαπάς βρίσκεις

λόγους και αιτίες που θα σε κάνουν να μην το κάνεις καλά. Δε λέω ότι τα πάντα γύρω μας είναι καλά, ίσα ίσα είναι σε πολύ δύσκολη κατάσταση το γύρω γύρω του επαγγέλματός μας, παρόλα αυτά εγώ το αγαπώ και μου αρέσει και το κάνω καλά. Έτσι πιστεύω τουλάχιστον, δεν αφήνω τα γύρω γύρω να με περιορίσουν. Σίγουρα θα υπάρχουν στιγμές που δε θα έχεις καθόλου όρεξη για να κάνεις μάθημα, να κάνεις το κάτι παραπάνω αλλά θεωρώ ότι η γενική σου γραμμή, η κύρια γραμμή και στάση σου απέναντι στο μάθημα, πρέπει να είναι αυτό, η δημιουργικότητα, η παρατηρητικότητα, η ζωντάνια, η ενεργητικότητα και όχι η παθητικότητα. Αν μεις σε αυτή τη διαδικασία της φθοράς και της πτώσης, νομίζω δεν έχει μετά γυρισμό. Και άσε που είμαστε και νέοι, είμαστε αναπληρωτές, αν από τώρα, από τα ούτε τριάντα, μεις στη διαδικασία της φθοράς και της πτώσης, ε άστο βρε αγόρι μου, παράτα τα, κάνε κάτι άλλο, πούλα σουβλάκια, τι να πω.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Συζητώντας με άλλους συναδέλφους από άλλες σχολές διαπίστωσα ότι η δική μας σχολή ήταν σε αρκετά καλό επίπεδο, όσον αφορά την υποστήριξη που μας έδωσε σε γνώσεις, για παράδειγμα οι μικροδιδασκαλίες, οι πρακτικές, οι πτυχιακές μας και όλα αυτά, σε κάποιες άλλες σχολές δεν υπήρχαν. Πρόσφατα μιλούσα με μια κοπέλα από τα Γιάννενα, η οποία δεν έκανε τίποτα από όλα αυτά. Αντίστοιχα και κάποιιοι στη Θεσσαλονίκη. Άρα θέλω να πω ότι συγκριτικά με τις άλλες σχολές, τις Παιδαγωγικές, η δικιά μας σχολή μας έδωσε αρκετά πράγματα. Τώρα όταν σε πετά κατευθείαν από τη θεωρία στην πράξη διαπιστώνεις ότι υπάρχουν πολύ μεγάλες αποκλίσεις και διαφορές. Σίγουρα κανείς δεν είναι έτοιμος να μπει στην τάξη να δουλέψει αφού τελειώσει τα τέσσερα χρόνια των σπουδών του. Αλλά και σε ποιο κλάδο και σε ποια σχολή γίνεται αυτό. Δηλαδή και μηχανικός σε πολυτεχνείο να τελειώσω και σου δίνεται η δυνατότητα να δουλέψεις πάνω σε ένα έργο, νιώθεις τόσο έτοιμος και σίγουρος με τις γνώσεις που πήρες στη σχολή; Όχι θεωρώ πώς δε νιώθεις σε καμία σχολή, όπως και στις δικές μας σχολές. Θεωρώ ότι οι βασικές σπουδές που σου δίνονται απέχουν από την εκπαιδευτική πράξη και διαδικασία, παρόλα αυτά είναι τα θεμέλια για να μεις και να καλλιεργήσεις πάνω εκεί. Είναι το χωράφι που σου δίνεται, από εκεί και πέρα στο χέρι σου είναι πως θα το οργώσεις, τι σπόρο θα βάλεις, πώς θα το συνεχίσεις να το καλλιεργείς, να το εξελίξεις, ώστε να γίνει αποδοτικό. Άρα λοιπόν και εμείς βγαίνουμε από τη σχολή σαν εκπαιδευτικοί έχοντας τα θεμέλια, έχοντας το χωράφι και από την εμπειρία που συλλέγουμε σιγά σιγά, από τις γνώσεις

περαιτέρω, από τα μεταπτυχιακά μας, από τα σεμινάρια, από τις πρακτικές, από την αγάπη για το επάγγελμα και την εξέλιξή του, σιγά σιγά αποκτούμε τις γνώσεις που θα μας κάνουν καλύτερους και αποδοτικότερους. Άρα λοιπόν θεωρώ ως ένα σημείο μικρό είναι υποστηρικτικές οι βασικές σπουδές, αλλά είναι το ξεκίνημα. Δεν είναι κάτι περισσότερο. Κανείς δε βγαίνει έτοιμος 100% για να διδάξει βγαίνοντας από τη σχολή.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Επειδή ζούμε στην Ελλάδα και το μπάχαλο της γραφειοκρατίας υπάρχει σε όλες τις δομές του κράτους, έτσι και στο σχολείο όσο και αν προσπαθήσουν να τα βάλουν σε μια σειρά, δυστυχώς μπορείς πολύ εύκολα να αποφύγεις πάρα πολλά πράγματα. Αυτό που δε μου αρέσει εμένα είναι ότι εφόσον υπάρχει αυτό το ρεύμα σωστού ελέγχου και ποιοτικού ελέγχου και αξιολόγησης, κάποιιοι άνθρωποι το εκμεταλλεύονται και είτε δε δουλεύουν είτε κάνουν άλλα πράγματα που δεν είναι ωφέλιμα για την εκπαιδευτική διαδικασία. Κυρίως όμως δεν είναι αποδοτική. Άρα θεωρώ ότι ναι μεν υπάρχει ανεξαρτησία από τον γραφειοκρατικό έλεγχο, γιατί δεν υπάρχει έλεγχος, αλλά κατά τη γνώμη μου θα έπρεπε να υπάρχει έλεγχος. Θεωρητικά εγώ βλέπω στο ερώτημα ότι θεωρούμε ότι υπάρχει γραφειοκρατικός έλεγχος ικανός για να σε επηρεάσει πρακτικά όμως πιστεύω και πάλι ότι δεν μπορεί να σε επηρεάσει, άρα είσαι ανεξάρτητος, από αυτόν τον έλεγχο. Για εμένα είναι θετικό και αρνητικό, εξαρτάται από ποια σκοπιά θα το δεις. Αν έχεις έναν μπαμπούλα πάνω από το κεφάλι σου να σου λέει μια συγκεκριμένη πολιτική να ακολουθήσεις, ναι ίσως είναι λίγο αρνητικό. Αν όμως έχεις έναν υποστηρικτικό, μια υποστηρικτική δομή που θα σε ελέγχει με σκοπό να σε εξελίξει τότε ναι είμαι θετικός απέναντι σε αυτό, στο γραφειοκρατικό έλεγχο.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Σίγουρα η κατάσταση που βιώνουμε σαν αναπληρωτές με τη συχνή μετακίνηση και την αλλοτρίωση αυτή, δε μας επιτρέπει να φτιάξουμε τη θετική επαγγελματική ταυτότητα που έχουμε όλοι ως σκοπό, ο καθένας ξεχωριστά. Σίγουρα συναντάς πολύ σημαντικά εμπόδια, παρόλα αυτά αν το επιθυμείς πάλι μπορείς να κάνεις πράγματα.

Έχω νιώσει ότι με πατάει πίσω όλο αυτό, όσον αφορά την αξιοπρέπειά μου την επαγγελματική. Αλλά κάνω ότι μπορώ για να το ξεπεράσω.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Όλη αυτή η επαγγελματική αβεβαιότητα σίγουρα μου γεννά περίεργες σκέψεις, όπως το να σταματήσω να είμαι στο χώρο της εκπαίδευσης με αυτόν τον τρόπο. Το έχω σκεφτεί πολλές φορές όπως και πολλοί άλλοι αναπληρωτές, είναι δύσκολο να μετακινείσαι συνεχώς, είναι δύσκολο να μην έχεις σιγουριά για το μέλλον, είναι δύσκολη όλη αυτή η κατάσταση. Άρα λοιπόν μου έχει δημιουργήσει προβληματισμούς όσον αφορά τη συνέχεια της εργασίας αυτής.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Αυτό που με φθείρει προσωπικά είναι η μη σταθερότητα στην ημερομηνία πρόσληψης, δηλαδή θα ήθελα να ήμουν ένας μόνιμος εκπαιδευτικός και σίγουρα θα ήθελα να ήμουν ένας σταθερά σε μια μόνιμη περιοχή ως εκπαιδευτικός. Άρα το θέμα της σύμβασης, δηλαδή το ότι είμαστε αναπληρωτές και το θέμα της συχνής μετακίνησης. Και της μη προβλέψιμης, πολλές φορές.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Σίγουρα όταν πηγαίνεις σε ένα σχολείο με ανθρώπους που στην πλειοψηφία τους έχουν προϋπηρεσία πάνω από 15 με 20 χρόνια και πολλά από αυτά τα χρόνια είναι στο ίδιο σχολείο, η γνώμη σου δε μετράει και τόσο πολύ. Έχω αισθανθεί ότι δεν υπολογίζεται η άποψή μου και πολλές φορές ίσως και να μην την εκφράσω σε διάφορα θέματα γιατί θεωρώ ότι ίσως επηρεάσει μόνο το σχολείο μακροπρόθεσμα και δε θέλω να την αλλάξω αυτήν την άποψη. Οπότε αυτοί που θα είναι στο σχολείο, αυτοί ας αποφασίσουν με περισσότερη βαρύτητα. Έτσι τα έχει φέρει η κατάσταση, δε θα ήθελα να είναι έτσι. Αλλά όσον αφορά ποιες αποφάσεις με επηρεάζουν περισσότερο, όχι δεν έχω να πω κάτι σε αυτό. Σημαίνει ότι και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί οι μόνιμοι με πολλά χρόνια προϋπηρεσίας βλέπουν ότι αυτός ο θεσμός του αναπληρωτή δεν είναι σοβαρός, όσον αφορά την ύπαρξή του, γενικότερα. Υπάρχουν περιπτώσεις που σε αντιμετωπίζουν ως δεύτερης κατηγορίας εκπαιδευτικό,

ως εκπαιδευτικό μπαλαντέρ, που θα μπει...που θα έρθει στο σχολείο για να γεμίσει απλά τα κενά, ειδικά αν δεν έχει τακτική τάξη. Αυτό σημαίνει ότι σε υποβαθμίζουν.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Η ερώτηση είναι πολύ σχετική γιατί τα τελευταία 5 με 6 χρόνια που δουλεύουμε έχουν αλλάξει αρκετές κυβερνήσεις και αρκετά πρόσωπα και ίσως και αρκετές ιδεολογίες, προωθούνται. Άλλοτε σε άλλα κομμάτια μιας ιδεολογίας και μιας κατάστασης που προωθείται είμαι θετικός, σε κάποια κομμάτια. Άλλοτε σε κάποια άλλα είμαι αρνητικός, διαφορετικής ιδεολογίας. Νομίζω ότι εγώ προσωπικά δεν είμαι ποτέ σε μία ιδεολογία όσον αφορά την εκπαιδευτική πολιτική 100% σύμφωνος, ούτε 100% αρνητικός.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Δεν αισθάνομαι ιδιαίτερα εγκλωβισμένος, γιατί όπως είχα πει και σε παραπάνω ερώτηση σου δίνει το χώρο θεωρητικά να κάνεις και άλλα πράγματα πέρα από τα αυστηρά πλαίσια του βιβλίου. Βέβαια το κυνήγι της ύλης σε εγκλωβίζει ως ένα σημείο. Είναι στο χέρι σου λοιπόν τι θα αποφασίσεις να μη δώσεις τόσο πολύ σημασία, όσον αφορά την ύλη και να το προσπεράσεις γρήγορα, και ε τι θα πρέπει να εστιάσεις. Αυτό το χρόνο που θα κερδίσεις προσπερνώντας ένα θέμα πιο γρήγορα μπορείς να το αξιοποιήσεις σε κάτι άλλο εξωσχολικό, εξωταξικό. Άρα λοιπόν ως ένα σημείο και λαμβάνοντας υπόψιν το κυνήγι της ύλης ναι, θεωρώ ότι είμαι εγκλωβισμένος. Τώρα από την άλλη πλευρά αν η ερώτηση απευθύνεται στη ζωή του αναπληρωτή δασκάλου, ναι νιώθω εγκλωβισμένος και όχι απελευθερωμένος γιατί όσο και να φαίνεται ρομαντικό ότι κάθε χρόνο θα είσαι αλλού και θα δουλεύεις, νομίζω πιο πολύ σε δεσμεύει στο να μείνεις στάσιμος στη ζωή σου, παρά σε απελευθερώνει.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Τώρα δεν έχω καταλάβει αν μιλάς για τους γονείς ή γενικότερα για το σύστημα. Παρόλα αυτά εγώ διαπίστωσα ότι μέσα στην κρίση είναι γονείς που θα δώσουν αξία στο επάγγελμα του δασκάλου και είναι γονείς που θα το απαξιώσουν. Νομίζω

πάντοτε υπήρχε αυτό, δε ξέρω αν έχει ενταθεί αυτή την περίοδο. Τώρα δεν μπορώ να κρίνω αν επηρεάζει και αν οριοθετεί το επάγγελμα. Σίγουρα το επηρεάζει στο δάσκαλο, γιατί η κρίση έφερε όλη αυτή την ιστορία με τους αναπληρωτές σε αυτή την κλίμακα άρα λοιπόν επηρεάζει. Επηρεάζει γιατί ένα πολύ μεγάλο μέρος των δασκάλων δουλεύει κάτω από αυτό το καθεστώς και κυρίως οι νέοι άνθρωποι, σίγουρα τους κάνει να δουλεύουν με λιγότερη αυτοπεποίθηση και αξιοπρέπεια, όπως είπαμε και παραπάνω, άρα επηρεάζει τελικά και την ταυτότητα του επαγγέλματος, και σίγουρα αν αυτή η κατάσταση διαιωνιστεί, μελλοντικά θα έχουμε κατώτερης ποιότητας δασκάλους και γενικότερα σχολεία. Όλα αυτά θα είναι επακόλουθα και της κρίσης.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Για παράδειγμα, μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Ειδικά τα πρώτα χρόνια που μπήκαμε στη δουλειά ήταν οι πρώτες περικοπές, σημαντικές. Θυμάμαι ήταν η πρώτη χρονιά που δούλευα και άρχισαν να κόβονται οι μισθοί αναδρομικά και η αντίδραση των παλαιότερων εκπαιδευτικών ήταν τρομερή, είναι αυτό ακριβώς που λες στο παράδειγμα. Μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει να κάνω και φεύγω. Και πολλές φορές ούτε καν αυτό που πρέπει να κάνω. Δεν κάνω και τίποτα. Κάπως έτσι ήταν τα συναισθήματα των δασκάλων που τους έκοβαν το μισθό, εμείς δεν το νιώσαμε τόσο πολύ γιατί εκεί που ξεκινήσαμε εκεί και σταματήσαμε στην ουσία. Και εκεί είμαστε τώρα, αλλά γενικότερα θεωρώ ναι, ότι επηρεάζει. Επηρεάσε σαν σοκ την πρώτη φορά, την πρώτη χρονιά και συνεχίζει να επηρεάζει, δηλαδή έχουν πέσει οι ρυθμοί κάποιων δασκάλων που τους κακοφάνηκε πάρα πολύ όλο αυτό, ναι ήταν πολύ άσχημο. Βέβαια εγώ συνάντησα και περιπτώσεις που έλεγαν, όσο και να μου κόψουν δε θα κάνω περικοπές στη δουλειά μου. Δε θα κάνω εκπτώσεις σε αυτό που κάνω μέσα στην τάξη, γιατί τα παιδιά δε χρωστάνε σε τίποτα, δε φταίνε σε τίποτα. Είναι η μία όψη και η άλλη όψη του νομίσματος, αλλά θεωρώ ότι σε γενικές γραμμές έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο. Και έχει επηρεάσει αρκετά.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει είναι οι συνθήκες το έχω ξανά πει, είναι οι συνθήκες. Νομίζω όλους τους προβληματίζει αυτό, είναι οι μετακινήσεις οι τακτικές, οι συχνές. Ο αναπληρωτής πλέον έγινε τακτικός αναπληρωτής. Το άγχος το τρομερό, τότε θα με πάρουν, που θα με πάρουν, που θα δηλώσω, τι θα κάνω, τι θα ράνω, τότε θα βγουν οι πίνακες, όλη αυτή η ανοργανωσιά, από το Υπουργείο και από τους υπευθύνους και το άγχος που μεταφέρεται σε εμάς, με προβληματίζει πάρα πολύ και όπως είπα και παραπάνω είναι στιγμές που σκέφτομαι να σταματήσω να το κάνω αυτό το πράγμα γιατί με φθείρει. Με φθείρει να αγχώνομαι για το που θα δουλέψω. Δηλαδή είναι στιγμές που λες, ας πάω να πιάσω μια δουλειά στον τόπο που θέλω να μείνω, και να τελειώνει η ιστορία εκεί. Θα κάνω και λίγα ιδιαίτερα και τέλος, θα την παλέψω. Ε δε θέλω όμως να μπω σε αυτή τη διαδικασία, όπως και δε θέλω να μπω στη διαδικασία να συνεχίσω και τη διαδικασία στην οποία βρισκόμαστε. Δε ξέρω που θα σταματήσει αυτό το πράγμα. Νομίζω ότι πολλοί θα μπουν στις σκέψεις και έχουν μπει στις σκέψεις να σταματήσουν την εργασία. Αυτό που με προβληματίζει λοιπόν είναι η κατάσταση και οι συνθήκες τις οποίες ζει πριν, κατά τη διάρκεια και μετά της πρόσληψής του ένας αναπληρωτής, και δε ξέρω τι μπορούμε να κάνουμε γι' αυτό.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Ναι, όταν νιώθω καλά και έχω ξεπεράσει τα προβλήματα της πρόσληψης και της εγκατάστασης και όλα αυτά, και ξεκινήσω όντως να είμαι εκεί για την παραγωγική διαδικασία, ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες μου. Ναι καταλαβαίνω και διαπιστώνω για ακόμα μία χρονιά, ότι αγαπάω αυτό που κάνω και μου αρέσει, αλλά υπάρχουν τα προβλήματα που συνεχίζουν να είναι. Αυτά υπάρχουν και θα υπάρχουν και την επόμενη και την μεθεπόμενη χρονιά, οπότε εκεί είναι το δύσκολο κομμάτι.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Η αλήθεια είναι ότι έχω μπει στη διαδικασία κάποιες φορές να προσπαθήσω να αντιμετωπίσω τα ηθικά ζητήματα αλλά ευτυχώς δεν είναι πολλά. Δεν είναι πολλές οι φορές μάλλον. Δηλαδή προσπαθώ να κάνω αυτό που θέλω χωρίς να κοιτάω τόσο πολύ το τι θα πουν οι άλλοι ή αν είναι σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα και όλα αυτά. Προσπαθώ να είμαι ελεύθερος σε αυτό που κάνω, προσπαθώ να ακολουθεί τις

δικές μου αρχές και τα δικά μου πιστεύω, διακριτικά ως ένα βαθμό που μπορώ, άρα εγώ τα επιλύω με αυτό τον τρόπο. Ναι υπάρχουν στιγμές που έχουν δημιουργηθεί ηθικά ζητήματα και τα επιλύω διακριτικά κάνοντας αυτό που πιστεύω εγώ σωστό.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Θεωρώ ότι σαν επάγγελμα, καθαρά αν το δεις σαν επάγγελμα, χωρίς τις περιφερειακές δυσκολίες, ναι με έχει αναπτύξει και με έχει καλλιεργήσει ατομικά πολύ. Όταν έχεις να κάνεις με παιδιά, όταν έχεις να κάνεις με μάθηση, με όλα τα καλά στοιχεία που θα μπορούσες να μάθεις στο παιδί αυτό, ε δε μπορείς να είσαι και κακός άνθρωπος. Θυμάμαι αυτά τα λόγια μιας συναδέλφου που έβγαине σε σύνταξη και έλεγε ότι, όταν έχεις να κάνεις με ποίηση, για παράδειγμα εκείνη τη στιγμή τραγουδούσαμε το τραγούδι, το χάρτινο το φεγγαράκι, πόσο κακός άνθρωπος μπορεί να είσαι; Άρα λοιπόν η συστηματική εργασία πάνω σε αυτό το αντικείμενο, στην εκπαίδευση των παιδιών, των μικρών παιδιών, θεωρώ ότι σε καλλιεργεί και σε αναπτύσσει σαν άνθρωπο προς το καλύτερο. Και από εκεί και πέρα αν έχεις και ο ίδιος τάσεις ανάπτυξης και καλλιέργειας νομίζω σε βοηθάει. Γιατί έχεις το πεδίο να δουλέψεις, να πειραματιστείς, να δεις τα λάθη σου, τα σωστά σου, τι τραβάει, τι δεν τραβάει, που η τάξη είναι ένας χώρος πολύ δημιουργικού πειραματισμού.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Σαν αναπληρωτής θεωρώ ότι δε μου δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη. Σε ένα μόνιμο καθεστώς, ναι υπάρχουν βαθμίδες, υπάρχουν τρόποι να εξελιχθείς. Τώρα δεν ξέρω πόσο έχουν αλλάξει, προφανώς και έχουν αλλάξει όσον αφορά τις εκπαιδευτικές άδειες και όλα αυτά, τα σεμινάρια και τα λοιπά, αλλά θεωρώ ότι σαν χώρος μόνιμα και κάτω από μόνιμο καθεστώς, ναι σου δίνει ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Κάποιος μου είπε ότι δάσκαλος είσαι και μέσα στο σχολείο και εκτός του σχολείου. Αυτό νομίζω κολλάει πολύ σε όλο αυτό. Ότι πρέπει να είμαστε και στο φάσμα της κοινωνίας εκπαιδευτικοί, παιδαγωγοί και όλα αυτά. Ναι, στο δικό μου πλαίσιο, στο φιλικό, στο οικογενειακό, νιώθω πολλές φορές ότι παίζω το ρόλο του υποστηρικτή, του διαμεσολαβητή, του ψυχοπαιδαγωγού και όλα αυτά. Ναι το νιώθω, νιώθω ότι μπαίνω σε αυτή τη διαδικασία, και δε νιώθω άσχημα γι' αυτό, μου αρέσει. Μου αρέσει γιατί νομίζω από την εμπειρία τη μικρή που έχουμε, βέβαια που έχουμε αποκτήσει μέσα στην τάξη και μέσα από τις πολλαπλές και ιδιότυπες σχέσεις που έχουμε κάνει με συναδέλφους και παιδιά, μπορούμε να αντιληφθούμε κάποια πράγματα και στη σύγχρονη κοινωνία, μέσα στην κοινωνία που ζούμε. Οπότε να παίζουμε και εκεί το ρόλο που θα παίζαμε στην τάξη, ως ένα βαθμό. Σου δημιουργεί θετικά συναισθήματα.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Έφερε, ναι, έφερε ποικίλες επιπτώσεις στην προσωπική και επαγγελματική ταυτότητα. Και θετικές και αρνητικές. Το θετικό της υπόθεσης είναι ότι εμείς ξεκινήσαμε να δουλεύουμε, οπότε δεν περάσαμε ένα χρονικό φάσμα ανεργίας, σημαντικό, ώστε να μπούμε σε άλλες σκέψεις και όλα αυτά. Άρα λοιπόν ξεκινώντας από αυτό το σημείο της δουλειάς και όχι της ανεργίας, νομίζω ότι προχωράς, εξελίσσεσαι. Βέβαια συναντώντας όλη αυτή την περιπλοκή που υπάρχει στο επάγγελμα, στη σύμβαση του αναπληρωτή, επηρεάζει. Επηρεάζει και την προσωπικότητα αλλά και τον επαγγελματισμό μας. Για παράδειγμα για να κάνεις μία οικογένεια η σύγχρονη οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις που έφερε στη ζωή του δασκάλου, γιατί γι' αυτό μιλάμε. Σε ζορίζει πάρα πολύ, παντρευτήκαμε και θέλουμε να κάνουμε πέντε πράγματα με τη γυναίκα μας, με την οικογένειά μας, να προχωρήσουμε, να καλλιεργηθούμε, από το σπίτι που θα μείνεις μέχρι το αν θα κάνεις παιδιά και πότε και πώς θα τα ζήσεις, όλα αυτά τα ζητήματα και τους προβληματισμούς, τους δημιουργεί η οικονομική κρίση και η κατάσταση που ζούμε, έτσι. Βέβαια θα μου πεις το επιλέξαμε να είμαστε δάσκαλοι, θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι άλλο, ναι. Εφόσον το επιλέξαμε όμως και το θέλουμε, μπαίνουμε και σε αυτές τις καταστάσεις σκέψης. Τώρα ως άνθρωπος, δεν ξέρω αν έχει να κάνει με την οικονομική κρίση αλλά είναι η ηλικία αυτή που περνάμε και που σε βάζει σε σκέψεις, σε ωριμάζει κατά κάποιο τρόπο, οπότε επειδή έτυχε η οικονομική κρίση να συμπέσει

με τα πιο δημιουργικά μας χρόνια, ούτως ή άλλως σε ότι οικονομική κατάσταση και να πέφταμε θα ήταν δημιουργικά. Άρα προσωπικά μπορώ να πω ότι, η συγκεκριμένη χρονική περίοδος, ήταν περίοδος δημιουργικής καλλιέργειας και ανάπτυξης, προσωπικής, ατομικής και επαγγελματικής. Τώρα αν δεν είχαμε κρίση, ίσως πήγαινα καλύτερα προσωπικά. Όχι ίσως σίγουρα θα πήγαινε καλύτερα, παρόλα αυτά θα υπήρχε ανάπτυξη ατομική.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊστάμενους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Πέρα από την τελευταία χρονιά που έτυχε να έχουμε μια διευθύντρια που ήταν η πρώτη της χρονιά ως διευθύντρια και γενικότερα ήταν ένα ανεύθυνο άτομο, και μας έκανε τη ζωή δύσκολη. Σε γενικότερες γραμμές έχω συναντήσει άτομα αρκετά ικανά για τις θέσεις στις οποίες αναφέρεστε. Κυρίως του διευθυντή όμως γιατί εκεί είχαμε σχέσεις. Έχω συναντήσει και συμβούλους, οι οποίοι θεωρώ ότι δεν μπήκαν αξιοκρατικά και εκεί που ήταν δεν έκανα ότι θα μπορούσαν να κάνουν, αλλά έχω συναντήσει και συμβούλους που ήταν εξαιρετικοί. Όσον αφορά τους προϊστάμενους δεν ξέρω δεν είχα ιδιαίτερη επαφή, δεν μπορώ να σας πω, δεν μπορώ να κρίνω, αλλά κάποιιοι που μου έρχονται στο μυαλό, ναι είχαν ένα ιδιαίτερο ύφος της εξουσίας. Λέει ότι έχω την εξουσία και κάνω ότι θέλω. Σίγουρα, δεν έτυχε να ασχοληθώ, δεν μπορώ να έχω και την πιο δυνατή άποψη πάνω σε αυτό το θέμα. Τα τυχόν ζητήματα που προέκυψαν, ας πούμε πέρυσι τα λύσαμε σε συνεργασία, ο προϊστάμενος, η σύμβουλος και η διευθύντρια και εγώ ας πούμε που ήμουν εκεί και συμμετείχα. Αλλά δεν μπορείς να κάνεις και πολλά πράγματα. Ακολουθείς τις οδηγίες των ανωτέρων σου. Εφόσον αναλαμβάνουν αυτοί την ευθύνη, εγώ από αυτές τις συνθήκες τους λέω, επειδή εσείς είστε οι ανώτεροι εδώ πέρα εγώ θα πειθαρχήσω, μπορεί να έχω διαφορετική γνώμη, παρόλα αυτά έχω μάθει να πειθαρχώ, εφόσον την ευθύνη την αναλαμβάνετε εσείς, πειθαρχώ και εγώ σε αυτά που θα πείτε.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Δυστυχώς θεωρώ το σχολικό περιβάλλον, στην πλειοψηφία των σχολικών δομών, τα περισσότερα σχολεία δηλαδή είναι σε μια άλλη εποχή. Δυστυχώς δεν είναι

εκσυγχρονισμένα ούτε υλικοτεχνικά, ούτε εκπαιδευτικά. Θεωρώ ότι είμαστε αρκετά πίσω σε σχέση με τα υψηλά εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης, έτσι αυτό το συναίσθημα νιώθω, δηλαδή πολλές φορές γίνεται καταπιεστικό και περιοριστικό το σχολικό περιβάλλον, για τα παιδιά, και για τους δασκάλους. Το ξανά λέω ότι πάλι όλα αυτά είναι σχετικά και αν ο δάσκαλος μπορεί να τα ξεπεράσει και να ορθώσει το ανάστημά του μέσα σε αυτά, με διακριτικότητα γιατί αν δεν το κάνει έτσι ίσως προκαλέσει αντίθετα αποτελέσματα, μπορεί να αλλάξει σε μικροκλίμακα έτσι; Σε μικροεπίπεδο, στην τάξη του για παράδειγμα, και να το κάνει υποστηρικτικό, το πλαίσιο του σχολείου. Αλλά σε γενικές γραμμές ναι, όλα αυτά σχετίζονται με ένα περιοριστικό και καταπιεστικό τρόπο. Μπορείς πολύ απλά να το δεις απλά από τον τρόπο που είναι χτισμένα τα σχολεία, και από τις υποδομές. Όταν βλέπεις κάτι κάγκελα μέχρι το Θεό πάνω, έ πιο πολύ με φυλακή μοιάζει αυτό το πράγμα και όχι με σχολείο. Με τα τσιμέντα και όλα αυτά. Άρα λοιπόν θεωρώ ότι είμαστε πού πίσω όσον αφορά το εκπαιδευτικό σύστημα και τις σχολικές δομές.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Οι σχέσεις που έχω αναπτύξει με τους γονείς των μαθητών μου ήταν καλές, ήταν παραγωγικές, ήταν σε συνεργασία για το καλό του παιδιού, οπότε έχω να πω θετικά πράγματα γι' αυτό, στην πλειοψηφία τουλάχιστον. Και με τους μαθητές, έτσι. Οι μαθητές μου, μου έδωσαν πάρα πολλά και τους το έδειξα όλα αυτό. Τώρα οι σχέσεις με τους συναδέλφους. Με κάποιους ήταν καλή, με κάποιους ήταν ουδέτερη. Μέχρι εκεί, κακή σχέση δεν είχα. Είχα καλή και ουδέτερη, δεν προλαβαίνεις και να δεθείς τόσο πολύ, και αν υπάρχει και τεράστια ηλικιακή διαφορά, όπως έτυχε σε εμένα στα περισσότερα σχολεία, εκεί πόσο να δεθείς και τι να κάνεις. Μια απλή σχέση συμβίωσης, άντε και συνεργασίας στον ίδιο χώρο.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Αυτό που διαπίστωσα εγώ είναι ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο σύλλογος διδασκόντων τόσο πιο δύσκολο είναι να βγει μια κοινή απόφαση, και έτσι λοιπόν καταντάει αυταρχικό. Πιο ευέλικτο γίνεται σε μικρότερους συλλόγους, δηλαδή πέντε έως δέκα άτομα. Εκεί είναι πιο ευέλικτο το σχήμα και αντιμετωπίζονται τα διάφορα ζητήματα

με απόλυτη πλειοψηφία αλλά και ευελιξία ταυτόχρονα. Όταν είναι 20 και 30 εκπαιδευτικοί, εκεί χρειάζεται έως εάν σημείο και αυταρχισμός από τους διευθυντές και θα περάσουν τα δικά τους ζητήματα. Γιατί δεν μπορείς να συνεννοηθείς, κάποιος πρέπει να αναλάβει την ευθύνη και να κινηθεί έτσι. Άρα λοιπόν εξαρτάται το σχολικό κλίμα, από το μέγεθος κατ' εμέ, από το μέγεθος του συλλόγου διδασκόντων. Συνήθως έτσι.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Τα χαρακτηριστικά είναι σίγουρα ότι είμαι νέος και έχω όρεξη να κάνω πράγματα, δε θέλω να φθαρώ από τώρα και να μπω στη διαδικασία όχι με φθείρει αυτό το πράγμα, άρα θα κάνω ή δεν θα κάνω τίποτα απλά θα πληρώνομαι και θα μπαίνω στην τάξη απλά για να κάνω τα τυπικά. Θεωρώ ότι είναι ένας χώρος που μπορώ να κάνω πολλά πράγματα, καταρχήν εγώ να εξελιχθώ σαν εκπαιδευτικός και σαν άνθρωπος και δεύτερον να μπορέσω να βοηθήσω τα παιδιά να λάβουν όσο πιο πολλά ερεθίσματα μπορούν. Για μένα είναι οι εμπειρίες αυτές πολύ σημαντικές, ακόμα και η συνεργασία και η μη συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και ο τρόπος αντιμετώπισης ανωτέρων βαθμολογικά. Όλα αυτά με εξιτάρουν εμένα, γιατί θεωρώ ότι θα με κάνουν καλύτερο στη δουλειά και γενικότερα σαν άνθρωπος, άρα λοιπόν ως ξεχωριστό κομμάτι της ταυτότητάς μου θεωρώ, θα έλεγα ότι μου αρέσει να καλλιεργούμε συνεχώς. Μου αρέσει να δοκιμάζω πράγματα συνεχώς, πάνω στο αντικείμενό μου, μου αρέσει να γίνομαι καλύτερος συνεχώς. Δε μου αρέσει η στασιμότητα, γενικότερα στη ζωή μου, και όσον αφορά τον εαυτό μου. Δε μου αρέσει να είμαι στάσιμος εκπαιδευτικός, δε μου αρέσει η μία εβδομάδα που πέρασε στο σχολείο και στην τάξη να είναι η ίδια με την επόμενη εβδομάδα. Θέλω να είναι διαφορετική, θέλω να είναι καλύτερη. Θέλω να δώσω πολλά ερεθίσματα στα παιδιά, και ατομικά να καλλιεργηθώ ακόμα περισσότερο.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Με έχει επηρεάσει γιατί, κάθομαι και σκέφτομαι ότι ενώ εμείς μπαίνουμε στη διαδικασία αρνητισμού για το ότι δουλεύουμε 7 και 8 μήνες με 900 και 1000 ευρώ, από εδώ και από εκεί και γενικότερα αυτή η κατάσταση είναι προβληματική και μας προβληματίζει, στην αντίπερα όχθη βλέπω συναδέλφους, συνανθρώπους που δουλεύουν για 200 και 300 ευρώ ενώ μένουν στον τόπο τους και λέω εκεί τι γίνεται

τώρα; Είσαι σε καλύτερη μοίρα από αυτούς; Είσαι στην ίδια μοίρα; Τι γίνεται; Αυτό με προβληματίζει. Και πολλές φορές με κάνει να κατανοώ ορισμένες συμπεριφορές, ανθρώπων στο κοντινό μου περιβάλλον που δουλεύουν για πολύ λίγα χρήματα χωρίς να κάνουν αυτό που αγαπούν. Τους έχει καταβάλει όλο αυτό ψυχολογικά και ναι, το καταλαβαίνω. Το καταλαβαίνω και είμαι περισσότερο ανεκτικός και υποστηρικτικός όσο μπορώ. Φοβάμαι όμως ότι ίσως και εγώ χρειαστεί να μπω σε αυτήν τη διαδικασία, κάποια στιγμή στο άμεσο μέλλον. Αν η κατάσταση συνεχίσει έτσι. Άρα με επηρεάζει όσον αφορά την ανεκτικότητα και την κατανόηση της κατάστασης σε συνανθρώπους και συναδέλφους.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Λογικά θα ήθελα να σου αναφέρουμε πώς ένα εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να γίνει καλύτερο, ποιο θα ήταν το ιδανικό εκπαιδευτικό σύστημα, ποιος θα ήταν ο ιδανικός δάσκαλος ατομικά. Σίγουρα ένα σύστημα που θα σέβεται τον ίδιο του τον εαυτό σαν σύστημα εκπαίδευσης, θα σέβεται τα στελέχη του, τους δασκάλους, θα σέβεται με την πολλαπλή έννοια ότι σε σέβομαι σαν άνθρωπο. Σου καλύπτω όλους τους προβληματισμούς σου και τα ζητήματα που ίσως να σε τραβάν πίσω στη δουλειά, και σε καλύπτω και σαν εκπαιδευτικό, σαν επαγγελματία. Για παράδειγμα εγώ θα ήθελα πάρα πολύ να μπορώ να φεύγω στο εξωτερικό σε πολύ δυνατά εκπαιδευτικά συστήματα και να παρακολουθώ σε σεμιναριακό τρόπο τη διδασκαλία εκεί. Θα μου πεις γίνονται ως ένα βαθμό με τα Comenius, δεν νομίζω ότι είναι τόσο... πιο πολύ σαν εκδρομή είναι η κατάσταση παρά επαγγελματική κατάρτιση και μετεκπαίδευση των δασκάλων. Θα προτιμούσα περισσότερα σεμινάρια, δια βίου μάθηση για τον επαγγελματία εκπαιδευτικό, άρα φαντάζομαι ένα σύστημα το οποίο θα σέβεται όλους όσους παίρνουν μέρος σε αυτό, θα τους εξελίσει συνεχώς, θα είναι πιο υποστηρικτικό. Θα ήθελα άλλες σχολικές δομές, άλλα κτίρια, ή θα ήθελα περισσότερο χώμα στα σχολεία και όχι τσιμέντο, πράγμα που θα σε φέρει πιο κοντά με τη φύση, θα ήθελα νέες δραστηριότητες εξωταξικές και εξωσχολικές και να μη μένουμε προσκολλημένοι στη διδακτική ύλη και όλα αυτά, στη διδακτέα ύλη και στο κυνήγι της. Δεν είμαστε εκπαιδευτικοί με την αυστηρή έννοια, σου μαθαίνω αριθμητική, ανάγνωση και κάποια άλλα αντικείμενα. Πρέπει να δούμε το δάσκαλο ως παιδαγωγό, ως παιδαγωγό και εκπαιδευτή. Αν ήθελα να λέγεσαι παιδαγωγός και αυτό

ένα παιδαγωγικό σύστημα και όχι ένα αυστηρά εκπαιδευτικό σύστημα, πρέπει να αλλάξεις την προσέγγισή σου προς τα εκεί. Να γίνεις παιδαγωγός, να φτιάξουμε παιδαγωγικά συστήματα και όχι εκπαιδευτικά, χώρος παιδαγωγικής καλλιέργειας και όχι χώρος τσιμέντου και κάγκελων, σιδεριών. Θα ήθελα μια αναμόρφωση που θα πηγαίνει πιο πολύ στο παιδαγωγικό κομμάτι και σε ένα παιδαγωγικό σύστημα και να φεύγει λίγο από το αυστηρά εκπαιδευτικό σύστημα, αυτό θα ήθελα εγώ. Να αλλάξει η προσέγγιση λοιπόν, να αλλάξει ο δρόμος ο οποίος ακολουθεί, η φιλοσοφία.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΒΙΚ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 28

Δ. 2 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΑ

ΣΤ. ΘΕΑΤΡΟΛΟΓΩΝ (ΠΕ 32)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;**

Ως ωρομίσθια θεατρολόγος μπαίνω μια ώρα σε κάθε τμήμα Α΄ έως Δ΄ τάξης Δημοτικού τεσσάρων σχολείων τουλάχιστον. Θεωρώ τη δομή του προγράμματος μη μελετημένη για τη σχολική πραγματικότητα, τα σχολικά εγχειρίδια ανύπαρκτα, για το δικό μου αντικείμενο όπως ανύπαρκτος είναι και οποιοσδήποτε οδηγός διδασκαλίας για το δικό μου μάθημα. Ανατρέχοντας σε πηγές της σχολής, από όπου αποφοιτήσαμε, αυτοσχεδιάζουμε.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;**

Προσωπικά με βάζει διαρκώς στην διαδικασία να αναρωτιέμαι αν φταίω εγώ, που δεν καταφέρνω να φέρω εις πέρας τη δουλειά μου όπως θα ήθελα, καταλήγω όμως πάντα πως όχι.

3. Πως ικανοποιείτε από το έργο που προσφέρετε;

Παλαιότερες χρονιές από τη δημιουργία ομάδας και τη δημιουργία παραστάσεων ή δρώμενων, πράγμα που θεωρώ ανέφικτο φέτος.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Από πάρα πολύ έως καθόλου.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Πιστεύω ότι θα έπρεπε να μεταβάλλονται, κάτι που δε συμβαίνει πάντοτε. Επηρεάζομαι άμεσα.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Ασφαλώς. Ζω σε μια χώρα που μου απαγορεύει να έχω σχέδια. Όταν δε γνωρίζεις αν και που θα εργάζεσαι κάθε νέα σεζόν, γιατί περί σεζόν πρόκειται, ζεις ως μόνιμος πρόσφυγας με μια έτοιμη βαλίτσα στο χέρι. Αναγκάζεσαι να βρεις μια οποιαδήποτε άλλη δουλειά τους μήνες που έχει λήξει η σύμβαση εργασίας σου, γιατί πρέπει να εξασφαλίσεις εκτός από τα προς το ζην, έναν ακόμη μισθό με τα έξοδα μετακίνησης και εγκατάστασης, στο μέρος της επόμενης πρόσληψής σου. Αυτόν τον επιπλέον μισθό που ξοδεύεις προκειμένου να εργαστείς, τον προσφέρεις στο κράτος ως άλλος ένας τουρίστας, μόνο που εσύ δε βρίσκεσαι σε διακοπές. Όλη αυτή η διαδικασία, δεδομένου ότι σε κλέβει κατά κάποιο τρόπο, γιατί εκτός από τα έξοδα που προανέφερα, θα πρέπει να πληρώσεις και κάποιον ψυχολόγο, για κάθε περίπου εξάμηνη νέα προσαρμογή. Και τη μοναξιά που παντρεύεσαι, εφόσον κανείς δεν μπορεί εύκολα να ακολουθήσει έναν πρόσφυγα, την θεωρώ απάνθρωπη.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Δεν μπορείς να παράγεις έργο όταν δε αμείβεσαι γι' αυτό.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Ότι όλα συμβαίνουν προσωρινά και πρόχειρα.

- 1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;**

Μείωση ωρών – κάλυψή τους σε περισσότερες σχολικές μονάδες.

- 2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)**

Όλη αυτή η διαδικασία με φθείρει και με κάνει πιο παθητική.

- 3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;**

Ελάχιστα.

- 4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;**

Δεν έχω.

- 5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;**

Δε νιώθω καθόλου αξιοπρεπής απέναντι στα καθήκοντά μου, αναφορικά με το κλίμα και τις συνθήκες που ισχύουν στο υπάρχων εκπαιδευτικό σύστημα.

- 6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;**

Αλλαγή εργασίας.

- 7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;**

Η ανασφάλεια που προκαλεί αυτή η εργασία, όπως προ είπαμε και η αντισυναδελφικότητα απέναντι στις ειδικότητες. Ακόμη η ανοργανωσιά και η προχειρότητα με την οποία αντιμετωπίζεται το αντικείμενό μου.

- 8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;**

Δεν πιστεύω πως συμμετέχω ουσιαστικά. Νιώθω ως υπηρετικό προσωπικό ή απλά περιττή.

- 9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;**

Εναντιώνομαι γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος αντίστασης.

- 10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;**

Τελείως εγκλωβισμένη για όλα τα παραπάνω.

- 11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;**

Έχει επέλθει η καθίζηση του επαγγέλματος και η περιχαράκωσή του. Είμαστε πλέον οι ειδικότητες που δεν έχουμε ούτε καν δικαιώματα, αφού δε μας υπολογίζουν λόγω και των χρημάτων που παίρνουμε.

- 12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;**

Έχει τεράστια αρνητική επιρροή. Ότι δίνεις, παίρνεις. Και παίρνουν πολύ περισσότερα, ακόμη τουλάχιστον, από όσα μας δίνουν.

- 13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;**

Όλα με προβληματίζουν.

- 1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;**

Φέτος ειδικά, καθόλου.

- 2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;**

Συνεχώς! Δεν τα έχω επιλύσει ακόμη.

- 3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;**

Όχι, θεωρώ ότι αν το επιτρέψω μπορεί να με κάνει χειρότερο άνθρωπο.

- 4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;**

Όχι.

- 5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;**

Υπό κανονικές συνθήκες ο ρόλος μου θα μπορούσε να είναι ακόμα και δραματοθεραπευτικός.

- 6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;**

Καταπιεστικές, εφόσον πρέπει να λειτουργώ πια με γνώμονα την επιβίωση και μόνο.

- 1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;**

Το έχω απαντήσει. Βουλώνω τρύπες.

- 2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;**

Μη υποστηρικτικό έως καταπιεστικό. Το γιατί προκύπτει από τα παραπάνω.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Δεν μπορώ να δημιουργήσω σχέσεις έχοντας τουλάχιστον τέσσερα σχολεία και μια ώρα σε κάθε τμήμα.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Διαφέρει από σχολείο σε σχολείο.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Το είδος και ο σκοπός του μαθήματός μου.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Πάρα πολύ. Ο καθένας κοιτάει το συμφέρον του.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Ποιες είναι οι σύγχρονες επιταγές και προκλήσεις; Ας απαντήσουμε πρώτα σε αυτό. Αυτή η ανελέητη ρευστή μορφή των πραγμάτων δεν αφήνει και πολλά περιθώρια.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΓΚ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 29

Δ. 7 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70) (ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Το αναλυτικό πρόγραμμα είναι κατά την άποψή μου σωστά δομημένο αναδεικνύοντας τις δεξιότητες και τις γνώσεις που πρέπει ένας μαθητής να αποκτήσει κατά τη διάρκεια της θητείας του στο δημοτικό σχολείο. Επίσης δίνεται η δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να παρεκκλίνουν λίγο της πορείας τους, όσον αφορά την διδακτέα ύλη, μιας που το σχολικό εγχειρίδιο δεν αποτελεί τίποτα άλλο παρά μόνο ένα εργαλείο. Βέβαια, για να είμαστε ειλικρινείς κάποια σχολικά εγχειρίδια θα μπορούσαν να βελτιωθούν, όπως και γίνεται αυτή τη στιγμή που μιλάμε απ' όσο ξέρω από το ΙΕΠ.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Αυτό είναι κάτι καθαρά υποκειμενικό για να απαντήσω. Σίγουρα κάθε εκπαιδευτικός δίνει το κατά δύναμιν στο βωμό της παρεχόμενης μάθησης και του λειτουργημάτων του εκπαιδευτικού έργου που επιτελεί. Από εκεί και πέρα νομίζω λίγο ενδιαφέρει τον κάθε εκπαιδευτικό ποια είναι η εκάστοτε, πολιτικοποιημένη - κομματικοποιημένη, πολιτική του εκάστοτε Υπουργείου. Υπάρχει βεβαίως μια προσπάθεια σύμπλευσης, αλλά είναι δύσκολο πολλές φορές να γίνει γιατί πολλές πολιτικές και προτάσεις του Υπουργείου απέχουν από την σχολική πραγματικότητα.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Σίγουρα όχι οικονομικά και σίγουρα όχι με έναν βαθμό σιγουριάς που θα έπρεπε το επάγγελμα – λειτουργήμα αυτό να προσφέρει σε έναν εκπαιδευτικό, γιατί είμαι ακόμη αναπληρωτής. Φυσικά, το πρώτο τουλάχιστον το ήξερα από όταν μπήκα στη σχολή, ήξερα λοιπόν ότι η μόνη μου ικανοποίηση θα είναι αυτή κάθε αυτή η σχολική καθημερινότητα. Η ενίσχυση επομένως που λαμβάνω από τους μαθητές μου με την σχέση που έχουμε αναπτύξει καθώς επίσης και η συνειδητοποίηση ότι οι μαθητές μου παράγουν έργο καθημερινά και γίνονται κτήμονες νέας γνώσης, αυτή είναι η ικανοποίησή μου.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Αν εξαιρέσει κανείς την οικογένεια που αποτελεί την πρώτη και βασικότερη κοινωνική ομάδα που μετέχει ο μαθητής, από τις υπόλοιπες ομάδες (φίλοι, συγγενείς κ.λπ.) νομίζω το σχολείο μπορεί να επηρεάσει τις προοπτικές αυτές στον απόλυτο βαθμό που του αναλογεί.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Και με βάση τις επιταγές της σύγχρονης εποχής και της κοινωνίας. Έχει αλλάξει καθόλου η φύση της εργασίας σας;

Σίγουρα μεταβάλλονται. Και σίγουρα αυτό επηρεάζει έναν εκπαιδευτικό και το έργο του. Μαζί όμως με τις συνθήκες διδασκαλίας και τους «καιρούς» αναλωνόμαστε και εμείς οι άνθρωποι και κατά συνέπεια και οι εκπαιδευτικοί. Οφείλουμε να μεταβληθούμε και να ακολουθήσουμε τις τάσεις της εποχής, σε συνδυασμό με την κριτική ικανότητα που διαθέτουμε φυσικά. Δηλαδή τι θα μεταβάλλουμε και τι θα αφήσουμε ίδιο ή με λίγες αλλαγές. Επομένως δεν θα έλεγα ότι προς το παρόν με επηρεάζει αρκετά αυτό, ίσως και λόγω ηλικίας.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Από το μισθό σας, την αβεβαιότητα, τις μετακινήσεις σας, το ωράριο και τις συνθήκες που βιώνετε κάθε χρονιά;

Είναι ένας από τους βασικούς λόγους που παρόλη την ικανοποίηση που μου δίνει αυτό το επάγγελμα πλέον σκέφτομαι εναλλακτικές για την ζωή μου. Με έχει κουράσει τόσο πολύ αυτή η κατάσταση που πολλοί πλέον εκπαιδευτικοί σκέφτονται την αλλαγή επαγγέλματος. Επίσης στην κάθε σχολική χρονιά προσθέτει μια ματαιοδοξία για τα εκπαιδευτικά σου αποτελέσματα, γιατί κυριαρχούν στο μυαλό σου σκέψεις του τύπου, «γιατί κάθομαι και παλεύω , αφού του χρόνου δεν θα είμαι εδώ και ούτω καθεξής».

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Στην επίδοση των μαθητών, στην εκπλήρωση των στόχων.

Σε αυτό κάθε αυτό το έργο καμία, αλλά σκεφτείτε έναν εργαζόμενο που έχει χίλιες δυο σκοτούρες στο κεφάλι του οικονομικές, βιοποριστικές θα έλεγα, πόσο καλό έργο μπορεί να παράγει. Σκεφτείτε επίσης τον ίδιο εργαζόμενο να έχει να κάνει όλη μέρα

στη δουλειά του με μαθητές, που επίσης ολοφάνερα βιώνουν πολύ δύσκολες οικονομικά καταστάσεις, πόσο μπορεί να εστιάσει στο έργο του. Άμεσα λοιπόν πολύ μικρό ρόλο. Έμμεσα όμως, τεράστιο.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Δεν προβληματίζομαι ποτέ από πράγματα που δεν μπορώ να αλλάξω. Γιατί στην εκπαίδευση όλα μπορούν να λυθούν.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Έγινε λίγο πιο επιτακτική η ανάγκη για χρήση ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Από εκεί και πέρα για να περάσω στο προσωπικό κομμάτι, σίγουρα χρόνο με τον χρόνο, μέρα με την μέρα μικρές διορθωτικές κινήσεις, όσον αφορά την συμπεριφορά σου μέσα στην τάξη, το πώς αντιδράς σε συγκεκριμένες συμπεριφορές και καταστάσεις, αλλά και τον τρόπο διδασκαλίας σίγουρα έχουν υπάρξει.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Δεν κατανοώ τη συγκεκριμένη ερώτηση πλήρως. Η διατύπωσή της δεν είναι σαφής. Με βάση την παραπάνω απάντησή μου, οι αλλαγές αυτές ήταν σίγουρα προς τη θετική κατεύθυνση.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Αρκετά.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Αρκετή.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Απεριόριστη.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες όπως διδασκαλικής καριέρας όπως και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις όπως γεννά, σε σχέση με την εργασία όπως;

Όπως σας είπα και προηγουμένως. Σκέφτομαι να αλλάξω επάγγελμα λόγω της αβεβαιότητας και της εργασιακής αλλαγής όλα αυτά τα χρόνια.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Η οικονομική και επαγγελματική αβεβαιότητα, γιατί δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην έχει μια σταθερά στη ζωή του, έστω επαγγελματική και αυτό να μην τον φθείρει.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Δεν είναι θέμα αίσθησης, ο κάθε εκπαιδευτικός συμμετέχει στον σύλλογο διδασκόντων του οποίου είναι μέλος ισότιμα, και ο σύλλογος είναι αυτός που αποφασίζει για την εκάστοτε σχολική μονάδα, επομένως με την ψήφο του συμμετέχει. Δεν θεωρώ πως κάποια απόφαση με επηρεάζει περισσότερο ή λιγότερο. Από την κατανομή τάξεων έως τις εφημερίες και τον προγραμματισμό σχολικών επισκέψεων, επηρεάζομαι το ίδιο θέλω να πιστεύω.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Δεν ταυτίζομαι με τίποτα στη ζωή μου. Από εκεί και πέρα δεν θα έλεγα ότι εναντιώνομαι, αλλά μάλλον ότι φιλτράρω όλα τα παραπάνω προωθώντας όσα θεωρώ πως θα προσθέσουν ένα λιθαράκι ακόμη θετικό στην εκπαίδευση και παραμερίζοντας τα υπόλοιπα. Ναι, ίσως κάποιος αν έλεγε ότι ως ένα βαθμό εναντιώνομαι. Σίγουρα πάντως δεν ταυτίζομαι.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Απελευθερωμένος. Αυτό νομίζω απορρέει περισσότερο από την ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου παρά από κάποιον εξωτερικό παράγοντα.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Δεν το επηρεάζει τόσο πολύ αλλάζοντας την ταυτότητα ενός ολόκληρου επαγγέλματος. Τους ανθρώπους αλλάζει η οικονομική κρίση. Την διάθεσή τους, την όρεξη για δουλειά, την φαντασία τους, όπως επίσης και τους μικρούς μαθητές, οι οποίοι ενδοοικογενειακά βιώνουν και αυτοί με τη σειρά τους δύσκολες καταστάσεις.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Σίγουρα υπάρχουν πολλές περιπτώσεις ωχαδερφισμού και απαξίωσης του λειτουργημάτων μας. Φυσικά δεν είναι κατακριτέες, διότι το λειτούργημά μας αντιμετωπίζεται πολλές φορές ως αχρείαστο ή ως κάτι υποδεέστερο. Παρ' όλα αυτά ο εκπαιδευτικός, δυστυχώς, στην χώρα μας, ποτέ δεν ήταν πλούσιος, επομένως το φιλότιμο του Έλληνα και σε αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί αντισταθμιστικά. Το μόνο σίγουρο είναι ότι σπανίζουν οι περιπτώσεις που κανείς θα προσπαθήσει να ξεπεράσει εαυτόν, να κάνει αυτό το κάτι παραπάνω στη δουλειά του, να υπερβεί κατά πολύ αυτά που υποχρεούται να κάνει, από τη στιγμή που αντιμετωπίζεται από το κράτος και την κοινωνία ως ο τελευταίος τροχός της αμάξης, ενώ σε όλες τις προηγμένες χώρες του κόσμου, αντιμετωπίζεται ως πρώτος.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Η οικονομική και εργασιακή αβεβαιότητα. Για όλα τα άλλα πάντα υπάρχει κάτι που μπορείς να κάνεις.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Ως ένα μεγάλο βαθμό ναι.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Σπάνια. Εάν συμβεί συζητώ τον τρόπο δράσης μου με συναδέλφους, να πάρω μια δεύτερη γνώμη.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Σίγουρα έχω αποκτήσει περισσότερη υπομονή, γιατί στο χώρο μας είναι βασική για να έχεις τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αλλά και περισσότερη ανάγκη για παιδικά χαμόγελα μιας που είναι μέρος της καθημερινότητάς μου. Με έχει κάνει πιο αισιόδοξο και ονειροπόλο άτομο, γιατί όταν μετέχεις στα όνειρα και τις προσδοκίες των μαθητών σου, των «παιδιών» σου, όπως συνηθίζουμε να τους προσφωνούμε, γίνεσαι ένα με αυτές και ο ίδιος.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Πάρα πολύ μικρή. Πόσοι πια να γίνουν διευθυντές και σχολικοί σύμβουλοι; Αφήστε που και εκεί το κατά πόσο γίνονται όλα αντικειμενικά και με διαφάνεια είναι ένα θέμα.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Ξέρετε, για να έχει κανείς τον ρόλο που του αναλογεί και που μπορεί να διεκδικήσει να αποκτήσει σε μια κοινωνία, πρέπει η ίδια η κοινωνία να τον προσκαλέσει, να του επιτρέψει αν θέλετε, να επιχειρήσει να αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Όταν δυστυχώς αντιμετωπίζομαστε από το κράτος και την κοινωνία ως ο τελευταίος τροχός της αμάξης, ενώ σε όλες τις προηγμένες χώρες του κόσμου ο κλάδος μας αντιμετωπίζεται ως πρώτος, είναι λίγο δύσκολο να συμβεί αυτό. Ίσως ακόμη σε μερικές κλειστές κοινωνίες, όπως τα χωριά και η παραμεθόριο, ο ρόλος μας να έχει λίγη από την χαμένη του αίγλη ακόμη.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Πώς να δεις τον εαυτό σου ως επαγγελματία, όταν μια απολύεσαι και μια προσλαμβάνεσαι υπο διαφορετικό καθεστώς; Ακαδημαϊκή ταυτότητα, βεβαίως έχουμε και αυτή δεν αλλάζει. Προσωπική επίσης. Η οποία φυσικά με τον χρόνο, βλέποντας ότι κάνεις, χρόνο με τον χρόνο, μια τρύπα στο νερό, όσον αφορά τα επαγγελματικά σου και τα οικονομικά σου και τα οικογενειακά σου. Γιατί πόσο

εύκολο είναι άραγε να δημιουργήσει κανείς μια οικογένεια, αν κάθε χρόνο αλλάζει μέρος κατοικίας; Αποδομείται και η αυτοεκτίμηση σου, αρχίζει και κλυδωνίζεται. Επαγγελματική όμως όχι. Δεν προλαβαίνει να δομηθεί καν σε στέρεες βάσεις.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Τυπική συνήθως. Οι διευθυντές των σχολικών μονάδων βέβαια, ίσως με τον τρόπο τους καταφέρουν, να έχετε μια πιο άριστη επαγγελματική σχέση αλλά και συναδελφική.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Υποστηρικτικό. Μπορεί να μην συμβαίνει παντού αλλά σε κάθε σχολική μονάδα θα βρεθεί ο συνάδελφος που θα σε βοηθήσει, θα ακούσει τους προβληματισμούς σου και θα ανταποκριθεί. Σε πολλές περιπτώσεις προς αυτήν την κατεύθυνση της υποστήριξης δηλαδή δρα και ο διευθυντής και ο σχολικός σύμβουλος.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Ποικίλει. Με τους γονείς, από τυπική έως αρκετά καλή. Με τους συναδέλφους, από τυπική έως φιλική και με τους μαθητές υπάρχει μια σχέση αγάπης κατά το δύναμιν.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Από τη φύση μας, εμείς οι εκπαιδευτικοί σίγουρα δεν είμαστε αυταρχικοί. Τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια. Επομένως το κλίμα, είτε θα είναι αδιάφορο και τα ζητήματα θα αντιμετωπίζονται από την ηγεσία του σχολείου, είτε θα είναι πολύ συλλογικό, συναδελφικό και φιλικό. Σε αυτό μεγάλο ρόλο παίζει ο διευθυντής του σχολείου αλλά και οι προσωπικές διαφορές, κυρίως μεγαλύτερων σε ηλικία εκπαιδευτικών.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Ως μετριοφρων, δύσκολο να απαντήσω σε αυτό. Ίσως ένας μαθητής μου, σας έδινε την πιο σωστή απάντηση.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Γενικά για τους ανθρώπους αλλά και τους συναδέλφους.

Ελάχιστα. Σίγουρα δεν είναι τα πράγματα όσο χαλαρά και άνετα ήταν πριν αλλά επειδή όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε, οι σχέσεις μας πλέον οικοδομούνται και με πιο οικονομικούς τρόπους. Η διάθεσή μας σίγουρα δεν είναι πάντοτε χαρούμενη λόγω των δικών του προβλημάτων ο καθένας, αλλά όπως προ είπα επειδή όλοι λίγο πολύ βιώνουμε τις ίδιες δύσκολες καταστάσεις υπάρχει αλληλοκατανόηση και αλληλοσεβασμός.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Σίγουρα ο ρόλος του εκπαιδευτικού αν αναβαθμιστεί στη θέση που του αρμόζει μέσα στην ελληνική πραγματικότητα μπορεί να αποδειχθεί πολύ χρήσιμος και στην ουσία να ξεδιπλωθεί σε όλο του το φάσμα, να αποτελέσει δηλαδή βασικό πυλώνα του σχολικού συστήματος πέρα από ιδεοληψίες, και αναλαμβάνοντας τις ευθύνες που του αναλογούν να εξυψώσει το εκπαιδευτικό σύστημα ακόμη παραπάνω, κάνοντάς το, καθαρά μαθητοκεντρικό. Αν δεν φοβηθεί κανείς να δώσει παραπάνω δύναμη και αρμοδιότητες στον Έλληνα εκπαιδευτικό θα δικαιωθεί πανηγυρικά. Κίνητρα χρειάζονται μόνο, που όπως και αν το κάνουμε πρέπει να είναι και οικονομικά για όλους. Όπως επίσης και μια σωστή αξιολόγηση, απαγκιστρωμένη από τις οικονομικές επιταγές της κρίσης για απολύσεις εκπαιδευτικών και χωρισμό τους σε βαθμίδες καλών ή μέτριων. Την ευθύνη κανείς εκπαιδευτικός δεν την φοβάται. Εξάλλου κρατά στα χέρια του καθημερινά την ευθύνη 26 μαθητών.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

Κομπλέ. Θα μπορούσαν οι ερωτήσεις να είναι λιγότερες, χωρίς επικαλύψεις μεταξύ τους και επίσης περισσότερο σαφείς.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Δ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 32

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΠΤΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΠΕ06)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;**

Εμείς στο ξενόγλωσσο είμαστε πιο ευέλικτοι, δεν έχουμε περιορισμό και δεν ακολουθούμε συγκεκριμένη ύλη, έχουμε αρκετή ευελιξία και μπορούμε να το προσαρμόζουμε εκάστοτε και τα σχολικά εγχειρίδια στις ανάγκες των παιδιών. Τα σχολικά εγχειρίδια των Αγγλικών, είναι αρκετά δύσκολα για το επίπεδο αλλά τα προσαρμόζουμε ανάλογα και με το δικό μας υλικό και όλα αυτά. Πίεση για την ύλη δεν έχουμε και αυτό βοηθάει, είναι καλό.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Δηλαδή με τα προγράμματα που στέλνουν, με τους στόχους που πρέπει να θέτετε, όλα αυτά. Ποια είναι η αντίληψή σας γι' αυτό που προσφέρετε; Διάφορα προγράμματα που προωθούνται από το Υπουργείο ή ξενόγλωσσα.**

Νομίζω ότι επειδή κάνω και Ευρωπαϊκά προγράμματα e-Twinning είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη και τα παιδιά ανταποκρίνονται πάρα πολύ.

Σας βοηθάνε δηλαδή στη δουλειά σας;

Βοηθάνε πάρα πολύ. Γιατί για τα παιδιά μαθαίνουν Αγγλικά και τα χρησιμοποιούν σε πραγματικό σκοπό και με πραγματικό αντίκρισμα.

- 3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Νιώθετε κάποια ηθική ικανοποίηση;**

Η μόνη ικανοποίηση είναι ηθική και περισσότερο αυτό που εισπράττουμε από τα παιδιά. Τα σχόλια των παιδιών είναι αυτό που...είναι αυτή η ικανοποίηση που μας προσφέρει η δουλειά μας γενικότερα, και σαν ξενόγλωσση ειδικότερα.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Σε μεγάλο βαθμό μπορεί ο εκπαιδευτικός να το κάνει αυτό.

Πώς;

Κάνουμε πιο εξατομικευμένα πράγματα. Και προσπαθούμε να πηγαίνουμε ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών. Το ίδιο και στο δικό μου το μάθημα.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Και μέσα στην τάξη αλλά και γενικότερα, αλλάζουν οι εποχές, ίσως δεν ήταν το ίδιο στην αρχή με τώρα, έχουν αλλάξει πολλά πράγματα. Όλα αυτά πώς μπορούν να μεταβληθούν και να σας επηρεάσουν στη δουλειά σας;

Και οι μαθητές επηρεάζονται. Τώρα με τη μείωση και των ωρών φέτος γίνεται πιο πειστικό το όλο πρόγραμμα. Αυτή τη διαφορά είδα φέτος. Σίγουρα η εμπειρία παίζει μεγάλο ρόλο. Σε σχέση με την πρώτη χρονιά και όσο περνούν τα χρόνια, νομίζω ότι μπορώ καλύτερα να ανταποκριθώ στις ανάγκες των μαθητών. Και σε αυτό παίζει ρόλο η εμπειρία.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Αναφέρομαι στις μετακομίσεις, στο ωράριο, στο μισθό σας, στην αβεβαιότητα, όλα αυτά που επικρατούν.

Σαφώς σε επηρεάζει η αβεβαιότητα του αν θα είσαι κάθε χρονιά ή όχι, σίγουρα επηρεάζει. Αλλά θέλω να το βλέπω από την άποψη ότι, όταν τελικά διορίζομαι θέλω να το έχω σαν βοηθητικό, από τη βοηθητική πλευρά. Εντάξει, δουλεύω, δε θέλω να παραμένω στο αρνητικό. Εντάξει εγώ γενικότερα δεν είχα μετακινήσεις, φέτος προέκυψαν οι μετακινήσεις και οπωσδήποτε αυτό είναι ένα καινούριο δεδομένο, που δεν το είχα αντιμετωπίσει τόσο καιρό. Εντάξει οπωσδήποτε οι μετακινήσεις επηρεάζουν, συν το γεγονός ότι από τα χρήματα, όταν έχεις μια μετακίνηση δε μένουν και πάρα πολλά.

Ο τρόπος που προσλαμβάνουν τους αναπληρωτές; Με τους πίνακες και όλο αυτό που γίνεται;

Εντάξει νομίζω ότι είναι αξιοκρατικό πιστεύω.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Στην επίδοση των μαθητών, στο να εκπληρώνετε τους στόχους, παίζει κάποιο ρόλο εκεί η οικονομική κρίση;

Εντάξει νομίζω ότι γενικά τα παιδιά με την οικονομική κρίση επηρεάζονται και αυτά, μέσα από τις οικογένειές τους. Όταν εργάζεσαι και σε ένα σχολείο σε ένα χωριό τα πράγματα είναι πιο δύσκολα. Οι οικονομικές συνθήκες είναι πιο δύσκολες, οπωσδήποτε αυτό επηρεάζει τα παιδιά.

Εσείς μπορείτε να κάνετε κάτι γι' αυτό; Όσον αφορά τον τρόπο διδασκαλίας σας, το μάθημα.

Αυτό που είπα και πριν προσπαθώ να δώσω περισσότερο ενθάρρυνση σε αυτά τα παιδιά. Αυτή την εποχή οι συνθήκες, οι κοινωνικές έχουν σαν αποτέλεσμα τα παιδιά να έρχονται στο σχολείο και να βγάζουν πολλά θέματα, οπότε προσπαθούμε και να τα ενθαρρύνουμε πιο πολύ αλλά και να τα κουβεντιάζουμε πιο πολύ.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Με προβληματίζει γιατί νιώθω ότι τα παιδιά δεν ασχολούνται τόσο πολύ με τα Αγγλικά, όσον αφορά το δικό μου το μάθημα. Δεν δίνουν τη σημασία που πρέπει, τα θεωρούν ως δευτερεύων. Και αυτό οπωσδήποτε με κάνει να πρέπει να έχω περισσότερο, να αναγκάζομαι να τους δώσω, να τους δημιουργήσω πιο πολλά κίνητρα.

Θεωρείτε ότι μπορεί να απαξιώνουν το μάθημα λόγω του ότι μπορεί να κάνουν ιδιαίτερα ή να πηγαίνουν φροντιστήριο τα απογεύματα;

Το απαξιώνουν γι' αυτό αλλά δε σημαίνει απαραίτητα ότι επειδή κάνουν το απόγευμα φροντιστήριο έχουν και την κατάλληλη γνώση. Αυτός είναι ένας λόγος, ναι. Αλλά αυτό μας κάνει να πρέπει να αποδείξουμε πιο πολλά πράγματα και να τους κάνουμε να ξανακερδίσουν το ενδιαφέρον στο μάθημα.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Όχι γενικότερα το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών των Αγγλικών, των ξενόγλωσσων ήταν ανέκαθεν πιο ευέλικτο και έχουμε γενικά ελευθερία κινήσεων. Οπότε δεν έχουμε ιδιαίτερες αλλαγές.

Στον τρόπο που το οργανώνετε ίσως, που το προγραμματίζετε; Παίζουν ρόλο και τα παιδιά;

Οποσδήποτε κάθε χρόνο το προσαρμόζουμε στο κάθε τμήμα. Σίγουρα και τα βιβλία και το υλικό και πάει ανάλογα με το επίπεδο των παιδιών.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Προσπαθούμε η φθορά του χρόνου και της διδασκαλίας προσπαθώ να μη με επηρεάζει. Εντάξει σίγουρα αν βλέπουμε μια αδιαφορία από κάποιους, ε προσπαθούμε περισσότερο λίγο αν μπορέσουμε να το αλλάξουμε αλλιώς...

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Δε θα το έλεγα. Γιατί κανείς στο πανεπιστήμιο δε σε προετοιμάζει για την πραγματική εμπειρία της τάξης, δηλαδή η διδακτική μας ήταν μόνο ένα τετράμηνο, ενώ θα ήθελα να είναι παραπάνω στην τάξη, δηλαδή ίσως από τον πρώτο χρόνο κιάλας, Ενώ ήταν μόνο ένα τετράμηνο με εξάμηνο και αυτό όχι υποχρεωτικό, επιλογής.

Αν και μου το είχατε αναφέρει και προηγουμένως, θεωρείτε ότι δηλαδή ότι παίζει μεγάλο ρόλο και η εμπειρία έτσι;

Πολύ βασικό. Παίζει πολύ βασικό ρόλο.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Σε αυτή τη χώρα που ζούμε αναγκαστικά η γραφειοκρατία είναι μέρος, δεν μπορούμε να απαλλαγούμε.

Σας επηρεάζει πάνω στη δουλειά σας αυτό;

Προσπαθώ να μη με επηρεάζει.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Προσπαθώ να νιώθω αξιοπρεπής. Πρώτα να νιώθω καλά με τον εαυτό μου και αυτό να το περνάω μετά και στους μαθητές μου.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Οπωσδήποτε δεν μπορούν να μας αφήσουν ανεπηρέαστους. Όμως αν έχουμε τη δυνατότητα και δουλεύουμε κάθε χρόνο, αυτό μας κάνει να χαιρόμαστε που έχουμε εργασία και δουλεύουμε πάνω στο αντικείμενό μας. Αυτή είναι η γενικότερη σκέψη. Όπως και φέτος που τα πράγματα ήταν πολύ, ειδικά στα Αγγλικά, για να μιλήσω για το αντικείμενό μου, που η μείωση του αριθμού των προσλήψεων ήταν πάνω από το μισό, το γεγονός ότι εγώ δουλεύω και χρόνια ασκώ το επάγγελμά μου με κάνει να νιώθω και τυχερή.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Με φθείρει πάρα πολύ η απαξίωση του μαθήματος και το γεγονός ότι πρέπει να παλέψω γι' αυτό, να αλλάξω δηλαδή αυτήν την αντίληψη των παιδιών, για να τους πείσω ότι και τα Αγγλικά και σε δημόσιο σχολείο, έχουν κάτι να κερδίσουν, έχουν κάτι να πάρουν από αυτό.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Καθόλου, γενικότερα αυτό ισχύει με τις ειδικότητες. Αυτό που εισπράττω όλα αυτά τα χρόνια είναι ότι οι ειδικότητες, είναι λίγο σαν παραγκωνισμένες από την υπόλοιπη σχολική μονάδα. Προτεραιότητα στη λήψη αποφάσεων δίνεται στους δασκάλους, όσον αφορά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Κάποιες από αυτές τις αποφάσεις μπορεί να με επηρεάζουν, όπως αν πούμε το πρόγραμμα, η σύνταξη του προγράμματος. Δε με ρωτάνε, δεν περνάει ο λόγος μου.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Είμαι ανοιχτή γενικά, και ότι μπορεί να βοηθήσει τη δουλειά μου και το μάθημά μου, όχι δεν εναντιώνομαι καθόλου. Είμαι πολύ δεκτική και ταυτίζομαι με αυτό και το προωθώ και μέσα στην τάξη.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Αυτό που είπα και στην αρχή έχουμε αρκετή ευελιξία στο μάθημα των Αγγλικών. Ούτε περιορισμό ύλης έχουμε και από τους συμβούλους μας είμαστε αρκετά ευέλικτοι.

Ο σύμβουλός σας βρίσκεται εδώ;

Όχι βρίσκεται στην Κέρκυρα, νομίζω.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Εντάξει τώρα σε αυτό άμεσα δε βλέπω κάτι να με επηρεάζει. Μόνο αυτό που είπα πιο πριν, όσον αφορά πώς επηρεάζονται τα παιδιά. Τώρα κάτι επιπλέον δεν μπορώ να δω. Επιπλέον ενθάρρυνση για τα παιδιά και περισσότερο ότι, επηρεάζεται ναι, επηρεάζεται με την έννοια ότι μπορεί να χρειάζεται να μιλάμε και πιο πολύ με τα παιδιά. Συν το εκπαιδευτικό μας έργο, να χρειάζεται να λύνουμε κάποια άλλα θέματα με τα παιδιά. Για προσωπικά τους θέματα. Μόνο από αυτήν την 'άποψη.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Μας κόβουν το μισθό άρα θα πάω να κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Δεν το βλέπω έτσι. Εντάξει δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι γι' αυτό, δε θέλω να το σκέφτομαι έτσι ότι αφού παίρνω λιγότερα θα δουλεύω λιγότερο. Όχι το βλέπουμε και σα λειτουργήμα το έργο μας. Οπότε δε θέλω να το σκέφτομαι αυτό. Και για να μη με επηρεάζει. Δεν το σκέφτομαι για να μη με επηρεάζει.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Το βασικό είναι αυτό που είπαμε, η αβεβαιότητα. Δεν ξέρουμε αν θα είμαστε την κάθε χρονιά. Και μετά η γενικότερη αντίληψη των παιδιών για τα Αγγλικά στο δημόσιο σχολείο. Το ανέφερα και πριν, αλλά αυτό είναι κυρίως που έχουμε να παλέψουμε και να αντιμετωπίσουμε.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα; Είναι αυτό που περιμένατε;

Περίπου. Δηλαδή ναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιούνται. Και με την ανταπόκριση των παιδιών, όταν υπάρχει ανταπόκριση των παιδιών τότε ναι. Πιστεύω ότι είχε νόημα η επιλογή.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όχι δε θα το έλεγα. Προσπαθώ να πορεύομαι με αυτό που μου επιβάλλουν οι αρχές μου και τα πιστεύω μου.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Σίγουρα και νομίζω η καθημερινή επαφή με τα παιδιά και βιώνοντας διαφορετικές προσωπικότητες παιδιών σίγουρα μας αλλάζει. Και οπωσδήποτε και η εμπειρία των χρόνων, τα χρόνια που έχουμε στη δουλειά μας, μας αλλάζουν και αυτά. Προς το θετικό με βοηθάει ατομικά, αυτό θέλω να πω, δηλαδή, μας κάνουν σίγουρα πιο ολοκληρωμένους σαν εκπαιδευτικούς με τα χρόνια που περνούν, με περισσότερη εμπειρία αλλά και ως ανθρώπους γιατί βιώνουμε την καθημερινή συναναστροφή με τα παιδιά.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη; Αναφέρομαι σε σεμινάρια, ημερίδες...

Ναι υπάρχουν αρκετές πλέον τέτοιες ευκαιρίες. Και με τα Ευρωπαϊκά προγράμματα Erasmus+K1, που δίνουν την ευκαιρία και σε εκπαιδευτικούς να επιμορφωθούν στο εξωτερικό.

Σας βοηθάνε όλα αυτά στη δουλειά σας;

Βοηθάνε πολύ, ναι.

Με ποιο τρόπο, σαν κατάρτιση ή και σαν υλικό, προσφέρουν κάποιο υλικό;

Και τα δύο.

Προσπαθείτε να τα χρησιμοποιείτε στην τάξη;

Ναι όπως σας έχω πει, έχω κάνει ήδη και ένα Ευρωπαϊκό πρόγραμμα, το οποίο ήταν πάρα πολύ χρήσιμο, μπορώ να μιλήσω και γι' αυτό εκτενέστερα.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Σίγουρα παιδαγωγικό αλλά όπως ανέφερα και πριν και ψυχολογικό, υποστηρικτικό για τα παιδιά που έχουμε απέναντί μας.

Πιστεύετε ότι πρέπει να τα έχετε όλα αυτά;

Οπωσδήποτε και οι σύγχρονη κοινωνία και οι συνθήκες, με όλα αυτά που είπαμε και οι κοινωνικές αλλαγές και η οικονομική κρίση σίγουρα απαιτούν έναν εκπαιδευτικό που έχει πιο πολλούς ρόλους, πέρα από το καθαρά εκπαιδευτικό κομμάτι.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Και εννοώ πώς βλέπουν οι άλλοι το επάγγελμα του διδάσκοντα των Αγγλικών ή πώς βλέπετε τον ίδιο σας τον εαυτό μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αν έχετε αλλάξει αυτά τα χρόνια.

Εντάξει οπωσδήποτε είναι διαφορετικό να έχεις ένα μισθό πιο υψηλό, σίγουρα λειτουργεί διαφορετικά, αλλά νομίζω αν μείνουμε μόνο σε αυτό θα χάσουμε το στόχο και την ουσία της δουλειάς μας.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Σε γενικές γραμμές είναι αρκετά καλή, όλα αυτά τα χρόνια, τώρα αν υπάρχουν προβλήματα, με συζήτηση και με...

Παρεμβαίνουν καθόλου στο έργο σας;

Όχι δεν παρεμβαίνουν καθόλου. Δεν έχω νιώσει ότι κάποιος παρεμβαίνει στο έργο μου.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Ως εκπαιδευτικός των Αγγλικών δεν νιώθω κάτι τέτοιο, γιατί γενικά δε νιώθουμε ούτε από τους γονείς, δε νιώθουμε ιδιαίτερη πίεση. Ίσως αυτό συμβαίνει περισσότερο με το δάσκαλο μέσα στην τάξη και όχι τόσο με το δάσκαλο των Αγγλικών.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Νομίζω πολύ καλή και προσπαθώ να είναι έτσι γιατί περνάμε ένα μεγάλο μέρος της ημέρας μας εκεί, στο σχολείο μέσα, οπότε η καλή σχέση των εκπαιδευτικών νομίζω βοηθάει γενικότερα το σχολείο και τα παιδιά να έχουν συνέπεια.

Οι γονείς ενδιαφέρονται;

Δε θα έλεγα ότι ενδιαφέρονται πάρα πολύ οι γονείς να έρθουν να ρωτήσουν τον εκπαιδευτικό των Αγγλικών, θεωρούν ότι επειδή στέλνουν τα παιδιά τους και αλλού, θεωρούν ότι είναι καλυμμένοι και δε νιώθουν την ανάγκη να έρθουν να ρωτήσουν.

Με τους μαθητές σας;

Προσπαθούμε γενικά να έχουμε και να έχουμε μια καλή σχέση με τους μαθητές. Και να τους κερδίζουμε και να είμαστε δίπλα τους...

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Δε νομίζω ότι υπάρχουν ιδιαίτερα θέματα, αν προκύψουν νομίζω με καλή διάθεση και συζήτηση μπορούν να επιλυθούν. Δεν έχει προκύψει κάτι το αρνητικό.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Πιστεύω να τους διδάξει και να τους μάθει ένα διαφορετικό πολιτισμό και τρόπο σκέψης, και να τους βοηθήσει να κατανοήσουν μια διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό, πέρα και διαφορετικό από το δικό τους, αυτό είναι το πρώτο. Και το

δεύτερο πρέπει να τους κάνουμε να βελτιωθούν επικοινωνιακά. Όσον αφορά τον επικοινωνιακό τους λόγο κυρίως.

Πιστεύετε ότι τους δίνετε κάποια ερεθίσματα περισσότερο που ίσως τους χρειαστούν μελλοντικά.

Το επικοινωνιακό κομμάτι που είναι το πιο χρήσιμο και το πιο πρακτικό πιστεύω.

Πώς βλέπετε πλέον το μάθημα σας, τα Αγγλικά είναι μια γλώσσα, τα παιδιά είναι πολύ εξουκειωμένα με τους υπολογιστές, που πρέπει να χρησιμοποιούν αυτή τη γλώσσα, εκεί σας πιέζει;

Όχι ίσα ίσα. Αντίθετα, οτιδήποτε έχουν στην καθημερινότητά τους και το αντιμετωπίζουν και αυτό γίνεται μέσα από πολλά καθημερινά παιχνίδια, ίσα ίσα αυτό το βλέπουμε ως θετικό. Παίρνουμε αυτό το ερέθισμά τους και το κάνουμε δημιουργικό. Πολλές φορές παίζουν παιχνίδια και έχουν λεξιλόγιο και αυτό και έρχονται και με ρωτάνε και αυτό οπωσδήποτε μόνο θετικό μπορεί να είναι, μόνο θετικά μπορεί να λειτουργήσει στο μάθημα. Οπότε όσο μεγαλύτερη επαφή για τα παιδιά τόσο πιο καλά είναι για εμάς.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Αναφέρομαι και με τους συναδέλφους αλλά και τους υπόλοιπους ανθρώπους και εργαζόμενους.

Νομίζω ότι όλοι βιώνουν την ίδια κατάσταση, οπότε όσον αφορά προσωπικά δε βλέπω ιδιαίτερη διαφορά. Προσπαθώ δηλαδή να μη με επηρεάζει.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Θα πρέπει να δίνουμε στα παιδιά εκείνες τις δεξιότητες που θα έχουν άμεση πρακτική στη μετέπειτα ζωή τους αφενός, και αφετέρου κάτι που θα βοηθούσε πάρα πολύ θα είναι η σύνδεση, δηλαδή να μπορέσουν τα παιδιά μέσα από το δημόσιο σχολείο, αλλά αυτό εξαρτάται από πιο κεντρικές αποφάσεις, να μπορέσουν τα παιδιά μέσα από το δημόσιο σχολείο να παίρνουν ένα πτυχίο Αγγλικών. Αυτό θα άλλαζε άρδην την αντιμετώπιση των παιδιών προς το μάθημα.

Ο ρόλος σας ποιος μπορεί να είναι μέσα σε όλο αυτό;

Θα μπορέσουμε να πιέσουμε προς αυτήν την κατεύθυνση, αλλά βέβαια εξαρτάται και από άλλους παράγοντες αυτό, και πιέζουμε προς αυτήν την κατεύθυνση και με την αλλαγή με όσα βλέπουμε στα σχολικά εγχειρίδια, με παρατηρήσεις.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

Με το παρόν σύστημα είναι αρκετά αξιοκρατικά νομίζω, δε χρειάζεται να αλλάξει κάτι, το μόνο που είναι να αλλάξει και μία πρόσφατη σκέψη που έκανα και με επηρέασε κιόλας προσωπικά είναι ότι ή θα πρέπει να γίνονται πιο μαζεμένες οι προσλήψεις και να μην υπάρχουν προσλήψεις σε διάστημα δύο εβδομάδων, που αναγκάζει κάποιο εκπαιδευτικό σε πρώτη φάση να φεύγε πιο μακριά και δύο εβδομάδες αργότερα θα μπορούσε να είναι κοντά στο σπίτι του, μόνο αυτό.

Με βάση τις υποδομές ίσως, την υλικοτεχνική υποδομή;

Σε αυτό θα μπορούσαν να γίνουν πιο πολλά πράγματα, από τη φετινή μου εμπειρία που είμαι σε ένα σχολείο σε ένα χωριό, όσο πιο απομονωμένα είναι από το κέντρο, δεν υπάρχει ας πούμε ούτε σύνδεση σε internet. Το οποίο εμένα που θα ήθελα και δουλεύω Ευρωπαϊκά προγράμματα αμέσως ακυρώνει την επιθυμία μου αυτή. Και επίσης θα ήθελα σίγουρα και μία ξενόγλωσση τάξη, αν όχι τάξη Αγγλικών, σίγουρα θα βοηθούσε γιατί θα μπορούσαμε να έχουμε και πιο πολύ υλικό μαζεμένο, από το γεγονός ότι περιφέρομαι τώρα από τάξη σε τάξη, δηλαδή μία τάξη Αγγλικών ή γενικά ξενόγλωσση θα βοηθούσε σίγουρα πιο πολύ το έργο μου και θα το διευκόλυνε.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Δ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 28

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Το αναλυτικό πρόγραμμα πιστεύω ότι είναι αρκετά περίπλοκο και πολύπλοκο. Με πολύ μεγάλη ύλη για το Δημοτικό σχολείο και τα σχολικά εγχειρίδια είναι αρκετά δυσνόητα και πολλές φορές απευθύνονται σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Εγώ γενικά ακολουθώ το αναλυτικό πρόγραμμα, προσαρμόζοντάς το βέβαια πάντα στο μαθητικό δυναμικό της κάθε τάξης και επιλέγοντας ασκήσεις και θεωρίες που μπορούν να κατανοήσουν και να ανταποκριθούν σε αυτά.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Νομίζω ότι όλοι ακολουθούμε την εκπαιδευτική πολιτική που υπάρχει. Όχι ότι είμαι αρκετά ικανοποιημένη αλλά όπως ανέφερα και πριν πάντα προσπαθώ να την προσαρμόζω.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Η ικανοποίηση έρχεται μέσα από την επίδοση των παιδιών, μέσα από την ευχαρίστηση που σου δείχνουν και γενικά από το κλίμα που υπάρχει μέσα στην τάξη.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Κάθε εκπαιδευτικός νομίζω ότι μπορεί να συνεισφέρει στην ανάπτυξη των μαθητών, προσφέροντάς του επιλογές που μπορούν να του δώσουν βήμα για να προχωρήσει. Και γενικά ενεργοποιώντας όλες τις δυνατότητές τους.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Η διδασκαλία δεν μπορεί να είναι ξεκομμένη από την πραγματικότητα που ισχύει, την κάθε περίοδο. Φυσικά και αλλάζει με αποτέλεσμα να αλλάζει και ο τρόπος που και εμείς οι ίδιοι διδάσκουμε μέσα στην τάξη.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Είναι αδύνατον να μην επηρεαστείς από τον τρόπο που δουλεύουμε. Πρώτα από όλα ο μισθός, οι μειώσεις που έχουν γίνει σε περιορίζουν ίσως από αυτά που θα μπορούσες να προσφέρεις καλύτερα μέσα στην τάξη, δεδομένου ότι πολλές φορές τα

σχολεία δεν μπορούν να σου δώσουν όλα τα υλικά και τις υποδομές που χρειάζεσαι. Είτε αυτό είναι χαρτί για εκτύπωση είτε αυτό είναι ένας υπολογιστής ή ένας προτζέκτορας. Από εκεί και πέρα, ο τρόπος πρόσληψης, οι μετακινήσεις, η ανεργία κάθε χρόνο, η αβεβαιότητα, θα δουλέψω, δε θα δουλέψω, προκαλούν μία κούραση, έναν εκνευρισμό. Φυσικά όσο και να μη θέλουμε να μεταφέρεται μέσα στην τάξη, αυτό γίνεται αναπόφευκτα.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Όσον αφορά το κομμάτι της διδασκαλίας το τι έχει επιφέρει η οικονομική κρίση, το αναφέραμε και παραπάνω, πόσο περιορίζει τις δυνατότητες. Από εκεί και πέρα, φυσικά το παραγόμενο έργο, εξαρτάται και από τους μαθητές και η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει κάθε ελληνικό σπίτι, με αποτέλεσμα να έχουν επηρεαστεί και τα παιδιά και αυτό να τους επηρεάζει και στη συμπεριφορά τους μέσα στην τάξη, αλλά και το κατά πόσο μπορούν να είναι προσηλωμένοι στο μάθημά τους και στα διαβάσματά τους.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που δεν μπορούμε να επηρεάσουμε, να ελέγξουμε, είναι το τι βιώνει το κάθε παιδί στην καθημερινότητά του και πώς αυτό μπορεί να επηρεάσει την απόδοσή του μέσα στην τάξη, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται γενικά το δικό μας διδακτικό έργο.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Οι αλλαγές που νομίζω πως έχουν συμβεί, έχουν σχέση με τον τρόπο που γίνεται η διδασκαλία, η αντιμετώπιση των διάφορων δυσκολιών που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, καθώς και η προσαρμογή στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των μαθητών.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Όσον αφορά αυτές τις αλλαγές που έχω υποστεί ως εκπαιδευτικός, νομίζω ότι έχει παίξει ρόλο τόσο οι μαθητές που είχα την κάθε φορά, αλλά και ο τρόπος που αντιλαμβάνομαι κάθε φορά τα πράγματα και η συνειδητοποίηση των γεγονότων και δυνατοτήτων των μαθητών.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Οι βασικές σπουδές απλά μας έβαλαν σε ένα γενικό πλαίσιο της διδασκαλίας, χωρίς συγκεκριμένες κατευθύνσεις, πράγμα που πρέπει να το κάνουμε μόνοι μας, μέσα από την προσωπική μας προσπάθεια.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Νομίζω, εντάξει, πως σε γενικές γραμμές υπάρχει ένας έλεγχος, αλλά όχι πολύ ισχυρός, νομίζω ότι ο έλεγχος όσον αφορά εμάς είναι ο σχολικός σύμβουλος, που η παρουσία του, τις περισσότερες φορές, από την εμπειρία μου, είναι από ελάχιστη έως ανύπαρκτη.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Νομίζω ότι στα χρόνια αυτά που εργάζομαι και λόγω του ότι υπάρχει ακόμα αρκετή διάθεση, όρεξη για δουλειά, προσπαθώ και νομίζω ότι κάνω το καλύτερο, με αξιοπρέπεια απέναντι στο επάγγελμα που ασκώ.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Εγώ προσωπικά έχω αρχίσει ήδη να ψάχνω εναλλακτικές, όσον αφορά τη δουλειά, γιατί το μέλλον προδιαγράφεται πολύ δυσοίωνα.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Τι άλλο εκτός από την αβεβαιότητα, την αμφιβολία αν θα δουλέψουμε ή όχι, αν θα έχουμε δουλειά αύριο, από τις συνεχείς μειώσεις των μισθών, κτλ. κτλ., που απασχολούν τον περισσότερο κόσμο.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Γενικά σε όσα σχολεία έτυχε να δουλέψω, συμμετείχα πάντα στις συζητήσεις, όσον αφορούσαν τη συγκεκριμένη μονάδα, ότι εκδηλώσεις έπρεπε να γίνουν, σε προβλήματα που προκύπταν, τώρα το αν εισακούονταν όλα αυτά που προτεινόταν από μέρος μου, εντάξει κάποιες φορές ναι και κάποιες όχι. Σε γενικές γραμμές θα έλεγα πώς δε με επηρέαζαν.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Γενικά είναι μια μέση κατάσταση, ούτε απόλυτη ταύτιση αλλά ούτε και εναντίωση. Νομίζω ότι προσαρμόζω πάντα όλα αυτά που μου προτείνονται και δεν υπάρχει κάποιο άλλο πρόβλημα.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Εγκλωβισμένη δε θα το έλεγα, γιατί κάθε φορά προσπαθώ να παίρνω τη γενική κατεύθυνση και να την προσαρμόζω στα δικά μου δεδομένα και στα δεδομένα της τάξης.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Δεν νομίζω ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει αυτού καθ'αυτού το επάγγελμα μέσα στην τάξη.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Για μένα είναι απόλυτο λάθος να πιστεύω ότι επειδή έχουμε οικονομική κρίση και μειώνεται ο μισθός, ότι πρέπει να αλλάζουμε και τον τρόπο που διδάσκουμε, το ένα δεν έχει καμία σχέση με το άλλο. Πρέπει να βρούμε κάποιον άλλο τρόπο να αντιδράσουμε και όχι να μειώνουμε αυτά που μπορούμε να προσφέρουμε στους μαθητές μας, γιατί αυτοί εξαρτώνται από εμάς και δε μας φταίνει σε τίποτα.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Είναι όλα αυτά τα προβλήματα που υπάρχουν σήμερα, η αβεβαιότητα, το άγχος, αυτά που έχουμε να αντιμετωπίσουμε ίσως και με τους γονείς, που και αυτοί έχουν τα δικά τους προβλήματα, που δυστυχώς δεν μπορούμε να κάνουμε και πολλά για κανένα από αυτά.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Βασικό κίνητρο για το επάγγελμα αυτό ήταν η αγάπη για τα παιδιά και η αγάπη για τη διδασκαλία. Όσον αφορά αυτό το κομμάτι είμαι πλήρως ικανοποιημένη, από εκεί και πέρα η προσδοκία για άμεση αποκατάσταση και για μια σίγουρη δουλειά, αυτό είναι πλήρως απογοήτευση.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Μέχρι στιγμής δε θα έλεγα ότι έχει δημιουργηθεί κάποιο τέτοιο ζήτημα που να με φέρει αντιμέτωπη με όσα πιστεύω μέχρι στιγμής, και αν κάποια στιγμή προκύψει θα προσπαθήσω να το χειριστώ με τον καλύτερο τρόπο, βρίσκοντας πάντα τη μέση λύση.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Το να έρχεσαι σε επαφή με παιδιά, με διαφορετικούς κάθε φορά συναδέλφους, με διαφορετικούς γονείς, και γενικά με διαφορετικούς ανθρώπους κάθε χρόνο, αυτό σίγουρα βοηθάει στο να αλλάζεις κάποιες θεωρίες, κάποια «πιστεύω» που έχεις ως άτομο, και να σε βοηθάει φυσικά να γίνεσαι και καλύτερος, τις περισσότερες φορές.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Αυτός που πραγματικά του αρέσει η εξέλιξη, φυσικά και μπορεί να τη βρει μέσα από την εκπαίδευση, υπάρχουν τρόποι για να ανελιχθείς στην ιεραρχία, αρκετά.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Σίγουρα ο ρόλος του δασκάλου έχει πάρα πολλές πτυχές, γιατί μπορεί να λύσει προβλήματα, να υποστηρίξεις κάποιον, να τον κάνεις να νιώσει καλύτερα, να λύσει κάποιο πρόβλημά του και γενιά στην περίοδο που ζούμε, που όλα είναι τόσο ρευστά και δύσκολα, μπορείς να συμβάλεις με πάρα πολλούς τρόπους. Και μόνο να κάνεις ένα μικρό παιδί να νιώσει καλά και να το βοηθήσεις να αντιμετωπίσει ίσως και κάποια προβλήματα που συναντά με την οικογένειά του, μόνο ευχάριστα μπορεί να σε κάνει να νιώσεις και να σε βοηθήσει και εσένα να γίνεις καλύτερος.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Όσον αφορά τα επαγγελματικά έχει επιδεινώσει πάρα πολύ την κατάσταση, γιατί κάθε χρόνο είναι πιο δύσκολο να προσληφθούμε. Προσλαμβανόμαστε ακόμα πιο αργά, δεν παίρνουμε ίσως και το ταμείο ανεργίας. Όσον αφορά εμένα σαν προσωπικότητα δεν με έχει επηρεάσει πολύ γιατί είναι γενικά αισιόδοξη και πάντα προσπαθώ να βλέπω τη θετική πλευρά.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Οι σχέσεις με όλους αυτούς τους ανωτέρους είναι τυπικές προς καλές, και αν προκύψουν προβλήματα, με συζήτηση σε ήπιο κλίμα, πάντα όλα λύνονται.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Σε γενικές γραμμές νομίζω ότι αν θέλεις να κάνεις κάτι το σχολείο θα σε υποστηρίξει. Και γενικά το σύστημα, για να κάνεις κάτι προοδευτικό, καινοτόμο κτλ. Εντάξει αυτό από εκεί και πέρα έχει σχέση και ανάλογα σε πιο σχολείο θα είσαι, ποιο διευθυντή θα έχεις απέναντί σου, τους συναδέλφους, τους γονείς, είναι πολλές οι παράμετροι.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Σε γενικές γραμμές, όσες χρονιές έχω δουλέψει, ποτέ δεν είχα κάποιο πρόβλημα με κανέναν, είτε με συναδέλφους, είτε με γονείς, από εκεί και πέρα οι μαθητές είναι άλλη ιστορία, κάθε φορά είναι και διαφορετικοί, άλλες ηλικίες, αλλά γενικά νομίζω ότι τα πάμε καλά.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Και πάλι εδώ έχουμε να κάνουμε κάθε φορά με ανθρώπους, επομένως τίποτα δεν μπορεί να είναι είτε αυταρχικό απόλυτα, είτε ευέλικτο. Αλλά πάντα όταν προκύπτει κάποιο σοβαρό ζήτημα νομίζω ότι υπάρχει απόλυτη συνεννόηση και συλλογικότητα.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Νομίζω ότι είναι η αγάπη για τα παιδιά, η κατανόηση, η διάθεση που υπάρχει για δημιουργικότητα και γενικά η συνεχής αναζήτηση για την ανεύρεση τρόπων για να κάνουν το μάθημα ακόμα πιο ευχάριστο.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Δεν έχει αλλάξει κάτι, προσπαθώ να μην αφήνω τα οικονομικά προβλήματα να με επηρεάζουν στους υπόλοιπους τομείς της ζωής μου, όπως ήταν και πριν.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΔΗΜΙΤΣ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 28

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (ΠΕ71)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Η δομή του αναλυτικού προγράμματος ακολουθεί τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχει ένα προκαθορισμένο πλαίσιο από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα πάνω σε αυτό προσπαθεί να διαμορφώσει το δικό της αναλυτικό πρόγραμμα, το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας. Υπάρχουν ωραίες έννοιες μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα, όπως είναι ας πούμε η αγάπη για το συνάνθρωπο ή το να υπάρχει αλληλεγγύη. Που όμως αυτό πολλές φορές δεν επιτυγχάνεται. Τα σχολικά εγχειρίδια άλλες φορές δίνουν, για να το πω έτσι απλά, να καταλάβει ο μαθητής και να κατακτήσει κάποιες συγκεκριμένες έννοιες και άλλοτε όχι. Η δική μου συμμετοχή είναι στο να προσπαθώ να διαμορφώνω εγώ το αναλυτικό πρόγραμμα και να μην το ακολουθώ κατά γράμμα, πάνω στις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών, που έρχονται στο τμήμα ένταξης.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Η εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται είναι πάρα πολύ σκληρή, λόγω της οικονομικής κατάστασης που βρίσκεται η χώρα. Η εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται τα τελευταία χρόνια προφανώς ακολουθεί τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περιορίζεται στη λιτότητα και σε κάποιο πλαίσιο και δεν μπορεί να υπάρξει κάποια διέξοδος.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Το έργο το οποίο προσφέρω δυστυχώς ακολουθεί αυτές τις επιταγές, όχι ηθελημένα αλλά γιατί υπάρχει στην ειδική αγωγή συγκεκριμένα αλλά και σε κάθε δομή της εκπαίδευσης υπάρχει μια γραφειοκρατία η οποία προέρχεται από οδηγίες του Υπουργείου. Δυστυχώς δεν μπορεί να κάνει ο εκπαιδευτικός αυτό το οποίο θέλει αλλά πρέπει να ακολουθήσει κάποιους συγκεκριμένους κανόνες. Η ικανοποίηση η οποία νιώθω από το έργο το οποίο προσφέρω είναι ότι βλέποντας έναν μαθητή ο οποίος έχει μια «άλφα» βελτίωση αυτό εμένα μου δίνει μια ικανοποίηση. Βέβαια δε φαίνεται με την πρώτη φορά. Δηλαδή θα πρέπει να βοηθήσουμε το μαθητή συνέχεια προκειμένου να έρθει και αυτή η επιθυμητή βελτίωση.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Στη σημερινή εποχή οι μαθητές αναπτύσσονται μέσα από διάφορα πρότυπα τα οποία προέρχονται είτε από την οικογένεια είτε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Δεν πιστεύω ότι επηρεάζω πάρα πολύ αυτές τις προοπτικές ανάπτυξης, ως εκπαιδευτικός. Βέβαια έχω το δικό μου τρόπο αντίληψης τον οποίο προσπαθώ να μεταλαμπαδεύσω, κατά κάποιο τρόπο στους μαθητές μου δίχως να τους επηρεάσω πάρα πολύ. Βέβαια οι μαθητές είναι ικανοί να κρίνουν κατά πόσο αυτό είναι σωστό ή όχι. Δηλαδή να αξιολογήσω εγώ τους μαθητές αλλά και αυτοί να αξιολογήσουν εμένα.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Οι συνθήκες διδασκαλίας σαφώς και μεταβάλλονται καθώς η διδασκαλία ακολουθεί τις ανάγκες της εκάστοτε εποχής. Αυτό βέβαια δεν επηρεάζει πάρα πολύ γιατί είμαι ενήμερος για το τι αλλαγές χρειάζονται και προσπαθώ να διαμορφώσω τον τρόπο διδασκαλίας μου πάνω σε αυτές τις αλλαγές.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Ο τρόπος εργασίας και η πρόσληψή μου σε αυτήν με έχει επηρεάσει πάρα πολύ στο να βλέπω με άλλη ματιά την καθημερινότητά μου. Με κάνει να προβληματίζομαι για τις συνθήκες τις οποίες επικρατούν στην εκπαιδευτική κοινότητα από το μισθό του εκπαιδευτικού, ο οποίος μπορώ να πω ότι, όσον αφορά την ειδική αγωγή είναι υψηλός για τα δεδομένα του κράτους και μας διαχωρίζει αυτό από τους άλλους εκπαιδευτικούς, κακώς βέβαια. Βέβαια αυτό το οποίο με προβληματίζει είναι η αβεβαιότητα η οποία υπάρχει κάθε σχολική χρονιά. Και οι μετακινήσεις οι οποίες γίνονται από τους εκπαιδευτικούς, δεν υπάρχει κάτι το σταθερό και αυτό προβληματίζει τον κάθε εκπαιδευτικό ακόμα και από το αν θα εργαστεί την επόμενη χρονιά.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Η οικονομική κρίση διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στο παραγόμενο έργο, όχι στο προσωπικό μου αλλά γενικότερα. Ας πούμε ένας μαθητής ο οποίος δεν έχει τόσο καλό βιοτικό επίπεδο όσον αφορά την οικονομική του κατάσταση, μπορεί να έχει και

χαμηλή επίδοση σε αυτό. Και αυτά πάνε αλυσιδωτά. Η χαμηλή επίδοση δεν έχει και τα αναμενόμενα καλά αποτελέσματα να το πω έτσι.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό το οποίο με προβληματίζει στο παραγόμενο διδακτικό έργο είναι ότι υπάρχει αυτή η αβεβαιότητα όπως είπα και πριν. Ότι δεν υπάρχει κάτι το σταθερό στην ειδική αγωγή και ο σταθερός εκπαιδευτικός στην ειδική αγωγή επιβάλλεται να υπάρχει.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Οι αλλαγές οι οποίες έχω υποστεί ως εκπαιδευτικός όλα αυτά τα χρόνια δεν μπορώ να πω ότι είναι μεγάλες. Αλλάζει ο τρόπος διδασκαλίας, δε μένει σταθερός, υπάρχουν διαφοροποιήσεις, δηλαδή διαφορετικό ήταν το μάθημα το οποίο έκανα την πρώτη χρονιά και διαφορετικό θα είναι τώρα που έχω πέντε χρόνια.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Δεν μπορώ να πω ότι είμαι παθητικός, ούτε έχω φθαρεί μέσα στο χρόνο. Δεν είμαι ένας εκπαιδευτικός ο οποίος έχει κουραστεί. Υπάρχει ζωντάνια, υπάρχει ενέργεια. Η αντίσταση την οποία προβάλλω δημιουργείται λόγω των κακών πολιτικών συνθηκών. Εάν υπάρχει κάτι το οποίο θα εξουδετερώσει, θα μειώσει την ποιότητα της διδασκαλίας, είναι αυτό το οποίο θα με βρει αντιμέτωπο.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Οι βασικές μου σπουδές, ναι βέβαια είναι μεγάλο προσόν, με βοήθησαν όσον αφορά να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου. Βέβαια άλλο η θεωρία και άλλο η πράξη. Πολλές φορές χρειάστηκε, στα πέντε χρόνια που βρίσκομαι στα σχολεία, να μην ακολουθήσω τη θεωρία των σπουδών μου, των βιβλίων παρείχε η σχολή. Αλλά υπήρχαν και φορές που χρειάστηκε να ανατρέξω σε αυτά προκειμένου να ολοκληρώσω μια

δραστηριότητα, στο πώς να αντιμετωπίσω ως πούμε ένα παιδί το οποίο έχει μια «άλφα» μαθησιακή ιδιαιτερότητα.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Όσον αφορά το γραφειοκρατικό έλεγχο η ανεξαρτησία που έχω είναι μηδαμινή. Όπως είπα και πιο πριν υπάρχουν κάποιες γραφειοκρατικές...οι ενέργειες που πρέπει να κάνω είναι συγκεκριμένες και ακολουθούν ένα συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα. Δεν μπορεί κάποιος εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής να κάνει αυτό που θέλει, να το πω έτσι.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Η θετική επαγγελματική μου ταυτότητα διαμορφώθηκε και από τον τρόπο διδασκαλίας μου. Ένας καλός εκπαιδευτικός φτιάχνει και μια καλή επαγγελματική ταυτότητα. Στην αρχή δεν ξεκίνησα τόσο καλά αλλά με το πέρασμα των ετών φτιάχτηκε αυτή η θετική επαγγελματική ταυτότητα.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Οι σκέψεις οι οποίες μου γεννώνται όσον αφορά τις μεταβαλλόμενες συνθήκες διδασκαλίας με προβληματίζουν, με κάνουν να στεναχωριέμαι, με κάνουν να βλέπω με άλλη ματιά την εργασία μου, με θυμώνουν.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Αυτό το οποίο με φθείρει, δεν υπάρχει κάτι το οποίο να με φθείρει. Πιθανόν να είναι η κούραση, το ωράριο το οποίο υπάρχει. Αλλά δεν είναι τόσο μεγάλη η φθορά η οποία έχω υποστεί, ακόμα βρίσκομαι στην αρχή της επαγγελματικής μου σταδιοδρομίας.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Μετέχω στις λήψεις αποφάσεων στη σχολική μονάδα. Και αυτό είναι καλό διότι μου δίνεται η ευκαιρία να τοποθετηθώ και εγώ σε διάφορα ζητήματα τα οποία υπάρχουν στο σχολείο.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Όταν βλέπω ότι ένα πλαίσιο προωθείται στο σχολείο και βοηθάει στη βελτίωση της διδασκαλίας ναι, θα ταυτιστώ μαζί του, αν δω όμως ότι εναντιώνεται και ότι αποσκοπούν κάποια συμφέροντα πίσω από αυτό, θα εναντιωθώ.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Δεν αισθάνομαι εγκλωβισμένος αλλά αισθάνομαι ανεξάρτητος. Ειδικά στο σχολείο στο οποίο βρίσκομαι, γιατί μου δίνεται η δυνατότητα να κάνω το μάθημά μου έτσι όπως πιστεύω ότι θα βοηθήσει το μαθητή και όχι πάνω σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και μάλιστα σε ένα αυστηρά συγκεκριμένο πλαίσιο.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Δεν μπορώ να πω ότι η ειδική αγωγή έχει επηρεαστεί πάρα πολύ από την κρίση. Πιθανόν μπορώ να πω ότι η ποσότητα των εκπαιδευτικών αυξάνεται παρά την κρίση, διότι στην Ελλάδα του 2016, το επάγγελμα του εκπαιδευτικού έχει πια σβήσει. Και μόνο η δουλειά του ειδικού παιδαγωγού είναι αυτή η οποία υπάρχει.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Η οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό μου πλαίσιο, του εκπαιδευτικού πλαισίου, δεν είμαι ένας εκπαιδευτικός ο οποίος θα κάνω δουλειά, θα παράγω δουλειά, ανάλογα με το μισθό τον οποίο λαμβάνω. Όχι, θεωρώ ότι πρέπει να βοηθήσουμε το μαθητή, ο οποίος έχει κάποιες ιδιαιτερότητες ακόμα και αν ο μισθός μειωθεί.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό το οποίο με προβληματίζει περισσότερο όπως προ είπα είναι η αβεβαιότητα η οποία υπάρχει στην εργασία, όχι μόνο στον τομέα της ειδικής αγωγής αλλά και παντού, αλλά περισσότερο στον τομέα της ειδικής αγωγής υπάρχει αβεβαιότητα γιατί δεν υπάρχει κανένας μόνιμος εκπαιδευτικός. Θα μπορούσα να κάνω πάρα πολλά, έχω γραφτεί σε συλλόγους, οι οποίοι εναντιώνονται σε κάποιο πλαίσιο του Υπουργείου το οποίο εξαθλιώνει το επάγγελμα του ειδικού παιδαγωγού. Βέβαια υπάρχουν άλλες δυνάμεις, μεγαλύτερες, οι οποίες σταματούν την όποια αντίσταση προκληθεί.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Τα κίνητρα ήταν ότι πάντα ήθελα να γίνω εκπαιδευτικός, μου άρεσε να δουλεύω με παιδιά, μου άρεσε να δίνω τις γνώσεις μου στα παιδιά, να τις μεταλαμπαδεύω. Οι προσδοκίες ήταν διαφορετικές, το να στοχεύσω ως πούμε σε μία μόνιμη θέση προκειμένου να μην υπάρξει αυτή η αβεβαιότητα, δεν έγινε αυτό λόγω της μεταβολής των οικονομικών συνθηκών, αλλά δεν μπορώ να πω ότι δεν ικανοποιούμαι από το συγκεκριμένο επάγγελμα. Ναι, η ικανοποίησή μου είναι μεγάλη μπορώ να πω γιατί κατά κάποιο τρόπο επιτεύχθει αυτό το οποίο ήθελα.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Το εκπαιδευτικό μου έργο δεν αντιβαίνει στις αρχές και τα πιστεύω μου. Προσπαθώ να το διαμορφώσω πάνω σε αυτά.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Το επάγγελμα και ο τρόπος λειτουργίας ναι με έχει επηρεάσει σαν άτομο, διότι με κάνει ανεξάρτητο. Με κάνει να έχω μία θέση στην εκπαιδευτική κοινότητα.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Η εκπαίδευση μου δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη και αυτό επιτυγχάνεται μέσα από ενημερώσεις, τις οποίες μπορώ να κάνω και να μη περιοριστώ στο να δώσω τις γνώσεις μου, στο να μεταλαμπαδεύσω τις γνώσεις μου

στα παιδιά. Αλλά και να βοηθήσω γονείς είτε πάνω σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο, για να μπορούν δηλαδή να βοηθήσουν μέσα από τις δικές μου γνώσεις τα παιδιά στο σπίτι.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Τον δικό μου ρόλο τον αντιλαμβάνομαι κυρίως ως παιδαγωγικό. Και υποστηρικτικό μπορώ να πω, και παρεμβατικό πολλές φορές, διευκολυντικό ναι, μέσα στο ευρύ φάσμα της κοινωνίας. Τα συναισθήματα τα οποία μου δημιουργούνται είναι η ικανοποίηση πρώτα από όλα, γιατί η γνώμη μου λαμβάνεται υπόψιν, προσμονή στο ότι περιμένω για κάτι το οποίο...αν ο μαθητής βελτιωθεί πάνω στο δικό μου πλαίσιο.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Δεν μπορώ να πω ότι η οικονομική κρίση επέφερε κάποιες επιπτώσεις στην επαγγελματική και προσωπική μου ταυτότητα. Εξακολουθώ να έχω ακόμα ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και να λειτουργώ πάνω σε αυτό.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Η σχέση μου είναι πάρα πολύ καλή έως άριστη μπορώ να πω και αν δημιουργηθούν κάποια προβλήματα επιλύονται μέσω συζητήσεων. Γίνονται έτσι προσπάθειες για να βρεθεί μια χρυσή τομή και να μην οδηγηθεί καμία από τις δύο πλευρές στα άκρα.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Δεν μπορώ να πω ότι είναι ούτε περιοριστικό, ούτε καταπιεστικό αλλά υποστηρικτικό. Και αυτό γιατί αν υπάρχουν σωστοί εκπαιδευτικοί θα μπορούν να υπάρχουν και καλοί μαθητές. Δηλαδή αν γίνεται ένα σωστό μάθημα θα υπάρχουν και καλοί μαθητές.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Όπως είπα και πιο πριν είναι άριστη. Υπάρχει συζήτηση, δεν οδηγούμαστε στα άκρα, δεν υπάρχει αποξένωση των γονέων, αλλά να μπορούν να επέμβουν μέχρι ένα επιτρεπτό σημείο.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων δεν είναι αυταρχικό. Είναι πολύ ευέλικτο και υπάρχει μια συλλογικότητα όσον αφορά την αντιμετώπιση διάφορων ζητημάτων και αυτό διότι το καλό παράδειγμα δίνεται μέσα από την ηγεσία, αν υπάρχει ένας σωστός διευθυντής ή μια σωστή διευθύντρια τότε θα υπάρχουν και καλοί εκπαιδευτικοί. Και τα όποια προβλήματα δημιουργηθούν θα επιλυθούν.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Εάν μου ζητηθεί η γνώμη μου ή η παρέμβασή μου για έναν μαθητή ο οποίος έχει μια συγκεκριμένη μαθησιακή ιδιαιτερότητα είναι εκείνο που κάνει ξεχωριστή την ταυτότητα του ειδικού παιδαγωγού. Είναι ο εκπαιδευτικός εκείνος ο οποίος θα προσπαθήσει να δει με άλλη ματιά, να προσεγγίσει με άλλον τρόπο κάποιον μαθητή.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Δεν μπορώ να πω ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη σχέση μου με τους συναδέλφους διότι σε περίπτωση που αντιμετωπιστεί ή που δημιουργηθεί ένα πρόβλημα όσον αφορά έναν συνάδελφο, ο οποίος χρειάζεται χρήματα να το πω έτσι, ναι θα αντιμετωπιστεί όπως είπα και σε συλλογικό επίπεδο.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ε.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 34

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΜΟΝΟΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ (ΠΕ60)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε όλα αυτά; Γίνονται με τέτοιο τρόπο ίσως που αποβλέπουν στους μαθητές ή μόνο στον εκπαιδευτικό;**

Τα τελευταία χρόνια μια κυβέρνηση αλλάζει τα αναλυτικά προγράμματα, για να δείξει ότι παράγει κάποιο έργο. Συνήθως όμως, είναι προχειροδουλειές. Γιατί, απλά παίρνουν τα αναλυτικά προγράμματα από κάποια άλλη χώρα και τα φέρνουν εδώ στην Ελλάδα. Για παράδειγμα το ολοήμερο νηπιαγωγείο δεν μπορεί, να πραγματοποιήσει όσα θέτονται από το αναλυτικό πρόγραμμα εδώ στην Ελλάδα. Γιατί τα παιδιά δεν μπορούν από μόνα τους να ετοιμάσουν αυτά που θέτονται.

Οπότε δεν αποτυπώνει, ως πούμε την πραγματικότητα.

Εντελώς, όχι. Βέβαια στο νηπιαγωγείο υπάρχει πολύ μεγάλη ευελιξία, οπότε είμαστε ελεύθεροι και εμείς να κάνουμε το κάτι παραπάνω. Απλά μας δίνονται κάποιες κατευθυντήριες γραμμές και εμείς μπορούμε να το εξελίσσουμε.

Μπορείς δηλαδή να αυτοσχεδιάσεις και να αλλάξεις κάποια πράγματα.

Και στα σχολικά εγχειρίδια ή τη διδακτέα ύλη το ίδιο συμβαίνει;

Εμείς δεν έχουμε σχολικά εγχειρίδια. Βασιζόμαστε στο αναλυτικό πρόγραμμα και έχουμε και το βιβλίο του νηπιαγωγού, που με βάση αυτό κάνουμε το πρόγραμμά μας.

Και τους προτεινόμενους στόχους και τις δραστηριότητες που σας λέει.

Ναι, ναι, μας λέει γενικά πράγματα.

Δηλαδή μπορείτε να αυτοσχεδιάσετε στο νηπιαγωγείο και να τα προσαρμόσετε αν είναι ξενικά προς αυτό ή όχι.

Κάποια βασικά ναι, ως προς τη μεθοδολογία, ως προς τις συνθήκες των σχολείων.

Συνήθως αυτά τα προγράμματα που οργανώνονται, χρειάζονται και την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή, τα υλικά και τα μέσα, τα οποία συνήθως δεν υπάρχουν.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Δηλαδή όλα αυτά τα προγράμματα που μας λέτε, που έρχονται από το Υπουργείο, πως**

μπορείτε να τα χρησιμοποιήσετε ώστε να αλλάξετε το έργο σας πιθανών, μια άλλη εναλλακτική μορφή ίσως. Δηλαδή να μην κατευθύνονται όπως τα λέει το Υπουργείο, απλά και μόνο για να πετύχεις κάποιους στόχους. Και πώς;

Με τα μέσα που έχεις κάθε φορά. Κάνουμε ότι μπορούμε, ανάλογα με τα χρήματα που έχουμε, τις επισκέψεις, που θα πρέπει να δίνονται κάποια χρήματα για τη μεταφορά των μαθητών. Αν δεν υπάρχει κάποιο λεωφορείο, οι ίδιοι οι γονείς πρέπει να τα μεταφέρουν και επίσης υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη γραφειοκρατία.

Αρα επιβαρύνεστε ως προς κάποιο κομμάτι.

Ναι είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας. Βέβαια αν θέλεις εσύ να το κάνεις, όσα έγγραφα και να χρειάζεται να συμπληρώσεις, θα το κάνεις.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Αυτά που προσφέρετε είναι αυτά που θα θέλατε ή αυτά που είχατε σπουδάσει ως νηπιαγωγός;

Όχι, όταν σπούδαζα τα σκεφτόμουν και λίγο πιο ρομαντικά. Όταν πλέον άρχισα να δουλεύω, άρχισα να βλέπω την πραγματικότητα. Πολλά πράγματα δεν μπορούν να γίνουν, ιδιαίτερα όπως όταν είσαι σε κάποιο απομακρυσμένο νησί. Παρόλα αυτά υπάρχει βοήθεια. Ανάλογα βέβαια και τους ανθρώπους με τους οποίους συνεργάζεσαι.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Αρκετά. Ένα απλό παράδειγμα για το νηπιαγωγείο. Τα παιδιά της μικρής ηλικίας, τα προ νήπια, πολλές φορές δε ξέρουν να κόβουν και με τη δική σου βοήθεια αρχίζουν σιγά σιγά να κόβουν και να αποκτούν κάποιες δεξιότητες.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Δηλαδή και στο επίπεδο της διδασκαλίας σας αλλά και γενικότερα, όπως έχουν αλλάξει. Η οικονομική κρίση...οι απαιτήσεις των γονιών και οι προτεραιότητες, πώς όλο αυτό μπορεί να σας μεταβάλει εσάς την ίδια ή την εργασία σας;

Οι επιρροές είναι πάρα πολύ μεγάλες. Όσο μικρότερη είναι η ηλικία των παιδιών, τόσο μεγαλύτερη είναι η επιρροή των γονιών. Βλέπουμε ότι οι γονείς από τα μικρά

έχουν τεράστιες απαιτήσεις, που καμιά φορά είναι και παράλογες. Αλλά υπάρχει και το θετικό σε αυτό, γιατί πραγματικά ενδιαφέρονται και περισσότερο. Απλά να μην είναι παράλογες οι απαιτήσεις.

Εμπλέκονται καθόλου στο έργο σας;

Ναι. Ζητάνε ίσως περισσότερες εργασίες, περισσότερες κατασκευές.

Έχουν γίνει δηλαδή περισσότερο απαιτητικοί.

Ναι και έχουν πιο ελεύθερη άποψη.

Πιστεύετε ότι μπορεί να είναι σημάδι των καιρών; Ότι αυτοί δεν κάνουν κάποια πράγματα και θέλουν να το πετύχουν τα παιδιά;

Νομίζω ότι το επάγγελμά μας έχει απαξιωθεί λίγο. Περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Και κάποιοι από αυτούς μας βλέπουν σαν τους δημοσίους υπαλλήλους που πληρώνουν, και απλά ζητάνε πράγματα. Αλλά υπάρχουν και κάποιοι που το κάνουν έχοντας καλή πρόθεση. Ρωτάνε αν χρειαζόμαστε υλικά, τι μπορούν να κάνουν.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Ναι, καταρχήν στην αρχή της σχολικής χρονιάς είναι δύσκολο να δουλεύεις και να ψάχνεις ταυτόχρονα και για σπίτι. Να κάνεις παράλληλα και τη μετακόμιση, να έχεις τη δική σου προσαρμογή, την προσαρμογή των παιδιών, όταν είσαι και προϊστάμενος ή διευθυντής ανάλογα σε πια βαθμίδα είσαι, να έχεις και τα έγγραφα να συμπληρώσεις και τη γραφειοκρατική εργασία, οπότε είναι δύσκολο. Εάν μπορούσαμε να καθίσουμε και δεύτερη και τρίτη χρονιά στο ίδιο σχολείο, θα είμασταν και περισσότερο αποδοτικοί, γιατί θα ξέραμε τι ανάγκες έχει το συγκεκριμένο σχολείο, ποια είναι τα χρήματα που δίνονται, θα υπήρχε ένας προγραμματισμός για το τι θα κάνεις την πρώτη χρονιά, τι θα κάνεις τη δεύτερη, τα παιδιά θα σε γνώριζαν περισσότερο, εσύ θα είχες προσαρμοστεί καλύτερα. Βέβαια υπάρχει και ένα θετικό στη δουλειά μας, εάν οι συνθήκες δεν είναι καλές ή οι συνεργασίες δεν είναι καλές, κάνεις υπομονή να περάσουν αυτοί οι μήνες για να πας κάπου αλλού.

Υπάρχει δηλαδή η αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς...

Ναι...

Το ότι μετακινήστε συνέχεια ίσως σας επηρεάζει;

Ναι όλα αυτά.

Το ότι υπάρχει μια έλλειψη εμπιστοσύνης από το κράτος, ότι αμφισβητείτε ο τρόπος που σας προσλαμβάνουν με τους πίνακες και τη διαδικασία που ακολουθείται.

Ναι υπάρχει μάλιστα και μια απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, για τις προσλήψεις που έγιναν με βάση τον ΑΣΕΠ και με βάση την προϋπηρεσία. Η απόφαση έλεγε ότι το Υπουργείο έκανε κάποιες προσλήψεις αλλά δεν έπρεπε. Αλλά δεν έχει υπάρξει περαιτέρω απόφαση για αυτή τη διαδικασία.

Υπάρχει δηλαδή ένα γκρίζο σημείο σε όλο αυτό.

Αν το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφασίζει κατά του Υπουργείου, δε χρειάζεται να πούμε κάτι άλλο εμείς. Επίσης υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης, γιατί δεν ξέρουμε αν θα δουλέψουμε. Τον Απρίλιο αρχίζουν και βγαίνουν διάφορες φήμες, για το πόσους αναπληρωτές θα πάρει, μετά τελικά παίρνει άλλο αριθμό και έτσι δε ξέρεις αν θα δουλέψεις ή όχι.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Δηλαδή η μάθηση με την εκπλήρωση των στόχων έχει κάποια σχέση; Ισχύουν όλα αυτά ή είναι απλά ένα κομμάτι για να γράφεται και να αναφέρεται;

Η οικονομική κρίση είναι μέρος της ζωής μας πλέον. Και φυσικά επηρεάζει. Έχουμε πλέον τα απαραίτητα υλικά, κάνουμε τις απαραίτητες μετακινήσεις και τα διάφορα προγράμματα, εάν υπήρχαν περισσότερα χρήματα εννοείται ότι θα υπήρχε η δυνατότητα να κάνουμε περισσότερα πράγματα.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Σας προβληματίζει αυτό που παράγετε ως προς τους μαθητές, ως προς αυτό που μάθατε ή αυτό που ως επαγγελματίας αποφασίσατε να κάνετε σύμφωνα με το Υπουργείο; Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο είναι το τι είδους τάξεις θα έχουμε τα επόμενα χρόνια. Η οικονομική κρίση επηρεάζει και την ψυχολογία των παιδιών από το σπίτι και το περιβάλλον τους. Οπότε δεν ξέρω τι μπορούμε να κάνουμε σήμερα. Ότι βιώνουν τα παιδιά στο σπίτι το φέρνουν και στο σχολείο. Άρα υπάρχει ένας προβληματισμός που προέρχεται από εκεί αλλά διατηρείται και στο χώρο μας και στην εργασία μας και σίγουρα δεν περνάει μόνο από το χέρι μας.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Δεν είμαι πολλά χρόνια στο επάγγελμα, όμως έχω περισσότερο άγχος.

Έχετε όμως κάποια εμπειρία.

Υπάρχει περισσότερο άγχος, για όλα όσα πρέπει να γίνουν. Υπάρχει ανασφάλεια για το που θα είμαι, για το αν θα δουλεύω, τι συνθήκες θα βρω κάθε φορά στο σχολείο που πηγαίνω. Αλλά υπάρχει και περισσότερη εμπειρία στο χειρισμό των καταστάσεων, οπότε αυτό το εξισορροπεί.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Γι' αυτό έχω περισσότερο άγχος, γιατί έχω συνειδητοποιήσει τι ευθύνη έχω. Είναι μικρά παιδιά, οπότε αν συμβεί κάτι, όλες οι ευθύνες θα πέσουν πάνω μου. Δεν έχω κάποιο παράπονο από σχολική σύμβουλο, ειδικά εδώ που είμαι φέτος, γιατί και αυτή κάνει ότι μπορεί. Είναι μακριά, δε βρίσκεται στο νησί. Οπότε δεν υπάρχει και άμεση επαφή. Απλά αρχίζω να βάζω όρια σε όλες τις καταστάσεις, για να το διαχειριστώ όλο αυτό.

Από την πρωτοβάθμια σας βοηθάνε καθόλου ή σας δίνουν κάποιες κατευθυντήριες γραμμές;

Μου δίνουν κάποιες γραμμές, αλλά την ευθύνη την έχω εγώ.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Είναι υποστηρικτικές, απλά πιο υποστηρικτική είναι η εμπειρία. Χωρίς σπουδές και αν δεν υπάρχει εμπειρία, νομίζω ότι το παραγόμενο έργο δεν είναι αυτό που θα έπρεπε. Από την άλλη αν υπάρχει εμπειρία χωρίς βασικές σπουδές, πάλι το ίδιο.

Ίσως δηλαδή στη σχολή να έπρεπε να υπάρχει μια κατεύθυνση με μεγαλύτερη εμπειρία στο μαθησιακό κομμάτι.

Ναι, ναι. Πιστεύω ότι είναι τρεις οι παράγοντες που θα πρέπει να υπάρχουν σε έναν εκπαιδευτικό, οι σπουδές, που παίζουν ένα σημαντικό ρόλο, η εμπειρία και ο χαρακτήρας, η προσωπικότητά του. Πρέπει να υπάρχουν και τα τρία για να κάνεις σωστά το έργο σου.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Πρέπει να προσέχω τι πρέπει να γράψω, γιατί αν γίνει κάποιος έλεγχος...

Σας πιέζει καθόλου αυτό, ότι το καθετί πρέπει να το γράψω, να μη χάσω κάτι.

Όχι, όχι, γιατί οι ανώτεροι είναι και αυτοί άνθρωποι και δείχνουν ότι μπορούν να έχουν μια κάποια ευελιξία. Από την άλλη όμως, αν συμβεί κάτι είσαι μόνος οπότε την ευθύνη την έχεις εσύ.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής; Είστε αξιοπρεπής ως προς όλα αυτά που πρέπει να παράγετε μέσα στην τάξη;

Όχι γιατί το τέλειο θέλει μεγάλη προσπάθεια και πολύ δουλειά. Είναι και θέμα ανθρώπου. Κατά πόσο στέκεται κανείς με αξιοπρέπεια στο επάγγελμά του, αλλά ο εχθρός του καλού είναι το καλύτερο.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Αυτό που είπαμε και πριν. Τον προβληματισμό του τι τάξεις θα κληθώ να έχω εάν δουλεύω τα επόμενα χρόνια. Σε ποια ψυχολογία θα βρίσκω τα παιδιά, οι γονείς τι θα ζητήσουν, πως θα είναι η κατάσταση στην κοινωνία, για να ενεργείς ανάλογα και στο σχολείο.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί; Η αβεβαιότητα, το άγχος, η οικονομική κρίση και όλα αυτά που αναφέραμε και προηγουμένως σας φθείρουν πιθανώς ψυχολογικά ή όχι;

Όταν ήμουν πιο μικρή δεν με επηρέαζε τόσο πολύ. Έχεις άλλες αντοχές, μεγαλώνοντας όμως αρχίζεις και τα μετράς διαφορετικά. Κουράζεσαι και συνειδητοποιείς κάποια πράγματα.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Στο σχολείο μου είμαι μόνη μου, οπότε πρέπει μόνη μου να πάρω τις αποφάσεις. Όταν βρίσκεσαι σε κάποιο νησί, εάν θέλεις να συμμετάσχεις σε κάποιες συνελεύσεις, μπορείς να πας. Μπορείς να λες τι γνώμη σου αλλά δεν ξέρω κατά πόσο μπορεί να ακουστεί ή να επηρεάσει. Όσον αφορά όμως το Υπουργείο δε νομίζω ότι μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο, ότι είναι να κάνουν θα το κάνουν. Γι' αυτό είμαστε, πιστεύω, μόνο αριθμοί. Κάτι που άλλαξε φέτος, το ολοήμερο παύει να έχει τον παιδαγωγικό χαρακτήρα που είχε, και σιγά σιγά γίνεται χώρος φύλαξης. Υπάρχει υποβάθμιση του σχολείου.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Όσο αναφορά το αναλυτικό πρόγραμμα, τα αναλυτικά προγράμματα στα χαρτιά είναι όλα καλά, στην πράξη είναι το θέμα. Αν μπορούσαν να γίνουν καλώς, δεν εναντιώνομαι σε αυτά. Υποτίθεται ότι τα παιδιά στο σχολείο θα πρέπει να αποκτήσουν κριτική σκέψη, από πολύ μικρή ηλικία, και αυτό είναι καλό. Απλά δεν ξέρω στην πραγματικότητα αν μπορεί και κατά πόσο μπορεί να υλοποιηθεί.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Από τη γραφειοκρατία, από τα αναλυτικά προγράμματα, από άλλες τυχόν ιδιαιτερότητες που πιθανών να έχετε να κάνετε και στο μονοθέσιο.

Όταν πρέπει να κάνεις πέντε πράγματα και τα δύο αφορούν έγγραφα, αναλώνεσαι σε αυτά και δεν ασχολείσαι και τόσο με το παιδαγωγικό σου έργο. Γιατί στα νηπιαγωγεία δουλεύουμε τις ίδιες ώρες με μία συνάδελφο που δεν είναι προϊσταμένη. Οπότε επωμίζεσαι όλο το βάρος των ευθυνών. Αλλά υπάρχει ευελιξία στο πρόγραμμα, οπότε είμαστε λίγο πιο απελευθερωμένοι.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Τι μπορεί να άλλαξε με την οικονομική κρίση που τι βιώνουμε τα τελευταία χρόνια; Τα υλικά, οι πόροι, οι προσλήψεις.

Ειδικά όταν υπάρχει παιδί με κάποιες ιδιαίτερες ανάγκες χρειάζεται δάσκαλος παράλληλης στήριξης. Όταν δεν προσλαμβάνουν κάποια εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, το παιδί αυτό δεν μπορεί να εξελιχθεί έτσι όπως θα έπρεπε.

Βγαίνουν και κάποια προγράμματα που είναι επιδοτούμενα, όπως το ΕΣΠΑ και αυτά δίνουν βαρύτητα σε κάποιους τομείς. Αλλά όμως δεν καλύπτουν άλλους βασικούς τομείς. Μπορεί να έχει επηρεάσει και αυτό το επάγγελμα; Την ταυτότητα του επαγγέλματος, αλλιώς ξεκίνησε να είθισται το επάγγελμα του νηπιαγωγού, του δασκάλου και των ειδικοτήτων και αλλιώς κατέληξε.

Μα και τώρα αυτό που γίνεται με τα δημοτικά, που ένας δάσκαλος κάνει και τα μαθήματα των ειδικοτήτων, αυτό είναι λάθος, δεν μπορεί ένας δάσκαλος, δεν είναι καταρτισμένος να κάνει για παράδειγμα τη γυμναστική έτσι όπως θα την έκανε ένας γυμναστής. Ή τα εικαστικά, όσο και να προσπαθήσει, όσο και να επιμορφωθεί δεν είναι το αντικείμενό του.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Την εκπαίδευση γενικότερα, την εκπαίδευση του εκπαιδευτικού, μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω τη δουλειά μου απλά και θα φύγω.

Αυτό που πρέπει να κάνεις θα το κάνεις. Γιατί θέλεις να προχωρήσουν τα παιδιά που έχεις. Να εξελιχθούν, άσχετα με το μισθό. Τα παιδιά δε φταίνε σε τίποτα.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αν είχα τη δυνατότητα δε θα είμασταν καθόλου μέσα στην τάξη. Θα είμασταν έξω, για να δούνε πράγματα, να γνωρίσουν τον κόσμο. Δε θα κλεινόμασταν μέσα στο σχολείο, ώστε να αποκτήσουν περισσότερα βιώματα.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Όχι δεν ικανοποιούνται, πολλά πράγματα δε γίνονται. Αλλιώς τα είχα φανταστεί στην αρχή και αλλιώς κατέληξαν, παίζει ρόλο και η οικονομική κρίση. Τα χρήματα είναι το βασικό για να κάνεις πράγματα. Αν και μπορείς να βρεις εναλλακτικές λύσεις, αν έχεις συνεργάσιμους γονείς, αλλά δυσκολεύομαι να τους ζητήσω πράγματα γιατί και αυτοί έχουν τις δουλειές τους, έχουν τα προβλήματά τους και διστάζω να τους ζητάω συνέχεια πράγματα.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όχι δεν θα έκανα κάτι που να αντιβαίνει.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Υπάρχουν τα θετικά και τα αρνητικά. Τα αρνητικά είναι όλα αυτά που είπαμε πριν, η αβεβαιότητα, οι συνθήκες, δεν ξέρεις αν θα δουλέψεις, όμως υπάρχουν και κάποια θετικά. Γνωρίζεις καινούριους τόπους, γνωρίζεις καινούριους ανθρώπους, τους βιώνεις, μαθαίνεις πράγματα που αν καθόσουν ένα σχολείο δε θα τα μάθαινες. Την ιστορία ενός τόπου, κάποιο νησί, ανοίγουν οι ορίζοντές σου, ανοίγουν τα μάτια σου. Εκτός από την ταλαιπωρία όλων αυτών προσφέρει και άλλα πράγματα. Το μόνο πρόβλημα, αλλά δεν έχει να κάνει με το εκπαιδευτικό έργο, έχει να κάνει με το τι νιώθω σαν άνθρωπος. Όλες αυτές οι μετακινήσεις είναι πολύ δύσκολες και επίσης αν μπορούσαμε να μείνουμε δύο – τρία χρόνια σε ένα μέρος θα ήταν καλύτερα. Πιο αποδοτικό. Ενώ τώρα που είμαστε οκτώ μήνες σε ένα μέρος, μέχρι να το μάθουμε και α προσαρμοστούμε, πάει πέρασε ο χρόνος και η σχολική χρονιά.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη; Στο εκπαιδευτικό κομμάτι σας προσφέρουν τρόπους επιμόρφωσης, για παράδειγμα σεμινάρια;

Ανάλογα με το που βρίσκεσαι, αν είσαι στην Αθήνα, μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα. Αν είσαι σε ένα απομακρυσμένο νησί των Δωδεκανήσων, δε ξέρω κατά πόσο μπορείς να κάνεις πράγματα. Είναι και οι μετακινήσεις. Βέβαια σε πολλά πράγματα δε χρειάζεται η φυσική σου παρουσία, να κάνεις ένα μεταπτυχιακό, όμως για να παρακολουθήσεις ένα σεμινάριο ή κάποιο εργαστήριο θα πρέπει να είσαι εκεί. Όσο πιο πολλά γίνονται τόσο το καλύτερο.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Όλα αυτά, όταν είσαι νηπιαγωγός πρέπει να είσαι και άλλα επαγγέλματα ταυτόχρονα. Πρέπει να είσαι παιδαγωγός, όσο μπορείς, να είσαι ψυχολόγος, γιατρός, ηθοποιός, μουσικός, γυμναστής. Δεν υποστηρίζεις μόνο τα παιδιά, πολλές φορές υποστηρίζεις και τους γονείς. Υπάρχουν και άλλα προβλήματα που έρχονται και μπαίνουν μέσα στην τάξη.

Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Νιώθω ότι δεν μπορώ να αποδώσω όσο θα έπρεπε, από την άλλη όμως δε βαριέσαι κιόλας. Μαθαίνεις και κάτι.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Τον εαυτό σας ως επαγγελματία, πώς τον βλέπετε μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο;

Δεν μπορώ να τον δω σαν επαγγελματία γιατί πραγματικά δε ξέρω αν θα δουλέψω. Δε μπορώ να κάνω όνειρα, μακροπρόθεσμα. Γιατί δε ξέρω αν θα δουλεύω. Φέρνει επιπτώσεις και σε άλλους τομείς και όχι μόνο καθαρά στο εκπαιδευτικό κομμάτι.

Έχετε επηρεαστεί ως προς την ταυτότητα σας, ως προς τον επαγγελματισμό σας, όλα αυτά τα χρόνια και μέσα στην οικονομική κρίση που αναφέρατε. Λέτε ότι ίσως να ήταν κάπως καλύτερα αλλά δεν είναι. Γιατί έχουν ενταχθεί και άλλα χαρακτηριστικά και όλη αυτή η ταλαιπωρία όλο το χρόνο.

Επηρεάζουν όλα και εννοείται ότι δεν είναι έτσι όπως θα έπρεπε. Και η οικονομική κρίση να μην υπήρχε, πάντοτε θα πρέπει να ψάχνεις τρόπους για να καλυτερεύεις και να κάνεις καινούρια πράγματα.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται; Είπατε ότι είστε μόνη σας φέτος.

Και τις υπόλοιπες χρονιές που δεν ήμουν μόνη, ήταν καλές. Όταν κοιτάς τη δουλειά σου και δεν κουτσομπολεύεις και δε θες να κάνεις κοπάνες, αν είσαι τακτικός για πιο λόγο να υπάρχουν προβλήματα. Βέβαια αν τύχη να συνεργαστείς με ανθρώπους που δε θέλουν με τίποτα να συνεργαστούν και έχουν δικά τους προβλήματα, εκεί δε φταις εσύ, το μόνο που μπορείς να κάνεις είναι υπομονή και να περάσει η χρονιά. Και διπλωματία πολύ.

- 2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.)**

Γιατί;

Η γραφειοκρατία να είναι περιοριστική. Τα e-mail και οι εντολές που έρχονται χρειάζονται και αυτά το χρόνο τους για να γίνουν. Αλλά όχι εντάξει και προγράμματα άμα θέλεις παίρνεις, αν δε θες δε παίρνεις. Δε σου το επιβάλει κανείς.

- 3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;**

Καλές, δε είχα κάποιο πρόβλημα.

- 4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;**

Όλα τα ζητήματα είναι από κοινού αντιμετώπισιμα, αφού όλοι δουλεύουμε στις ίδιες συνθήκες,

- 5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα; Τι θα θέλατε να μου πείτε εσείς σαν άτομο για τον εαυτό σας. Τι είναι αυτό που σας κάνει να λέτε ότι όλοι έχουν προβλήματα αλλά η χρονιά πρέπει να περάσει σωστά. Ως νηπιαγωγός τι είναι αυτό που θα πρέπει να έχουμε ώστε να μη μεταφέρουμε τα προβλήματα στους μαθητές.**

Πρέπει να σκέφτεσαι ότι τα παιδιά δε φταίνε σε τίποτα. Είναι τα μόνα που δε φταίνε σε τίποτα. Ζούμε με τους αυριανούς πολίτες, οπότε έχουμε και εμείς την ευθύνη για το τι θα υπάρχει στο μέλλον. Οπότε επηρεάζουμε και εμείς τα παιδιά. Δε μπορείς άνθρωπος είσαι, κάποια στιγμή, μπορεί κάποια μέρα να πεις δεν αντέχω, δε μπορώ άλλο, όμως προσπαθείς να μη τα μεταφέρεις στην τάξη, ακριβώς γι' αυτό το λόγο, τα παιδιά δε φταίνε σε τίποτα. Επίσης τα παιδιά μπορεί να σου προσφέρουν και ανακούφιση, έρχονται σε αγκαλιάζουν, σου λένε ωραία λόγια, σου φτιάχνουν τη ψυχολογία.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Φυσικά και έχει επηρεάσει. Έχουν αλλάξει, ο καθένας πλέον έχει τα δικά του προβλήματα, για το πώς θα μετακινηθεί, πώς θα πάει στο σχολείο, πώς θα φύγει, όταν πάει σπίτι του μπορεί να έχει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα. Και με τους γονείς των μαθητών, είναι άνθρωποι. Έχω δουλέψει και σε γραφείο αλλά δεν είχα κάποιο πρόβλημα με τους προϊσταμένους, αλλά όταν είσαι και σε κάποιο νησί δε σε ξέρουν κιόλας. Σε ξέρουν μόνο σαν όνομα.

Η οικονομική πίεση, τα οικονομικά βάρη μπορεί να περάσουν και μέσα στο σχολείο. Και μέσα στις σχέσεις των ανθρώπων.

Μπορεί να μην έχει την υπομονή που είχε παλιά, να βγάζει μια επιθετικότητα. Απλά γνωρίζεις ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει και όταν κάποιος κάνει κάτι, έχει το λόγο του. Έχει και αυτός τα δικά του, οπότε εντάξει ας κάνουμε μια υποχώρηση για να μπορέσουμε να συνεργαστούμε.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Πάντοτε υπάρχει κάτι να κάνεις. Όσο αφορά τα αναλυτικά προγράμματα, τόσα πανεπιστήμια έχουμε, γιατί να τα παίρνουμε από έξω. Αφού και οι συνθήκες στην Ελλάδα είναι διαφορετικές. Να γίνουν οι προτάσεις από τα ελληνικά πανεπιστήμια και να διαμορφωθεί ένα αναλυτικό πρόγραμμα. Εννοείται ότι πρέπει να παίρνουμε συμβουλές και ιδέες από τις άλλες χώρες, όμως θα πρέπει να τις προσαρμόζουμε στο ελληνικό σχολείο. Και δε ξέρω κατά πόσο γίνεται αυτό σήμερα. Χρειάζεται περισσότερη επιμόρφωση, γιατί η επιστήμη προχωράει. Για παράδειγμα η επιμόρφωση στις πρώτες βοήθειες. Εάν κάποιο παιδάκι την ώρα που τρώει πνιγεί, τότε πραγματικά δε ξέρω τι θα έκανα. Αύξηση κονδυλίων για την εκπαίδευση, είναι κάτι πολύ σημαντικό και εάν μπορούσαν να υπάρχουν περισσότεροι εκπαιδευτικοί στα σχολεία, θα ήταν καλύτερα. Στο εξωτερικό υπάρχουν δύο εκπαιδευτικοί μέσα στην τάξη, βοηθάει ο ένας τον άλλο και έτσι γίνεται καλύτερα το μάθημα. Βέβαια εκεί υπάρχουν και τα προβλήματα της συνεργασίας, αλλά υποτίθεται ότι είμαστε μορφωμένοι άνθρωποι και θέλουμε να βαίνουν όλα καλά. Απλά με προβληματίζει ότι κάποια στιγμή θα χρειαστεί να διαλέξω ανάμεσα σε αυτή τη δουλειά ή σε κάποια άλλη, μόνο που φοβάμαι ότι δε θα χρειαστεί να μπω καν σε αυτό το δίλημμα, γιατί θα

αποφασίσει το Υπουργείο για μένα. Όσον αφορά την προσωπική μου διαβίωση. Τόσο όσον αφορά το εκπαιδευτικό έργο πιστεύω ότι δε θα καλυτερεύσει. Εάν χρειαστεί να βρίσκουμε χορηγούς για τα υλικά, για το πετρέλαιο, για βιβλία, τότε τα σχολεία θα γίνουν απλά καταστήματα, όπου θα διαφημίζουμε τους διάφορους χορηγούς.

Νομίζω ότι γίνεται κάτι ανάλογο στο εξωτερικό με τους χορηγούς και αναλαμβάνουν αυτοί και έτσι λειτουργούν τα σχολεία. Ακόμα και με τα κουπόνια που παίρνουν οι γονείς και μπορούν να πάνε το παιδί τους σε όποιο σχολείο θέλουν και με αυτό το κουπόνι πληρώνονται οι δάσκαλοι. Ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΕΛ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 28

Δ. 7 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΔΙΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;**

Το αναλυτικό πρόγραμμα θέτει πολλούς στόχους, που πολλές φορές είναι δύσκολο να επιτευχθούν όλοι, στη μαθησιακή διαδικασία. Τα σχολικά εγχειρίδια έχουν πλούσια θεματολογία, που είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της εποχής. Όμως κάποια παρουσιάζουν αρκετές δυσκολίες για τους μαθητές. Πολλά τεύχη Μαθηματικών είναι πυκνογραμμένα και περιλαμβάνουν ασκήσεις στις οποίες δεν μπορούν να ανταποκριθούν οι μαθητές, κυρίως, των τεσσάρων πρώτων τάξεων του δημοτικού. Επίσης, κάποια βιβλία ιστορίας έχουν μέσα στα κείμενα τους πολλές άγνωστες λέξεις και όρους, με αποτέλεσμα αυτά να είναι δυσνόητο για τα παιδιά. Τέλος, στα σχολικά βιβλία υπάρχουν αρκετές επαναλήψεις και ασκήσεις που έχουν διδαχθεί σε προηγούμενες ενότητες ή τάξεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο όγκος της ύλης.

Συμφωνώ με τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης, όμως η ποσότητα που θα διδαχθεί θα πρέπει να μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών ή τις συνθήκες της σχολικής μονάδας.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Εννοώ και αναφέρομαι στα σχολικά εγχειρίδια, στο πρόγραμμα διδασκαλίας, στα αναλυτικά προγράμματα, που αναφέρθηκαν και προηγουμένως, ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο σας;

Προσπαθώ το έργο μου να ανταποκριθεί στην εκπαιδευτική πολιτική των τελευταίων ετών. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας εφαρμόζω πρακτικές για την ένταξη των μαθητών από διαφορετικές χώρες ή των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ακόμα, προσπαθώ μέσα από δραστηριότητες να συνδέσω το σχολείο με την κοινωνία. Πιστεύω ότι το έργο μου θα μπορούσε να βελτιωθεί αν υπήρχαν περισσότερα τεχνολογικά μέσα στα σχολεία που θα έκαναν εύκολη και πιο απλή την επικοινωνία μεταξύ των σχολείων, καθώς και την επικοινωνία με σχολεία άλλων χωρών μέσα από ειδικές πλατφόρμες, κάτι το οποίο δεν έχω εφαρμόσει ακόμα.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Και αν ικανοποιήστε.

Το έργο που προσφέρω με ικανοποιεί όταν έχει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και εκπληρώνει τους στόχους. Θετικό αποτέλεσμα είναι έστω και μία μικρή αλλαγή στη στάση και συμπεριφορά των μαθητών απέναντι σε μία κατάσταση. Ακόμα, ικανοποιούμαι, όταν υπάρχει ανταπόκριση και αναγνώριση του έργου μου τόσο από τους γονείς, όσο και από ανώτερα άτομα στο σχολείο π.χ. διευθυντές.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας; Και αν μπορείτε να τις επηρεάσετε.

Πιστεύω ότι δεν μπορώ να επηρεάσω σε μεγάλο βαθμό τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών.

Γιατί το λέτε αυτό;

Αυτό οφείλεται σε πολλούς λόγους. Όσον αφορά την ανάπτυξη ως άτομο, το κάθε παιδί μεγαλώνει μέσα στο σπίτι του με συγκεκριμένες αντιλήψεις και βιώνει συμπεριφορές που υιοθετεί, οι οποίες είναι δύσκολο να αλλάξουν γιατί συνήθως δεν υπάρχει η συνεργασία της οικογένειας με τον εκπαιδευτικό. Όσον αφορά τις

προοπτικές ανάπτυξης στη σχολική επίδοση, πιστεύω ότι μπορούν να αλλάξουν σημαντικά, μόνο αν η χαμηλή επίδοση οφείλεται σε έλλειψη ερεθισμάτων μάθησης στο περιβάλλον του σπιτιού. Αν η αιτία είναι κάποιες μαθησιακές ή άλλες δυσκολίες, απαιτείται εξατομικευμένη υποστήριξη του μαθητή, η οποία είναι πολύ δύσκολη στην πράξη με το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα. Τέλος, πιστεύω, ότι ένας δάσκαλος δεν μπορεί να επηρεάσει τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών, όταν είναι δάσκαλος τους μόνο για μία σχολική χρονιά.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Αναφέρομαι τόσο μέσα στην τάξη αλλά και γενικότερα αφού αλλάζει η εποχή και όλα αυτά τα χρόνια που δουλεύετε. Τι έχει αλλάξει ίσως στις συνθήκες διδασκαλίας σας;

Σίγουρα οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας μεταβάλλονται. Καταρχήν οι συνθήκες αλλάζουν ανάλογα με την περιοχή που βρίσκεται το σχολείο, τον αριθμό και το επίπεδο των μαθητών. Ακόμα, υπάρχουν συχνά μεταβολές στη διδακτέα ύλη των διδακτικών αντικειμένων και εισαγωγή νέων μεθόδων διδασκαλίας, που βασίζονται στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Άλλος παράγοντας είναι η σύγχρονη οικονομική κατάσταση, η οποία επηρεάζει την ψυχολογία και την ικανότητα μάθησης των παιδιών. Τέλος, η σύγχρονη εποχή δημιουργεί την ανάγκη απόκτησης νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Όλα αυτά απαιτούν μια συνεχή προσαρμογή της διδασκαλίας και για να γίνει αυτό πρέπει να αφιερώνω αρκετό χρόνο στην προετοιμασία της. Ακόμα, πρέπει να ενημερώνομαι και να εκπαιδεύομαι διαρκώς πάνω σε νέες πρακτικές, στις νέες τεχνολογίες και σε ζητήματα ψυχολογίας.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Αναφέρομαι σε όλα αυτά που μας ταλαιπωρούν τόσα χρόνια, στο μισθό μας, στην αβεβαιότητας μετακινήσεις μας, το ωράριο, τις συνθήκες, μετακόμιση κάθε χρόνο, μία και δύο και παραπάνω φορές, όλα αυτά πώς σας επηρεάζουν; Πάνω στην εργασία σας πάλι αναφέρομαι.

Αυτό που με επηρεάζει περισσότερο στην εργασία μου, ως αναπληρώτρια δασκάλα, είναι η αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς. Κάθε χρόνο η ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας οδηγεί σε νέα μείωση των θέσεων εργασίας για δασκάλους, με

αποτέλεσμα να μη γνωρίζω αν θα εργαστώ, ποια περίοδο θα με προσλάβουν και σε ποια περιοχή. Έτσι δεν μπορώ να προγραμματίσω τη ζωή μου, δεν ξέρω σε ποιο μέρος θα πρέπει να μείνω, όσο είμαι άνεργη και αν θα πρέπει να αναζητήσω άλλη εργασία. Όλα αυτά μου προκαλούν άγχος και ανασφάλεια την περίοδο της αναμονής. Ακόμα το γεγονός ότι πρέπει να μετακομίζω διαρκώς και να βρίσκω νέο σπίτι σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, από την ανακοίνωση της πρόσληψης είναι πολύ κουραστικό, ψυχοφθόρο και δαπανηρό. Η προσαρμογή στο νέο περιβάλλον διαμονής και εργασίας πρέπει να γίνει πολύ γρήγορα και ενώ στο τέλος της σχολικής χρονιάς έχω συνηθίσει στις νέες συνθήκες και στο νέο τρόπο ζωής, αναγκάζομαι πάλι να αλλάξω περιβάλλον. Τέλος, η λήξη της σύμβασης, που με οδηγεί κάθε καλοκαίρι στην ανεργία είναι επίσης κάτι που με αγχώνει.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Αναφέρομαι στην επίδοση των μαθητών σας, τους στόχους που θέτετε από την αρχή της χρονιάς και όλα αυτά τα ζητήματα που ίσως σας ταλαιπωρούν όλη τη χρονιά.

Πιστεύω ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει την επίδοση των παιδιών. Τα παιδιά, λόγω των οικονομικών δυσκολιών που μπορεί να αντιμετωπίζουν οι γονείς τους και τα προβλήματα που αυτές δημιουργούν στην οικογένεια, έρχονται στο σχολείο προβληματισμένα και γεμάτα ανασφάλεια. Ακόμα, σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να έρχονται στο σχολείο υποσιτισμένα. Τα παραπάνω οδηγούν σε μειωμένη συγκέντρωση της προσοχής κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και σε έλλειψη ενδιαφέροντος για το μάθημα, με αποτέλεσμα να μην εκπληρώνονται οι διδακτικοί στόχοι.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Ή αν μπορείτε να κάνετε κάτι, τι σας προβληματίζει περισσότερο;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο, είναι ότι τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει αρκετή ανατροφοδότηση από τον Σχολικό Σύμβουλο πάνω στα αποτελέσματα της διδασκαλίας του εκπαιδευτικού. Έτσι, ο εκπαιδευτικός δε γνωρίζει τρόπους που θα μπορούσαν να κάνουν τη διδασκαλία του αποτελεσματικότερη και να διευκολύνουν την επίτευξη των στόχων.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε; Και αν υπάρχουν οι αλλαγές αυτές.

Αυτό που έχει αλλάξει όλα αυτά τα χρόνια στον τρόπο με τον οποίο ασκώ το επάγγελμα, είναι η αυστηρότητα και η προσήλωσή μου, στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων που έχουν τεθεί από την αρχή της χρονιάς. Τα πρώτα χρόνια ένιωθα υποχρέωση απέναντι στον εαυτό μου, στα παιδιά και τους γονείς να επιτευχθούν όλοι οι διδακτικοί στόχοι. Τώρα έχω αποδεχθεί ότι οι στόχοι αυτοί μπορούν να διαφοροποιηθούν τόσο στον αριθμό τους, όσο και στον βαθμό στον οποίο θα επιτευχθούν.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Αυτή η αλλαγή είναι κατά τη γνώμη μου και θετική και αρνητική. Οι θετικοί παράγοντες που συνέβαλαν ήταν, η συνειδητοποίηση του παιδαγωγικού μου ρόλου και της ευελιξίας που πρέπει να διαθέτει ένας εκπαιδευτικός. Οι αρνητικοί παράγοντες ήταν η απουσία στήριξης και η μη αναγνώριση του έργου από την ηγεσία της σχολικής μονάδας.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας; Δηλαδή όλα αυτά που αποκομίσατε στο πανεπιστήμιο, θεωρείτε ότι σας διευκολύνουν στο έργο σας;

Οι βασικές σπουδές μου είναι δεν είναι αρκετά υποστηρικτικές, όσον αφορά την καθημερινή διδακτική πράξη, γιατί βασίζονται σε θεωρητικές παιδαγωγικές γνώσεις και σε ιδεατές μορφές διδασκαλίας, οι οποίες δεν μπορούν να εφαρμοστούν στην πραγματικότητα. Τα μαθήματα της διδακτικής δε λαμβάνουν υπόψη τους το διδακτικό χρόνο που υπάρχει στη διάθεση των εκπαιδευτικών, αν υπάρχουν τα διαθέσιμα εποπτικά μέσα και υλικά στα σχολεία και κατά πόσο τα παιδιά μπορούν να ανταποκριθούν με τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα στον τρόπο διδασκαλίας που προτείνουν, ιδιαίτερα στο μάθημα των Μαθηματικών. Επιπλέον, στις βασικές σπουδές δεν υπήρχε κάποιο παιδαγωγικό μάθημα, το οποίο να περιγράφει τρόπους με τους οποίους μπορεί να διαχειριστεί ο εκπαιδευτικός συμπεριφορές μαθητών, όταν

αυτές ξεφεύγουν από τα αποδεκτά όρια και έχουν εξαντληθεί όλες οι παιδαγωγικές μέθοδοι.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο; Και αν ναι ή όχι σε ποιο βαθμό;

Πιστεύω ότι ο εκπαιδευτικός σήμερα δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητος από τον γραφειοκρατικό έλεγχο.

Γιατί;

Γιατί περιλαμβάνει πολλές μορφές, όπως τη συμπλήρωση παρουσιολογίων, για τη μηνιαία μισθοδοσία, συνεχή συμπλήρωση εντύπων, με τα ατομικά στοιχεία που υπάρχουν ήδη περασμένα στο σύστημα, την ενημέρωση της πλατφόρμας του my school, με στοιχεία τα οποία υπάρχουν και σε έντυπη μορφή.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Πιστεύω ότι διαθέτω επαγγελματική αξιοπρέπεια ικανή να διαμορφώσει μια θετική επαγγελματική ταυτότητα στη μέχρι τώρα επαγγελματική ζωή μου. Είμαι συνεπής στα διδακτικά μου καθήκοντα, τηρώ με ακρίβεια το ωράριο διδασκαλίας, προετοιμάζομαι για τη διδασκαλία, σέβομαι τα ανώτερα στελέχη της εκπαίδευσης και εφαρμόζω τους νόμους και τις εγκυκλίους, που αφορούν την ασφάλεια των παιδιών και την εύρυθμη λειτουργία της σχολικής μονάδας.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Η συνεχής αβεβαιότητα της διδασκαλικής μου καριέρας με κάνει να ανησυχώ για το μέλλον που θα έχω στο επάγγελμα αυτό.

Γιατί το λέτε;

Σκέφτομαι ότι θα είναι πολύ δύσκολη η μονιμοποίηση μου στον κλάδο, καθώς πλέον υπάρχουν πολλοί αδιόριστοι απόφοιτοι των παιδαγωγικών τμημάτων. Επίσης, φοβάμαι μήπως σε κάποια χρόνια η ανάγκη για δημιουργία οικογένειας με αφήσει εκτός εργασίας, γιατί τότε δε θα είναι εύκολο να μετακινούμαι συνεχώς. Όμως δεν απογοητεύομαι γιατί αγαπώ την εργασία μου και μου προσφέρει ικανοποίηση.

7. Βέβαια τα έχετε ξανά αναφέρει όλα αυτά προηγουμένως, τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Αυτό που με φθείρει είναι η συνεχής αλλαγή σχολικών μονάδων, γιατί χρειάζεται αρκετός χρόνος προκειμένου να γνωρίσω τους νέους συναδέλφους, να εξοικειωθώ με τους χώρους του σχολείου και με τις αίθουσες διδασκαλίας. Ακόμα, δε γνωρίζω πού βρίσκονται απαραίτητα υλικά, βιβλία και άλλα εποπτικά μέσα του σχολείου, με αποτέλεσμα τις πρώτες εβδομάδες να αντιμετωπίζω δυσκολίες και εμπόδια στο διδακτικό έργο.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Μου είπατε ότι είστε σε διθέσιο, φαντάζομαι πως ναι. Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς; Εννοώ τις αποφάσεις που αφορούν καθαρά τη δουλειά σας.

Να απαντήσω για τις προηγούμενες σχολικές μονάδες όπου ήμουν;

Μπορείτε βέβαια να αναφερθείτε και στη φετινή. Κατά πόσο παίζουν ρόλο οι αποφάσεις που λαμβάνετε, στο εργασιακό σας όμως κομμάτι. Και αν παίζουν ρόλο.

Οι αποφάσεις που με επηρεάζουν περισσότερο είναι αυτές που λαμβάνονται εκτός σχολικής μονάδας, για παράδειγμα από το Υπουργείο Παιδείας και αφορούν το εργασιακό μου μέλλον, χωρίς να υπάρχει κανένας ουσιαστικός διάλογος με τους εκπαιδευτικούς. Στις σχολικές μονάδες που έχω εργαστεί, μου δινόταν πάντα η ευκαιρία να συμμετέχω σε αποφάσεις που λαμβάνονταν μέσα στο Σύλλογο Διδασκόντων.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Πιστεύω ότι σε γενικές γραμμές ταυτίζομαι με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο γιατί δίνουν έμφαση σε πανανθρώπινες αξίες, όπως την ισότητα, την αλληλεγγύη, το σεβασμό και την αποδοχή στο διαφορετικό και μπορούν να βοηθήσουν στη διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας, αν υπάρχει ο σωστός χειρισμός τους από τον εκπαιδευτικό.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Σε όλα αυτά δηλαδή που κάνετε κατά τη διάρκεια της διδακτικής σας ώρας. Αισθάνεστε ότι μπορείτε να είστε πιο ευέλικτη ή είστε σε στενά περιορισμένα όρια;

Αισθάνομαι απελευθερωμένη.

Γιατί;

Γιατί δεν νιώθω ότι υποχρεώνομαι να ακολουθήσω τα προγράμματα και τις μεθόδους που προωθούν οι σύγχρονες τάσεις. Μπορώ να εφαρμόσω μια πιο παραδοσιακή διδασκαλία η οποία θα πληροί τα παιδαγωγικά κριτήρια και θα εξυπηρετεί δικούς μου στόχους που μπορεί να διαφέρουν από αυτούς που προωθούν οι σύγχρονες ιδεολογίες, είναι όμως εξίσου σημαντικοί.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Και αναφέρομαι στην ταυτότητα του εκπαιδευτικού, δηλαδή πώς το ορίζετε εσείς, πώς το ορίζουν οι άλλοι και τι σημαίνει για τους άλλους ο εκπαιδευτικός, ο δάσκαλος;

Η οικονομική κρίση δεν έχει αλλάξει την ταυτότητα του επαγγέλματος μου. Το επάγγελμα του δασκάλου είναι ένα λειτούργημα από τότε που ξεκίνησε να υπάρχει. Στις μέρες μας υπάρχουν πολλές δυσκολίες κατά τη διάρκεια της άσκησης του, όμως αυτές δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να φανούν αποτρεπτικές στη διεκπεραίωση του ρόλου του εκπαιδευτικού, που είναι η διαπαιδαγώγηση των νέων. Αντίθετα, σήμερα γίνεται πιο επιτακτική η ανάγκη για ισχυροποίηση αυτού του ρόλου, γιατί μόνο μέσα από τη σωστή εκπαίδευση θα μουν οι βάσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.

Μου είπατε ότι είναι λειτούργημα, ναι όμως πληρωνόμαστε, παίρνουμε κάποιο μισθό, σαν εκπαιδευτικοί, γιατί το θεωρείτε λειτούργημα; Θα μπορούσε να είναι ένα καθαρά επάγγελμα, μπαίνετε, κάνετε τη δουλειά σας και φεύγετε.

Γιατί κάνουμε πολύ περισσότερα πράγματα από αυτά που αναλογούν στο μισθό που παίρνουμε.

Τι νομίζετε ότι προσφέρετε στα παιδιά;

Τη διάπλαση του χαρακτήρα και του ήθους τους.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου, στο οποίο δραστηριοποιείστε. Αναφέρομαι στις αξίες και την ηθική σας.

Πιστεύω ότι η οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το ηθικό και αξιακό πλαίσιο των εκπαιδευτικών. Υπάρχουν εκπαιδευτικοί που είναι αδιάφοροι στη δουλειά τους, γιατί έτσι ήταν και πριν την κρίση. Αντίθετα, οι ευσυνειδητοί εκπαιδευτικοί, που αποτελούν την πλειοψηφία, βάζουν πάνω από κάθε χρηματική αμοιβή το συμφέρον των μαθητών τους και παίρνουν ικανοποίηση από το έργο που προσφέρουν και από την αναγνώριση του έργου αυτού, με αποτέλεσμα η μείωση του μισθού να μην τους επηρεάζει στο παιδαγωγικό τους έργο, παρόλο που τους επηρεάζει στην καθημερινή ζωή.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στην εργασία μου είναι η συνεχόμενη υποβάθμιση της παιδείας, η οποία αποτελεί το μόνιμο θύμα της οικονομικής κρίσης. Η συνεχής περικοπή των κονδυλίων για την εκπαίδευση δυσχεραίνει το έργο του δασκάλου και υπονομεύει την ποιότητα της εκπαίδευσης.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα; Από τη στιγμή που αποφασίσατε να σπουδάσετε.

Τα συναισθηματικά κίνητρα που με ώθησαν να επιλέξω το συγκεκριμένο επάγγελμα ικανοποιούνται. Όμως, δεν ικανοποιούνται κάποιες προσδοκίες που είχα ως προς τον τρόπο που μπορώ να επηρεάσω αρνητικές συμπεριφορές των παιδιών, οι οποίες πολλές φορές, παρά την εκπαιδευτική και παιδαγωγική παρέμβαση εξακολουθούν να υπάρχουν. Τέλος, τα επαγγελματικά κίνητρα που με ώθησαν να επιλέξω το επάγγελμα, δεν ικανοποιούνται, εφόσον δεν υπάρχουν προοπτικές για μόνιμο διορισμό.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Κάποιες φορές, κατά την άσκηση του έργου μου, μπορεί να αδικήσω άθελά μου κάποιον μαθητή ή να δώσω περισσότερη προσοχή σε κάποιους μαθητές σε σχέση με τους υπόλοιπους, δημιουργώντας έτσι ανισότητες ανάμεσα τους. Για την επίλυσή τους φροντίζω να αποκαταστήσω την άδικη συμπεριφορά, γιατί πληγώνει τα παιδιά που την καταλαβαίνουν αμέσως και δύσκολα τη συγχωρούν.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Πιστεύω ότι το επάγγελμά μου με βοηθάει στην ατομική μου ανάπτυξη, γιατί με κάνει πιο κοινωνική, καθώς έρχομαι σε επαφή με πολλά άτομα. Ακόμα, με κάνει πιο ευαισθητοποιημένη απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα και αυξάνει την επιθυμία μου για προσφορά στον συνάνθρωπο.

Αναφέρομαι και σε σεμινάρια, επιμορφωτικές ημερίδες κ.ά., γίνονται; Και αν ναι σε πόσο βαθμό μπορούν να σας βοηθήσουν;

Αυτά γίνονται από τους σχολικούς συμβούλους. Σίγουρα βοηθάνε στο έργο όταν δεν είναι σε θεωρητικό επίπεδο και είναι πιο πρακτικά και αφορούν παραδείγματα μέσα από την καθημερινή πράξη και εμπειρίες άλλων εκπαιδευτικών.

Έχουν τεθεί και κάποιες αμφισβητήσεις, όπως ότι γίνονται κάποια προγράμματα από το ΕΣΠΑ και πρέπει να γίνουν οι ώρες και ο σύμβουλος από την πλευρά του να τις κάνει απλά για να γραφτούν, εμείς να πάμε απλά γιατί πρέπει να πάμε, για όλα αυτά τι λέτε; Ισχύει κάτι τέτοιο, τι πιστεύετε;

Όχι, πιστεύω ότι δεν ισχύει.

Θεωρείτε ότι τα προγράμματα είναι εντάξει, με βάση εμάς, τη δουλειά μας και τον τρόπο που παράγουμε μέσα στην τάξη;

Ναι. Έχω πάει πολλές φορές σε σεμινάρια του ΕΣΠΑ. Όταν δούλευα στην παράλληλη στήριξη και ήταν πάρα πολύ ενδιαφέροντα και άξιζαν.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Πιστεύω ότι η εκπαίδευση μου προσφέρει δυνατότητες για επαγγελματική ανάπτυξη, αν και είναι λίγες. Μέσω των σχολικών συμβούλων, που είπαμε και άλλων φορέων διοργανώνονται επιμορφωτικά σεμινάρια, τα οποία προσφέρουν συνεχή κατάρτιση

και επιμόρφωση πάνω σε τεχνολογικά, κοινωνικά και επιστημονικά ζητήματα. Ακόμα, μέσα από τις νέες εκπαιδευτικές τάσεις, που προωθούν το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, μπορώ να κάνω το έργο μου γνωστό σε πολλούς φορείς, να αποκτήσω καλή φήμη για τη δουλειά μου και να δημιουργήσω προοπτικές για εργασία σε άλλες θέσεις.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Ο ρόλος μου μέσα στην κοινωνία είναι πολύ σημαντικός, γιατί τα παιδιά είναι οι μελλοντικοί ενήλικες. Ο δάσκαλος είναι ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή των παιδιών και έχει μέρος της ευθύνης για την εξέλιξή τους σε υγιείς προσωπικότητες. Ο ρόλος αυτός μου δημιουργεί άγχος, αλλά ταυτόχρονα χαρά και ελπίδα ότι θα μπορέσω να συμβάλλω στη βελτίωση της κοινωνίας.

Πιστεύετε ότι ένας εκπαιδευτικός έχει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε προηγουμένως; Ή πρέπει να τα έχει όλα αυτά;

Ναι ένας ευσυνείδητος εκπαιδευτικός, που αγαπά τη δουλειά του, πρέπει να τα έχει.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Και αναφέρομαι στο πώς βλέπετε τον εαυτό σας ως επαγγελματία, ως εκπαιδευτικό. Αλλά και μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο.

Η οικονομική κρίση δε με έχει επηρεάσει ως εκπαιδευτικό. Όμως έχει επηρεάσει την προσωπική μου ταυτότητα, αφού το αβέβαιο εργασιακό μέλλον με έχει κάνει πιο ανασφαλής.

Πιστεύετε ότι μεταφέρετε αυτή η ανασφάλεια και στον εργασιακό σας χώρο;

Πιστεύω ότι δε μεταφέρεται, γιατί μπαίνοντας στην τάξη ξεχνάω όλα τα προβλήματα.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται; Μου είπατε ότι είστε σε διθέσιο, είστε προϊσταμένη;

Ναι. Οι σχέσεις μου με τα ανώτερα στελέχη της εκπαίδευσης μπορεί να είναι πολύ καλές ή σε άλλες περιπτώσεις τυπικές. Τα προηγούμενα έξι χρόνια είχα διευθυντές που ήταν πολύ υποστηρικτικοί και άλλοι που ήταν καχύποπτοι με τους εκπαιδευτικούς που είχαν λίγα χρόνια προϋπηρεσίας. Συνεργάζομαι με τους σχολικούς συμβούλους και ζητώ τη βοήθεια τους όταν αντιμετωπίζω κάποια δυσκολία.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί; Αναφέρομαι γενικότερα στο σχολικό περιβάλλον, από τους συναδέλφους μέχρι τους γονείς, μέχρι για οποιοδήποτε μπορεί να μπει στο χώρο του σχολείου.

Το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα είναι κατά τη γνώμη μου περιοριστικά σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης. Τα παιδιά βρίσκονται πολλές ώρες σε έναν χώρο, ο οποίος δεν είναι κατάλληλα διαμορφωμένος και τα κουράζει, αφού αναγκάζονται να κάθονται συνέχεια σε ένα θρανίο. Δεν υπάρχουν τα απαραίτητα τεχνολογικά μέσα και βιβλία που να διευκολύνουν τη διερευνητική μάθηση, ενώ αντίθετα οι μαθητές συνήθως περιορίζονται στη γνώση που θα τους προσφέρει ο δάσκαλος ή το σχολικό βιβλίο. Οι επισκέψεις του σχολικού συμβούλου δεν είναι συχνές και όταν γίνονται δεν προσφέρουν δειγματικές διδασκαλίες αλλά κάποιες οδηγίες και υποδείξεις πάνω σε θέματα που επιλέγει ο ίδιος ο σχολικός σύμβουλος συνήθως και όχι σε αυτά που ζητάνε οι εκπαιδευτικοί. Οι γονείς είναι κάποιες φορές καταπιεστικοί, προσπαθούν να επιβάλλουν την άποψή τους και να κάνουν υποδείξεις στο δάσκαλο. Αν και στο τέλος πιστεύω ότι ο δάσκαλος μπορεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους και να τους κάνει να αναθεωρήσουν.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας; Βέβαια έχετε αναφέρει και κάποια πράγματα και προηγουμένως.

Με τους συναδέλφους μου στο σχολείο έχω πάντα καλές σχέσεις και συνεργαζόμαστε πάνω σε εκπαιδευτικά θέματα. Η σχέση μου με τους γονείς διαμορφώνεται στη διάρκεια της χρονιάς, επειδή όπως είπα και πριν, βλέποντας τη δουλειά μου με εμπιστεύονται περισσότερο. Η σχέση με τους μαθητές μου είναι καλή, αν και κάποιες

φορές η συμπεριφορά τους οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ μας. Αυτές τις επιλύουμε με διάλογο, με την υπενθύμιση των κανόνων και την αποδοχή των λάθος συμπεριφορών.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Συνήθως το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι ζεστό και τα διάφορα ζητήματα αντιμετωπίζονται συλλογικά. Σε κάποιες περιπτώσεις, όμως, υπάρχουν εκπαιδευτικοί οι οποίοι συμπεριφέρονται αυταρχικά και δεν συμμορφώνονται με την άποψη των πολλών, είτε γιατί δε βιώθουν ικανοποίηση από την εργασία τους, είτε επειδή έχουν πολλά χρόνια προυπηρεσίας και πιστεύουν ότι πρέπει να υπερισχύει η άποψή τους.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Η ξεχωριστή επαγγελματική ταυτότητα διαμορφώνεται από την εργατικότητα μου, την υπευθυνότητα, στην άσκηση του διδακτικού έργου και την τυπικότητα ως προς την τήρηση του εκπαιδευτικού νομοθετικού πλαισίου.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Και αναφέρομαι και με όλους τους εργαζόμενους και με τους συναδέλφους και με όλους τους ανθρώπους που εμπλέκεστε στη σχολική μονάδα.

Η οικονομική κρίση έχει μειώσει την επικοινωνία με τους συναδέλφους μου και με τους άλλους ανθρώπους. Οι οικονομικές εκκρεμότητες, η ανεργία και τα καθημερινά έξοδα δημιουργούν άγχος και κατάθλιψη. Ταυτόχρονα για λόγους οικονομίας περιορίζονται οι έξοδοι και οι συναντήσεις, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι ευκαιρίες για σύσφιξη των σχέσεων.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις; Δηλαδή τι μπορείτε να αλλάξετε, πώς μπορείτε να αλλάξετε το ρόλο σας μέσα σε όλα αυτά τα πλαίσια και να

το κάνετε ίσως διαφορετικό, να το κάνετε πιο επικοινωνιακό, να αναπτυχθείτε και να αναπτύξετε το επίπεδο ίσως των μαθητών σας. Ποιες αλλαγές θα κάνατε;

Οι σύγχρονες τάσεις της παγκοσμιοποίησης θέτουν σε κίνδυνο τις ανθρωπιστικές αξίες της παιδείας. Και απειλούν την παράδοσή μας. Γι' αυτό πιστεύω ότι ως εκπαιδευτικός μπορώ να συμβάλλω στη διαφύλαξη των αξιών αυτών, να υιοθετήσω ένα δικό μου όραμα για την παιδεία, που θα δίνει έμφαση στην ανάπτυξη του ανθρώπου, να το υπηρετήσω με αγάπη, αφοσίωση και αίσθημα ευθύνης, τόσο για τα παιδιά όσο και για την πατρίδα μας.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις; Κάτι που θα θέλατε να αλλάξει στη δουλειά σας, στον τρόπο πρόσληψής σας ίσως.

Νομίζω ότι δεν αναφέρθηκε ο τρόπος με τον οποίο βλέπει η κοινωνία τον εκπαιδευτικό στις μέρες μας και κατά πόσο αυτός έχει επηρεάσει τις πρακτικές του Υπουργείου Παιδείας. Πόσο έχει οδηγήσει στο κλείσιμο των σχολείων, στο μη διορισμό των εκπαιδευτικών, στη συνεχή υποβάθμιση της παιδείας.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΗΡ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 29

Δ. 7 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Θεωρώ ότι τα παιδιά αναγκάζονται από πολύ μικρή ηλικία να μπουνε σε ένα κυνήγι γνώσεων το οποίο θα τους προσφέρει υποτίθεται δυνατότητες για το μέλλον. Είναι πολύ μικρά για να μπορέσουν να ξεκινήσουν να μαθαίνουν και να κυνηγάνε το τι επάγγελμα θα κάνουν, από τόσο μικρά τέτοια πίεση, τέτοιο φόρτο εργασίας, στο

σχολείο, στο σπίτι, στα φροντιστήρια και για όλα αυτά φταίει η κοινωνία μας που αναγκάζει από τόσο μικρή ηλικία να μούνε στον τομέα του πρέπει, του διάβασε, να γίνεις γιατρός, να γίνεις δικηγόρος και τα λοιπά. Όλα αυτά περνάνε βέβαια μέσα από τα σχολικά προγράμματα, τα σχολικά εγχειρίδια και το αναλυτικό πρόγραμμα. Το κάθε κόμμα, κυβέρνηση περνάει τα δικά του συμφέροντα, που όλα αυτά έχουν στόχο άβουλα πλάσματα και παγκοσμιοποίηση κατά τη γνώμη μου. Τα σχολικά εγχειρίδια έχουν βγει από το 2006, οπότε θεωρώ ότι χρειάζονται άμεσα αλλαγή και ήδη το βλέπουμε στις μέρες μας γιατί πολλά μαθήματα μέσα, όπως Γλώσσα, Μαθηματικά, Φυσική, Γεωγραφία, ήδη τα έχουν εξαιρέσει παραδείγματος χάριν όπως φέτος από την ύλη. Στην ουσία το 1/3 του κάθε βιβλίου, το 1/4 το βγάζουν από μόνοι τους γιατί το θεωρούν ότι δεν είναι κατάλληλο. Οπότε πρέπει να καταλάβουν ότι πρέπει να αλλάξουν τα βιβλία αυτά, να εκσυγχρονιστούν και να φτάσουν πιο κοντά στα παιδιά. Θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα στον κάθε δάσκαλο να ακολουθήσει το δικό του πρόγραμμα πάνω σε συγκεκριμένα στοιχεία που θα μπορέσει να δουλέψει ο ίδιος. Από τη στιγμή που το σχολικό εγχειρίδιο, κατά τη γνώμη μου δεν είναι κατάλληλο αυτή τη στιγμή τουλάχιστον. Η συμμετοχή μας στα σχολικά εγχειρίδια και τα σχολικά προγράμματα είναι μηδαμινή, κανένας από εμάς δεν αναρωτήθηκε ποτέ τι πρέπει να γραφεί, τι δε μας αρέσει, τι μας αρέσει, υπάρχουν κάποιοι, υποτίθεται, ειδικοί που τα γράφουν και εμείς απλά είμαστε υποχρεωμένοι να τα ακολουθήσουμε. Δεν μπορώ να γνωρίζω με ποια διαδικασία επιλέγονται αυτοί που πρέπει να τα γράψουν και από τι επιτροπές περνάνε. Αλλά κατά κοινή ομολογία, θεωρώ ότι τα βιβλία είναι πολύ μέτρια έως απαράδεκτα.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Θεωρώ ότι ο κάθε δάσκαλος προσφέρει πολύ μεγαλύτερο έργο από αυτό που υποτίθεται ότι πρέπει να προσφέρεις και συνηθίζει η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους, η οποία σκοπό έχει τη συνέχεια των κοινωνικών ανισοτήτων. Στόχος της είναι το σχολείο να μην μπορεί να αλλάξει κάτι, απλά να μεταφέρει την κοινωνία, την έξω μέσα στο σχολείο. Οι πλούσιοι να παραμείνουν πλούσιοι και να έχουν τη γνώση και τα εφόδια, οι μέτριοι να μείνουν μέτριοι και κάποιοι να μπορέσουν να ξεπηδήσουν προς τα πάνω και οι κατώτεροι, το 99% των περιπτώσεων να μείνουν και αυτοί κατώτεροι στο μέλλον.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Στις μέρες μας η μεγαλύτερη ικανοποίηση είναι για τα παιδιά, αυτά μόνο σου προσφέρουν ότι το έργο που έκανες, κατάφερες ότι κάτι έχεις κάνει και εσύ σε αυτή τη δουλειά, από τους γονείς, από το περιβάλλον, από την τοπική κοινωνία, πιστεύω ότι μόνο αυτοί σου δείχνουν ότι κάτι γίνεται, ότι σε εμπιστεύονται, δίνεις αξίες στα παιδιά τους, σε αγαπάνε, μαθαίνουν, προχωράνε, εξελίσσονται. Το κράτος το μόνο που μας έχει δώσει τόσα χρόνια είναι μια συνεχόμενη μείωση σε όλα. Στην πίστη μας σε εμάς, μας υποβαθμίζει, δε θεωρεί καν ότι είμαστε λειτούργημα, δεν αμειβόμαστε σωστά, είμαστε συνέχεια σε οποιαδήποτε πόλη ανά πάσα ώρα και στιγμή, η θέση μας είναι να αναπληρώνουμε, να αναπληρώνουμε στην ουσία τον ίδιο τον εαυτό μας κάθε χρόνο, κάθε χρόνο τα ίδια, κάθε κυβέρνηση τα ίδια, μόνο λόγια και τίποτα παραπάνω.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Κατά την άποψή μου αυτοί που επηρεάζουν περισσότερο τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών είναι κατά βάση οι γονείς τους, με αυτά που θα τους προσφέρουν στην καθημερινότητά τους, συνειδητοποιώντας το πολιτισμικό τους κεφάλαιο, το κοινωνικό τους κεφάλαιο, τις γνώσεις τους, βοηθώντας τους να αναπτυχθούν και να δώσουν εφόδια στα παιδιά τους για να μπορέσουν να προχωρήσουν. Και κατά δεύτερον εμείς, οι οποίοι προσπαθούμε καθημερινά να ανοίξουμε τους ορίζοντες των παιδιών και να τους βοηθήσουμε να εξελιχθούν, να σκέφτονται με κριτική σκέψη κυρίως, να πάρουν τις κατάλληλες γνώσεις και να μπορέσουν αύριο μεθαύριο να βγούνε σε αυτήν την άδικη κοινωνία, που είμαστε αναγκασμένοι να επιβιώνουμε όλοι μας.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Φυσικά και μεταβάλλονται οι συνθήκες διδασκαλίας εφόσον η κοινωνία μας εξελίσσεται, προχωράει, έτσι και εμείς πρέπει να εξελισσόμαστε συνέχεια. Να χρησιμοποιούμε νέα μέσα, τις νέες τεχνολογίες κατά κύριο λόγο, βίντεο στα παιδιά, εικόνα, ήχο, να έρχονται σε επαφή με τη βιωματική μάθηση, να έρχονται σε επαφή με διάφορα πράγματα που γίνονται στο τμήμα, αν μπορούν να βλέπουν τον κόσμο πέρα από την τάξη, στην ουσία να είναι ένα παράθυρο η τάξη για τον έξω κόσμο που τους ανοίγεται και τους δίνει πολλές πληροφορίες. Το κατά πόσο με επηρεάζει, εμένα

προσωπικά μου αρέσει, γιατί μου αρέσει να εξελίσσομαι, να γίνομαι καλύτερος και να δίνω κάθε χρόνο κάτι παραπάνω στα παιδιά και όχι τα συνηθισμένα και τα τετριμμένα, τις φωτοτυπίες που γίνεται συνήθως σε πολλά Δημοτικά, να μπορεί να βλέπει το παιδί κάτι παραπάνω από αυτά που είναι, το κάθε παιδί που είναι στο κάθε χωριό δεν μπορεί να έχει τα μέσα και τα προσόντα που έχουν τα παιδιά στην πόλη ή στην πρωτεύουσα, οπότε είναι πολύ ωραίο να μπορεί τουλάχιστον, μέσω από τις εικόνες, κάποιο βίντεο, μιας επίσκεψης να μπορέσει να έχει και αυτό να έχει κάποιο κέρδος σε σχέση με αυτό το παιδί που ζει στην Αθήνα και έχει μπροστά του τα θέατρα, τις βιβλιοθήκες, τα Πλανητάρια και οτιδήποτε άλλο πολιτιστικό γεγονός μπορεί να εξελίξει την κουλτούρα του κάθε μαθητή.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Φυσικά και έχω επηρεαστεί, μου ζητείτε κάθε δύο μέρες να φορτώσω ένα αυτοκίνητο από τη Βόρεια Ελλάδα, το λιγότερο αυτά τα επτά χρόνια που δουλεύω, επτά με οκτώ ώρες ταξίδι και έχω φτάσει μέχρι και είκοσι. Τρέχοντας και ξεφορτώνοντας στα γρήγορα ένα αυτοκίνητο, παίρνοντας κάθε φορά τα ίδια και τα ίδια, να φορτώνω το αμάξι, να φεύγω απευθείας το πρωί, να πηγαίνω αν χρειαστεί σε καράβι και να αναλάβω υπηρεσία και στην ουσία να αναπληρώνω τον ίδιο μου τον εαυτό κάθε χρόνο. Κάθε χρόνο το κράτος μας παίρνει σε διαφορετικά μέρη, δεν υπάρχει καμία συνέχεια στη ζωή μας, δεν υπάρχει μισθολογική εξέλιξη, κανένας δεν μου δίνει όλα αυτά τα λεφτά που χρειάζομαι για να ξεκινήσω κάθε νέα χρονιά, νέο σπίτι, τις βενζίνες, τα ενοίκια, τα διπλά ενοίκια, στην ουσία για τι; Για εννέα μήνες σύμβασης. Που στο τέλος κάθε χρόνο με απολύουν και αναγκάζομαι να βγαίνω στο ταμείο ανεργίας. Και για πόσο θα υπάρχει αυτό το ταμείο ανεργίας και ποιον φτάνουν τα 360 ευρώ πλέον στην ηλικία των τριάντα χρονών. Δεν μπορείς ούτε οικογένεια να δημιουργήσεις, ούτε να κουβαλάς μαζί σου τη γυναίκα και τα παιδιά σου εφόσον έχεις, και ούτε να είσαι κάθε χρόνο σε διαφορετικό μέρος, διαφορετικά σχολεία, διαφορετικοί διευθυντές, διαφορετικά παιδιά. Ο καθένας θέλει μια «ρουτίνα» που είναι και καλή σε πολλές περιπτώσεις γιατί σου δίνει μια βεβαιότητα να μπορείς να δημιουργήσεις, να προχωρήσεις. Όταν εγώ κάθε χρόνο πρέπει να πηγαίνω σε νέο σχολείο και να δείχνω κάθε φορά σε νέους γονείς, σε νέους διευθυντές, σε νέους συναδέλφους, σε νέα παιδιά, τι αξίζω και τι δεν αξίζω, να έχω την όρεξη, να είμαι κοινωνικός, να είμαι σωστός στη δουλειά μου, όλα αυτά πλέον με έχουν κουράσει.

Είναι πολλά τα χρόνια που είμαστε στην εκπαίδευση, δεν είναι πλέον όπως στην αρχή, που συνεχίζαμε τα «φοιτητικά» μας χρόνια. Τώρα πλέον είμαστε αναγκασμένοι να τρέχουμε από τόπο σε τόπο και από μέρος σε μέρος, κυνηγώντας τα 900 ευρώ, τα οποία στην ουσία ίσα ίσα σου επαρκούν για να μπορείς να βγάλεις το μήνα σου.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Εννοείται πως η οικονομική κρίση επηρεάζει κατά πολύ τη χώρα μας. Δυστυχώς η Ελλάδα έχει πληγεί πάρα πολύ σε αυτόν τον τομέα, σκεφτείτε ότι κάποτε κυνηγούσαμε το 5% του ΑΕΠ για την παιδεία και τώρα αυτή τη στιγμή νομίζω ότι δε φτάνει ούτε καν το 3%, είναι πολύ λίγα τα λεφτά που δίνονται στα σχολεία, δεν επαρκούν για νέες δράσεις, για πράγματα, για υλικό. Πολλές φορές, σε πολλά σχολεία δεν έχουν και πετρέλαιο ούτε καν, οι Δήμοι πλέον έχουν επωμισθεί όλο το βάρος, ο κάθε Δήμος ανεβάζει κάθε φορά με τη σειρά του τους φόρους, ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει. Σκεφτείτε στα σχολεία ακόμα και εμείς οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί κάνουμε οικονομία στο πετρέλαιο, να μη το ανάψουμε, τα παιδιά μπορεί να κρυώνουν, δεν υπάρχει το υλικοτεχνικό υλικό που χρειάζεται ο κάθε δάσκαλος, ανά πάσα ώρα και στιγμή, πλέον όλα προσμετρούνται και από τους γονείς, να προσέξουμε να μη τους επιβαρύνουμε με νέα έξοδα, και πλέον όλη η κοινωνία έχει αναγκαστεί να βασίζεται, να προσαρμοστεί σε λιγότερα και λιγότερα και λιγότερα, σε όλους τους τομείς. Όλοι πλέον κάνουν εκπτώσεις σε όλα.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Προσωπικά δεν είναι κάτι που με προβληματίζει ιδιαίτερα. Θεωρώ ότι οι μαθητές μου τουλάχιστον και οι μαθητές όλων των συναδέλφων, εξαιτίας του κάθε δασκάλου οι μαθητές εξοπλίζονται με τα κατάλληλα εφόδια από τους συναδέλφους. Στον κλάδο μας πιστεύω ότι 9 στους 10 έχουν όρεξη, έχουν διάθεση, έχουν γνώσεις που θέλουν να τις μεταλαμπαδεύσουν στους μαθητές τους και να τους κάνουν καλύτερους, το μόνο που με προβληματίζει είναι η οικονομική κρίση, η κατήφεια που υπάρχει πλέον σε όλους, και σε εμάς και στους γονείς και στα παιδιά. Όλο αυτό δυστυχώς επηρεάζει όλη την κοινωνία μας και την έχει φέρει σε μια δύσκολη κατάσταση. Κάτι τελευταίο που νομίζω ότι με ενοχλεί είναι τα βιβλία, τα θεωρώ δυστυχώς μη αρκετά, μη χρήσιμα. Είναι πολύ λίγα αυτή τη στιγμή για την εποχή που ζούμε, θεωρώ ότι πρέπει

να εκσυγχρονιστούν, να γίνουν καλύτερα, πιο κοντά στα παιδιά, πιο κοντά στη μάθηση, πιο κοντά στην ηλικία τους και όχι τόσο απόμακρα.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Οι αλλαγές που έχουμε υποστεί ως κλάδος, είναι κυρίως οικονομικές. Όταν εγώ ξεκίνησα, αμειβόμασταν με 1200 ευρώ, τα οποία είχαν ήδη μειωθεί. Που φυσικά αυτό επηρέασε τα πάντα από τη στιγμή που πέφτει από τα 1200 στα 800, κάθε μήνα είναι μεγάλη η διαφορά στο μηνιαίο σου. Όσον αφορά στο επάγγελμά μου νομίζω ότι έχω γίνει καλύτερος, γιατί είναι λογικό κάποιος που ξεκινάει τη δουλειά του σήμερα, με τα χρόνια να γίνεται καλύτερος, να μαθαίνει καλύτερα, να προχωράει και να εξελίσσεται. Δε θεωρώ ότι «πάσχει» η εκπαίδευση που λαμβάνουν οι μαθητές μας, απλά θεωρώ ότι οι εποχές είναι πολύ δύσκολες και όλοι προσαρμοζόμαστε στα νέα δεδομένα.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Είμαστε πολύ νέοι νομίζω για να επέλθει κορεσμός στη δουλειά μας, εννοείται ότι έχουμε φθαρεί χρόνο με το χρόνο. Πιστεύω ότι μας έχουν φτάσει όλους, όλη την κοινωνία όχι μόνο εμάς, μέσω των ΜΜΕ και όλο αυτό τον αποπροσανατολισμό που υπάρχει σήμερα στις μέρες μας. Να έχουμε μια παθητικότητα, να μην υπάρχει κάποια αντίσταση, να τα δεχόμαστε όσα μας δίνουν, απλά να λέμε ότι υπάρχουν και χειρότερα, να λέμε ότι τίποτα δεν αλλάζει, όποια κυβέρνηση και να βγει, όλο αυτό πιστεύω έχει γίνει επίτηδες ώστε να μην αντιδράει κανείς, να είμαστε όλοι σε μια αναστολή θα το έλεγα.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Τις βασικές μου σπουδές θα σας έλεγα ότι δεν τις θεωρώ υποστηρικτικές, γιατί μαθαίναμε πάρα πολύ θεωρία, πιο πολύ με Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Μαθηματικά και Φυσική πολύ διαφορετικά από αυτά που κάνουμε. Ποτέ και κανένας δεν έκατσε να μας δείξει πώς κάνεις ένα μάθημα, ελάχιστα ήταν τα μαθήματα τα οποία ήταν

όντως βοηθητικά στην καθημερινή μας δουλειά πλέον, που είχαν θέμα το παιδί, το μάθημα, τα βιβλία. Το μόνο που κάναμε ήταν ένα τρίμηνο πρακτικής που τι να προλάβεις τώρα να μάθεις σε δύο εβδομάδες άσκησης. Το θεωρώ πάρα πολύ λίγο, ο καθένας έμαθε αργότερα όταν μπήκε στη δουλειά, πώς και που θα εργαστεί, με πιο τρόπο θα εργαστεί, κάνοντας λάθη και ο καθένας χρησιμοποίησε το δικό του μονοπάτι, ώστε να προχωρήσει σε αυτό το έργο που λέγεται παιδεία.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Προσωπικά τόσα χρόνια ήμουν τυχερός θα έλεγα, δεν έχω αντιμετωπίσει κανέναν γραφειοκρατικό έλεγχο, οι διευθυντές μου πάντα με εμπιστευόντουσαν, ποτέ δεν έμπαιναν εμπόδιο στη διδασκαλία μου και ίσα ίσα το αντίθετο, συνήθως είχα ότι ζητούσα και από θέμα υλικοτεχνικού εξοπλισμού. Είχαμε πολύ ωραίο κλίμα σε κάθε σχολείο, υπήρχε συνεργατική διάθεση και θεωρώ ότι και από πιο ψηλά και από Πρωτοβάθμιες και τα Υπουργεία δεν υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος έλεγχος. Ο καθένας είναι σχεδόν ελεύθερος να κάνει το μάθημά του όπως αυτός θέλει. Βέβαια σε ορισμένες περιπτώσεις το θεωρώ και λίγο παράλογο, γιατί πρέπει να υπάρχει έλεγχος, τι γίνεται, πώς γίνεται, ο μόνος έλεγχος που υπάρχει είναι στην ουσία από τους γονείς οι οποίοι έχουν αυτοί συνήθως άποψη για όλα.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Θεωρώ ότι όλη η γενιά μας και όλος ο κλάδος μας είναι αξιοπρεπής, γι' αυτό το λόγο γίναμε και δάσκαλοι πιστεύω γιατί όλοι μεταδίδουμε στα παιδιά μας παιδεία. Παιδεία σημαίνει αξίες, ήθη και μετά μάθηση κατά τη γνώμη τη δική μου. Οπότε όποιος θέλει να ασχοληθεί με την παιδεία πρέπει να είναι αξιοπρεπής, ώστε να μπορέσει να μεταφέρει τις κατάλληλες αξίες και γνώσεις στους μαθητές του για να μπορέσουν να στελεχώσουν την κοινωνία μας.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Οι πρώτες σκέψεις που έρχονται στο μυαλό μου είναι αν θα δουλεύω του χρόνου, που πάει αυτή η κοινωνία, που θα πάνε οι μαθητές μου, τι θα γίνει, υπάρχει μια τεράστια αβεβαιότητα σε όλους μας και δυστυχώς προς το χειρότερο. Κάθε χρόνο αντί να είναι

καλύτερα είναι χειρότερα τα πράγματα για όλους. Υπάρχει μεγαλύτερη αβεβαιότητα, δεν υπάρχει μέλλον, δεν υπάρχουν όνειρα, όλοι ζούμε για το σήμερα αντί για το αύριο. Περαιτέρω δεν νομίζω να μπορεί να σκεφτεί κανείς, είναι ελάχιστοι αυτοί που μπορούν. Επίσης είναι αβέβαιο το μέλλον μου, προσωπικά, που θα είμαι του χρόνου ή αν θα ξαναδουλέψω, σε ποιο μέρος θα είμαι, με ποιους θα είμαι, που θα μείνω, αν θα υπάρχουν φίλοι, πώς θα είναι το σχολείο, πώς θα είναι οι μαθητές, πώς θα είναι οι συναδέλφοι, δεν υπάρχει βεβαιότητα για τίποτα. Το μόνο που υπάρχει είναι μια αβεβαιότητα στα πάντα.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Αυτό που με φθείρει είναι αυτή η αβεβαιότητα. Είναι πολύ δύσκολο για τον καθένα μας να μην έχει συνέχεια. Ο καθένας θέλει να πάρει τους μαθητές του για δεύτερη χρονιά, να τους εξελίξει, να τους προχωρήσει, να έχει ένα σταθερό περιβάλλον, με σταθερούς συναδέλφους, σταθερή ζωή βασικά πάνω από όλα. Η ζωή μας έχει γίνει πλέον σαν τους Τσιγγάνους, μετανάστες, νομάδες, κάθε χρόνο και αλλού, κάθε χρόνο νέα μέρη, νέοι τόποι και τι; Ξανά πρέπει να είσαι με όρεξη, με αγάπη, για να μπορέσεις ξανά από την αρχή να ξανά αποδείξεις σε όλους ότι είσαι ικανός και κατάλληλος για το παιδί του. Και γενικώς με φθείρει όλη αυτή η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα γιατί δεν είμαστε μόνο εμείς, είναι όλη η Ελλάδα που πονάει, που δεν έχει όρεξη, είναι δυστυχημένοι. Το μόνο πράγμα που είναι πλέον ευχάριστο στη χώρα μας για την πλειονότητα είναι ο ήλιος, οτιδήποτε άλλο, κάθε μέρα αν ανοίξεις τις ειδήσεις όλο δυσάρεστα μαθαίνεις. Δεν υπάρχει μια ευχάριστη νότα χαράς στην καθημερινή του ζωή.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Στη σχολική μου μονάδα αισθάνομαι ότι μετέχουμε κατά ένα μεγάλο βαθμό καθώς υπάρχει ο σύλλογος διδασκόντων που όταν είσαι δάσκαλος ακούγεται η γνώμη σου, παίρνετε αποφάσεις και όλα είναι για το κοινό καλό του σχολείου. Που συνήθως το σχολείο ασχολείται με την τοπική κοινότητα και το χωριό, μέρος. Εμείς συνήθως δουλεύουμε σε χωριά, οπότε οι σχέσεις είναι πολύ καλές και όλοι κοιτάνε το καλό του χωριού, του σχολείου. Ωστόσο όταν έχω δουλέψει τόσα χρόνια σε προγράμματα όπως η παράλληλη στήριξη, το ολοήμερο, συνήθως η γνώμη σου δε ζητείται γιατί

πολύ απλά δεν έχεις τάξη. Οπότε συνήθως δε σε υπολογίζουν. Υπολογίζουν μόνο τους δασκάλους της τάξης. Οι υπόλοιποι είναι απλά παρευρισκόμενοι και πόσο μάλλον εμείς οι αναπληρωτές που μπορεί να είμαστε για 6, 8, 9 μήνες στο σχολείο και να μη μας ξαναδούν ποτέ στη ζωή τους. Είναι πολύ σημαντικό να είσαι μέρος των αποφάσεων, να μετράτε η γνώμη σου, να περνάει η γνώμη σου, να σε ακούνε, να τους ακούς, το βασικό στοιχείο της δημοκρατίας είναι ο διάλογος. Και πόσο μάλλον η παιδεία που πρέπει να βασίζεται στο διάλογο. Αν δεν μπορεί να υπάρξει ένα κατάλληλο κλίμα και οι κατάλληλες αποφάσεις μέσω του διαλόγου δε θα λειτουργήσει τίποτα σωστά, πάντα είναι σπουδαίο να ακούς τη γνώμη του άλλου, να ακούς τον άλλον, ώστε να βγαίνει και καλύτερο αποτέλεσμα για όλους. Και εγώ θα πω κάτι καλό για κάποιον άλλον και κάποιος άλλος θα πει κάτι καλό σε εμένα και ταυτόχρονα όλοι μαζί θα μπορέσουμε να κάνουμε και να πάρουμε την καλύτερη απόφαση προς το κοινό καλό.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Το κάθε σχολείο τηρεί τα δικά του προγράμματα, πιστεύω ότι ούτε ταυτιζόμαστε ούτε εναντιωνόμαστε στις αποφάσεις γιατί πολύ απλά οι αποφάσεις αυτές είναι δικές μας. Εμείς αποφασίζουμε, τι θα κάνει και πώς θα λειτουργήσει το σχολείο, πάντα βέβαια στα πλαίσια του επαγγελματισμού, της συνεργασίας και φυσικά όπως ορίζει το καταστατικό του κράτους. Δεν πάει να πει ότι θα είμαστε παράνομοι, πάντα μέσα στα πλαίσια του κράτους λειτουργούμε στο χώρο της σχολικής μας μονάδας και στο χώρο που μας δίνεται, σύμφωνα πάντα με τους νόμους. Η ιδεολογία που θέλει να περάσει η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης και της κάθε εκάστοτε κυβέρνησης εμένα προσωπικά με βρίσκει εναντίον. Προσπαθώ με κάθε τρόπο να ξυπνήσω τους μαθητές μου, να τους κάνω να κοιτάζουν ανοιχτά, να δουν από όλες τις οπτικές γωνίες πως είναι τα πράγματα στην πραγματικότητα και όχι αυτό που θέλει να περάσει το κάθε βιβλίο, η κάθε δράση, ο κάθε άνθρωπος, το θέμα είναι να έχει ο καθένας την κριτική σκέψη να κρίνει πότε αυτό που του πουλάνε είναι σωστό και πότε είναι λάθος. Το βασικότερο συστατικό της παιδείας κατά τη γνώμη μου και του εκπαιδευτικού είναι να μάθει στο παιδί να σκέφτεται, να βλέπει και να επεξεργάζεται την πληροφορία που του δίνεται. Άμα η πληροφορία που του δίνεται, είτε μέσα από το σχολείο, είτε μέσα από το κράτος, είτε μέσα από την τηλεόραση την ενστερνίζεται και την τραβάει αμάσητη, τότε δυστυχώς έχει καταφέρει αυτό που θέλει να επιτύχει.

Το θέμα είναι να μπορέσει να ξεσκαρτάρει τα καλά και τα χρήσιμα από τα άχρηστα. Έτσι θα μπορέσεις να προχωρήσεις και να βλέπεις τι γίνεται τριγύρω σου και ποιοι εκμεταλλεύονται και ποιοι όχι και ποια είναι η πραγματικότητα αυτή τη στιγμή.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Δεν αισθάνομαι εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική γιατί με τον τρόπο μου προσπαθώ να ξυπνήσω τους μαθητές μου, να τους κάνω να ξεκολλήσουν από τη μόδα της εποχής, από τα κοινωνικά δίκτυα, να τους κάνω να κοιτάξουν πιο μακριά, να ανοίξουν ένα βιβλίο, να δούνε κάτι εκπαιδευτικό, να σκεφτούνε και μια άλλη οπτική γωνία. Και μέσα από το μάθημα προσπαθώ ούτε να τους ξεχωρίσω, ούτε να κάνω κάτι διαφορετικό γι' αυτούς. Δεν με ενδιαφέρει ούτε τι μαθητής είναι ο καθένας ούτε ποιοι είναι οι γονείς του, ούτε άμα είναι πλούσιοι, ούτε άμα είναι φτωχός, ούτε αν είναι έξυπνος, ούτε αν είναι τεμπέλης, ούτε τίποτα, το μόνο που με ενδιαφέρει είναι να μπορέσω να κάνω τον κάθε μαθητή καλύτερο. Το 6 να το πάω στο 7, το 7 στο 8, το 8 στο 9, το 9 στο 10, αλλά ακόμη και αυτό είναι πολύ μεγάλο λάθος, γιατί αυτή τη στιγμή υπάρχει αξιολόγηση με τους βαθμούς. Πρέπει οι μαθητές να αξιολογούνται καθαρά περιγραφικά, χωρίς ποσοτική βαθμίδα, γιατί αυτές οι βαθμίδες είναι που ξεχωρίζουν το μαθητή. Δεν πρέπει να υπάρχει ανισότητα στο σχολείο, πρέπει όλοι οι μαθητές να τους αντιλαμβανόμαστε ισάξια, χωρίς διακρίσεις. Πρέπει να μπορέσουμε να βλέπουμε καθαρά την παιδεία, όχι ποιος είναι καλύτερος, ένας βαθμός δε λέει τίποτα, το 10 με το 7 δε λέει τι άνθρωπος είσαι. Είναι απλά ένας βαθμός, τι έχεις πετύχει με βάση αυτά που ορίζουν τα βιβλία. Το τι όμως ορίζει η εκπαιδευτική πολιτική και τι είναι σωστό και τι είναι λάθος το ορίζει η κυβέρνηση. Το βαθμό τον ορίζει η κυβέρνηση, τη σχολική επιτυχία την ορίζει η κυβέρνηση. Άμα αλλάξουν οι κανόνες μπορεί να αλλάξει και ο ορισμός της σχολικής επιτυχίας και αποτυχίας. Το κάθε πράγμα είναι βασικό με βάση τον ορισμό του, αν αλλάξει ο ορισμός θα αλλάξουν και τα δεδομένα.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Όπως σας είπα και παραπάνω η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τους πάντες, οπότε έχει βάλει και όρια, όπως το λέτε, στο επάγγελμά μας. Απλά πιστεύω ότι εμείς ως κλάδος, έχουμε μάθει να λειτουργούμε χωρίς όρια πάνω στην εκπαίδευση και να

δίνουμε πολλά περισσότερα, με βάση αυτό που ζητάει το κάθε βιβλίο και η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους. Η δουλειά μας είναι, όπως προ είπα να κάνουμε καλύτερους ανθρώπους και να μπορούν με κριτική σκέψη να προχωρήσουν στη ζωή τους, δίνοντάς τους τα κατάλληλα εφόδια. Φυσικά η οικονομική κρίση επηρέασε, ωστόσο δεν δίνω μόνο αρνητικό παράγοντα, υπάρχει και ένας θετικός παράγοντας στην οικονομική κρίση, ο οποίος κατά τη γνώμη μου είναι ότι μας έκανε όλους να σκεφτόμαστε πλέον πιο σφαιρικά, πιο έξυπνα, πιο πονηρά ίσως και να προσπαθούμε με τα νέα δεδομένα να προσαρμοζόμαστε και να γινόμαστε πιο σκληροί. Γιατί τα προηγούμενα χρόνια είχαμε γίνει πιστεύω όλοι μαλθακοί και να υπήρχε η τάση του «δε βαριέσαι», «δεν έγινε και κάτι», «και αύριο μέρα είναι», ενώ τώρα υπάρχει ανταγωνισμός σε λογικά πλαίσια πάντα, υπάρχει εξέλιξη του ανθρώπου, όλοι κυνηγάνε την εξέλιξη, όλοι θέλουν να γίνουν καλύτεροι, υπάρχει μια εγρήγορση όλων μας.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Το αξιακό πλαίσιο πιστεύω ότι δεν το έχει επηρεάσει καθόλου, ίσα ίσα το αντίθετο. Πλέον έχουμε γυρίσει πιο πολύ στις αξίες και τα ήθη, γιατί δεν υπάρχει νεοπλουτισμός, δεν είναι πλέον τίποτα εύκολο, το βασικό είναι πλέον να είμαστε όλοι καλύτεροι άνθρωποι, οπότε θεωρώ ότι οι αξίες έχουν πάντα σε περιόδους κρίσης το συναίσθημα, οι αξίες, η εμπιστοσύνη θεωρώ ότι αυξάνονται και όχι ότι μειώνονται. Η άποψη που μας ακολουθεί, ότι μας κόβουν το μισθό άρα θα κόψω και εγώ από την εκπαίδευση και άρα από αυτά που δίνω, σε εμάς πιστεύω ότι δεν υπάρχει ούτε ένας που το σκέφτεται έτσι, γιατί εμάς δεν μας ενδιαφέρει ο μισθός και το κράτος, εμάς μας ενδιαφέρουν οι μαθητές, είμαστε υπόλογοι στους μαθητές μας. Και δεν πάει να πει ότι επειδή το κράτος έχει λάθος πρακτικές θα την «πληρώσουν» οι μαθητές μας. Αυτοί δε φταίνε σε τίποτα και αυτοί πρέπει να πάρουν, να μάθουν, να σκεφτούν γιατί πρέπει αυτή η νέα γενιά κάπως να αντισταθεί, να ξυπνήσει και να αντιδράσει. Το βασικό είναι η αντίδραση, γιατί αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει καμία αντίδραση από κανέναν μας, σε όλα αυτά που γίνονται.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο στην εργασία μου είναι η τάση όλης της κοινωνίας, δε βλέπω καμία αντίδραση από κανέναν. Είμαστε όλοι σαν τα πρόβατα, μας κατευθύνουν, προχωράμε, δεν αλλάζει κάτι, δεχόμαστε ότι μας δίνουν και δυστυχώς το ίδιο περνάει και στα παιδιά. Πλέον υπάρχει η παγκοσμιοποίηση, η οποία έχει επιφέρει μια αποχαύνωση, το θεωρώ, όλοι κυνηγάνε τα ίδια πράγματα, όλοι θέλουν να κερδίσουν έναντι στον άλλον, να εκμεταλλευτούν την κάθε κατάσταση, και δυστυχώς το βλέπω και στους μαθητές αυτό, να γίνεται και στο σπίτι τους αυτό το πράγμα. Έχουν αποχαυνωθεί μέσω του ίντερνετ, των κοινωνικών δικτύων, των ηλεκτρονικών παιχνιδιών, και δεν υπάρχει πλέον η αλάνα, το ποδόσφαιρο, οι φιλίες, οι σχέσεις, οι μαθητές, η τάξη, το μόνο που ακούω συνέχεια από τους μαθητές μου είναι τι παιχνίδι έπαιξες χθες, πόσες ώρες έπαιξες χθες, τι ταινία είδες στην τηλεόραση, τι παιδικό έπαιξες, τι παιδικό είδες, δε βλέπω στενές σχέσεις μεταξύ των μαθητών, κάποια αγάπη, ανεμελιά. Εμείς θυμάμαι στα χρόνια μου είμασταν στην αλάνα, παίζαμε κρυφτό, κυνηγητό, αυτά το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να βγουν και να παίξουν στον υπολογιστή, να κλειστούν σε ένα δωμάτιο ενός σπιτιού, που ουσιαστικά το διαδίκτυο σου ανοίγει τόσες πόρτες που χάνεσαι. Έχεις χάσει την επαφή με το συνάνθρωπο, με τους γονείς σου ακόμα, όταν πας και αποχαυνώνεσαι σε ένα κουτί τόσες ώρες δυστυχώς αισθάνομαι ότι σου καίγονται τα εγκεφαλικά κύτταρα, που λένε. Στο θέμα της εργασίας μου προσωπικά μέσα στην τάξη δεν με προβληματίζει κάτι, είμαι υπεύθυνος για την τάξη μου και πιστεύω ότι με κάθε μέσο και κάθε τρόπο προσπαθώ να κάνω τους μαθητές μου καλύτερους. Δεν με ενδιαφέρει η εκπαιδευτική πολιτική και αυτά που λέει να γίνουν η κάθε κυβέρνηση. Εγώ κρίνω τι πρέπει να μάθουν οι μαθητές μου, τι πρέπει να τους δώσω, τι αξίες και τι ήθη για να μπορέσουν να βγούνε, κατά τη γνώμη μου τουλάχιστον καλύτερα μέλη στην κοινωνία που θα ζήσουμε και θα ζήσουν και αυτοί.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Δυστυχώς δεν ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες που με ώθησαν για να επιλέξω αυτό το επάγγελμα. Στην εποχή μας, οι πιο πολλοί, συμπεριλαμβανομένου και εμένα, υπολογίζαμε ότι θα είχαμε μια άμεση επαγγελματική αποκατάσταση και μια ποιότητα ζωής. Όλοι θέλαμε να γίνουμε δάσκαλοι, όλοι θέλαμε να δημιουργήσουμε, να μάθουμε, να δώσουμε αξίες, ήθη και έθιμα, και να ασχολούμαστε με τα παιδιά, γι' αυτό το λόγο επιλέξαμε και αυτό το επάγγελμα. Γιατί

κάποιος ο οποίος δεν αγαπάει τα παιδιά δεν μπορεί να ασχοληθεί με αυτό το επάγγελμα, ειδικά πλέον που στις μέρες μας η αμοιβή δεν είναι η κατάλληλη. Βέβαια περίμενα πολύ περισσότερα πράγματα, πολύ μεγαλύτερη εκτίμηση από το κράτος γι' αυτό που προσφέρουμε, καλύτερες συνθήκες εργασίας, παιδείας. Ευελπιστούμε κάποια στιγμή να έρθουν αλλά σίγουρα όχι στο κοντινό μέλλον. Πλέον όλοι έχουμε μπει στο κυνήγι χαρτιών, μεταπτυχιακών, διδακτορικών, ξένων γλωσσών, που στην ουσία μας έχει αποπροσανατολίσει από το κεντρικό μας έργο που είναι τα παιδιά. Άμα έχεις ένα μεταπτυχιακό, ένα διδακτορικό ή και μια ξένη γλώσσα, δεν πιστεύω ότι θα είσαι και καλύτερος δάσκαλος. Το θέμα είναι να αγαπάς τα παιδιά, μόνο έτσι είσαι καλύτερος δάσκαλος. Τα υπόλοιπα ακαδημαϊκά προσόντα δεν είναι για έναν δάσκαλο, είναι για κάτι παραπάνω, για κάποιον που θέλει να ασχοληθεί με κάτι περισσότερο, με την καριέρα. Ένας δάσκαλος χρειάζεται αγάπη για τα παιδιά, αυτό πιστεύω είναι το πιο σημαντικό και αυτό που θα μπορέσει και θα δώσει στα παιδιά αυτά που τους αξίζουν.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Ότι ηθικό ζήτημα αντιβαίνει στα πιστεύω μου πολύ απλά αντιδρώ, δεν πρόκειται να περάσω στα παιδιά, στην οικογένειά μου και στους μαθητές μου πράγματα τα οποία δεν τα πιστεύω και είναι ψεύτικα. Δεν πρόκειται να βγάλω σε αυτήν την κοινωνία, τουλάχιστον εγώ, μαθητές οι οποίοι δεν σκέφτονται και είναι άβουλα όντα. Θέλω να είναι χρήσιμοι αύριο στο «έξω» τους, να ξέρουν τι σκέφτονται και τι γίνεται όταν γίνεται. Ούτε να τους πω ψέματα για τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα μας, ούτε να τους χρυσώσω το χάπι, ακόμη και αν είναι παιδιά. Ότι και να λένε τα βιβλία και η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους, πάνω από όλα εμείς είμαστε αυτοί που πρέπει να κριτικάρουμε, να σκεφτούμε, να σκεφτούμε για ποιο λόγο τα λένε αυτά, τι θέλουν να πετύχουν και μετά αφού μπορέσουμε και τα αποκωδικοποιήσουμε, να τα περάσουμε κατάλληλα και στους μαθητές μας. Δεν μπορούμε να τους λέμε ψέματα ούτε να τους κάνουμε πρόβατα όπως είναι ο υπόλοιπος πληθυσμός, ο οποίος δεν είναι μορφωμένος. Γι' αυτό το λόγο υπάρχει η παιδεία και η μόρφωση.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Φυσικά το επάγγελμά μου και ο τρόπος λειτουργίας του με έχει επηρεάσει ως άτομο, εννοείται ότι ένας δάσκαλος, κατά τη γνώμη μου αγαπάει τα παιδιά, πρέπει να έχει μεγάλες αξίες, να τις μεταφέρει, να τις μεταλαμπαδεύσει στους μαθητές του, να προορίζει παιδεία και μετά μάθηση. Η προσωπική μου ανάπτυξη με κάποια προσόντα, δεν ξέρω αν βοηθάει στην καθημερινή μου δουλειά, δεν πιστεύω ότι κάποιο μεταπτυχιακό ή διδακτορικό θα με έκανε και καλύτερο. Όταν διαβάζεις κάτι το διαβάζεις για εσένα. Δεν είναι το θέμα να πάρεις το χαρτί, θέμα είναι αυτά που διαβάζεις να μπορείς να τα χρησιμοποιήσεις και να σε βοηθήσουν στην καριέρα σου, στη ζωή σου και στο επάγγελμά σου. Το χαρτί ξέρουμε πολλές φορές και οι ίδιοι ότι τα χαρτιά είναι ψεύτικα, τα παίρνουνε από ψεύτικα πανεπιστήμια σε Ιταλίες, σε Βουλγαρίες, Κύπρους και στην ουσία δεν γίνεται δουλειά. Το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να πάρουν το χαρτί, και αυτοί να πάρουν τα 4 με 6 έξι χιλιάρικά και δυστυχώς ο κλάδος μας, υπάρχει μια μεγάλη έξαρση επάνω σε αυτόν τον τομέα, με μεταπτυχιακά της πλάκας και συγνώμη για την έκφραση, στην ουσία γιατί τα αφήνει η κυβέρνηση, όχι για κάποιον άλλο λόγο. Όλοι ξέρουν τι γίνεται σε αυτά εκεί, αλλά δυστυχώς το αφήνει γιατί εκμεταλλεύεται την κατάσταση, γιατί πάλι πηγαίνουν αυτοί που έχουν και όχι αυτοί που δεν έχουν.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Θεωρώ ότι η εκπαίδευση μου δίνει την καθημερινή ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη, γιατί καθημερινά θέλω να εξελίσσομαι και να βελτιώνομαι. Καθημερινά η αλληλεπίδραση με τους μαθητές και τους συναδέλφους μας κάνει καλύτερους. Είναι ωραίο να ζεις με νέους ανθρώπους, σου δείχνουν πώς σκέφτεται ο νέος, πώς εξελίσσεται και προχωράς και εσύ μαζί του. Δε μένεις στην ηλικία σου, βλέπεις πώς σκέφτονται, πώς εξελίσσονται, πώς σκέφτεται η νέα γενιά, πώς αντιδρά στα πράγματα, πώς σκέφτεται, πώς είναι οι απόψεις για πολλά θέματα και όλα αυτά σου δίνουν την ευκαιρία να σκεφτείς, να επεξεργαστείς τις πληροφορίες και να εξελιχθείς και εσύ με τη σειρά σου. Τώρα όσον αφορά το οικονομικό κομμάτι και την εξέλιξη, θεωρώ ότι η εκπαίδευση είναι από τους χειρότερους κλάδους για οικονομική και επαγγελματική ανέλιξη. Η μόνη ανέλιξη που μπορεί να υπάρχει σε εμάς είναι η θέση του διευθυντή, στην ουσία που η διαφορά της θέσης είναι της τάξης των 200 ευρώ, και στην ουσία σε βγάζει και από την εκπαίδευση, πλέον γιατί δεν είσαι δάσκαλος, πλέον είσαι διοικητικός υπάλληλος.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Τον ρόλο μου τον αντιλαμβάνομαι πάνω από όλα κατευθυντικό, με διαφέρει να κατευθύνω τους μαθητές μου σε κατάλληλες γνώσεις, με ενδιαφέρει η παιδεία, να υποστηρίξω τους μαθητές μου, να τους μάθω να σκέφτονται πάνω από όλα, με ενδιαφέρει πρώτα να βγούνε καλά παιδιά, όπως λέω και εγώ και μετά καλοί μαθητές, θέλω να είμαι πάντα δίπλα τους, να τους βοηθάω σε ότι χρειαστούν, να τους ανοίξω τα μάτια στο πώς θα διαχειρίζονται καταστάσεις, πάνω από όλα και μετά να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις που τους χρειάζονται για να βγούνε έξω στον κόσμο. Η σύγχρονη κοινωνία έχει δυστυχώς πάρα πολλές απαιτήσεις και από αυτά όπως προείπα, οπότε η γνώμη μου είναι πρώτα να έχεις αξίες και μετά να έχεις μάθηση. Πιστεύω ότι όποιος έχει αξίες, δε χάθηκε ποτέ, αυτό ο οποίος είναι απλά διαβασμένος δεν πάει να πει ότι θα είναι ευτυχισμένος στη ζωή του. Αλλά αυτός που, όπως λέω και εγώ, κοιμάται με ήσυχο το κεφάλι, πιστεύω ότι κοιμάται και ευτυχισμένος. Τα συναισθήματα που μου προκαλούνται είναι απλά μια ευχαρίστηση, είναι πολύ ευχάριστο να βλέπεις τους μαθητές σου να μεγαλώνουν, να γίνονται καλά παιδιά, χρήσιμα και να μη γίνονται άβουλα όντα, πρόβατα και να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον μόνο και μόνο για να περάσει το δικό του και να γίνει καλύτερος, εγώ αυτό το πράγμα το σιχαίνομαι. Με διαφέρει να υπάρχει συναγωνισμός και όχι ανταγωνισμός. Κάτι το οποίο υπάρχει δυστυχώς σήμερα καθημερινά στη ζωή μας. Και στον Έλληνα ιδιαίτερα γιατί δυστυχώς επικρατεί ο ένας να βγάλει το μάτι του άλλου για να προχωρήσει ο ίδιος.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Το επάγγελμα του δασκάλου το θεωρώ λειτούργημα, δε το θεωρώ επάγγελμα. Κανείς δεν πιστεύω ότι έγινε δάσκαλος με την προοπτική να κάνει επαγγελματική καριέρα και να προχωρήσει. Γίναμε δάσκαλοι γιατί αγαπάμε τα παιδιά και θέλουμε να προσφέρουμε έργο. Δε γίναμε δάσκαλο για να μαζέψουμε ένα σωρό χαρτιά, δεν υπάρχει ουσία. Όποιος ήθελε επαγγελματική καριέρα, θέλει να δουλεύει 9 με 9 και να δουλεύει πάνω σε αυτό. Εγώ έγινα δάσκαλος γιατί θέλω να μεγαλώσω καλά παιδιά, δεν έγινα για να γίνω αύριο μεθαύριο διευθυντής και να φύγω από την εκπαίδευση.

Στην ουσία είναι να είσαι δάσκαλος, αν είναι να γίνω διευθυντής δεν είμαι δάσκαλος. Είμαι διοικητικός υπάλληλος όπως προ είπα. Η οικονομική κρίση είχε και θετικές και αρνητικές συνέπειες. Και μας έκανε να σκεφτούμε πιο έξυπνα, πιο σοβαρά, μας έβαλε να σκεφτούμε πιο πονηρά ίσως και αυτό νομίζω έκανε καλό σε όλους. Δεν έκανε κακό. Δυστυχώς όμως όπως είπαμε, έφερε και την κατήφεια σε όλους γιατί δυστυχώς δεν υπάρχει όρεξη, σε όλους μας, γιατί πλέον τα προβλήματα που κουβαλάνε όλοι στο σχολείο δεν είναι μόνο τα του σχολείου. Ο καθένας στο σχολείο κουβαλάει τα προβλήματα του σπιτιού του, που η οικονομική κρίση τα αύξησε και εμείς και τα παιδιά και οι συνάδελφοι και οι γονείς και όλοι. Δυστυχώς ο καθένας προσπαθεί από τη μεριά του, όταν περνάει την πόρτα του σχολείου να τα ξεχνάει και να τα παραμερίζει για να μπορέσει να κάνει κατάλληλα τη δουλειά του. Εμείς οι μεγαλύτεροι τα καταφέρνουμε καλύτερα, δυστυχώς τα μικρά παιδιά τα κουβαλάνε όπως και οι γονείς που δεν έχουν την εμπειρία της εκπαίδευσης.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται; Επειδή δουλεύω συνήθως στην επαρχία αλλά και στην Αθήνα που δούλεψα οι σχέσεις μου με τους συναδέλφους και με τους διευθυντές ήταν πάντα άψογη. Δεν έχει τύχει να ακούσω κάποιον συνάδελφο σε κάτι αρνητικό, πάντα υπήρχε αγαστή σχέση και συνεργασία και πάντα όλοι μαζί είχαμε ένα ωραίο κλίμα. Βέβαια έχω ακούσει πολλές περιπτώσεις διευθυντών που δε ξέρω για ποιο λόγο εκμεταλλεύονται τη θέση που τους δίνεται και λειτουργούν «δικτατορικά».

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί; Θεωρώ ότι μέσα στο σχολείο και οι μαθητές, ξεχνάμε τα προβλήματά μας που μας απασχολούν και επικεντρωνόμαστε στο τι γίνεται μέσα στο σχολείο. Όλοι προσπαθούμε να γίνουμε καλύτεροι και να ξεχάσουμε ότι γίνεται από έξω. Να κάνουμε το έργο μας, να κάνουμε τα παιδιά μας χαρούμενα και να μη σκεφτόμαστε τα προβλήματα που μας απασχολούν έξω από το σχολείο, όπως και για τα παιδιά ισχύει το ίδιο. Πιστεύω ότι ξεχνάνε τα προβλήματα που κουβαλάνε από το σπίτι τους, περνάνε καλά, μαθαίνουν πράγματα, εξελίσσονται, είναι ένα ευχάριστο διάλειμμα

πιστεύω για όλους και όπως και να το κάνουμε περνάνε μέσα στο σχολείο το 1/5 της ημέρας τους, δεν είναι και λίγο.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Οι σχέσεις μου με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές μου, τις θεωρώ άψογες. Δεν έχω κανένα παράπονο, από κανέναν, συνεργαζόμαστε αρμονικά, με πολύ μεγάλη διάθεση για το κοινό καλό όλων. Φυσικά θα υπάρχουν κάποιες αντιλογίες, αλλά πάντα στα πλαίσια του διαλόγου, για το κοινό καλό του σχολείου, των μαθητών και το δικό μας φυσικά.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι φιλικό, ευέλικτο, οπότε δεν αντιμετωπίζουμε κανένα πρόβλημα μέσα στο σχολείο, ίσα ίσα το αντίθετο, ο ένας βοηθάει τον άλλον για να αντιμετωπιστούν διάφορα καθημερινά προβλήματα που παρουσιάζονται σε όλα τα σχολεία. Και αυτό φυσικά βοηθάει και όλους μας στο να υπάρχει καλύτερο κλίμα στο σχολείο και πιο ευχάριστη διάθεση. Είναι πολύ βασικό να πηγαίνεις στη δουλειά σου και να είσαι ευτυχισμένος, ευχαριστημένος και να μη σκέφτεσαι ούτε ότι πάλι θα δω τον τάδε, θα έχουμε προβλήματα, ποιος τον ακούει, γκρινιάζει, κάνει κτλ. Είναι βασικό να πηγαίνουμε με το χαμόγελο και μέσω του διαλόγου να μπορούμε να επιλύουμε όλα τα προβλήματα που δημιουργούνται.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Θεωρώ ότι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή ταυτότητά μου είναι, οι αξίες και τα ήθη που έχω μεγαλώσει. Θεωρώ ότι είναι πολύ βασικό αυτά τα δύο να τα έχει ο κάθε άνθρωπος. Για να μπορέσει να θεωρείται άνθρωπος πάνω από όλα. Και αυτά θέλω να περάσω στους μαθητές μου, πρώτον να είναι καλά παιδιά και μετά καλοί μαθητές. Και ακόμη το γεγονός ότι μου αρέσει να εξελίσσομαι, θέλω καθημερινά να ακούω, να μαθαίνω και να προχωράω. Όλοι κάνουμε λάθη, όλοι γινόμαστε καλύτεροι. Το χειρότερο είναι να μη βολευόμαστε στην κατάσταση που επικρατεί. Πρέπει να μάθουμε να κυνηγάμε αυτό που θέλουμε, να προχωράμε και να

εξελισσόμαστε. Και τα παιδιά είναι οι καλύτεροι βοηθοί σε αυτό, καθώς αυτοί ζούνε τη νέα γενιά και αυτοί προχωράνε τα νέα δεδομένα. Εμείς οι υπόλοιποι πρέπει να ακούμε, να μαθαίνουμε, να προχωράμε και να γινόμαστε καλύτεροι.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Η οικονομική κρίση δε θεωρώ ότι έχει επηρεάσει τις σχέσεις μου με τους υπόλοιπους. Εκτός της δυσαρέσκεια που υπάρχει σε όλους μας γι' αυτά που περνάμε, κατά τα άλλα πιστεύω ότι η οικονομική κρίση, ίσα ίσα έχει δέσει και τον κόσμο γιατί σε καταστάσεις δύσκολες ο Έλληνας, θεωρώ ότι δυναμώνει. Ακόμα και αν αυτή τη στιγμή δεν έχει αντιδράσει κανένας πιστεύω ότι όλοι μας μέσα μας είμαστε έτοιμοι για μια μεγάλη αντίδραση.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Κατά τη γνώμη μου οι σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις δεν είναι θετικές, ούτε θα πρέπει να τις ακούμε χωρίς να τις κριτικάρουμε. Ο ρόλος μας θα μπορεί να γίνει πολύ καλύτερος φυσικά αν υπάρχει το κατάλληλο κλίμα από την κυβέρνηση, αν δοθούν περισσότερα χρήματα στα σχολεία, αν πιστέψουν στους εκπαιδευτικούς που έχουμε και το βασικό να θέλουν να αλλάξουν κάτι. Απλά, πολύ απλά δε θέλουμε. Το θέμα είναι να μπορέσουν να βρουν τα κατάλληλα άτομα να βγουν μπροστά, να κυβερνήσουν για να μπορέσουμε να έχουμε μια καλύτερη κοινωνία για όλους. Και για εμάς και για τους συνανθρώπους μας και για τους μαθητές μας και μετά όλα θα προχωρήσουν. Όλο αυτό είναι ο αποπροσανατολισμός της κοινής γνώμης που γίνεται αυτή τη στιγμή. Τους ενδιαφέρει να γινόμαστε χειρότεροι, να περνάνε τα δικά τους και να συνεχίζονται οι κοινωνικές ανισότητες μαζί με την κοινωνία. Να μην αλλάξει τίποτα, τους συμφέρει και τους βολεύει αυτό. Βέβαια συμφέρει μια πολύ μικρή γκάμα ανθρώπων, οι οποίοι έχουν τη δύναμη και τα μέσα για να εκμεταλλεύονται τη μεγαλύτερη πλειονότητα των υπολοίπων. Κατά τα άλλα δε θεωρώ ότι δε μου αρέσει ο ρόλος μου μέσα στο σχολικό σύστημα, όλοι οι συνάδελφοι είμαστε ίσοι, ισάξιοι και προσπαθούμε όλοι μαζί να κάνουμε το καλύτερο για τους μαθητές μας και για το σχολείο μας.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΚΟΥ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 28

Δ. 5 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΔΩΔΕΚΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Όσον αφορά την άποψη μου για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, δηλαδή μιλάμε για ένα ενιαίο διαθεματικό πρόγραμμα σπουδών, θεωρώ ότι προάγει τη διαθεματικότητα, που σημαίνει διασύνδεση μεταξύ γνωστικών αντικειμένων, με ευρείες έννοιες, που είναι σημαντικές για την ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση των παιδιών. Ωστόσο θεωρώ ότι ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων είναι τροχοπέδη στο διαθεματικό πλαίσιο που προτείνει το αναλυτικό πρόγραμμα, διότι δεν μπορεί να έχουμε ένα εγχειρίδιο για κάθε γνωστικό αντικείμενο, για παράδειγμα τη Γλώσσα ή τα Μαθηματικά, για τη Φυσική ας πούμε στο Δημοτικό σχολείο, δηλαδή να είναι διακριτά τα σχολικά εγχειρίδια, και εμείς να στοχεύουμε σαν λειτουργεί που διεκπεραιώνουν ένα διαθεματικό πρόγραμμα, να προσπαθούμε να ακολουθήσουμε ρητά το αντίστοιχο σχολικό εγχειρίδιο στο κάθε ένα γνωστικό αντικείμενο. Το αναλυτικό πρόγραμμα ενώ έχει σκοπό του τη διαθεματικότητα, ωστόσο μας παρέχει διακριτά εργαλεία, τα σχολικά εγχειρίδια και σε συνάρτηση με τη συγκεκριμένη ύλη που πρέπει να καλυφθεί μέσα στη σχολική χρονιά. Εμείς σαν εκπαιδευτικοί δυσκολευόμαστε πάρα πολύ, προκειμένου να φέρουμε εις πέρας το σκοπό που μας ορίζει το αναλυτικό πρόγραμμα.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Θεωρώ ότι το έργο που προσφέρω επηρεάζεται από την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική, διότι κάθε αλλαγή που συμβαίνει στην κυβέρνηση και στην ιεραρχία του Υπουργείου Παιδείας μας φέρνει ας πούμε νέα σχολικά εγχειρίδια.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Οι σχολικοί σύμβουλοι έχουν ως πούμε μια άλλη γραμμή και θεωρώ ότι σε συνδυασμό με το γεγονός ότι κάθε χρόνο είμαι και σε άλλο σχολείο, δεν μπορώ να φέρω εις πέρας το έργο το οποίο έχω κατά νου κάθε χρονιά που αναλαμβάνω σε ένα σχολείο, γι' αυτό το λόγο θα μπορούσα να πω ότι παρόλο που είμαι τεσσεράμισι στα πέντε χρόνια αναπληρώτρια, δεν είμαι ικανοποιημένη από το έργο που προσφέρω.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Ωστόσο θεωρώ ότι επηρεάζω τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών μου, γιατί υπεισέρχεται ο προσωπικός παράγοντας. Πέρα δηλαδή από τα στεγανά που μας βάζουν τα σχολικά εγχειρίδια και η υποχρεωτική ύλη που πρέπει να καλύψουμε μέσα στη χρονιά, προσπαθώ να δημιουργήσω, όσο γίνεται ένα πιο ευχάριστο κλίμα, μέσα στην τάξη να εξετάσω τα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των παιδιών και όταν μένει ελεύθερος χρόνος πέρα από τη διδασκαλία αυτή καθαυτή της υποχρεωτικής ύλης, προσπαθώ να πλαισιώσω το μάθημά μου με διάφορες δράσεις ή με προγράμματα που αναλαμβάνω μέσα στη χρονιά.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Αν και τα διάφορα Projects και τα προγράμματα που θα ήθελα να αναλαμβάνω μέρος, δεν είναι αυτά που αναλογούν, για παράδειγμα με τους εκπαιδευτικούς που έχουν οργανικές θέσεις στα σχολεία που πηγαίνω σαν αναπληρώτρια, γιατί θεωρώ ότι οι δάσκαλοι που έχουν οργανικές θέσεις μέσα στα σχολεία, σε αντίθεση με εμάς τους αναπληρωτές μπορούν και διεκδικούν και τελικά συμμετέχουν, παίρνουν την έγκριση για τη διεξαγωγή διάφορων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Εννοώ το μισθό σας, την αβεβαιότητα της κάθε σχολικής χρονιάς, τις συνεχείς μετακινήσεις σας, το ωράριο, τις συνθήκες που βιώνετε κάθε χρονιά κ.ά.

Σίγουρα αυτό που με επηρεάζει στον τρόπο εργασίας είναι και οι συνθήκες πρόσληψής μου, δηλαδή εγώ προσλαμβάνομαι, τουλάχιστον τις προηγούμενες χρονιές, περίπου στα μέσα της σχολικής χρονιάς. Αναγκάζομαι να είμαι με μια έτοιμη

βαλίτσα και να περιμένω που θα με στείλει το Υπουργείο ανά την Ελλάδα. Αυτό με έχει κουράσει ψυχολογικά. Επίσης τώρα με το ωράριό μας, που έχουν γίνει διάφορες περικοπές και είμαστε υπεράριθμοι, νιώθω ότι με αναγκάζουν να είμαι ευέλικτη και νιώθω ότι ανήκω στην κατηγορία των εκπαιδευτικών με τις πολλές ταχύτητες, τις οποίες τις καθορίζει κάθε φορά η ηγεσία του Υπουργείου. Επίσης επειδή αναγκάζομαι να δουλεύω κάθε χρόνο μακριά από τον τόπο καταγωγής μου, το οικονομικό φορτίο είναι δυσβάστακτο. Κάθε χρόνο καλούμε να ξοδέψω πολλά χρήματα, να μπω στη διαδικασία να δημιουργήσω εκ νέου επαφές και σχέσεις στο σχολείο στο οποίο καλούμε να υπηρετήσω. Πολλές φορές αυτό στέφεται με επιτυχία αλλά κάποιες φορές μπορώ να πω ότι μας αντιμετωπίζουν, εμάς τους αναπληρωτές, σαν τους καινούριους, πολλές φορές σαν βάρος ή πολλές φορές μας πετάνε ότι μείνει πιθανόν από τα τμήματα που δε θέλουν. Συνεπώς νιώθω ότι είμαι ένας εκπαιδευτικός που καλύπτει τα κενά του κάθε σχολείου και αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στη δική μου προσπάθεια να πετύχω τους επαγγελματικούς μου στόχους.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Σίγουρα η οικονομική κρίση έχει επιβαρύνει την κατάσταση αυτή, για παράδειγμα το αναλυτικό πρόγραμμα μας ζητάει μια διαθεματικότητα ως προς τη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων. Να χρειαζόμαστε διάφορα υλικά και μέσα τεχνολογίας και τα κονδύλια για τα σχολεία είναι πλέον περιορισμένα. Συνεπώς δεν υπάρχει πρόσβαση σε πόρους για να μπορέσω και εγώ να φέρω εις πέρας όποιο πρόγραμμα, τέλος πάντων, μπορώ να διεκδικήσω, όποιο project. Και όσον αφορά τη δική μου την πλευρά ως εκπαιδευτικό και των παιδιών, έχω δει να συμβαίνει μπροστά μου, η οικονομική εξαθλίωση των οικογενειών. Και ξέρετε η οικογένεια επηρεάζει πάρα πολύ την παρουσία του μαθητή μέσα στην τάξη συνεπώς τα όποια οικονομικά προβλήματα και οι οικογενειακές συγκρούσεις αποτυπώνονται στο μαθητή και πολλές φορές βλέπω ότι παιδιά που αντιμετωπίζουν οι οικογένειές τους διάφορα οικονομικά προβλήματα χάνουν το ενδιαφέρον τους για μάθηση και ακόμα και μέσα στην ίδια τη χρονιά. Δηλαδή θεωρώ ότι η οικονομική κρίση που περνάνε τα ελληνικά νοικοκυριά, αντικατοπτρίζεται και στα ανήλικα μέλη τους, τους δικούς μου μαθητές.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Το γεγονός που με προβληματίζει περισσότερο, όσον αφορά το διδακτικό έργο το οποίο παράσχω, είναι ότι ήλπιζα ότι η παρουσία μου στα ελληνικά σχολεία σαν αναπληρώτρια, και άρα ως ενός ανθρώπου που είναι περιστασιακός μέσα σε ολόκληρο το μηχανισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, θα λάβει τέλος. Ωστόσο έχουν καταρρεύσει όλες μου οι ελπίδες για τη μονιμοποίησή μου στο Υπουργείο Παιδείας, γεγονός που με έχει κάνει και εμένα να σκέφτομαι για πόσα χρόνια θα μπορώ ακόμα να είμαι αναπληρώτρια. Νιώθω ότι μειονεκτώ έναντι υπολοίπων συναδέλφων μου που είναι μέσα στα σχολεία και έχουν οργανικές θέσεις, γιατί δεν μπορώ να φέρω εις πέρας το διδακτικό έργο το οποίο έχω κληθεί να...έχω προσληφθεί. Ο δάσκαλος πρέπει να είναι μέσα στο σχολείο, να γνωρίζει την κουλτούρα του, τουλάχιστον να έχει ενταχθεί σε αυτήν, το έργο του να έχει μια συνέχεια. Δε γίνεται να μας πετάνε τη μία χρονιά για παράδειγμα στη Σάμο, την άλλη χρονιά στην Κρήτη, την άλλη χρονιά στις Κυκλάδες και μετά στο Βόρειο Αιγαίο. Το έργο μας νομίζω ότι είναι αποσπασματικό. Δεν υπάρχει συνέχεια και κάθε φορά καλούμαι να υποστώ μια κατάσταση, την οποία από την πλευρά μου θεωρώ ότι την περνάω και στους μαθητές μου.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Οι αλλαγές που έχει υποστεί το επάγγελμα του εκπαιδευτικού όλα αυτά τα χρόνια είναι ραγδαίες. Μια πενταετία πριν από εμένα, υπήρχε μια άνθηση όσον αφορά τις προσλήψεις και τη μονιμοποίηση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας. Αυτοί οι άνθρωποι μονιμοποιήθηκαν, μετά ήρθαμε εμείς οι αναπληρωτές, που μας χαρακτηρίζει το άγχος και η αβεβαιότητα για τη επόμενη χρονιά. Και σίγουρα αυτή η διαφορά στους εκπαιδευτικούς που έχουν ως πούμε πέντε και έξι χρόνια διαφορά στην ηλικία, θεωρώ ότι δημιουργεί εκπαιδευτικούς δύο ταχυτήτων.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Όταν πρώτο ανέλαβα αναπληρώτρια, είχα άλλη επιθυμία, άλλη ορμή, ήθελα όσα είχα μάθει από το πανεπιστήμιο να τα εφαρμόσω μέσα στην τάξη, τελικά η

πραγματικότητα ήταν πολύ λυπηρή. Και όσον αφορά τις συνθήκες δουλειάς μου, δηλαδή τη συνεχή εναλλαγή μου μέσα σε σχολεία κάθε σχολική χρονιά, και τελικά θεωρώ ότι ενώ θα ήθελα να έχω μια ενεργό δράση, τείνω να δέχομαι κάποια πράγματα παθητικά, τείνω δηλαδή να δέχομαι τον καθαρά συγκεντρωτικό χαρακτήρα και το συμπεριφοριστικό πρότυπο δυστυχώς ακόμα εξυπηρετεί η ελληνική σχολική πραγματικότητα.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Τελικά θεωρώ ότι οι σπουδές οι οποίες έλαβα μέσα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής απέχουν πάρα πολύ από την πραγματικότητα που αντιμετωπίζει ένας απόφοιτός του, όταν μπαίνει στο σχολείο. Θεωρώ ότι θα έπρεπε να έχουμε εικόνα των αναλυτικών προγραμμάτων που έλαβαν χώρα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, και το τρέχων αναλυτικό πρόγραμμα. Από τότε που αποφοιτήσαμε δεν είχαμε εικόνα, δηλαδή σαν απόφοιτοι τι συμβαίνει μέσα στα σχολεία, ο τρόπος που διδάσκονται, μάλλον κάποια διδακτικά αντικείμενα, ενώ κάναμε μόνο για τη διδακτική της Γλώσσας και τη διδακτική των Μαθηματικών, για κανένα άλλο μάθημα δεν διδαχθήκαμε το πώς θα το διδάξουμε στους μαθητές. Συνεπώς είχαμε λάβει γνώσεις που θεωρώ ότι δεν ήταν ικανοποιητικές και δεν ήταν οι απαραίτητες και χρήσιμες για να μπούμε μέσα στη σχολική τάξη.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Όσον αφορά την ανεξαρτησία ως προς τον γραφειοκρατικό έλεγχο, θεωρώ ότι η αξιολόγηση που υπάρχει ή δεν υπάρχει μέσα στο σχολείο έχει ένα καθαρά τυπικό χαρακτήρα. Τέλος πάντων σε όσα προγράμματα project, έχω συμμετάσχει μέσα στις σχολικές χρονιές, γίνεται μια καταγραφή και τελικά δε γίνεται αξιολόγηση ούτε αυτού του έργου, από την οποία θεωρώ ότι θα πρέπει να υπάρχει ανατροφοδότηση, δηλαδή να δεν δω τι δεν πήγε καλά ή τι πήγε καλά, σε ένα πράγμα που εφάρμοσα, σε ένα project που εφάρμοσα και τα αποτελέσματα που είχε στα παιδιά, τα μηνύματα που προσπάθησα να περάσω μέσα από αυτά και αν δεν μπορώ να εξετάσω εγώ η ίδια τα αποτελέσματα αυτών των project, θεωρώ ότι πέφτουν στο κενό. Δηλαδή θα μου πεις, εντάξει πρέπει να υπάρχει έλεγχος και αξιολόγηση, εγώ θα υποστήριζα την ανατροφοδοτική αξιολόγηση και όχι την αξιολόγηση με τη μορφή τιμωρίας.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Αν νιώθω ότι έχω αξιοπρέπεια, βεβαίως και θεωρώ ότι χαρακτηρίζομαι από επαγγελματική αξιοπρέπεια, διότι έχω ολοκληρωμένη εικόνα, της κατάστασης που αντιμετωπίζω, όπως σας την προανέφερα παραπάνω, δεν τρέφω αυταπάτες ούτε για το έργο το οποίο υποτίθεται πως καλούμαι να φέρω εις πέρας, ούτε για το έργο που τελικά προσφέρω. Απλά συμφωνώ στο γεγονός ότι τα πρώτα χρόνια που ανέλαβα σαν αναπληρώτρια είχα άλλη ορμή, είχα άλλη ιδέα για το τι μπορώ να κάνω, και τελικά θεωρώ ότι έχω προσγειωθεί και τείνω να νιώθω ότι είμαι και απογοητευμένη και θεωρώ ότι το μέλλον μου σαν αναπληρώτρια είναι λίγο δυσοίωνο.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Δεν ξέρω αν δημιουργήσω οικογένεια στα επόμενα δύο τρία χρόνια αν θα μπορέσω να είμαι μια αναπληρώτρια με τη βαλίτσα στο χέρι, κυνηγώντας μόρια σε έναν πίνακα, θεωρώ ότι η μονιμοποίησή μας είναι απαραίτητη και μακάρι να γίνει σύντομα γιατί δεν ξέρω, δεν νομίζω ότι μπορώ να φανταστώ τον εαυτό μου σε μια δεκαετία να υφίσταμαι όλη αυτήν την άσχημη και αβέβαιη παρουσία που έχουν οι αναπληρωτές στο ελληνικό εκπαιδευτικό σχολείο.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Με φθείρει κυρίως το γεγονός ότι κάθε χρόνο είμαι αλλού, θεωρώ ότι δεν μπορώ να προσαρμόζομαι κάθε φορά σε καινούρια δεδομένα. Έτσι και αλλιώς το σχολείο είναι ένας ζωντανός οργανισμός, κάθε χρονιά θεωρώ ότι είναι διαφορετική, και σε κάθε τάξη. Σκεφτείτε ο εκπαιδευτικός, όταν είναι μέσα σε ένα σχολείο, το σχολείο δεν είναι μια στατική κατάσταση, που δεν επηρεάζεται και είναι συνεχώς το ίδιο, αλλάζει γιατί αλλάζουν τα παιδιά, έρχονται καινούρια δεδομένα από το Υπουργείο. Αυτά όσον αφορά τις αλλαγές που υπάρχουν μέσα στο σχολείο, όταν εσύ είσαι, μόνιμα σε αυτό το σχολείο. Σκεφτείτε λοιπόν να έχω και τον παράγοντα, που λέει ότι κάθε χρονιά πρέπει να είμαι και εγώ σε εκείνο το σχολείο, νιώθω ότι είμαι έξω από τα νερά μου. Νιώθω ότι συνεχώς καλούμαι να αποδείξω ότι μπορώ να τα καταφέρω μέσα σε ένα σύστημα, που το ίδιο δε με σέβεται, σαν άνθρωπο και πάνω από όλα σαν επιστήμονα.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Όχι, δε θεωρώ ότι μετέχω στις λήψεις αποφάσεων, μέσα στη σχολική μονάδα, θεωρώ ότι πολύ σημαντικό ρόλο παίζει ο διευθυντής του σχολείου, σε κάποια σχολεία το κλίμα είναι καθαρά συγκεντρωτικό, όσον αφορά το πρόσωπο του διευθυντή, άλλες φορές πάλι υπάρχει μια συνεργασία του διευθυντή με τους μόνιμους και παλαιότερους του σχολείου, σε ελάχιστες περιπτώσεις στα σχολεία που έχω πάει, έχω δει να έχουμε και εμείς οι αναπληρωτές ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Οι αποφάσεις που θεωρώ ότι με επηρεάζουν περισσότερο είναι όσον αφορά το ποιες τάξεις διαλέγεις, που συνήθως κατά γενική ομολογία είναι οι δύσκολες ή οι μικρές τάξεις του Δημοτικού σχολείου, λες και εμείς οι νέοι αναπληρωτές δεν έχουμε, δεν ξέρω ποιος είναι αυτός που κρίνει ότι δεν μπορούμε να έχουμε, να αναλάβουμε τάξεις μεγαλύτερες, της Πέμπτης και Έκτης Δημοτικού.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Κοιτάζτε στην αρχή όταν πρώτο ανέλαβα αναπληρώτρια προσπάθησα να πω την άποψή μου και να γνωμοδοτήσω πάνω στα προγράμματα, τέλος πάντων στα project, στα διάφορα προγράμματα που λαμβάνουν χώρα μέσα στα σχολεία στα οποία υπηρέτησα, και να έχω και λόγο όπως σας είπα και πριν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά είδα ότι μόνο προστριβές δημιουργώ, γιατί είμαι αναπληρώτρια, είμαι μικρή και δεν ξέρω. Αυτό το επιχείρημα ότι δεν ξέρεις, γιατί πέρυσι δεν ήσουν στο σχολείο για να δεις τι έγινε, είδα τελικά ότι με αντιμετωπίζουν σαν κάτι αναλώσιμο, οι υπόλοιποι συνάδελφοί μου, και νιώθω ότι είμαι παραγκωνισμένη όσον αφορά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και γι' αυτό αποφάσισα να μην εναντιώνομαι. Για εμάς τους αναπληρωτές καμιά φορά η επιθετικότητα μπορεί να είναι και σωτήρια, προκειμένου να μπορέσουμε να εγκλιματιστούμε στην κουλτούρα του σχολείου και να γίνουμε αποδεκτοί από την πλειοψηφία των υπόλοιπων συναδέλφων.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Τώρα πέρα από αυτές καθαυτές τις συνθήκες που συνεχώς σας αναφέρω για το επάγγελμα του αναπληρωτή εκπαιδευτικού, το Υπουργείο έχει πάει και ένα βήμα παραπάνω, φέτος μου συνέβη πρώτη φορά να βγει ο υπεύθυνος του ολοήμερου. Υπάρχει δηλαδή μείωση εκπαιδευτικού προσωπικού και επίσης για πρώτη φορά μπήκε στο προσκήνιο και ο εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας μειωμένου ωραρίου. Δε ξέρω, νομίζω ότι υπάρχει πλήρης απαξίωση του επαγγέλματός μας.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Θεωρώ ότι και στην κοινή γνώμη ο δάσκαλος δεν είναι δάσκαλος αλλά είναι δασκαλάκος, και δυστυχώς αυτό επιβεβαιώνεται και από τις πρακτικές του Υπουργείου ενόψει οικονομικής κρίσης.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Και σίγουρα, βέβαια αυτό επηρεάζει το ηθικό μας. Όταν το ίδιο το Υπουργείο που είναι για εμάς η βασική πηγή εξουσίας και δύναμης της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας, μας απαξιώνει, είναι προφανές ότι αυτό έχει αρνητικές συνέπειες στο ηθικό μας, βεβαίως. Και ξέρετε αυτή η απαξίωση, που συμβαίνει στο πρόσωπό μας, εμάς των αναπληρωτών, μετατρέπεται και σε απαξίωση των αναπληρωτών ως προς το ίδιο το σχολείο, ως προς το Υπουργείο, δηλαδή είναι μια αμφίρροπη κατάσταση, που πραγματικά δεν ξέρω που θα βγάλει.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Εκείνο που με προβληματίζει πιο πολύ είναι η ψυχολογία μου, ότι πρέπει συνεχώς να προφυλάσσω την ψυχολογία μου, πολλές φορές το φορτίο που φέρω είναι πάρα πολύ βαρύ, και δεν ξέρω αν έχω τις δυνάμεις να υποστηρίξω τον εαυτό μου, γιατί νιώθω ότι δεν θα το κάνει κανένας άλλος, ούτε ο διευθυντής του σχολείου, ούτε ο εκάστοτε σχολικός σύμβουλος, ούτε το Υπουργείο. Γενικά νιώθω ότι μόνη μου πρέπει να προστατεύσω την προσωπική μου και επαγγελματική μου ταυτότητα. Δε θεωρώ ότι αντλώ δύναμη μέσα από το εκπαιδευτικό έργο που παράσχω, γιατί δεν...ξέρω,

γνωρίζω ότι δε φτάνω στο ιδανικό σημείο για να νιώθω ότι προσφέρω όσα θα ήθελα να προσφέρω. Νιώθω ότι έτσι όπως είναι διαμορφωμένη η ελληνική σχολική πραγματικότητα, αναπηροποιεί την οποιαδήποτε πρόθεση, προσπάθεια και προσωπική επιθυμία να προσφέρεις και να δώσεις όλες σου τις δυνάμεις, προκειμένου να βοηθήσεις, να διδάξεις, να δημιουργήσεις και να δημιουργηθείς εσύ ξανά για το σχολείο.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Κοιτάζτε εγώ ήθελα να γίνω δασκάλα, εντάξει οι προσδοκίες μου δε μπορώ να πω ότι η προσπάθεια που κατέβαλα για να μπω στο πανεπιστήμιο και η προσπάθεια που κατέβαλα για να πάρω το πτυχίο μου εκπληρώθηκαν. Τέλος πάντων μπορεί να νομίζει η κοινή γνώμη ότι επειδή δουλεύω μέσα σε αυτήν την οικονομική κρίση, ότι είμαι τυχερή. Εντάξει πολλές φορές ακούω από συνομήλικούς μου, ότι έλα μωρέ εσύ κάθε χρόνο δουλεύεις αναπληρωτής, δεν ξέρουν όμως ότι είναι δυσβάστακτο αυτό το φορτίο και ότι δεν είμαι ικανοποιημένη από το επάγγελμα και τις συνθήκες του επαγγέλματος, στο οποίο καλούμαι να υπηρετήσω.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όχι δεν μπαίνω σε ηθικά διλήμματα, προσπαθώ όχι να τα αποφύγω, δεν μπορώ να πω ότι έχω μπει ποτέ σε ηθικό δίλημμα.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Όχι δε θεωρώ ότι το επάγγελμά μου με έχει βοηθήσει στην ατομική μου ανάπτυξη. Ποια ατομική ανάπτυξη; Όταν θέλω να κάνω ένα μεταπτυχιακό, να μάθω ξένες γλώσσες, να διαβάσω, δε γίνεται. Όταν ας πούμε αναλαμβάνεις τον Σεπτέμβριο, τον Οκτώβριο και τον Ιούνιο σε απολύουν, για ποια ατομική ανάπτυξη μιλάμε;

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Μόλις πάμε να προσαρμοστούμε μέσα στο σχολείο, μετά μας απολύουν και μετά πάλι από την αρχή σε έναν άλλον χώρο, με άλλους ανθρώπους, για ποια ατομική ανάπτυξη; Επειδή δηλαδή υφίσταται η οικονομική κρίση, παίρνουμε έναν μισθό, ο οποίος είναι και κουτσουρεμένος με ενοίκια, με έξοδα, δηλαδή όχι, δεν πιστεύω ότι..., μόνο αρνητικά με έχει επηρεάσει στην ατομική μου ανάπτυξη, το επάγγελμά μου.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Θεωρώ ότι καλώς ή κακώς είμαι ένας μοχλός εφαρμογής της εκάστοτε εκπαιδευτικής πολιτικής. Δηλαδή ενώ ας πούμε μπορεί να γνωρίζω, μπορεί να μη θέλω εγώ προσωπικά να διδάξω ένα αντικείμενο γιατί θεωρώ ότι δεν πρέπει να εφαρμοστεί μέσα στην τάξη με τον τρόπο που μας λέει το αναλυτικό πρόγραμμα, ωστόσο το κάνω, το κάνω γιατί δεν υπάρχει περιθώριο διαφοροποίησης από τις απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος, σου λέει το κάνεις έτσι το κάνεις, τελείωσε.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Προσπαθώ με το διευθυντή του σχολείου, επειδή όταν πρώτο ανέλαβα, σε κάποια σχολεία είχα έτσι έντονες διαφωνίες και είδα ότι τελικά μόνο κακό σε εμένα έκανα, προσπαθώ να έχω καλές σχέσεις, από μακριά και αγαπημένοι. Προσπαθώ το κάθε πράγμα που συμβαίνει μέσα στην τάξη μου να το επιλύω μόνη μου και να μη πηγαίνει στα αυτιά του διευθυντή μου. Δε θέλω, θέλω αυτό που σας είπα, μακριά και αγαπημένοι.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Θεωρώ ότι το σχολικό περιβάλλον έχει περιοριστικό και κάποιες φορές καταπιεστικό χαρακτήρα, το πιστεύω αυτό το πράγμα. Νιώθω ότι πριν αναλάβω στο κάθε σχολείο, έχει δρομολογηθεί και σχεδιαστεί ο ρόλος και το τι πρέπει να κάνουμε στο σχολείο αυτό. Μια κονσέρβα δηλαδή, που έρχομαι εγώ να τη χρησιμοποιήσω. Υπάρχουν

δηλαδή στεγανά, εμείς οι αναπληρωτές δεν έχουμε ενεργό ρόλο όταν αναλαμβάνουμε υπηρεσία σε ένα οποιοδήποτε σχολείο μας επιλέγουν για να πάμε.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Όσον αφορά το σχολικό κλίμα, έχω πάει σε σχολεία που είχαμε μια πολύ καλή συνεργασία και με τους μόνιμους εκπαιδευτικούς, αλλά σε κάποια άλλα δεν μπορώ να πω ότι ήταν καλό το κλίμα, ο καθένας ήταν περιχαρακωμένος στα όρια της τάξης του και θεωρώ ότι στην τελική είναι και το πιο ασφαλές για τον κάθε εκπαιδευτικό.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Αυτό μου δημιουργεί προβλήματα στην ομαδικότητα, στη συνεργατική διαδικασία μεταξύ των εκπαιδευτικών. Πολλές φορές ας πούμε θέλω να ζητήσω βοήθεια, ή να με κατατοπίσει ένας παλαιότερος στο σχολείο και το σκέφτομαι. Το σκέφτομαι γιατί θα με αντιμετωπίσει πιθανό, σαν έναν άνθρωπο που, εντάξει θες να μάθεις περισσότερα του χρόνου δε θα είσαι εδώ, για ποιο λόγο. Θέλω να είμαι στα στενά όρια της τάξης μου, γιατί γνωρίζω ότι τις περισσότερες φορές και να προσπαθήσω δε θα μπορέσω, θα αντιμετωπιστώ σαν η αναπληρώτρια που τι ήρθε να μας πει νέα πράγματα, να μας αλλάξει αυτά που γνωρίζουμε μέχρι τώρα;

5. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Πόσο με έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση; Πολύ, πάρα πολύ. Και είναι και λογικό. Τα χρήματα δε μου αρκούν και σε συνδυασμό με τη συνεχή εναλλαγή των τόπων και των σχολείων ανά την Ελλάδα, που καλούμαι να υπηρετήσω, με έχει εξαθλιώσει οικονομικά. Εντάξει θεωρώ ότι υπάρχει ένας ανταγωνισμός μεταξύ των εργαζομένων για το αβέβαιο μέλλον μέσα στα σχολεία είτε των μόνιμων είτε και των αναπληρωτών, εκεί υπάρχει ένας ανταγωνισμός στο ποιος συμμορφώνεται πιο πολύ, ποιος παίρνει περισσότερα προγράμματα. Οι μόνιμοι θέλουν να χτίσουν ένα βιογραφικό γιατί φοβούνται τις αξιολογήσεις, ενώ οι αναπληρωτές πάλι θέλουν να χτίσουν ένα βιογραφικό μήπως γίνει ένας ΑΣΕΠ, γενικότερα υπάρχει ένα ανταγωνιστικό πνεύμα και μια διεκδίκηση χαρτιών και πτυχίων, που δεν ξέρω τελικά τι αντίκτυπο αυτά θα έχουν μέσα στην τάξη.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Νομίζω ότι προσπαθούμε εμείς οι εκπαιδευτικοί να μορφωθούμε αλλά όχι με σκοπό την καλύτερη...όχι με σκοπό να βοηθήσουμε εμείς οι ίδιοι τους εαυτούς μας προκειμένου να είμαστε όσο γίνεται περισσότερο καταρτισμένοι, μέσα στην τάξη. Όταν καλούμαστε να διδάξουμε αλλά ίσα ίσα για να μπορέσουμε να υπερτερούμε των συναδέλφων σε έναν πιθανό διαγωνισμό, σε μια πιθανή τοποθέτηση. Θεωρώ ότι το επάγγελμα του εκπαιδευτικού σε αυτή τη φάση έχει ολισθαίνει. Ολισθαίνει σε ένα φαύλο κύκλο και δεν βλέπω πουθενά μια ελπίδα που θα διασφαλίσει και εμάς σαν εκπαιδευτικούς και μετά το εκπαιδευτικό έργο που πρέπει να παράγουμε μέσα στα σχολεία για να διασφαλίσουμε αυτές τις ψυχές που είναι στα χέρια μας. Είναι λογικό ότι όταν ο δάσκαλος κατατροπώνεται, ο ίδιος μετά είναι ανίκανος να βοηθήσει και να συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην μόρφωση των παιδιών.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Μ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 28

Δ. 6 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΟΣ (ΠΕ70) (ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Θεωρώ ότι χρειάζεται ένα αναλυτικό πρόγραμμα για να υπάρχει κάποια βάση, δεν μπορεί να λέει ο καθένας ότι του κατέβει μέσα στην τάξη, να υπάρχει μια αρχή πάνω στην οποία θα στηριζόμαστε, από εκεί και πέρα έχουμε την ελευθερία να χρησιμοποιήσουμε και δικό μας υλικό. Διδάσκουμε τα σχολικά εγχειρίδια και είναι υποχρεωτικό κιόλας να διδάξουμε με αυτά, άσχετα αν θα βάζουμε δικές μας ασκήσεις

ή παραλείπουμε κάποιες. Το να διδάσκω συγκεκριμένη ύλη μπορώ να πω ότι εμένα προσωπικά με καθησυχάζει. Γιατί ξέρω πιο είναι το γνωστικό αντικείμενο συγκεκριμένα.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Δηλαδή ανάλογα σε αυτά που αναφέρετε το Υπουργείο και τους στόχους που θέτει.

Συνήθως στο Υπουργείο αυτοί που δίνουν τις κατευθυντήριες γραμμές δεν έχουν πάει ποτέ σε σχολείο και θεωρώ ότι δεν έχουν ιδέα του τι πρέπει να γίνει. Αλλά αναγκαστικά προσπαθούμε να ακολουθήσουμε αυτή τη γραμμή και να κάνουμε το καλύτερο δυνατό που είναι στα μέτρα μας.

Τα προγράμματα που φέρνουν πολλές φορές από το εξωτερικό;

Στο εξωτερικό υπάρχουν και οι απαραίτητες δομές, τα απαραίτητα υλικά, η απαραίτητη παιδεία για να υλοποιηθούν, δεν είναι πάντα υλοποιήσιμα αυτά που προέρχονται από το εξωτερικό, πάλι θα πρέπει να έρθουν στα δικά μας μέτρα για να τα χρησιμοποιήσουμε όπως μπορούμε.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Η ικανοποίησή μου νομίζω ότι είναι εντελώς ηθική. Σε καμία περίπτωση οικονομική, εντελώς ηθική και την αγάπη που παίρνω από τους μαθητές μου. Μόνο αυτό με ικανοποιεί πλήρως τίποτα άλλο.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Πιστεύω ότι μπορώ να τις επηρεάσω σε τεράστιο βαθμό. Ότι βλέπουν σε εμένα αυτό θα πάνε να κάνουν και αυτοί. Όποτε πρέπει να είμαι όσο σωστός μου αντιστοιχεί ή μου αναλογεί για να ακολουθήσουν και αυτοί την ίδια πορεία.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Όλα αυτά τα χρόνια με βάση και την εμπειρία που έχετε.

Ναι, πιστεύω ότι μεταβάλλονται και εγώ αλλάζω συνεχώς. Και οι απόψεις που είχα στην αρχή σε σχέση με την εμπειρία μου στα χρόνια αυτά έχουν αλλάξει. Προσπαθώ να βελτιώνομαι και να βελτιώνω και τη διδασκαλία μου και την αποδοτικότητα που έχει αυτή σε όσο το δυνατόν μικρότερο χρόνο. Όσο πιο κοντά είμαστε σε αυτά τα

πρότυπα που αλλάζουν συνεχώς και τα χρησιμοποιούμε μέσα στη διδασκαλία μας, έχουμε πιο κοντά μας και τους μαθητές μας και μπορούμε να τους επηρεάζουμε σε μεγάλο βαθμό για να έχουν καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Έχω επηρεαστεί σε τρομερό βαθμό σε σημείο να θέλω να σταματήσω από αυτήν την εργασία, γιατί οι διαδικασίες πρόσληψης αλλάζουν συνεχώς τον τόπο πρόσληψης, έτσι όπως είναι η κατάσταση και με αναγκάζει να αλλάζω σαν άνθρωπος, να χάνω από τη ζωή μου ανθρώπους που εκτιμώ και κάθε χρόνο να είναι μια καινούρια ζωή. Κάτι που στην πορεία των ετών είναι αδύνατον να συμβαίνει συνεχόμενα.

Νιώθετε καθόλου αβέβαιο το μέλλον;

Εντάξει στη σειρά του πίνακα που είμαι δε νιώθω αβέβαιος, τουλάχιστον η κατάσταση όπως έχει θα συνεχιστεί πιστεύω, αλλά υπάρχει αδυναμία σταθερότητας.

Αμφισβητείτε τον τρόπο και τη διαδικασία της πρόσληψης;

Την αμφισβητώ γιατί θα έπρεπε από πολύ νωρίτερα, από το πανεπιστήμιο ακόμα να υπάρχει μια σταθερή γραμμή που θα ακολουθούνε οι κυβερνήσεις. Δεν είναι δυνατόν κάθε χρόνο να αλλάζει όλο το σύστημα, να αλλάζουν συχνά τα κριτήρια, να αλλάζουν οι αριθμοί και όλα αυτά. Δε μπορεί σε μια χώρα που το απαραίτητο εκπαιδευτικό δυναμικό είναι άλφα και εσύ να παίρνεις άλφα συν πέντε χιλιάδες. Αυτό είναι αδύνατον, γιατί όλοι αυτοί τι θα κάνουν δε θα εργαστούν; Ποιος ο λόγος μια χώρα να δώσει τόσα χρήματα για να σπουδάσει και να ετοιμάσει εκπαιδευτικούς ή οποιοδήποτε άλλο εργαζόμενο και να μην τους εκμεταλλευτεί. Ποιος ο λόγος; Δεν υπάρχει κάποιος λόγος.

Όλη αυτή η πίεση που νιώθετε στην προσωπική σας ζωή μεταφέρεται στο σχολικό περιβάλλον;

Φυσικά, ξεκάθαρα μεταφέρεται. Γι' αυτό και τα σχολεία τα προηγούμενα χρόνια ήταν ήρεμα, καθησυχαστικά, ενώ τώρα είναι όλα πιεσμένα εκεί μέσα.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Αναφέρομαι στην επίδοση των μαθητών, αν εκπληρώνονται οι στόχοι που θέτετε.

Σίγουρα τα παιδιά δεν έρχονται όταν υπάρχουν πολλά οικονομικά προβλήματα τώρα με την κρίση, δεν έρχονται στην ίδια κατάσταση που θα έρχονταν αν ήταν λυμένα τα

οικονομικά τους προβλήματα. Όταν ο άλλος στο σπίτι πεινάει δε μπορεί να ασχοληθεί με το να διαβάσει το παιδί. Υπάρχουν και οι βιολογικές ανάγκες που προέχουν. Και σε μένα φυσικά επειδή δεν αμείβομαι όπως μου αναλογεί και συνεχώς πρέπει να συρρικνώνω τις ανάγκες μου αφού συρρικνώνεται ο μισθός μου και εγώ δεν έχω το ίδιο βιοτικό επίπεδο που θα είχα τα προηγούμενα χρόνια.

Η απόδοσή σας πιθανόν στην εργασία;

Φυσικά και επηρεάζεται. Μειώνεται, γιατί εν είμαι ευχαριστημένος.

Με τα μέσα που χρησιμοποιείτε; Και αυτά που χρησιμοποιούσατε παλαιότερα υπάρχει κάποια αναντιστοιχία;

Ναι υπάρχει γιατί αντί να τα παρέχει όλα το σχολείο που υποτίθεται ότι είναι δωρεάν η εκπαίδευση, βάζουμε τους γονείς να φέρνουνε μέχρι και χαρτί Α4 για τις φωτοτυπίες. Δεν έχουμε από μέσα σχεδόν τίποτα. Θες να κάνεις μία κατασκευή και δεν μπορείς να την κάνεις. Γιατί λες ότι απλά δεν το έχω. Θες να κάνεις απλά ένα πείραμα και απλά δεν το έχεις.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Μπορείτε να παράγετε αυτό που παρήγατε στην αρχή;

Από τότε που ξεκίνησα δεν έχουν αλλάξει τόσο πολύ τα πράγματα, αλλά ίσως έχουν αλλάξει σε περιόδους που εμείς δεν εργαζόμασταν. Οπότε το παραγόμενό μου έργο δεν έχει αλλάξει πολύ. Αντίθετα μπορώ να πω ότι βελτιώθηκε λόγω της εμπειρίας μου, όχι για κάποιον άλλο λόγο. Η υποστήριξη από το κράτος είναι η ίδια ανύπαρκτη.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Εντάξει όταν έχεις κάνει την ίδια τάξη πάρα πολλές φορές, ξέρεις τι να πεις, ξέρεις τι να μη πεις, ξέρεις που να σταθείς, στα βασικά. Το κυριότερο που έχω αλλάξει στον τρόπο που διδάσκω εγώ, έχω σταματήσει να ασχολούμαι με πράγματα που δεν χρειάζονται. Δίνω έμφαση στα βασικά, να μάθουν αυτά που πρέπει και τα υπόλοιπα και να μην τα προλάβω δεν έγινε και τίποτα. Για παράδειγμα τώρα που κάνω Τρίτη, θέλω στα Μαθηματικά να ξέρουν την προπαίδεια. Θα μείνω στην προπαίδεια ένα μήνα μέχρι να την ξέρουν όλοι, ε και τα άλλα θα τα περάσω έτσι.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Μέσα στο χρόνο αυτό που έχω καταλάβει είναι, πέρα από το επίπεδο της διδασκαλίας μου, ότι δεν δένομαι με τους μαθητές μου το ίδιο. Μαθητές που τους είχα την πρώτη χρονιά θυμάμαι τα ονόματα από όλους, που ήταν πριν από έξι χρόνια, και μαθητές που είχα πέρυσι δε θυμάμαι ούτε τους μισούς. Γιατί έχω αρχίσει να συμβιβάζομαι με την ιδέα ότι θα φεύγω. Δε θα τους ξαναδώ δε θα με ξαναδούνε. Και έτσι ασυναίσθητα δε τους θυμάμαι. Δεν το κάνω επίτηδες.

Πιστεύετε ότι έχετε και κάποια προσωπική ευθύνη;

Υπάρχει προσωπική ευθύνη γιατί θα μπορούσα άμα δεν ήθελα να μη το κάνω. Αλλά προκαλείται αυτή η ευθύνη από άλλους. Ο ηθικός αυτουργός είναι άλλος.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας; Νομίζετε ότι είναι;

Είναι ναι, εντάξει εγώ σπούδασα σε συγκεκριμένο πανεπιστήμιο, και θεωρώ ότι την πρώτη χρονιά που πήγα να κάνω μάθημα, ήξερα ήδη να κάνω μάθημα. Δεν ήταν κάτι πρωτόγνωρο για μένα, γιατί στην σχολική μου εμπειρία στο πανεπιστήμιο, είχα κάνει πάρα πολλά πράγματα.

Που σπουδάσατε;

Στο πανεπιστήμιο Κύπρου, και επί τρεις μήνες είχα στην ουσία δική μου τάξη ήδη, δεν ήταν κάτι καινούριο.

Άρα πιστεύετε ότι παίζει ρόλο ίσως και η εμπειρία;

Ε σίγουρα παίζει ρόλο η εμπειρία. Εντάξει από κάποιο σημείο και μετά δεν παίζει ή όταν έχεις περάσει δέκα χρόνια, ε μετά θα είσαι πάντα ο ίδιος. Ότι είχες να εξελίξεις σε μεγάλο βαθμό απότομα, το εξέλιξες, μετά θα ακολουθήσεις την ίδια πορεία περίπου.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Δεν πιέζομαι καθόλου, από τη στιγμή που κλείνει η τάξη, στο γραφειοκρατικό έλεγχο μπορείς να δηλώσεις ότι θέλεις ότι έκανες. Εσύ θα κάνεις αυτά που πιστεύεις εσύ σωστά. Για προγράμματα, για σύμβουλο, για διευθυντή.

Για τις υπογραφές συνέχεια που σας ζητάνε;

Μα οι υπογραφές, όταν σε πληρώνει ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα πρέπει να υπογράψεις ότι τη μέρα που έκανες μάθημα, ήσουν εκεί, ώστε να μην επαναληφθούν φαινόμενα των προηγούμενων ετών, να καλύπτονται συνέχεια οι εκπαιδευτικοί που έλειπαν, ή που συνεχίζουν να λείπουν, και αυτοί να πληρώνονται κανονικά, έτσι φτάσαμε στο σημείο που φτάσαμε.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Μου έχουν τύχει πολλά συμβάντα, να έχω κατακριθεί, για τον τρόπο μου, για τον τρόπο που ντύνομαι, για τον τρόπο που φέρομαι, εγώ πιστεύω ότι είμαι πάρα πολύ αξιοπρεπής, δεν υπάρχει περίπτωση ας πούμε να βρίσω μπροστά σε μαθητή μου, κάτι που προφανώς κάνω στην υπόλοιπη ζωή μου. Αλλά αυτός που είμαι μετά τις 13:15 που σχολάμε, δεν έχει καμία σχέση με αυτόν που είμαι, που πρέπει να είμαι στο σχολείο. Στο σχολείο θα είμαι καθωσπρέπει, σοβαρός και όπως αρμόζει στη θέση που έχω, στο λειτούργημα που κάνω. Αλλά αυτό δε σημαίνει ότι θα πηγαίνω κουστουμαρισμένος, επειδή συνήθισε όλη η ελληνική κοινωνία να έχει πενηντάρηδες δασκάλους, παντρεμένους και να συμπεριφέρομαι, έχοντας κάτι μούτρα μέχρι το πάτωμα.

Όσον αφορά την εργασία σας;

Πιστεύω ότι κάθε ένα ευρώ που παίρνω το δουλεύω μέχρι το τελευταίο λεπτό. Αυτό ακριβώς, όπως το λέω.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Φυσικά νιώθω αβεβαιότητα για το ζήτημα της μονιμοποίησης. Αυτό είναι το φλέγον ζήτημα. Δεν μπορεί για την ίδια ακριβώς εργασία πριν από πέντε χρόνια κάποιος να αμειβόταν 1500 – 1400 ευρώ, πλέον εμείς να αμειβόμαστε με πολύ λιγότερα και να μην υπάρχει στον ορίζοντα κάποια προοπτική μονιμοποίησης. Πλησιάζουμε και τα τριάντα, πρέπει κάποια στιγμή να κάνουμε μία οικογένεια, να σταθεροποιηθούμε, να ανοίξουμε ένα σπίτι, άρα με επηρεάζει.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Με φθείρει το να χάνω από τη ζωή μου ανθρώπους που εκτιμώ. Δεν αναφέρομαι σε φίλους που χάνω επειδή είμαι αλλού, αυτούς θα τους δω και στις διακοπές, θα τους συναντήσω αναπόφευκτα. Να χάνω άτομα που γνωρίζω στο καινούριο μέρος που πάω, με τους οποίους ξέρω ότι δυστυχώς την επόμενη χρονιά, με όλους θα χαθούμε σχεδόν.

Αναφέρεστε πάρα πολύ στον ψυχολογικό τομέα, στην εργασία σας, πάλι σας φθείρει και εκεί;

Φυσικά και με φθείρει, όταν έχεις δημιουργήσει κάτι, κάποιες σχέσεις με του συναδέλφους σου, οι οποίοι ξέρεις ότι είναι μόνιμοι και θα είναι πάλι στο ίδιο σχολείο, οι οποίες σχέσεις πιθανόν να είναι καλές, πιθανόν να ήταν κακές και στην πορεία να διευθετήθηκαν, να έγιναν γενικά κατάλληλες για να μπορείς να διδάξεις. Έχεις φτιάξει έναν κύκλο, έχεις φτιάξει μια καθημερινότητα, γνωρίζει ο ένας τον άλλο, που έχεις την πολυτέλεια να επέμβεις, που έχει αυτός την πολυτέλεια να επέμβει στη ζωή σου. Και ξαφνικά την επόμενη χρονιά, απλά πας σε ένα άλλο μέρος, σε ένα άλλο σχολείο, εντελώς άγνωστο. Χρειάζεται πάντα χρόνος προσαρμογής, τον οποίο θα είχαμε γλιτώσει αν ήμασταν στο ίδιο σχολείο, στο ίδιο μέρος.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Από τη στιγμή που είμαστε μέλη του συλλόγου διδασκόντων παίρνουμε αποφάσεις από κοινού, την ίδια δυναμικότητα που έχει η άποψη του διευθυντή την ίδια φυσικά έχει και η δική μου άποψη. Δε νομίζω ότι έχουν σχέση οι σχολικοί κανόνες που υπάρχουν σε κάθε σχολική μονάδα με το τι θα κάνω εγώ μέσα στην τάξη μου. Δεν με επηρεάζουν κάπως.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Συνηθίζω να εναντιώνομαι σε περιπτώσεις που διαφωνώ, αλλά όταν κάτι, σε θεωρητικό πάντα πλαίσιο, είναι προς όφελος των μαθητών και το δικό μας θα ταυτιστώ. Δηλαδή μόνο σε περιπτώσεις που διαφωνώ, θα εναντιωθώ, σε αυτά που προκύπτουν.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Νιώθω απελευθερωμένος, δε βιώνω κάποιο περιορισμό. Οι άλλοι που συναναστρέφομαι νιώθουν εγκλωβισμένοι. Εγώ σαν άνθρωπος δε βιώνω κάτι τέτοιο.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Αλλάζει τα δεδομένα στο επάγγελμά σας; Μέσα στην τάξη, πώς αντιμετωπίζετε τα παιδιά.

Νομίζω ότι είναι ότι χειρότερο μπορεί να συμβεί στο σχολείο. Είναι ένας κοινωνικός παράγοντας από τον οποίο εξαρτάται απόλυτα η συμπεριφορά των μαθητών, ανάλογα το τι βιώνουν και στο σπίτι τους, που σημαίνει ότι όλη η εκπαίδευση επηρεάζεται από αυτήν, κατά συνέπεια και εγώ δηλαδή.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Ναι φυσικά, εγώ το έχω δηλώσει κιόλας αυτό. Ότι άσχετα ότι λέμε λέμε λέμε και δεν το κάνουμε στην πράξη, αλλά σίγουρα ότι μπορείς να το αποφύγεις, και να μην επηρεάζεις τους μαθητές σου, γιατί εντάξει όταν υπάρχει ένα θέμα που θα επηρεάσει τους μαθητές σου κάνεις τα στραβά μάτια, εκείνη τη στιγμή δεν μπορείς. Το ήθος είναι πάνω από τα χρήματα και δεν μπορείς να το περικόψεις. Αλλά ότι μπορώ να γλιτώσω, να αποφύγω και να μειώσω το χρόνο που χρειάζομαι για τη συμμετοχή μου στη σχολική ζωή, το περικόπτω.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Με προβληματίζει ο χρόνος ο οποίος χάνεται από τις μετακινήσεις, στον οποίο χρόνο θα μπορούσα να αφιερωθώ σε άλλα πράγματα, τα οποία θα με έκαναν και εμένα καλύτερο, θα προετοιμαζόμουν καλύτερα, θα είχα άλλο κουράγιο, γιατί όταν κάνω δύο μετακομίσεις το χρόνο ή δύο μετακομίσεις σε ένα τρίμηνο, και πάω σε ένα καινούριο σχολείο, αντί να θεωρούμε φρέσκος από το καλοκαίρι, που υποτίθεται ότι είχα διακοπές, δεν είμαι. Οπότε δεν έχω και την ίδια όρεξη, τις ίδιες αντοχές, ψυχολογικές, για να ανταπεξέλθω στην εργασία μου.

Αυτό μεταφέρετε δηλαδή και στο εκπαιδευτικό κομμάτι.

Εντάξει τώρα που έχω έξι χρόνια, δε μεταφέρεται, αλλά σε δέκα χρόνια θα μεταφέρεται σίγουρα αν συνεχίσει έτσι η κατάσταση.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Σε κανένα σημείο. Δεν ικανοποιούνται. Όταν πέρασα στο πανεπιστήμιο για να γίνω δάσκαλος ήταν εντελώς άλλες οι προσδοκίες μου, και καμία από αυτές έως τώρα δεν έχει επαληθευτεί στο χρονοδιάγραμμα που είχα κάνει για τη ζωή μου τότε.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όχι ηθικά ζητήματα, αλλά εντάξει, πολλές φορές, ιδεολογικά ζητήματα τα οποία στο σχολείο θα διδάξω αυτό που σύμφωνα με τις κοινωνικές επιταγές της κάθε εποχής πρέπει να διδάξω. Άσχετα από το τι πιστεύω εγώ. Κάνω Θρησκευτικά, από τα οποία δεν πιστεύω ούτε τα μισά από αυτά που λέω, αλλά πρέπει να τα πω.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Ναι, με έχει επηρεάσει σε τεράστιο βαθμό, και πιστεύω ότι ποτέ δε θα γινόμουν τόσο καλός άνθρωπος όσο πιστεύω ότι είμαι αν δεν είχα γίνει δάσκαλος. Έχω γίνει πολύ καλύτερος άνθρωπος από ότι θα γινόμουν, αν έκανα κάποιο άλλο επάγγελμα. Δεν μπορείς να έχεις απέναντί σου παιδάκια και να μην είσαι θετικός.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Όχι, δεν έχεις καμία επαγγελματική ανάπτυξη. Το καλύτερο που μπορεί να σου συμβεί, πάλι σε μισθολογικά πλαίσια, είναι να γίνεις διευθυντής, που σημαίνει ότι θα έχεις 150 γονείς που θα σε ζαλίζουν, για βλακείες που δεν ξέρουν. Ή να γίνεις σχολικός σύμβουλος, που σημαίνει να έχεις όλους τους εκπαιδευτικούς του νομού να σε ζαλίζουν, χωρίς να θες.

Αναφέρομαι και σε σεμινάρια ίσως, επιμορφωτικές ημερίδες.

Ναι, γίνονται αλλά αντί να γίνονται με γνώμονα την εξέλιξη και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού, έχουν έναν υποχρεωτικό χαρακτήρα, για παράδειγμα ας πούμε υπάρχει αυτό το κονδύλι του ΕΣΠΑ και πρέπει να κάνουμε τα σεμινάρια, ελάτε εσείς να πείτε ότι τα κάνατε, να πούμε εμείς ότι τα κάναμε και να είμαστε εντάξει και ο σύμβουλος έχει υποχρέωση να κάνει δεκαπέντε επισκέψεις σε σχολεία το χρόνο και να βάλει τις υπογραφές του και αυτός, όπως λέγαμε πριν, έχει και την υποχρέωση να κάνει και έξι σεμινάρια, ένα για κάθε τάξη, τα κάνει και τελειώσει. Άντε πάμε να φύγουμε να πάμε για καφέ το μεσημέρι. Εντελώς τυπικά και ενώ για άλλους λόγους χάνουμε μάθημα πανεύκολα, όπως για παράδειγμα, κάνω απεργία, ούτε μας νοιάζει που θα πάνε τα παιδιά, εκείνη την ημέρα ξαφνικά που κάνουμε απεργία δε μας νοιάζει τα παιδιά τι θα κάνουν σπίτι, αλλά εκείνη τη μέρα που έχουμε σεμινάριο, ωχ τι θα κάνουν τα παιδιά μια μέρα τα παιδιά σπίτι. Αυτά εγώ τα θεωρώ τελείως κοροϊδία. Δηλαδή το Σάββατο και την Κυριακή, γιατί δεν είναι όλοι σαν εμάς, και το Σάββατο δουλεύουν. Τι κάνουν δηλαδή κάθε Σάββατο τα παιδιά σπίτι; ότι κάνουν και τις άλλες μέρες, το καλοκαίρι που εμείς δε δουλεύουμε, όλοι οι άλλοι δουλεύουν, τι κάνουν τρεις μήνες τα παιδιά σπίτι και δεν ξέρουμε τι θα τα κάνουμε μια μέρα που έχουμε σεμινάριο; Αυτό το θεωρώ ότι είναι κοροϊδία και προσποίηση.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Είμαστε από όλα, ότι χρειάζεται είμαστε. Και εκτός από αυτά είμαστε και νοσοκόμοι, είμαστε και ηλεκτρολόγοι και υδραυλικοί και κουρτίνες θα βάλω και θα καθαρίσω, γιατί δε νομίζω κανένας Δήμος να μου στείλει την καθαρίστρια, για να καθαρίσει αν κάνει εμετό το παιδί. Εγώ πάλι τρέχω και καθαρίζω. Είναι ευθύνες τις οποίες τις γνώριζα. Εμένα δεν με ενοχλούν αυτά που θα κάνω καλά για ένα παιδί, αυτά δε με πειράζουν καθόλου. Δε με κουράζει αυτό το πράγμα. Εμένα με κουράζει η αδιαφορία. Γιατί είμαι μια ζωή ένας δασκαλάκος και κανείς δεν το εκτιμάει. Αλλά άμα του πεις του αλλουνού, κράτησε το παιδί σου από το πρωί μέχρι το μεσημέρι χωρίς τηλεόραση στο σπίτι, θα σου πει τι θα το κάνω; Για σκέψου να κρατάω είκοσι τέτοια παιδιά, κάθε μέρα, από το πρωί μέχρι το μεσημέρι χωρίς τηλεόραση, για να δούμε, εύκολο είναι;

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Εννοώ τον εαυτό σας σαν επαγγελματία, πώς τον βλέπετε εσείς ο ίδιος και πώς τον βλέπουν οι άλλοι;

Όπως είπα και στην προηγούμενη ερώτηση, είμαι ένας δασκαλάκος, δε με παίρνει στα σοβαρά κανένας, εκτός από κάτι παππούδες, οι οποίοι έχουν την επίγνωση του τι κάνεις εκεί πέρα, γιατί όταν διαμορφώνεις χαρακτήρα σε ένα εξάχρονο και ένα δωδεκάχρονο, μπορείς να το κάνεις ότι θέλεις. Αλλά δεν μπορείς να κάνεις έρευνα να πεις θα τους κάνω όλους εγκληματίες, να δούμε τι γίνονται, μια χαρά μπορείς να το κάνεις και αυτό. Μπορείς να τους μάθεις ότι θέλεις. Εδώ οι άλλοι στο Αφγανιστάν τους μαθαίνουν και τους κάνουν βομβιστές αυτοκτονίας. Τους κάνεις ότι θέλεις. Από τέρμα καλό μέχρι τέρμα κακό. Άσχετα που το τέρμα κακό δεν θα το δοκιμάσουμε ποτέ. Αλλά η οικονομική κρίση με έχει κάνει ένα δασκαλάκο, δε με αντιμετωπίζει κανένας στα σοβαρά, λόγω του μισθού που παίρνω, γιατί όταν έρχεται ο άλλος ο εργάτης του Δημοτικού, που δουλεύει στη ΔΕΗ και παίρνει τρία χιλιάρικά, θα μου πει δάσκαλε πόσα παίρνεις εσύ; Χίλια ευρώ, άσε μας ρε δάσκαλε, τι σπούδασες τόσα χρόνια για να πάρεις χίλια ευρώ;

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Συνήθως οι σχέσεις μου είναι καλές, δεν υπάρχει λόγος να έρθεις σε σύγκρουση όταν δεν ανακατεύονται στη δουλειά σου και σε γενικές γραμμές δεν ανακατεύονται. Όταν κάνω κάποιο λάθος και μου επιστούν την προσοχή για να διορθωθώ, δηλαδή και αυτοί στην ουσία έχουν κοινούς στόχους. Άσχετα που τους βλέπουν αυτοί γραφειοκρατικά. Οι στόχοι είναι κοινοί. Αλλά από εκεί και πέρα δεν ασχολούμαι μαζί τους. Και άμα σε κάτι που θα πούνε διαφωνώ, τόσο πολύ, θα πάω με τα νερά τους και στο τέλος θα κάνω αυτό που θέλω εγώ.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Θα πρέπει να υπάρχει ένας τοίχος ανάμεσα στο σχολικό περιβάλλον και στην υπόλοιπη κοινωνία. Γιατί αυτά που γίνονται μέσα στο σχολείο, εμένα θα με καταπιέσει, θα με περιορίσει και όλα αυτά, αν βγουν προς τα έξω. Αν γίνονται και

μένουν μέσα στο σχολείο, έχεις άλλη άνεση και άλλη σιγουριά. Όταν ξέρεις ότι θα βγούνε προς τα έξω, επηρεάζεσαι και νιώθεις και την πίεση από γονείς, από προέδρους του χωριού, από παπάδες, από οτιδήποτε.

Αυτό φαντάζομαι σας επηρεάζει και στη δουλειά σας;

Ναι, φυσικά σε επηρεάζει, γιατί όταν ξέρεις ότι ο τάδε μαθητής σου ότι και να πεις, καλό ή κακό, προσπαθήσεις ή δεν προσπαθήσεις, θα έρθει την άλλη μέρα ο πατέρας του και η μάνα του να σε ζαλίσει, χωρίς λόγο και χωρίς να ξέρει, δεν μπορείς να είσαι ο ίδιος. Αναγκαστικά θα το αντιμετωπίσεις αρνητικά ένα παιδί, που μπορεί να μη φταίει και σε τίποτα.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με τους συναδέλφους μου από τυπικές μέχρι πολύ καλές, συνήθως ανάλογα με το τι δικαίωμα σου δίνουν εκείνοι. Τι δικαίωμα μου δίνουν εκείνοι. Αν είναι στην ηλικία μου συνήθως είναι πάρα πολύ καλές. Με τους γονείς προσπαθώ να υπάρχει μια συνεργασία και ειδικά σε περιπτώσεις που χρίζει, μια συνεργασία που είναι αναγκαία. Αλλά θέλω να είναι τυπικές και να είμαι απόμακρος. Δεν τους δίνω δικαίωμα γιατί, άμα αρχίσεις να τους δίνεις δικαιώματα παίρνουν αέρα και είναι κακό αυτό. Και με τους μαθητές μου είναι τέλειες. Μπορώ να κάθομαι μαζί τους όλη μέρα.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Ευέλικτο, ευέλικτο. Οι μόνοι που έχουν σοβαρές αντιπαραθέσεις συνάδελφοι, είναι αυτοί που μάλλον μαλώνουν για πολιτικούς λόγους. Κάποιος που έχει πιο αριστερές πεποιθήσεις και κάποιος που έχει πιο δεξιές πεποιθήσεις μπορεί να διαφωνήσουν έντονα πάνω σε κάποιο πρόβλημα. Από εκεί και πέρα νομίζω ότι είναι ευέλικτο το πεδίο, γενικά όλο το πλαίσιο.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα; Σαν επαγγελματία, σαν το επάγγελμα που ασκείτε; Τι είναι αυτό το ξεχωριστό που διακρίνετε;

Υπάρχει απαίτηση από την κοινωνία να κάνουμε τέλεια μία υπερβολικά δύσκολη δουλειά, που κανένας δεν τη θεωρεί δύσκολη αλλά είναι, με πάρα πολύ λίγα χρήματα.

Δηλαδή χωρίς να αμειβόμαστε κατάλληλα, έχουν όλοι τρομερές προσδοκίες από εμάς σε θέματα απόδοσης. Και εντάζει είναι λογικό γιατί κρίνεται το μέλλον των παιδιών τους, άσχετα αν δεν το βλέπουν βραχυπρόθεσμα. Όμως παρόλο που όλοι θέλουν τέλεια αποτελέσματα, κανείς δε συμφωνεί στην ανάλογη αμοιβή. Νομίζω ότι είναι ο μόνος κλάδος σε εμάς που συμβαίνει αυτό.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Εμένα προσωπικά που ήμουν συνεχόμενα στην ίδια κατάσταση δεν με έχει επηρεάσει. Αλλά άλλους βλέπω ότι συζητάνε, μονίμως για το τι μισθό παίρνει ο ένας τι μισθό παίρνει ο άλλος, μας έκοψαν τόσα...γενικά οι οικονομικές συζητήσεις είναι πολύ συχνές. Και στο σχολείο και ανάμεσα στους ανθρώπους.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Όποιος γίνεται εκπαιδευτικός, γνωρίζει ότι θα παίρνει χιλιάδες αποφάσεις την ημέρα. Οποιοσδήποτε από εμάς είναι διατεθειμένος να αλλάξει όχι στην ποιότητα του έργου που παράγει αλλά στον τρόπο που θα παραχθεί αυτό. Ότι μας ζητηθεί θα το κάνουμε. Δεν είναι κάποιος αρνητικός σε αυτό, αρκεί να καταρτιστούμε επιπλέον για το νέο τρόπο διδασκαλίας, για τη νέα στάση που πρέπει να έχουμε ή οτιδήποτε άλλο προκύψει. Όλα τα προβλήματα, όλα μα όλα έχουν να κάνουν με το πόσα χρήματα παίρνουμε. Αν αμειβόμασταν, όχι εξωφρενικά, μην είμαστε και παράλογοι, δε ζητάω να πάρω συν πεντακόσια ευρώ και να παίρνω τα ίδια λεφτά με ένα γιατρό. Αν ανεβεί και αυτός αναλόγως. Αλλά πρέπει τα χρήματα να είναι ανάλογα με τις ανάγκες της εποχής. Εμένα να μου μειώνει το μισθό και ότι άλλο χρειαστεί, αλλά να μειώνονται και όλα τα άλλα. Δεν μπορεί σε όλα να μένουν σταθερές οι τιμές αλλά εμένα να μου μειώνεται ο μισθός. Είναι λογικό όλα αυτά τα προβλήματα να μεταφέρονται και η αρνητικότητα μαζί τους. Ο μισθός δημιουργεί αρνητικότητα. Αν αμειβόμασταν κατάλληλα θα ήταν όλα θετικά και το σχολείο θα λειτουργούσε όπως λειτουργούσε τις προηγούμενες εποχές, που πήγαιναν όλοι χαμογελαστοί και έφευγαν χαμογελαστοί και χαρούμενοι.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

Η μόνη κατηγορία που θα ήθελα να αναφερθώ θα ήταν το θέμα της μονιμότητας, που είναι ο μόνος ορίζοντας που μπορεί να διορθώσει κάποια πράγματα. Τουλάχιστον ότι δεδομένο υπάρχει τώρα να μείνει έτσι, να μη χειροτερέψουν και άλλο τα πράγματα. Να μείνει έτσι, να σταθεροποιηθεί και κατά συνέπεια στο μέλλον να βελτιωθεί.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΑΡ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 35

Δ. 10 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ (ΠΕ16.01)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά; Πώς τα βλέπετε όλα αυτά, αν τα χρειάζεστε μέσα στην τάξη, αν τα ενστερνίζεστε μέσα στην τάξη, γιατί έχουμε δει κατά καιρούς και πολλές διαφοροποιήσεις.**

Τα δικά μας τώρα, επειδή είμαι μουσικός, τα τελευταία χρόνια έχουν βελτιωθεί αρκετά. Τα βιβλία, έχουν γραφτεί καινούρια, είναι αρκετά καλά, αν και δεν τα χρησιμοποιώ όλα, γιατί κάνω και άλλα πράγματα, δεν κάνω μόνο από τα βιβλία. Αλλά αρκετές φορές κάνω κάποια αποσπάσματα και από τα βιβλία.

Τα αναλυτικά προγράμματα;

Ναι, τα ενστερνίζομαι, τα ακολουθώ αλλά όχι κατά γράμμα φυσικά, γιατί κάθε τάξη είναι διαφορετική. Πρέπει να λαμβάνουμε υπόψιν όλες τις παραμέτρους μέσα στην τάξη.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Δηλαδή με τα σχολικά εγχειρίδια που χρησιμοποιείτε, τους στόχους που θέτετε, την επίδοση των μαθητών σας, γενικά δηλαδή την εργασία σας, πώς τη θέτετε ή προσφέρετε το έργο που περιμένετε;**

Όχι, ποτέ δεν προσφέρεις στο βαθμό που θέλεις νομίζω. Κάποιες φορές είναι ικανοποιητικό το αποτέλεσμα, πολύ περισσότερο από αυτό που περιμένεις και κάποιες άλλες όχι. Σίγουρα θα ήθελα να μπορώ και παραπάνω να προσφέρω. Με τα μέσα που διαθέτω φυσικά, γιατί πάντα δεν είναι τα εφικτά.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Και αν ικανοποιήστε από το αποτέλεσμα που αποδίδετε;

Ικανοποιούμαι από τη χαρά που παίρνουν οι μαθητές, από το χαμόγελο και από το ότι έρχονται και με χαιρετάνε και χαίρονται όταν μπαίνουμε για να κάνουμε μάθημα. Από αυτό περισσότερο.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας; Και αν μπορείτε να τους επηρεάσετε, εννοώ και στο δικό σας κομμάτι αλλά και εκπαιδευτικά.

Σίγουρα πιστεύω ότι μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να καταλάβουν κάποια ταλέντα τους. Τώρα εγώ μιλώντας σαν ειδικότητα μουσικής. Πολλά παιδιά που σε κάποια άλλα μαθήματα είναι πολύ κλειστά, στο δικό μας μάθημα είναι μια ευκαιρία να αναπτύξουν άλλες δεξιότητες που μπορεί να μην ήξεραν ότι υπάρχουν. Και επίσης είναι ευκαιρία να κοινωνικοποιηθούν, νομίζω, να μάθουν να συνεργάζονται σε ομάδες ειδικά και όχι ατομικά, η επίδοσή τους να τους ενδιαφέρει, να τους ενδιαφέρει η ομαδικότητα και το αποτέλεσμα. Νομίζω μπορούμε να τα βοηθήσουμε να καταλάβουν ότι έχουν ιδιαίτερες δεξιότητες.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Εννοώ τη διδασκαλία γενικότερα, αλλά και εσάς, τους στόχους που πετυχαίνετε. Οι εποχές αλλάζουν, αυτά τα χρόνια που δουλεύετε έχει επέλθει και η οικονομική κρίση, όλα αυτά πώς μπορούν να μεταβάλουν την εργασία σας και το έργο σας μέσα στην τάξη;

Έχω δει πολλές αλλαγές, ας πιάσουμε από το υλικό, για παράδειγμα. Τα πρώτα χρόνια, στα περισσότερα σχολεία που πήγαινα, υπήρχε αρκετό υλικό για το μάθημά μου. Όσο περνάν τα χρόνια και με την κρίση ειδικά, αν πας σε μικρότερα σχολεία, δεν υπάρχει η υποδομή, που χρειάζομαι για να κάνω σωστά το μάθημα. Οπότε μειώνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα του μαθήματος. Με ότι μέσα έχουμε

προσπαθούμε να κάνουμε το μάθημά μας. Η οικονομική κρίση επίσης έχει επηρεάσει αρκετά νομίζω τη δουλειά μας. Γιατί συνήθως είμαστε σε μέρη μακριά από το σπίτι μας, και πιστεύω και οι στόχοι που θέταμε, ειδικά τις πρώτες χρονιές που δούλεψα έχουν ικανοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, αλλά νομίζω αλλάζουνε ανάλογα με το μαθητικό δυναμικό που έχεις κάθε φορά και το περιβάλλον. Δεν έχουν όλα τα παιδιά τις ίδιες επιδόσεις, δεν έχουν το ίδιο επίπεδο, στις πόλεις είναι διαφορετικά. Έχουμε κάνει πολύ περισσότερα πράγματα και πιο γρήγορα, αλλά στα χωριά κάνουμε κάποια πράγματα αλλά όχι στο επίπεδο που μπορούσαν. Γιατί οι μαθητές, πολλές φορές δεν έχουν διδαχθεί και ποτέ το μάθημά μας. Τώρα στο σχολείο που πηγαίνω, δεν είχαν επαφή, πρώτη χρονιά έχει πάει μουσικός. Οπότε δεν είναι το ίδιο, ανάλογα με το μαθητικό δυναμικό.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Αναφέρομαι στην αβεβαιότητα, στις μετακινήσεις, συνεχόμενα μετακομίσεις, το ωράριο, οι συνθήκες που βιώνετε και όλα αυτά.

Ναι, έχω επηρεαστεί. Καταρχήν δεν μπορείς να προγραμματίσεις τίποτα στη ζωή σου. Δεν μπορείς ούτε καν οικογένεια να κάνεις, έτσι όπως ζούμε. Δεν έχεις κάτι σίγουρο. Κάθε χρόνο είναι πιο αβέβαια, γιατί μειώνονται ώρες, φέτος μας έχουν μειώσει το μάθημά μας αρκετά και πηγαίνουμε σε περισσότερα σχολεία, και παίρνουν και λιγότερους κάθε χρόνο, μας παίρνουν και πιο αργά, κάποιες φορές μας παίρνουν νωρίς κάποιες αργά, δεν μπορείς να ξέρεις δηλαδή για να προγραμματίσεις το οτιδήποτε.

Πιστεύετε ότι όλη αυτή η αβεβαιότητα μεταφέρετε και στο έργο σας μέσα στην τάξη; Όλη αυτή η πίεση.

Ίσως ασυναίσθητα να μεταφέρεται. Κάποιες φορές ναι, προσπαθώ να μη τη μεταφέρω όσο μπορώ, γιατί τα παιδιά δεν έχουν καμία... δε φταίνε σε κάτι, οπότε...

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Εννοώ τις επιδόσεις των μαθητών σας, αν εκπληρώνονται οι στόχοι, τι ρόλο μπορεί να έχει παίξει σε αυτό η οικονομική κρίση; Ακόμα και τα υλικά που χρησιμοποιείτε, ακόμα και αυτό που βιώνουν ίσως οι μαθητές στο σπίτι, αν μεταφέρεται και αν μπορείτε να κάνετε κάτι με βάση τη δουλειά σας στο σχολείο.

Ναι επηρεάζει νομίζω σε μεγάλο βαθμό, γιατί πολλά παιδιά καταλαβαίνουμε ότι βιώνουν την οικονομική κρίση και επηρεάζει και τη συμπεριφορά τους αυτό μέσα στην τάξη, οπότε δεν έχουν όλα τα παιδιά την ίδια συμμετοχή. Νομίζω ότι είναι και μεγάλος παράγοντας η οικονομική κρίση. Επίσης το υλικό κάθε χρόνο και μειώνεται ή αν υπάρχει μπορεί να είναι παλιό, κατεστραμμένο και να μη μπορεί να αντικατασταθεί. Προσπαθούμε με ότι έχουμε να κάνουμε το μάθημα.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Με προβληματίζει κυρίως η συμπεριφορά των παιδιών. Ξέρω ότι έχουν τη δυνατότητα να παράγουν κάποιο έργο και σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό, και αυτό δε βγαίνει πολλές φορές, επειδή το «χαλάει» η συμπεριφορά τους. Και τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και περισσότερο αυτό, δηλαδή σε κάποια τμήματα η συμμετοχή δεν είναι από όλους η ίδια, είναι σε βαθμό που δεν μπορεί να γίνει καν το μάθημα. Σε πολλές περιπτώσεις, ενώ είναι παιδιά που μπορούν, έχουν δυνατότητες αλλά δεν τους απασχολεί, θεωρούν ότι το μάθημα είναι ανιαρό, θέλουν να ξεσκάσουν, η ώρα του παιδιού, για να κάνουν φασαρία. Δηλαδή αυτό με προβληματίζει πολύ. Περισσότερο πώς θα μπορέσω να τους κεντρίσω το ενδιαφέρον για να μπορούμε να κάνουμε κάτι πιο καλό.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε; Αλλαγές κυρίως για το έργο που παράγετε.

Νομίζω ότι ειδικά τα τελευταία χρόνια, όση εμπειρία αποκτάς, προσπαθώ να επικεντρωθώ περισσότερο στις ανάγκες των μαθητών, δε με ενδιαφέρει τόσο να βγάλω το μάθημα, αλλά να περάσουν περισσότερο καλά οι μαθητές και να συμμετέχουν όσο μπορούν όλοι. Δηλαδή δε θέλω να περιθωριοποιώ κάποια άτομα επειδή απλώς δε συμμετέχουν, κάνουν φασαρία, προσπαθώ όλους να τους εντάξω στην ομάδα, όλοι να συμμετέχουν, παίζοντας κάποια όργανα, είτε τραγουδώντας. Επίσης δε με ενδιαφέρει να μάθουν να τα κάνουν τέλεια, αρκεί να συμμετέχουν όλοι και να το χαίρονται.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Ναι νομίζω όλοι φθειρόμαστε με το χρόνο, και υπό όλες αυτές τις συνθήκες που λέμε, ότι είμαστε από εδώ και από εκεί, η κρίση, ότι δεν έχουμε κάτι σταθερό, σίγουρο, η αβεβαιότητα, η αδιοριστία και όλα αυτά, νομίζω ότι επηρεάζει και τη δουλειά μας. Απλά προσπαθούμε να μη την επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό, όσο το δυνατόν.

Μήπως νιώθετε κάποια προσωπική ευθύνη, είστε παθητική απέναντι σε κάτι και λέτε έτσι είναι και δεν μπορώ να κάνω και πολλά και το αφήνετε όπως είναι, πάλι για το έργο σας αναφέρομαι.

Προσπαθώ να μην είμαι παθητική, μπορεί να έχει τύχει πολλές φορές στη δουλειά μας, αλλά τις περισσότερες φορές προσπαθώ να μη το αφήσω...

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Ήταν πάρα πολύ υποστηρικτικές. Αν και είχα και άλλες, ασχολούμαι με τη μουσική από μικρή, από την τρίτη δημοτικού για παράδειγμα μέχρι που έδωσα πανελλήνιες για να περάσω στον μουσικών σπουδών, οπότε ασχολούμαι μια ζωή, και ακόμη πρέπει να ασχολούμαστε γιατί...

Πιστεύετε ότι παίζει ρόλο και η εμπειρία;

Νομίζω παίζει αρκετά μεγάλο ρόλο.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο; Από τις υπογραφές που πρέπει να βάλουμε, τα ωράρια, τα προγράμματα που πρέπει να αναλάβουμε.

Νομίζω όλοι εξαρτόμαστε από αυτό. Και να μη το θέλουμε.

Σας επηρεάζει αυτό πάνω στη δουλειά σας;

Όχι ιδιαίτερα, προσπαθώ να μη με επηρεάζει.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Νιώθω αξιοπρεπής, σίγουρα υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, όπως στον κάθε άνθρωπο αλλά νομίζω ότι όλα αυτά τα χρόνια, έχω ιδιαίτερη σχέση με τους μαθητές

και έχω υπάρξει σε πολλά σχολεία, πάρα πολλά θα έλεγα. Και κρατάω ακόμα και όταν φεύγω μια ιδιαίτερη σχέση όσο μπορώ.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Σίγουρα μου γεννά αβεβαιότητα, έχω σκεφτεί πολλές φορές ότι δεν υπάρχει μέλλον και ότι μπορεί να δούλεψα δέκα χρόνια και να πάνε χαμένα και σε ένα χρόνο να μην έχω δουλειά, με τα τωρινά δεδομένα. Γιατί μπορεί το μάθημα μας, σε λίγα χρόνια να καταργηθεί ή να γίνεται από δασκάλους, όπως γίνεται κατά κόρων. Και με απόφαση Υπουργού, πλέον. Ειδικά τα τελευταία δύο τρία χρόνια με προβληματίζει ιδιαίτερα και το σκέφτομαι, αλλά δεν μπορώ να κάνω κάτι άλλο, γιατί χρειάζομαι να δουλέψω και αναγκαστικά όσο υπάρχει δουλειά, θα δουλεύω σε αυτόν τον τομέα. Δε θέλω να κάνω κάτι άλλο, μου αρέσει αυτή η δουλειά.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Νομίζω αυτή η αβεβαιότητα ότι με φθείρει περισσότερο.

Γιατί το λέτε αυτό; Πώς σας επηρεάζει πάνω στη δουλειά σας;

Θα ήθελα να είμαι κάπου πιο σταθερά, να μπορώ να αναπτύξω και μια ιδιαίτερη σχέση και με μαθητές, Να μην είμαι πάντα σε διαφορετικά σχολεία, σε διαφορετικά μέρη, να μπορώ να κάνω κάτι να το συνεχίσω, αν κάνω κάποιο έργο. Γιατί να είσαι μια χρονιά στο ένα και μια χρονιά στο άλλο, δεν μπορείς να αναπτύξεις...το μάθημά μας είναι μονόωρο, δεν μπορείς να κάνεις όσα θέλεις. Άλλο ο δάσκαλος που έχει τις ώρες του, τις πολλές, οπότε μπορεί να κάνει άλλα πράγματα.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Νομίζω ότι ειδικά φέτος δε συμβαίνει κάτι τέτοιο. Εντάξει ότι μπορεί να πω τη γνώμη μου ναι. Απλά επειδή είμαι σε τέσσερα σχολεία, κάθε μέρα σε άλλο, δεν έχω και γνώση πολλές φορές του τι γίνεται ακριβώς στο κάθε σχολείο. Οπότε οι αποφάσεις παίρνονται ήδη από τους υπόλοιπους. Ήδη έχει αλλάξει το μάθημά μας, έχουν μειωθεί οι ώρες μας από τις μικρές τάξεις. Ειδικά στις μικρές ηλικίες, που τα παιδιά ρουφάν σα σφουγγάρι και είναι και πιο δεκτικά, θέλουν να μάθουν πράγματα, ειδικά στη μουσικά εκφράζονται πολύ. Η μία ώρα που μειώθηκε, νομίζω είναι αρκετά

ενδεικτική. Βέβαια σε ένα ιδανικό κόσμο θα ήθελα να έχω και περισσότερες ώρες και στις μεγαλύτερες τάξεις. Γιατί και εκεί δεν προλαβαίνεις να κάνεις πολλά πράγματα. Επίσης με επηρεάζει γιατί πάω σε πολλά σχολεία, δεν μπορείς να κάνεις κάτι σημαντικό σε ένα σχολείο αν είσαι σε ένα ή δύο, όπως ήμουν τα άλλα χρόνια και μπορούσα να κάνω πιο μεγάλα πράγματα, παραστάσεις, να δουλέψω με τα παιδιά, τώρα δε ξέρω πού να πρωτοπάω. Γιατί είναι μεγάλο θέμα αυτό, και θες να ικανοποιήσεις όλους, όσο μπορείς προσπαθείς, αλλά δε γίνεται.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Σε κάποια εναντιώνομαι, αλλά είναι και αρκετά που ταυτίζομαι, αναλόγως.

Γιατί εναντιώνεστε σε κάποια; Μπορεί να γίνει ένα πρόγραμμα από το Υπουργείο και να πρέπει να το κάνει το σχολείο, να γίνει μια ημερίδα και να πρέπει να συμμετέχει το σχολείο.

Στα περισσότερα αν μου ζητηθεί, συμμετέχω, όσο μπορώ. Απλά κάποιες φορές συμμετέχοντας σε πολλά προγράμματα, νομίζω δεν μπορείς να κάνεις και πολλά μέσα στην τάξη. Γιατί έχεις συνέχεια το μυαλό σου πώς θα τελειώσεις στη μία τάξη το ένα πρόγραμμα, στην άλλη τάξη το άλλο, οπότε, γι' αυτό το λόγο, όχι ότι εναντιώνομαι για τα προγράμματα συγκεκριμένα.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Σας θέτουν κάποια όρια ή μπορείτε να είστε πιο ευέλικτη στο μάθημά σας;

Κάπου στη μέση είναι η απάντηση. Είμαι εγκλωβισμένη από την άποψη..., για παράδειγμα από αυτό που ισχύει με τις γιορτές. Ενώ μου αρέσει και πάντα κάνουμε με την τάξη κάτι για τις γιορτές, είναι...τρέχεις να προλάβεις, δε σου φτάνει ο χρόνος να βγάλεις κάποια πράγματα και παραμελείς το μάθημα ουσιαστικά. Προσπαθώντας να κάνεις τις γιορτές, να τους ικανοποιήσεις όλους, πάει πίσω το μάθημα σε κάποιες τάξεις που έχουν αναλάβει τις γιορτές. Είμαι απελευθερωμένη μέχρι ένα όριο, θα ήθελα ιδανικά να είμαι πιο απελευθερωμένη.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Αναφέρω στο πώς το ορίζετε εσείς και τι

σημαίνει για εσάς. Η οικονομική κρίση επηρεάζει τον τρόπο που παράγετε το συγκεκριμένο έργο σας;

Μόνο σε αυτά που είχαμε πει, την υλικοτεχνική υποδομή και σε αυτά, δεν έχει αλλάξει κάτι προσωπικά στον τρόπο που θα κάνω το μάθημα στους μαθητές μου. Αυτό δεν αλλάζει.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Προσπαθώ να μη με επηρεάζει. Προσπαθώ όσο μπορώ να προσφέρω και στους μαθητές μου και να κάνω ότι μπορώ. Εντάξει όλους τους έχει επηρεάσει, νομίζω και εμένα, αλλά όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό. Όσον αφορά την παραγωγή του έργου.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Με προβληματίζει η αβεβαιότητα και ότι δεν έχουμε μέλλον μάλλον στην εκπαίδευση, σαν ειδικότητες και κάποιες άλλες, όχι μόνο η δική μας ειδικότητα. Έχουμε κάνει κάποια πράγματα γι' αυτό, δικαστικά επίσης έχουμε κινηθεί. Με προβληματίζει ότι δε θα μπορούν πλέον όλα τα παιδιά να λαμβάνουν τις ίδιες γνώσεις, λόγω της οικονομικής κρίσης. Για παράδειγμα, ότι για να εξοικονομήσουν κάποια χρήματα δεν θα προσλαμβάνουν ειδικότητες και θα κάνει ο δάσκαλος τα μαθήματα και ας μην έχει τις απαραίτητες γνώσεις ενός ειδικευόμενου επιστημονικού προσωπικού. Και δεν έχουν όλοι τις ίδιες ευκαιρίες.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα; Είναι αυτό που περιμένατε;

Κάποιες φορές με το παραπάνω κάποιες όχι. Αλλά σε μεγάλο βαθμό ικανοποιούνται γιατί αυτή η δουλειά με γεμίζει ούτω ή άλλως. Οπότε δε θα την έκανα αλλιώς. Και πρέπει να αγαπάς και τα παιδιά. Νομίζω δε γίνεται αλλιώς. Αλλά δεν ικανοποιούνται πάντα.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε; Δηλαδή κάτι μπορεί να σας προβληματίζει στη δουλειά σας,

που παράγετε, έχετε κάποιες αρχές, κάποια πιστεύω, είναι κάποια πράγματα που ίσως πρέπει ή θέλετε να τα αλλάξετε έτσι κι αλλιώς.

Ναι σίγουρα. Με προβληματίζουν οι περιορισμοί πιο πολύ. Νομίζω, όσον αφορά τις αρχές που έχω στο πώς κάνω το μάθημα ή τους μαθητές μου, νομίζω δεν τις έχω πάρει παραβεί. Αλλά σίγουρα θέλω να βελτιωθώ. Ποτέ δεν είσαι τέλειος σε ότι κάνεις, ποτέ. Και οι ίδιοι μαθητές το δείχνουν αυτό, ούτως ή άλλως. Νομίζω όμως ότι δεν έχω παρεκκλίνει από τις αρχές μου, τόσα χρόνια.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Ναι σε μεγάλο βαθμό. Η ενασχόληση με τα παιδιά σε κάνει να βλέπεις διαφορετικά τα πράγματα στη ζωή. Σε αναπτύσσει ατομικά στο πώς βλέπεις τα πράγματα, τη ζωή, τι είναι σημαντικό στη ζωή. Νομίζω ότι πολλές φορές με τα παιδιά ξεχνάς πολλά προβλήματα επίσης.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη; Αναφέρομαι σε σεμινάρια, ημερίδες, επιμορφωτικά κ.ά.

Ναι πάντα υπάρχουν περιθώρια επαγγελματικής ανάπτυξης. Σε εμάς πιο δύσκολα νομίζω γενικά. Γιατί δεν είμαστε διορισμένοι, οπότε υπάρχει πάντα και αυτή η αβεβαιότητα που λέγαμε. Αλλά υπάρχουν σίγουρα πάντα...

Ο σχολικός σας σύμβουλος βρίσκεται εδώ;

Όχι. Είναι νομίζω Ιονίων Νήσων και Νοτίου Ελλάδος.

Έχει αναφερθεί ότι γίνονται κάποιες ημερίδες μέσω του ΕΣΠΑ που είναι επιδοτούμενα προγράμματα και λένε ότι ο σύμβουλος πάει για να το κάνει απλά για να γίνουν οι ώρες του και εμείς πάμε απλά για να το κάνουμε για να είμαστε εκεί και ουσιαστικά δε γίνεται κάτι. Τι λέτε γι' αυτό; Ουσιαστικά δε γίνονται για να σας βοηθήσουν στη δουλειά σας.

Ναι πολλές φορές ισχύει αυτό. Και κάποια ΠΕΚ που είχαμε παρακολουθήσει, δεν ήταν κάτι το ιδιαίτερο, όσον αφορά τις επιπλέον γνώσεις που θα μπορούσαμε να πάρουμε. Συγκεκριμένα εγώ δεν έχω, δεν έχει γίνει κάτι στη Ζάκυνθο, έχει γίνει μόνο μια χρονιά, που ήρθε ο σύμβουλός μας και μας είπε κάποια πράγματα, αλλά συνήθως

γίνονται μακριά. Οπότε δεν πηγαίνω, δεν έχω τη δυνατότητα για να πάω. Νομίζω είναι λίγοι οι σύμβουλοι, στην Ελλάδα, στον δικό μας κλάδο, που προσφέρουν αρκετά πράγματα. Είναι κάποιοι που δεν προσφέρουν, κατά τη γνώμη μου.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Νομίζω ότι είναι ένα κράμα όλα αυτά. Με πιέζει γιατί πρέπει να αφουγκράζεσαι τα πάντα. Και να προσπαθείς να καταλάβεις, ότι κάποιος μαθητής που μπορεί να έχει μια συμπεριφορά λίγο πιο αποκλίνουσα από τους άλλους, ότι αυτό να οφείλεται σε κάποιους άλλους παράγοντες που πρέπει να προσπαθήσεις να τους εξερευνήσεις και όχι να τον καταδικάσεις από την αρχή. Οπότε πρέπει να έχεις και ψυχολογικό επίπεδο και σε παιδαγωγικό και σε υποστηρικτικό, τα πάντα. Νομίζω πρέπει να προσπαθήσεις όσο μπορείς. Είναι και λίγο πιο δύσκολο νομίζω στη δική μας ειδικότητα, γιατί τα παιδιά τα γνωρίζουμε ελάχιστα, δεν προλαβαίνουμε να τα γνωρίσουμε. Οπότε πρέπει να ρωτάς και τους δασκάλους αν παρατηρείς κάτι και πώς μπορούν να σε βοηθήσουν με κάποια παιδιά.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Δηλαδή πώς βλέπετε τον εαυτό σας σαν επαγγελματία; Και μέσα στο γενικότερο πλαίσιο, πώς βλέπετε τη δουλειά σας;

Νομίζω ο κόσμος γενικά, μεγάλη μερίδα του κόσμου, το βλέπει λίγο απαξιωτικά το επάγγελμά μας χρόνια τώρα. Και θεωρούν ότι είμαστε τεμπέληδες που καθόμαστε, πληρωνόμαστε κα το καλοκαίρι και τα λοιπά, εντάξει αυτό δεν ισχύει για εμάς βέβαια, αφού το καλοκαίρι απολυόμαστε αλλά νομίζω και οικονομικά ειδικά, τα τελευταία χρόνια ίσα ίσα τα φέρνουμε βόλτα.

Αυτό σας επηρεάζει και στη δουλειά σας;

Σε μικρό βαθμό νομίζω, ως προς το παραγόμενο έργο εννοώ. Με επηρεάζει στην ψυχολογία μου ειδικά, αλλά νομίζω στη δουλειά μου δε το αφήνω τόσο να με επηρεάσει.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.)

Σπάνια δημιουργούνται προβλήματα, προσπαθώ να είμαι πιο ευέλικτη. Προσπαθώ να ικανοποιήσω πάντα, στο βαθμό που δεν είναι παράλογες οι απαιτήσεις τους φυσικά, οπότε συνήθως δεν υπάρχουν τριβές, συνήθως. Εντάξει μπορεί να πετύχεις και κάποιους ανθρώπους που έχουν παράλογες απαιτήσεις, αυτό δεν αποκλείεται. Αλλά συνήθως τα πάμε καλά.

Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Με καλή διάθεση νομίζω περισσότερο.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Νομίζω όλα είναι μέσα πάλι. Και σε περιορίζει και είναι και υποστηρικτικό. Οι περισσότεροι συνάδελφοι που έχω πετύχει, όχι πάντα, μου έχουν τύχει και περιπτώσεις που υπήρχε και πολύ αντί συναδελφικό κλίμα χωρίς λόγο. Μόνο και μόνο επειδή είμαι ειδικότητα. Σαν «ρατσισμός». Αλλά συνήθως υπάρχει άριστη συνεργασία με τους συναδέλφους και τους δασκάλους και τις άλλες ειδικότητες.

3. Πώς είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με τους γονείς, ειδικά εμείς, δεν έχουν πολλές πολλές σχέσεις, γιατί πρώτον δεν έρχονται να μας ρωτήσουν, σπάνια βλέπεις μαθητή και όταν παίρνουν τους βαθμούς αλλά και γενικά.

Γιατί δεν ενδιαφέρονται πιστεύετε;

Νομίζω ότι τα θεωρούν δευτερεύοντα μαθήματα και αυτό ισχύει χρόνια τώρα. Και οι περισσότεροι ρωτάν το δάσκαλο για τις επιδόσεις των παιδιών. Ενδιαφέρονται πιο πολύ. Εμένα όλα τα χρόνια ελάχιστοι έρχονται να με ρωτήσουν πώς τα πηγαίνει, τι γίνεται, πώς είναι στο μάθημά σου. Η σχέση είναι καλή σε τυπικά πλαίσια, δηλαδή όταν με συναντάνε θα με χαιρετίσουν, αλλά δεν έχουμε πολύ προσωπικές επαφές με γονείς. Με τους μαθητές μου έχω πολύ καλή επαφή γενικά, στις περισσότερες περιπτώσεις.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Αναλόγως και τη σχολική μονάδα που είσαι. Αν είσαι πολλές μέρες σε ένα σχολείο νομίζω μπορείς να καταλάβεις και περισσότερα πράγματα, τώρα αν είσαι σε διαφορετικά, όπως είμαι εγώ, είναι λίγο πιο...πας και φεύγεις.

Παρεμβαίνουν οι άλλοι, είναι πιο βοηθητικοί;

Συνήθως είναι πολύ καλό το κλίμα μεταξύ των συναδέλφων. Έχω συναντήσει και ελάχιστες περιπτώσεις, όλα αυτά τα χρόνια, που υπήρχε και το αντίθετο, αλλά νομίζω είναι εξαιρέσεις.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Νομίζω δε θα πρέπει να ενδιαφέρεται για το αν ο μαθητής του ή οι μαθητές του είναι «καλοί» στη μουσική, αν τραγουδάν καλά, αν γράφουν καλά, αν τα κάνουν όλα καλά. Πρέπει να ενδιαφέρεται για το πώς θα παρακινήσει όλους τους μαθητές που μπορεί να θέλουν να ασχοληθούν ποτέ με τη μουσική. Να αγαπήσουν αυτό το μάθημα και να προσπαθήσουν να συμμετέχουν ομαδικά και να βγάλουν κάτι ωραίο. Νομίζω αυτό με ενδιαφέρει περισσότερο, ποτέ δε με ενδιέφερε να τραγουδήσουνε σωστά, ή να διαλέξω μερικά παιδιά για να φανούμε τέλειοι στις γιορτές, πάντα έβαζα όλους να συμμετέχουν. Όλους, ανεξαιρέτως. Αυτό προσπαθώ να κάνω.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Και αναφέρομαι και στους συναδέλφους αλλά και γενικότερα σε όλους τους ανθρώπους και τους εργαζόμενους στο σχολείο.

Νομίζω ναι, έχουν γίνει πολύ κλιστεί. Άλλη επικοινωνία υπήρχε τα προηγούμενα χρόνια και νομίζω είναι και λογικό.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις; Και αν θα τον αλλάζατε το ρόλο σας. Το ρόλο σας καθαρά στο κομμάτι του σχολείου και το επαγγελματικό.

Απλά περιοριζόμαστε και από τις αποφάσεις κάθε φορά. Μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα εννοείται, μπορείς να εντάξεις πολλά, γιατί είναι μια ειδικότητα που

μεταβάλλεται. Πάντα μαθαίνεις κάτι νέο. Και με τις τεχνολογίες και με το οτιδήποτε συμβαίνει. Απλά είναι δύσκολο όταν σε περιορίζουν από πάνω.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις; Τα θα θέλατε να αλλάξετε στο μέλλον με τη δουλειά σας, για τον τρόπο πρόσληψής σας και όλα αυτά.

Θα ήθελα πολλά, αλλά. Και στον τρόπο πρόσληψής μου. Ειδικά όλων των εκπαιδευτικών, γιατί οι ανάγκες είναι τεράστιες, τα κενά είναι χιλιάδες, σε όλη την Ελλάδα, στους δασκάλους, τους νηπιαγωγούς, τις ειδικότητες. Σε μια ιδανική κοινωνία θα ήθελα να ενταχθούν περισσότερο τα μαθήματα της αισθητικής αγωγής, και τα υπόλοιπα, Αγγλικά, Πληροφορική, γιατί πιστεύω βοηθάνε πάρα πολύ τους μαθητές, στην ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία και στο πώς να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, πως θα μάθουν να συνεργάζονται, την Γυμναστική, όλα τα μαθήματα, θα ήταν ιδανικό, θα ήθελα να αυξηθούν οι ώρες του μαθήματός μου, να υπάρχουν αίθουσες, που ποτέ δεν υπάρχουν στα σχολεία, και είμαστε σα τους χαμάληδες, τριγυρνάμε και κουβαλάμε. Να έχουμε την αίθυσά μας, να μπορώ να κάνω κάποια πράγματα παραπάνω, να παράγω άλλο έργο. Και να έχω και περισσότερη υλικοτεχνική υποδομή και περισσότερη ευελιξία και υποστήριξη από το σύστημα καταρχήν και από τους συναδέλφους, όλους. Νομίζω θα μπορούσαμε να κάνουμε θαύματα, αν υπήρχαν όλα αυτά.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΑΡ2.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 26

Δ. 4 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (ΠΕ71)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Το αναλυτικό πρόγραμμα έχει σειροθετήσει τους γνωστικούς στόχους μερικές φορές καλά, μερικές φορές όμως άστοχα, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η παρακολούθηση του. Τα εγχειρίδια είναι μερικές φορές χρήσιμα, αλλά συχνά και δεσμευτικά. Λόγω της διαφορετικότητας των μαθητών και της ανομοιογένειας τους, θα λύνονταν τα χέρια του δασκάλου αν του δινόταν μεγαλύτερη ελευθερία να μην ακολουθεί οπωσδήποτε το βιβλίο. Είναι σημαντικό να μπορεί να αφήνει, όταν το θεωρεί σκόπιμο, τα βιβλία στην άκρη και να χρησιμοποιεί υλικό που εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες των μαθητών του κάθε φορά. Προσωπικά, ως δασκάλα του τμήματος ένταξης, τα χρησιμοποιώ ελάχιστα και δεν ακολουθώ την σειρά των κεφαλαίων, αλλά περισσότερο τις ανάγκες των μαθητών.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Κάθε μέρα γίνεται μια προσωπική προσπάθεια να διαφοροποιηθεί το μάθημα από αυτή την άχαρη και στεγνή εκπαιδευτική διαδικασία που είχαμε συνηθίσει να βιώνουμε ως μαθητές και στην οποία η εκπαιδευτική πολιτική μας ωθεί να ασκήσουμε, ως δάσκαλοι πλέον.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Μερικές φορές παρατηρώ τον εαυτό μου να αναπαράγει το παγιωμένο μοντέλο διδασκαλίας, πράγμα που είναι απογοητευτικό και άλλες να δείχνει πρόοδο και να χρησιμοποιεί μέσα, που πλησιάζουν στον τρόπο διδασκαλίας που έχω στο μυαλό μου ως ιδανικό. Σε τέτοιες περιπτώσεις νιώθω ικανοποίηση.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Σε μεγάλο βαθμό. Ο δάσκαλος μπορεί να κάνει έναν μαθητή να μισήσει ή να αγαπήσει την μάθηση.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Υπάρχουν πολλές καινούριες θεωρίες ως προς τον τρόπο διδασκαλίας, τις περισσότερες από τις οποίες θεωρώ θετικές (βιωματική μέθοδος διδασκαλίας κτλ.). Πολύ βοηθητική είναι επίσης και η τεχνολογία. Για την εισαγωγή και πόσο μάλλον

την παγίωση των καινούριων μεθόδων στην καθημερινότητα του σχολείου, έχουμε πολύ δρόμο μπροστά μας. Μπορεί να συγκριθεί η μεταβολή αυτή με κάθε μεταβολή στην κοινωνία. Ναι, αλλαγές γίνονται, αλλά ο ρυθμός είναι πιο αργός από αυτόν που θα θέλαμε και πάντα υπάρχει ένα συντηρητικό κομμάτι, που φέρνει αντίσταση σε αυτές τις αλλαγές. Θεωρώ ότι είναι υποχρέωση μας (της νεότερης γενιάς εκπαιδευτικών) να φέρουμε στην πράξη τις νέες θεωρίες παιδαγωγικής στο σχολείο.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Ο τρόπος εργασίας και πρόσληψης δημιουργεί πολλά εμπόδια, τόσο σε προσωπικό επίπεδο, όσο και στην άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων. Δεν μπορώ να ξέρω πότε θα ξεκινήσω να δουλεύω, με αποτέλεσμα να μην μπορώ να προγραμματίσω την ζωή μου, αλλά και το διδακτικό πλάνο. Η συνεχής αλλαγή τόπου, φέρνει δυσκολίες στην προσαρμογή την δικιά μου στο νέο περιβάλλον, αλλά και τους μαθητές, δεδομένου ότι, πρέπει κάθε χρονιά, να συνηθίσουν από την αρχή τον καινούριο εκπαιδευτικό.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Η οικονομική κρίση έχει ως άμεση συνέπεια την υποχρηματοδότηση των σχολείων. Και φυσικά ένα σχολείο που δεν έχει πόρους, δεν μπορεί να λειτουργήσει ομαλά. Από τα προβλήματα θέρμανσης και έλλειψης υλικών, μέχρι την δυσκολία εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στα σχολεία, ο δάσκαλος πρέπει συνέχεια να κάνει εκπτώσεις στον τρόπο διδασκαλίας του, με αρνητικό αποτέλεσμα φυσικά και στην επίδοση των μαθητών.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Η φιλοσοφία κυρίως και η δομή της εκπαίδευσης. Οι μαθητές πρέπει να πουν ή να γράψουν τις σωστές με βάση το βιβλίο και τον δάσκαλο απαντήσεις, χωρίς να έχει σημασία αν τις καταλαβαίνουν. Πρέπει να πουν σωστά τον μάθημα και να γράψουν σωστά στο τεστ.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Οι αλλαγές αφορούν κυρίως στις περικοπές της χρηματοδότησης, που περιορίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Αρνητικές αλλαγές συμβαίνουν και από την συντηρητική προσπάθεια της παλιάς γενιάς των εκπαιδευτικών να μην εισαχθούν οι νέες μέθοδοι και να συνεχίζουν να αναπαράγονται τα κακώς κείμενα, τόσο από εκπαιδευτικής, όσο και από διοικητικής πλευράς του σχολείου.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Η υποχρηματοδότηση είναι πολύ έντονο πρόβλημα. Η συντηρητική στάση των μεγαλύτερων δασκάλων είναι κάτι στο οποίο οι νέοι πρέπει να αντιστεκόμαστε καθημερινά, πράγμα δύσκολο, καθώς είναι ελκυστικό να παρασυρόμαστε μερικές φορές στις ευκολίες που μας προσφέρουν.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Αρκετά υποστηρικτικές. Παρόλο που ελάχιστοι ήταν οι καθηγητές των οποίων η διδασκαλία ήταν όντως χρήσιμη για την πραγματικότητα στο σχολείο, τα μαθήματά τους ήταν καθοριστικά. Θα ήταν πολύ χρήσιμο να υπήρχε περισσότερη πρακτική, από τα δύο εξάμηνα, που ήταν στο πρόγραμμα σπουδών του τμήματός μου.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Νομίζω περισσότερη από όσο θα ήθελα. Είναι σημαντικό να υπάρχει σωστή γραφειοκρατία στα σχολεία και να υποστηριζόμαστε μέσω αυτής.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Η επαγγελματική αξιοπρέπεια είναι κάτι για το οποίο μερικώς είναι υπεύθυνος ο εκπαιδευτικός ο ίδιος. Το μη μόνιμο της φύσης της δουλειάς και ο ανεπαρκής μισθός τείνουν να μειώσουν την επαγγελματική αξιοπρέπεια. Σε αυτούς τους τομείς, αλλά

ακόμα περισσότερο σε άλλους (ποιότητα διδασκαλίας, κτλ.), είναι στο χέρι του εκπαιδευτικού να περιφρουρήσει την αξιοπρέπεια του, μαχόμενος γι' αυτήν.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Μερικές φορές η αβεβαιότητα με κάνει να σκέφτομαι να μεταναστεύσω.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Με φθείρει η προαναφερθείσα αβεβαιότητα και η αδυναμία προγραμματισμού της ζωής μου και ματαίωσης κάποιων σχεδίων μου, λόγω αλλαγής τόπου.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Συμμετέχω στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, το πρόβλημα όμως είναι ότι, υπάρχουν πολλά ζητήματα στα οποία οι εκπαιδευτικοί ή και γενικά το σχολείο δεν ερωτάται.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Μερικές φορές εναντιώνομαι, κυρίως στην προσπάθεια κάποιων επιχειρήσεων να εισβάλουν στα σχολεία, μέσω προγραμμάτων κτλ., γιατί τα σχολεία πρέπει να διαφυλάξουν την ανεξαρτησία τους από τα διάφορα οικονομικά συμφέροντα.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Αισθάνομαι εγκλωβισμένη όταν αναγκάζομαι μερικές φορές να διδάξω σε μαθητές αντικείμενα, που προσωπικά θεωρώ άχρηστα. Αισθάνομαι απελευθερωμένη, όταν βρίσκονται οι συνθήκες και τα μέσα να ξεφύγουμε με τους μαθητές μου από την παραδοσιακή διδασκαλία και να μάθουμε με απολαυστικό τρόπο.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Οριοθέτηση; Ποιοι το ορίζουν και για ποιους;

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Η οικονομική κρίση επηρεάζει τις αξίες ολόκληρης της κοινωνίας. Κάνει τους ανθρώπους που παλεύουν να παλεύουν περισσότερο, αυτούς που δουλεύουν σκληρά, να προσθέσουν κι άλλο ζήλο, κι αυτούς που φυγοπονούν, να το κάνουν πλέον με μια καινούρια δικαιολογία. Άρα η κρίση δεν αλλάζει το ηθικό πλαίσιο τόσο, όσο αναδεικνύει και μεγεθύνει τις αξίες που υπάρχουν ήδη.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Ότι οι μαθητές μπορεί να ταλαιπωρούνται από φτώχεια και να έρχονται στο σχολείο με προβλήματα που δεν αντιστοιχούν στην ηλικία τους. Ότι γίνεται μια προσπάθεια εισαγωγής συμφερόντων, άσχετων με την εκπαίδευση, στα σχολεία. Ότι πολλοί εκπαιδευτικοί έχουν ακόμα στο νου τους πώς οι μαθητές θα γράψουν καλά σε ένα τεστ και δε στοχεύουν στην πραγματική γνώση.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Ναι

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Δημιουργούνται κατά καιρούς. Σε τέτοιες περιπτώσεις προσπαθώ να αντισταθώ και να ξεκαθαρίσω στους μαθητές ότι κάτι είναι ανήθικο ή λάθος.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμά σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Ναι. Η εκπαίδευση και η αναπηρία με έχουν επηρεάσει πολύ θετικά. Όταν κανείς νιώθει υπεύθυνος για παιδιά, τότε νιώθει ότι είναι σημαντικό και στην προσωπική του ζωή να διαφυλάσσει την αξιοπρέπειά του και να ζει ως παράδειγμα, γνωρίζοντας ότι οι μαθητές μιμούνται τους εκπαιδευτικούς και τους θεωρούν πρότυπο.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Όχι με την έννοια της επαγγελματικής εξέλιξης ή προαγωγής, αλλά σίγουρα μπορεί κάθε εκπαιδευτικός να βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου. Από την άποψη αυτή, ναι, είναι εφικτό.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Ο ρόλος μας είναι υποστηρικτικός στην σύγχρονη ελληνική οικογένεια, που έχει πάρα πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσει. Αυτό δημιουργεί αίσθημα ευθύνης.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Λόγω της οικονομικής κρίσης και της φύσης του πλαισίου του αναπληρωτή, η επαγγελματική ταυτότητα χαρακτηρίζει την προσωπική. Δεν είμαι ένας άνθρωπος του οποίου η ταυτότητα έχει κοινά με τους συνομήλικους, αλλά πλέον με τους υπόλοιπους αναπληρωτές. Όλη η ζωή, ο προγραμματισμός της, οι φίλοι, τα πρόσωπα με τα οποία ταυτίζομαι, είναι οι υπόλοιποι αναπληρωτές. Λόγω λοιπόν των ιδιόμορφων συνθηκών εργασίας, δεν είμαι απλά ένας νέος άνθρωπος στον καιρό της κρίσης. Είμαι μία αναπληρώτρια στον καιρό της κρίσης. Η επαγγελματική ταυτότητα επισκιάζει την προσωπική.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Οι σύμβουλοι της ειδικής αγωγής είναι συνήθως ανύπαρκτοι, καθώς έχουν να κάνουν με τεράστιες περιοχές ευθύνης, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να έρθουν σε προσωπική επαφή με τους δασκάλους. Με τους διευθυντές συνήθως έχω καλή σχέση. Μερικές φορές, οι διευθυντές ανήκουν στην παλιά σχολή, σύμφωνα με την οποία προτιμούν να γίνονται τα πράγματα άτυπα και πρόχειρα και υποτιμούν τον ρόλο των αναπληρωτών, θεωρώντας τους πολύ νέους για να γνωρίζουν. Τότε η ρήξη είναι αναπόφευκτη.

- 2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;**

Οι συνάδελφοι είναι υποστηρικτικοί. Οι γονείς μπορεί να είναι περιοριστικοί (πχ ζητάν περισσότερη δουλειά για το σπίτι).

- 3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;**

Πολύ καλές συνήθως.

- 4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;**

Συνήθως είναι πολύ καλό. Είμαστε συνάδελφοι που δεν έχουμε να χωρίσουμε κάτι.

- 5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;**

Αναγκαστικά τα χαρακτηριστικά του αναπληρωτή: κινητικότητα και ευελιξία.

- 6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;**

Νομίζω δεν έχει επιφέρει κάποια διαφορά.

- 1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;**

Ανάλογα με το ποιος θα τον μεταλλάξει. Αν η αλλαγή επέλθει εξωγενώς, από συμβούλους, την πολιτική ηγεσία κτλ., θα γίνουμε απλά μεταφορείς πληροφοριών. Αν γίνει από εμάς τους εκπαιδευτικούς, τότε θα εξελιχθούμε και θα μπορέσουμε κατά το δυνατό να ανταπεξέλθουμε στις νέες επιταγές.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ν.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 33

Δ. 4 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΜΟΝΟΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ (ΠΕ60)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά; Γνωρίζω ότι δε χρησιμοποιείτε κάποια σχολικά εγχειρίδια.**

Εμείς δεν έχουμε, όχι. Και η ύλη δεν είναι συγκεκριμένη. Το αναλυτικό πρόγραμμα η αλήθεια είναι ότι αλλάζει συνεχώς. Να σκεφτείς ότι τελείωσα το 2006 και έχουν αλλάξει τρεις φορές. Σα δομή είναι καλό. Πιάνει όλους τους τομείς που μπορεί να πιάσει στο νηπιαγωγείο. Το θέμα είναι ότι το χρησιμοποιούμε όπως εμείς θέλουμε, μπορεί να μη το ακολουθήσουμε και καθόλου, μπορεί και να το κάνουμε πιστά.

Υπάρχουν κάποια όρια στην ύλη που πρέπει να διδάξετε;

Όχι. Δεν υπάρχουν. Υπάρχουν όμως κάποια συγκεκριμένα θέματα που πρέπει να ασχοληθείς. Των εορτών συνήθως ασχολείσαι, και αυτό πάλι όμως είναι σχετικό, γιατί είναι καθαρά, αποκλειστικά δική σου η άποψη με το τι θα ασχοληθείς. Αφού η σχολική σύμβουλος μας λέει στείλτε μας τα θέματα με τα οποία θα ασχοληθείτε, δε μας λέει κάντε αυτό, κάντε το άλλο. Δεν είναι περιοριστικό.

Τι έχετε να πείτε για κάποια προγράμματα ή μοντέλα που φέρνουν από το εξωτερικό, που πρέπει να βασιστούμε πάνω σε αυτά. Προγράμματα από τη Σουηδία ή την Αγγλία και πρέπει να τα εφαρμόσουμε στο ελληνικό σύστημα.

Θεωρώ ότι τα προγράμματα αυτά, τα φιλανδικά νομίζω ότι είναι καλά τα σουηδικά, είναι πάρα πολύ καλά, αλλά όχι για τα ελληνικά δεδομένα. Αν οι συνθήκες ήταν διαφορετικές, ναι να τα εφαρμόσουμε, είναι πάρα πολύ καλά. Είναι πιο βιωματικά, αλλά θέλουν προϋποθέσεις. Που στην Ελλάδα δεν υπάρχουν, δηλαδή να συγκρίνουμε σχολεία, από τα σχολεία και την ύλη, από αυτά που μπορεί να ωθήσουν τα παιδιά, να τους δώσουν ενδιαφέρον, στην Ελλάδα δεν υπάρχει κάτι τέτοιο. Τα σχολεία μας είναι άθλια, οπότε δεν μπορεί να εφαρμοστεί αυτό.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται; Θέτονται οι στόχοι που πρέπει να αποδίδεται, η ύλη είναι αυτή που πρέπει;

Η αλήθεια είναι ότι προσπαθώ να κάνω το καλύτερο, να προσφέρω το καλύτερο που μπορώ στο σχολείο, αν και θεωρώ ότι δεν δίνω το 100% αυτού που θα μπορούσα να δώσω, λόγω της κατάστασης, λόγω των συνθηκών. Θεωρώ ότι αν ήμουν σε ένα σχολείο ή αν κάθε χρόνο ήξερα ότι θα είμαι εκεί, θα είχα οργανώσει το χρόνο πολύ καλύτερα, θα είχα οργανώσει το σχολείο πολύ καλύτερα, από το να πηγαίνω τελευταία στιγμή, δεν μπορείς να προσφέρεις. Ένας μήνας, δύο μήνες χάνονται έτσι, μέχρι να οργανωθείς. Δεν προσφέρεις το 100% που θα μπορούσες.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Είναι ικανοποιητικό, αποδίδετε, βλέπετε ότι υπάρχουν κάποιες διαφορές στις επιδόσεις των μαθητών;

Ναι το βλέπεις. Το βλέπεις από την αρχή, δηλαδή συγκρίνω πράγματα που έκανα στην αρχή της χρονιάς και αυτά που γίνονται μετά τα Χριστούγεννα ή στο τέλος της χρονιάς, δε με ενδιαφέρει αν το ένα παιδί τα καταφέρνει πολύ καλύτερα από το άλλο, με ενδιαφέρει αν το ίδιο το παιδί βελτιώνεται. Ακόμα και στον τρόπο που ζωγραφίζει, στον τρόπο που γράφει, στον τρόπο που πιάνει το ψαλίδι. Αν δω στο ίδιο το παιδί βελτίωση εκεί ικανοποιούμε, δε τα συγκρίνω μεταξύ τους, ούτε μπορώ να συγκρίνω το νήπιο με το προ νήπιο. Συγκρίνω το ίδιο το παιδί.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Πάρα πολύ, καταρχήν είσαι το πρότυπό τους. Στη συγκεκριμένη ηλικία, 5 με 6 χρόνων. Ότι και να κάνεις, το ίδιο ακριβώς πράγμα κάνουν. Από τον τρόπο που κινείσαι, μέχρι τον τρόπο που μιλάς, μέχρι και τις λέξεις που χρησιμοποιείς. Οπότε τους επηρεάζεις στο μέγιστο βαθμό που μπορείς.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό; Με βάση τις επιταγές της σύγχρονης εποχής, επηρεάζεται ο τρόπος διδασκαλίας σας, έχει αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας σας όλα αυτά τα χρόνια;

Δεν έχω πάρα πολλά χρόνια, για να θεωρήσω ότι αλλάξαν πολλά πράγματα. Αν ήμουν είκοσι χρόνια εκεί θα μπορούσα να πω, αλλά τώρα αυτά τα τέσσερα χρόνια τα οποία είμαι, κινούμε στον ίδιο βαθμό, με τον ίδιο τρόπο.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Αναφέρομαι στο μισθό, στην αβεβαιότητα, συνεχείς μετακινήσεις, μετακομίσεις, το ωράριο, οι συνθήκες που βιώνετε κάθε χρόνο, όλα αυτά σας επηρεάζουν και στον τρόπο διδασκαλίας και εσάς προσωπικά;

Στον τρόπο διδασκαλίας με επηρεάζει γιατί έρχομαι τελευταία στιγμή, και χάνω ένα μεγάλο χρονικό διάστημα που θα μπορούσα να αποδώσω. Ο μισθός, τα προσωπικά μου, το ότι ταλαιπωρούμε, δε θέλω να μπαίνουν στο κομμάτι της διδασκαλίας, όταν είμαι στην τάξη αυτό δεν ενδιαφέρει το μαθητή. Και για εμένα σαν άτομο, δε θέλω να μπουν τα προσωπικά μου μέσα στην τάξη. Δε μου φταίνε οι μαθητές, μου φταίνε όλοι οι άλλοι, εκτός από τους μαθητές. Οπότε προσπαθώ να τα απαγκιστρώσω αυτά τα δύο, να είναι δύο ξεχωριστά πράγματα. Προσωπικά σίγουρα με επηρεάζει. Η αβεβαιότητα, είμαι συνέχεια μονίμως, μέσα στο άγχος, τι θα γίνει, που θα είμαι, γιατί να είμαι εδώ, γιατί να μην είμαι πιο κοντά, με επηρεάζει, εννοείται ότι με επηρεάζει. Και ειδικά στα προσωπικά.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο; Στην επίδοση των μαθητών σας, αν εκπληρώνετε τους στόχους που θέτετε.

Ατομικά σε εμένα, θεωρώ ότι είτε πάρω τα εννιά κατοστάρικα είτε πάρω τα χίλια πεντακόσια, αυτό είναι το επάγγελμά μου αυτό αποφάσισα να κάνω. Δε μου φταίνε οι μαθητές σε τίποτα. Δε θεωρώ ότι αν έπαιρνα χίλια πεντακόσια θα ήμουν πιο καλή από τώρα. Σίγουρα θα ήθελα να πάρω, αλλά δε φταίνε τα παιδιά να πω ότι, ξέρεις παίρνω τόσα χρήματα αυτά θα κάνω. Σίγουρα ίσως να είχα διαφορετική διάθεση. Αλλά προσπαθώ να μη με επηρεάζει στο έργο μου.

Επηρεάζεται η εργασία ίσως από την έλλειψη κάποιων πόρων και υλικών;

Από τη δική μου πλευρά δεν είναι κάπως έτσι. Τώρα λόγω της κατάστασης ότι κόβονται πολλά ναι, θα μπορούσε το σχολείο να ήταν πολύ καλύτερο. Θα μπορούσαν να έχουν περισσότερα κίνητρα για τα παιδιά, περισσότερα παιχνίδια, η κατάσταση θα μπορούσε να ήταν πολύ καλύτερη. Από ένα σχολείο που χρηματοδοτείται καλά και

κάποιο σχολείο που δε χρηματοδοτείται, γιατί μιλάμε για σχολεία, ειδικά εδώ πέρα, άθλια. Ήμουν σε σχολείο που έμπαινε το νερό μέσα και φύγαμε με τα παιδιά, και σφουγγαρίσαμε...τραγικά.

- 8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Θα μπορούσατε να θέσετε κάποιους στόχους και να μη τους πετύχετε, θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε κάποιο εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας, έναν προβληματισμό ίσως που έχετε.**

Ως τώρα, αυτά τα τέσσερα χρόνια έτυχε και δεν είχα δύσκολα παιδιά, Δεν είχα κάτι το οποίο να με προβληματίζει, ιδιαίτερα, σε θέμα επιδόσεων των μαθητών. Ούτε είχα οικογένειες διαλυμένες ή με προβλήματα, να είχαν κακοποιημένα παιδιά ή κάτι τέτοιο. Οπότε έτυχε σε σχολεία που ήμουν καλά από αυτήν την άποψη. Από εκεί και πέρα προσπαθούσα πάντα να βοηθάω τους μαθητές. Ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών, όπου υστερούσαν προσπαθούσα να τους δώσω περισσότερο κίνητρο.

- 1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;**

Είναι ακόμα πολύ αρχή, η πρώτη μου χροιά με την τέταρτη δεν έχει καμία σχέση. Που είμαι μόνο τέσσερα χρόνια. Από εκεί και πέρα προσπαθώ να βελτιώνομαι. Είναι καλό να είσαι με άλλους συναδέλφους, στο νηπιαγωγείο επειδή είσαι σε μονοθέσιο...τα δύο πρώτα χρόνια ήμουν με συναδέλφους και τα δύο αυτά είμαι μόνη μου, τα δύο πρώτα χρόνια κοιτούσα τους άλλους συναδέλφους που είχαν περισσότερη εμπειρία, και προσπαθούσα να πάρω πράγματα από αυτούς, τώρα που είμαι μόνη μου, συναντιέμαι με νηπιαγωγούς που έχουν περισσότερα χρόνια υπηρεσίας και πάλι τους ρωτάω αυτά που μπορώ να πάρω. Έτσι προσπαθώ να βελτιωθώ.

- 2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)**

Σίγουρα την πρώτη χρονιά που δούλευα θεωρούσα ότι όλα τα παιδιά πρέπει να μάθουνε. Αν δε μάθαινε κάποιο παιδί έλεγα ότι εγώ φταίω ή ότι εγώ δεν τα κατάφερα, περνώντας αυτά τα τέσσερα χρόνια λέω τώρα ότι, ότι μάθουν μάθουν. Έχω χαλαρώσει σε αυτό το κομμάτι. Προσπαθώ να δίνω όσα περισσότερα μπορώ και λέω μετά ότι μάθουνε. Παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η οικογένεια. Δε μπορώ να τα βοηθήσω περισσότερο. Αν δεν υπάρχει κίνητρο από το περιβάλλον φτάνω μέχρι ένα όριο. Όσο μπορώ προσπαθώ όμως.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Ε όχι και τόσο.

Νομίζετε ότι η εμπειρία παίζει ρόλο;

Πολύ σημαντικό. Δηλαδή στο πανεπιστήμιο είχαμε πολύ θεωρία, είχαμε κάποιο πρακτικό μέρος αλλά συνήθως οι καθηγητές των πανεπιστημίων δεν έχουν μπει σε τάξη. Είναι πολύ θεωρητικά. Τώρα τα φέρνω στο μυαλό μου και τα συνδυάζω με την πρακτική και τώρα καταλαβαίνω τι λέγανε, τότε δεν μπορούσα να καταλάβω. Θεωρώ ότι τα πανεπιστήμια θα πρέπει να έχουν πιο πρακτικό μέρος. Και να είσαι περισσότερο με ανθρώπους που είναι σε τάξη. Όλοι οι πανεπιστημιακοί τέλειωσαν το πανεπιστήμιο, κάμαν μεταπτυχιακό, διατριβή και δεν μπήκαν σε τάξη. Είναι πολύ θεωρητικά. Πρέπει να είναι πιο πρακτικά. Να συνδέουν αρκετά τη θεωρία με την πράξη, γιατί δεν τη συνδέουν.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Εγώ δεν έχω τίποτα τέτοιο. Δε μας ελέγχουν σε κάτι. Έχουμε μία σχολική σύμβουλο που ο ρόλος της είναι καθαρά συμβουλευτικός, δεν έχει έρθει ποτέ στο σχολείο, τη συναντάμε δύο φορές το χρόνο, βρίσκεται στην Κεφαλονιά. Όσον αφορά τη Διεύθυνση, είναι πολύ ελαστικοί. Εντάξει προσπαθώ να είμαι και εγώ τυπική απέναντί τους. Ζητάνε κάποια συγκεκριμένα χαρτιά, αλλά από εκεί και πέρα δε θα σε ελέγξουν σε κάτι. Ούτε θα σου πούνε γιατί το έκανες αυτό ή γιατί έκανες το άλλο.

Με κάποια προγράμματα ίσως που πρέπει να πάρουμε μέσα στη χρονιά;

Και αυτό δεν είναι υποχρεωτικό.

Για τα χαρτιά που πρέπει να συμπληρώσετε κάθε μήνα, τις υπογραφές και τις ώρες που δουλέψατε;

Αυτό είναι πολύ εύκολο. Πέρυσι που ήμουν πρώτη χρονιά προϊσταμένη δυσκολεύτηκα, ένιωθα ότι πνίγομαι τον πρώτο μήνα, μετά καταλαβαίνεις τι πρέπει να

κάνεις και σου βγαίνουν πολύ πιο εύκολα. Ειδικά φέτος καθόλου, τίποτα, αμέσως τα έκανα. Στην αρχή σου ζητάνε κάποια συγκεκριμένα χαρτιά, μετά σπάνια και στο τέλος της χρονιάς.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής; Αυτό που παράγεται θεωρείτε ότι είναι αξιοπρεπή απέναντι σε εσάς αλλά και στα παιδιά σας;

Θεωρώ ότι είναι, γιατί προσπαθώ για το καλύτερο. Προσπαθώ να βελτιώνομαι, και προσπαθώ να βρω τρόπους, δεν τους ξέρεις από την αρχή, τους μαθαίνεις από την εμπειρία και ρωτώντας, και αν σε ενδιαφέρει, γιατί αυτό το επάγγελμα το διάλεξα επειδή το ήθελα. Και προσπαθώ να βελτιωθώ περισσότερο.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Προσπαθώ να είναι δύο ξεχωριστά πράγματα. Δηλαδή να έχω την αβεβαιότητα, που θα είμαι, γιατί είμαι εδώ, να μην ήμουν μόνιμη, αλλά στο θέμα παραγωγής έργου θέλω να είναι ξεχωριστά. Είμαι εδώ το επέλεξα, αν δε θέλω μπορώ να παραιτηθώ, αλλά από τη στιγμή που έρχομαι, κάνω αυτό που πρέπει να κάνω.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί; Στην εργασία σας ή και ψυχολογικά. Οι συνεχόμενες αλλαγές, οι στόχοι που πρέπει να πετύχετε;

Όχι προσπαθώ να τα ξεχωρίζω. Το επάγγελμα αυτό είναι κάτι το οποίο μου αρέσει. Δε θέλω να το συνδέσω με το μισθό μου, με την αβεβαιότητά μου, ή με το οτιδήποτε. Θέλω να είναι δύο ξεχωριστά πράγματα.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; (μου είπατε ότι είστε μόνη σας τώρα στο σχολείο)

Τα δύο πρώτα χρόνια ήμουν με άλλες κοπέλες που ήταν προϊστάμενες, συμμετείχα ναί. Αλλά δεν έλεγα ιδιαίτερα τη γνώμη μου, γιατί δεν ήξερα, όχι ότι δε μου δίνανε...αλλά συμμετείχα, με ρωτούσαν. Πολύ σπάνια, επειδή είμαστε μία ή δύο,

πολύ σπάνια να μη συμμετέχεις, δεν είναι ένας μεγάλος σύλλογος για να πεις μια διαφορετική γνώμη και να αντιδράσει κάποιος.

Γενικότερα σε συλλόγους, στην πρωτοβάθμια, σε συμβούλια που γίνονται;
Έχω πάει σε συναντήσεις που κάνουν, αλλά το θέμα είναι ότι οι συναντήσεις αυτές γίνονται για το θέμα των αναπληρωτών και ουσιαστικά καταλήγουμε στα θέματα που απασχολούν τους μόνιμους. Οπότε πολλές φορές αρνούμαι να πάω, ενώ έχω πάει σε πολλά, το όλο θέμα είναι ότι ζορίζονται οι μόνιμοι. Δεν τους νοιάζει τι θα κάνει ο αναπληρωτής.

Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Όταν ήμουν με την άλλη συνάδελφο επηρεαζόμουν πολύ πάνω στο θέμα της συζήτησης με τα παιδιά. Τι έχει το παιδί, και αυτό το έκανα λόγο απειρίας. Γιατί τα δύο πρώτα χρόνια δεν ήξερα και τόσα πολλά, και συνήθως στηριζόμουν στο συνάδελφο, που η μία είχε εικοσιπέντε χρόνια υπηρεσίας και η άλλη είχε επτά. Τους ρωτούσα και βασιζόμουν περισσότερο στη δικιά τους γνώμη, παρά στη δικιά μου. Στο θέμα των προγραμμάτων, όταν έκανα, γιατί έκανα δύο χρονιές προγράμματα, εκεί είμαστε το ίδιο. Γιατί αποφασίζαμε μαζί τις δραστηριότητες και πως θα το εφαρμόσουμε στην τάξη.

**9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο;
Γιατί;**

Σε εμάς η αλήθεια είναι ότι τα έχουν ανακατέψει λίγο τα πράγματα. Σε εμάς έχουν ένα ωρολόγιο πρόγραμμα το οποίο μέχρι πέρυσι ήταν πάρα πολύ καλό, και πάλι δε το εφαρμόζαμε ακριβώς, δεν είναι σαν το δημοτικό που ξέρεις τέτοια ώρα θα βγούμε διάλειμμα, τέτοια ώρα θα φάμε. Σε εμάς είναι λίγο ελαστικό, τελειώνεις με τις δραστηριότητες, έχει στο πλάνο σου τι γίνεται με το σχολείο, αλλά η ώρα δεν είναι με το ρολόι. Οπότε δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο ωρολόγιο πρόγραμμα που να σε περιορίζει. Υπάρχει ένα πλάνο, φέτος όμως έχουν αλλάξει το ωρολόγιο πρόγραμμα, στο οποίο δεν εκπαιδευτήκαμε, μας το στείλανε με ένα e-mail και μας είπαν να το. Το οποίο δε βγαίνει, δεν το εφαρμόζω. Το στείλανε, αλλά εγώ εφαρμόζω το παλιό. Γιατί δεν μπορεί ένα παιδάκι να βγαίνει δύο φορές διάλειμμα, στο νηπιαγωγείο, δεκάλεπτο, αυτά κάνουν μισή ώρα να βγουν έξω. Οπότε το ωρολόγιο πρόγραμμα το στέλνουν, αλλά έχω ακούσει και από άλλες νηπιαγωγούς ότι δεν το εφαρμόζουν. Δεν μπορεί να

εφαρμοστεί, δε μας ελέγχει κανείς σε αυτό, βέβαια το Υπουργείο έχει πει εφαρμόστε το. Δεν το εφαρμόζουμε. Και τα θέματα, τα οποία επιλέγουμε για να κάνουμε στο ωρολόγιο πρόγραμμα, είναι καθαρά δικά μας. Έτσι υπάρχει μεγάλη ελαστικότητα στο πρόγραμμα. Δεν είναι δημοτικό, ούτε υπάρχει συγκεκριμένη ύλη, ούτε συγκεκριμένο πρόγραμμα.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Υπάρχει κάποια ευελιξία, σας περιορίζουν κάπου;

Όχι δε μας περιορίζουν σε τίποτα. Εκτός από κάποια συγκεκριμένα, ειδικά πριν τις γιορτές, πρέπει να κάνεις πριν τα Χριστούγεννα, πρέπει να κάνεις πριν την 28^η, τη 17 Νοέμβρη, τις γιορτές, τα Χριστούγεννα. Αυτά είναι κάποια θέματα τα οποία τα κάνεις, αλλά και εκεί υπάρχει μια ελαστικότητα σε εκείνο που θέλεις να ασχοληθείς. Δηλαδή ασχολούμαι εγώ με τα Χριστούγεννα, αλλά αν θέλω να ασχοληθώ περισσότερο με κάτι άλλο ή με τη διατροφή θα το κάνω. Δε με περιορίζει, είναι πολύ ελαστικό το πρόγραμμα.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας; Πώς το ορίζετε, τι σημαίνει για εσάς, είναι το ίδιο όπως όταν ξεκινήσατε;

Εγώ ξεκίνησα δουλεύοντας στην οικονομική κρίση. Δεν ξεκίνησα πριν την οικονομική κρίση για να μου φανεί. Ξεκίνησα από 2012 που είχε ήδη ξεκινήσει η κρίση. Με έχει επηρεάσει, αν το συγκρίνω με τα ιδιαίτερα που έκανα πριν, που δεν υπήρχε η οικονομική κρίση. Το να παίρνεις το διπλάσιο μισθό από αυτόν που παίρνεις τώρα, σίγουρα οι συνθήκες είναι διαφορετικές. Αν το συγκρίνω με τα διπλάσια χρήματα που έπαιρνα, εννοείται ότι η ζωή μου ήταν διαφορετική.

Στην εργασία σας;

Έκανα διαφορετική εργασία. Τα ιδιαίτερα είναι κάτι το οποίο είναι απαιτητικό, ενώ το σχολείο είναι κάτι το οποίο είτε παίρνεις πολλά χρήματα είτε δεν παίρνεις είναι αυτό. Δε σε πιέζει σε κάτι, ενώ τα ιδιαίτερα είναι κάτι το οποίο με πίεζε, με την έννοια ότι το παιδί έπρεπε να μάθει. Ήταν διαφορετική η φύση της εργασίας.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Μας κόβουν το μισθό, άρα θα κάνω τη δουλειά μου και θα φύγω.

Έτσι έπρεπε να σκεφτώ, ψυχρά, αλλά είπαμε δε φταίνε τα παιδιά. Και επίσης είναι ένα επάγγελμα το οποίο θέλω και το κάνω, οπότε θεωρώ ότι είτε περισσότερα χρήματα έπαιρνα είτε τώρα, το ίδιο πράγμα θα έκανα. Ίσα ίσα και περισσότερα κάνω τώρα, γιατί δεν έχω πόρους. Παρακαλώ τον έναν, παρακαλώ τον άλλον, με θράσος, φέρτε μου εκείνο, κάντε μου το άλλο, κάτι που αν είχα τα χρήματα, θα πήγαινα να το αγοράζα και θα το έκανα. Πήγαινα και μάζευα έπιπλα από σχολεία κλειστά. Με το αυτοκίνητο το δικό μου, με τη βενζίνη τη δική μου, να πάω για το σχολείο, να αγγαρέψω έναν γονιό για να πάμε να τα πάρουμε. Πάλι το έκανα αυτό που ήταν να κάνω, δεν το βλέπω λόγο της κατάστασης, ότι παίρνω εννιακόσια ευρώ άρα θα προσφέρω ανάλογα, τόσα αξίζει τόσα θα κάνω.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι; Στην παραγωγή του διδακτικού και εκπαιδευτικού έργου. Αν υπάρχει ίσως κάτι που σας προβληματίζει περισσότερο.

Με προβληματίζει ότι λόγω της αναπλήρωσης πάω πολύ καθυστερημένα στο σχολείο. Χάνω ένα δίμηνο ουσιαστικά με την προσαρμογή. Αυτό είναι που με προβληματίζει και δεν μπορώ να το αλλάξω. Αν άλλαζα κάτι θα ήταν να είναι όλοι μόνιμοι, να είχαν το σχολείο τους και να πηγαίνουν εκεί οργανωμένα από την πρώτη Σεπτεμβρίου και να ξεκινούσαν το μάθημά τους. Αλλά είναι κάτι το οποίο δεν μπορώ να κάνω κάτι.

Θεωρείτε ότι είναι κάτι που σας επηρεάζει και στη δουλειά σας, και στο εργασιακό κομμάτι;

Εννοείται ότι επηρεάζει.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Τα περισσότερα ναι τα περίμενα έτσι. Το μόνο που με προβληματίζει μετά από τόσα χρόνια είναι η αναπλήρωση που δε ξέρω ακόμα πόσα χρόνια θα πάει. Αυτό το κομμάτι είναι που δεν περίμενα. Αλλά όλα τα υπόλοιπα σα φύση επαγγέλματος, ναι εκπληρώνονται οι προσδοκίες με τις οποίες ξεκίνησα.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε; Μπορεί κάτι να μη θέλετε να το κάνετε, να προωθείται

κάτι από το Υπουργείο που να μην είστε σύμφωνη, και όλα αυτά να σας προβληματίζουν.

Επειδή δε μας ελέγχουν στο νηπιαγωγείο, πολλά θέματα τα οποία τα θεωρώ ότι δεν είναι άξια σχολιασμού, δεν τα κάνω καθόλου. Για παράδειγμα μου στείλανε ένα e-mail στο σχολείο για το ολοκαύτωμα των Εβραίων...αυτό εγώ σε τι να το χρησιμοποιήσω; Τι να πω στους γονείς γι' αυτό; Το παρέλειψα αυτό, αλλά γενικά προσπαθώ ότι μου στέλνει το Υπουργείο...τι μου στείλανε...για το σταφυλόκοκκο ή οτιδήποτε άλλο στέλνει το Υπουργείο, κάποια πράγματα τα κάνω, όσα μπορώ και είναι αξιοσημείωτα θα τα κάνω. Στείλτε ας πούμε ρούχα για τους πρόσφυγες κ.τ.λ., εντάξει δε θα τα κάνω όλα αυτά.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Με ποια έννοια με βοηθάει, με βοηθάει στην ψυχολογία μου. Δηλαδή τυχαίνει φορές σαν άνθρωπος να μην έχεις όρεξη να μη θέλεις τίποτα, πας στο σχολείο, έχεις εκεί τα παιδάκια, σου λένε ότι μπορείς να φανταστείς, και σου ανεβαίνει αμέσως η διάθεση, η ψυχολογία. Αυτό είναι το θετικό του επαγγέλματος.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Αν γινόντουσαν πιο οργανωμένα τα σεμινάρια ή οι ημερίδες, θα ήμασταν πολύ καλύτερα. Ακόμα και η σχολική σύμβουλος που έρχεται στη Ζάκυνθο, τρία χρόνια τα ίδια λέει. Δεν υπάρχουν τα σεμινάρια τα οποία θα μπορούσαν να υπάρξουν για να σε βελτιώσουν. Δε σε βελτιώνουν έτσι, θεωρώ ότι πρέπει να υπάρχουν αλλά να σου μαθαίνουν καινούρια πράγματα. Δεν μπορώ να ακούω τρία χρόνια τα ίδια και να τα ξέρω.

Σας βοηθάνε καθόλου στη δουλειά σας;

Όχι, γιατί μου λένε τα ίδια. Δε με βοηθάνε σε κάτι. Αυτά που ήξερα από το πανεπιστήμιο, αυτά.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Σίγουρα είμαστε παρεμβατικοί και παιδαγωγικοί. Πάνε όλα μαζί, δηλαδή παρεμβατικό σίγουρα γιατί προσπαθείς να διαμορφώσεις χαρακτήρες στο βαθμό που μπορείς, γιατί θεωρώ την οικογένεια περισσότερο σημαντική. Ψυχολογικό γιατί προσπαθείς να ανεβάσεις την αυτοπεποίθηση των παιδιών, να δημιουργείς καταστάσεις είτε κοινωνικές είτε φιλικές μεταξύ τους. Παιδαγωγικό, γιατί προσπαθείς να εφαρμόσεις την παιδαγωγική μέθοδο στην τάξη. Και ψυχολογικό, γιατί η ψυχολογία του παιδιού..., έρχονται τα παιδιά στο σχολείο με πολύ χαμηλή αυτοπεποίθηση στον εαυτό τους και προσπαθείς να τα ανεβάσεις. Ή παιδιά που τα βλέπεις άλλες μέρες να είναι χαρούμενα και άλλες δεν είναι, προσπαθείς να επέμβεις. Βασικό ο ρόλος είναι πολύπλευρος.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα; Βλέπετε τον εαυτό σας σαν επαγγελματία μέσα και στο ευρύτερο πλαίσιο;

Είμαι επαγγελματίας. Για το δάσκαλο, για τον εκπαιδευτικό γενικά λένε ότι είναι λειτούργημα. Δε θεωρώ ότι είναι λειτούργημα, από τη στιγμή που υπάρχει μισθός, και πληρώνεσαι δεν είναι λειτούργημα. Θεωρητικά είναι λειτούργημα αν δεν πληρωνόμασταν. Αλλά από τη στιγμή που πληρώνομαι για εμένα είναι το επάγγελμά μου, άσχετα που εμένα μου αρέσει και το κάνω. Αλλά είναι επάγγελμα, δε το θεωρώ λειτούργημα. Λειτούργημα θα ήταν να είχα παιδάκια, να τα κοιτούσα έτσι, να τα μάθαινα χωρίς να πληρώνομαι. Από τη στιγμή που υπάρχει μισθός δε θεωρώ ότι είναι λειτούργημα.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο (εντάξει στο σχολείο είστε μόνη σας) και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Προσπαθώ να έχω καλές σχέσεις. Άλλο αν σου τύχει κάποιος ο οποίος είναι ιδιότροπος, ή δεν ταιριάζετε, αλλά προσπαθώ να έχω καλές σχέσεις, γιατί και από το διευθυντή εκπαίδευσης μπορείς να μάθεις, δε θα γίνουμε φίλοι, και από τον υπεύθυνο εκπαιδευτικών θεμάτων και από τον προϊστάμενο που μπορείς να έχεις και από τη σχολική σύμβουλο, μπορείς να πάρεις πράγματα. Δε χρειάζεται να τους έχεις απέναντί σου, πρέπει να τους έχεις μαζί σου.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Το σχολικό σύστημα, όχι δε με περιορίζει. Το νηπιαγωγείο δεν το περιορίζει. Δεν ξέρω στο δημοτικό ή σε άλλες βαθμίδες αλλά το νηπιαγωγείο έχει μια απόλυτη ελευθερία κινήσεων.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με τους συναδέλφους, τα δύο χρόνια που δούλευα, ήταν πολύ καλές. Με τη μία κοπέλα, την πρώτη χρονιά δεν ταιριάζαμε καθόλου, αλλά ήμασταν καθαρά συνάδελφοι. Σαν άτομα δεν ταιριάζαμε αλλά ήμασταν συνάδελφοι. Με την άλλη κοπέλα ταιριάζαμε πάρα πολύ. Προσπαθώ με τους συναδέλφους γενικά να τα πηγαίνω καλά. Γιατί είναι ένα άτομο που το βλέπεις καθημερινά, και δε χρειάζεται να έχεις τριβή. Τώρα όσον αφορά τους γονείς, πάντα κοιτούσα να έχω καλές σχέσεις με τους γονείς, να νιώθουν και αυτοί καλά απέναντί μου, δε θα γίνουμε φίλοι, αλλά προσπαθούσα και προσπαθώ ακόμα και τώρα να με νιώθουν σαν άτομο που είναι πιο κοντά τους. Ούτε απέναντί τους αλλά ούτε και φίλοι. Τώρα οι μαθητές μου, προσπαθώ να τους βλέπω όλους το ίδιο και γενικότερα δένομαι με τα παιδιά πάρα πολύ. Προσπαθώ να τους δείχνω την εκτίμησή μου και την αγάπη μου ώστε να την εισπράξω και εγώ.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Δεν έτυχα ποτέ σε αυταρχικό περιβάλλον. Επειδή είχα λίγα χρόνια, ένα και δύο χρόνια, τα προβλήματα που δημιουργούνταν στο σχολείο συνήθως τα επιλύαν οι προϊστάμενες. Αυτές βγαίνανε μπροστά. Σε οτιδήποτε προέκυπτε. Γιατί θυμάμαι από την Κρήτη όταν ήμουν, είχαν προβλήματα με κάτι παιδιά και έμπαινε μπροστά η προϊστάμενη, που είχε τότε είκοσι χρόνια υπηρεσίας. Γενικά ο ρόλος του προϊστάμενου είναι αυτός, το να μπαίνει αυτός μπροστά. Εγώ πάντα ήμουν από πίσω. Τώρα που είμαι στο ρόλο της προϊστάμενης, τώρα καταλαβαίνω τη διαφορά. Ότι εγώ πρέπει να αποφασίσω και είμαι πιο προσεκτική από όταν ήμουν απλά συνάδελφος.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα; Είτε στην προσωπικότητα είτε στη δουλειά του.

Θεωρώ ότι πρέπει να ενδιαφέρετε για το επάγγελμά του. Καταρχήν δεν πρέπει να έχεις νευρική φύση, πρέπει να είσαι μονίμως ήρεμος. Το λέω αλλά δε γίνεται. Τυχαίνει φορές τις οποίες κοντεύεις να σκάσεις από τα νεύρα. Αλλά πρέπει να τα καταπραΰνεις, γιατί είναι μικρά παιδάκια. Πρέπει να έχεις τεράστια υπομονή γιατί σκέψου ότι είναι άτομα τα οποία είναι εύπλαστα και είναι μη σχηματισμένες προσωπικότητες ακόμη. Οπότε εσύ καλείσαι να παρέμβεις στο παιδί, κάτι το οποίο θέλει τρελή υπομονή και πρέπει να είσαι συνέχεια, μονίμως πάρα πολύ ήρεμος, γιατί σκέψου ότι υπάρχουν παιδιά που έρχονται στο σχολείο και δεν ξέρουν να κάθονται. Σκέψου ότι έρχονται παιδάκια στο σχολείο και δεν ξέρουν να πιάσουν το μολύβι. Πόση υπομονή πρέπει να έχεις για να πιάσεις το μολύβι και να του κάνεις...δηλαδή ειδικά το πρώτο διάστημα η υπομονή νομίζω είναι το νούμερο ένα εργαλείο. Τώρα, δε θεωρώ ότι υπάρχει κάποια που κάνει το επάγγελμα της νηπιαγωγού και είναι συνέχεια μονίμως στην υστερία. Δε γίνεται αυτό το πράγμα. Αδιάφορη μπορεί να είναι, να τα αφήνει να κάνουν ότι θέλουν. Αλλά να είναι μονίμως σε νευρική φύση, ή σε επίθεση ή να είναι βίαιη απέναντι στα παιδιά, δε θεωρώ ότι υπάρχει.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους; Αναφέρομαι και στο νηπιαγωγείο με τους συναδέλφους και με τους υπόλοιπους εργαζόμενους.

Όχι με τους συναδέλφους δεν με έχει επηρεάσει καθόλου. Δε μου φταίνει οι συνάδελφοι γιατί εγώ παίρνω αυτά τα χρήματα, γιατί πάνω κάτω τα ίδια παίρνουμε. Ούτε με τους γονείς, θέλω να τα ξεχωρίζω δε φταίνει ούτε οι γονείς, σε αυτό. Δε με έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση στο επάγγελμά μου, στις σχέσεις μου με τους άλλους.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Για να αλλάξουν όλα αυτά θα πρέπει να υπάρχει ένας φορέας, είτε το Υπουργείο είτε οποιοδήποτε άλλος. Ο οποίος να παρεμβαίνει στο πεδίο των νηπιαγωγών, και να κάνει αυτά τα επιμορφωτικά σεμινάρια, ώστε να ξέρει ο νηπιαγωγός τις επιταγές, τα

πιο σύγχρονα δεδομένα. Καμία νηπιαγωγός, αν δεν το ψάξει μόνη της τίποτα. Όπως τελείωσε τη σχολή έτσι συνεχίζει να πορεύεται. Δεν αντιλαμβάνεται τι πρέπει να κάνει. Πρέπει το ίδιο το κράτος να μεριμνήσει ώστε να μας «υποχρεώσει» να βελτιωνόμαστε και να υπάρχει κίνητρο. Όταν δεν υπάρχει κίνητρο, συνεχίζεις στον ίδιο ρυθμό, ούτε καταλαβαίνεις τι πρέπει να βελτιώσεις. Δεν έχω κάποια συγκεκριμένη πρόταση να πω, θα έκανα αυτό ή θα έκανα το άλλο. Σίγουρα όμως αν μου έδινε το κίνητρο, είτε της οικονομικής εξέλιξης είτε της πνευματικής εξέλιξης το Υπουργείο, σίγουρα θα ήμουν καλύτερη. Όταν όμως εγώ είτε προσφέρω έργο είτε δεν προσφέρω ή είμαι στα ίδια, τι να καταλάβω; Δεν υπάρχει έλεγχος. Ούτε στις επιδόσεις μου, δηλαδή εάν εγώ δεν πάει να είμαι καλύτερη, δεν πάει να κάνω ότι καλύτερο μπορώ, παράγω έργο, δε θα φανεί πουθενά. Και υπάρχει μία άλλη η οποία πηγαίνει στο σχολείο, κάθεται με τα παιδιά και δεν την ενδιαφέρει τίποτα. Πάλι τον ίδιο μισθό θα παίρνουμε. Ούτε το δικό μου έργο θα φανεί. Γιατί αν ρωτήσεις τον κάθε σχολικό σύμβουλο, το ξέρεις ότι κάθε χρόνο αξιολογούμαστε; Πάει ο σχολικός σύμβουλος και σου βάζει βαθμό. Όλοι παίρνουνε δέκα. Ήρθε ποτέ εμένα κανένας σύμβουλος να με ελέγξει, ποτέ. Ούτε ήρθε να μου πει...εγώ θα ήθελα να υπήρχε...ο επιθεωρητής. Θα ήθελα, με ποια έννοια του επιθεωρητή, θα ήθελα να έρχεται ο σχολικός σύμβουλος τώρα και να μπαίνει στην τάξη μου και να μου λέει, ξέρεις αυτό που έκανες δεν είναι έτσι, ή αυτό που θεωρείς εσύ δεν το κάνουμε έτσι. Κανείς δε με έχει ελέγξει, ότι θέλω, όπως θέλω, όταν θέλω και δεν ξέρω αν το κάνω και καλά. Θεωρώ ότι το κάνω, αλλά το κάνω; Έρχεται μετά από τρεις μήνες, τώρα θα έρθει τον Νοέμβριο, θα πει, θα πει, θα πει, στο οποίο σεμινάριο πάμε με το ζόρι, γιατί δεν έχουν κανένα ενδιαφέρον. Δεν υπάρχει κάτι.

2. Θέλετε να μου πείτε ή να εκφράσετε θέματα που τυχόν παραλείφθηκαν ή δεν καλύφθηκαν στις προηγούμενες ερωτήσεις;

Ελπίζω κάποια στιγμή να αλλάξει αυτό το εκπαιδευτικό σύστημα, να έρθουν οι μόνιμοι διορισμοί, γιατί όσο πάμε χειρότερα και να δώσουν περισσότερα χρήματα για την παιδεία. Και αυτά τα μοντέλα που λένε του εξωτερικού, γιατί άκουσα κάποια στιγμή τον Υπουργό, ότι θέλει να εφαρμόσει το σουηδικό ή το φιλανδικό σύστημα. Αυτό όταν το άκουσα γελούσα γιατί σύγκρινα τα σχολεία της Φιλανδίας με τα σχολεία της Ελλάδας και λέω είμαστε εξωπραγματικοί. Το κακό βγαίνει από τη ρίζα του και ξεκινάει από τα κεντρικά. Αν δώσουν κίνητρα για τους εκπαιδευτικούς, όλα

θα βελτιωθούν. Εγώ και προτάσεις να πω δε θα εφαρμοστούν, οπότε ούτε καν τις σκέφτομαι.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΠΑΣΧ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 36

Δ. 6 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΕΞΑΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;**

Τα αναλυτικά προγράμματα, για να πω την αλήθεια είναι ένας τομέας της εκπαίδευσης που αποτελεί κατά τη γνώμη μου και λίγο ινκόγκνιτο, νομίζω ότι δεν έχουν περάσει και τόσο πολύ στην καθημερινότητα ούτε του εκπαιδευτή ούτε στην ευρύτερη σχολική πραγματικότητα. Προσωπικά τα έχω υπόψιν μου όπως πιστεύω και όλοι οι συνάδελφοι, τα έχω μελετήσει κάποιες φορές, διακρίνω δυσκολίες μεγάλες στο να μπορούν να εφαρμοστούν οι προβλέψεις και οι προτάσεις τους στο συγκεκριμένο σχολικό περιβάλλον στο οποίο εργαζόμαστε, δεν τα απορρίπτω σε καμία περίπτωση, έχουν ενδιαφέροντα στοιχεία, παρόλα αυτά θα επαναλάβω αυτό που είπα προηγουμένως, νομίζω είναι λίγο δύσκολα εφαρμόσιμα σε μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, όπως είναι η σημερινή. Τα σχολικά εγχειρίδια τα θεωρώ πολύ πιο ενδιαφέροντα, από την εποχή ας πούμε που ήμουν εγώ μαθητής. Είναι πιο ζωντανά βιβλία, μπορούν να δημιουργήσουν ευκολότερα αφορμές για συζήτηση που ξεφεύγει λίγο από την τυποποιημένη διδασκαλία, ενός μαθήματος, παρόλα αυτά έχουν και αυτά τις ελλείψεις τους, και δεν το λέω αυτό ώστε κάθε φορά να θέλουμε να βρίσκουμε προβλήματα, έχουν ελλείψεις όσον αφορά τα κείμενα στις μικρές τάξεις, όπως στη Δευτέρα που είμαι εγώ φέτος. Νομίζω ότι θα ήταν καλύτερο να υπήρχαν μεγαλύτερα κείμενα για την εξάσκηση της ανάγνωσης, αλλά και για την καθημερινή ορθογραφία, που προσπαθούμε κάποιες φορές να την αποφύγουμε και τη

θεωρούμε παρωχημένη, τελικά αποδεικνύεται απαραίτητη, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι στέκομαι απέναντι στην ύλη των βιβλίων συνολικά, ή ότι απορρίπτω κάποια τολμηρά ανοίγματα που έχουν κάνει, όπως έχει ακουστεί στο παρελθόν ότι πιο ζωντανά κείμενα πέρασαν στην ελληνική εκπαίδευση, όπως ας πούμε και ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, σιγά τα βιβλία που έχουν μέσα οδηγίες για τη χρήση της καφετιέρας, όχι, δεν συμφωνώ με αυτό, νομίζω ότι είναι αναγκαίο να υπάρχουν και κείμενα που να συνδέουν το σχολείο με την κοινωνία και την καθημερινότητα, παρόλα αυτά θα επιθυμούσα να ήταν μεγαλύτερα και σε αριθμό αλλά και σε έκταση τα υπάρχοντα.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Εγώ θα το πω κάπως κωδικοποιημένα για να έχει ένα νόημα, αφού θα το πω εκτενέστερα στη συνέχεια, είμαι της άποψης ότι οκτώ, στη χειρότερη εννιά, στην καλύτερη εννιά μισή να το πω κάπως εμφαστικά στους δέκα εκπαιδευτικούς κάνουν τη δουλειά που πρέπει και αρκετές φορές υπερβάλλουν εαυτό χωρίς να δώσω εύσημα ή να μιλήσω για ηρωισμούς των εκπαιδευτικών και να το πω έτσι με μια αντίληψη υπερβολική, αλλά νομίζω οι εκπαιδευτικοί σε μεγάλη στην τεράστια πλειοψηφία, ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του έργου που έχουν αναλάβει, και μάλιστα σε μια περίοδο ιδιαίτερα δύσκολη από άποψη οικονομική, ή από άποψη μετακινήσεων, στους αναπληρωτές και όλα αυτά που βιώνουν, και ότι ανταποκρίνονται και στις απαιτήσεις των μαθημάτων και του σχολικού περιβάλλοντος. Από εκεί και πέρα υπάρχουν κάποιες σοβαρές δυσκολίες που κυρίως έχουν να κάνουν με ένα, με το βάρος της συνήθειας για να το πω απλά. Το σχολικό περιβάλλον εύκολα τυποποιείται, από τη συγκεκριμένη διαδικασία, παρότι γίνονται προσπάθειες, δεν τις μηδενίζω και σε σεμινάρια και ενημερώσεις από τους συμβούλους για το πώς μπορεί να γίνει μια διαφορετική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, νομίζω ότι στο τέλος λόγω της ίδιας της σχολικής δομής, του ωραρίου, της μεγάλης ποικιλίας γνωστικών αντικειμένων που πρέπει να διδαχθεί, κάποιες φορές φτάνει να αποτελεί μονόδρομο η δασκαλοκεντρική θεώρηση της εκπαίδευσης, με έναν δάσκαλο που δίνει περίπου μια πανεπιστημιακή διάλεξη σε παιδιά του Δημοτικού, δεν νομίζω ότι είναι και το πιο γόνιμο για την εκπαιδευτική διαδικασία. Το ότι γίνεται κάποιες φορές αναπόφευκτο δε σημαίνει ότι ακυρώνει ή απαλλάσσει τον κάθε εκπαιδευτικό προσωπικά, από μια ευθύνη που έχει και ο ίδιος για να κάνει τη διδασκαλία ελκυστική. Παρόλα αυτά για να μη παρεξηγηθώ, και την καλύτερη διάθεση να έχει

ένας εκπαιδευτικός για να εφαρμόσει, αυτό που εννοούμε νεωτεριστικές μεθόδους και όλα αυτά που ανέφερα προηγουμένως, πέρα από τη δυσκολία του ωραρίου και τα κοινωνικά θέματα που θα αντιμετωπίζει, υπάρχουν και οι υποκειμενικές αντιδράσεις σε καθετί καινούριο για να το πω έτσι απλοϊκά. Δηλαδή μπορεί οι ομάδες πίεσης όπως έχει επικρατήσει να επικαλούνται στο σχολείο να μην εμπιστεύονται τόσο πού διάφορες πρωτοποριακές ιδέες, και διάφορες ιδέες που μπορεί να θεωρηθούν πρωτοποριακές και προχωρημένες σε επίπεδο που να μοιάζουν και πειραματικές, δηλαδή κανένας δε θα ήθελε πειραματικές εφαρμογές, όχι κανένας για να μη γίνομαι απόλυτος αλλά οι περισσότεροι δε θα ήθελαν πειραματικές μεθόδους στο σχολείο τους είτε οι ίδιοι ως εκπαιδευτικοί είτε ως γονείς των παιδιών ή ακόμη και η διοίκηση του σχολείου ή της κάθε πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τέλος πάντων της διοίκησης γενικά.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε; Και αν ικανοποιήστε, το προϊόν δηλαδή που παράγετε.

Είναι ενδιαφέρον ερώτημα και η αλήθεια είναι προσπαθώ να δώσω απαντήσεις που να μην είναι τόσο τυποποιημένες, δε σημαίνει όμως ότι επιτηδευμένα θέλω να πω ή ζητάω να πω κάτι διαφορετικό από τα τετριμμένα και τα κοινότοπα, αλλά η αλήθεια είναι ότι αξίζει μια προσπάθεια να το δούμε και από μια διαφορετική οπτική από την εκπαίδευση, λοιπόν για το θέμα του πόσο ικανοποιημένος είναι κανείς, ξεκινώ από μια γενική τοποθέτηση ότι καλό είναι να μην είναι κανείς ποτέ απολύτως ικανοποιημένος από τη έργο του ο ίδιος όχι από τις συνθήκες δουλειάς του, από το έργο που προσφέρει ο ίδιος, καλό είναι να προσπαθεί πάντα να βελτιώνεται, να γίνεται πιο ενδιαφέρον, οι ώρες που κάνουμε μάθημα είναι αμέτρητες σε μια σχολική χρονιά, είναι από τα πιο δύσκολα καθήκοντα που έχει ένας εκπαιδευτικός, να κρατήσει το ενδιαφέρον στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ειδικά σε μικρά παιδιά, το διαπιστώνω και εγώ ο ίδιος κάθε φορά, που έρχομαι εγώ στο ρόλο του μαθητή σε μια διάλεξη ή σε ένα σεμινάριο που κρατάει μία μέρα μόνο και τέσσερις με πέντε ώρες και εκεί προς το τέλος βρισκόμαστε σε μια κατάσταση που δεν μπορείς να απορροφήσεις πλέον άλλα, άλλες προτάσεις ή άλλα παραδείγματα από αυτά που θα σου παρουσιαστούν, τόσο δύσκολο είναι και για τα μικρά παιδιά, οπότε μια δυσκολία είναι αυτή, είναι μια μεγάλη ικανοποίηση μέσα στη σχολική κοινωνία και μέσα στο ακόμα πιο μικρό κομμάτι της που είναι η σχολική τάξη, για να δημιουργήσεις μια ενδιαφέρουσα ατμόσφαιρα. Αυτό είναι ικανοποίηση, είναι ικανοποίηση να δεις παιδιά

που δυσκολεύονταν στην αρχή της χρονιάς να φτάνουν στο να έχουν ξεπεράσει εμπόδια που να έμοιαζαν ανυπέρβλητα και να προχωράνε μπροστά, είναι ικανοποίηση να βλέπει κανείς γονείς, που σε δημόσια σχολεία, είναι όπως είπα ένα κύτταρο της κοινωνίας όπου οι γονείς είναι εργαζόμενοι, γονείς που δυσκολεύονται να τα βγάλουν πέρα, όπως ο περισσότερος κόσμος αυτή την περίοδο νομίζω, και να είναι ικανοποιημένοι τουλάχιστον από το ότι τα παιδιά τους είναι σε καλά χέρια. Ότι γίνεται δουλειά εκεί που είναι, όλα αυτά είναι ικανοποιητικά. Δηλαδή το να αναγνωρίζεται ο κόπος σου είτε από τα παιδιά είτε από τους γονείς ή από τους συναδέλφους και γενικότερα από την εκπαιδευτική κοινότητα. Αλλά για να λέμε και όλη την αλήθεια δεν μπορούν να είναι αρκούντως ικανοποιητικές οι συνθήκες εργασίας τη σημερινή περίοδο. Και να το πούμε απλά και χωρίς να ψάχνουμε και μεγάλα λόγια, με τη συγκεκριμένη μισθολογική κατάσταση, με τη συγκεκριμένη οικονομική πολιτική, με τη συγκεκριμένη αβεβαιότητα, ιδιαίτερα στους αναπληρωτές που είναι ένα ξεχωριστό θα έλεγα, αν και δεν έπρεπε να είναι ξεχωριστό, λειτουργούν περίπου ως ξεχωριστό κομμάτι, βιώνουν εμπειρίες που ίσως θα άξιζε να αναφερθούν και αυτές σε ένα μεταπτυχιακό που να έχει σχέση με την ωρομισθία στην εκπαίδευση, των διαρκών μετακινήσεων, το ότι δεν σταθεροποιούνται σε ένα μέρος, το οποίο έχει πολλά μειονεκτήματα, ούτε με την εκπαιδευτική κοινότητα τη συγκεκριμένη μπορεί να δεθεί κανείς, ούτε με τα παιδιά του να βάλει μακροπρόθεσμα στόχους ακόμα και για την επόμενη χρονιά, για να το πω στην υπερβολική του έκταση, ακόμη και την ίδια τη χρονιά είναι δύσκολο, γιατί όταν φτάνεις σε μια τάξη Οκτώβρη, Νοέμβρη ή ακόμη και Σεπτέμβρη και κάνεις δύο μήνες τρεις μέχρι να αντιληφθείς, να έχεις ένα ολικό πλαίσιο των δυνατοτήτων της τάξης και των μαθητών, ένα αυτό, ένα ξοδεύεις χρόνο για να προσαρμοστείς ο ίδιος ως άνθρωπος και ως εργαζόμενος στις συνθήκες της νέας πόλης που πηγαίνεις. Και να ενσωματωθείς στο κοινωνικό περιβάλλον, είναι δύσκολο να βάλεις μακροπρόθεσμους στόχους για τη μέση της χρονιάς, για το τέλος, αν και το προσπαθούμε και πολλές φορές το πετυχαίνουμε. Αυτά οι συνεχείς μετακινήσεις και οι όχι και ικανοποιητικές απολαβές, στο οικονομικό πλαίσιο, είναι μια συνθήκη μη ικανοποιητική. Μια συνθήκη μη ικανοποιητική επίσης είναι και το γεγονός όλης αυτής της επίθεσης που δέχεται όλος ο δημόσιος τομέας και οι εργαζόμενοί του με μια να την πούμε, προκατάληψη του κόσμου που τελικά δεν πολύ δουλεύει, που ψάχνει όλο τα κενά, μέσα σε όλα αυτά, που κοιτάει πιο πολύ να διεκπεραιώνει μια διαδικασία παρά να γίνεται κομμάτι αυτής και να προσπαθεί να επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα, είναι και αυτό νομίζω μια αντίληψη που προκαλεί

αρκετές φορές προβλήματα στους εκπαιδευτικούς, η προκατάληψη που υπάρχει γενικά στους δημόσιους υπαλλήλους τα τελευταία χρόνια, αλλά και στους εκπαιδευτικούς λόγω των μακροχρόνιων διακοπών και όλων αυτών.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Εντάξει είμαι μια ερώτηση που αναμφίβολα δεν μπορεί να απαντηθεί με ένα ναι ή με ένα όχι. Μπορεί να στηρίζει κανείς και την καταφατική απάντηση με πολλά επιχειρήματα, αλλά δυστυχώς μπορεί και την αρνητική, να τη στηρίξει με πολλά παραδείγματα. Νομίζω ότι εκεί παίζει ρόλο και η προσωπικότητα του δασκάλου, που για να μην παρεξηγηθώ δεν εννοώ ότι υπάρχουν δάσκαλοι του δέκα, δάσκαλοι του οκτώ, δάσκαλοι του πέντε και δάσκαλοι του επτά, όσον αφορά την επαγγελματική επάρκεια. Επαγγελματική επάρκεια και εκπαιδευτική επάρκεια εξασφαλίζει, για να μη μασάμε και τα λόγια μας, οποιοσδήποτε έχει ένα πτυχίο, του Παιδαγωγικού Τμήματος, είναι επαρκής, για να διδάξει σε ένα σχολείο μετά από τέσσερα χρόνια σπουδών. Από εκεί και πέρα μπαίνουν και θέματα προσωπικού χαρακτήρα ακόμα και θέματα ταλέντου σε κάποιες στιγμές, στην επικοινωνία και αυτό που λέγεται χημεία, τέλος πάντων. Σε ένα περιβάλλον με πολλούς ανθρώπους, γιατί και η τάξη δεν είναι ένα περιβάλλον μονοσήμαντο, δεν αμφιβάλω ότι επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, από τη διάθεση των μαθητών και του κάθε μαθητή ξεχωριστά, τη διάθεση του δασκάλου, το κλίμα στο σχολείο, και μια σειρά άλλων παραγόντων. Έχει δυνατότητες ο δάσκαλος, να φτιάξει καλό κλίμα στην τάξη του, να προωθήσει όλα τα καλά στοιχεία των μαθητών του, να φροντίσει, σε συνεργασία με τους μαθητές πάντα, όχι μόνο με μια μόνιμη διάθεση διδασκισμού και ηθικολογίας και όλα αυτά, αλλά σε συνεργασία με τους μαθητές να διαμορφώσει καλό κλίμα, να πάρει τα θετικά στοιχεία που έχουν όλοι οι μαθητές, όπως είπα και προηγουμένως να περιορίσει κάπως τα αρνητικά, και όταν λέμε αρνητικά μπορεί να είναι η μη συγκέντρωση στο μάθημα ή διάθεση για ομιλίες με άλλους, με παιδιά, όλα αυτά που τρώνε μερικές φορές το χρόνο στην τάξη. Μπορεί να τα περιορίσει ένας δάσκαλος αυτά, όπως είπα και προηγουμένως έχει δυνατότητα και το μάθημα να κάνει ελκυστικό, δυνατότητα όχι βεβαιότητα, αλλά από την άλλη όλα αυτά έχουν και πολύ συγκεκριμένα όρια, δηλαδή δεν νομίζω ότι είναι απλώς και μόνο στη δικαιοδοσία του κάθε εκπαιδευτικού, το τι μάθημα θα κάνει και πώς ή πόσο θα προοδεύσουν τα παιδιά τα οποία διδάσκει. Είναι ένα πολύπλοκο ζήτημα, πολλών αντικρουόμενων παραγόντων,

αποφάσεων και όλου του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Θέλω με όλα αυτά να πω ότι δεν αρκεί μόνο η αυταπάρνηση, ας το πούμε έτσι του δασκάλου, χρειάζεται έτσι και ένα ευρύτερο πλαίσιο και νομικό και πολιτικό και εκπαιδευτικό, που να ευνοεί μια εξέλιξη της διαδικασίας όπως την περιέγραψα πριν, το οποίο όμως για να λέμε την αλήθεια, δεν υπάρχει σήμερα ή δεν υπάρχει σε βαθμό που να έπρεπε να υπάρχει.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Η δικιά μου γνώμη είναι ότι η διάρθρωση της διδασκαλίας δεν έχει αλλάξει τόσο όσο θα όφειλε να αλλάξει, μετά από τόσες αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί, γενικώς στη δημόσια σφαίρα και τη δημόσια ζωή, και δεν το λέω ως θετικό αυτό, το λέω κυρίως ως μια «σιγουριά» που παρέχει η συντήρηση, όπως είπα και προηγουμένως, εγώ πολλές φορές κάνω συγκρίσεις με την εποχή που ήμουν εγώ μαθητής του Δημοτικού, από την οποία όμως έχουν περάσει κοντά εικοσιπέντε χρόνια. Που έχουν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα σε αυτήν την εικοσιπενταετία, στην κοινωνία γύρω μας, τα οποία δε βλέπω να έχουν περάσει τόσο πολύ όσο θα έπρεπε στην εκπαίδευση, υπάρχουν και αντικειμενικοί λόγοι, αυτοί που ανέφερα πριν, ότι όταν μια τάξη είναι συγκεκριμένη, με παιδιά αρκετά, σε πολλές περιπτώσεις πολλά, σε άλλες υπερβολικά πολλά, όπως είναι κάτι τμήματα με εικοσιπέντε παιδιά ή και με τριάντα, που σχεδιάζουν διάφορες πολιτικές τα τελευταία χρόνια, να εφαρμοστούν στην εκπαίδευση, με αυτόν τον τρόπο που δημιουργεί ένα αντικειμενικό πλαίσιο, στο οποίο εύκολα καταλήγεις να θεωρείς μονόδρομο το δασκαλοκεντρικό τρόπο διδασκαλίας μέσα σε όλα αυτά, είπαμε βέβαια αυτό δεν αθώνει κανέναν. Πάντα υπάρχουν περιθώρια για να βελτιώνει κανείς και την παρουσία του και την απόδοσή του και την επίδοσή του και τη δική του και των μαθητών του. Αυτό όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι κατά τη γνώμη μου, δεν είναι οι αλλαγές τέτοιες που θα ανταποκρίνονται στο επίπεδο αλλαγών γενικότερα της κοινωνίας, να το πω ας πούμε με ένα παράδειγμα, τις περισσότερες φορές δύσκολα στα χρόνια που διδάσκω, αυτά τα έξη, λίγες φορές, έχω δει τάξεις με το δικό τους υπολογιστή, το δικό τους μηχάνημα προβολής, του προτζέκτορα, όπως λέγεται. Ένα δεδομένο αυτό, το οποίο τόσο εξοικειωμένα που είναι τα παιδιά, καλώς ή κακώς, να μην ανοίξω τώρα και αυτό το ζήτημα με την τεχνολογία, είναι βοηθητικό στο να κρατήσεις το ενδιαφέρον τους, μια προβολή ή ένας εναλλακτικός τρόπος διδασκαλίας πέρα από το βιβλίο, πολλές

φορές τα πράγματα δεν υπάρχουν. Δεν είναι όμως αυτό το κυρίαρχο, δεν θέλω να επιμείνω μόνο σε μια στείρα καταγγελία για έλλειψη υποδομών και όλα αυτά. Ακόμα και εκεί που υπάρχουν αυτές οι δυνατότητες, δε θέλω να αφήσω έξω από την κουβέντα, και μια παρατηρούμενη ατολμία και ημών των εκπαιδευτικών να μπούμε σε μια τέτοια διαδικασία διαφορετικού τρόπου διδασκαλίας, με νέες τεχνολογίες και όλα αυτά, δεν πάω να ρίξω το μπαλάκι σε εμάς ή στον απλό εργαζόμενο ότι φταίει. Κυρίως είναι το θέμα των υποδομών, δεύτερο είναι το θέμα της στελεχιακής οργάνωσης της εκπαίδευσης και του κατά πόσο σου δημιουργεί το ενδιαφέρον για να προχωρήσεις σε μια τέτοια εναλλακτική διδακτική προσέγγιση και κατά πόσο προκαλεί, αν θέλετε, μια τέτοια τάση ώστε να θέλεις να μάθεις καινούρια πράγματα στη δουλειά σου ή κατά πόσο και η ίδια η δομή αυτή που προανέφερα, άλλες φορές εκουσίως και άλλες ακουσίως, επειδή ας πούμε κινείται σε μία φάση αδράνειας. Χωρίς να παίρνει και τόσες πρωτοβουλίες, νομίζω ότι πολλές φορές με όλους αυτούς τους παράγοντες, δημιουργείται ένα κλίμα που λέει τώρα που να μπλέκουμε με αυτά, ας κάνουμε με αυτά που ξέρουμε. Και όλα αυτά τα πράγματα που νομίζω ότι γίνονται κατανοητά, δηλαδή οι δυσκολίες που υπάρχουν γενικώς στο να προχωρήσει κανείς σε ριζοσπαστικές αλλαγές με τον τρόπο που εργάζεται, με τον τρόπο που διδάσκει ή τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τα πράγματα.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο; Αναφέρομαι στην αβεβαιότητα, στις μετακινήσεις κάθε χρόνο, στο ωράριο, στις συνθήκες που βιώνετε και όλα αυτά τα νέα δεδομένα.

Όπως είπα και πριν αυτό θα μπορούσε να είναι και ένα μοναδικό αντικείμενο μιας έρευνας, μιας μεταπτυχιακής εργασίας. Το γεγονός ότι ένα μεγάλο κομμάτι του κλάδου, δεν έχω μπροστά μου αριθμούς, αλλά από ότι έχω δει από την εμπειρία μου στα σχολεία, τα λίγα αυτά χρόνια και από ότι έχω διαπιστώσει από την όποια ενημέρωση λαμβάνω, μιλάμε για ένα μεγάλο ποσοστό αναπληρωτών στην εκπαίδευση, δε θα πω τώρα αν είναι το 1/3 ή το 1/4 γιατί δεν είμαι και βέβαιος αλλά αλλάζουν κιόλας αυτά κάθε χρονιά στις προσλήψεις, το οποίο αντικειμενικά δεν μπορεί να ενταχθεί οργανικά στην εκπαίδευση, αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα από μόνο του, που είτε τελειώνει εδώ η κουβέντα και λέμε πρέπει να αλλάξει, δε γίνεται άλλη κουβέντα ή γίνεται ακριβώς το αντίθετο, ξεκινάει μια τεράστια κουβέντα για το τι επιπτώσεις μπορεί να έχει αυτό σε όλη τη σχολική κοινότητα. Δεν είναι κυρίως το

θέμα οι προσωπικές βιωθήσες εμπειρίες του καθενός, που είναι σε αρκετές περιπτώσεις δύσκολες ή ας πούμε να επικεντρωθούμε εννοώ στο προσωπικό επίπεδο του εκπαιδευτικού, του πώς βιώνει αυτή τη μετακίνηση κάθε χρόνο. Είναι ένα κομμάτι σημαντικό το ξέρουν όλοι οι εκπαιδευτικοί, το βιώνουν, δεν έχει βγει προς τα έξω ίσως όσο θα έπρεπε, για διάφορους λόγους, τώρα δε θέλω να τους αναλύσω σε αυτό το πλαίσιο. Αλλά είναι κυρίως ένα ζήτημα το οποίο έχει να κάνει με την εκπαίδευση κυρίως και μετά με τα προσωπικά προβλήματα που βιώνει ο καθένας. Να πω πολύ σύντομα ότι αναπληρωτής σημαίνει μετακίνηση κάθε χρόνο, η μετακίνηση κάθε χρόνο σημαίνει δύο μετακομίσεις στην ίδια χρονιά, σημαίνει εγκατάσταση σε μέρη τα οποία, εντάξει στην ίδια χώρα είναι βέβαια, αλλά έχουν διαφορετικές συνήθειες και ίσως διαφορετικούς ρυθμούς στον καθένα, δεν είναι εύκολο κάθε έξι μήνες να αλλάζεις μέρος και να βρίσκεσαι από τον Έβρο στην Κρήτη, από την Κρήτη στην Κέρκυρα, από την Κέρκυρα στη Ρόδο, από τη Ρόδο στην Αιτωλοακαρνανία, από την Αιτωλοακαρνανία στην Πελοπόννησο, έχει μεγάλη επίπτωση στην προσωπική ζωή του κάθε εργαζόμενου, ευρισκόμενος κάθε χρόνο σε καινούριο μέρος και ξεκινώντας από την αρχή κάθε χρονιά και τη ζωή του και την καθημερινότητά του, δηλαδή στερείται πράγματα που μπορεί να μοιάζουν απλά αλλά όταν τα στερείται ένα, δύο, πέντε χρόνια καταλαβαίνεις ότι μόνο απλά δεν είναι. Όταν ας πούμε, όταν δεν μπορείς ας πούμε να πας στις ονομαστικές γιορτές των φίλων σου εδώ και πέντε με έξι χρόνια έχεις χαθεί με τόσο κόσμο που γνώρισες στο παρελθόν, βλέπεις την οικογένειά σου και την ευρύτερη οικογένεια να αλλάζει. Εγώ προσωπικά, σε αυτά τα έξι χρόνια που είμαι αναπληρωτής, έχω αποκτήσει τέσσερα ανιψάκια που τα βλέπω μια και δύο και τρεις φορές το χρόνο, το πολύ. Με πειράζει δεν μπορώ να πω ότι δε με πειράζει στη σκέψη μου και στη διάθεσή μου. Όλα αυτά δεν μπορείς να τα αφήσεις έξω από το σχολείο. Για να είμαστε ειλικρινείς, προσπαθείς, μπαίνεις στην αίθουσα και λες τα αφήνω τώρα όλα αυτά έξω και τώρα εδώ έχουμε το μάθημά μας, να πάμε μπροστά, να βοηθήσουμε τα παιδιά, να γίνει η δουλειά που πρέπει να γίνει, το κάνεις. Το κάνεις, σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό. Αλλά ακόμα και υποσυνείδητα είναι μια φθορά η οποία θέλοντας και μη, θα έρθουν στιγμές που θα σε επηρεάσει ακόμα και αν, που πιστεύω ότι όλοι οι συνάδελφοι αυτό κάνουν, προσπαθείς να την αφήσεις από έξω γιατί δε σου φταίει φυσικά ούτε το παιδί, που ήρθε να διδάξεις, ούτε το σχολείο στο οποίο σε καλέσαν, ούτε τίποτα. Αλλά κάποιες φορές δεν είναι και τόσο στο χέρι σου. Να μείνεις έξω από όλο αυτό το γενικότερο πλαίσιο.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Κοιτάζτε η οικονομική κρίση νομίζω ότι είναι, δυστυχώς βέβαια αλλά είναι ένας φράκτης ο οποίος διαπερνά οριζόντια κάθε προσωπική και κοινωνική εκδήλωση στην ελληνική κοινωνία που έχει μπει αυτή η λέξη στο λεξιλόγιό μας. Ένα που έχω να επισημάνω είναι, ίσως να μη το βάζω ιεραρχικά αλλά είναι το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό, είναι το πόσο πολύ έχουν λείψει, γιατί όταν ξεκίνησα εγώ το 2010 την πρώτη χρονιά, δεν ήταν οι επιπτώσεις ακόμα τόσο ορατές, παρότι είχε ξεκινήσει η σχετική συζήτηση, ένα πράγμα που το διαπιστώνω, που το βλέπω δηλαδή δεν είναι να πω ότι το βγάζω από το μυαλό μου, το βλέπεις, είναι ότι έχει αλλάξει η σχολική καθημερινότητα από το 2010 μέχρι τώρα που είμαι εδώ άρδην, σε επίπεδο μάθησης, σε επίπεδο μαθητών, εκπαιδευτικών, γονέων, είναι πολύ λιγότερα τα χαμόγελα, ακόμη και των παιδιών, αν και τα παιδιά δεν είναι τόσο επηρεασμένα. Ξαναλέω όχι τόσο στα παιδιά όσο στους συναδέλφους, στις συζητήσεις που κάνουμε μεταξύ μας στο διάλειμμα, στην επικοινωνία με τους γονείς, που παλαιότερα ακόμα φαντάζομαι και πριν από το 2010 θα ήταν ακόμα καλύτερα που ήταν πιο εύκολα να δομηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης και γενικότερα ο κόσμος εφορμούσαν από μια καλύτερη διάθεση να το πω απλά από ότι είναι τώρα και αυτό αλλάζοντας με την πάροδο του χρόνου, έχει δημιουργήσει προβλήματα που μπορεί να μη φαίνονται με την πρώτη ματιά, αλλά παραμένουν σοβαρά, ας πούμε εγώ έχω να υπογραμμίσω μια απαίτηση από τους γονείς, δηλαδή δικαιούνται να έχουν απαιτήσεις, αλλά μια επιμονή του ότι χάνονται τα πάντα, οι δουλειές μας χάνονται, τα εισοδήματά μας χάνονται, αντιμετωπίζουμε δυσκολίες, το μόνο που έχουμε να κάνουμε και μπορούμε να κάνουμε για τα παιδιά μας, αφού βρισκόμαστε σε αυτή τη δύσκολη οικονομική κατάσταση, είναι να τους μορφώσουμε όσο περισσότερο μπορούμε στο δημόσιο σχολείο μήπως βρουν διέξοδο από τη μόρφωση και τις σπουδές αργότερα, άρα αυτό γίνεται ένας στόχος, ο οποίος θα διεκδικηθεί με κάθε κόστος και με κάθε τρόπο, αυτό μπορεί να μεταμορφωθεί σε μια ανούσια, υπερβολική πίεση, για τον εκπαιδευτικό και τους ίδιους τους μαθητές, σε μια τριβή των σχέσεων, πολλές φορές χωρίς τρόπο αντικειμενικό ή προσωπικό, ότι απλώς όταν πιέζονται για να κάνουν κάτι, τρέχουν για κάποιο πράγμα χωρίς να συνειδητοποιούν ίσως πολλές φορές ότι, για πιο λόγο αυτό πρέπει να γίνει με τέτοια επιμονή, με τέτοια ένταση και με μια καχυποψία κάποιες φορές. Ότι αν δεν πιάσω εγώ δε θα γίνει η δουλειά μου, όπως έπρεπε να γίνει, ενώ δε νομίζω να έχουν δώσει τόσα πολλά τέτοια δείγματα. Αυτό δηλαδή, η ύπαρξη ενός γενικότερου εκνευρισμού, και στο σχολείο νομίζω είναι η πρώτη επίπτωση. Η

δεύτερη είναι ότι παρόλο που τα παιδιά είναι στην ίδια ηλικία, ζουν στις ίδιες περιοχές, δεν έχουν μεγάλες κοινωνικές ή ταξικές διαφορές, παρόλα αυτά, ήδη άρχισαν και γίνονται κάθε χρόνο όλο και πιο ορατές διαφορές και σε αυτό το επίπεδο. Εννοώ την εμφάνιση, την ένδυση των μαθητών, ακόμη και το φαγητό σε ακραίες περιπτώσεις, όχι πάντα, το φαγητό που θα έχουν στα ολοήμερα και τα «αξεσουάρ» που διαθέτουν, πολλές κουβέντες γίνονται ας πούμε, έχω ακούσει, σε διαλείμματα που έχει πάρει το αυτί μου, εγώ έχω tablet και μετά θα πάω να παίξω παιχνίδια ενώ εσύ δεν έχεις. Πράγματα δηλαδή δε θα τα έλεγες και ενθαρρυντικά, τα οποία όχι μόνο δεν περιορίζονται αλλά τα βλέπω να παγιώνονται σιγά σιγά.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Είναι ένα ζήτημα δύσκολο να γίνει ιεράρχηση και να δεις το πρώτο εμπόδιο που συναντά κάποιος, εγώ από την πλευρά μου, ως αναπληρωτής έχω βιώσει την εκπαίδευση μόνο, θα πω αυτό. Το κυριότερο εμπόδιο που βρίσκω είναι η απαιτούμενη και αναγκαία προσαρμογή κάθε χρόνο, με όλα αυτά που προανέφερα, με καινούρια σπίτια, καινούριο περιβάλλον, καινούριους μαθητές, καινούριους συναδέλφους, αυτό είναι ένα ζήτημα μεγάλο, η προσαρμογή, το οποίο νομίζω ότι είναι το πρωταρχικό που εμποδίζει τους αναπληρωτές, όχι που τους εμποδίζει, αλλά τους δυσκολεύει, γιατί τις περισσότερες φορές το ξεπερνάμε, αλλά τέλος πάντων είναι ένα εμπόδιο που και είναι αρκετά σημαντικό και όταν ξέρεις ότι οφείλομε να το αντιμετωπίσουμε κάθε χρόνο, ξανά και ξανά, και δυστυχώς για να είμαστε ειλικρινείς δεν μπορείς να έχεις και την ίδια διάθεση να το αντιμετωπίσεις κάθε χρόνο ξανά και ξανά.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Υπάρχουν κάποιες αλλαγές, η πρώτη είναι η πρώτη προσγείωση που βιώνεις μετά τις σπουδές, όταν βλέπεις τη μεγάλη διάκριση που υπάρχει ανάμεσα στη θεωρία και τη θεώρηση των πραγμάτων και την πράξη και την πρακτική εφαρμογή τους από την άλλη. Είναι ένα ζήτημα που σε αλλάζει, με τον καιρό, θυμάμαι ότι στο πανεπιστήμιο, όταν θα πηγαίναμε να κάνουμε την πρακτική μας άσκηση κάναμε σχέδια, και τώρα κάνουμε γιατί βλέπουμε καλύτερα το μάθημα με το σχεδιασμό του χρόνου, αλλά

πολύ λεπτομερή, που υπολόγιζαν ότι για επτά λεπτά θα γίνει αυτό, για οκτώ θα γίνει το επόμενο, για τα επόμενα δώδεκα λεπτά θα γίνει αυτό, οπότε στα σαράντα πέντε θα έχουμε κάνει έξι, επτά, οκτώ πράγματα, στην πορεία στην πραγματική ζωή, όταν βγαίνεις από τις πειραματικές συνθήκες βλέπεις ότι επτά λεπτά μπορεί εκείνο που υπολόγιζες εσύ ότι θα είναι η καθημερινή ορθογραφία μπορεί να τα έχεις φάει χωρίς να καταλάβεις, γιατί μπορεί ένα παιδί να ξέχασε το μπουφάν του στην αυλή και να βγει να το ψάξει και να έχει δημιουργηθεί μια αναστάτωση που σε έχει βγάλει εκτός σχεδίου. Αυτό δε σημαίνει ότι καταργείς το σχέδιο, σημαίνει ότι κάνεις σχέδια πιο πραγματοποιήσιμα και πιο μεστά, πιο γενικά μιν, δηλαδή δεν πας να πεις ότι τρία λεπτά θα κάνουμε αυτό, αλλά τέλος πάντων κάνεις πιο πραγματοποιήσιμα και πιο δεκτικά σχέδια σε πιο γενικό πλαίσιο. Που μπορείς να δίνεις είκοσι λεπτά σε τρεις τέσσερις δραστηριότητες και αυτός ο χρόνος να μοιραστεί ανάλογα με τις ανάγκες, όπως θα προκύψουν, δεν μπορώ να ξέρω εγώ από σήμερα αν θα κάνουμε πέντε λεπτά να γράψουμε ορθογραφία ή τρία λεπτά για να λύσουμε την τάδε άσκηση στον πίνακα. Αυτό αλλάζει, είναι απότοκο της εμπειρίας, γίνεσαι καλύτερος κάθε χρονιά, πιο ουσιαστικός, καλύτερα μπορείς να σχεδιάσεις το μάθημα που θα κάνεις. Μια άλλη σημαντική αλλαγή είναι παρόμοια με την πρώτη αλλά δεν έχει να κάνει αποκλειστικά με το επάγγελμα του δασκάλου, ότι βιώνοντας, αντικειμενικά δηλαδή μεγαλώνοντας ένα παραπάνω και γνωρίζοντας τόσα διαφορετικά μέρη, το καλό είναι ότι αποκτάς μια πιο πλούσια προσωπικότητα, περισσότερα ενδιαφέροντα, ευρύτερη αντίληψη των πραγμάτων, που είναι βοηθητική και για την προσωπικότητά σου αλλά και για το επάγγελμα και τον τρόπο με τον οποίο το ασκείς.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Νομίζω ότι τα έχουμε πει προηγουμένως, να βάλω ίσως κάποια ζητήματα διαφορετικά και ένα από αυτά είναι ότι πέρα από την ωριμότητα, όπως είπα προηγουμένως κερδίζει ο καθένας με το χρόνο, επειδή ακριβώς το επάγγελμά μας έχει να κάνει, άμεσα συνδέεται με πολιτικές επιλογές, με κρατικές επιλογές, με επιλογές κυβερνήσεων, διοικητικών στελεχών, εκπαιδευτικών στελεχών και όλα αυτά που προανέφερα, νομίζω ότι ένα στοιχείο που βλέπω να γίνεται αντιληπτό και από εμένα και από πολλούς συναδέλφους είναι το πόσο μπορούν οι μεγάλες αποφάσεις

που παίρνονται σε γραφεία και μεγάλες αίθουσες, πίσω από κλειστές πόρτες και όλα αυτά που λέει η σχετική παραφιλολογία, το πόσο επηρεάζουν τη δική σου προσωπική ζωή σαν άτομο. Νομίζω ότι είναι μια εικόνα που δεν την είχαμε ως φοιτητές ή παλαιότερα, δηλαδή είχαμε και μια αντίληψη ότι εντάξει μπορεί να αποφασίζονται κάποια πράγματα, έχουν μια επιρροή στην κοινωνική ιδέα, αλλά δεν μας επηρεάζουν άμεσα και είχαμε πολύ μεγαλύτερα γήπεδα για να κινηθούμε με προσωπικές επιλογές. Βλέπω ότι είναι μια αντίληψη και θα την έλεγα και αυταπάτη ως ένα βαθμό, η οποία καταρρέει κάθε χρόνο και πιο πολύ. Δηλαδή γίνεται πολύ αντιληπτό πώς εξαρτάται η ζωή η δική μας, του καθενός με το τι αποφάσεις θα ληφθούν στο Υπουργείο, ή ποια κυβέρνηση έχει αναλάβει τη διακυβέρνηση. Εκείνο που με προβληματίζει όμως είναι ότι παρόλο τη σύγκριση του πόσο παίζουν ρόλο οι αποφάσεις που ανέφερα, είναι αντιστρόφως ανάλογη η πολιτικοποίηση, δεν εννοώ την κομματικοποίηση, εννοώ ότι είναι αντιστρόφως ανάλογη των εκπαιδευτικών και η προθυμία τους να δράσουν ως κοινωνικά και πολιτικά όντα, δηλαδή νομίζω ότι αυτή η συνειδητοποίηση ότι κεντρικές επιλογές φτάνουν να επηρεάζουν τις ζωές μας με θετικό ή αρνητικό τρόπο, αντί να οδηγήσει σε μια αντιμετώπιση του στίλ, άρα πρέπει και εμείς να συμμετέχουμε σε όλη αυτή τη διαδικασία των κοινών ας το πούμε έτσι και της δημόσιας συζήτησης, νομίζω ότι φαινόταν το αποτέλεσμα που ήταν από μια άποψη αναμενόμενο ότι θα κυριαρχήσει σε κάποιες περιόδους, που λέγαμε δε με αφορά, ας κάνουν ότι θέλουν, ας εφαρμοστεί αυτό που λένε και βλέπουμε. Δηλαδή αντί να είμαστε σε μια άποψη που θα περίμενε κανείς ότι θα λέγαμε όχι να διεκδικήσουμε και εμείς να γίνει κάτι που το θεωρεί η πλειονότητα θετικό ή αρνητικό, δεν μπορούμε να το φέρουμε «καπέλο» και αυτό. Νομίζω ότι έχουμε φτάσει σε μια ανάποδη πάντα που λέει, μη τους δίνεις σημασία, ας συζητάνε, ας αποφασίζουν και όταν είναι να εφαρμοστεί το πράγμα στην πράξη θα το υποστούμε και αυτό, άρα δε χρειάζεται να ζαλιζόμαστε με όλα αυτά.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Εγώ προσωπικά εκτιμώ το δημόσιο πανεπιστήμιο, γιατί και αυτό γνώρισα για α πω την αλήθεια, στο δημόσιο πανεπιστήμιο έχω σπουδάσει, στο δημόσιο πανεπιστήμιο είναι το μεταπτυχιακό που σας είπα ότι έχω σκοπό να παρακολουθήσω, στο ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο, δεν καταλαβαίνω και όχι μόνο, πολλές φορές θυμών για να το πω απλά, όταν δέχεται διαφόρων ειδών επιθέσεις για την ανεπάρκειά του και όλα αυτά που ακούμε μερικές φορές, από την άλλη είναι αυτό που σας είπα και

προηγουμένως, είναι απαραίτητη, αναγκαία η κατάρτιση, και πριν την κατάρτιση ακόμα, είναι απαραίτητος ο εμπλουτισμός της θεωρίας για ένα πράγμα που πας να κάνεις και θα είναι το επάγγελμά σου για τα επόμενα είκοσι πέντε, τριάντα χρόνια, δηλαδή είσαι επαρκώς εξοπλισμένος θεωρητικά. Χρειάζονται αυτά, για να σας πω την αλήθεια τα υποτιμούσαμε εκείνα τα χρόνια και όντως δεν έχουν άμεσα εφαρμογή, να πεις διάβασα εκείνο το πράγμα στην τάδε εκπαιδευτική θεωρία, πάω να το κάνω στην τάξη, δεν είναι συνταγή. Αλλά έχει ένα νόημα να είσαι εξοπλισμένος θεωρητικά για την επιστήμη σου.

Θεωρείτε ότι παίζει ρόλο και η εμπειρία;

Νομίζω ότι παίζει τον πρωταρχικό ρόλο, αυτό δε θα το κρύψω, έχω δει δασκάλους που, να το πούμε κάπως σχηματικά, έχουν αποφοιτήσει από την Ακαδημία που ήταν μια διετής φοίτηση ούτε καν πανεπιστημιακή, ούτε καν ανώτατη, να έχουν διανύσει είκοσι πέντε, τριάντα και παραπάνω χρόνια στην εκπαίδευση και όχι μόνο να μη κουράζονται αλλά να είναι εξαιρετικά αποδοτικοί και πολλές φορές, δε θα φοβηθώ να το πω, πιο αποδοτικοί ακόμη και από νέους συναδέλφους που έχουν να παρατάξουν πολύ σπουδαιότερους τίτλους σπουδών. Δεν πάω να πω ότι είναι κανόνας, ότι η εμπειρία νικάει όλη τη μόρφωση και κατάρτιση, άρα αυτά δεν είναι σημαντικά, δεν είναι ο κανόνας, αλλά θέλω να πω ότι υπάρχει και αυτό το ενδεχόμενο. Ότι με την εμπειρία κανείς, μπορεί να φτάνει σε επίπεδα επίδοσης ανώτερα από κάποιον άπειρο συνάδελφο, που δε θα έχει σημαντικές σπουδές αλλά επαναλαμβάνω δεν είναι ο κανόνας αυτός. Είναι μια κατάσταση υπαρκτή και αυτή.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Σε καμία περίπτωση δεν αισθάνομαι ανεξάρτητος και ως στοιχειωδώς ανεξάρτητος θα απαιτούσε να είναι ένας εκπαιδευτικός που αν μη τι άλλο θα σέβονταν το ίδιο κράτος που του παρέχει δουλειά. Δηλαδή δε ξέρω αν γίνεται κατανοητό, θέλω να πω ότι από τη στιγμή που με διορίζει το κράτος σε ένα σχολείο για να διδάξω παιδιά που αύριο μεθαύριο θα είναι ενήλικες που θα πάρουν στα χέρια τους τις τύχες τις προσωπικές τους, τις επαγγελματικές τους και της χώρας με μια ευρύτερη έννοια. Αν μου εμπιστεύεται αυτό το ρόλο δε μπορώ να καταλάβω γιατί χρειάζεται ένας τόσο εξονυχιστικός έλεγχος, ακριβώς όπως είπατε σε γραφειοκρατικά θέματα ανούσια σε τελική ανάλυση, να δώσω ένα παράδειγμα, για να μη γενικολογώ, η προϋπηρεσία των αναπληρωτών καταγράφεται κάθε χρόνο από τη διεύθυνση Πρωτοβάθμιας στην οποία ανήκουν για τη χρονιά που μόλις πέρασε, το έγγραφο που την πιστοποιεί

παραδίδεται στην επόμενη διεύθυνση Πρωτοβάθμιας που πάει να αναλάβει ο αναπληρωτής, με λίγα λόγια κάθε χρόνο υπάρχει ένα έγγραφο που αποδεικνύει την προϋπηρεσία και κάθε χρόνο η προϋπηρεσία μας μετά από πέντε έξι χρόνια βρίσκεται στα γραφεία των Πρωτοβάθμιων διευθύνσεων που έχουμε εργαστεί. Δηλαδή η δική μου προϋπηρεσία, με ένα χρόνο διαφορά κάθε φορά που αλλάζω σχολείο, δηλαδή είναι άλλο το 2016, άλλο το 2015, άλλο το 2014...τέλος πάντων στοιχεία της προϋπηρεσίας μου βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε τέσσερις πέντε διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, χωρίς να εξυπηρετούν κανένα λόγο. Πέρα από το να γεμίζουν ράφια και συρτάρια, πέρα από αυτό είναι κατατεθειμένα και ηλεκτρονικά η προϋπηρεσία μου σε φορείς, όπως στον ΟΠΣΥΔ, όπως είναι τον τελευταίο χρόνο. Πέρα από όλα αυτά που σας ανέφερα και όλη αυτή την ύπαρξη πιστοποιήσεων που να αποδεικνύουν την προϋπηρεσία συγκεκριμένα, έχουμε επικεντρωθεί σε αυτά μόνο που υπάρχουν δεκάδες παρόμοια ζητήματα, πέρα από αυτά χρειάζεται για να μου αναγνωριστεί η εξέλιξη σε ανώτερο μισθολογικό κλιμάκιο να πάω εγώ πάλι ο ίδιος στο ΙΚΑ, να βρω τα ένσημά μου και να τα καταθέσω ξανά στην Πρωτοβάθμια, δηλαδή είναι σαν να μην εμπιστεύεται το ίδιο το κράτος τις υπηρεσίες του και τα ίδια τα έγγραφα που εκδίδει το ίδιο, ένα κομμάτι είναι αυτό, το δεύτερο όπως είπατε και εσείς μιας ανούσιας και ατέρμονης τυπικότητας με υπογραφές, αυτές τις ώρες ήμουν εδώ και έκανα εκείνο και με την αξιολόγηση, που συνεχώς στέκεται σαν δαμόκλειος σπάθη, πάνω από τα κεφάλια μας, και δεν είμαι από τους εκπαιδευτικούς που έχω μεγάλες επιφυλάξεις για το τι συμβαίνει με την αξιολόγηση, νομίζω ότι είναι μια λέξη εύηχη για να περιγράψει πολύ διαφορετικά πράγματα ελέγχου του εκπαιδευτικού έργου και ερχομού ενός ανθρωποφάγου ανταγωνισμού ακόμα και μέσα στο ίδιο σχολείο, που θα επιφέρει και την καχυποψία μεταξύ των ίδιων των συναδέλφων για το ποιος θα αξιολογηθεί καλύτερα από τον άλλο, νομίζω ότι όλα αυτά είναι ένα βαρύ πλαίσιο, θα πω μια βαριά λέξη, είναι μια ιδεολογική σαβούρα, η οποία απλώς πέφτει πάνω στην εκπαίδευση, ρίχνει το βάρος της χωρίς να έχει, ίσως γίνομαι και λίγο εμφατικός, να προσφέρει κανένα ουσιαστικό όφελος ή που δεν μπορώ να διακρίνω εγώ τουλάχιστον.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Κοιτάζετε μια κουβέντα είναι το κατά πόσο εκτελείς το καθήκον σου ή το επάγγελμά σου ή το ασκείς με αξιοπρέπεια, είναι ένα ζήτημα. Και ένα δεύτερο ζήτημα είναι το κατά πόσο έχει παραμείνει αξιοπρέπεια στο επάγγελμα, αυτό με το πέρασμα των χρόνων. Στο πρώτο επίπεδο, νομίζω το είχα αναφέρει και στην αρχή και δεν αναφέρομαι σε εμένα προσωπικά, το τεράστιο ποσοστό των εκπαιδευτικών ανταποκρίνεται και στα καθήκοντά του και με αξιοπρέπεια και με επάρκεια, δε νομίζω να υπάρχει πρόβλημα με αυτό, στο δεύτερο όμως νομίζω ότι υπάρχει. Δηλαδή υπάρχει ένα ζήτημα με το πόσο αξιοπρεπές είναι ένα επάγγελμα στο οποίο μετακινείσαι κάθε επτά και οκτώ μήνες, με καθόλου ικανοποιητικές απολαβές και με όλους αυτούς τους πραγματικούς κινδύνους που υπάρχουν και ακούγονται, για τη δύσκολη οικονομική κατάσταση που φτάνει μέχρι και την πιθανότητα χρεοκοπίας, μέχρι και την πιθανότητα κατάρρευσης των ασφαλιστικών ταμείων και όλων αυτών. Δηλαδή θα πετάγαμε στα σύννεφα αν λέγαμε ότι ο δάσκαλος διατηρεί την επαγγελματική του ταυτότητα, ή το κύρος ή όπως αλλιώς θέλετε πείτε το, ενώ μια ολόκληρη κοινωνία καταρρέει γύρω γύρω.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Διάφορες σκέψεις, ξεκινάς κάθε χρόνο, πλέον μπορώ να το εκθέσω σαν να το βλέπω μπροστά μου, για μένα προσωπικά, τον πρώτο καιρό έχω πει, όχι από την αρχή αλλά τα τελευταία χρόνια, το έχω πει και πιθανώς και να το τηρήσω και κάποια στιγμή, δεν είναι ότι το λέω μόνο για να πω κάτι, έχω φτάσει σε σημείο που έχω πει, όχι δε θα συμβεί το ίδιο πράγμα, δηλαδή όπως είπαμε και πριν με την αξιοπρέπεια, κάποια στιγμή λες, όχι η αξιοπρέπειά μου δε μου επιτρέπει να συνεχίσω αυτήν την αβεβαιότητα τη συνεχή, τη διαρκή μετακίνηση, ναι είναι καλό το επάγγελμα σε λέω, έχει τεράστιο ενδιαφέρον, έχει όλα αυτά τα οφέλη και τα ηθικά που σας είπα πριν, που μπορεί να κερδίσει και τον έπαινο των γονέων, των μαθητών και των ίδιων των συναδέλφων, υπάρχουν όλα αυτά, αλλά από την άλλη, όλα μπαίνουν σε μια ζυγαριά κάποια στιγμή και ειδικά σε ηλικίες και σε εποχές που πρέπει να πάρεις πολύ σημαντικές αποφάσεις για την εξέλιξη της προσωπικής σου ζωής, για τη μετάβαση σε άλλα επίπεδα, αν θα κάνει κάποιος οικογένεια ή δε θα κάνει, αν έχει σκοπό να κάνει παιδιά ή να μη κάνει και όλα αυτά. Οπότε αυτό το πράγμα δε μπορεί να μη σε επηρεάσει, εγώ δηλαδή έχω πει μια δύο φορές και αυτή είναι η τρίτη, που έχω αποφασίσει να περιορίσω τις επιλογές μετακίνησής μου σε πολύ συγκεκριμένα

πλαίσια, δηλαδή νομίζω ότι δεν αντέχω άλλο πια, ότι μια μέρα θα μπω στο internet και θα δω ότι, από την Ορεστιάδα μέχρι την Ιεράπετρα και από τους Οθωνούς μέχρι το Καστελόριζο, με έχουν καλέσει και πρέπει να πάω. Ενώ μέχρι τώρα έκανα αυτό και σκέφτομαι να το αφήσω. Από την άλλη όπως είπαμε κατά πόσο μας έχουν επηρεάσει αυτές οι μεταβολές, αναμφίβολα μας έχουν επηρεάσει και εγώ νομίζω ότι, δεν μπορώ βέβαια να προβλέψω το μέλλον, αλλά νομίζω ότι αυτή η κατάσταση δείχνει να «βολεύει» πολλούς, δεν μπορεί να συνεχιστεί επ' άπειρον. Δηλαδή εγώ τώρα αυτό που σας λέω, ότι το σκέφτεσαι κάποια στιγμή και λες μήπως, εντάξει φτάνει μέχρι εδώ αρκετά το διεκδίκησα, είναι μία σκέψη χιλιάδων αναπληρωτών, δεν είναι δική μου και δεν αποκλείω την περίπτωση να εκφραστεί κάποια στιγμή μαζικά, είτε αν είναι τα πράγματα έτσι είτε αν γίνουν χειρότερα, που μπορεί πλέον κάποιος να πάρει και την απόφαση για τη μετανάστευση στο εξωτερικό και όλα αυτά ή ακόμα και αν γίνουν καλύτερα, δηλαδή αν γίνει ευκολότερο να βρει κάποιος μία δουλειά με κάποιες απολαβές, όχι μεγάλες αλλά τέλος πάντων αντίστοιχες με αυτές που έχει τώρα ως δάσκαλος στην άλλη άκρη της Ελλάδος, αν τη βρει στον τόπο του, πιθανόν να μείνει εκεί και να πει αρκετά ασχολήθηκα, αυτά δεν είναι εκτός πραγματικότητας. Δε θέλω να δώσω μια εικόνα ότι είμαστε τόσο συν επαρμένοι, είμαστε σε μερικές περιπτώσεις από την αξία της δουλειάς μας, και από τις ηθικές αμοιβές που προσφέρει, αλλά για να μη μακρηγορώ δεν είμαστε και κορόιδα από την άλλη.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Εκτός από αυτά που είπαμε οι μετακινήσεις και το μη σταθερό περιβάλλον, είναι το πρώτο όλο αυτό, γιατί το δεύτερο όμως που θέλω να σημειώσω, που μου έχει τύχει κάνα δύο φορές σε σχολεία, είναι εξαιρετικά φθοροποιός παράγοντας όταν υπάρχει, οι εντάσεις και οι κακίες ανάμεσα στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς ενός σχολείου για ζητήματα, που κατά τη γνώμη μου είναι τελείως επουσιώδη, αφορούν τις εφημερίες και το πώς θα γίνει το πρόγραμμα, να μην υπάρχουν κενά αλλά ο εκπαιδευτικός να μπορεί να τα βάζει μαζεμένα στην αρχή της μέρας ή στο τέλος, όλα αυτά, αυτό νομίζω ότι είναι ένα δεύτερο στοιχείο, που δεν υπάρχει σε όλα τα σχολεία είναι μειοψηφικό αλλά εκεί που υπάρχει είναι εξαιρετικά φθοροποιό, δεν θα μπω τώρα στην κουβέντα ποιος φταίει που αναπτύσσεται, αλλά είναι ένα από τα στοιχεία που φθείρουν.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Μέχρι το επίπεδο της σχολικής μονάδας, του συλλόγου διδασκόντων, όσα χρόνια εργάζομαι δεν είχα πρόβλημα, δηλαδή δεν αντιμετώπισα κάποιο ζήτημα, να μου πουν δε μας αφορά η γνώμη σου. Αλλά για να λέμε την αλήθεια πολλά ζητήματα όπως, είπαμε η γραφειοκρατία και όλα αυτά, είναι εντελώς τυπικά που δεν συζητώνται καν, αλλά δεν είχα κάποιο θέμα, να πω έχω αυτή τη γνώμη γι' αυτό το θέμα και να με πουν άσε τώρα δε χρειάζεται και να με περιορίσουν σε καμία περίπτωση. Από εκεί και πάνω, δηλαδή από Διεύθυνση, Περιφέρειες και Υπουργεία νομίζω δεν έχουμε κανένα λόγο. Αυτή την αίσθηση έχω αποκτήσει.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Έχω να πω ότι τίποτα από τα δύο σε υπερβολικό πλαίσιο, αλλά με βάση την προσωπική μου θεώρηση και την αντίληψη και τις επιρροές που έχει ο κάθε άνθρωπος γενικώς και πέρα από την εκπαίδευση, με τις κοινωνικοπολιτικές επιρροές και όλα αυτά, δεν είμαι αισιόδοξος με όλη αυτή την προωθούμενη «μεταρρύθμιση» που φτάνει να είναι απορρύθμιση και μετατρέπει το σχολείο σε μια μονάδα που θα πρέπει να αναλαμβάνει τόσο σοβαρά υπόψιν της τα ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, τους χορηγούς και όλα αυτά. Νομίζω δεν έχουν τόσο πολύ σχέση με την εκπαίδευση όλα αυτά και δεν οδηγούν σε καλά μονοπάτια. Όλη αυτή η αντίληψη που θέλει την εκπαίδευση, αν όχι εμπόρευμα, τουλάχιστον ένα προϊόν με σημαντική ανταλλακτική αξία, δηλαδή μια υπηρεσία που θα μπει στην ίδια μοίρα με άλλες παροχές υπηρεσιών και θα λειτουργεί με κριτήρια ιδιωτικοοικονομικά ή σαν μια μεγάλη εταιρία, δεν είμαι καθόλου αισιόδοξος από αυτήν την άποψη. Εναντιώνομαι δηλαδή όπως είπατε σε λογικά πάντα πλαίσια.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί; Είστε ευέλικτος στο έργο σας ή θέτονται κάποια όρια που σας επηρεάζουν και στο κομμάτι της δουλειάς σας;

Κοιτάζτε αυτά είναι, νομίζω ότι πολλές από αυτές τις ερωτήσεις μπορούν να διατυπωθούν με διάφορες παραλλαγές, αλλά η απάντηση παραμένει η ίδια, ούτε το

ένα ούτε και το άλλο. Δεν αισθάνομαι, εννοείται τόσο ευέλικτος όσο θα ήθελα, εγώ προσωπικά, και νομίζω και πολλοί συνάδελφοι. Απλά δεν μπορώ να τα αφορίσω όλα και να πω ότι αισθανόμαστε κάποια τρομερή πίεση, όπως από ότι έχουμε μάθει και στο πανεπιστήμιο, στην Ιστορία της εκπαίδευσης, υπήρχε και σε παλαιότερες δεκαετίες, δηλαδή για το τι κάνουν οι δάσκαλοι και έξω από το σχολείο, ποιες είναι οι παρές τους, πως ντύνονται, τις προσωπικές τους απόψεις και όλα αυτά. Αυτή η πίεση δεν υπάρχει, δηλαδή αυτό πρέπει να το αναγνωρίσουμε. Από την άλλη όχι, δεν είμαι όσο ευέλικτος θα ήθελα, πρώτον και δεύτερον νομίζω ότι και το ίδιο το σχολείο γίνεται λιγότερο ευέλικτο, να σας πω και ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, δεν μπορώ ακόμη να συνειδητοποιήσω, ενώ ήδη έχουν περάσει νομίζω περίπου δέκα χρόνια, το λόγο που καταργήθηκε ο σχολικός περίπατος στα σχολεία. Δηλαδή αυτή η εκδρομή που λέγαμε και εμείς όταν είμασταν μαθητές. Δηλαδή δεν υπάρχει δυνατότητα μία φορά το μήνα όταν ο καιρός είναι έξαφνα καλός, ή τέλος πάντων ακολουθούν δύο τρεις μέρες με ηλιοφάνεια και όλα αυτά, γιατί δεν μπορούμε να πάρουμε μία απόφαση, να πάρουμε τα παιδιά και να πάμε ένα περίπατο, εκείνη τη στιγμή που δεν το περίμεναν και είναι μεγάλη η χαρά το να πεις πάω για μάθημα, τελικά δε θα κάνουμε μάθημα, γιατί είναι ωραία η μέρα, θα πάμε να κάνουμε έναν περίπατο, να ξεσκάσουμε. Για πιο λόγο καταργήθηκε αυτή η δυνατότητα και έχουν μείνει μόνο οι εκδρομές που πρέπει οπωσδήποτε να συνδέονται με ένα εκπαιδευτικό γεγονός, λες και το να πάνε τα παιδιά στη φύση, να παίξουν μπάλα ή να χαρούν τη μέρα, δεν έχει καμία εκπαιδευτική αξία, που για εμένα νομίζω ότι έχει κορυφαία εκπαιδευτική αξία αυτό και δεύτερον δε θέλω να γίνομαι καχύποπτος ή συνωμοσιολόγος, αλλά νομίζω ότι παίζουν κάποιο ρόλο και ότι όλα πρέπει να γίνουν με μία διαδικασία που θα περιλαμβάνει και λεωφορεία και εισιτήρια και όλα αυτά. Το υποψιάζομαι δεν έχω ούτε στοιχεία και ούτε θέλω να γίνω, να κάνω τέτοιου είδους κουτσομπολιά, αλλά η γενικότερη τώρα τάση δείχνει ότι όλα θα πάνε σε μια τέτοια κατεύθυνση, δηλαδή να βγαίνει και κάτι από μια τέτοια διαδικασία.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Κοιτάζτε να είμαστε ειλικρινείς δεν πρέπει για να έχει νόημα και αυτή η έρευνα που γίνεται. Εγώ όταν έτυχε να είναι η δεύτερη σχολή που παρακολουθούσα το Παιδαγωγικό, είχα δώσει εξετάσεις δηλαδή σε μεγαλύτερη ηλικία για το Παιδαγωγικό, όταν πήγα να σπουδάσω, δεν μπορώ να βγάλω έξω από την εικόνα και

να φτιάξω μια αφηρημένη εικόνα και να πω μόνο για το επάγγελμα του δασκάλου ως λειτούργημα ή και εγώ δεν ξέρω τι. Ήταν μια συγκεκριμένη κατάσταση σε αυτό που θα ονομάζαμε «κοινωνικό συμβόλαιο». Που έλεγε ότι σπουδάζοντας αυτό το επάγγελμα, είχα ενδιαφέρον, δεν μπορώ να πω ότι δεν με ελκύει ή με απωθούσε, είχα ενδιαφέρον, αλλιώς δε θα πήγαινα. Δε γίνεται να πας και να ασχοληθείς μόνο και μόνο επειδή σου εξασφαλίζει επαγγελματική αποκατάσταση. Αλλά μιας και ανέφερα την επαγγελματική αποκατάσταση ήταν πρωταρχικός λόγος τότε και για μένα και για πολλούς άλλους, ότι μπορείς σπουδάζοντας τέσσερα χρόνια να ξεκινήσεις μια καριέρα στην εκπαίδευση, όσο αναπληρωτής δηλαδή, μονιμοποιούμενος στη συνέχεια. Άρχισε να έχει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον τότε, με την έννοια ότι μετράνε και οι δυνατότητες εξέλιξης και σήμερα υπάρχουν αλλά εξέλιξης εννοώ, διοικητική ας το πούμε, που και σήμερα υπάρχουν αλλά δεν ξέρω αν έχουν κάποιο νόημα. Υπήρχε η δυνατότητα να γίνεις στέλεχος της εκπαίδευσης και πριν από όλα αυτά υπήρχε η δυνατότητα να γίνεις και ένας απλός εκπαιδευτικός, όπως είμαστε τώρα, να διδάξεις, να ασχοληθείς με παιδιά, να μορφώσεις παιδιά και όλα αυτά. Είχε ενδιαφέρον το επάγγελμα. Όταν στη συνέχεια έγινε ένα επάγγελμα περιστασιακό, με όλες τις μετακινήσεις και με τα προβλήματα που ανέφερα προηγουμένως, δεν μπορώ να πω ότι είναι το ίδιο. Σε καμία περίπτωση, δηλαδή και εμένα με έχει επηρεάσει την εικόνα, αλλά και για να μη πολυλογούμε, νομίζω ότι αξιόπιστος καθρέφτης της κατάστασης είναι και το που έχει βρεθεί η σχολή, οι Παιδαγωγικές σχολές, στις προτιμήσεις των φοιτητών, δεν νομίζω ότι είναι κάτι άσχετο με τη γενικότερη κρίση, την ευρύτερη οικονομική αλλά και την κρίση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, νομίζω ότι δεν είναι ελκυστικό για πάρα πολύ κόσμο που μπορεί να ήθελε να γίνει δάσκαλος, αλλά κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Τώρα είναι άλλο να πεις ότι θα γίνω δάσκαλος και άλλο να πεις ότι θα σπουδάσω και θα περιμένω όταν μετά από χρόνια θα αρχίσουν να με παίρνουν αναπληρωτή από τη μία άκρη στην άλλη χωρίς καμία προοπτική. Δηλαδή δεν είναι το ίδιο σε καμία περίπτωση.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Για παράδειγμα μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Όχι δεν ήμουν οπαδός ποτέ αυτής της άποψης, ήμουν οπαδός της άποψης, μας κόβουν το μισθό θα συνεχίσω το μάθημά μου κανονικότητα, γιατί δε μου φταίνε σε τίποτα τα παιδιά και όλη η εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά θα συζητήσω με τους

συναδέλφους μου, θα βάλουμε τα προβλήματα κάτω όπως έχουν, θα ενημερώσω τους γονείς για το ότι όταν κόβουν το μισθό του εκπαιδευτικού θα βρουν και αυτοί μπροστά τους αυτό το πρόβλημα, της υποβάθμισης της παιδείας και του ρόλου του εκπαιδευτικού, θα απευθυνθώ στα συλλογικά όργανα που έχουμε οργανώσει, τα οποία δέχομαι ότι είναι και σε μία φάση υποτίμησης αν όχι και απαξίωσης, μερικές φορές, στις συνελεύσεις μας, στα όργανα τα συνδικαλιστικά τέλος πάντων, όταν θα αποφασιστεί η δράση η οποία θα είναι είτε μια απεργία είτε μια κινητοποίηση θα συμμετάσχω τότε. Αλλά λογικές λευκής απεργίας, «δημοσιουπάλληλισμού» με την κακή έννοια, εντάξει δε με πληρώνετε καλά και εγώ θα αδιαφορώ, δεν υποστηρίζω ποτέ και νομίζω ότι είναι όχι μόνο αυτό, δε φτάνει μόνο να τις υποστηρίξεις πρέπει και να τις καταπολεμάς κατά τη γνώμη μου, όταν τις βλέπεις, γιατί υπονομεύουν το ίδιο το επάγγελμα και δημιουργούν όλη αυτή την παραφιλολογία που είχαμε πει και στην αρχή. Για εκπαιδευτικούς που δεν ενδιαφέρονται και απλώς πάνε για να χτυπήσουν κάρτα, όπως λέγεται.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Την επισφάλεια, νομίζω πιάνει και τα δύο. Πιάνει και τις διαρκείς μετακινήσεις και τις μη ικανοποιητικές απολαβές.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα; Είναι αυτό που περιμένατε;

Νομίζω τώρα θα επαναλάβω αυτά που είπα πριν, δεν μπορείς να δεις το επάγγελμα έξω από το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο, όχι δεν είναι αυτό που περίμενα.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε; Ακόμα και για κάποιο μάθημα, όπως τα Θρησκευτικά, αλλάζει το πλαίσιο, αλλάζει ο τρόπος λειτουργίας του, αλλάζει ο τρόπος διδασκαλίας του, όλα αυτά πώς μπορούν να σας επηρεάσουν;

Καλά θα δούμε αν αλλάξουν όλα αυτά, γιατί προς το παρόν άλλαξε ο Υπουργός που πήγε να το εφαρμόσει, αν δηλαδή θα αλλάξουν αυτά. Κοιτάζτε είναι ίσως τώρα αυτή η πιο δύσκολη ερώτηση από όλα αυτά που συζητάμε τόση ώρα, η προσωπική μου

αντίληψη, ας πούμε για να μην λέμε πολλά λόγια χωρίς αντίκρισμα και να γινόμαστε συγκεκριμένοι, είναι ότι έβλεπα με καλό μάτι όλα αυτά που περιγράφετε, δηλαδή τη μετατροπή των Θρησκευτικών από ένα μάθημα ομολογιακό, ή ένα μάθημα κατήχησης σε ένα μάθημα που να παρουσιάζει τη θρησκεία ως ένα κοινωνικό φαινόμενο με ιστορικότητα που υπάρχει τόσους αιώνες, έχει επηρεάσει την πορεία και των ανθρώπων ξεχωριστά και της ανθρωπότητας, χωρίς να...δε λέω να εξισώσει την ορθόδοξη παράδοση, την ελληνοχριστιανική με όλες τις υπόλοιπες θρησκείες αφού θέλοντας και μη η ορθοδοξία είναι ένας θεσμός που έχει παίξει το δικό του ρόλο στην εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. Χωρίς όμως αυτό να γίνεται, όπως είπα πριν, κατήχηση, δεν νομίζω ότι η θρησκευτική κατήχηση έχει πρόοδο στα σχολεία. Αν δεν αλλάξει το μάθημα με όλες αυτές τις ρυθμίσεις, που έλεγες, και συνεχίσει να διδάσκεται με έναν τρόπο περίπου ομολογιακό όπως είναι τώρα, προκύπτουν κάποια ζητήματα ηθικά, αν θα μπορείς να εφαρμόσεις πράγματα που σε προσωπικό επίπεδο διαφωνείς, αλλά είναι λίγο αυτό που σας είπα πριν, δεν νομίζω ότι μπορείς να σηκώσεις μπαϊράκι, μέσα στην αίθουσα και να πεις εγώ θα κάνω τα δικά μου, είναι σαν αυτό που λέγαμε πριν, ότι δε με πληρώνουν και εγώ δε δουλεύω. Εντάξει κάνεις, δηλαδή τα πράγματα δεν είναι ποτέ απόλυτα και σε όλα τα πλαίσια κάνεις και τις υποχωρήσεις σου. Από τη στιγμή που θες να είσαι σε αυτό το πλαίσιο θα συνεχίσεις με τους κανόνες του. Μπορείς να αγωνίζεσαι, όπως είπα πριν, για χίλια δύο πράγματα, για να αλλάξουν οι κανόνες, για να αλλάξουν οι αποφάσεις, αλλά έξω από την τάξη, μέσα στην τάξη όχι σε καμία περίπτωση.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Ότι επηρεάζει είναι το μόνο σίγουρο, τώρα το επάγγελμα του κάθε ανθρώπου στο οποίο αφιερώνει γύρω στο 1/3 στην, ακόμα και πολύ περισσότερο, του καθημερινού του χρόνου, τον επηρεάζει. Δηλαδή κάποια στιγμή συμπεριφέρεται, δρα και μιλά, και αποφασίζει, με κύριο χαρακτηριστικό της ταυτότητάς του την επαγγελματική του ταυτότητα. Οπότε ασφαλώς και επηρεάζει. Ατομικά, νομίζω ότι ισχύει και εδώ η προηγούμενη απάντηση, επηρεάζει, δηλαδή κάθε επάγγελμα σου διαμορφώνει ένα πλαίσιο, είναι σαν να πέφτει ας πούμε πάνω σε ένα στρώμα μια μεταλλική σφαίρα, θα διαμορφώσει το πλαίσιο όπως θέλει, δηλαδή θα σου δίνει μερικές ώρες που ασχολείσαι με το επάγγελμα είτε στο σχολείο είτε στο σπίτι σου, θα έχεις

συγκεκριμένο ελεύθερο χρόνο, που στους δασκάλους μεταφράζεται Σαββατοκύριακο και όλα αυτά, και από τα πλεονεκτήματα της δουλειάς. Εννοείτε ότι σε επηρεάζει και ατομικά, γιατί τώρα ας πούμε και με το πώς το ασκούμε, όπως είπα και προηγουμένως κάθε χρόνο σε διαφορετικό μέρος χωρίς τις γνωριμίες που έχεις αλλού, ανακαλύπτεις και νέα ενδιαφέροντα, δεν είναι κακό αυτό, ας πούμε να ασχοληθείς με τη λογοτεχνία, ή να παρακολουθείς κινηματογράφο ή να γραφτείς κάπου σε ένα σύλλογο στον οποίο δεν είχες σκεφτεί μέχρι τώρα να εμπλακείς, ας πούμε μπορείς να ασχοληθείς με το σκάκι για παράδειγμα, κάποια στιγμή, που δεν είχε περάσει από το μυαλό σου παλαιότερα, οπότε ασφαλώς σε επηρεάζει. Ναι νομίζω ότι επηρεάζει απόλυτα.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη; Σεμινάρια, ημερίδες, επιμορφωτικά προγράμματα.

Ότι δίνει ευκαιρίες για παρακολούθηση τέτοιων ημερίδων και σεμιναρίων ασφαλώς και δίνει, από την άλλη δεν ξέρω, όπως είπαμε και πριν, έχω ένα ζήτημα για το πόσο ουσιαστικά είναι μερικές φορές όλα αυτά. Από την άλλη για εξέλιξη της προσωπικότητας, εκεί νομίζω ότι, να μη κρυφτούμε πίσω από το δάχτυλό μας, είναι νομίζω η ίδια απάντηση που λέγαμε προηγουμένως, όταν δεν είναι κανείς ικανοποιημένος όσο πρέπει από το γύρω πλαίσιο και από το κοινωνικό και το εργασιακό, και μετά από όλα αυτά είναι οι οικονομικές απολαβές, δύσκολα θα βρεις σε πολύ κόσμο τη διάθεση να ψάξει αυτά τα πράγματα που αναφέρατε προηγουμένως. Δε λέω ότι είναι καλό, απλώς σα διαπίστωση.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί; Πρέπει να είστε όλα αυτά, πρέπει να είστε ο γιατρός τους, ο νοσοκόμος τους και όλα αυτά;

Κοιτάζτε νομίζω ότι, καταρχάς και αυτό έχει να κάνει με πράγματα που είπαμε πριν, με την έννοια του συγκεκριμένου ρόλου που θα πρέπει να παίζεις και του συγκεκριμένου, σε μια σχολική μονάδα και στο πλαίσιό της, συνήθως ας πούμε δε λειτουργείς και τόσο πρωταγωνιστικά, σε επίπεδο έξω από την τάξη. Γιατί ούτε τους γονείς γνωρίζεις ούτε γενικότερα τον περίγυρο του σχολείου, έτσι ώστε να

αναλαμβάνεις τόσες πρωτοβουλίες και όλα αυτά που αναφέραμε, απλώς από εκεί και μετά για το ρόλο του εκπαιδευτικού νομίζω ότι αυτές οι λέξεις έχουν βαθύ περιεχόμενο αλλά για να μην καταντάνε κάποιες φορές να είναι απλές ετικέτες πρέπει και να τις ορίζουμε κάπως. Αλλά και σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, ο ρόλος του δασκάλου ασφαλώς και είναι παιδαγωγικός, αυτό και είναι και η ιδιότητά του, είναι η παιδαγωγική. Κάποιες φορές θα αναγκαστεί να γίνει και παρεμβατικός, δηλαδή όλες αυτές οι λέξεις που είπαμε πριν νομίζω ότι δεν έχουν να κάνουν τόσο με προσωπικές επιλογές, όσο ότι κάποιες φορές αναγκάζουν και οι συνθήκες, παρόλα αυτά διαφορετικό είναι να είναι παρεμβατικός κάποιος που σε προσωπικό επίπεδο δε θέλει να είναι παρεμβατικός και να γίνεται μόνο όταν αναγκάζεται, και διαφορετικό να πιστεύει στον παρεμβατισμό. Ας πούμε εγώ δεν πιστεύω ότι πρέπει να είναι εξαιρετικά παρεμβατικός ο δάσκαλος πάνω από το κεφάλι των παιδιών, και να δίνει συνέχεια πληροφορίες και τρόπους επίδειξης, κάνε αυτό, μάθε, δηλαδή νομίζω ότι πρέπει να μένει λίγο πίσω, αφού εξηγήσει όσο πιο αναλυτικά μπορεί ένα πλαίσιο να αφήνει τους μαθητές να κινηθούν αυτοί μέσα σε αυτό.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Νομίζω ότι η οικονομική κρίση έχει διαπεράσει την κοινωνία οριζοντίως, καθέτως, έχει αλλάξει εντελώς τον τρόπο που σκεφτόμασταν για μερικά πράγματα που τα αντιλαμβανόμασταν και τον τρόπο που δρούσαμε, επαγγελματίας σας είπα, νιώθω τις ώρες, τις μέρες που είτε είμαι μέσα στην τάξη και κάνω μάθημα, είτε προετοιμάζομαι για το μάθημα, ωστόσο είναι αντικειμενικό, δεν μπορώ να νιώθω επαγγελματίας με την απόλυτη έννοια, όταν ξέρω ότι 21 Ιουνίου θα πάψω να είμαι και μετά δε ξέρω πότε θα ξανά είμαι και αν θα είμαι, που θα είμαι και όλα αυτά. Όχι δεν αισθάνομαι όσο θα μπορούσα να αισθανθώ επαγγελματίας εκπαιδευτικός. Όταν σας είπα προηγουμένως ότι μερικές φορές ακούω συναδέλφους μου και να σκεφτόμαστε ότι μπορεί και την επόμενη στιγμή να πάσουμε να είμαστε στην εκπαίδευση που είναι δική μας επιλογή θα ήταν λίγο κοροϊδία τώρα να δηλώνουμε τόσο ταυτισμένοι και επαγγελματίες.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Είναι παρόμοια με την απάντηση που σας έδωσα πριν για τη λήψη των αποφάσεων, σε όσα σχολεία έχω πάει δεν έχω αντιμετωπίσει πρόβλημα μέσα στη σχολική μονάδα όσον αφορά το διοικητικό ρόλο του διευθυντή. Όταν φεύγουμε από εκεί είναι διαφορετικά τα πράγματα, με την έννοια την αμιγώς διοικητική πλευρά της εκπαίδευσης, δηλαδή τους προϊσταμένους και όλα αυτά δεν έχουμε πολλές σχέσεις οι εκπαιδευτικοί της τάξης. Όσον αφορά τους συμβούλους που είναι μιας διαφορετικής φιλοσοφίας θεσμός, νομίζω ότι για να λέμε και την αλήθεια, δε θέλω να αναφερθώ σε πρόσωπα, αλλά ο θεσμός του συμβούλου νομίζω ότι έχει ξεπεραστεί από την πραγματικότητα και δεν προσφέρει πολλά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Κοιτάζτε καταπιεστικό δε θα το έλεγα, έχω την ίδια αντίληψη, για τη σχολική μονάδα, σε οποιαδήποτε έκφραση. Από ότι έχω ζήσει εγώ, που δεν είναι και πάρα πολλά τα χρόνια, έχω δει ένα, εκτός από εκείνο που σας είχα πει για περιπτώσεις που οι εκπαιδευτικοί βρίσκονται σε μια κατάσταση μόνιμης πίεσης για επουσιώδη ζητήματα, αυτή η αντίληψη που έχω, η κύρια, για το σχολικό περιβάλλον, για τη σχολική μονάδα μάλλον, ότι είναι υποστηρικτική, δεν είναι καταπιεστική, περιοριστική τώρα εξαρτάται πώς το εννοεί ο καθένας. Ας πούμε περιοριστικό μπορεί να θεωρήσει κάποιος ότι, αν έχει κενό, όπως λέγετε η έκφραση, την τρίτη ώρα, ότι μπορεί να φύγει από το σχολείο και να πάει να πιεί καφέ και να ξανά έρθει, μπορεί κάποιος διευθυντής να μη το δέχεται, για εμένα δεν είναι καταναγκασμός ή καταπίεση. Είναι ένας περιορισμός λογικός, σε λογικά πλαίσια. Όχι δε νιώθω να καταπιέζομαι στο σχολικό περιβάλλον.

3. Πώς είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με γονείς δεν έχω αντιμετωπίσει αυτά τα χρόνια πρόβλημα για να σας πω κάτι ότι συγκεκριμένα εκείνη τη χρονιά είχα αντιμετωπίσει αυτό το θέμα, και ότι το χειρίστηκα έτσι. Οι σχέσεις μου είναι κανονικές και πολλές φορές ουσιώδεις, άλλες φορές τυπικές, υπάρχει ένα ζήτημα με αυτό που σας είπα, με την πίεση που αυξάνεται όσο δυσκολεύει η κατάσταση, γενικώς, αλλά όχι δεν έχω κανένα πρόβλημα. Και με μαθητές, δεν είδα κάποιο πρόβλημα με την παρουσία μου στο σχολείο, ούτε με

συναδέλφους, κάποιο συγκεκριμένο να σας πω ότι έχω, ίσα ίσα έχω να θυμάμαι πολλά πράγματα από την ανάποδη. Δηλαδή ουσιαστικές σχέσεις που ξεπερνάνε το τυπικό, οι οποίες δεν περίμενα να αναπτυχθούν σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα, είτε αυτό αφορά γονείς είτε συναδέλφους. Εντάξει με τους μαθητές, με τα παιδάκια πάντα καλά τα πάμε αλίμονο, τι πρόβλημα να έχουμε.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Όχι αυταρχικό δε θα το έλεγα σε καμία περίπτωση. Ευέλικτο είναι σε αρκετές περιπτώσεις αλλά εκείνο που έχω να επισημάνω γενικώς για το πώς αντιμετωπίζονται κάποιες καταστάσεις είναι, δεν έχει να κάνει με τη σχολική μονάδα, όπως λέμε πολλές φορές με τις κορυφές τις διοικητικές κάποιων δομών, διαπιστώνω, όχι τόσο στη σχολική μονάδα επαναλαμβάνω, όσο παραπάνω, μια ευθυνοφοβία και μια διάθεση να πετάγεται το μπαλάκι όλο και πιο παρακάτω και όλα και να...δηλαδή μια απροθυμία να ληφθούν ευθύνες σοβαρές για μια πράξη που θα έχει συνέπειες σε άλλες πράξεις και σε άλλες να έχουμε και αρνητικές. Αλλά δύσκολα αναλαμβάνει κανείς την ευθύνη, κάποιος να πει πήρα την απόφαση γι' αυτό. Αυτό όχι στη σχολική μονάδα είπαμε, από εκεί και πάνω στο θέμα της ιεραρχίας.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Το πρώτο το χαρακτηριστικό που πρέπει να έχει ένας εκπαιδευτικός, ειδικά της Πρωτοβάθμιας, δηλαδή του δικού μας χώρου, είναι να αγαπάει τα παιδιά, δε λέω ότι υπάρχει κόσμος που δεν αγαπάει τα παιδιά, εννοώ να είναι εξαιρετικά ανεκτικός με τα παιδιά, δηλαδή όλοι περνάμε και στιγμές έντασης μέσα στην τάξη με πολύ φασαρία, μπορεί κάποιος μερικές φορές να βάλει μια φωνή ή να προσπαθήσει με κάποιον τέτοιο ρόλο να επαναφέρει την τάξη, αλλά αυτό δεν πρέπει να γίνεται διαρκώς και συνεχώς. Δηλαδή ο εκπαιδευτικός, στην Πρωτοβάθμια, επιλαμβάνω, αυτό είναι το πρώτο πράγμα που πρέπει να έχει, να είναι εξαιρετικά ανεκτικός απέναντι στα παιδιά και στις απαιτήσεις τους, για να μπορεί να λειτουργήσει, διαφορετικά μπλοκάρει.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Κοιτάζετε κατά τη γνώμη μου δεν έχει μείνει τομέας ανεπηρέαστος, από την οικονομική κρίση, τώρα νομίζω ότι έχουμε απαντήσει σε αυτή την ερώτηση ήδη με προηγούμενες. Ναι νομίζω ότι επηρεάζει πάρα πολύ ακόμη και σε επίπεδο σχολικής μονάδας αυτό, ενώ για τα άλλα έχω εξαίρεση τη σχολική μονάδα, αλλά η οικονομική κρίση επηρεάζει μέχρι και αυτό. Δηλαδή για να το πω απλά, έχω δει συναδέλφους ακόμα και να διαφωνούν για κάτι ευτελή ποσά που πρέπει να βάλει ο καθένας μας για το καινούριο κουτί καφέ, και εντάξει να μη συνεχίσω για τα υπόλοιπα.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Ένα είναι η προσαρμογή και ένα είναι η απόκρουση κάποιων δεδομένων από όλα αυτά που είπαμε και προηγουμένως. Μερικά μπορεί και να ενοχλούν κατά την άποψη των εκπαιδευτικών. Εγώ για να μη πολυλογώ, καταρχάς δε θεωρώ γενικώς στη ζωή μου, όσον αφορά το κοινωνικό επίπεδο και όχι το προσωπικό, όσον αφορά το κοινωνικό, ένα άτομο, μια μονάδα μπορεί να προκαλέσει και τόσο σπουδαίες μεταβολές. Είναι κυρίως στη συλλογικότητα, στη συλλογική δράση και νομίζω πρέπει αν και την έχουμε χάσει στο δρόμο μας είναι ανάγκη να την ξανά ανακαλύψουμε και οι εκπαιδευτικοί και γενικότερα οι εργαζόμενοι.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ρ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 31

Δ. 8 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΕΙΔΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΣΤ. ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (ΠΕ71)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Πιστεύω ότι τα αναλυτικά προγράμματα, τα σχολικά εγχειρίδια και η διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης, είναι πολύ αγχωτικά για τους δασκάλους, καθώς πολλές φορές δε γίνεται να ανταποκριθεί το τμήμα στην ύλη που τρέχει στο σχολείο.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Η αλήθεια είναι ότι και λόγω της δουλειάς επειδή, εμείς στο ειδικό δεν έχουμε και τόσο πια αναλυτικό πρόγραμμα, όσα βιβλία τα έχω πάρει, τα χρησιμοποιώ, αλλά ακόμα και στο Δημοτικό που χρησιμοποιώ τα βιβλία, την πρώτη χρονιά που ήμουν και στα ιδιαίτερα που κάνω τώρα αυτό, δεν έχει αλλάξει κάτι ας πούμε στην ύλη τόσο τρανταχτό, ώστε να χρειαστεί να πάρω άλλα και να το αλλάξω.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Δύο χρονιές που πήρα βάση αναλυτικού προγράμματος και συγκεκριμένης ύλης στο σχολείο, καταφέραμε να το βγάλουμε, αλλά πιστεύω ότι θα θέλαμε περισσότερο χρόνο γιατί το παιδί είχε και Asperger, οπότε δυσκολευόμασταν ακόμα περισσότερο.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Λόγω του ότι είμαι ειδικής αγωγής, πιστεύω ότι ένας δάσκαλος με υπομονή, αρκετή, μπορεί να κάνει πολλά πράγματα για να βοηθήσει αρκετά τους μαθητές του.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Το μόνο που με αγχώνει είναι το σχολείο και αυτό επειδή είμαι αναπληρώτρια. Αλλά νομίζω ότι δεν έχουν αλλάξει τόσο οι συνθήκες και η ύλη στο Δημοτικό, ώστε να μπορεί να επηρεάσει τον προγραμματισμό του σχολείου.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Γενικά επειδή εγώ είμαι ειδικής, είμαι ευνοημένη, από την άποψη ότι κάθε χρόνο με παίρνουν, οπότε δε με αγχώνει τόσο αυτό, αλλά κάθε χρόνο το που θα είμαι, πότε θα πληρωθώ, άμα θα με δεχτούν στο σχολείο καλά, αν θα είμαι σε κανονικό ή σε ειδικό σχολείο ή θα με πάρουν παράλληλη είναι πολύ αγχωτικό.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Η οικονομική κρίση πιστεύω ότι παίζει μεγάλο ρόλο, ακόμα και στο πιο απλό, (εδώ μπορεί να γελάσεις), παλιά όταν παίρναμε τους μεγάλους μισθούς, γιατί τους είχα προλάβει, έπαιρνα τα πάντα εγώ για το σχολείο, από κόλλες, ψαλίδια, χαρτόνια, τα πάντα, πλέον δεν παίρνω τίποτα και επίσης επηρεάζει γενικά ότι, τρώω τα λεφτά μου στο πήγαινε έλα για παράδειγμα, οπότε κουράζομαι και σε αυτόν τον τομέα.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο είναι στο ότι άμα θα είμαι στο ίδιο σχολείο και την επόμενη χρονιά, ώστε να μπορώ να κάνω παραπάνω πράγματα και να επενδύσω σε έναν μαθητή.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Νομίζω πέρα από το οικονομικό κομμάτι, όσο περνάν τα χρόνια πιστεύω ότι σαν εκπαιδευτικός, τα πράγματα πάνε καλύτερα, γιατί αποκτάω εμπειρίες.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Δεν με κουράζουν τόσο τα χρόνια που περνάνε, όσο άλλα πράγματα, όπως είναι η μετακίνηση. Αλλά πιστεύω ότι πάνε καλύτερα τα πράγματα από την άποψη της διδασκαλίας, καθώς μαζεύουμε εμπειρίες και είμαστε πιο καλοί στο να αντιμετωπίζουμε τις καταστάσεις.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Οι σπουδές μου νομίζω ήταν πιο πολύ θεωρητικές, και όχι τόσο πρακτικές όσο θα έπρεπε να είναι.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο; Υπογραφές, ωράριο κ.ά.

Όσο για τις υπογραφές και το ωράριο, όχι. Αλλά τα προγράμματα και αυτά που κάνουμε πιστεύω ότι είναι βοηθητικά και στους μαθητές για να αλλάξει λίγο...τα εκπαιδευτικά προγράμματα τα βρίσκω πολύ θετικά και βοηθάνε στα μαθήματα. Ας πούμε φέτος που έχουμε πρόγραμμα, μαθαίνω το σώμα μου, στο ειδικό σχολείο, είναι βοηθητικό για τα παιδιά.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Στα πρώτα χρόνια, επειδή ξεκίνησα και πολύ μικρή, από τα είκοσι τρία μου, γενικά είχα πολύ άγχος, όσο περνάν τα χρόνια γίνονται καλύτερα τα πράγματα. Οπότε στα πρώτα χρόνια, όχι, ήμουν πιο πολύ...πώς να το πω, δεν πατούσα και πολύ πολύ στα πόδια μου. Δούλευα και μακριά.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Γενικά είναι πολύ δύσκολο να δένεσαι με ένα παιδί και την επόμενη χρονιά να μη ξέρεις αν θα είσαι με το ίδιο παιδί ώστε να δουλέψεις τα ίδια πράγματα, και είναι ακόμα πιο δύσκολο για ένα αυτιστικό παιδί που κάθε χρόνο αλλάζει δάσκαλο, και για μένα και για το ίδιο το παιδί.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Δεν ξέρω που θα είμαι τον επόμενο χρόνο, αν θα είμαι στο ίδιο σχολείο ή όχι.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Όταν ήμουν στο ειδικό σχολείο, στο σχολείο που είμαστε όλοι ειδικής αγωγής, τα πράγματα είναι καλύτερα, όταν είμαι σε τμήματα ένταξης ή παράλληλη νομίζω ότι χάνομαι στο σύνολο των δασκάλων, οπότε δεν φαίνομαι και πολύ για να παίρνω αποφάσεις στο σχολείο, στα κανονικά σχολεία.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Γενικά, έχω δουλέψει πέντε χρόνια σε κανονικό σχολείο, νομίζω στα μεγάλα σχολεία, στις μεγάλες πόλεις, ας πούμε στην Κομοτηνή εννοώ μεγάλες πόλεις και όχι σε χωριά που ήμουν, είναι πολύ...βάση νόμου και βάση προγράμματος, να σου πω αυτό δεν είναι καλό, από την άποψη ότι δεν είναι λίγο ευέλικτο προς τους εκπαιδευτικούς. Ακόμα και από την ίδια πόλη να είναι, δεν είναι καθόλου ευέλικτο σε προγράμματα, να βοηθήσουν και κοιτάνε πιο πολύ τους μόνιμους.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Είναι ότι στο ειδικό σχολείο που είμαι, είμαι πολύ καλά από την άποψη ότι είμαστε όλοι ίσοι και αναπληρωτές, οπότε δεν αισθάνομαι κάπως διαφορετικά από τους άλλους, στα κανονικά σχολεία και ειδικά στο σχολείο στην Κομοτηνή που είχα πάει, νομίζω ότι η διαφορά ήταν τεράστια σε σχέση με τους μόνιμους.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Ξαναλέω ότι πέρα από το πρακτικό του κομματιού, ότι παλιά έδινα περισσότερα από την άποψη των «υλικών αγαθών» στο σχολείο, κατά τα άλλα όχι, δεν με έχει επηρεάσει κάτι στο σχολείο, σύμφωνα με την οικονομική κρίση.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; (Π.χ. μας κόβουν το μισθό άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.)

Όχι δεν το βλέπω έτσι, σε αυτό το κομμάτι όχι.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο είναι ότι δε μπορώ να βάλω στόχους, μακροπρόθεσμους, από την άποψη ότι την επόμενη χρονιά, που είναι πολύ σημαντικό για εμένα, γιατί μιλάμε για παιδιά, ας πούμε με αυτισμό και όλα αυτά, που θέλουν αρκετό χρόνο για να δούμε πρόοδο.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Όχι, δε λέω ότι το μετάνιωσα αλλά θα ήθελα τα πράγματα να είναι πιο σίγουρα. Και δε μιλάω να γίνω τόσο μόνιμη, ακόμα και αναπληρώτρια μου είμαι να ξέρω τουλάχιστον ότι κάθε χρόνο θα είμαι στο ίδιο σχολείο.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Θα επανέλθω πάλι στο θέμα των σχολείων της ειδικής εκπαίδευσης, ότι γενικά για τους αναπληρωτές της ειδικής αλλά πιστεύω και τους υπόλοιπους αναπληρωτές δασκάλους, στα μεγάλα σχολεία όμως, που είναι οι μόνιμοι, που είναι τριάντα χρόνια στο ίδιο σχολείο, ότι γενικά δεν υπολογίζουν τόσο τους αναπληρωτές.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Πιστεύω ότι με έχει επηρεάσει γενικά πάρα πολύ τα τόσα χρόνια στα σχολεία, καθώς με έχει κάνει να έχω ακόμα περισσότερη υπομονή, με τα παιδιά.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Τα σεμινάρια που έχω πάει όσον αφορά το σύμβουλο και όλα αυτά, δε μαθαίνουμε κάτι παραπάνω. Τα σεμινάρια που γίνονται ας πούμε για την παράλληλη στήριξη, πάλι δεν τα βρίσκω πολύ βοηθητικά, γιατί γίνονται προς το τέλος της χρονιάς, οπότε πάλι δε βοηθάνε κάπου.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Πιστεύω ότι ο δάσκαλος σε ένα σχολείο έχει πάρα πολλούς ρόλους, δεν έχει μόνο να μάθει στο παιδί γράμματα, που λένε, αλλά έχει πάρα πολλούς ρόλους, όπως του μπαμπά, τη μαμά, το φίλο, μπορεί να κάνει όλους τους ρόλους αυτούς και αυτό είναι πολύ όμορφο πιστεύω.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Δεν είδα καμία διαφορά αλλά πιστεύω ότι άμα τα λεφτά ήταν περισσότερα θα με επηρέαζε από την άποψη του ότι θα έβλεπα ότι το έργο, αυτό που κάνουμε τέλος πάντων έχει κάποιο αντίκτυπο, δηλαδή όταν παίρνεις κάποια λεφτά και κάποιοι άλλοι που δεν έχουν σπουδάσει να μπαίνουν στο δημόσιο, λίγο αυτό με ενοχλεί, μόνο αυτό.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Γενικά με τους διευθυντές κτλ. είχα καλές σχέσεις, αν εξαιρέσεις μία χρονιά που ήταν ένας περίεργος διευθυντής, τώρα με τον προϊστάμενο και τους συμβούλους και όλα αυτά δεν έχω πολλά πάρε δώσε, αλλά γενικά ο σύμβουλος μας για παράδειγμα, εδώ στην Κομοτηνή, δεν τον βλέπομε και πολύ βασικά, όχι, δεν έχω πολλά πάρε δώσε.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Πιστεύω ότι το σχολικό πρόγραμμα είναι πολύ πιεστικό για τα παιδιά περισσότερο, εντάξει και για τους δασκάλους, πρέπει να βγάλουν ύλη κτλ., αλλά είναι και για τα ίδια τα παιδιά.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Με τους συναδέλφους, ξαναλέω, στα μεγάλα σχολεία βλέπουμε λίγο τη διαφορά ότι δουλεύουν κάπως διαφορετικά, όχι βέβαια σε όλα, έχει τύχει να πάω σε σχολεία και να με αντιμετωπίζουν το ίδιο. Με τους γονείς και τους μαθητές δεν έχω κανένα πρόβλημα, καμία χρονιά, όλοι ήταν πολλοί καλοί και πολύ συνεργάσιμοι.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Με τους συναδέλφους όχι δε βλέπω κάποιο αυταρχικό κομμάτι, πιο πολύ είναι από αυτούς που έχουν εξουσία. Όχι από τους συναδέλφους. Είχε τύχει επίσης να είμαι σε σχολείο που να βοηθάνε πάρα πολύ οι συνάδελφοι, στο πρόγραμμα, ακόμα αλλάζουν και το πρόγραμμά τους για να βάλουν το παιδί που είχα μέσα στο πρόγραμμα.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Νομίζω η υπομονή.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Νομίζω καθόλου.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Βασικά έχω βαρεθεί αυτό που κάθε χρόνο δε ξέρω που θα είμαι, δηλαδή έστω και μόνιμη να μην ήμουν, να ξέραμε τουλάχιστον ότι ακόμα και ως αναπληρωτές θα ήμασταν στο ίδιο σχολείο κάποια χρόνια, θα ήταν πολύ βοηθητικό. Εντάξει πόσο μάλλον η μονιμότητα. Η αλήθεια είναι ότι λείπουν πολύ τα υλικά από τα σχολεία, θα έπρεπε λίγο να τα στηρίζουν παραπάνω.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Χ.

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΑΝΤΡΑΣ

Γ. 29

Δ. 9 ΧΡΟΝΙΑ

E. ΔΙΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;

Το αναλυτικό πρόγραμμα σε βοηθάει να θέσεις τους σκοπούς και τους στόχους της διδασκαλίας σου και να ορίσεις την πορεία σου, ώστε να πραγματοποιήσεις τους στόχους που έχεις θέσει. Τα σχολικά εγχειρίδια είναι το μέσο που σε βοηθά να πραγματοποιήσεις τη διδασκαλία σου. Ο σχολικός μας σύμβουλος, μας έχει παροτρύνει να μην εξαρτιόμαστε από τα σχολικά εγχειρίδια και συμφωνώ μαζί του, διότι χωρίς βιβλία το μάθημα κάποιες φορές μπορεί να γίνει πιο ενδιαφέρον.

2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;

Το Υπουργείο πολλές φορές δίνει εντολές που στην πρακτική είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν.

3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;

Από την αγάπη των παιδιών.

4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;

Μπορώ να επηρεάσω πολύ τα παιδιά γιατί τα περισσότερα παιδιά έχουν πρότυπο τον δάσκαλό τους.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Ναι μεταβάλλονται και είμαι κι εγώ υποχρεωμένος να μεταβάλλομαι και να ακολουθώ την σύγχρονη εποχή ώστε να μπορώ να είμαι κοντά στα παιδιά.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Κάθε χρόνο ευελπιστώ ότι είναι και ο τελευταίος που δουλεύω σαν αναπληρωτής, όμως 9 χρόνια τώρα δεν έρχεται ποτέ ο διορισμός. Κάθε χρόνο πρέπει να κάνεις καινούριους φίλους, καινούριους συναδέλφους, να βρεις καινούριο σπίτι.....όλα

καινούρια και όλα αυτά να έχουν ημερομηνία λήξης, την ημερομηνία λήξης της σύμβασής σου. Όλα αυτά σε φθείρουν κάθε χρόνο.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά το έργο μας. Πολλά παιδιά έχουν σοβαρότερα προβλήματα ήδη από το σπίτι και δεν τους επιτρέπουν να είναι ευτυχισμένα και ξέγνοιαστα όπως παλαιότερα. Έτσι το παιδί δεν έχει και όρεξη για μάθηση.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Την πρώτη χρονιά που δούλευα έπαιρνα καλύτερο μισθό (προ κρίσης), οπότε και το παραγόμενο έργο μου ήταν καλύτερο από ότι τις επόμενες χρονιές, που έβλεπα πως η κοινωνία άρχισε να μας μειώνει. Βέβαια, η εμπειρία είναι μεγαλύτερη χρόνο με τον χρόνο αλλά δεν αρκεί για να θέλεις να γίνεις πιο αποδοτικός.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Η εμπειρία είναι αυτή που βοηθάει πλέον στο τι πρέπει να κάνεις μια δεδομένη στιγμή. Τα πρώτα χρόνια ήταν πιο δύσκολα. Πλέον όμως ξέρεις πώς να αντιδράσεις σε οποιαδήποτε στιγμή. Επίσης τα τελευταία χρόνια έχουν μπει και οι τεχνολογίες στην εκπαίδευση, που βοηθούν πολύ το έργο μας.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Συνειδητοποίησα ότι δεν πρέπει να ασχολούμαι με μικροπράγματα που βγαίνουν συνεχώς στην τάξη από τα παιδιά και προσπαθώ να κρατάω συγκεκριμένη στάση σε όλους τους μαθητές γιατί τα παιδιά παρερμηνεύουν πολλές κινήσεις και στάσεις. Επίσης, πλέον δεν δένομαι ούτε με τα παιδιά, ούτε με τους συναδέλφους, ούτε προσφέρω εθελοντικό έργο στο σχολείο, γιατί σε 9 μήνες θα φύγω και πλέον δεν αναγνωρίζει σχεδόν κανείς το έργο των δασκάλων.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Οι σπουδές μου έδωσαν τα βασικά-θεωρητικά που έπρεπε να γνωρίζω. Όμως μόλις μπεις την πρώτη φορά στην τάξη ξεχνάς τα πάντα και προσπαθείς να ανταπεξέλθεις σωστά στις ανάγκες της τάξης. Η πραγματικότητα απέχει πολύ από τη θεωρία.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Πολλή. Ο καθένας στην τάξη του κάνει το μάθημα όπως το θέλει. Δεν σε ελέγχει το κράτος, αλλά οι μικροί σου μαθητές καθημερινώς.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Νομίζω πως θέλω να είμαι αξιοπρεπής σε όλα τα χρόνια της επαγγελματικής μου ζωής. Τα παιδιά τον έχουν τον δάσκαλο πρότυπο οπότε κι εγώ οφείλω να τους δείξω ένα καλό πρότυπο.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Η λέξη αβεβαιότητα τα λέει όλα...η αβεβαιότητα έρχεται από τη δουλειά, αλλά συνεχίζει και στην καθημερινή σου ζωή. Πώς μπορείς να είσαι ήσυχος όταν το μέλλον σου είναι αβέβαιο;

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Το είπαμε παραπάνω. Η αβεβαιότητα. Δεν ξέρω πώς θα είναι ο επόμενος Σεπτέμβρης και με ποιους.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Όλοι οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο έχουν την ίδια δύναμη στην ψήφο. Δεν θεωρώ πως υπάρχει κάτι που να με επηρεάζει.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Ανάλογα τα προγράμματα. Αν είναι κάτι που μπορώ να το υποστηρίξω και θα έχουν όφελος τα παιδιά θα ταυτιστώ, αλλιώς θα διαφωνήσω.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Απελευθερωμένος. Δεν νιώθω πως κάποιος με καταπιέζει.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Η οικονομική κρίση μ' έχει επηρεάσει αρνητικά.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου; Για παράδειγμα μας κόβουν το μισθό, άρα θα κάνω αυτό που πρέπει και φεύγω.

Ναι είμαι κι εγώ της άποψης, πως θα κάνω τη δουλειά μου και τέλος. Επίσης, άρχισα να υποστηρίζω πως δεν είμαι εγώ αυτός που θα σώσω την εκπαίδευση.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Ο οικονομικός παράγοντας. Αν αμειβόμουν καλύτερα θα πρόσφερα και περισσότερα.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Επέλεξα αυτό το επάγγελμα για την επαγγελματική αποκατάσταση χωρίς άγχος. Μέχρι ένα βαθμό έχω επαγγελματική αποκατάσταση, αλλά κάθε χρόνο με άγχος.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Όχι μέχρι στιγμής δεν έχω ζητήσει κάτι τέτοιο.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Ναι, σαν δάσκαλος πρέπει να πηγαίνεις στο σχολείο πάντα με το χαμόγελο στο στόμα, επίσης τα παιδιά σε κάνουν να ξεχνάς οποιοδήποτε πρόβλημα κι αν έχεις.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Όχι, το επάγγελμα του δασκάλου δεν έχει μεγάλη επαγγελματική εξέλιξη.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Ο ρόλος μου στην κοινωνία είναι όλα τα παραπάνω που ανέφερες, όμως το θέμα δεν είναι τι είμαι εγώ, το θέμα είναι η κοινωνία πώς με αντιμετωπίζει...αυτή μου δημιουργεί όλα τα αρνητικά συναισθήματα....

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού έχει υποβαθμιστεί και πλέον σε αντιμετωπίζουν σαν δασκαλάκο.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Δεν υπάρχει συγκεκριμένη απάντηση. Πάντα είναι αναλόγως τα άτομα και τις καταστάσεις που θα ζήσεις μαζί τους. Υπάρχουν διευθυντές που θέλουν να δείξουν την εξουσία τους και με απωθούν και υπάρχουν διευθυντές που με βλέπουν σαν συνάδελφο και στη συνέχεια τους βλέπω κι εγώ το ίδιο και τους σέβομαι και περισσότερο.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Είναι καταπιεστικό, γιατί όταν ξέρεις ότι το έργο σου θα βγει και θα σχολιαστεί προς τα έξω, ξέρεις ότι και θα κριθείς, κι εκεί αρχίζει η καταπίεση και το άγχος.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Δεν είχα ποτέ πρόβλημα με κανέναν.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Το κλίμα του σχολείου το χτίζει ο διευθυντής. Έχω τύχει σε σχολεία που το κλίμα ήταν ευχάριστο και όλοι μπορούσαν να επικοινωνήσουν, κι έχω τύχει και σχολεία, που οι συνάδελφοι είναι χωρισμένοι σε στρατόπεδα (κυρίως παλιοί και νέοι).

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Η αγάπη που δίνεις στα παιδιά και την αγάπη που παίρνεις από τα παιδιά.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;

Όσο έχει επηρεάσει και όλο τον κόσμο. Οι συνάδελφοι έρχονται με λιγότερη όρεξη για δουλειά, χωρίς χαμόγελο, με γκρίνια και χωρίς να θέλει κανείς να κάνει το κάτι παραπάνω από ότι πρέπει.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Νομίζω πως όλα είναι δούνε και λαβείν. Αν η κοινωνία αρχίσει να μας σέβεται και δεν μας κατηγορεί για τις διακοπές, το μισθό και το ωράριο, τότε κι εγώ θα σεβαστώ την κοινωνία και τα παιδιά της περισσότερο. Επίσης, θα πρέπει να γίνει και η μονιμοποίηση των μόνιμων αναπληρωτών, ώστε να τακτοποιηθούμε κι εμείς, όχι μόνο επαγγελματικά, αλλά και προσωπικά και να έχουμε κι εμείς περισσότερη όρεξη για δουλειά

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΧΑΡΑ

A. ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

B. ΓΥΝΑΙΚΑ

Γ. 28

Δ. 6 ΧΡΟΝΙΑ

Ε. ΜΟΝΟΘΕΣΙΟ

ΣΤ. ΔΑΣΚΑΛΩΝ (ΠΕ70)

- 1. Ποια είναι η άποψή σας για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, τα σχολικά εγχειρίδια και τη διδασκαλία συγκεκριμένης ύλης; Ποια είναι η δική σας συμμετοχή σε αυτά;**

Η δομή του αναλυτικού προγράμματος είναι αρκετά καλύτερη από τα προηγούμενα χρόνια, έχει κάποια περιθώρια διαμόρφωσης και πρωτοβουλίας του εκπαιδευτικού, ωστόσο έχει πάρα πολλά πράγματα συμπυκνωμένα, όπου καταλήγουμε να κάνουμε πολλά δημιουργικά πράγματα αλλά εντελώς μηχανιστικά. Τα σχολικά εγχειρίδια από τότε που έχω ξεκινήσει να δουλεύω δεν έχουν αλλάξει, χρίζουν αλλαγής αλλά ποιος θα αποφασίσει και πως θα το κάνει αυτό είναι ένα δύσκολο ερώτημα και η διδασκαλία της ύλης είναι για μαθητές πολλών ταχυτήτων, αρκετά συμπυκνωμένη και αυτή και πολύ δύσκολη για όλους τους μαθητές.

- 2. Ποια είναι η αντίληψή σας για το έργο που προσφέρετε, σε σχέση με την εκπαιδευτική πολιτική που υλοποιείται;**

Το έργο μου είναι σύμφωνο με την εκπαιδευτική πολιτική που ασκείται αλλά κάποιες φορές θέτω τις αμφισβητήσεις μου και παρακάμπτω τα δεδομένα και τις προτάσεις.

- 3. Πως ικανοποιείστε από το έργο που προσφέρετε;**

Κάθε μέρα είναι εντελώς διαφορετική, σίγουρα μπορεί να οργανώνεται και να μη κυλήσουν όλα όπως τα θες για πάρα πολλούς λόγους, αλλά κάθε φορά είναι σαν πρώτη φορά. Βλέπεις τα λάθη σου, διορθώνεις, μία μέρα μπορεί να πάει τέλεια και η άλλη να μην είχε τους αναμενόμενους...να μην ικανοποίησε τους αναμενόμενους στόχους.

- 4. Πόσο πιστεύετε ότι μπορείτε να επηρεάσετε τις προοπτικές ανάπτυξης των μαθητών σας;**

Θέλω να πιστεύω ότι μπορώ να τους δώσω κάποιες προοπτικές για την προσωπική τους ανάπτυξη σε πολλά επίπεδα, βέβαια γνωρίζω ότι είμαι κοντά τους για εννιά μήνες, το μέγιστο, παρόλα αυτά επειδή πρέπει να είμαστε έτοιμοι και να

προσαρμοζόμαστε σε κάθε αλλαγή, ουσιαστικά αυτό που δίνουμε στα παιδιά είναι η ετοιμότητα σε πολλά επίπεδα. Να βρουν τους τομείς στους οποίους είναι καλοί και να προσπαθούν να τους εξελίσσουν.

5. Πιστεύετε ότι μεταβάλλονται οι διαρθρωτικές συνθήκες της διδασκαλίας; Πόσο σας επηρεάζει αυτό;

Κάθε χρόνο γίνονται κάποιες αλλαγές, κάποιες ανεπαίσθητες κάποιες πιο έντονες, για παράδειγμα νομίζω ότι από εδώ και στο εξής και μέχρι το 2020 θα μιλάμε για ψηφιακές στρατηγικές στην εκπαίδευση. Κερδίζει έδαφος γενικά η πληροφορική. Οπότε αναμένουμε να δούμε πάλι στα σχολεία κύμα υλικού χωρίς επιμορφώσεις, θα γεμίσουν τα σχολεία διαδραστικούς πίνακες ίσως, θα εξοπλίσουν αρκετά τους υπολογιστές, τη στιγμή που γίνονται περικοπές καθηγητών πληροφορικής στα σχολεία. Και σίγουρα υπάρχει και ένα κύμα για την τέχνη στην εκπαίδευση, πάλι την ίδια στιγμή που δεν υπάρχουν κονδύλια ώστε να έχει κάθε σχολείο κάποιον καθηγητή καλλιτεχνικών, θεατρολογίας, μουσικής, εικαστικών, είμαστε μέσα σε ένα πλαίσιο ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά δεν ξέρω κατά πόσο αυτό είναι εφικτό και ποιο είναι το αντίκρισμα που βλέπουμε εμείς στην πράξη. Μάλλον μου φαίνεται ότι όλα αυτά μένουνε στα χαρτιά και σε αυτούς τους περίτρανους τίτλους.

6. Έχετε επηρεαστεί από τον τρόπο εργασίας και πρόσληψής σας; Τι σας επηρεάζει περισσότερο;

Σίγουρα νιώθω προσωρινή και έχει μπει κατά κάποιο τρόπο στο πετσί μου το ουδέν μονιμότερων του προσωρινού. Δεν ξέρω αν είναι καλό, νιώθω ότι είμαι προσωρινά βολεμένη και ότι κάθε καλοκαίρι θα είμαι άνεργη και θα σκέφτομαι τι άλλες εναλλακτικές έχω από το να περιμένω αυτό το άγιο δημόσιο που έπαψε πια να είναι άγιο στη γενιά μας τουλάχιστον. Έχω επηρεαστεί σίγουρα από το ότι κάθε χρόνο είμαι σε άλλο σχολείο. Βέβαια θεωρώ ότι είμαι από τους τυχερούς, διότι δουλεύω από τότε που τελείωσα όλα τα χρόνια και τα τελευταία τέσσερα χρόνια δηλώνω μόνο το νησί μου. Και κατά επιλογή μου είτε με παίρνουν από Σεπτέμβρη είτε με παίρνουν Δεκέμβρη και έπειτα, προτιμώ να είμαι σε ένα σταθερό τόπο.

7. Η οικονομική κρίση τι ρόλο διαδραματίζει στο παραγόμενο έργο;

Χρήματα υπάρχουν αλλά νομίζω ότι αν κάθε σχολείο το ψάξει κάπως μπορεί να εξοικονομήσει χρήματα ή να συνεργαστεί με φορείς να δικτυωθεί και να μην

περιμένουμε όλα αυτά τα κονδύλια, που δεν υπάρχουν κονδύλια και όλα αυτά. Νομίζω ότι πιο πολύ έχουν τρομοκρατηθεί οι πάντες, ώστε να προσέχουμε την κάθε φωτοτυπία που βγάζουμε, να περάσουμε και στα παιδιά ότι πρέπει να προσέχουμε να μη ξοδέψουμε τα χαρτόνια, να μη ξοδέψουμε τις τέμπερες γιατί δε θα έχουμε, μας έχει πιάσει λίγο ένας πανικός, αλλά όταν δουλεύεις σε μικρό σχολείο, όπως εγώ δουλεύω τώρα σε αυτό το μονοθέσιο με μόλις έντεκα μαθητές, η σχέση μεταξύ γονέων είναι αρκετά ισχυρή, η σχέση μεταξύ παιδιών είναι πολύ ισχυρή, οπότε βλέπω ότι τα πράγματα δεν χρειάζονται κονδύλια για να γίνουν. Δηλαδή οι στόχοι επιτυγχάνονται, δημιουργικά πράγματα γίνονται χωρίς να ενδιαφέρει το οικονομικό κομμάτι.

8. Τι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στο παραγόμενο διδακτικό έργο και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει είναι ότι, ότι χτίζω μια χρονιά δε βλέπω αν πιάνει τόπο την επόμενη. Θα ήθελα να είμαι σε ένα σχολείο έστω για δύο χρόνια, όχι μόνιμη, έχω συνηθίσει το «από εδώ και από εκεί». Δεν ξέρω αν θα μπορούσα να είμαι στο ίδιο σχολείο όλα τα χρόνια αλλά θα ήταν καλό έστω για δύο χρόνια να ζήσεις σε ένα σχολείο, να δεις στην πράξη τις σχέσεις των μαθητών και των εκπαιδευτικών να χτίζονται, γιατί σίγουρα αυτό επηρεάζει τη διδασκαλία και τις προοπτικές του μαθησιακού έργου και γενικά μπορείς να κάνεις περισσότερα πράγματα, όταν μένεις σε έναν τόπο, αλλά δεν μπορώ να κάνω κάτι γι' αυτό.

1. Ποιες είναι ενδεχομένως οι αλλαγές που έχετε υποστεί ως εκπαιδευτικός, όλα αυτά τα χρόνια, στο επάγγελμά σας, όσον αφορά τον τρόπο που το ασκείτε;

Νομίζω το πρώτο που μου έρχεται στο μυαλό είναι ότι έχω γίνει λίγο συναισθηματικά ουδέτερη, προσπαθώ να μη δένομαι πάρα πολύ με τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς και να σκέφτομαι ότι είναι μια χρονιά, θα περάσουμε πολύ καλά με τα παιδιά, θα κάνουμε όσα πρέπει, αλλά δε χρειάζεται να αναπτύξεις ούτε περαιτέρω φιλίες με τους εκπαιδευτικούς, γιατί είμαστε περαστικοί. Και αυτό το πράγμα με έχει κάνει κάπως να είμαι όχι απόμακρη αλλά να μη δίνεσαι, να μη αφήνεσαι τόσο στην καθημερινότητά σου. Νομίζω ότι με τα χρόνια παράλληλα γίνεσαι πιο έμπειρός και αντιμετωπίζοντας τόσα πολλά περιστατικά σε τόσα διαφορετικά σχολεία, με τόσες διαφορετικές περιπτώσεις μαθητών, σίγουρα αποκτάς μια εμπειρία αλλά επειδή πάλι

δε βλέπεις το αποτέλεσμα των προσπαθειών σου, νιώθεις ότι γίνεται ένας πανικός με πάρα πολλά προβλήματα τα οποία δεν ξέρεις αν αντιμετωπίζονται και απλά μας μένει στο μυαλό όλο αυτό το χάος.

2. Μπορείτε να τις αξιολογήσετε με βάση τον ίδιο σας τον εαυτό, αλλά και τους παράγοντες που συνέβαλαν; (φθορά μέσα στο χρόνο, παθητικότητα ή αντίσταση, συνειδητοποίηση, συγκεκριμένη στάση και προσωπική ευθύνη)

Αρχίζω και καταλαβαίνω ότι όσο περνάνε τα χρόνια μπορεί κάποιος να αρχίσει να φθείρεται μέσα στο περιβάλλον του, σίγουρα μπορείς να γίνεις παθητικός αλλά έχει να κάνει και με την προσωπικότητα του ανθρώπου και άμα θέλεις να εξελίσεσαι ως άτομο. Είναι πολύ άσχημο να βλέπω συναδέλφους οι οποίοι απλά δουλεύουν και φεύγουν, να μην κάνουνε επιπλέον δραστηριότητες με τα παιδιά και απλά να προχωράνε στις σελίδες, στις φωτοτυπίες και να είναι ένα στεγνό μάθημα, αλλά εν μέρη εάν έχουν περάσει σαράντα χρόνια, περίπου τόσο που έχουν οι δάσκαλοι που έχω γνωρίσει, μέχρι ένα σημείο είναι κατανοητό ότι θα επέλθει κόπωση.

3. Πόσο υποστηρικτικές είναι οι βασικές σπουδές σας;

Νομίζω ότι το Παιδαγωγικό της Πάτρας στο οποίο σπούδασα ήταν ένα αρκετά οργανωμένο τμήμα, είχαμε ερεθίσματα από πάρα πολλούς τομείς. Σίγουρα επειδή ήταν ακαδημαϊκό το περιεχόμενο των μαθημάτων ίσως ήταν αρκετά θεωρητικό, και παρότι κάναμε πρακτικές για δύο χρόνια και κανονικό μάθημα στην τάξη, ολόκληρη την ημέρα, δεν μπορώ να πω ότι ήμουν έτοιμη να μπω σε τάξη από τη σχολή, σίγουρα θα πρέπει να το ζήσεις στην πράξη αυτό. Παρόλα αυτά ανατρέχω συχνά στα εγχειρίδια που είχαμε στη σχολή και έχω συζητήσει και με καθηγητές για κάποια θέματα που είχα συναντήσει ειδικά τις πρώτες χρονιές στο σχολείο.

4. Πόση ανεξαρτησία έχετε από το γραφειοκρατικό έλεγχο;

Αν εξαιρέσουμε το γεγονός ότι κάθε μήνα στέλνουμε ένα χαρτί με τις παρουσίες μας στο σχολείο, γιατί αν αρρωστήσουμε μία μέρα δε θα πληρωθούμε, κατά τα άλλα θεωρώ ότι είναι ο φυσιολογικός γραφειοκρατικός έλεγχος που υπάρχει σε κάθε υπηρεσία. Τώρα ανεξαρτησία να έχουμε, εντάξει αν θες να κάνεις για παράδειγμα ένα project, έχεις να στείλεις ένα τρισέλιδο σχεδιασμό υλοποίησης προγράμματος, αν αυτό θεωρείται γραφειοκρατία δε με ενοχλεί. Με βοηθάει να οργανωθώ. Βέβαια

κάποιες στιγμές μπορεί να είναι κουραστικό αλλά και αυτό μέσα σε όλο αυτό το χάος συνηθίζεται. Αλλά θα ήθελα να μην υπάρχει αυτή...προσπαθούμε βασικά να κάνουμε μια οργάνωση μέσα από τους υπολογιστές, αλλά υπάρχει ταυτόχρονα πολύ χαρτούρα στο σχολείο. Είμαστε ταυτόχρονα παραδοσιακοί και τεχνοκράτες και κάπου τη χάνουμε τη μπάλα.

5. Πόση επαγγελματική αξιοπρέπεια έχετε για την κατασκευή μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας στα πρώτα χρόνια της επαγγελματικής σας ζωής;

Επαγγελματική αξιοπρέπεια, να τη μετρήσω σε τι; Ναι, γενικά έχω θετική επαγγελματική ταυτότητα αλλά πόσο εύκολα χτίζεται η ταυτότητα τη στιγμή που αλλάζει κάθε τρεις και λίγο το εργασιακό περιβάλλον, δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι. Παρόλα αυτά μάλλον επειδή έχω συνηθίσει αυτές τις αλλαγές και προσπαθώ να σταθεροποιώ με κάποιο τρόπο το εσωτερικό μου περιβάλλον, νιώθω καλά, ότι κάπως προχωρώ. Κάπως εξελίσσομαι και ας μη φαίνεται.

6. Οι μεταβαλλόμενες συνθήκες της διδασκαλικής καριέρας σας και η αβεβαιότητα, τι σκέψεις σας γεννά, σε σχέση με την εργασία σας;

Όπως είπα και πριν μπορεί να νιώθω τυχερή που δουλεύω στο νησί μου αυτά τα τελευταία χρόνια, μιας και υπάρχουν θέσεις στο νησί, δε σημαίνει ότι νιώθω βέβαιη ότι θα έχω πάντα δουλειά. Και επίσης δε νιώθω βέβαιη αν θέλω να συνεχίσω να δουλεύω στο σχολείο με αυτόν τον τρόπο. Έτσι μία από το ένα μέρος μία από το άλλο, ποιο μήνα θα διοριστούμε, αν θα δικαιούμαστε επίδομα ανεργίας το καλοκαίρι, αν θα πρέπει να βρω άλλη δουλειά. Ναι υπάρχει μια αβεβαιότητα. Ξεκινάς και δουλεύεις, βλέπεις την κάθε μέρα σαν να τη βλέπεις κάθε φορά, και είσαι έτοιμος για όλα. Είμαι έτοιμη να μη με προσλάβουν του χρόνου, είμαι έτοιμη να με προσλάβουν σε ένα άλλο χωριό, γενικότερα η σταθερότητά μου είναι αυτή, ότι δε θα ξέρω τίποτα, βασίζομαι πάνω σε αυτό.

7. Τι είναι αυτό που πιστεύετε ότι σας φθείρει; Γιατί;

Με φθείρει το να μη ξέρω σίγουρα τι θα γίνει του χρόνου. Με φθείρει το ότι δεν μπορεί να μου πει κάποιος ότι σε είκοσι χρόνια μπορεί και να είστε μόνιμοι. Ή να μας πει ότι δε θα γίνει καμία πρόσληψη μόνιμη ποτέ, οπότε σκεφτείτε καλύτερα αν θέλετε

να γυρνοβολάτε στην Ελλάδα. Γενικότερα υπάρχει κάτι σαθρό πίσω από όλο αυτό, το οποίο μπορεί να σε καταρρακώσει.

8. Αισθάνεστε ότι μετέχετε στις λήψεις αποφάσεων στην σχολική σας μονάδα ή γενικότερα; Ποιες είναι αυτές οι αποφάσεις που θεωρείτε ότι σας επηρεάζουν περισσότερο; Τι σημαίνει αυτό για εσάς;

Αν και αναπληρωτές νομίζω ότι στα περισσότερα σχολεία που έχω πάει δε μας μεταχειρίζονται με διαφορετικό τρόπο, όσον αφορά στις λήψεις αποφάσεων. Έχω ακούσει βέβαια ιστορίες για το ότι μερικές φορές στις συνελεύσεις λέγανε σε αναπληρωτές ότι δε χρειάζεται να παρευρίσκονται, παρόλα αυτά δε μου έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Στο πρώτο σχολείο που ήμουν, ήταν όλοι οι δάσκαλοι έτοιμοι για σύνταξη και ήμουν η μόνη αναπληρώτρια, αλλά παρόλα αυτά νομίζω ότι είχα μία υπερένταση και έναν ενθουσιασμό της πρώτης χρονιάς που τους τον μετέδωσα κατά κάποιο τρόπο, και κάναμε καινούρια πράγματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μία εκδρομή διήμερη στην Αθήνα, με μία έκτη στην οποία απλά συμπλήρωνα ωράριο, αλλά ήταν κάτι πολύ μεγάλο για μένα και ίσως από τα τελευταία ταξίδια που πήγαιναν τα σχολεία. Σπάνια ξεκουνιούνται για πολλούς λόγους, ασφάλειας, οικονομικοί λόγοι και άλλα. Αυτό σε κάνει να νιώθεις ένα μέρος του συλλόγου και ότι η γνώμη σου μετράει για φέτος.

9. Ταυτίζεστε ή εναντιώνεστε, μέσα σε επιτρεπτά πάντα πλαίσια, με τις ιδεολογίες και τα προγράμματα που προωθούνται στο σχολείο; Γιατί;

Ούτε ταυτίζομαι ούτε εναντιώνομαι, σίγουρα το σχολείο είναι ένας τρόπος αναπαραγωγής συγκεκριμένων προγραμμάτων, συγκεκριμένων ιδεολογιών, αλλά από εκεί και πέρα δε χρειάζεται να το μεταδώσουμε αυτό και εκτός σχολείου, ούτε θεωρώ ότι ο δάσκαλος με τη δική του ιδεολογία και τα δικά του «θέλω και πιστεύω» πρέπει να τα περάσει στους μαθητές. Το σίγουρο είναι ότι πρέπει να αποδέχεσαι ότι πολιτισμικό, κοινωνικό φέρει κάθε μαθητής μαζί του, και να μην είσαι απόλυτος προς τίποτα.

10. Αισθάνεστε απελευθερωμένος ή εγκλωβισμένος στην εκπαιδευτική πρακτική; Γιατί;

Αισθάνομαι μια σχετική ελευθερία και ίσως μερικές φορές αυτό που εγκλωβίζει είναι ο χρόνος και η μεγάλη ύλη.

11. Τι ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κρίση στη οριοθέτηση του επαγγέλματος σας;

Αν σκεφτούμε ότι η οικονομική κρίση απλά έχει οδηγήσει στο να αυξάνονται οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί και όχι οι μόνιμοι, δε θεωρώ ότι έχει αλλάξει κάτι, δε θεωρώ ότι με επηρέασε η οικονομική κρίση στην ταυτότητά μου, γιατί όταν ξεκίνησα να δουλεύω, ξεκινούσε και η οικονομική κρίση οπότε χτίστηκε η ταυτότητά μου παράλληλα με όλο αυτό.

12. Πόσο η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει το ηθικό και αξιακό πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλαισίου;

Νομίζω πως τις έχει επηρεάσει με έναν τρόπο ώστε να κρατήσω την αξιοπρέπειά μου, να νιώθω καλά με αυτό που κάνω, χωρίς να σημαίνει ότι επειδή θα με πληρώσουν λιγότερο δε θα κάνω αυτό που πρέπει. Γενικά νιώθω ότι είμαι δημιουργική και μου αρέσει αυτό να το εκφράζω στο πλαίσιο του σχολείου, και μέχρι στιγμής, δεν ξέρω, ίσως ακόμα είναι νωρίς αυτά τα έξι χρόνια, δεν έχει πεθάνει η δημιουργικότητά μου με όλα αυτά που ακούω, με όλα αυτά που γίνονται.

13. Τι πιστεύετε ότι είναι αυτό που σας προβληματίζει περισσότερο στην εργασία σας και δεν μπορείτε να κάνετε κάτι;

Αυτό που με προβληματίζει περισσότερο είναι οι συνθήκες της εργασίας μου και ο τρόπος που αναγνωρίζεται το έργο μου και η παραγωγή της δουλειάς μου.

1. Ικανοποιούνται τα κίνητρα και οι προσδοκίες, που σας ώθησαν, για να επιλέξετε το συγκεκριμένο επάγγελμα;

Σίγουρα ικανοποιούνται γιατί ήθελα να είμαι σε έναν χώρο με παιδιά, με φαντασία, με δημιουργικότητα, να μαθαίνουμε μαζί, να μαθαίνουμε μέσα από το παιχνίδι και μέχρι στιγμής το βλέπω ότι ικανοποιείται αυτό. Οπότε μάλλον είναι αυτό που με κρατάει περισσότερο και δεν σκέφτομαι τον τρόπο πρόσληψης και την μελλοντική μονιμότητα, εάν και εφόσον.

2. Κατά την άσκηση του έργου σας, σας δημιουργούνται ηθικά ζητήματα που αντιβαίνουν στις αρχές και στα πιστεύω σας; Πως τα επιλύετε;

Δεν έχει προκύψει κάποιο ηθικό ζήτημα, όχι.

3. Πιστεύετε ότι το επάγγελμα σας και ο τρόπος λειτουργίας του σας έχει επηρεάσει ως άτομο; Σας βοηθάει στην ατομική ανάπτυξη; Γιατί;

Όταν είσαι μέσα στην τάξη έχεις να κάνεις με μικρότερα παιδιά από εσένα και παίρνεις μία ευθύνη για καθετί που λες, για καθετί που κάνεις, νομίζω πως κάθε μέρα είναι για μας μια αυτοαξιολόγηση. Βλέπεις πως λειτουργείς μέσα στην τάξη, κρίνεις αν συμπεριφέρθηκες σωστά, τι θα μπορούσες να κάνεις καλύτερα για να δουλέψεις στην πράξη. Νομίζω ότι όλο αυτό με έχει βοηθήσει να είμαι περισσότερο υπομονετική και σίγουρα ευέλικτη. Αν κάτι πάει στραβά είμαι σε ετοιμότητα να το μπαλώσω.

4. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση, σας δίνει την ευκαιρία για επαγγελματική ανάπτυξη;

Η αλήθεια είναι ότι έχουν κλειδώσει τόσο πολύ τα πράγματα που, να αναπτυχθώ επαγγελματικά μέσα στο χώρο του σχολείου, δεν υπάρχει ευκαιρία. Αλλά αυτή η κρίση που έχει οδηγήσει σε αυτή τη μη εξέλιξη και ανέλιξη, σε βοηθάει να έχεις άλλες διεξόδους, οπότε να μπορείς να αναπτυχθείς επαγγελματικά με άλλο τρόπο.

5. Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο σας (παιδαγωγικό, υποστηρικτικό, διευκολυντικό, παρεμβατικό, ψυχοπαιδαγωγικό κ.ά.) μέσα στο ευρύ φάσμα της σύγχρονης κοινωνίας; Τι συναισθήματα σας δημιουργεί;

Νομίζω ότι είναι όλα αυτά. Είναι πολλαπλός ο ρόλος που διαδραματίζουμε στην τάξη. Πολλές φορές μπορεί να καταλαβαίνουμε ότι τα παιδιά μας μαθαίνουν πράγματα καινούρια και πρέπει να είμαστε ανοιχτοί σε αυτό, πρέπει να εξελισσόμαστε μαζί τους, δέχονται πάρα πολλά ερεθίσματα και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί το μάθημα να είναι το ίδιο, κάθε χρονιά είναι διαφορετικό. Αν κάνεις μάθημα στην ίδια τάξη, ποτέ δεν είναι ίδιο, έχω κάνει μάθημα τα τελευταία τρία χρόνια σε τρεις διαφορετικές Τρίτες Δημοτικού. Και είναι κάτι εντελώς διαφορετικό, όσον αφορά τις συμπεριφορές, τις μαθησιακές δυσκολίες, τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών, οπότε βλέπω ότι κάθε φορά πρέπει ο ρόλος μου να είναι εντελώς διαφορετικός μέσα στην τάξη. Μας δημιουργεί κάποιες φορές άγχος, σκέτο και κάποιες φορές άγχος δημιουργικό. Στην περίπτωση του δεύτερου, βγαίνει κάποια άκρη, ερχόμαστε σε επαφή με συναδέλφους και με άλλους ανθρώπους που είναι

πρόθυμοι να βοηθήσουν και γνωρίζουν πράγματα και κάπως έτσι εξελισσόμαστε και προχωράμε.

6. Η οικονομική κρίση, τι επιπτώσεις επέφερε στην επαγγελματική και προσωπική σας ταυτότητα;

Και πάλι θα πω ότι επειδή ξεκινώντας την καριέρα, υπήρχε αυτή η οικονομική κρίση, νομίζω ότι έχει κολλήσει, έχει γραφτεί στην ταυτότητα του εκπαιδευτικού, αν μπορώ να το πω έτσι, η ευελιξία και προσαρμοστικότητα. Αυτά είναι τα δύο χαρακτηριστικά, τα οποία άμα δεν τα έχεις, δεν μπορείς να επιβιώσεις στη σημερινή κοινωνία. Πρέπει να είσαι έτοιμος να αφήσεις στην άκρη τα πτυχία σου και να κάνεις μία άλλη δουλειά, γιατί πρέπει να ζήσεις. Αλλά μπορεί και να δουλέψεις και στον τομέα σου και να το κάνεις καλά, μήπως και εξελιχθείς. Είναι αρκετά περίεργο, νιώθεις συνεχώς σε μία κίνηση, αλλά πρέπει να λειτουργείς ως χαμαιλέοντας.

1. Πώς είναι η σχέση σας με τα άτομα που ασκούν εξουσία στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση; (π.χ. προϊσταμένους, συμβούλους, διευθυντές κ.ά.) Πώς επιλύετε τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται;

Γενικά τώρα που το σκέφτομαι έχω συναντήσει διευθυντές οι οποίοι ήταν αρκετά κλειστοί και στενόμυαλοι στο να κάνουν διάφορες δραστηριότητες στο σχολείο, για παράδειγμα δύο χρονιές που είχα τάξη υποδοχής, ανέβασα δύο θεατρικές παραστάσεις. Στο ένα σχολείο ο διευθυντής το καλοδέχτηκε και ήταν πολύ ανοιχτός στο να κάνουν μία παράσταση μόνο οι μαθητές της τάξης υποδοχής, ενώ ο άλλος έψαχνε να βρει στις εγκυκλίους αν επιτρέπεται η τάξη υποδοχής να ανεβάσει παράσταση μόνη της ή αν επιτρέπεται να δώσει στα παιδιά έναν τύπου έλεγχο, όπως αυτό το βραβείο προόδου, βραβείο ορθογραφίας, κάτι που ήταν πολύ παιδιάστικο. Ένα ενθύμιο βασικά, αλλά έπρεπε να κατοχυρώσουμε ότι είναι κάπου γραμμένο. Α! Εδώ κολλάει αυτή η γραφειοκρατία που λέγαμε πριν και μερικές φορές οι άνθρωποι που λόγω της θέσης τους θέλουν να ψάξουν με κάποιο τρόπο θέλουν να σου επιβληθούν. Παρόλα αυτά και στις δύο περιπτώσεις τότε, είχαμε καλά αποτελέσματα, γιατί υπήρχε ανεκτικότητα και ηρεμία από την πλευρά μου, οπότε κάπως λύθηκαν όλα. Πολλές φορές έχω έρθει σε επαφή και με συμβούλους, σχεδόν κάθε χρονιά, και θεωρώ ότι είναι δικαίωμά μας και υποχρέωσή τους να έρχονται σε επαφή μαζί μας, όταν είναι αναγκαίο γιατί, επειδή ακριβώς μπαίνουμε μία χρονιά σε μία τάξη που δεν ξέραμε πως ήταν πριν, πρέπει κάποιος να μας βοηθήσει να χειριστούμε με κάποιο

τρόπο αυτή τη χρονιά που περνάει. Και να χτίσουμε και μια καλύτερη χρονιά και ένα κλίμα πιο θετικό στο υπόλοιπο σχολείο, πολλές φορές λοιπόν έχω συνεργαστεί και με συμβούλους και εντάξει, ήταν αρκετά υποστηρικτικοί, ως εκεί.

2. Πώς αντιλαμβάνεστε το σχολικό περιβάλλον και γενικότερα το σχολικό σύστημα σε σχέση με την καθημερινότητα της σχολικής πράξης; (π.χ. περιοριστικό, καταπιεστικό, υποστηρικτικό κ.ά.) Γιατί;

Το σχολικό περιβάλλον έχει σίγουρα τους περιορισμούς που έχει. Αλλά παρόλα αυτά νομίζω ότι σίγουρα βρίσκεις χρόνο να τα κάνεις όλα.

3. Πως είναι οι σχέσεις σας με τους συναδέλφους, τους γονείς και τους μαθητές σας;

Ας μιλήσουμε για φέτος, γιατί είναι διαφορετικές κάθε χρόνο. Είναι άψογες, καθότι μόνο με έντεκα παιδιά και σε ένα μικρό χωριό οι σχέσεις είναι πολύ πιο στενές και πιο καθημερινές. Τα παιδιά που έρχονται στο σχολείο έχουν γονείς με τους οποίους είμαστε μαζί το βράδυ στο καφενείο, δε θα συζητήσουμε βέβαια για θέματα που αφορούν το σχολείο και τα παιδιά τους στην παρέα, απλά θέλω να πω ότι είμαστε σε καθημερινή επαφή. Είναι οι μόνοι άνθρωποι που ζουν στο χωριό. Και όταν είσαι κοντά με τον άλλον, μπορείς να λύσεις πιο εύκολα θέματα που προκύπτουν. Βέβαια ακόμα και τα παιδιά αναμεταξύ τους επειδή είναι όλη την ημέρα μαζί, στο σχολείο, στη γειτονιά το απόγευμα, δεν έχουν προβλήματα μεταξύ τους. Είναι σαν οικογένεια, είναι μια ουτοπία η κατάσταση που ζούμε εδώ. Και φυσικά με τη συνάδελφο, όλα κυλάνε ρολόι, έχουμε μοιραστεί ευθύνες, γιατί είναι δύσκολο εδώ, σε ένα μονοθέσιο να λειτουργήσεις και με πέντε τάξεις και με όλο τον κυκεώνα των e-mail που έρχονται από τα Υπουργεία, αλλά τα έχουμε μοιράσει και όλα κυλάνε τέλεια και αυτό περνάει στα παιδιά.

4. Το σχολικό κλίμα μεταξύ των συναδέλφων είναι αυταρχικό ή παρουσιάζει ένα πιο ευέλικτο και συλλογικό επίπεδο αντιμετώπισης των διάφορων ζητημάτων; Γιατί;

Νομίζω ότι η σχέση η φετινή που έχουμε με τη συνάδελφο είναι υπόδειγμα. Και αυτό βοηθάει πάρα πολύ στο να αντιμετωπίσεις οτιδήποτε και όχι απλά να αντιμετωπίσεις προβλήματα, στο να πας και το διδακτικό έργο και ότι κάνεις ένα βήμα πιο πέρα.

5. Ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την ξεχωριστή σας επαγγελματική ταυτότητα;

Νομίζω ότι στην επαγγελματική μου ταυτότητα θα μπορούσε να γράφει ότι με ένα σχέδιο εργασίας, με ένα project, μέσα από ένα παιχνίδι, όλοι οι στόχοι μιας τάξης ή ενός μαθήματος, μπορούν να επιτευχθούν. Δε γίνεται να μένεις κολλημένος στο βιβλίο, πόσο μάλλον εδώ, όπου για παράδειγμα πρέπει να κάνουμε τρεις διαφορετικές Μελέτες Περιβάλλοντος, που ουσιαστικά είναι το ίδιο μάθημα, πρέπει να αναπροσαρμόσεις την ύλη, ώστε να γίνεται έστω και ένα μάθημα ομαδικό, με όλες τις τάξεις μαζί. Είναι η μόνη ευκαιρία σε κάποια μαθήματα που έχουν κοινές ενότητες να τα οργανώσεις, να τα ομαδοποιήσεις, ώστε τα παιδιά να νιώθουν ότι κάνουν κάτι όλα μαζί. Σε διαφορετική κλίμακα ο καθένας αλλά ναι, αυτό αξίζει τον κόπο, οπότε η συνεργασία μεταξύ παιδιών, παιχνίδι, δημιουργικότητα και όχι στείρα διδασκαλία, αυτό θα έλεγε η ταυτότητά μου.

6. Η οικονομική κρίση πόσο έχει επηρεάσει τη σχέση σας με τους άλλους;
Δεν νομίζω ότι την έχει επηρεάσει.

1. Πως μπορεί να μεταλλαχθεί ο ρόλος σας, η θέση σας, η στάση και η ευθύνη σας, μέσα στο σχολικό σύστημα, αν αναλογιστούμε τις σύγχρονες παγκόσμιες επιταγές και προκλήσεις;

Μέσα σε όλο αυτό το σχολικό σύστημα δεν είμαι η μόνη αναπληρώτρια, ούτε προφανώς η μόνη που έχει κάποια προβλήματα και κάποιες διαφωνίες σχετικά με τα αναλυτικά προγράμματα, τα εγχειρίδια και όλα αυτά που συμβαίνουν στην εκπαίδευση. Το ότι έχω αποδεχθεί προς το παρόν την κατάσταση αυτή, της προσωρινότητας στο σχολείο, δε σημαίνει ότι θα τη δεχτώ για πάντα. Και νομίζω ότι για να αλλάξει ο ρόλος, η θέση μου και όλα αυτά, θεωρώ ότι είναι ανάγκη όλοι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να συζητήσουν, να εκφράσουν τις απόψεις τους, από όποια πολιτική πλευρά και αν προέρχονται, γενικότερα να οργανωθούν και να συζητήσουν τι είναι αυτό που θέλουν να μαθαίνουν τα παιδιά τους αρχικά. Γιατί μιλώντας μόνο για μαθητές ή μιλώντας μόνο για τον εαυτό μας, ότι εγώ θέλω μόνιμους διορισμούς για όλους ή για να εξασφαλίσω τη δική μου θέση, τη δική μου δουλειά, δεν θα προχωρήσει κάτι. Γενικότερα χρειάζεται μια αναπροσαρμογή πολλών πραγμάτων μέσα στο σχολείο. Σίγουρα είναι ο τρόπος πρόσληψης, οι προσλήψεις γενικότερα εκπαιδευτικών, να έχουν όλα τα σχολεία δασκάλους στην ώρα τους, σίγουρα αυτά

παίζουν κάποιο ρόλο αλλά δεν είναι το μόνο πρόβλημα αυτή τη στιγμή στα σχολεία, υπάρχουν πάρα πολλά προβλήματα τα οποία μάλλον θα πρέπει να ξεκινήσουν να επιλύονται από κάτω προς τα πάνω. Και να μη περιμένουμε το φως άνωθεν.